

ITALO SVEVO

ZENO
SÜDAMETUNNISTUS

ITALO SVEVO

ZENO SÜDAMETUNNISTUS

ITALO SVEVO

ZENO SÜDAMETUNNISTUS

Tõlkinud Aleksander Kurtna

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» : TALLINN
1976

1

EESSONA

Olen arst, kellest selles loos mõnikord räägitakse üsna vähe meeldivate sõnadega. See, kel on aimu psühhoanalüüsist, teab, kuidas tõlgendada antipaatiat, mida patsient minu suhtes üles näitab.

Ma ei kavatse rääkida psühhoanalüüsist, sest sellest on allpool küllalt juttu. Pean vabandust paluma, et ärgitasin patsienti elulugu kirja panema; psühhoanalüütikud müüdi kirjutavad sellise uudise peale nina, aga et ta oli aastates inimene, lootsin seesuguse meenutamise abil elustada ta mälu minevikku, kusjuures elulookirjeldus teatas olla psühhoanalüüsile heaks eelmänguks. Veel tänaagi arvan, et see oli hea mõte, sest ta andis üllatavaid tulemusi, mis oluksid veelgi tõhusamad, kui haige poleks keegi kõige paremini laabuvat tööd mu ravi alt ära pageanud, tässates sellega mind ja rõõvides nende mälestuste pika ning kannatliku analüüsime viilja.

Kättemaksuks avaldan mina ta memuaarid trükis ja lootan, et see on talle ebameeldiv. Aga olgu tal ka teada, et kui ta ravimist jätkab, olen valmis jagama temaga kõrget honorari, mis ma memuaaride väljaandmise eest saan. Ta näis oma isiku vastu suurt huvi tundvat. Kui ta ainult teaks, millised üllatused ootavad teda siia kuhjatud tõdede ja valede kommenteerimise näol...

Doktor S.

SISSEJUHATUS

Minna meenutamisi tagasi lapsepõlve? — Mind lahutab sellest üle viiekümne aasta, aga mu kaugenägelikud silmad ehk suudaksid siiski midagi seletada, kui sealt veel praegugi kumavat valgust ei varjutaks paljud ja paljud tükid, mis kõrgete mägedena lahutavad mind elatud aastatest ja mõnest eriti meeldejäävast tunnist.

Arst andis nõu mitte pingutada, mitte püüda liiga kaugete vaadata. Väärtuslikud olevat ka äsjased sündmused, osakätt selmise õõ kujutuspildid ja unenäod. Aga teatav kord peab ju selleski valitsema, ja et alustada *ab ovo** — teha pärast seda, kui tulin arsti juurest, kes lähemal päevil lahkus mõneks ajaks Triestest, ostsin tema töö hõlbustamiseks traktaadi psühhoanalüüsi kohta ja lugesin läbi. Oli üsna kergesti mõistetav, ainult et väga igav lektüür.

Lõunastanud ja end klubitoolis mugavasti välja sirutanud, hoian käes pliatsi ja ees paberilehte. Mu laupa ei kurruta miski, sest tõrjusin endast vähimagi mõttepingutuse. Mõte paistab kälvat minust täiesti eraldi. Ma näen teda. Ta kerkib ja laskub... aga see on ka ainus, mis tal teha. Meenutamaks, et ta on ikkagi mõte ja tema kohus on end ilmutada, haaran pliatsi. Seal aga tõmbub mul juba laup kipra, sest iga sõna koosneb mitmest tähest ja olevik rõhub nii rüsinale peale, et ähmastab mineviku.

Elle tegin katset end ümbrusest täielikult lahti rebida. Eksperiment lõppes sügava unega ja selle ainus tulemus oli, et ärkasin kosununa ja väljapuhanuna, kusjuures mul

* Algusest peale (*lat. k.*). — Tõlk.

oli veider tunne, et olin unes näinud midagi tähtsat. Ent see oli läinud meelest ja nõnda ka igaveseks kaotsi.

Tänu pliiatsile, mida ma käes hoian, püsin täna ärkvel. Kord ähmaselt, kord selgemalt näen kummalisi pilte, millel puudub vähimigi seos minevikuga: näen vedurit, mis puhub mäkketõusul ja veab loendamatuid vaguneid — kes teab, kust tulles ja kuhu minnes ja kuidas ta üldse siia sattus.

Tukastades meenub väide viimati loetud traktaadist, et selle süsteemiga saab meelde tuletada ka kõige varasemat lapsepõlve, kui alles mähkmeis oldi. Samas näengi mähkmeis lapsukest, aga miks peaksin see olema mina? Ta ei ole sugugi minu moodi ja tundub, et see on hoopis mu külmehe paarinädalane laps, keda meile näidati otsekui imet, sest tal olid nii tillukesed käed ja nii suured silmad. Vaehe laps! Kuidas võiksin mina oma lapsepõlve meelde tuletada! Ma ei leia isegi võimalust hoiatada sind, kes sa praegu oma lapsepäevi elad, näidata, kui tähtis on neid meelde jätta su enda mõistuse arenemise ja tervise tarbeks. Millal sa küll äratundmisele jõuad, et sul olnuks väga kasulik meeles pidada kogu oma elu ning suurt osa sellestki, mis sulle pärastpoole vastumeelseks muutub? Vahepeal aga uurid sa alateadlikult naudinguid otsides oma väikest keha ja su armsad avastused viivad sind vastu valule ning haigustele, nende vastu tõukavad sind ka nood, kes sulle halba ei soovi. Mis teha? Su kätkit on võimatu kaitsta. Sinu rinnas, lapsuke, toimub saladuslik reaktsioon. Iga mööduv minut viib sinna sisse uue reagendi. Kui palju haigestumisvõimalusi sind ootab, sest mitte kõik su elu minutid ei saa olla helged. Peale selle, lapsuke, oled sa veresugulane nende inimestega, keda ma tunnen. Minutid, mis praegu mööduvad, võivad ka helged olla, aga kahtlemata ei olnud seda sajandid, mis su sündi ette valmistasid.

Aga näe, jälle olen üpris kaugel unele eelnevatest kujutluspiltidest. Üritan homme uuesti.

SUITSETAMINE

Ast, kellele ma sellest rääkisin, soovitas mul alustada suitsetamiskalduvuse analüüsimisest, tehku ma seda kohe algusest peale.

«Kirjutage! Kirjutage! Küllap näete ennast sealjuures lähini läbi.»

Arvan, et võin suitsetamisest kirjutada ka laua taga, ilma et peaksin tugitoolis unistama. Ma ei tea, millest alustada, ja võtan appi sigaretid, mis kõik sarnanevad täpselt sellega, mida praegu käes hoian.

Ja silmasamas avastan midagi, mis oli justkui peast pühitud — Esimesi sigarette, neid, millega ma alustasin, ei ole enam müügil! Seitsemekümne aastail müüdi neid Austrias, pappkarpidel firmamärgina kahepealine kotkas. Ja näe: selle karbi ümber koonduvad kohe mitmed inimesed, igatseb oma iseloomulikud näojooned, millest piisab küll elime meenutamiseks, aga mitte selleks, et see ootamatu kohtumine võiks mind erutada. Üritan rohkem andmeid saada ja lähen tugitooli juurde, samas aga muutuvad need näod läbipaistvaks ja hajuvaks, nende asemele ilmuvad pilkavalt jollitavad narrilõustad. Noruspäi pöördun laua juurde tagasi.

Üks asja nähtud kujudest, pisut kähiseva häälega, oli Giuseppe, minuealine nooruk, ja teine mu vend, minust aasta noorem, juba ammu surnud. Praegu tundub, et Giuseppe sai isalt palju raha ja neid sigarette ta lihtsalt kingis meile. Aga ühes olen kindel: mu vennale andis ta rohkem kui minule. Sellest tekkis mul vajadus neid juurde hankida. Nii juhtuski, et hakkasin varastama. Suviti oli

isal kombeks jätta vest, mille taskus võis alati olla peen-
raha, söögituppa toolileenile. Sealt võtsingi kümme vaja-
likku soldot tolle hinnatud karbi ostmiseks ja tõmbasin
üksteise järel ära kõik kümme sigaretti, mis seal oli, et
häbistavast vargasaagist lahti saada.

Kõik see ladenes mu teadvuses, oli siiani käeulatuses
ja elustus alles nüüd, sest varem ma ei teadnud, et sel
võiks üldse tähendust olla. Näe, nõnda olengi paljastanud
oma halva harjumuse alged ja (kes teab?) võib-olla koguni
terveks saanud. Ainult prooviks süütan viimast korda siga-
reti, võib-olla viskan ta kohe vastikustundega minema.

Veel on mul meeles, et isa sattus peale just siis, kui ma
ta vesti käes hoidsin. Jultumusega, milleks ma praegu
enam võimeline pole ja mis nüüdki häbiväärne tundub
(kes teab, ehk on sellel vastikustundel tõesti tähendus mu
ravimisel?), ütlesin talle, et tahtsin uudishimust ära
lugeda, mitu nööpi vestil on. Isa naeris mu huvi kas arvu-
tamis- või rätsepakunsti vastu ega märganud, et mu sõr-
med olid vesti taskus. Enda auks pean lisama, et sellest
naerust süütu lapse üle — süütusest polnud juttugi —
piisas, et ma varastamisega lõplikult hüvasti jätsin. See
tähendab... varastasin ka pärast, aga teadmata, et see
on vargus. Isal oli harjumuseks jätta laudade ja kappide
servadele pooleldi suitsetatud virgiinia sigareid. Arvasin,
et see on tema viis neid ära visata, ja mulle paistis, et ma
koguni nägin, kuidas meie vana teenija Catina need ära
koristas. Käisin vargsi neid lõpuni suitsetamas. Juba võt-
mise momendil tundsin vastikusjudinaid, mõeldes, kui
paha mul neist hakkab. Siis suitsetasin seni, kuni laup
külma higiga kattus ja sisikond pahupidi pöördus. Ei saa
just öelda, et mul lapsepõlves tahtejõust puudu olnuks.

Mul on ülihästi meeles, kuidas isa mind ka sellest har-
jumusest võõrutas. Ühel suvepäeval tulin kooliekskur-
sioonilt väsinuna ja higist liimerdades koju. Ema aitas
mind riidest lahti võtta, mässis mu oma hommikumant-
lisse ja pani diivanile magama, kuhu ta ka ise õmblus-
tööga istus. Olin juba suikvel, aga laugude all säras ikka
veel päike ja ma ei vajunud unne. Õndsalik tunne, mis
käib lapsepõlves alati kaasas, kui puhkad pärast suurt
väsimust, elab minus praegugi täiesti iseseisva kujutlu-
sena, mille taju on nii elav, otsekui lamaksin praegugi
mulle kalli keha kõrval, kes on ammu elavate hulgast lah-
kunud.

Mul on meeles suur jahe tuba, kus me lapsepõlves män-
gime ja mis praegu ruumikitsikul ajal on jagatud
kahetuks. Sellest stseenist, mida ma meenutan, puudub mu
võim, ja see äratub imestust, sest küllap võttis ka tema
rekursioonist osa ja pidi koos minuga puhkama. Võib-
olla magas ta sama diivani teises otsas? Silmitsen seda
kohta, aga see näib olevat tühi. Näen ainult ennast, tun-
nen puhkamise mõnu, näen ema ja siis isa, kelle hää äkki
tuleb kaikus. Ta oli sisse astunud ja mind märkamata val-
just hõõrunud.

«Marta!»

Mamma viipas käega minu poole ja selle liigutusega
kõrsitas kaasas vaevukuuldav kussitav häälightsus; tema mees-
test saagasin ma sügavat und, kuigi olin veel täiesti ärk-
vel. Mulle meeldis väga, et isal tuli minu und arvestada,
ja ma ei liigutanudki end.

Isa kurtis sosinal:

«Paistab tõesti, et hakkab segaseks minema. Olen pea-
sugu kindel, et pool tundi tagasi jätsin sinna tuppa kapi
servale pool sigarit, aga nüüd seda seal ei ole. Asi läheb
aina hullemaks, asjad kaovad otse silme alt.»

Ema vaatas samuti sosinal, millest kostis läbi naeru-
hüüet, mida hoidis tagasi ainult kartus mind äratada:

«Ja imeti pole pärast lõunat seal toas keegi käinud.»

«Ma tean seda isegi, sellepärast mulle tundubki, et hak-
kab hulluks minema,» pomises isa.

Ta pööras ümber ja lahkus.

Pactasin silmad ja vaatasin ema. Ta oli taas töö käsile
võtnud, aga naeratus mängles ikka veel huulil. Loomuli-
kult ei osanud ta, et isa hakkab hulluks minema, kui
võis tema hirmu üle naerda. See naeratus on nii sügavalt
mu mällu sööbinud, et tundsin selle kohe ära, kui nägin
seda ühel päeval oma naise huulil.

Muide, see polnud rahapuudus, mis takistas mind suit-
setamispahele vabalt andumast, vaid keeld, mis oma-
korda mu kirge tagant õhutas.

Mäletan, et suitsetasin väga palju, peites end igasse
võimalikku nurka. Veel praegugi ajab mind iiveldama
mälestus ühest päevast, kui istusin pool tundi pimedas
keldris kahe poisikese seltsis, kellest mul ei ole muud mällu
jäänud kui nende poisikesemoega riided: kaks paari
pükse, mille sääred torutavad tühjalt õhus, sest aeg on
kustutanud nendeks olnud kehad. Meil oli palju sigarette

ja me tahtsime kindlaks teha, kes meist kõige lühema aja jooksul kõige rohkem suitsetab. Mina tulin võitjaks ja varjasin sangarlikult pööritust, mida see veider võistlus põhjustas. Siis läksime välja päikese ja õhu kätte. Et mitte kukkuda, pidin sulgema silmad. Peagi toibusin ja hakkasin oma võiduga praalima. Ja siis ütles mulle üks mehehakatis:

«Mul pole sellest midagi, et kaotasid, sest ma suitsetan alati nii palju, kui tahtmist on.»

Mul on need mõistlikud ja kained sõnad meeles, aga ma ei suuda meelde tuletada kahtlemata arukat näokest ja silmi, mis sel hetkel mulle otsa vaatasid.

Aga tollal ma ei teadnud veel, kas ma armastan või vihkkan sigaretti, selle lõhna ja seda seisundit, millesse nikotiin mind viis. Halvem oli, kui sain teadlikuks, et ma kõike seda vihkkan. Sain sellest teada, kui olin peaaegu kahekümneaastane. Tollal põdesin mitu nädalat rasket kurguhaigust, millega kaasnes palavik. Arst kirjutas ette voodirežiimi ja käskis suitsetamisest absoluutselt hoiduda. Mul on meeles sõna absoluutselt! See riivas mind valusasti, aga palavik andis sellele erilise varjundi: oli nagu suur tühjus ja polnud võimalik vastu seista tohutule rõhumisele, mis tühjuse ümber alati tekib.

Kui arst oli lahkunud, jäi isa, jäme sigar suus, mulle natukeseks ajaks seltsiks (ema oli juba mitu aastat surnud). Minekule asudes silus ta õrnalt mu palavikus hõõguvat otsaesist ja ütles:

«Vaata, et sa ei suitseta!»

Mind valdas pöörane rahutus. Mõtlesin: «Kui see mulle halba teeb, siis ei suitseta ma enam iial, aga enne pean tegema seda viimast korda.» Läitsin sigareti ja tundsin kohe, et rahutus oli nagu peoga pühitud, hoolimata sellest, et palavik tõusis ja et ma iga mahvi juures mandlites sellist kõrvetust tundsin, nagu oleks neid tulise oraga puudutatud. Suitsetasin sigareti nagu mõnda töötust täites kohusetruult lõpuni. Samasuguste kohutavate piinadega suitsetasin haiguse ajal veel palju sigarette. Isa, kes tuli ja läks, ikka sigar suus, kiitis:

«Tubli poiss! Veel mõni päev ilma suitsetamata, ja oledki terve!»

Piisas sellest, ja juba valdaski mind kihk nii ruttu kui võimalik üksi jääda ja sigaret haarata. Mõnikord teesklesin magamist, et ta varem minema läheks.

Selle haiguse ajal soetasin endale veel ühe halva harjumuse: pöörui suitsetamiskirest lahti saada. Sestsaadik on mul päevad möödunud paksus sigaretisuitsus ja töötustes suitsetamine maha jätta. Et kõik algusest peale selge oleks, pean tunnistama, et ka praegu on olukord ajuti samasugune. Kahekümne aasta jooksul kogunenud viimaste sigarettide pikk rodu täieneb veelgi. Kavatsus ei ole enam küll nii meelekindel ja mu vanainimesesüda sühtub sellesse pahesse leebemalt kui varem. Vanast peast mugavad inimesed elu ja selle mõtte üle. Võin koguni öelda, et olen pikemat aega suitsetanud palju sigarette, mis... ei olnud viimased.

Ühe sõnaraamatu tiitellehelt leian ilusa käekirjaga tehtud ja konksudega kaunistatud märkuse:

«Täna, 2. veebruaril 1886. a. lähen õigusteaduskonnast ühe keemiasse. Viimane sigaret!»

See viimane sigaret oli väga tähtis. Mul on meeles kõik sellega kaasas käinud lootused. Kandsin vimma kanoonilise õiguse vastu, mis tundus elukauge, ja söötsin teadusse, mis oli elu ise, ehkki kolvi seinte vahele suletud. See viimane sigaret tähendas tegevuse (isegi füüsilise tegevuse) üha ja selget, kaint ning põhjalikku mõtlemist.

Et pääseda süsinikurühma ühendite ahelast, millesse mind suurt usku polnud, läksin tagasi õigusteadusse. Paraku! See oli ebatõenäoline ja ka seda tähistas viimane sigaret, mille daatumil leian ühte raamatusse registreerituna. See sigaret oli väga tähtis, sest sel päeval pöördusin kõige üllamate kavatsustega ja taltunult «minu», «sinu» ning «tema» juriidiliste komplikatsioonide juurde, purustades lõplikult süsinikuahelad. Ma ei kõlvanud keemiasse ka sellepärast, et ma kätel ei olnud vajalikku kindlust. Ja kust see kindel käsi võiski tulla, kui tossutasin edasi nagu tükklane!

Kui ma praegu ennast siin analüüsin, tärkab mul kahtlus: kas ma pole just sellepärast sigarette nii väga armastanud, et veeretada nendele vastutus oma saamatuse eest? Kui ma suitsetamise maha oleksin jätnud, oleks minust võib-olla saanud ideaalne ja tugev inimene, kelleks ma lootsin saada. Selline kahtlus võib-olla siduski mind mu pahe külge, sest tegelikult on see üsna mugav eluviis — pidada end erakordseks inimeseks, ainult et see erakordsus ei ilmuta end esialgu. Ma püstitan niisuguse hüpoteesi selleks, et selgitada oma noorpõlve nõrkust, aga eriti

veendunud ma selles pole. Nüüd, kui olen vana ja keegi minult midagi ei nõua, kulgeb mu elu ikkagi sigareti juurest suitsetamisest loobumise töötuse juurde ja töötuse juurest tagasi sigareti juurde. Mis mõte on kõigil neil töotustel praegu? Kas pole ma nagu too Goldoni vana hügieenik, kes elas terve elu haigena, aga surra tahtis tervena?

Kord, kui ma tudengina korterist välja kolisin, pidin omal kulul laskma uued tapeedid panna, sest olin seinad katnud daatumitega. Ju vist otsustasin just sellepärast ära kolida, et see tuba oli muutunud mu heade kavatsuste kalmistuks ja ma ei pidanud enam võimalikuks neid siinsamas uuendada.

Minu meelest on sigaretil palju kangem maik, kui ta on viimane. Ka teistel on oma kindel maik, aga see pole nii kange. Viimane sigaret saab erilise maigu võidutundest enda üle ja lootusest, et lähemas tulevikus saame terveks ning tugevaks. Teiste sigarettide väärtus seisneb selles, et neid läites me justkui kinnitame oma sõltumatust, kusjuures tervis ja jõud jäävad, nihkuvad ainult pisut kaugemasse tulevikku.

Mu toa seinad olid täis sirgeldatud igat värvi kirjutisi, mõned daatumid olid tehtud isegi õlivärviga. Järjekordne kindel otsus, mille oli ellu kutsunud kõige lihtsameelsem usk, sai vastava väljenduse värvi intensiivsuses, mis pidi eelmise otsuse varju jätma. Mõningaid arve oli eelistatud nende ühildumise pärast. Möödunud sajandist on mul meeles üks arv, mis oli nagu loodud selleks, et igaveseks kinni pitseerida kirst, kuhu tahtsin matta oma pahe: «1899. aasta üheksanda kuu üheksandal päeval.» Eks ole tähendusrikas? Uus sajand tõi mulle omamoodi musikaalseid daatumeid: «1901. aasta esimese kuu esimene päev.» Veel praegugi näib mulle, et kui see korduda saaks, oskaksin alustada uut elu.

Aga kalender on täis kuupäevi, ja kui kujutlusvõimet veidi pingutada, võib igaüks neist sobida järjekordse hea kavatsuse tähistamiseks. Näiteks on mul meeles — sest see näis sisaldavat ülimalt kategoorilist imperatiivi — järgmine daatum: «Kell 24 tuhande üheksasaja kaheteistkümnenda aasta kuuenda kuu kolmandal päeval.» See kõlab nii, nagu vähendaks iga järgmine arv eelmist poole võrra.

Aasta 1913 tõi kaasa ajutise kõhkluse. Puudus kolme-

teistkümnendat kuu, et seda aastaga ühildada. Aga ei maksa arvata, nagu vajaks daatum, mis peab esile tõstma viimase sigareti päeva, mingit sisemist kooskõla. Paljud daatumid, mida leiab oma eelistatud maalidele ja raamatutele märgituna, torkavad silma oma eriskummalisusega. Näiteks: «Teise kuu kolmas päev aastal 1905, kell kuus!» See on oma rõtm, kui silmas pidada, et iga järgmine arv annab sinu eelmist. Paljud sündmused, või täpsemalt — viimane kui üks sündmus Pius IX surmast kuni mu poja sündmiseni, olid mu silmis pälvinud äratähistamist tavapärase tööga. Kõik sugulased imetlevad mu mälu rõõmsate ja kurbade perekondlike tähtpäevade suhtes ja peavad mind heaks ning tähelepanelikuks inimeseks.

Oma viimase sigareti-haiguse välise narrikuse vähendamiseks üritasin sellele isegi mingit filosoofilist sisu anda: «Viimane ei ilalgi enam!» hüüab inimene ja võtab ülla poosi. Aga mis saab üllast poosist, kui töötus täidetakse? Üllast poosi on võimalik ainult siis võtta, kui seda otsust uuendatakse. Pealegi ei ole aeg minu meelest selline mõeldamatu nähtus, mis ilal ei peatu. Ta pöördub minu, ilka ainult minu juurde tagasi.

* * *

Viimane oma haigusesse ja olen selle usuga sündinud. Mul ei ole praegu ühe vähe meenutada tollest haigusest, mida ma kaheksandaastaseks põdesin, kui ma poleks seda too kord arstile kirjeldanud. Imelik, kui palju paremini jäävad meelde sõnad, võrreldes tundmustega, mida pole kuuldavalt väljendatud.

Läksin tolle arsti juurde sellepärast, et olin kuulnud teda närvihaigusi elektriga ravivat. Mõtlesin, et saan elektrist ammutada jõudu, mis on vajalik, et suitsetamine maha jätta.

Arstil oli suur kõht ja ta astmaatilise kähin saatis elektriaparaadi klöbinat, mis pandi tööle juba esimese seansi ajal. See valmistas mulle pettumuse, sest olin lootnud, et arst avastab läbivaatamisel mürgi, mis mu verd teostab. Selle asemel teatas ta, et leiab mind kehaliselt terve olevat, kui aga olin kaevanud halva seedimise ja rahutu une üle, oletas ta, et mul on alahappesus ja loid peristaltika. Viimast sõna kordas ta nii mitu korda, et see

jäi mulle eluajaks meelde. Ta kirjutas välja ühe happe, mis mu tervist tublisti kahjustas, sest sealtpeale kannatan ülehappesuse all.

Kui taipasin, et ta iseseisvalt iial mu veres nikotiini ei avasta, otsustasin teda aidata ja avaldasin kahtlust, kas mu haigusnähte ei tuleks panna suitsetamise arvele. Ta kehtitas vaevaga oma rasvunud õlgu:

«Peristaltika... Happesus... Nikotiinil pole sellega midagi tegemist!»

Tegin läbi seitsekümmend elektriprotseduuri ja need oleksid vististi siiaamaani kestnud, kui ma poleks otsustanud, et aitab. Ei oodanud ma neist mingit imet, käisin seanssidel üksnes lootuses, et ehk õnnestub arsti veenda suitsetamist ära keelama. Kes teab, kuidas mu elu edaspidi oleks kulgenud, kui mu otsust toetanuks arsti keeld.

Ja õlgu siinkohal ka mu haigust nii kirjeldatud, nagu ma sellest arstile rääkisin. «Ma ei suuda õppida, ja ka neil harvadel kordadel, kui lähen magama õigeaegselt, jään ärkvele kuni esimeste kellalöökideni. Seepärast kõhklen õigusteaduse ja keemia vahel — mõlemad nõuavad, et töö algaks kindlal tunnil, aga mina ei tea ilmaski, mis ajal ma järgmisel päeval ärkan.»

«Elekter ravib välja igasuguse unetuse,» pillas esku-laap mõttetera, pilk skaalal, mitte patsiendil.

Lõpuks hakkasin temaga rääkima nõnda, nagu võiks ta tunda psühhoanalüüsi, mille sündi ma ujedalt ennetasin. Rääkisin talle oma viperustest naistega. Ühest oli mulle vähe ja ka paljudest ei olnud küllalt. Tahtsin neid kõiki. Kui ma tänaval liikusin, ületas mu erutus igasugused piirid: kõik mööduvad naised olid minu omad. Ma silmitsesin neid jultunult, sest mul oli vaja tunda end loomalikult toorena. Mõttes võtsin nad riidest lahti, jättes neile ainult kingad jalga, haarasin nad sülelusse ja ei lasknud enne vabaks, kui olin kindel, et ma neid läbini tunnen.

Tühja räägitud sõnad ja asjatu siirus! Arst ägises vastuseks:

«Arvan, et elektriprotseduurid teid sellest haigusest ei ravi. See veel puuduks! Ma poleks Rumkorffile üldse kätt külge pannud, kui temast olnuks karta selliseid tulemusi.»

Seepeale rääkis ta anekdoodi, mida pidas väga teravmeelseks. Üks haige, kes põdes sama haigust mis minagi, pöördus kuulsa arsti poole, et see ta terveks raviks; arst, kellel see hiilgavalt õnnestus, oli sunnitud

hinnast lahkuma, sest muldu oleks patsient ta maha kokku surunud.

«Aga minu erutus ei ole healoomuline!» hüüdsin ma. «Siis tuleb mürgist, mis mu veenides põletikku tekitab!»

«Määrdatud näoga pomises arst:

«Kõegi ei ole oma saatusega rahul.»

Ja ainult tema veenmiseks võtsin ise ette selle, millega tema tegelda ei tahtnud: uurisin oma haigust ja kogusin kokku kõik sümptoomid. — Mu hajameelsus! Ka see takistas mind õppimast. Kui ma Grazis esimeseks riigieksamiks valmistusin, olid mul hoolikalt üles märgitud kõik raamatud, mida vajasin kogu kursuse ulatuses, viimaseks eksamini välja. Aga asi lõppes sellega, et just eksami eel märkas, et olin õppinud neid aineid, mida mina vaja alles mitu aastat hiljem. Nii pidingi eksami edasi lükata. Tõsi küll, ka neid aineid ei õppinud ma väga usinasti ühe naabrimehe pärast, kes austas mind edvistamisega, muide — kaunis avameelse edvistamisega. Kui näin aknale ilmus, ei näinud ma enam teksti, mida lugeda. No kas pole tobu, kes end niimoodi üleval peab? Kuid on mees, neiu väike kahvatu näoke aknal: ovaalne, õhuliste ruskete lokkide raamis. Silmitsesin teda, unistasin seda valevust ja neid rebasekarva juukseid oma patja vajutades.

«Kutsuap pomises:

«Ta edvistamises peitub oma võlu. Kui olete minu ikka jäänud, siis te enam ei edvistä.»

Maand Jean kindlalt, et tal ei olnud edvistamisest õrna aimugi. Olen viiekskümmend seitsme aastane, aga täiesti kindel, et kui ma suitsetamist maha ei jäta või kui psühhoanalüüs mind terveks ei ravi, siis väljendab mu viimne päik aurivoõdil tingimata iha põetaja vastu, kui see ainult ei ole mu naine ja kui mu naine lubab, et too põetaja on ilus!

Olin tema sees avameelne nagu pihil: naised ei meeldinud mulle tervikuna, vaid... ositi. Kõikide juures meeldisid mulle jalad, kui need olid kaunitult kängitsetud, paljude juures kael, kas peen või täidlane, mõne juures rind, aga hästi väike. Ja ma jätkasin naise kehaosade loetelu, kuni arst mind katkestas:

«Aga kõik need osad kokku loovad ju naisest terviku!»

Siis ütlesin tähtsad sõnad:

«Ainult selline armastus on tervislik, mis hõlmab üht-

ainust naist kui tervikut, mõistus ja iseloom kaasa arvatud.»

Tolle ajani ei teadnud ma sellisest armastusest midagi, aga kui see mind tabas, ei toonud see mulle tervenemist. Mul on tähtis meenutada, et sattusin haiguse jälile seal, kus arst nägi ainult tervist, ja et minu diagnoos hiljem täielikult kinnitust leidis.

Ühe mu sõbra isikus, kuigi ta polnud arst, leidsin inimese, kes minust ja mu haigusest palju paremini aru sai. Suurt kasu sellest küll polnud, aga mu ellu tõi see uue heli, mille kaja kestab tänini.

Mu sõber oli rikas mees, kes tegi oma jõudeelu meeldivamaks teaduslike uuringute ja kirjandusliku tööga. Ent ta rääkis palju paremini kui kirjutas ja sellepärast ei saanudki maailm teada, kui hea literaat ta oli. Ta oli suurt kasvu ja paks ning meie tutvumise ajal tegeles täiesti tõsiselt kõhnumiskuuriga. Mõne päevaga oli ta jõudnud märkimisväärselte tulemusteni, nii et tänaval otsisid kõik tema seltsi, lootes sellise nigeriku kõrval omaenda tervist paremini hinnata. Ma kadestasin ta oskust saavutada kõike, mida ta tahtis, ja jäin ta lahutamatuks sõbraks seni, kuni ta kuur kestis. Ta lubas mul katsuda oma kõhtu, mis iga päevaga kahanes, ja mina, kadedusest juba pahatahtlik, muudkui kordasin, et ta meeleskindlust kõigutada:

«Aga mida te teete selle üleareuse nahahulgaga, kui kuur läbi saab?»

Suurima rahuga, mis ta kurnatud näole koomilise ilme andis, vastas ta:

«Kahe päeva pärast alustan massaaži.»

Tema ravikuur oli üksikasjadeni läbi mõeldud ja polnud kahtlust, et ettekirjutusi täidab ta täpselt.

Selle kõige põhjal tärkas mul tema vastu suur usaldus ja ma rääkisin talle oma haigusest. Ka see jutuaajamine on mul meeles. Selgitasin talle, et mul oleks kergem loobuda kolmest söögikorrast päevas kui ilmatu hulgast sigarettidest, mille pärast peaksin alatasa võtma endale ühe ja sama piinava kohustuse. Võtnud kord endale seesuguse kohustuse, ei jää aega millekski muuks, sest ainult Julius Caesar oskas teha mitut tööd korraga. Hea seegi, et mul ei pruugi seni tööd teha, kuni mu administraator Olivi elab. Aga kuhu see kõlbab, et minu moodi inimene ei oska sessinases maailmas muud teha kui unistada ja viiulit kääksutada, milleks mul muide mingeid võimeid pole?

Kõhnaks läinud paks mees ei vastanud mulle kohe. Ta oli metoodiliselt toimiv inimene ja mõtles enne tükk aega. Seejärel selgitas ta õpetliku näoga, ja täiesti õigustatult, kui atveestada ta üleolekut antud küsimuses, et mu tõeline häda ei ole mitte sigarettides, vaid lubaduste ja töötuste andmisest. Sellest pahest vabanemiseks pidavat lihtsalt loobuma töötuste andmisest. Tema meelest on minus nende aastate jooksul välja kujunenud kaks eri isikut: üks on käskija ja teine ori, kes aga vabadusehimust, niipea kui valvsus nõrgeneb, jalamaid peremehe vastu massu tõstab. Sellepärast pean orjale andma täieliku vabaduse, oma pahele aga vaatama samal ajal otse näkku, justkui oleks see uus, mida ma varem kunagi näinud pole. Ei ole vaja selle pahe vastu võidelda — temast ei tule väljagi teha, püüda ta lihtsalt unustada, talle põlglikult selg keerata, nagu teeme inimesega, kellega suhtlemist peame endale alandavaks. Eks ole lihtne?

Tegelikult näiski mulle asi lihtne. Kui olin ränga vae- vaga peletanud peast kõik mõtted töötustest, õnnestus mul tööpoolest mitu tundi suitsetamata olla, aga kui mu suu täiesti puhtaks sai ja ma seda süütut maiku tundsin, mida võiks tunda vastsündinu, tuli mul isu suitsu järele; ent kui läitsin sigareti, ärkasid südametunnistusepiinad, mis sundisid mind taas andma töötust, mille andmisest ma nii väga tahtsin lahti saada. Tee oli pikem, aga viis samasse välja.

See Olivist lurjus andis mulle ühel päeval idee kinnitada oma otsust kihlveoga.

Arvan, et Olivi on alati olnud samasuguse välimusega, nagu ma teda praegu näen. Niipalju kui mäletan, oli ta alati vimmas, aga sitke, ja ta näis mulle alati niisama vana olevat nagu praegu, kus tal on kaheksakümmend turjal. Kogu elu on ta minu heaks töötanud ja töötab praegugi, aga ma ei salli teda, sest tunnen, et selle töö, mida ta ära teeb, on ta minult röövunud.

Vedasimegi kihla. Esimene, kes meist suitsu ette paneb, peab maksma trahvi, pärast seda saab kumbki oma vabaduse tagasi. Sel viisil pani valitseja, kes oli mulle hool-dajaks määratud, et ma isa pärandit läbi ei lööks, käed juha ema pärandi külge, mida ma valitsesin iseseisvalt.

Kihlvedu osutus ikestavaks. Kui ma varem olin vaheldumisi peremees ja ori olnud, siis nüüd olin ainult ori, pealegi selle Olivi ori, keda ma ei sallinud. Tegin kohe

suitsu. Siis tuli mul mõte, et võiksin teda petta ja salaja edasi suitsetada. Aga milleks oli sellisel juhul vaja kihla vedada? Söötsin õhinal otsima daatumit, mis viimase sigareti suitsetamiseks oleks harmoonilises seoses kihlveo daatumiga; sel viisil oleks see päev registreeritud mitte üksnes minu, vaid ka Olivi poolt. Aga orja mäss jätkus ja mul tekkis suitsetamisest ängistustunne. Et selle painest vabaneda, läksin Olivi juurde ja tunnistasin kõik üles. Vanamees kasseeris raha naeratades sisse, võttis kohe jämeda sigari ja hakkas ahnelt suitsetama. Ma ei kahelnud hetkekski, et ta on kihlveo tingimusi rikkunud. Teadagi on teised inimesed tehtud teisest savist kui mina.

Mu poeg oli äsja kolmeks saanud, kui mu naisel tuli hea idee. Ta arvas, et pahest lahtisaamiseks võiksin lasta end mõnesse haiglasse panna. Nõustusin. Esiteks tahtsin, et mu poeg leiaks mind tasakaalukana ja tervena, kui jõuab ikka, millal võib minu üle otsustada; teiseks aga oli veel pakilisem põhjus: nimelt oli Olivi tervis läbi ja ta ähvardas ülepäeviti, et lööb minust lahku; sel juhul oleksin pidanud asuma tema kohale, kuid arvestades seda nikotiini hulka, mis mul veres, tundsin, et ma ei tule tõsise tööga toime.

Alguses mõtlesime sõita Šveitsi — klassikalisele kliinikute maale, siis aga saime teada, et Triestes elab keegi doktor Muli, kes on parajasti avanud selleks sobiva ravi-asutuse. Palusin naist tema juures ära käia ja läbi rääkida. Doktor lubas anda mulle isoleeritud palati, kus mind valvavad põetaja ja teised tema korraldusse antud isikud. Kui naine mulle sellest ettepanekust jutustas, naeratas ta, vahel aga puhkes laginal naerma. Teda löbustas mõte, et mind pannakse luku taha, ja ma naersin südamest kaasa. See oli esimene kord, kui ta mind mu ravimiskatsetes toetas. Siia maani ei olnud ta mu haigust tõsiselt võtnud, väites, et suitsetamine on üks moodus elu elada, pisut imelik küll, aga mitte kõige igavam. Arvan, et kui ta mulle naiseks tuli, oli ta meeldivalt üllatatud, et ma ei leinanud iial kaotatud vabadust, sest mul oli tegemist teiste asjade taganutmisega.

Läksime kliinikusse sel päeval, kui Olivi mulle teatas, et jääb minu juurde tööle ainult üheks kuuks. Pakkisime pesu kohvrisse ja läksime juba samal öhtul doktor Muli juurde.

Doktor Muli võttis meid eesuksel isiklikult vastu. Tol

ajal oli ta kena noormees. Oli südasuvi. Väike, närviline, tiheduses näos elavad mustad silmad, mis päevituse taustal veelgi saravamad näisid, oli ta kraest kuni kingadeni ühtlasi valges — otse elegantsuse kehastus. Ta äratas minus imetlust, nagu vist mina temaski.

Veidi kohmetult, sest taipasin ta imetluse põhjust, ütlesin talle:

«Mis siis ikka, ma näen, et te ei usu ravi vajalikkusse ega tõsidusse, millega ma sellesse suhtun.»

Pogusa naeratusega, mis mind siiski riivas, vastas arst:

«Miks mitte? Võib-olla on suitsetamine teile tõepoolest kahjulikum, kui arvame meie, arstid. Ma ei saa ainult aru, miks otsustasite suitsetamise lõpetada nii järsku, *ex abrupto*, selle asemel et lihtsalt vähendada sigarettide arvu. Suitsetada võib, sellega ei tohi ainult hoiduda.»

Tõepoolest, püüdes kõigest väest suitsetamisest lahti saada, ei tulnud mulle pähegi, et võiksin vähem suitsetada. Aga sellisel momendil tulnud nõuanne võis mu kavatsust ainult kõigutada. Ja ma ütlesin kategooriliselt:

«Kui ma juba otsustanud olen, siis laske mul see ära proovida.»

«Proovida?» Arst naeris üleolevalt. «Kui olete selle kord nõuks võtnud, annab ravi tingimata tõhusaid tulemusi. Kui te ei kavatse vaese Giovanna kallal füüsilist jõudu kasutada, ei pääse te siit välja. Aga teie väljakirjutamisega seotud formaalsused venivad nii pikale, et vahepeal lendab see pahe teil peast.»

Reisime mulle määratud toas, kuhu olime jõudnud algul kolmandale ja siis jälle esimesele korrusele minnes.

«Kas näete seda ust. See on suletud ja sellepärast ei pääse te teistesse palatitesse esimesel korrusel, kust on väljapääs tänavale. Isegi Giovannal ei ole selle ukse võtmeid. Väljumiseks peab ta ronima kolmandale korrusele ja võti, millega avatakse uks kolmanda korruse trepikotta, on ainult temal. Pealegi on kolmandal korrusel alaline valve. Pole viga, eks? Eriti kui silmas pidada, et haigla on määratud lastele ja sünnitajatele.»

Ja ta naeris jälle, küllap mõtte peale, et on mind sulgenud laste hulka.

Ta kutsus Giovanna ja esitles teda mulle. See oli väike naisterahvas, kelle iga oli raske määrata, ta võis olla nii neljakümne ja kuuekümne vahel. Tal olid pisikesed, väga

sädelevad silmad ja täiesti hallid juuksed. Temale ütles doktor:

«See on too härra, kellega pead valmis olema käsitsi kokku minema.»

Naine vaatas mind uurivalt, läks siis näost punaseks ja kilas:

«Mina teen, mis mu kohus, aga kaklema ma teiega ei hakka. Kui te mind ähvardate, kutsun sanitari — see on tugev mees —, ja kui ta ei peaks silmapilk tulema, minge, kuhu tahate, sest mina oma nahka mängu ei pane!»

Hiljem kuulsin, et seda kohustust tema peale pannes oli arst lubanud talle kõrge vaevatasu, mis teda omakorda hirmutas. Aga tookord vihastasid ta sõnad mind. Missugusesse lolli olukorda ma olin sattunud, pealegi omast heast tahtest!

«Mis nahast te räägite?!» hüüdsin ma. «Kes teie nahka tahab? Hoiatage seda naist, et ta mind ei tüütaks,» pöördusin ma arsti poole. «Võtsin mõned raamatud kaasa ja tahan, et mind rahule jäetaks.»

Doktor tegi Giovannale lühikese noomituse. Püüdes end õigustada, seletas naine juba mulle:

«Mul on kaks tütart, alles päris väiksed, nende pärast pean elama.»

«Mina küll ei hakka teie tapmisega käsi määrima,» vastasin toonil, mis muidugi mõista ei saanud vaesekest rahustada.

Doktor saatis ta kõige kõrgemalt korruselt midagi tooma, ja et mind rahustada, lubas asendada ta kellegi teisega, kuid lisas seejuures:

«Ta ei ole halb naine. Kui ma palun, et ta ennast vaos hoiaks, ei ole teil põhjust nuriseda.»

Näitamaks, et mulle pole üldse tähtis, kes mind valvama hakkab, teatasin, et olen nõus teda taluma. Siis tundsin, et vajan midagi rahustavat, võtsin taskust eelviimase sigareti ja tõmbasin selle ahnelt lõpuni. Ütlesin arstile, et mul oli kaasas ainult kaks sigaretti, sest kavatsesin suitsetamise maha jätta täpselt keskööl.

Mu naine jättis minuga hüvasti koos doktoriga ja lisas naeratades:

«Pea vastu, kui oled kord nõnda otsustanud!»

Tema naeratusest, mis mulle muidu väga meeldis, lugesin välja pilget, ja samas tärkas mu hinges uus tunne, millele sai osaks nii tõsiselt ettevõetud katse haletsus-

võimalt läbi kukutada. Mul hakkas äkki paha, aga mis selle ebameeldiva tunde välja kutsus, sellest sain aru alles siis, kui olin üksi jäänud. Pöörane, äge armukadedus hakkas arsti vastu! Ta oli ilus, ta oli vaba! Teda hüüti meedikute Venuseks. Miks ei võiks mu naine temasse armuda? Kui nad ära läksid, käis arst ta järel ega pööranud pilku tema elegantselt kängitsetud jalgadelt. Esimest korda oma abieluaja jooksul valdas mind armukadedus. Mõttetu õnnetus! Muidugi tuli see mu vastikust vangiseisundist! Hakkasin selle tunde vastu võitlema. Mu naise naeratus oli tema tavaline naeratus ja mitte pilges rõõm, et ta oli osanud mind kodust kõrvale toimetada. — Ei, kindlasti oli see tema, kes mind siia luku taha pani, ehkki ta mu pahele mingit tähtsust ei omistanud, aga ta tegi seda minu huvides. Peale selle, kas ma siis ei tea, kui raske on mu naisele armuda? Kui arst ta jalgu vaataski, siis ainult selleks, et meelde jätta, missugused kingad oma armukesele osta. Ometi suitsetasin viimase sigareti kahe ära, kuigi kell ei olnud kaksteist, vaid üksteist — võimatu kellaaeg viimase sigareti jaoks.

Lõin raamatu lahti. Püüdsin lugeda, aga ei mõistnud sõnagi ja hakkasin koguni viirastusi nägema. Leheküljele, mida ma põrnitsesin, ilmus äkki doktor Muli nägu kõiges oma ilus ja elegantsis. Ma ei kannatanud seda välja. Kutsusin Giovanna. Võib-olla rahunen vesteldes.

Giovanna tuli, heitis mulle kohe umbuskliku pilgu ja pistis rälge häälega kisama: «Ärge arvake, et teil õnnestub mulle auku pähe rääkida ja et ma oma kohustused unustan!»

Tema rahustamiseks valetasin, et mul pole midagi nii-august mõttessegi tulnud, ja ütlesin, et tüdinesin lugemisest ning tahaksin temaga lobiseda. Panin ta enda vastu istuma. Ta ei meeldinud mulle tõesti oma vanainimeseliku ja noorte, vilavate silmadega, mis on tunnuslikud kõigile nõrkadele loomadele. Endast hakkas kahju, et olen sunnitud taluma sellist seltskonda. Tõsi küll, ka vabaduses ei osanud ma endale sobivat seltskonda valida, sest tavaliselt ei valinud mina, vaid mind valiti, nagu tegi ka mu naine.

Palusin Giovannat kuidagi mu meelt lahutada, ja kui ta ütles, et ei tea midagi, mis mu tähelepanu vääriks, soovitasin tal jutustada oma perekonnast, tähendades, et peaaegu kõigil selles maailmas on vähemalt üks perekond.

Ta alustas sellest, et oli pidanud mõlemad tütre lastekodusse panema.

Niisugune algus meeldis mulle: selline kaheksateistkümnekuulise raseduse lõpptulemus ajas mind naerma. Aga Giovanna oli väga poleemilise meelelaadiga ja mul oli raske teda kuulata, kui ta kõigepealt püüdis kinnitada, et teisiti ta ei saanud, sest tema teenistus on niivõrd kehv, ja et doktoril ei olnud õigus, kui ta temale paari päeva eest ütles, et talle peaks aitama kahest kroonist, sest ta pere on ju lastekodu ülalpidamisel.

«Aga kõik muu!» karjus Giovanna. «Egas toit ja riided ole kõik, mis neil vaja läheb!»

Ta hakkas kohe loetlema asju, mida ta oma tütardele muretsema peab ja mis mul enam meeles pole, sest kaitses oma kõrvakuulmist ta räige hääle eest, pöördusin mõttes teiste asjade poole. Ent see hääl lõi siiski kõrvu ja mulle tundus, et olen ära teeninud hüvituse.

«Kui saaks kusagilt ühe sigareti? Üheainsa! Ma maksan teile selle eest kümme krooni, aga homme, sest praegu ei ole mul pennigi raha.»

Giovanna oli mu ettepanekust ääretult kohkunud. Ta tõstis kisa, tahtis jalamaid sanitari kutsuda ja tõusis juba püsti, et minema hakata.

Püüdes teda vaigistada, ütlesin otsekohe oma soovist lahti ja küsisin rohkem suusoojaks ning kaotatud väärikuse taastamiseks!

«Aga ehk leidub selles vanglas midagi joodavat?»

Giovanna oli kohe valmis vastama ja minu üllatuseks tegi ta seda karjumata, täiesti loomuliku tooniga:

«Muidugi leidub! Enne äraminekut andis doktor mulle teie jaoks pudeli konjakit. Vaadake, seal, puutumata. Kork on peal.»

Leidsin, et sellises olukorras on ainuke väljapääs end täis juua. Näete nüüd, kuhu viis mind usaldus oma naise vastu!

Tol hetkel näis mulle, et halb suitsetamisharjumus ei olnud väärt neid pingutusi, mis ma sellest vabanemiseks ette võtsin. Juba pool tundi ei suitsetanud ma ega mõelnud üldse selle peale, vaid heietasin mõtteid oma naise ja doktor Muli ümber. Järelikult olin terveks saanud, aga kui lootusetult naeruväärsena!

Tegin pudeli lahti ja kallasin napsiklaasi kollast vede-

likku. Giovanna jälgis mind ammuli sui, aga ma kõhklein, kas ta temale valada.

«Kas võin saada uue pudeli, kui olen selle tühjendanud?»

Giovanna rahustas mind ikka samal lahkkel ja sõbraliikl toonil:

«Nii palju kui vaja! Teie soovide rahuldamiseks on puhvetipidajal käsk tõusta kas või keskööl!»

Ma pole ilal ihne olnud ja Giovanna sai kohe pilgeni ühe klaasi. Ta jõi selle kähku tühjaks, ilma et oleks jõudnud «täna» lõpuni öelda, ja pööras vilkad silmad taas pudeli poole. Nii et ta ise andis mulle mõtte teda purju joota. Aga see ei osutunud kergeks.

Ma ei oska kõike täpselt korrata, mis ta mulle oma puhketrieste murdes rääkis, kui oli tühjendanud mitu klaasi. aga jäi mulje, et mu kõrval istub inimene, keda oluks meeldinud kuulata, kui mind poleks kõrvale kiskunud enda mured.

Kõigepealt pihtis Giovanna mulle, et just nõnda talle meeldibki töötada. Selles maailmas peaks kõigil olema õigus veeta paar tunnikest päevas niisuguses mugavas tugitoolis, pudel napsi nina ees, head napsi, mis tervisele päha ei tee.

Tegin katset sõna sekka öelda. Küsisin, kas ta töö oli ka mehe eluajal samal viisil organiseeritud.

Ta hakkas naerma. Kui mees elas, oli too teda rohkem peksnud kui suudelnud, ja võrreldes sellega, kui palju tuli tal mehe pärast tööd teha, tundub praegune elu puhkuseks, isegi nüüd, kui minusugune kõigi oma hädadega siin on.

Siis muutus Giovanna mõtlikuks ja küsis, mis ma arvan: kas surnud näevad, mida elavad teevad? Noogutasin. Edasi tahtis ta teada, kas surnud, kord juba teise maailma jõudnud, võivad teada saada, mis toimus maa peal, siis kui nad veel elus olid.

Selle küsimuse vastu tundsin elavat huvi. Giovannagi esitas selle palju vaiksema häälega kui eelmise, vist summutas ta häält selleks, et surnud ei kuuleks.

«Või nii,» ütlesin ma, «te olete siis oma meest petnud.»

Ta palus mind vaiksemalt rääkida ja tunnistas, et oli petnud küll, aga ainult abielu esimestel kuudel. Hiljem harjus saadud võmmudega ja hakkas oma meest armastama.

Et vestlus ei soikuks, küsisin ma:

«Nii et teie vanem tütar võlgneb oma ilmaletuleku tollele teisele, mitte teie mehele?»

Ikka sama vaikse häälega möönis Giovanna, et teatud välise sarnasuse tõttu on ka temal see mõte peast läbi käinud. Ja tal on väga kahju, et ta on mehele truudust murdnud. Seda rääkides ta muudkui naeris, sest on asju, mis jäävad naljakateks, ehkki tekitavad valu. Aga kahju hakkas tal alles pärast mehe surma, sest kui too midagi ei taibanud, siis polnud sellel ka tähtsust.

Mingi vennaliku sümpaatia ajal tahtsin ta kurbust leevendada ja ütlesin, et minu meelest teavad surnud kõik, aga mõningate asjade peale nad lihtsalt vilistavad.

«Ainult elavad kannatavad nende pärast!» hüüdsin ma rusikaga vastu lauda pörutades.

Lõin käe valusasti ära, aga uute mõtete tärkamiseks pole midagi soodustavamamat kui füüsiline valu. Äkki tundus mulle tõenäoline, et sel ajal kui mina piinlen mõtte käes, nagu võiks naine mu kinniolekut kasutades arstiga truudust murda, on doktor ikka veel haiglas, ja et kui ma olen selle kindlaks teinud, saan rahu tagasi. Palusin Giovannat, et ta läheks ja vaataks, kas doktor on siin, sest mul on talle midagi öelda; tasuks lubasin talle terve pudeli. Ta punnis küll vastu, et talle ei meeldi nii palju juua, aga püüdis siiski mu soovi täita, ja varsti kuulsin, kuidas ta puutrepist üles kolmandale korrusele tuigerdas, et meie vanglast välja pääseda. Siis hakkas ta esimesele tagasi minema, aga komistas ja libises robinal ning karjudes alla.

«Kurat sind võtaks!» soovisin sosinal kogu hingest. Murduks ta kaela, oleks mu olukord palju lihtsamaks kujunenud.

Selle asemel saabus ta mu ette naeratades, sest oli nii-suguses seisundis, kus valu endast enam märku ei anna. Ta ütles, et rääkis sanitariga, kes oli juba voodisse heitmas, aga on valmis talle appi tulema, kui juhtuksin halvasti käituma. Nende sõnade juures tõstis ta käe ja viibutas ähvardavalt sõrme, mahendades seda liigutust naeratusega. Siis lisas ta märksa jahedama tooniga, et doktor pole sellest ajast peale siin käinud, kui ta minu naisega koos lahkus. — Sellest ajast peale! Sanitar oli veel mõne aja lootnud, et ehk tuleb tagasi, sest oli haigeid, kes vajaksid ta abi, aga nüüd ei usu seda temagi.

Vaatasin teda uurides, kas naeratus, mis ta näol mäng-

is ja huuli kõverdus, oli stereotüüpne või täiesti ehe, põhjustatud tõsiasjast, et arst oli mu naise man, mitte aga min, minu, oma patsiendi juures. Äkki valdas mind selline viha, et sain isegi peapöörituse. Pean tunnistama, et minu alati heitleid mu hinges kaks mina, kellest üks, arukam, manitses: «Tobe! Kust sa võtad, et su naine sind petab! Sobiva juhu leidmiseks polnuks tal üldse vaja sind luku taha panna.» Teine mees, muidugi see, kes suitsetada tahtis, nimetas mind samuti tobedaks, aga karjus: «Kas oled unustanud, kui mugav on, kui mees on kodust ära? Meelida vaid — sellesama arstiga, kellele sa oma taskust maksad!»

Joomist jätkates tähendas Giovanna:

«Unustasin kolmanda korruse ukse lukust lahti, aga mul pole himu uuesti trepil kolistada. Seal üleval on alati rahvast, ja kui püüaksite põgeneda, teeksite ennast tolakaks!»

«Mia te nüüd!» ühmasin minimaalse silmakirjalikkusega, mida selle vaesekese petmiseks vaja oli. Siis kummutasin ka ise klaasi konjakit kurku ja teatasin, et säärase alkoholi hulga juures pole mul sigarette üldse vaja. Giovanna jäi mind korrapealt uskuma ja ma ütlesin talle veel, et mina tegelikult ei tahtnudki suitsetamist maha jätta. Seda tahtis mu naine. Asi on nimelt selles, et kui ma kümme sigaretti ära tõmban, muutun ma metsikuks. Iga naine, kes juhtub mu lähedusse, on ohus.

Giovanna vajus toolileenile ja puhkes rõkkavalt naerma:

«Ja teie naine ei lase teil suitsetada selleks vajalikku kümme sigaretti?»

«Täpselt nii! Vähemalt mulle ta seda keelab.»

Giovanna polnudki nii rumal, kui oli end konjakit täis kaaninud. Teda tabas säärane naerukramp, et ta pidi äärepealt toolilt maha kukkuma, aga kui tal õnnestus hinge tõmmata, püüdis ta katkendlikult sõnastades visandada paljutöötavat pilti mu haigusest:

«Kümme sigaretti... Pool tundi... Keerad äratuskella üles... Ja siis...»

Parandasin teda:

«Kümme sigaretti jaoks vajan umbes tunni. Siis läheb veel ligi tund, kuni mõju on täielik... Noh, mitte just nii palju — kümme või kakskümmend minutit vähem...»

Korraga tõmbus Giovanna tõsiseks ja tõusis ilma eri-

lise vaevata toolilt. Ta ütles, et läheb magama, sest tal on kerge peavalu. Pakkusin talle pudelit kaasa, sest mulle aitas sellest napsist. Palusin silmakirjalikult, et ta mulle järgmiseks päevaks pudeli korralikku veini muretseks.

Tema aga ei mõtelnudki veinile. Enne kui ta lahkus, pudel kaenla all, heitis ta mulle niisuguse pilgu, et ma lausa kohkusin.

Minnes oli ta ukse lahti jätnud ja veidi aja pärast lendas keset põrandat pakike, mille ma kohe üles korjasin. Pakis oli üksteist sigaretti. Kindluse mõttes oli vaene Giovanna otsustanud ühe lisada. Sigaretid olid kõige tavallised, ungari omad. Aga esimene, mille ma läitsin, tundus oivaline. Tajusin suurt kergendustunnet. Esiteks mõtlesin, kui meeldiv on alt vedada raviastutust, mis kõlbab ehk väga hästi laste, mitte aga minu kinnipidamiseks. Siis avastas, et olen ka naist alt vedanud, tähendab sama mõõdupuuga tagasi mõõtnud. Olime tasa. Sest kuidas võis mu armukadedus muidu nii ruttu üpris talutavaks uudishimuks muutuda? Istusin rahulikult toolil, suitsetades liiveldamapanevaid sigarette.

Umbes poole tunni pärast meenus mulle, et pean põgenema, sest Giovanna ootab hüvitust. Võtsin kingad jalast ja läksin koridori. Giovanna toa uks oli paakil, ja otsustades naise tugeva ning ühtlase hingamise järgi, oli ta magama jäänud. Suurima ettevaatlikkusega läksin üles kolmandale korrusele, kus doktor Muli auks ja uhkuseks peetud ukse taga panin kingad jalga. Astusin trepikotta ja hakkasin aeglaselt ning rahulikult alla minema, et mitte kahtlust äratada.

Olin jõudnud teise korruse trepipealsele, kui mind püüdis kinni neiu, kes oli rõivastatud halastajaõe elegant-siga. Ta küsis viisakalt:

«Kas otsite kedagi?»

Ta oli kaunitar ja mul olnuks meeldiv lõpetada kümnes sigaret tema seltskonnas. Naeratasin talle veidi pealetükikivalt:

«Kas doktor Muli on siin?»

Ta tegi suured silmad:

«Sel kellaajal ei ole ta iialgi siin.»

«Kas te ei tea öelda, kust ma võiksin teda leida? Mul on kodus haige, kes ootab tema visiiti.»

Neiu andis mulle viisakalt doktori aadressi ja ma kor-dasin seda mitu korda valjusti, et panna teda uskuma,

et ma tahaksin seda meelde jätta. Ma ei kiirustanud ära-minnuga, aga tema keeras mulle ärritatult selja. Mind ühtselt visati mu vanglast välja!

Äh! Iga üks naine ukse agaralt lahti. Mul polnud kros-si, seepärast pomisesin:

«Jootraha annan teine kord.»

Kes teab, mis meid tulevikus ootab. Näiteks minu juu-tes juhused korduvad, pole võimatu, et satun veel kord sinna.

Oli selge ja soe. Võtsin kaabu peast, et vabaduse tund mu pead paitaks. Vaatasin tähti sellise vaimustusega, misetund oleksin nad äsja oma valdusse saanud. Homme, seal haiglast, jätan suitsetamise maha. Seniks aga muretsean kohvikust, mis oli veel lahti, häid sigarette. Ma ei saanud ju lõpetada oma suitsetajakarjääri vaese Giovanna sigarettidega. Kelner, kelle käest ma nad sain, tundis mind ja usaldas võlgu.

Jõudnud oma villa ette, helistasin ägedalt. Alguses vaatas aknast välja teenija, mõne aja pärast mu naine, keda ma ootasin järele ükskõiksusega: küllap on doktor Muli seal. Aga kui naine oli mu ära tundnud, kaikus tühjal tühjalt ta naer, nii siiras, et hajutas lõplikult kõik mu kahtlused.

Toas viivitasin pisut tähelepanekute tegemiseks. Naine, kellele lubasin järgmisel päeval jutustada oma seiklus-test, mida ta niigi arvas tundvat, küsis:

«Miks sa magama ei heida?»

Püüdsin end vabandada:

«Tundub, et oled mu äraolekut kasutades selle kapi ümber tõstnud?»

Tõsi, mulle tundub alati, et esemed majas ühtelugu kohta vahetavad, ja mu naine tõstab neid tööpoolest sageli ümber, aga nüüd piilusin igasse nurka, et näha, kas seal pole peidus doktor Muli õblukest, elegantset keha.

Naiselt sain hea uudise. Haiglast tulles oli ta kohanud Olivi poega, kes öelnud, et pärast seda, kui vana oli võt-nud uue arsti kirjutatud rohtu, on tal palju parem.

Uinudes mõtlesin, et haiglast lahkudes tegin õigesti. Nüüd on mul küllalt aega ja ma võin end ravida kiirus-tamata. Ka mu kõrvaltoas magav poeg ei jõua veel nii pea sellesse ikka, et osata mind taunida või jäljendada. Nii et kiirustamine oli ülearugi ennatlik.

ISA SURM

Arst on ära sõitnud ja õigupoolest ma ei teagi, kas isa elulugu on siia vaja või mitte. Kui ma oma isa peensuseni kirjeldaksin, tuleks vististi välja, et minu ravimiseks oleks tulnud psühhoanalüüsi kasutada hoopis tema puhul, mistõttu praegusest üritusest oleks mõistlik loobuda. Aga ma söandan siiski jätkata, sest tean, et kui ta olekski pidanud sellise ravikuuri läbi tegema, oleks ta ravinud end hoopis teisest haigusest kui minu oma. Nii-siis, et mitte pikalt arutada, jutustan isast ainult seda, mis aitab elustada mälestusi minust endast.

«15. IV 1890 kell 4.30. Suri isa. V. S.» Sellele, kes pole aru saanud, ütlen seletuseks, et kaks viimast tähte ei tähenda mitte «vade, satanas»* või «via sacra»**, vaid «viimane sigaret». Selle ülestähenduse leidsin Ostwaldi positivistliku filosoofia köitest, mille kallal raiskasin teab kui palju tunde, lootuses temast jagu saada, ent arusaamatuks ta mulle jäigi. Mind ei taheta vist uskuda, kuid oma kummalisele vormile vaatamata on see märkus kinnistanud mu elu kõige tähtsama sündmuse.

Mu ema suri siis, kui ma polnud veel viieteistkümnene. Pühendasin ta mälestusele mitu luuletust, mis teadagi ei ole seesama mis nutmine; leinavaluga aga kaasnes kogu aeg tunne, et sellest peale algab mul tõsine töörikas elu. Valu ise juba vihjas intensiivsemale elule. Peale selle vaigistas ja leevendas kaotust usk, mis tol ajal oli minus veel elav. Ehkki minust kaugel, elas ema edasi ja võis

* Tagane, saatan (lad. k.). — Tõlk.

** Püha tee (Kolgata mäele) (lad. k.). — Tõlk.

teagi rõõmu tunda mu tulevaste edusammudest, milleks ma end usinasti ette valmistasin. Mõnus, turvaline teadmine. Mul on hästi meeles mu tookordne hingeline seisund. Ema surma ja tervendava meelelligutuse toimetel pidi kõik minna paremaks muutuma.

Isa surm seevastu tähendas mulle tõelist katastroofi. Kätska ei uskunud ma enam paradiisi olemasolusse, teiseks oli oma kolmekümne aastaga juba inimene, kellel polnud enam midagi erilist oodata. Ka minul oli kõik läbi! Esma-kordselt taipasin, et mu elu kõige tähtsam ja otsustavam teie on jäädavalt seljataha jäänud. Mu valu ei olnud nii egoistlik, nagu neist sõnadest võiks paista. Hoopiski mitte! Ma nutsin taga isa ja kahetsesin ennast, aga ennast ainult sellepärast, et tema oli surnud. Siia maani olin läinud ühest sigaretilt üle teisele ja ühest teaduskonnast üle teise vankumatus usus oma talendikusse. Arvan veelgi, et see usk, mis elu nii lähedalt laabuvaks tegi, oleks kestnud tantsi, kui isa poleks surnud. Tema surm võttis mult kõik hõmsed päevad, millele olin harjunud edasi lükkama oma heade kavatsuste teostamise.

Kui ma sellele tagasi mõtlen, hämmastab mind alati, miks ma just isa surma järel endas lõplikult pettusin ja tulevikulootused maha matsin. Ülepea on need sündmused alles värsked, ja et meenutada piiritut kaotusevalu ning mu õnnetuse üksikasju, pole vaja unenägusid, nagu soovivad psühhoanalüütikud. Meeles on nad kõik, aga ma ei saa millestki aru. Kuni isa surmani ei olnud teda mu elus nagu olemaski. Ma ei teinud midagi talle lähenemiseks ja vältisin seda koguni siis, kui sain seda teha ilma solvamata. Ülikoolis tunti teda minu antud hüüdnimega «Vana Silva Saada Raha». Oli vaja haigust, et ma temasse kiinduksin; haigus aga oli niisama hea kui surm, sest külg oli kiire ja arst ütles kohe, et isa päevad on loetud. Kui käisin Triestes, kohtusime mõnikord ainult tunnikeseks. Iial ei olnud me nii kaua koos ja nii lähedased kui sel ajal, kui ma teda taga nutsin. Olnuks parem, kui oleksin ta eest rohkem hoolitsenud ja vähem nutnud. Oleksin vähem kannatanud. Koos olles oli meil raske, sest vaimselt ei olnud meil midagi ühist. Teineteisele otsa vaadates mängles nii tema kui ka minu näol ühesugune kaastundenäeratus, tema omas märgatav ülekaal murelikkusel, mida põhjustas isalik hool mu tuleviku pärast, minu omas aga üleolekust tingitud leebus — olin veendunud, et nõrku-

sed, mida ma osalt ta vanuse arvele kirjutasin, ei jäta mingeid tagajärgi. Isa oli esimene, kes mu teovõimelisuses kahtlema hakkas, ja nagu nüüd näib, tegi ta seda liiga vara. Arvan koguni, et tema kahtlused, millel siis polnud veel tõsist alust, sündisid ainult sellest, et juhtusin olema ta poeg, mis omakorda — juba täiesti põhjendatult — kinnitasid minu ebalust tema suhtes.

Isal oli osava ärimelise kuulsus, kuid mina teadsin, et juba aastaid juhib kõiki ta äriasju Olivi. Me sarnanesime saamatuse poolest äriasjade ajamisel, muus aga ei olnud meil midagi ühist; võin koguni öelda, et meist kahest kehastasin mina tugevust, tema nõrkust. Juba see, mis ma siia olen kirja pannud, tunnistab, et minus on ja on alati olnud — kujutades endast vist ka mu kõige suuremat õnnetust — vastupandamatu tung täiuse poole. Muudmoodi, ei oleks seletatavad mu unistused tasakaalukusest ja elujõulisusest. Isal ei olnud sellest aimugi. Ta elas oma loomusega rahumeelses kooskõlas ja ma pean tunnistama, et ta ei võtnud midagi ette enese täiustamiseks. Ta pahvis ahelsuitsetajana päev läbi ja pärast mamma surma ka öösiti, kui tal ei olnud und. Ta jõi, kuid tagasihoidlikult, tõelise džentelmenina õhtusöögi juurde, ja ainult selleks, et kohe magama jääda, kui pea padjale paneb. Tubakas ja alkohol olid tema meelest head ravimid.

Mis naistesse puutub, siis sain sugulastelt teada, et emal oli põhjust armukadeduseks. Ja näib, et malbusest hoolimata oli ta mõnikord sunnitud üsna ägedalt vahele astuma, et meest ohjas hoida. Isa laskis end naisel, keda ta armastas ja kellest ta lugu pidas, juhtida, aga emal ei õnnestunud kordagi temalt saada ülestunnistust, et isa on teda petnud, ja ta suri veendumuses, et oli oma kahtlustes eksinud. Ja siiski teavad head sugulased rääkida, et kord oli ta oma mehe tabanud oma õmblejanna juures *in flagranti**. Isa vabandas juhtunut oma pöörase hajameelsusega ja korrutas seda seletust nii kaua, kuni ema jäi uskuma. Ainsaks tagajärjeks oli see, et ema lõpetas selle õmblejannaga suhted, ja seda tegi muide ka isa. Mina tema asemel oleksin vist üles tunnistanud ja õmblejannaga ikka edasi suhelnud, sest mul on kombeks ajada juured igale poole, kuhu korraks peatuma jään.

Isa oskas oma rahu kaitsta nagu tõeline *pater familias***.

* Süüteolt (lad. k.). — Tõlk.

** Perekonnapea, pereisa, majaisand (lad. k.). — Tõlk.

Rahu valitses ta kodus ja ta hinges. Ta luges ainult mao- ja ning moraaliseerivaid raamatuid, ja ei teinud seda mitte sõnakirjallikkusest, vaid kõige ausamas veendumuses. Arvan, et ta tunnetas nende moraalseste manitsuste sigasid, ja siirast kiindumusest voorusesse oli ta südame- tundistus alati rahustatud. Nüüd, kus hakkas vananema ja see patriarhi moodu välja annan, arvan minagi, et amoraalsuse juttustamist tuleb karistada rangemalt kui amoraalsel tegu. Mõrvama paneb kas armastus või viha, aga mõrvamist propageerima ainult õelus.

Meie vahel oli nii vähe ühist, et kord pihtis ta mulle, mina kuuluvat nende inimeste hulka, kes talle kõige rohkem muret teevad. Minu püüd terve olla ajendas mind uurima inimkeha. Isa seevastu oskas tõrjuda oma peast vähemagi mõtte sellele koletule masinavärgile. Tema arvates sõda ei tuksunud, ja polnud vajadust meenutada klappe, veene ning ainevahetust, et selgitada talle, mis- sugused on ta organismi talitlused. Ei mingit liikumist, sest kogemus ütles talle, et kõik, mis liigub, lõpetab kord seismajäämisega. Ka maakera oli tema meelest liikumatu ja kindlalt kinnistatud pooluste külge. Loomulikult ei olnud ta seda kunagi valjusti välja, aga ta kannatas, kui tema kuuldes räägiti midagi, mis sellele seisukohale vastu käis. Kui ma hakkasin kord rääkima antipoodidest, katkestas ta mind jätkust tundes. Paljas mõte inimestest, kes käivad jalad taeva poole, ajas teda iiveldama.

Ta heitis mulle ette veel kahte puudust: hajameelsust ja kalduvust naerda kõige tõsisemate asjade üle. Hajameelsuse suhtes erines ta minust ainult selle poolest, et kandis alati kaasas taskuraamatut, kuhu märkis kõik, mida tuli meeles pidada, ja kuhu ta mitu korda päevas sisse vaatas. Ta uskus, et on sel viisil oma nõrkusest üle saanud ja et see teda enam ei sega. Ta sundis ka mind märklemikku kasutama, aga mina kandsin sinna sisse ainult «vähimase sigareti» järjekordse daatumi.

Mis puutub minu üleolekusse tõsiste asjade suhtes, siis oli isal minu meelest nõrkus liiga paljusid selle maailma asju tõsiselt võtta. Siin on teile üks näide: kui katkestasin õigusteaduse õppimise ja läksin üle keemia, siis aga keemia õppimiselt tema loal juura juurde tagasi pöördusin, ütles ta heatahtlikult: «Nüüd on vähemasti selge, et sa oled hull.»

Ma ei solvunud põrmugi, ja olles tänulik ta heasüdam-

likkuse eest, otsustasin talle tasuks nalja teha. Läksin doktor Canestrini juurde, palusin end läbi uurida ja vastav tunnistus välja anda. Asi ei olnudki nii lihtne, sest otsuse saamiseks sooritati mu kallal aeganõudvaid ja üksikasjalikke uurimisi. Saanud lõppotsuse, viisin tõendi võidutsedes isale, aga see ei ajanud teda üldse naerma. Sügavasti kurvastatuna ja pisarsilmil hüüdis ta: «Ah! Sa oled tõepoolest hull!»

Selline oli tasu mu vaevanõudnud ja süütu tembu eest. Ta ei naernud selle üle ega andestanud seda mulle iialgi. Minna arsti juurde niisama, naljapärast? Hankida naljapärast pitseritega varustatud tõend? Hullu inimese temp!

Üldiselt aga paistsin ma isa kõrval jõu kehastusena ja ajuti arvan, et tundsin ta surma suure kaotusena ainult sellepärast, et minu kõrvalt puudus nüüd see nõrkus, mis mu enesetunnet ülendas.

Mul on meeles, kuidas avaldus see nõrkus siis, kui Olivist lurjus sundis teda testamenti tegema. Olivi oli testamendist huvitatud, sest kõik minu asjaajamised oleksid siis pärast isa surma läinud tema kätte, ja küllap tal tuli tublisti eeltööd teha, et sundida vanameest seda kurba kohustust täitma. Lõpuks otsustas isa selle ette võtta, aga ta lihtsameelne ümar nägu tõmbus süngeks. Nüüd mõtles ta lakkamatult surmale, otsekui oleks ta selle teo läbi temaga kontakti astunud.

Ühel õhtul küsis ta minult:

«Mis sina arvad, kas surses kaob kõik?»

Ma mõtisklen iga päev surma saladuse üle, aga tol ajal ei olnud ma veel võimeline talle selle kohta seletust andma, mis teda huvitas. Et talle meelega teha, mõtlesin otsekohe välja meeltülendava pildi meie tulevases elust:

«Ma arvan, et pärast surma jääb meile nauding, sest kannatused pole enam vajalikud. Lagunemine võiks meenutada seksuaalset naudingut. Kindlasti kaasneb sellega õnne- ja rahutunne, sest loomine ja kasv olid nii vaevarikad. Lagunemine peaks olema autasu elu eest!»

Kukkusin täielikult läbi. Olime äsja lõpetanud õhtusöögi ja istusime veel lauas. Minu sõnavalingule vastamata tõusis isa toolilt, tühjendas oma klaasi ja ütles:

«Pole sobiv aeg filosoferimiseks, eriti veel sinuga.»

Ütles nii ja lahkus. Mul hakkas kahju ja ma läksin talle järele, et olla talle väheke seltsiks ja aidata tal kurbi mõt-

teid hajutada. Ent ta saatis mu tagasi, öeldes, et ma meenutaval talle surma ja selle naudinguid.

Testamenti ei suutnud ta unustada seni, kuni polnud selle selles testanud. Iga kord, kui ta mind nägi, tuli talle see meelde. Ühel õhtul ta pahvataski välja:

«Pean selle ütleva, et tegin testamendi ära.»

Tema tõusnud meeleolu leevendamiseks püüdsin jagada mõtteid, mida see teade mulle valmistas, ja ütlesin talle:

«Ma olen juba sinu kindlasti ära, sest loodan, et mu pead saavad kõik enne mind!»

Tema ei arvustki, et võisin naerda nii tõsiste asjade üle, ja tal tuli kohe tavaline tahtmine mind karistada. Nii oli tal sama kerge raakida riukast, mille ta oli mulle sellega meenutanud, et määras minu hooldajaks Olivi.

Pean ütleva, et näitasin end hea pojana, ja eemale peistama teda vaevavat mõtet, ei vaieldud üldse vastu. Tahendasin, et olen valmis alistuma ta viimsele tahtele, mõttes, et ka poleks.

«Võib-olla,» lisasin ma, «õpin edaspidi käituma nii, et sa pead vajalikuks oma viimset tahet muuta.»

See meeldis talle; sest nendest sõnadest luges ta välja, et usua teda veel kaua, isegi väga kaua elavat. Sellest hooletuse võttis ta minult töotuse, et isegi juhul, kui tema tahe jääb muutumatuks, ei püüa ma eales piirata Olivi valitust. Ja ma andsingi talle töotuse, sest paljas ausõna teda ei rahuldanud. Olin tollal niivõrd aldis, et nüüd, kui mind hakkavad vaevama südametunnistusepiinad, nagu poleks ma isa ta eluajal küllalt armastanud, uuendan alati mälu seda stseeni. Aususe mõttes pean siiski lisama, et tema tahtele alistumine ei olnud mulle raske, sest tol ajal mulle pigem meeldis väljavaade, et saan jõudeelu elada.

Üheks aasta enne ta surma suutsin kord astuda üsna energilisel sammel tervise heaks. Ta tunnistas mulle, et tunneb end halvasti, ja ma sundisin teda arsti juurde minema. Ise läksin kaasa. Arst kirjutas talle mingit rohtu ja hakkis mõne nädala pärast uuesti läbi tulla. Aga isa ei mõelnudki seda teha, teatades, et vihkab arste nagu hauakaevajaidki, väljakirjutatud rohtu ei võtnud ta suu sissegi, sest ka see meenutas talle arste ja hauakaevajaid. Paar tundi hoidus ta suitsetamast ja ühel söömaajal ei joonud veini. Ta tundis end väga hästi, kui võis lõplikult

loobuda ravimisest, ja ka mina, nähes teda elurõõmsana, ei mõtelnud enam arstide peale.

Mõnikord nägin teda küll kurvana. Aga mulle oleks tundunud imelik näha teda rõõmsana, kui ta oli nii vana ja üksik.

* * *

Ühel õhtul märtsi lõpus jõudsin koju tavalisest veidi hiljem. Selles polnud midagi halba: sattusin lihtsalt ühe õpetatud sõbra seltsi ja too tahtis minuga jagada oma mõtteid ristiusu päritolu kohta. Esimest korda elus sooviti minult, et mõtleksin usu päritolu üle, aga et sõbrale vastu tulla, kuulasin ta pika loengu vaguralt lõpuni. Tibutas vihma ja oli külm. Minu meelest oli kõik igav ja tüütu, kaasa arvatud kreekklased ja heebrea rahvas, kellest mu sõber pajatas, aga sellest hoolimata talusin kaks tundi kannatlikult seda piina. Mu tavaline nõrkus! Veel praegugi ei oska ma vastu panna, ja vean kihla, et iga mees, kes tõsiselt ette võtab, võib sundida mind ükskõik mida, kas või astronoomiat õppima.

Astusin meie villat ümbritsevasse aeda. Maja juurde pääseb mööda lühikest sõiduteed. Meie teenijatüdruk Maria ootas mind akna all, ja kui kuulis mind tulevat, hüüdis pimedusse:

«Kas see olete teie, sinjoor Zeno?»

Maria oli neid teenijaid, kellelaolisi praegu enam ei leidu. Ta elas meil juba oma viisteist aastat. Iga kuu viis ta osa palgast hoiukassasse «vanaduspäevadeks», aga neid sääste ta kasutada ei saanud, sest varsti pärast minu abiellumist suri ta töö juures ära.

Maria ütles, et isa oli juba mõne tunni eest koju tulnud, aga keeldunud õhtustamast, sest tahtnud mind ära oodata. Kui Maria keelitanud teda vahepeal midagi hamba alla võtma, saatnud isa ta järsult minema. Pärast oli isa rahutult ja murelikult mitu korda minu järele küsinud. Maria andis mõista, et tema meelest ei ole isaga kõik korras. Ta märganud kõnekomistusi ja katkendlikku hingamist. Oigupoolest oli ta juba varem mitu korda pähe võtnud, nagu võiks isa haige olla, küllap sellepärast, et peale isa tal muud seltsi polnud. Päevade kaupa üksi tühjas majas viibides ei olnud vaesekeesel suurt midagi näha ega uurida,

aga pärast kurba juhtumit, kui mu ema otse tema silma all ära suri, hakkas talle tunduma, et kõik surevad enne teda.

Tõstava uudishimuga kirstustasin söögituppa, oskamata veel midagi halba aimata. Isa lamab sohval, aga ajas end kogu aegu ja tervitas mind nähtava heameelega, ent mind ei mõeldud, sest ennekoike tajusin selles etteheidet. Ühtlasi rahustas mind selline vastuvõtt, sest tema rõõmus nägu näis tõepoolest kanelevat. Ei täheldanud ma ka kogemata isa katkendlikku hingamist, millest Maria oli rääkinud. Etteheidete asemel vabandas isa, et oli mind nii kaua oodanud.

«Mis teha,» kurtis ta leebelt, «meid on siin maailmas ainult kaks ja ma tahtsin sind enne näha, kui magama lähtan.»

Ennein pidanud käituma südamlikumalt ja kaelustama oma kallist isa, kes haiguse mõjul oli nii malbeks ja leebeks muutunud. Selle asemel hakkasin külmavereliselt diagnoosima, et miks see vana Silva järsku nii vagur on. Akhi oogi haige? Uurisid teda umbusklikult ja ei märganud paremat teha kui noomida:

«Miks sa ei söönud? Võinuksid enne õhtust süüa ja siis odama jääda.»

Ta vastas päris nooruslikult naerdes:

«Kahekeel on õhtusöök maitsvam.»

Hüüguni heatujulisus võis olla tubli isu tunnuseks. Ma rahunesin ja hakkasin sööma. Ebakindlal sammul ja tuhvitega liubates astus isa laua juurde ning istus oma tavalisele kohale. Siis hakkas ta minu söömist jälgima, ise aga, uselanud paar lusikatait, ei tõstnud enam midagi ette, vaid lükkas taldriku nagu vastikust tundes eemale. Naeratus ta vanal näol aga püsis. Mul jäi ainult meelde, selgelt, nagu olnuks see alles eile, et paaril korral, kui me pilgud kohtusid, pööras tema oma silmad kõrvale. Seda peetakse valikuse märgiks, aga nüüd ma tean, et see on haiguse näitaja. Halge loom ei lase endale iial silma vaadata, sest ta ei taha, et ta haigust ja nõrkust tähele pannakse.

Ikka veel lootis ta kuulda, mida ma sel ajal tegin, kui tema mind ootas. Nähes, et see on talle väga tähtis, katkestasin söömise ja teatasin napisõnaliselt, et mind pidas kinni vestlus ristiusu allikate üle.

Ta vaatas mind kahtleva ja nõutu näoga.

«Kas sina siis mõtled nüüd religioonist?»

Oli tunda, et talle oluiks suureks lohutuseks, kui oleksin nõustunud neid mõtteid temaga üle arutama. Aga vastupanuvaim, mida kandsin endas seni, kuni isa elas (pärast ta surma läks see üle), sundis mind kostma kulu- nud fraasiga, mida võib iga päev kuulda ülikoolikvartali kohvikutes:

«Minule tähendab religioon paljast fenomeni, mida tuleb uurida.»

«Fenomeni?» kordas ta hämmeldunult. Ta otsis vastust ja avas juba suu, et midagi öelda, aga lõi nagu kõhklema. Heitis korra pilgu teisele roale, mille Maria parajasti lauale tõi, aga jättis selle puutumata. Siis, vist selleks, et suud kinni toppida, torkas huulte vahele sigarijupi, süü- tas, kuid laskis samas kustuda. Kõik see andis talle aega kuuldu üle rahulikult mõtiskleda. Siis aga uuris ta ran- gelt:

«Sa ei kavatse ometi religiooni üle naerda?»

Nagu minutaoline päevavargast üliõpilane kunagi, vas- tasin talle täis-suuga:

«Mis siin naerda. Ma uurin seda.»

Ta ei lausunud selle peale sõnagi ja peatas oma ainitise pilgu sigarijupil, mille ta oli ühele taldrikule pannud. Praegu mõistan küll, miks ta mulle seda ütles. Nüüd saan aru kõigest, mis toimus selles juba tuhmuvast teadvuses, ja panen imeks, miks ma seda tookord ei taibanud. Arvan, et tollal polnud mu südames sellist armastust, mis aitab mõista nii paljusid asju. Siis võtsin kõike lihtsalt. Isa ei tahtnud mu skeptitsismi otse rünnata — säärase võitlus oluiks talle praegu liiga väsitav —, sellepärast pidas ta paremaks teha seda ettevaatlikult, tiival haarates, nagu haigele soodsam. Mäletan, et rääkimise ajal tal hingamine nagu katkes ja sõnad tulid aeglasemalt. Võitluseks val- mistumine nõuab ju ränka vaeva. Mina aga mõtlesin ainult sellele, et ega ta enne magama ei lähe, kui pole välja ladunud, mis ta minust arwab. Niisiis valmistusin vaidluseks, mis jäi seekord ära.

«Mina...» ütles isa, ainitine pilk kustunud sigariotsal, «...ma tunnen, kui suur on mu kogemuste hulk ja elu- tundmine. Asjata pole elatud nii palju aastaid. Tean pal- jugi, aga paraku ei oska ma seda kõike sulle nõnda edasi anda, nagu ma tahaksin. Kuidas ma seda küll tahaksin! Ma näen asju kuni nende sisima olemuseni, ma tean, mis on õige ja tõeline... ja mis pole.»

Butta peale polnud mul midagi öelda. Sõmist jätkates

«Jah, isa, midagi.»

«Sa ei tahtnud seda selvata.»

«Tahin, et sa nii hilja koju tulid. Varem ei olnud ma nii väsinud ja võinuksin sulle veel palju ütelda.»

«Arvan, et nende sõnadega tahab ta mulle hiline mist

«...jätta, ja soovitan vaidluse homseks edasi lükata.

«Mina juba mõnigi üle vaielda,» vastas ta cernalolevalt, «...et sa loobid muust asjadest, mis ei ole üldse vaielda- vald ja mis ka sinu järele jõuavad, kui ma neid lähemalt val- gustan. Aga räägi on neist rääkida!»

«Sa paistis kahtlane.»

«Kas sa tunned end halvasti?»

«Ei saa just öelda, et halvasti, aga olen väsinud ja lähen koju magama.»

Ta hellitas ja hüüdis Mariat. Kui see ilmus, küsis isa, kas ta on kõik ette valmistatud, ja hakkaski kohe minema, tuhvilita põrandat libates. Jõudnud minuni, langetas ta pea, et pakkuda põske igaõhtuseks suudluseks.

Nahes teda nii ebakindlalt astuvat, turgatas mul kor- raks jälle kahtlus, et temaga on midagi lahti, ja ma küsi- sin muisti, kuidas ta end tunneb. Taas kordasime mõlemad sama sõnu ja ta kinnitas, et pole haige, vaid ainult väsi- nud. Ning lisas:

«Lähen ja mõtlen läbi, mis ma sulle homme ütlen. Küll sa näed, need sõnad lähevad sulle südamesse.»

Olin liigutatud ja vastasin: «Ma kuulan sind hea mee- lega, päpa.»

Nahes, kui sõnavõtlikult ma olin valmis tema elukoge- must ära kuulama, viivitas isa äraminekuga — nii soodsat juhusi tuli kasutada. Ta äigas käega üle lauba ja istus lootele, mille najale oli äsja toetunud, kui suudlemiseks paksu pakkus. Ta hingeldas kergelt.

«Kummaline!» jätkas ta. «Ma ei oska sulle midagi öelda... tööpoolest, mitte kui midagi.»

Ta vaatas ümber, otsekui otsiks väljastpoolt seda, mida ta oma sisimast asjatult püüdis leida.

«Ja ometi tean paljugi, võiks isegi öelda, et kõike. See tuleb kogemustest.»

Ilmselt ei kannatanud ta sellepärast, et ei tule oma mõtte väljajätmisega toime, ja naeratas rahulolevalt oma jõudu ning võimekust tunnetades.

Mitte ei tea, miks ma kohe arsti ei kutsunud. Pean koguni häbi ja südamevaluga tunnistama, et pidasin isa sõnu ikka sellesama üleoleku väljenduseks, mida olin tema käitumises mitmel puhul ennegi täheldanud. Aga ta praegune rambumine oli nii silmsi selge, et hoidusin temaga vaidlemast. Mul oli hea meel näha, kui õnnelik ta oli oma kujutletud tugevuse üle, ise sealjuures nõdremast nõdrem. Pealegi olin meelitatud ta armastusest, mis avaldus soovis anda mulle edasi kõik teadmised, mida ta uskus endal olevat, ehkki olin ette kindel, et pole mul temalt midagi õppida. Tema meelitamiseks ja rahustamiseks ütlesin, et ta ei pea end puuduvate sõnade otsimiseks liiga pingutama, sest ka silmapaistvad teadlased eelistavad liiga komplitseeritud asjad seesugustes täbarates olukordades kuhugi ajusoppi pagendada, et nad seal iseenesest lihtsamaks muutuksid.

«See, millest ma sulle rääkida tahtsin, ei olegi nii komplitseeritud,» ütles isa. «Tuleb leida sõna, üksainus sõna, ja selle ma leian! Ainult täna öösel mitte, sest täna ma magan ja viskan kõik mõtted peast.»

Siiski ei tõusnud ta veel toolilt. Mind uurivalt silmitsedes ütles ta ebalemissi:

«Kardan, et ma ei suuda sulle edasi anda kõike, mida tahaksin, sest sa oled harjunud asju naljaks pöörama.»

Ta naeratas, otsekui paludes neid sõnu mitte pahaks panna, tõusis toolilt ja pakkus teist korda põske. Loobusin vaidlemast ja teda veenmast, et maailmas on paljugi, mille üle võib ja peabki naerma, ning soovides teda julgustada, kaisutasin teda tugevasti. Vist tegin seda liiga kõvasti, sest ta vabastas end mu käte vahelt ja hingeldas veel tugevamini. Ometi ei jäänud mu heldimuspuhang talle märkamata, sest ta vastas sõbraliku käeviipega.

«Lähme magama!» ütles ta leplikult ja lahkus koos Mariaga.

Jäänud üksi, ei mõtelnud ma enam isa tervisele (ka see on kummaline!), vaid kahetsesin liigutatuna ja — ütlen ausalt — ka pojaliku lugupidamisega, et selliste kõrguste poole pürgiv mõistus polnud leidnud võimalust end rohkem harida. Praegu, kus ma seda kirjutades hakkan isa tolleaegse vanaduseni jõudma, tean kindlalt, et inimesel võib olla usk oma väljapaistvasse intellekti, aga peale selle sisemise äratundmise ei anna see endast muul viisil märku. Vaadake, me hingame loodust tema muutmatutes

looduses ja võtame ta imetusega niisugusena omaks, nagu ta on meile antud, ja selles avaldubki võime mõista olemist, mis on universumi algusest kaasa saadud. Kindel on, et just siin, ta elu viimastel selgetel hetkedel selline rõõmuse mõistmise tunne ootamatu usulise inspiratsiooni teinud, ta alustas ja vestlust religiooni üle sellepärast, et ta mõistis, et see tunne oli ka ajuturse esimeseks sümp-
toomiks.

Maria tuli lauda koristama ja ütles, et tema arvates jäi ta kogu magama. Nii läksin minagi rahulikult voodisse. Alustades, tegin undas tuul. Soojas voodis tajusin seda kui rahuldust, mis kaugenos sedamööda, kuidas ma unne läksin.

Ma ei tea, kui kaua ma olin maganud. Mind äratas Maria. Arvatavasti oli ta mind juba mitu korda kutsumas käinud ja ruttujalile isa juurde jooksnud. Läbi une tundsin ebaharilikult rahutust, siis nägin, et eideke saalib toas edasi-tagasi, ja taipasin lõpuks. Ta tahtis mind üles ajada, ja kui see tal viimaks õnnestuski, oli ta ise juba toast kahunud. Tuul undas oma unelaulu edasi ja tõe huvides tunnistati, et isa tuppa minnes oli mul hirmus kahju, et mind magusast unest äratati. Mõtlesin sellele, et Mariale on õhtelugu tundunud, nagu oleks isal surm suu juures. Küll ma ta läbi võtan, kui ka seekord ei peaks midagi teist olema.

Isa tuba ei olnud suur ja mööblit oli siin ülearugi. Mälestustest lahtisaamiseks vahetas ta ema surma järel magamistuba, aga võttis uude ja väiksemasse kaasa endise mööbli. Kasina valgusega gaasilamp väga madalal öölaual jättis ruumist suurema osa varju. Maria hoidis isa, kes lamas selili, pool keha üle voodi ääre rippu. Isa higist liimerdav nägu oli lähedal asuva lambi kumas roosalaiguline. Pea puhkas ustava Maria rinnal. Ta oigas valu pärast ja lõtvunud huulte vahelt nõrgus sülge lõuale. Kui ma sinna astusin, ei pööranud ta pead, vaid silmitses tardunud pilgul vastasseina.

Maria ütles, et oli kuulnud isa oigavat ja õnneks õigel ajal kohale jõudnud, et takistada teda voodist välja kukkumast. Alguses, kinnitas ta, olnud isa märksa rahutum, praegu olivat ta suhteliselt rahulik, aga ta ei julge teda üksi jätta. Vist püüdis ta sellega minu äratamist õigustada, kuid ma mõistsin selletagi, et mind kutsudes oli ta

teinud õigesti. Maria rääkis seda läbi nutu, aga et minul olid pisarad otsekui paisu taga, siis käskisin tal vaikida, et ta oma halisemisega selle tunni masendust veelgi ei süvendaks. Mul polnud nagu selgust, mis on juhtunud. Tema, vaeseke, püüdis oma nuuksatusi kõigest väest tagasi hoida.

Kummardusin isa kõrva juurde ja hüüdsin:

«Isa, miks sa oigad? On sul paha?»

Arvan, et ta kuulis, sest oiged muutusid sumedamaks ja ta pööras pilgu vastasseinalt kõrvale, otsekui püüdes mulle otsa vaadata, aga silmi minu poole pöörata tal ei õnnestunud. Mitu korda hüüdsin talle kõrva sama küsimuse, kuid ikka asjatult. Mu mehelik enesekindlus jättis mind maha. Praegu oli isa lähemal surmale kui mulle ja sellepärast ei jõudnudki mu hääl ta kõrvu. Mul hakkas hirm, ja koos sellega tuli meelde kõik, mis me eelmisel öhtul olime rääkinud. Paar tundi pärast meie vestlust oli ta juba teel, et teada saada, kellel meist on õigus. Kummaline! Kurusega kaasnesid südametunnistusepiinad. Surusin pea isa padjale ja puhkesin ahastavalt nutma, ehkki alles äsja olin vaesele Mariale selle eest etteheiteid teinud.

Nüüd oli tema kord mind rahustada, aga ta tegi seda omal kombel. Manitses mind rahunema, rääkides isast kui surnud inimesest, isa aga oigas aina edasi, silmad pärani.

«Vaeseke!» kaebles Maria. «Surra sedasi. Nii tihedate ja ilusate juustega.» Ta silitas isa pead ja tal oli õigus: isa pead pürgasid tihedad lumivalged lokid, kuna minul olid juuksed juba kolmekümneselt kaunis hõredad.

Mul oli nagu peast pühitud, et maailmas on olemas arstid, kes teatavasti võivad mõnikord ka surmast päästa. Olin sellel valust moonutatud näol juba surma näinud ja ei lootnud enam millelegi. Maria oli see, kes esimesena arsti meelde tuletas ja majahoidjat äratama läks, et seda linna saata.

Jäin kümneks minutiks üksi isa valvama ja see aeg tundus igavikuna. Mäletan, et püüdsin kätte, mis seda piinatud keha puudutasid, valada kogu helluse, mis mu südames tulvas. Minu sõnu ei võinud ta kuulda. Mis moel saaksin talle selgeks teha, kuidas ma teda armastan?

Kui majahoidja kohale jõudis, läksin oma tuppa, et arstile kirjutada, aga ei saanud paberile neid paarigi sõna, mis talle olukorda selgitaksid, et ta teaks vastavad ravi-

mid haava võtta. Lakkamatult pulsas mees isa parata-
matult surnu ja ma küsisin endalt ikka jälle: «Mida pean
nüüd teha sellel masendusel peale hakkama?»

Need olid pühad otsustamistunnid. Need on mul vägagi sel-
gust mees. Varsti polnud enam vaja isa keha toetada,
seda ta teadis meelemaiuseta ja auväärse rahus. Oiga-
mine oli talle juba teada, rahunetus oli täielik. Ta hingamine oli
hõbe ja peaaegu masinakilult võtsin ma selle üle, kuid ei
süüdistanud teda kaua hingata ja lubasin endale aeg-
ajalt puhkust, lootes et ka haige saab samasuguse puhke-
koha. Aga tema lootas väsimatult edasi. Asjatult püüdi-
sin jätta teda hulkamata teed neelama. Kui oli vaja
mille vastupanu osutada, näis tal isegi meelemaius osali-
set tagasi tulevat. Resoluutselt pigistas ta hambad kokku.
Isa teadvusest olekus ei lahkunud temast ta ohjelda-
matu teos. Tundke aega enne koitu ta hingamise rütm
muutus. Nüüd jagunes see perioodideks: alguses tuli rahu-
lik aeglase järg, mis meenutas terve inimese hingamist,
sellele järgnes kiirendatud hingamine, mis lõppes pika
hirmuvalava pausiga, Maria ja minu meelest surma
andega. Aga ei. Varsti algas kõik otsast peale ja kulges
peaaegu samal viisil — rahuliku, aeglase hingamise peri-
ood, aeglaselt kurb oma ilmetuses. See ebaühtlase rütmiga
korduv hingamine sai justkui tolle toa osaks. Sellest peale
olime ta seal, ja üsna pikka aega.

Tünni või paar pikutasin sohval, Maria istus voodi kõr-
val. Sellel sohval nutsin oma kõige kibedamad pisarad.
Nutt aitab varjata omaenda süüd ja annab võimaluse
kardamatult saatust süüdistada. Nutsin, sest olin kaota-
mas isa, kelle jaoks ma elasin. Pole tähtis, et meie kokku-
puuted olid harvad. Kas polnud kõik mu pingutused end
parandada ette võetud selleks, et temale meelepärane
olla? Aga menu, mille poole ma kõigest väest püüdsin ja
millega ma, muidugi mõista, tahtsin hoobelda just tema
aga, kes minus alati kahtles? Kas poleks mu kordaminek
temale samuti trööstiks olnud? Nüüd aga ei saa ta mind
enam oodata, ta lahkub, olles veendunud mu parandama-
tuses. Mu pisarad olid väga kibedad.

Neid pühavaid mälestusi paberile pannes, õigemini küll
vermides, avastan äkki, et kujund, mis mind kinnisideena
jälitas, kui tegin esimese katse minevikku taastada — pilt
vedurist, mis tirib märke vagunite rodu —, tekkis mul
enamkordselt siis, kui ma sohval lamades haige isa hinga-

mist kuulasin. Niisamuti puhivad vedurid, mis tirivad raskeid koosseise: nende korrapärane puhkimine kiireneb kuni katkemiseni ja ähvardava pausi ajal tundub kuula-jaile, et kohe veerevad vedur ning vagunid järsakust alla. Tõepoolest. Esimene katse minevikku meenutada viis mind tagasi sellesse öösse — mu elu kõige tähtsamatesse tundidesse.

Doktor Coprosich jõudis meie majja enne päevatõusu, kaasas sanitar ravimi- ja arstiriistakohvrikesega. Nad olid pidanud jala tulema, sest maruilma pärast ei olnud kusa-gilt sõidukit saada.

Võtsin ta vastu pisarsilmi, ta kohtles mind väga armastusväärselt, lohutades ja lootust andes. Ometi pean kohe ütleva, et maailmas on vähe inimesi, kes ärataksid minus sellist antipaatiat nagu doktor Coprosich, ja seda just meie tookordse kohtumise pärast. Ta elab veel praegugi, on juba raugaeas ja teda ümbritseb kõigi linnaelanike lugupidamine. Nähes teda väljas vaaruval raugasammul komberdamas, kui ta on tulnud jalgu sirutama ja värsket õhku hingama, ärkab minus kohe kunagine vaenulikkus.

Tollal oli doktor pisut üle neljakümne. Ta tegeles agaralt kohtumeditiiniga, ja kuigi oli tuntud oma itaalia-meelsuse poolest, usaldasid impeeriumi võimud* kõige tähtsamad ekspertiisid just temale. Ta oli kõhn närviline mees. Ilmetule näole andis mõnevõrra omapära kiilaspäisus, mille tõttu laup näis palju kõrgem, kui tegelikult oli. Veel üks puudus lisas talle välist tähtsust: kui ta prillid ära võttis (seda tegi ta mõtlemise ajal), vaatasid ta mittemidaginägevad silmad vestluskaaslasest otsekui ähvardavalt või irooniliselt mööda või üle ja meenutasid kummalisel viisil raidkuju värvituid silmi. Neil puhkudel olid ta silmad väga ebameeldivad. Aga kui tal oli öelda kas või üksainuski sõna, pani ta prillid tagasi ninale ja tema silmad muutusid taas enne otsuse tegemist asja igakülgsest vaagiva korraliku väikekodanlase omadeks.

Kõigepealt istus ta esikus toolile ja puhkas mõne minuti. Ta palus mind täpselt jutustada, mis oli juhtunud alates esimesest häirest kuni tema saabumiseni. Võttis prillid eest ja jäi oma imelike silmadega minu taga olevat seina pörnitsema.

Püüdsin hästi täpne olla, mis olukorda arvestades pol-

* Valdavalt itaallastest elanikkonnaga Trieste kuulus tollal Austria-Ungari impeeriumi alla. — Tõlk.

nud sügugi kerge. Pealegi teadsin, et doktor Coprosich ei ole inimene, kes kasutavad arstiteaduse termineid, ilma et need teaduselt endast annu oleks. Kui jõudsin jutustada, hakkasin, mis mulle näis olevat «tserebraalne probleem», hakkas ta prillid ninale, et öelda: «Ettevaatust! Hõõrtega hõõrte näeme, mis tal on.» Samuti jutustasin talu ja kummalisest käitumisest, ta südantängistavast mõttest, mis talle ja kiirustamisest magama minna. Ma ei hõõrteadust sügugi isegi veidraste mõtteavaldustest, arvasin, et see oli juhtum tuleks öelda midagi ka isale, et ta saaks kohtu. Hakkasin, et isal ei õnnestunud oma mõtet täpselt väljendada ja et jäi mulje, nagu mõtleks ta pidevalt millegi üle, mis talle rahu ei anna, aga mida ta täpselt sõnastada ei oska. Doktor tõstis jälle prillid ninale ja hääldas vaidutsevalt:

«Küllap ma juba tean, mis talle rahu ei anna!»

Teadsin minagi, aga ei ütelnud välja, et doktor Coprosich mitte vihastada: see oli ajuturse.

Läksime haigevoodi juurde. Sanitari abiga keeras ja pööras doktor vaest liikumatut keha tükk aega, mulle tundus, et rimatu kaua. Ta kuulas ja uuris haige läbi. Seejuures tegi ta katsed patsiendi enda abi kasutada, aga tulemuseta.

«Sellest piisab!» ütles ta lõpuks. Prillid käes, astus ta minu juurde, vaatas põrandale ja ütles ohates:

«Olge tugev! Juhtum on väga raske.»

Läksime minu tuppa, kus ta pesi käsi ja isegi nägu.

Selleks pidi ta prillid ära võtma, ja kui ta nüüd ennast sirgu ajas, et nägu kuivatada, meenutas ta märg pea mingi puusliku kummalist, oskamatu käega nikerdatud peakest. Talle meenus, et mõne kuu eest olime tema vastuvõtul käinud, ja avaldas imestust, miks me polnud uuesti tema poole pöördunud. Ta koguni arvanud, et loobusime tema abist ja valisime teise arsti; oli ta ju tollal mulle selgesti mõista andnud, et isa vajab ravi. Ilma prillideta neid etteheiteid tehes nägi ta välja lihtsalt hirmuäratav. Ta kõrgendas häält ja nõudis seletust, kusjuures ta vilavad silmad näisid neid seletusi kõikjalt otsivat.

Mis parata, tal oli õigus ja ma olin etteheited ära teeninud, ent pean siiski märkima, et ma ei vihka doktor Coprosichi mitte nende sõnade pärast, selles olen täiesti kindel. Püüdsin end õigustada, mainides isa vastumeelsust arstide ja ravimite suhtes. Rääkisin seda nuttes ja doktor

püüdis mind armulikult rahustada, öeldes, et kui me ka varem oleksime tema poole pöördunud, ei oleks tema teadus ikkagi suutnud vältida katastroofi, mille tunnistajaks me praegu oleme, võib-olla ehk ainult pisut edasi lükata.

Aga kui ta mind haiguse eelnähtude kohta edasi küsitles, leidis ta üha uusi põhjusi etteheidete tegemiseks. Ta tahtis teada, kas isa viimastel kuudel on kaevanud tervise üle, kurtnud isu- ja unepuudust. Ma ei osanud talle midagi täpset öelda, ei teadnud ma ju isegi, kas ta söi palju või vähe, kuigi istusime iga päev sama laua taga. Mu süü ilmsikstulek masendas mind sügavasti, ehkki arst oma küsimustega väga peale ei käinud. Ta kuulis minult ka, et Maria meelest oli isa ühtelugu hinge vaakumas olnud, mida mina polnud tõsiselt võtnud.

Pilk lakke suunatud, puhastas doktor kõrvu. «Paari tunni pärast tuleb ta teadvusele, vähemalt osaliselt, saab meelemõistuse tagasi,» ütles ta.

«Tähendab, on lootust?» hüüatasin ma.

«Mitte mingisugust,» vastas arst kuivalt. «Kuid sellistel juhtudel ei vea kaanid kunagi alt. Kahtlemata tuleb ta osaliselt teadvusele, aga võib-olla ainult selleks, et lõplikult segaseks jääda.»

Ta kehtas õlgu ja riputas käterätiku varna. See ölakehitus tähendas vististi, et ta pidas oma vahelesegamist asjatuks. Mulle andis see julgust rääkida. Olin rabatud mõttest, et isa võiks teadvusetusest toibuda ainult teada saamaks, et ta peab surema; ilma arsti ölakehitusest ei oleks ma söandanud sellest juttu teha.

«Doktor, kas te ei leia, et teda teadvusele äratada oleks ebainimlik?» küsisin ma ängistatult ning puhkesin nutma, sest mu närvid olid pingul. Kogu aeg olin tahtnud end välja nutta, aga alles nüüd andsin pisaratele voli, lootes, et minu pisaraid nähes andestab doktor mulle mu julguse oma arvamus avaldades tema ravimenetlusele hinnangut anda.

Ta vastas väga armastusväärset:

«Jätke nüüd! Rahunege! Haige teadvus ei lähe enam nii selgeks, et ta võiks endale oma seisundist aru anda. Ta ei ole arst. Pole vaja muud kui hoiduda talle ütlema, et ta on suremas, ja ta ei saa sellest iial teada. Halvim, mis võib juhtuda, on mõistusekaotus. Ent selleks juhuks tõin kaasa hullusärgi ja ka sanitar jääb teie juurde.»

Kohkunult hakkasin teda anuma, et isale kaane ei pan-

take. Hüüdes seletas ta mulle ülima rahuga, et sanitar on juba kindlasti juba pannud, sest ta oli vastava korralduse saanud enne, kui ta juures ära tuli. Nii peale ma vihasin, et ta võib olla teinud tegu kui äratada teadvusele, kuigi ta ei oleks vahimatki lootust teda päästa, ja teha selle asemel asjaks, et teda meeleheitel viia või talle midagi muud teha. Nüüd oli hingeldustõve puhul — selga andis. Aga siiski, aga ikkagi veekalkvel silmi, tema sõnadest ja sõnadest lõputades teatasin, et pean kuulama, mis ta ütleb, kui ei lasta rahulikult surra haigel, kelle tunni on nüüdni loetud.

«Seda seda inimest,» sest minu sõnade peale sai temalgi aega, ja seda ei ole ma suutnud talle andestada. Ta arvas, et unustas isegi prille ninale torgata, ent sellest kindlata leidis täpselt koha, kus asus minu pea, ja hakkas mind oma hirmuäratavate silmadega pörnitama. Ta ütles, et talle näib, nagu tahaksin ma kustutada ka selle viimase lootusesädeme, mis veel jäänud. Ta ütles seda täpselt nende sõnadega, just nii toorelt.

Ohus oli tunda tüli. Halades ja läbi nutu heitsin talle ette, et alles mõne hetke eest oli ta ise välistanud igasuguse lootuse haiget päästa. See siin on minu maja ja ma ei taha, et selles elavate inimeste kallal eksperimenteeritaks; eksperimentideks on mujal kohti küll ja küll!

Väga karmilt ja rahuga, mis ta sõnad otse ähvarduseks muutis, vastas arst:

«Ma ainult selgitasin teile arstiteaduse seisukohta antud juhul. Kuid kes on võimeline ette nägema, mis sünnib poole tunni pärast või homme? Teie isa elus hoides jätsin alles tee kõigiks võimalusteks.»

Nüüd pani ta prillid ette, ja saanud tagasi oma pedantse ametnikunäo, hakkas pikalt-laialt selgitama, kui tähtsat see võib mängida ühe perekonna majanduslikus olukorras arsti õigeaegne vahelesegamine. Elu pikendamine poole tunni võrra võib vahel otsustada pärandi saatuse.

Nüüd valasin pisaraid juba ennast haletsedes, et olen sunnitud sellises olukorras selliseid asju kuulama. Mu jõud oli otsas ja ma ei vaielnud enam. Seda enam, et kaanid olid nüüd juba pandud!

Arst on võim, kui ta seisab haige voodi juures, ja mina avaldasin doktor Coprosichile lugupidamist. Vist selle sama lugupidamise tõttu ei julgenud ma konsiiliumi kutsumist ette panna, mille pärast ma endale aastaid ettehei-

teid tegin. Ka need südametunnistusepiinad on viimseni unustusse vajunud, nagu on unustatud kõik teised tunded, mida ma siin nii jahedalt kirjeldan, otsekui oleks neid läbi elanud mõni võõras ja mitte mina ise. Nondest aegadest on meelde püsima jäänud ainult üks tunne, nimelt vaen arsti vastu, kes elust ikka veel küünte ja hammastega kinni hoiab.

Hiljem läksime tagasi isa voodi juurde. Leidsime ta rahulikult paremal küljel magavat. Kaanidest jäetud haavade varjamiseks oli tal meelegekoht rätikuga kaetud. Otsekohe tahtis doktor proovida, kas haige on teadvusele tulnud, ja hüüdis talle midagi kõrva. Isa ei reageerinud.

«Seda parem!» ütlesin ma mehiselt, ehkki pisarsilmi.

«Oodatud efekt ei saa tulemata jääda!» väitis doktor.

«Kas te siis ei näe, et tal on hingamine juba muutunud?»
Tõepoolest, isa kiirendatud ja pärsitud hingamine ei
jaotunud enam perioodideks, mis oli mind ehmatanud.

Sanitar ütles midagi arstile ja too noogutas. Nad otsustasid haigele hullusärki selga proovida, võtsid selle ümber kohvrüst välja ja upitasid isa voodis istukile. Haige avas sel ajal silmad: need olid tuhmid, mittemidaginägevad. Nuuksatasin taas, kartes, et ta saab nägemisvõime tagasi ja näeb kõike. Aga vaevalt oli tema pea tagasi padjale vajunud, kui ta nuku kombel jälle silmad sulges.

Doktor vōidutses.

«See on juba teine asi,» promises ta.

Jah, see oligi hoopis teine asi. Mulle ei jäänud muud kui oodata kogu aeg rasket õnnetust. Suudlesin hardunult isa laupa ja soovisin mõttes: «Maga. Maga, kuni suigud igavesse unne.»

Sel viisil soovisin ma isale surma, aga arst ei saanud aru ja tähendas heatahtlikult:

«Näete nüüd, ka teil on hea meel, et ta teadvusele tuleb!»

Kui doktor minema sõitis, oli väljas juba päris valge, olgugi ilm sumune ja valgus visa tulema. Iilitine tuul ei tundunud enam nii tugev olevat, ehkki tõstis jääkirmelist lund õhku.

Saatsin doktori aeda. Kohtlesin teda ülima viisakusega, et ta mu vimma ei aimaks. Mu nägu laskis paista ainult tähelepanu ja lugupidamist. Alles siis, kui nägin teda värava poole viival jalgrajal, lubasin näole põlastava irvituse, mis tõi leevendust. Lumetuisus vaarus kaugemale

Ma ei saanud kunagi, kes iga tugevama või korral peatus, et
minu pöördumisele. Kui teavitusest oli mulle vähe. Pärast
tundestamisest tundsin vajadust tugevamate tundeaval-
duste jaoks. Kõikidest hoolimata sumasin mõne aja puude
võimalusi edasi tagasi ning trampisin raevukalt süga-
ri lõnga. Ja ma ei teagi, kas see lapsik viha oli suunatud
kellele või kellele mu enda vastu. Ennekõike vist ikka
mu enda vastu, minu vastu, kes ma soovisin isa surma,
ja siiski pidin seda valjusti välja öelda. Vaikimine muutis
kõige suuremast pojaarmastusest ajendatud soovi tõeli-
seks võitluseks, mis jäi ränga koormana mu südamele.

...Ta lausus ainult paar sõna, millest
...aga tegi seda nii rahulikult, otsekui
...mis kõlas ta ikka veel kiirendatud, normist
...taustal kummalliselt ja kohutavalt. Kuhu
...vastu teadvusele või nõdrameelsusele?

Maria istus nüüd koos sanitariga voodi kõrval. Viimane sisendas usaldust, ehkki ta liigne kohusetruudus oli mulle vastumeelt. Ta hakkas Mariale vastu, kui see tahtis anda haigete lüskatäie puljongit, mida pidas tõhusaks tervendajaks. Arst ei olnud puljongi kohta midagi öelnud ja sanitar otsustas nii tähtsa küsimuse lahendamise arsti tagasitõlkemini edasi lükata. Ta rääkis käskivalt ja tegi iga asja tähtsamaks, kui see tegelikult oli. Vaene Maria ei käinud enam peale, mina samuti mitte. Ärritusest vedasin ainult veel kord näo irvele.

Mul soovitati magama heita, sest ees oli öö, millal pidin sanitari seltsis haiget valvama; kahest inimesest piisas, kolmas võis siinsamas sohval puhata. Heitsin pikali ja ulatusin silmapilkselt, vajudes täielikku mõnusesse teadvusetusse, ja olen kindel, et mu und ei häirinud miski, isegi katkendlikud unenäoheided mitte.

Möödunud ööl seevastu, kui ma osa eilsest päevast olin veetnud neid mälestusi sorides, tuli mulle väga reaalsuse-
lähedane unenägu, mis mind järsu hüppega minevikku, ammustesse päevadesse kandis. Nägin unes, et seisame arstiga sammas toas, kus vaidlesime kaanide ja hullusärgi üle, ainult et tuba oli teisiti sisustatud, sest nüüd on ta minu ja mu naise magamistuba. Mina andsin arstile näpu-
näiteid, kuidas ta isa peab ravima, tema aga (mitte vana ja põdur nagu praegu, vaid reibas ja närviline, nagu ta oli tollal), prillid käes ja silmad tühjusse vaatamas, hüüdis raevukalt vastu, et seda ei tasu teha. Ta ütles täpselt nii:

«Kaanid annavad talle tagasi elu ja koos sellega ka valu, sellepärast ei tohi neid panna!» Kuid mina, tagudes rusikaga ühele arstiraamatule, karjusin: «Kaane! Ma nõuan kaane! Ja hullusärki!»

Küllap karjusin ka päriselt, sest naine äratas mu üles ja tegi unenäole lõpu. Kauged varjud! Minu meelest läheb nende nägemiseks vaja optilist vahendit, aga säärane riist pööraks kõik pea peale.

Rahulik uni on mu viimane mälestus tollest päevast. Sellele järgnesid pikad päevad, üks tund teisega äravahetamiseni sarnane. Ilm oli selginud, arvati, et ka mu isa seisund on paremaks muutunud. Ta käis toas vabalt ringi ja liikumisvajadusest alustas rahutut sõelumist voodi ning tugitooli vahel. Läbi akende vaatas ta viivu päikeses silerdavasse, lumme mattunud aeda. Iga kord, kui tuppastusin, olin valmis alustama temaga vaidlust, et tõkestada ta teadvuse taastumist, mida Coprosich ootas. Aga ehkki isa paistis iga päevaga paremini kuulvat ja aina rohkem aru saavat, ei tulnud ta ometi täiesti mõistusele.

Kahjuks pean tunnistama, et isegi haigevoodi juures viibides olin sügavasti solvunud, ja see tunne segunes veidral kombel mu kurbusega ning hakkas seda moonutama. Kõigepealt tundsin end solvatuna Coprosichi poolt ja kõik mu püüded seda varjata viisid vimma sügavamale. Ka enda peale olin sellepärast vihane, et ma ei suutnud arstiga enam uut vaidlust ärgitada ja talle otse näkku öelda, et ma ei pea tema teadust miskiks ning soovin isale surma, et teda kannatustest päästa.

Lõpuks tundsin pahameelt ka haige vastu. Minu olukorda mõistab ainult see, kes päevade ja nädalate kaupa on valvanud rahutu haige voodi juures, ise täiesti võimetu sanitari kohustusi täitma ja sunnitud passiivselt jälgima, mida teised teevad. Oleksin vajanud korralikku puhkust, et endas selgusele jõuda, lahti mõtestada ja läbi tunnetada valu nii isa kui ka iseenda pärast. Seevastu tuli mul isaga võidelda, sundida teda ravimeid võtma, takistada toast väljumast. Iga võitlus on alati ärritav ja rikub meeleolu.

Ühel öhtul kutsus mind sanitar Carlo, et nendiksin isa seisundi paranemist. Südame pekseldes tõttasin kohale, vallatud mõttest, et vana võib oma olukorrast aru saada ja mulle oma haiguse pärast etteheiteid teha.

Isa seisis pesuväel keset tuba, peas punasest siidist öömüts. Lämpus vaevast teda endiselt, ent aeg-ajalt sai ta

peale mõne arusaadava sõna. Kui alase astusin, ütles ta:

«Tähtis, et saataks ähen. Carlo vastas, et ta ei saa seda teha, sest talas on väga külm. Mõneks ajaks unustaski ta, kuid see astus alase kõrval seisva tugitooli juurde, ja ta hakkas end mugavalt välja sirutada. Kui ta mind nägi, hakkas ta ja küsis:

«Kas sa oled?»
«Kui ta minu vastus päralt jõudis. See polnud see teadvuse, mida mina kartsin. Kui inimene hakkab mõtlema, on tal kõvasti tegemist, surma peale mõtlemiseks ei saa kogu ta organism tegeles praegu ainumalt hingamisega ja selle asemel et minu vastust ära kuulata, hakkas ta Carlole:

«Tähtis!
«Tal ei olnud heidekaki asu. Juba tõusis ta tugitoolist, et tõsiselt proovi seista. Suure vaevaga ja sanitari abil heitis ta seljalt voodisse, sirutas end korraks vasakule küljele ja püüas siis paremale, kuid suutis ka selles asendis ainult mõne minuti lamada. Taas kutsus ta sanitari, et see teda lahula aitaks, ja istus tugitooli, kuhu sedapuhku pisut pikemaks pidama jäi.

Voodist tugitooli poole liikudes peatus ta sel päeval ka peegli ees, vaatas ennast ja pomises:

«Olen nagu mõni mehhiklane!»
Samal korral püüdis ta ka suitsetada, ma arvan, et ta tegi seda selleks, et mingil moel murda voodist tugitooli ja tagasi kolimise masendavat üksluisust. Aga tõmmanud mahvi, hakkas ta läkastama ja puhus suitsu kohe välja.

Teinekord tuli ta viivuks täiele mõistusele ja Carlo kutsus mind seda jälgima.

«Nii et... olen raskesti haige?» küsis isa ängis häälega. Aga sellist selgust ta pärast enam tagasi ei saanud ja hakkas peagi jumpsima. Voodist tõusnud, kujutles ta, et on veetnud öö mõnes Viini võorastemajas. Viin viirastus talle vist sellepärast, et tal suu kuivas ja teda pani janutama, mähki oli aga sööbinud mälestus jääkülmast veest, mida ta oli selles linnas joonud. Ja ta hakkas rääkima karastavast veest, mis teda lähemas purskkaevus ootab.

Üldiselt oli ta küll rahutu, ent seejuures leplik haige. Mina aga elasin alalises hirmus, sest kartsin, et niipea kui ta mõistusele tuleb ja oma olukorrast aru saab, valab ta

oma viha välja minu peale, nii et isa vagurus ei vähendanud mu pinevilolekut, ehkki ta oli väga kuulekas ja alistas kõigile nõudmistele, soovides üksnes lahti saada lämbusest. Sanitar pakkus talle klaasi piima ja ta võttis selle rõõmsalt vastu. Aga niisama kärsitult, kui ta seda oli oodanud, hakkas ta pärast esimest sõõmu nõudma, et piim tagasi viidaks, ja kui palve rahuldamisega viivitati, virutas ta klaasi põrandale.

Arst ei lasknud iial paista, et ta haige seisundiga rahul ei ole. Iga päev sedastas ta paranemist, mis ei takistanud tal lähenevat katastroofi ette nägemast. Ühel päeval tuli ta tõllaga, kiirustas kuhugi. Enne ärasõitu soovitas ta haiget võimalikult kaua voodis hoida, sest horisontaalne asend olevat vereringele kõige soodsam. Sedasama ütles ta ka isale, kes temast aru sai, ja pealtnäha täiesti mõistusel olles lubas isa voodisse heita. Lubadust andes seisis ta keset tuba püsti ja langes kohe pärast seda oma tavalisse hajaliolekusse, mida mina küll mõtisklemiseks pidasin, arvates, et ta mõtleb piinavale lämbumistundele.

Õöl, mis sellele järgnes, jälgisin õudusega, kuidas teda ähvardab mõistusele tulek, mida ma nii väga kartsin. Oli selge öö, isa istus akna kõrval oma tugitoolis ja silmitses tähistaevast. Nagu alati, oli tal hingamine raske, aga ei paistnud, et ta oleks selle all kannatanud, sest nii tõsiselt oli ta süvenenud taeva vaatlemisse. Vist lämbumistunde pärast nõksutas ta pead, otsekui kellelegi nõusoleku märgiks noogutades.

Mõtlesin hirmuga: «Näe, nüüd tegeleb ta probleemi-dega, millest alati eemale hoidus.» Püüdsin leida laotusest seda punkti, millesse ta pilk oli kinnistunud. Ta istus sirge seljaga ja vaatas üles nagu inimene, kes piilub pingsalt läbi liiga kõrgele paigutatud luugi. Mulle näis, et ta vaatab Plejaade. Küllap ta polnud eales nii pikalt ja nii kaugele vaadanud. Ikka sirge seljaga istudes pöördus ta ootamatult minu poole:

«Vaata! Vaata!» ütles ta mulle laitvat pilku heites. Tõstis siis jälle silmad taeva poole ja küsis minult:

«Kas nägid? Nägid nüüd?»

Ta püüdis end taas tähti vaatama pöörata, aga ei jaksanud ja vajus roidunult toolikorjule. Kui küsisin, mida ta näidata tahtis, ei saanud ta minust aru; ta ei mäletanud enam, mida oli näinud ja mida tahtis näidata. Sõna, mida

ta oli nii kaua otsinud, et seda mulle edasi öelda, oli tal juba meelest läinud.

Ma ei püüanud, aga tõtt öelda ei mulle ega sanitarile mitte midagi vastanud. Lubasime haiget teha kõike, mida ta soovis; ta tahtis teha oma voodis rüüa ringi ega aimanudki, et see on võimatu. Kõrre pöödis ta küll minna koridori, aga ei saanud minna. Takistasin teda ja ta jäi kohe nõusse. Aga pärast kui sanitar, mäletades arsti soovitusi, katsus teda voodist tõusma, tõstis isa mässu. Ta tõusis voodist üles ja tõusis siiski nuttes ning kirudes istu-va minu juurde, et sanitar ta liikumisvabadust ei piirata. Isa rahunes ruttu ja taas algas tema vaikiv olesklemine ning mõttetu ringisaalimine kergenduse lootuses.

Kui arst jälle tuli, laskis ta ennast rahulikult läbi vaadata ja püüdis isegi sügavamalt hingata, nagu temalt nõuti. Siis küsis minult:

«Kas ta tõugib?»

Jätsin mu hetkeks rahule, samas aga küsis jälle:

«Küüal ma välja saan?»

Heltsin sõnakuulelikkusest julgustatud arst palus mind haigele öelda, et ta püüaks võimalikult rohkem voodis lamada. Isa kuulas ainult neid hääli, millega ta oli harjunud: minu, Maria ja sanitari oma. Ma ei uskunud küll, et arsti soovitusel midagi kasu oleks, aga kordasin ta palvet ja püüdsin häälele koguni ähvardavat tooni anda.

«Olgu, olgu,» lubas isa, kuid tõusis seepeale voodist ja läks tugitooli juurde.

Arst vaatas talle otsa ja pomises lootusetult:

«Nähtavasti toob asendi muutmine talle kergendust.»

Varsti heltsin voodisse, aga ei saanud sõba silmale. Mõtlesin oma tulevikule, arutades, milleks ja kelle jaoks peaksin jätkama oma pingutusi end parandada. Nutsin kaua, aga pigem ennast kui toas saalivat ja rähklevat õnnetu haiget kahetsedes.

Kui üles tõusin, läks magama Maria ja isa voodi juurde asusime valvesse meie sanitariga. Olin tujutu ja väsinud; isa oli rahutum kui harilikult.

Siis toimuski kohutav stseen, mida ma ei unusta iialgi ja mille veri ulatus kaugele tulevikku, tumestades kõik mu rõõmud ja röövides vaprust. Valu vaigistamiseks läks aastaid, kuni kõik mu tunded olid nürinenud.

Sanitar ütles:

«Oleks hea, kui meil õnnestuks teda voodis hoida. Doktor peab seda väga tähtsaks.»

Selle hetkeni olin olnud poollebaskil sohval. Sanitari sõnade peale tõusin ja astusin voodi juurde, kus lamas haige, kellel rohkem kui muidu hinge mattis. Võtsin nõuks maksku mis maksab isa vähemalt pool tundi voodis hoida, nagu arst oli soovitanud. Kas see polnud minu kohus?

Et pääseda minu käe survest ja tõusta püsti, viskus isa voodi serva poole. Ma hoidsin teda tagasi ja surusin käe tugevasti ta õlale, kätatades, et ta paigal püsiks. Ta ehmus ja kuuletuski hetkeks. Kuid hüüdis äkki:

«Ma suren!»

Samas tõusis ta püstakile. Ootamatust karjest ehmununa lõdvestasin käe survet ja tal õnnestus istuda voodiservale, otse minu vastu. Arvan, et ta viha kasvas sellest, et ta liikumisvabadus oli piiratud, ehkki ainult hetkeks, ja ta otsustas, et tema ees püsti seistes ei varja ma mitte üksnes valgust, vaid röövin ka õhu, millest tal oli suur puudus. Üleiniimliku jõupingutusega tõusis ta püsti, tõstis käe, kõrgele-kõrgele, otsekui teades, et tohib arvestada ainult oma kehakaalu, ja lõi mind palgele. Siis libises voodisse ja sealt põrandale. Ta oli surnud!

Tollal ma veel ei teadnud, et ta oli surnud, aga mul tõmbus süda krampi mõtte juures, et surres oli ta tahtnud mind karistada. Carlo abiga tõstsin ta üles ja panin voodisse. Nuttes, nagu nutab karistatud laps, karjusin talle kõrva:

«See pole minu süü! See neetud arst tahtis, et sa voodis püsiksid!»

See oli vale. Ja jälle, nagu solvatud laps, lisasin lubaduse, et enam ma nii ei tee.

«Lasen sul liikuda oma tahtmise järgi.»

Sanitar ütles:

«Ta on surnud.»

Mind talutati toast jõuga välja. Ta oli surnud ja ma ei saanud talle enam iial oma süütust tõestada!

Üksi jäädes püüdsin ennast koguda. Arutasin nõnda: võimatu, et isa, kes oli kogu aeg mõistusest, oleks nõuks võtnud mind karistada ja mind nii täpselt palgele tabanud.

Aga kust võtan ma kindluse, et mul on õigus? Mõtlesin koguni doktor Coprosichi poole pöörduda. Tema kui arst võiks mulle ehk selgitada, mil määral surija on võimeline

surima ja tegutsema. Ma võisin olla ka tahtmatu liigutuse all, selle liigutuse võib ta teha selleks, et kergemini hingata. Ma ei raskinud doktor Coprosichile öelda, et sooviksin minna tema juurde ja öelda avalikult, kuidas isa pühaga jumalaga jättis. Juba niigi oli ta minust kahtlusega vahtunud oma armastuse puudumist!

Õnnetuse teada saades sain aia, kui kuulsin öhtul, kuidas sanitar Mariale jutustas: «Isa tõstis käe kõrvalt, et ta saaks minna vastu kõrva. See oli tema viimane liigutus!» — Sanitar teadis seda, järelikult ei saanud ta teada ka Coprosich.

Kui ma surnu tuppa tagasi läksin, leidsin laiba riietatuna. Sanitar oli ta lõpsakad lumivalged juuksed ära lõpetanud. Surm oli ta keha juba jälgistanud, see lebas seal majestätiliselt ja ahvardavalt. Isa suured, tugevad, laiad varjatud käed olid siniseks tõmbunud, aga lebasid seal majestätiliselt, et näis, nagu haaraksid nad järgmisel hetkel minu järele ja karistaksid mind. Rohkem ma teda ei näinud, ei suutnud ega tahtnud näha.

Hiljem matustel, õnnestus mul isa meenutada sellisena, nagu ma olin teda alati tundnud, lapsepõlvest alates — nõrgana ja heana —, ja ma veensin end, et kõrvalt, mille ta mulle surres andis, oli tahtmatu liigutus. Mu süda läks kergemaks ja ka mälestus isast võttis teise ilme, muutudes aina meeldivamaks. See oli justkui hea unenagu, lõpuks olime täielikus üksmeeles, mina olin nõrk ja tema tugev.

Kui pöördusin pikemaks ajaks lapsepõlste usuliste kujutluste juurde. Kujutlesin, et isa kuuleb mind ja ma võin talle nüüd öelda, et süüdi ei olnud mitte mina, vaid arst. Et see oli vale, sellel polnud mingit tähtsust, sest nüüd mõlitas ta kõike, nagu mõistsin muide minagi. Mu vastused isaga keetsid pikka aega, see oli meeldiv ja salajane subilemine nagu keelatud armastus, sest teiste ees jätkasin usukommete pilamist, ehkki tegelikult — siin pean pihtima — saatsin iga päev innukalt ei tea kelle poole palveid isa hinge eest. Selline õigupoolest ongi tõeline usklikkus: lohutuse saamiseks ei tule seda riputada suure kella külge, aga ilma lohutuseta ei saa mõnikord — kuigi harva — lihtsalt läbi.

LUGU MU ABIELLUMISEST

Kodanlikust perekonnast nooruki kujutluses seostub inimelu mõiste karjääri mõistega, aga varases noormehe-eas tundub karjäär alati sarnanevat Napoleoni omaga. Seejuures pole sugugi vaja unistada keisriks saamisest. Napoleoniga võib sarnaneda, jäädes palju-palju madalamale. Kõige keevalisema inimelu annab sünteesina edasi kõige elementaarsem heli — lainete kohin, mis, vaevalt sündinud, muutub alatasa, kuni hääbub. Seepärast ootas ka mina, et jõuan kõrgpunkti ja purunen pihuks ning põrmuks nagu Napoleon või laine.

Minu elu helises ilma variatsioonideta ühel ja samal noodil, üsna kõrgel noodil, mille pärast mõned mind kadestasid, kuid mis oli kohutavalt tüütav. Kogu elu jooksul kandsid mu sõbrad südames lugupidamist minu vastu ja ka mina ise ei vahetanud pärast teadlikku ikka jõudmist kordagi nooruses kujunenud ettekujutust iseendast.

Võib olla, et ka mõte naist võtta tuli mulle väsimusest alailma üht ja sama nooti kuuldavale tuua ja kuulda. Kes ei ole midagi sellist oma nahal tunda saanud, kaldub arvama, et abielul on märksa suurem tähendus, kui tal tegelikult on. Elukaaslane, kelle me ise valime, jätkab lastes oma sugu, seda halvendades või parandades, aga emake loodus, kes selle poole püribki, kuid otseselt meid iialgi selleni juhtida ei oska, sest tollal ei mõtle me üldse lastele, sunnib meid uskuma, nagu sõltuks naisest ka meie endi uuenemine — pentsik illusioon, mida kogemus üldse ei toeta. Tegelikult elavad inimesed teineteise kõrval niisamasugustena, nagu nad olid enne, välja arvatud uue

muutuste võimalus, kui valitu on meist väga erinev, või kaadus, kui ta meid mõnes suhtes ületab.

See huvitavus seisneb selles, et minu abiellumise seik-ke algas tühjusest tulevase asaga, keda hakkasin imet-ke ja kõige sõnainimise aprussidened palju varem, kui taada van, et tal on meheleminemisealised tütre. Sellest tühjusest, et mind ei juhtinud eesmärgile teadlik otsus, sest tühjusest oli mõtte ja teadmata. Jätsin maha neiu, kes alles tühjusest on tühjusest nagu minu jaoks loodud, ja kiindusin tühjusest tühjusest asasse. Ausõna, hakka või saatusesse tühjusest.

Minu tühjusest peitses ohjeldamatu uudsuseigatsus ja tühjusest rahuldada Giovanni Malfenti, kes oli nii eri-ke tühjusest ja kõigist mu seniseist tuttavaist, kelle seltsi ja tühjusest ma olin taotlenud. Olin küllalt haritud poiss, tühjusest tühjusest kahes teaduskonnas, millele järgnes tühjusest tühjusest, mida ma pean samuti väga viljakaks. Mal-fenti tühjusest oli lihtsalt ärituus, energiline, kuid nõme. tühjusest tühjusest tuleneid ta rahu ning jõud, ja mu tühjusest oli nii kadestust kui ka vaimustust.

Malfenti oli tollal umbes viiekümne, tal oli raudne tervis, hiiglaslik, pikk ja tühjusest keha, mis võis kaaluda üle saja kilo. Vähesed mõtted, mis ta suures peas liikusid, olid tühjusest poolt arendatud seesuguse selguseni, läbi mõeldud tühjusest tühjusest hoolega ja rakendatud iga päev nii paljudesse tühjusest tühjusest, et olid muutunud ta keha ja iseloomu koos-tühjusest. Seda liiki mõtete poolest olin ma alati üsna tühjusest olnud ja ma klammerdusin tema külge lootuses end tühjusest.

Astusin Tergesteosse sisse Olivi soovitusel, kes ütles, et Trieste börsi külastamine on heaks alguseks äritegevusele, tühjusest võin ma hankida ka temale kasulikke uudiseid. Istu-sin lauda, mille taga troonis minu tulevane äiapapa, ega tühjusest sealt enam kuhugi, sest mulle näis, et olin leid-nud ehtsa kaubanduskateedri, mida olin juba pikka aega tühjusest.

Ta märkas mu vaimustust üsna varsti ja vastas sellele tühjusest, mis algusest peale tundus isalikuna. Võib-olla tühjusest ta kohe, kuidas asjad võivad lõppeda? Kui ma, vai-mustatuna tema edukast tegevusest, ühel öhtul talle tea-tasin, et kavatsen Olivi hoole alt vabaneda ja oma äriasju tühjusest ajama hakata, laitis ta selle nõu maha ja näis mu otsu-kest koguni häiritud olevat. Ma võivat pühenduda kau-

bandusele, aga pidavat seejuures Olivist kõvasti kinni hoidma, sest seda meest ta tunneb.

Ta oli meelsasti valmis mind juhendama ja pani mu märkmikku oma käega kirja kolm käsku, mis tema arvates peaksid kindlustama iga ettevõtte õitsengu: 1. Pole vaja endal töötada, aga kes ei oska teisi tööle panna, on kadunud mees. 2. Ainus, mis väärib südamevalu, on kasumi käestlaskmine. 3. Äriasjades on teooria tundmine väga kasulik, aga ainult siis pruugitav, kui tehing on teoks saanud.

Ma tean neid ja veel hulka nendetaolisi juhiseid peast, kuid aidanud nad mind ei ole.

Kui ma kedagi imetlen, hakkan teda silmapilk matkima. Hakkasin jäljendama ka Malfentit. Tahtsin olla tema moodi kaval ja mulle näis, et olengi. Korra mõtlesin isegi, et olen teda kavaluse poolest ületanud. Enda meelest olin avastanud vea ta äritehingute süsteemis ja ütlesin seda lugupidamise pälvimiseks ka temale. Ühel päeval Tergesteo laua taga kutsusin teda korrale, kui ta üht äriasja arutades oma kaasvestlejat tõpraks nimetas. Juhtisin ta tähelepanu sellele, et minu arvates ta eksib, kui rõhutab kõikide ees oma nupukust. Minu meelest seisneb kaubanduslik kavalus selles, et inimene teeskleb tobedat.

Ta naeris mu välja. Kavala kuulsus on väga kasulik. Kõik tulevad tema juurde nõu küsima ja kannavad talle seejuures kokku kõige värskemaid uudiseid, tema varustab neid vastutasuks heade nõuannetega, mille tõhusust tagavad mitme sajandi pikkused kogemused keskajast alates. Peale uudiste saamise on tal mõnikord soodne juhus ka midagi müüa. Lõpuks — siin hakkas ta otse mõirgama, sest oli leidnud enda meelest argumendi, mis pidi mind lõplikult veenma: et midagi kasuga müüa või osta, pöörduvad kõik inimesed alati kavalama poole. Lollpealt pole muud loota, kui et ta oma kasumi ohvriks toob, ja ikkagi tuleb tema kaup kallimalt kätte kui kavala oma, sest ta sai juba ostmise ajal pügada.

Tema laua taga istujatest olin mina tema silmis kõige tähtsam isik. Ta usaldas mulle oma ärisaladusi, mida ma kellelegi ei reetnud. Oma usalduse oli ta väga kasulikult investeerinud, nii kasulikult, et tal õnnestus mind kaks korda petta, kui olin juba tema väimees. Esimesel korral maksis ta vemp mulle kenakese rahapataka, aga petta ei saanud õieti mina, vaid Olivi, ja selle pärast ma südant ei

ahistanud. Olivi saatis mind tema juurde mingit informatsiooni hankima ja saigi selle. Ent saadu osutus seda väärt informatsiooniks, mida Olivi mulle ilalgi ei andestanud, ja tarvitses mul hiljem vaid suud paotada, et talle mõningad teateid edasi anda, kui ta mind katkestades ühe korda ütles: «Kust need parit on? Kas saite nad ilalt?» Tähelepanu oli suunatud kaitsma ka Giovannit ja järele mõeldes end pigem tüsajana kui tüssatuna. Meeldis talle küll.

Tõsi korral osutasin tohukeseks mina, aga ometi ei saanud ma seda aiale pahaks panna. Ma lihtsalt kadestasin teda ja samas naersin enda üle. Oma õnnetusest nägin ära ei meeldinu põhimõtteid, mida ta mulle kord nii lihtsalt oli valgustanud, rakendab ta ka minu suhtes. Sealpausi ootas ta seda nii teha, et sai koos minuga mu õnneluse üle naerda, ilma et oleks pettust üles tunnistanud; kui aga kinnitas ta, et naerab üksnes mu äparduse koomilase üle. Ainult kord tunnistas ta, et oli mulle vembu mõlginud, ja see oli ta tütre Ada pulmas (too ei abiellunud minuga). Äi oli joonud palju šampanjat ja vein oli ta lohutus keres, mis oli harjunud janu kustutama puhta veega, kõik segi pööranud.

Siis pajatasid ta juhtunust, pasundades seda täiest kõrast, et saada jagu pealekippuvast ja rääkimist takistavast naerust.

«Nojah, ilmus siis see määrus. Olin löödud ja rehendasin välja, kui palju see mulle maksma võiks minna. Ja sealsamas astus sisse mu väimees. Ütles, et tahab end kaubandusele pühendada. «Ongi paras juhus,» kiitsin ma takka. Ta päris sööstis laua juurde, et dokumendile alla kirjutada, enne kui Olivi teda takistada jõuab. Tehing saigi tehtud.»

Seejärel hakkas Giovanni mind ülistama: «Ta teab klassikuid peast! Teab, mida ütles see ja mida too. Aga ajalehte lugeda ei mõista!»

Tõsi ta oli. Kui oleksin näinud seda määrust, mis oli ilmunud silmapaistmatus kohas nende viie ajalehe veerandel, mida ma iga päev lugesin, ei oleks ma lõksu läinud. Aga ma oleksin pidanud selle sisu ka lahti mõtestama ja tulemusi ette nägema. Lihtne see muidugi polnud, sest selle määrusega vähendati tollilõivu protsenti, mille tõttu kõne all oleva kauba hind langes.

Järgmisel päeval lükkas mu äi eelmisel õhtul väljapa-

sundatud ülestunnistuse ümber. Tehing sai tema suus taas sama ilme, mis tal oli olnud eilse õhtusöögini. «Vein paneb lollusi rääkima,» ütles ta, nagu poleks midagi juhtunud, ja me nentisime üksmeelselt, et kõne all olev määrus ilmus kaks päeva pärast tehingu sõlmimist. Tal ei tulnud pilgukski pähe oletada, et võisin trükis avaldatud määrust võõriti mõista. Olin sellest meelitatud, aga ta ei säästnud mind mitte viisakuse pärast, vaid lihtsalt eeldades, et ajalehte lugedes on meil kõigil ainult kasumid silme ees. Mina seevastu tunnen end ajalehte lugedes avaliku arvamuse esindajana, ja kui näen kuulutust tollilõivu vähendamisest, meenub mulle ainult Cobden* ja liberism**. See suur mõte haarab mind täielikult ja mu peas pole lihtsalt ruumi omaenda kaubasse puutuvatele kaalutlustele.

Õnneti pälvisin ükskord äia vaimustuse ja olin imetlusobjektiks niisugusena, nagu ma tegelikult olen, rohkemgi — mind imetleti koguni mu puuduste pärast. Juba mõnda aega olid meie valduses ühe suhkruvabriku aktsiad, millest oodati imesid. Imed jäid tulemata ja aktsiad muudkui langesid, vähehaaval, aga iga päevaga, ja Giovanni, kes ei osanud vastuvoolu ujuda, sai omadest kiiresti lahti ning soovitas ka minul omad ära müüa. Temaga nõus olles otsustasin oma maaklerile vastava korralduse anda, ja et mitte unustada, tähendasin selle üles märkmikku, mille tolleks ajaks olin taas soetanud. Kuid teatavasti vaadatakse päeva jooksul harva taskuraamatusse ja alles paari päeva pärast, õhtul magama heites leidsin oma üllatuseks selle märkuse — liiga hilja, et sellest võinuks mulle kasu olla. Ma isegi karjatasin pahameelest ja seletustest pääsemiseks ütlesin naisele, et hammustasin keelde. Järgmine kord hammustasin oma hajameelsusest jahmununa kätte. «Nüüd hoia oma jalgu!» ütles naine naerdes. Aga muid õnnetusjuhtumeid ei tulnud, sest olin sellega juba harjunud. Põrnitsesin nürimeelselt seda neetud märkmikku, mis oli liiga õhuke, et päeva jooksul tema taskusolekut tunda, ja nii unustasin ma selle järgmise õhtuni.

Ühel päeval sundis ootamatu paduvihm mind Tergesteost varju otsima. Seal pörkasin juhuslikult kokku oma

* Cobden, Richard (1804—1865) — inglise liberaalne poliitik ja ökonomist, vabakaubanduse idee propageerija. — Tõlk.

** Liberism — siin: vabakaubanduse teooria. — Tõlk.

maastikuga, kes ütles, et viimase kaheksa päeva jooksul on nende aktsiate hind peaaegu kahekordistunud.

«Ära müü mind ma nad maha!» hüüdsin ma võidut-

sega. Järgmisel päeval, kes teadis juba, et aktsiate hind on tõusnud, ja kahetades väga, et oli omad ära müünud; pisut hiljem kahetades ta, et oli mindki sundinud oma jagudest lahti lasta.

«Pole väga kannata ära!» lohutas ta mind naerdes. «Sel-
lel ei ole peale, kui sa minu nõuandeid järgid, saad ju sellest kõigest korda kahju.»

«Kui sa ei anna mulle teadust, et olin vahepeal saanud mõnigi andmeid, millest ma unustasin talle teatada, kuidas sind sindis mind tema nõu ära põlgama.

«Nägin südamest.

«Ma ei võinudki su nõu kuulda!» Mul oli kordamine-
kuul vähe, tahtsin seda veel ka enda teeneks kuulutada. Ütlesin, et aktsiad müüakse alles homme, manasin näole tahtsa ilme ja seletasin, et olin vahepeal saanud mõnigi andmeid, millest ma unustasin talle teatada, kuidas sind sindis mind tema nõu ära põlgama.

Ta süngestus ja ütles solvunud häälega ning mulle otsa vaatanuna:

«Minu peaga mees ei tohi tegelda äriasjadega. Ja kui oled juhtumisi sellise alatusega hakkama saanud, siis pea vähemalt suu. Sul on veel palju õppida.»

Mind kurvastas, et olin teda pahandanud. Kui tema mulle kahju tegi, oli see palju naljakam. Ütlesin talle avameelselt, kuidas asjad olid kujunenud.

Ta muutus kohe leebemaks ja hakkas naerma:

«Selle tehingu pealt ei ole see mingi kasum, vaid paljas hüvitus. Sinu pea on sulle juba nii palju maksma läinud, et õigluse mõttes oled ära teeninud, kui ühe osa kaotatust tagasi saad!»

Ma ei tea, miks ma räägin siin nii pikalt meie kokkupõrgetest, sest tegelikult oli neid õige vähe. Olin temasse tööpeolest kiindunud, kui otsisin sellest hoolimata tema seltsi, et tal oli kombeks oma mõtteid endale mõirates selgeks teha. Minu trumminahad pidasid ta pasundamisele vastu. Kui ta ei oleks nõnda karjunud, siis oleksid ta ebaeetilised teooriad veel solvavamad olnud, ent kui ta oleks parema kasvatused saanud, siis poleks ka tema toekas enesekindlus üllatav olnud. Ehkki ma olin temast väga erinev,

vastas ta mu kiindumusele minu arvates poolehoiduga. Kui ta poleks nii ruttu ära surnud, oleksin jõudnud seda lähemalt selgitada. Ta jätkas ka pärast mu abiellumist õpetuste jagamist, maitsestades neid tihti mõiratuste ja solvangutega, mis ma vapralt alla neelasin, sest arvasin, et olen need ära teeninud.

Abiellusin tema tütreaga. Mõistatuslik emake loodus ise tõukas mind seda tegema ja hiljem kuulete, kui tormakalt ja jonnakalt ta seda tegi. Vahetevahel uurin oma laste nägusid ja püüan avastada seal oma väikese, tahtejõuetust reetva lõua ning unistavate silmade kõrval, mis ma neile olen edasi andnud, mõnda märki minu poolt neile vanaisaks valitud mehe tahumatust tüüakusest.

Äia haua ääres valasin pisaraid, ehkki meie viimane hüvastijätt ei olnud just väga südamluk. Veel surivoodilgi ütles ta, et ei jõua ära imestada, kuidas mul nii seamoodi veab — mina saan vabalt liikuda, tema aga on voodi külge aheldatud. Jahmunult küsisin, mis ma talle olen teinud, et ta mulle hädasid kaela soovib. Ja ta vastas täpselt nõnda:

«Kui saaksin sulle oma haiguse üle anda ja siit välja pääseda, teeksin seda pikemalt mõtlemata. Humaansuse suhtes ei ole mul sinu eelarvamusi.»

Tegelikult polnud selles midagi solvavat: ta tahtis lihtsalt korrata nõksu, millega tal kunagi oli õnnestunud mulle kaela määrada hinnas langenud kaup. Pealegi võtsin seda kohmaka komplimendina, sest oli meeldiv kuulda, et mu nõrkust peetakse humaansetest eelarvamustest tingituks.

Tema haua ääres, nagu muide ka kõigi teiste haudade ääres, kus mul tuli nutta, leinasin ka seda osa endast, mille ma koos temaga maha matsin. Milline kaotus — jääda ilma teisest isast, tahumatust, võhiklikust ja kiskjalikust võitlejast, kes oma olemasoluga rõhutas minu nõrkust, haritust ja argust. Jah, see on tõsi: ma olen tõesti arg. Ma poleks sellest iial teadlikuks saanud, kui ma poleks Giovannit põhjalikult tundma õppinud. Ja kes teab, mis ma endas veel oleksin avastanud, kui ta kauemaks mu kõrvale oleks jäänud.

Varsti märkasin, et Tergesteo laua taga, kus kõik otsekui mängeldes seadsid end nähtavale sellistena, nagu nad tegelikult olid, ja vahel ka halvematena, käitus Giovanni reserveeritult ainult ühes: ta ei rääkinud iial oma pere-

loost, ja kui oli vahel sunnitud rääkima, siis väga hõlpsalt ning tavalisest mahedama häälega. Ta ei olnud oma sõnadest väga lugu ja leidis arvatavasti, et lauas istujad pole mitte kõik väärt sellest kuulma. Nõnda rääkis ta ja valis selgitada ainult üht — kõigi tütarde esinimetused. Tema meelest oli see praktiline, sest kõik esinimed, millele on ömmeldud see täht, võivad vahel tulla teiste üle minna, ilma et oleks vaja midagi muud teha. Tütarde esinimed olid (mulle jäid need tühjaks meelde) Ada, Augusta, Alberta ja Anna. Sama hästi võis ka öelda, et kõik on kaunitarid. See algustäht ei olnud juhuslik, koguni rohkem kui asi väärt. Unistasin neid tüdrukuid, kes on nimede läbi omavahel nii kaunilt seotud. Tundus, et nad moodustavad lillekimbu. Pealegi rääkis see algustäht mulle veel millestki: minu nimi on Zeno, ja mul oli tunne, et juhuil kui naituksin ühe tütreaga, oleks tõenäoliselt nagu võtaksin naise kusaigilt kaugelt maalt.

Ma ei vii paljas juhus, et enne kui ma end Malfenti kodu eestisin, olin katkestanud üsna kaua kestnud vahekorra naisega, kes väärilis arvatavasti paremat suhtumist. Minu juhuslikkus paneb mõtlema. Suhete katkestamise otsus tärkas üsna tühisel põhjusel. Too vaeseke arvas äkki, et parim viis mind enda külge köita on armukadedust äratada. Aga läks teisiti: paljast kahtlustusest piisas, et teda lõplikult maha jätta. Ta ei teadnud, et mõtlesin iialgi abiellumisele, kuid temaga abielluda näis mulle võimatu kas või ainult sellepärast, et siis oleks uudsusest vajaka jäänud. Armukadedus, mida ta püüdis äratada, tegi mulle veel kord näitlikuks abielupõlve, kus seesuguseid kahtlustusi tekkida ei tohi. Kui hajus kahtlus, mille alustuse ma õige pea läbi nägin, meenus mulle, et see naine armastas rahaga pillavalt ümber käia. Praegu, pärast kahekümne nelja aastast ausat abielu olen ka selle suhte oma arvamust muutnud.

Muide, temale tuli meie vahekorra katkestamine tõepoolest õnneks, sest mõne kuu pärast leidis ta väga varaka mehe ja saavutas ihaldatud elumuutuse palju varem kui mina. Äsja abiellunud, kohtasin teda oma äia juures, ta abikaasa oli mu äia sõber. Sellest peale kohtusime paljude aastate jooksul sageli, aga isegi siis, kui olime noored, valitses meie vahel äärmiselt talitsetus ja minevikku ei meenutanud me isegi vihjamisi. Ainult eile küsis ta äkki:

«Miks te mind maha jätsite?»

Ma olin siiras, sest mul polnud aega mõnda valet välja mõelda:

«Enam nagu ei mäletagi, aga ma ei tea paljudest asjadest oma elus.»

«Kahju,» ütles ta ja ma olin juba valmis kummardama komplimendi ootel, mida ta sõnad töötasid. «Vanas eas osutuse väga lõbusaks meheks.» Ajasin pingutusega selja sirgu. Polnud siin millegi eest aitäh öelda.

Uhel päeval sain teada, et Malfenti perekond on kaunis pikalt lõbureisilt, millega nende suvepuhkus maal lõppes, linna tagasi jõudnud. Nende majja pääsemiseks polnud vaja vaeva näha, sest Giovanni ise kutsus mind külla.

Ta näitas ühe oma lähema sõbra kirja, milles too minu kohta uudiseid päris. See sõber osutus mu ülikoolikaaslaseks, keda ma seni väga armastasin, kuni ma veel uskusin, et temast saab suur keemik. Nüüd ma temast ei hoolinud, sest ta hakkas väetistega kauplema ja selles uues osas ei tundnud ma teda üldse. Giovanni kutsus mind enda poole sellepärast, et olin tema sõbra sõber, ja enesestmõistetavalt ei tulnud tal mind kaua keelitada.

Esimene visiit on mul nii hästi meeles, nagu olnuks see eile. Oli röske ning külm sügisene õhtupoolik ja mulle meenub koguni kergustunne, millega ma nende soojas esikus palitu seljast võtsin. Otsekui oleksin ihaldatud sadamasse saabunud. Veel praegugi imestan oma kunagise silmasõgeduse üle, mis tollal tundus ettenägelikkusena. Seadsin eesmärgiks tervise ja seadusliku abielu. Hea, et see ainus algustäht A hõlmas nelja neidu, kelle hulgast mul kolm tuli kohe välja praakida, mis aga neljandasse puutub, siis temagi kavatsesin rangele proovile panna. Karm kohtunik tahtsin ma olla. Ent samas polnud mul aimugi, millised omadused mu väljavalitul peaksid olema ja missugused on mulle vastumeelsed.

Elegantses ja avaras salongis, mis tolleaegse pruugi järgi oli kaheks jagatud ja kahes erinevas, Louis XIV ja veneetsia stiilis rikkalikult kullatud mööbliga sisustatud (kuld säras vastu isegi nahkpolstrilt), leidsin eest ainult Augusta, kes luges akna all raamatut. Ta ulatas käe, teadis juba mu nime ja ütles, et mind oodatakse, sest papa oli mu külaskäigust ette teatanud. Kohe tõttas ta ema kutsuma.

Nii et neljast ühesuguse algustähega neiust langes üks otsekohe ära, niipea kui oli mulle otsa vaadanud. Kust nad

tsin, et ta on ilus? Esimene, mis tema juures silma tõmbas, oli kõrvalisus, pealegi nii tugev, et kui me kord üksteist kaua näinud polnud ja mina teda meenutama hakkasin, et tulnud mulle muud meelde peale kõõritamise, siis see teda esindavat. Ta üsna hõredad juuksed olid küll lühikesed, aga tihedad ja värvita, hea hoiakuga figuur jälle üsna kaheksa lüga lai. Selle lühikese ajaga, mis ma temaga ühes olin, jõudsin mõelda: «Kui teised kolm ka üksteist temaga sarnanema!...»

Viimane oli võrastetoas kaks neidu. Üks neist, kes ema kutsusid esile astus, oli ainult kaheksa-aastane. Tüdruk oli väga armas, pikad lükkivad lokid õlgadel. Oma õrna, muhke näoga näokesega meenutas ta (kui tal suu kinni oli) mõnd inglise, keda armastas kujutada Raffellole.

Mu ämm... Heideke! Miski takistab mind temast avameelselt rääkimast. Armastan teda juba aastaid, sest ta on ju mu ema, aga praegu räägin vanast loost, milles ta ei esinenud sugugi mu sõbratarina. Ent sellest hoolimata ei kavatsen ma ka siin, selles käsikirjas, mida ta kunagi ei näe, tema kohta ühtegi lugupidamatut sõna öelda. Muide, tema vahetusegamine minu asjadesse oli nii üürrike, et selle võiks juba unustada: see tähendas taganttõukamist õigel hetkel, isegi mitte tugevat, kuid piisavat tõuget, et panna mind niigi nigelat tasakaalu kaotama. Tõsi küll, võib-olla oleksin selle kaotanud ka ilma tema vahelesegamiseta; pealegi, kes teab, kas ta just sooviski seda, mis juhtus? Mu ämm on saanud ülikorraliku kasvatuse, järelikult pole loota, et ta oma mehe kombel end täis võtaks ja minusse puutuvaid asju avalikkuse ette laoks. Ei, midagi niisugust ei saa temaga juhtuda ja tegelikult püüan ma kirja panna lugu, mida ma ise korralikult ei tea; see tähendab, ma ei tea äärmiselt, kas see oli tema kavalus või minu rumalus, et võtsin naiseks selle tütre, kellega ma ei tahtnud abielluda.

Seniks olgu öeldud, et mu esimese visiidi aegu oli mu ämm alles kaunis naine. Ta rõivastus elegantselt, kuid lühikesega, mis ei torganud silma. Kõik temas oli mõõdukas ja heas proportsioonis.

Mu naise vanemate enda abielu oli mehe ja naise vaheline üksmeele eeskujud, millest ma alati olin unistanud. Nad olid koos väga õnnelikud, mees alati valjusti rääkides, naine naeratades, kusjuures ta naeratus oli ühtaegu osa-

võtlik ja heasoovlik. Ta armastas oma tütiakat meest, järelikult oli mees selle armastuse võitnud ja tänu oma äritegevuse edukusele säilitada osanud. Naist ei sidunud temaga mitte omakasu, vaid siiras imetus, mida mina jagasin ja sellepärast ka väga hästi mõistsin. Energia, millega mees tegutses nii ahtakesel areenil, lausa puuris, kus polnud muud peale kauba ja paari konkurendist vastase, aga kus sellest hoolimata sündisid aina uued suhted ja kombinatsioonid, see tegutsemise hoogsus hingestas imelikul viisil nende elu. Ta rääkis naisele kõigist oma tehingutest ja too oli nii hea kasvatusena, et kartes meest eksiteele viia, ei tulnud iial välja oma nõuannetega. Mees tundis ta vaikivast poolehoiust tuge ja jooksis mõnikord selles veendumuses koju monolooge pidama, et läheb head nõu saama.

Mind ei üllatanud, kui kuulsin, et äi teda petab ja et naine sellest teades talle siiski pahaks ei pane. Olin juba aasta abielus olnud, kui minu juurde tuli väga erutatud Giovanni ja ütles, et on kaotanud tähtsa kirja. Lootes seda üles leida, tuhnis ta läbi kõik paberid, mis ta oli mulle eelmisel päeval andnud. Mõne päeva pärast teatas ta täiesti rahulikult, et leidnud kirja oma rahataskust. «Kas see oli mõnelt naiselt?» küsisin mina ja ta noogutas, uhke oma võitude üle. Veidi hiljem, kui olin kord ise mõned paberid kaotanud, ütlesin end naise ja ämma etteheidete vastu kaitstes, et ma pole selline õnneseen nagu mu äi, kellele kaotatud paberid iseenesest rahataskusse tagasi tulevad. Selle peale puhkes mu ämm nii vallatult naerma, et mul ei jäänud enam mingit kahtlust — tolle kirja oli ta seekord ise rahataskusse pistnud. Näib, et nende suhetes polnud sellel mingit tähtsust. Igaüks armastab nii, nagu oskab, ja nende moodus ei olnud minu meelest kõige rumalam.

Majaperenaine võttis mind väga lahkelt vastu. Ta vabandas, et oli kaasa toonud väikese Anna: oli parajasti kohustuslik veerandtund emaga suhtlemiseks. Tüdruk hakkas mind oma tõsiste silmadega uurima. Kui Augusta tagasi tuli ja minu ning sinjoora Malfenti vastas väikesel sohval istet võttis, kolis tüdruk õe sülle ja jätkas üksisilmi vaatamist sellise visadusega, mis tegi mulle niikaua nalja, kuni sain teada, mis mõtted ta tillukeses peas sealjuures sõelusid.

Vestlus ei olnud alguses kuigi kõitev. Nagu kõik hästi-

käsitatud inimesed, oli perenaine esimesel kohtumisel üsna igav. Ta rääkis liiga palju mu sõbra kohta, kes olevat juba nende naise laenuks laenuks, kuid kellest ma ei mäletanud ühtegi asja.

Enne kui tulin Ada ja Alberta. Hingasin kergendatult: need olid need, kes olid tulinud ja nende tulek tõi salongi valguse, mis oli seal olnud puudunud. Oed olid kastanpruunide juustega, üheksa kuu ja üheksa kuud, aga teineteisest väga erinevad. Ada oli üsna lihtne, oli üsna lihtne. Alberta oli üsna lihtne, oli üsna lihtne. Ehkki tumedapäine, oli ta üsna lihtne, oli üsna lihtne. Ehkki tumedapäine, oli ta üsna lihtne, oli üsna lihtne. Ehkki tumedapäine, oli ta üsna lihtne, oli üsna lihtne.

Mind hiljem nii võimsalt vallanud tunde tagasihoidlikud algatused on raskesti tabatavad, aga ma olen kindel, et mul on *coup de foudre** Ada suhtes puudus. Välgulöögis mõjuva armastuse asemel tärkas minus veendumus, et see on naine, keda ma vajan ja kes pühas monogaamias kindlustab mulle moraalse ja füüsilise tervise. Kui järele mõtlen, paneb mind alati imestama, miks jäi vajaka esimesest pilgust sündivast armastusest ja sündis hoopis veendumus. Teatavasti ei otsi mehed abikaasalt omadusi, mida nad jumaldavad või põlgavad armukeste juures. Arvatavasti seepärast ma ei märganudki kohe Ada graatsiat ja ilu, vaid mind köitsid tema teised jooned — tõsidus ja energilisus, needsamad omadused, mida ma imetlesin ta isa juures ja mis Adal arusaadavalt avaldusid pisut mahendatud kujul. Hiljem veendusin (ja usun seda ka praegu), et ma ei eksinud tollal ja et Adal olid neiuna sellised omadused tõepoolest olemas, mistõttu võin pidada ennast teraseks vaatlejaks. Terane olen küll, aga ühtlasi ka mõnevõrra pime. Sel esimesel korral Adat vaadeldes valdas mind üksainus soov: võimalikult kiiresti temasse armuda, sest abiellumiseks pidi selle tingimata läbi tegema. Asusin asja juurde säärase tarmukusega, millega auhtun tavaliselt oma hügieenimuredesse. Ei oska öelda, mitul ma thaldatud eesmärgi saavutasin, tundub, et üsna varsti pärast esimest külaskäiku.

Nähtavasti oli Giovanni minust oma tütardele palju

* Slin: (armastus esimesest pilgust (pr. k.), — Tõlk.

rääkinud. Muuseas teadsid nad, et olin õigusteaduskonnast keemiateaduskonda üle läinud, kuid siis — paraku! — taas õigusteaduskonda tagasi pöördunud. Püüdsin seda õigustada: minu arvates jääb inimesele, kes piirdub üheainsa teaduskonnaga, suurem osa teadustest suletud raamatuks. Ja lisasin:

«Kui elu ei oleks esitanud mulle praegu tõsiseid nõudmisi (jätsin ütlema, et elu tõsidust hakkasin mõistma alles üsna hiljuti, sellest alates, kui võtsin nõuks abielluda), oleksin astunud veel mõnda teaduskonda.»

Siis, soovides neid naerma ajada, ütlesin, et imelikul kombel jätsin nii ühe kui teise teaduskonna pooleli just eksamite ajal.

«See oli muidugi juhus,» selgitasin sellise naeratusena, millega püütakse jätta muljet, et mõeldakse vastupidist. Tegelikult vahetasin teaduskondi erinevatel aegadel.

Asusin siis Adä vallutamisele ja jätkasin samas vaimus, see tähendab, püüdsin näidata end talle koomilises valguses, naergu ta minu juuresolekul või seljataga, see oli ükspuha. Unustasin sealjuures, et eelistasin teda ta tõsise pärast. Olen pisut veidrik, aga temale jätsin arvata-vasti täiesti tasakaalutu inimese mulje. Tõsi, seda ei tule tervenisti minu arvele panna, nagu selgub tõsiasjast, et minu poolt kõrvale jäetud Augusta ja Alberta olid minust teisel arvamusel. Aga Ada, kes tollal laskis oma tõsistel ja ilusatel silmadel ringi käia, otsides meest, keda võiks oma pessa lasta, ei olnud võimeline armastama inimest, kes talle naeru peale ajab. Ta naeris, naeris liiga palju, ja sellepärast muutus ta silmis naeruväärseks ka inimene, kes teda naerma sundis. Kahtlemata oli see tingitud ta alaväärsustundest, mis pidi paratamatult talle endale kahju tooma, aga esialgu tuli kahjuks mulle. Kui oleksin osanud õigel ajal vait olla, oleksid asjad ehk teisiti arenenud. Siis oleks pidanud rääkima tema ja minul olnuks aega tema paremaks tundmaõppimiseks, mis oleks mind paljustki säästnud.

Neli neidu istusid väikesel sohval, kuhu nad vaevu mahutusid, kuigi Anna oli Augusta süles. Üheskoos olid nad väga kaunid. Sedastasin seda sügava rahuloluga, tundes, kui õigel teel imetluse ja armastuse tekkimise poole ma liigun. Tõepoolest kaunid! Augusta tuhm heledus tõstis meeldivalt esile ta õdede kastanpruune juukseid.

Hakkasin rääkima ülikoolist ja Alberta, kes käis güm-

naasiumi seltsimises klassis, jutustas oma õpingutest. Ta ütles, et tal on ladina keelega raskusi. Ütlesin, et ma ei mõista selle üle, sest ladina keel ei ole naiste jaoks, minu arvates ei rääkinud naised ka vanas Roomas mitte ladina, vaid itaalia keelt. Mis minusse puutub, tähendasin ma, siis annan ma ladina keelt oma lemmikaineks. Veidi hiljem, kui hakkasin kõrgemklassiga, esitades ühe ladinakeelse kirjandi kirjanduse Alberta tuli mind parandada. Oh seda meeldis, aga ma ei teinud sellest väljagi ja hoiatasin Alberta, et kui tal on seljataga kümme-kümmend semestrit itaalia, tuleb ka temal ladinakeelsete sententside tsi-lingimisele ettevaatlik olla.

Ada, kes oli hiljuti koos isaga veetnud mõne kuu Inglismaal, ütles, et seal oskavad ladina keelt üsna paljud inimesed. Seejärel jutustas ta, sama tõsise häälega, milles tundus täielikult musikaalsus ja mis oli pisut madalam, kui nii hõlpsa kehaehitusega neilt võinuks oodata, et inglased on hoopis teistsugused kui meie omad. Nad hõlmavad igasuguste heategevuslike või usuliste ja koguni majanduslike taotlustega seltsidesse. Õed, kes teadsid ikka ja jälle kuulda neist uskumatuist asjadest, mis tol ajal tundusid meie linna neidudele nii imepärased, palusid Adat jätkata. Nende meeleheaks hakkaski Ada rääkima naissoost direktoritest, ajakirjanikest, sekretäridest ja poliitilistest agitaatoritest, kes tõusid tribüünile, et kõnelda sadade kuulajate ees, kes ei punastanud ega sattunud segadusse, kui neid katkestati, neile vahele hüüti või nende argumendid ümber lükati. Ta rääkis lihtsalt, ilmetu häälega, ilma et oleks püüdnud kuulajaid üllatada või naerma panna.

Mulle, minutäolisele mehele, kes avab suu ainult seltskonnas, et tõsiasju vassida ja inimestest moonutatud pilti luua, sest mis kasu on muidu rääkimisest, meeldis ta lihtne kõne. Ma polnud küll kõnemees, aga mul oli sõnatõbi. Minule tähendas sõna iseenesest juba sündmust ja järelikult ei tohtinud seda kammitseks üksi teine sündmus.

Ent mul oli eriline vaen salakavala Albioni vastu ja ma laskin seda ka kohe paista, ilma et oleksin kartnud Adat solvata; ta ei ilmutanudki muide Inglismaa suhtes ei armastust ega viha. Olin kunagi mõned kuud Inglismaal, aga ei sobitanud tutvust ühegi korralikku seltskonda kuuluva inglasega, sest kaotasin reisi ajal kõik soovituskirjad, millega isa ärisõbrad mind olid varustanud. Selle-

pärast suhtlesin Londonis ainult prantsuse ja itaalia perekondadega ja jõudsin lõpuks otsusele, et kõik selle linna korralikud inimesed on mandrilt tulnud. Ka oli mu inglise keele oskus väga napp. Sõprade abiga sain siiski mõninga ettekujutuse saarerahva elust. Kõigepealt informeeriti mind antipaatiast, mida inglased tunnevad kõigi mitteinglaste vastu.

Kirjeldasin neidudele, kui ebameeldiv tundus vaenlaste seas elada. Ometi oleksin vist vastu pidanud ja Inglismaad nende kuue kuu jooksul talunud, millega isa ja Olivi olid mind karistanud, soovides, et õpiksin inglise kaubandust (muide, selle kaubanduse jälile ma ei jõudnudki, nähtavasti käib see neil kusagil allmaailmas), kui minuga poleks juhtunud ebameeldiv lugu. Astusin kord sõnaraamatu ostmiseks raamatukauplusse. Seal lebas letil imetore suur angoora kass, kelle kahune kasukas otse kutsus silitama. Ja mis juhtus! Vaevalt sain teda kergelt puudutada, kui ta reetlikult kallale kargas ja mu käed julmalt ära kriimustas. Sellest hetkest käis mul Inglismaal viibimine üle jõu ja juba järgmisel päeval olin Pariisis.

Augusta, Alberta ja ka sinjoora Malfenti said südamest naerda, ainult Ada imestas ja arvas, et oli valesti mõistnud. Võib-olla solvas ja kriimustas mind raamatukaupmees ise? Mul tuli lugu otsast peale korrata, mis on alati väga igav, sest kordamisel kukub kõik halvemini välja.

Opetatud Alberta tahtis mulle appi tulla:

«Muistsel ajal lasksid inimesed end otsuste tegemisel samuti loomade käitumisest juhtida.»

Ma ei teinud ta abist väljagi. Inglise kass ei esinenud antud juhul oraakli, vaid saatuse osas!

Ada, suured silmad pärani, nõudis aina uusi selgitusi:

«Nii et kass kehastas teie silmis inglise rahvast?»

Oh mind õnnetut! See seiklus, mis minuga tegelikult oli juhtunud, näis mulle õpetlik ja huvipakkuv, otsekui oleks see välja mõeldud kindla eesmärgiga. Kas selle mõistmiseks ei piisanud meenutamist, et Itaalias, kus ma tunnen ja armastan paljusid inimesi, ei oleks kassi seesugusele käitumisele nii suurt tähendust omistatud? Aga ma ei ütelnud seda, vaid väitsin:

«Olen kindel, et ükski itaalia kass poleks niimoodi käitunud.»

Ada puhkes naerma ja naeris kaua, väga kaua. Mu menu tundus mulle isegi ülearu suurena, seepärast tõtta-

...nii et annast kui ka oma seiklust lisaseletustega pisen-

...sõpradesse ise imestas samuti kassi käitumise üle, sest ... juhtus minuga kas selle- ... et see olin mina, või et olin itaallane. *It was really* ... ja ma olin sunnitud pogenema.»

... mis oleks pidanud olema mulle ... Väike Anna, kes siamaani ... minult silmi pööramata, ütles val- ... mis Adal minust oli kujunenud.

... Täiesti hull!» hüüdis tüdruk. ... kutsus teda korrale:

... Kas sul pole häbi segada end täiskas- ...

... Anna tõstis kisa: ... Ta tuleb kinni siduda, ...

Augusta läks pahameelest punaseks, tõusis püsti, noo- ... palus minult vabandust ja viis tüdruku toast ... Aga veel läveltki vaatas väike madu mulle otse ... ja hüüdis:

«Hull ja naed, et sind seotakse kinni!»

Mind rünnati nii ootamatult, et ma ei taibanud, kuidas ... Mul hakkas kergem, kui märkasin, et ka Ada ... kuuldes omaenda muljeid sellises vormis välja ... Väikese Anna jultumus lähendas meid oma- ...

Naersin südamest ja rääkisin, et mul on kodus kõikide ... vajalike pitseritega varustatud arstitööend, mis kinnitab, ... et ma olen normaalne. Niiviisi said nad teada vembust, ... mille ma omal ajal isale olin mänginud. Tegin ettepaneku ... väikesele Annucciale.

Kui valmistusin lahkuma, hoiti mind tagasi. Nad soovi- ... et unustaksin enne kriimud, mis olin saanud sellelt ... kassilt, ja palusid mind jääda teed jooma. Muidugi ... tajusin ebamääraselt, et Adale meeldimiseks olek- ... pidanud olema pisut teistsugune, kui ma olen, ent ... et mulle ei tee erilisi raskusi saada selliseks, nagu ... tahab. Jutt keerles mu isa surma ümber ja mulle ... et kui jutustan neile leinast, mis mind siamaani ... oskab tõsine Ada seda minuga jagada. Aga juba

* See oli tõesti ebameeldiv (ingl. k.). — Tõlk.

esimesel katsel tema meele järele olla kaotas loomulikkuse ja see koguni eemaldas mind temast, nagu ma samas märkasin. Ütlesin, et isa kaotades tundsin sellist valu, et kui mul kord endal lapsed on, siis püüan teha nii, et nad mind vähem armastaksid; sellega säästan neid kannatustest, kui pean siit maailmast lahkuma. Sattusin pisut segadusse, kui mult küsiti, mismoodi ma kavatsen oma lapsi kasvatada, et selleni jõuda. Kas neid halvasti koheldes ja neid pekstes? Alberta ütles naerdes:

«Kõige kindlam oleks nad ära tappa!»

Nägin, et Ada püüab kõigest väest nõnda käituda, et ta mind ei solvaks. Sellepärast ta kõhkles, ent kõik ta pingutused ei viinud kõhklemisest kaugemale. Lõpuks ta ütles, et saab küll aru neist headest püüetest, millest ma kavatsen laste kasvatamisel juhendada, aga tema meelest ei ole õige teha elust surma ettevalmistust. Vaidlesin jonnakalt vastu ja väitsin, et surm ongi meie elu tõeline organiseerija. Ja tõepoolest, ma mõtlengi alati surmale ning tunnen sellepärast ainult ühte kannatust: teadmist, et surm on paratamatu. Kõik muu on selle kõrval niivõrd tähtsusetu, et ma selle üle ainult muigan või lõbusalt naeran. Ada juuresolek — ta oli juba jõudnud minu elus tähtsa koha hõivata — sundis mind rääkima asju, mida ma tõsiselt ei mõelnud. Arvan, et kõik, mis ma rääkisin, oli mõeldud selleks, et teda uskuma panna, nagu oleksin ma lõbus inimene. Naiste juures oli mind lõbusus sageli aidanud.

Mõtlikult ja kõhklemisi tunnistas ta, et talle ei meeldi selline suhtumisviis. Elu väärtust vähendades teeme selle veel ohtlikumaks, kui on tahtnud emake loodus. Sellega oli ta välja öelnud, et ma temale ei sobi, aga juba see oli minu meelest suur saavutus, et mul oli õnnestunud teda kahtlema ja mõtlema panna.

Alberta tsiteeris üht antiikaja filosoofi, kelle käsitus elust olevat minu omaga sarnane, aga Augusta ütles, et naer on tore asi ja sellega on ka nende isa ohtralt õnnistatud.

«Sellepärast talle meeldivadki head tehingud,» ütles sinjoora Malfenti naeratades.

Oli aeg sellele meeldejäävale külaskäigule lõpp teha.

Maailmas pole midagi raskemat kui sõlmida õnnelik abielu. See nähtub ka minu loost, kus otsus abielluda sügenes hulk aega enne mõrsja valimist. Miks ma rohkem neidusid tundma ei õppinud, et viimaks ühe juurde

valima jõuda? — Aga ei! Mul oli nagu vastumeelt paljude naistega tegeleda ja ma ei tahtnud vaeva näha. Kui nad mind vahtisid, oleksin pidanud teda vähemalt ligemalt uurima ja kindlaks tegema olgu või selle, kas ta on tõesti muile meelejäänud kinkima ja minu armastust pakkuma, nagu oli tavaks õnneliku lõpuga armastusromaanis. Aga minu vähegi minna endale madala hääle ja pisut hõõgaga, kuid siiralt soetud juustega neiu ning otsustasin, et kui tema neiu ei põlga ära tarka, üsna kena välimust, tarkust ja head perekonnast meest. Juba esimesel kohtumisel, mis me vahetasime, kuulsin ebakõla, aga ebasõna, mis me üksteist üksteisele. Pean isegi tunnistama, et meelest ei meeldinud. «Tema peab jääma seesuguseks, nagu ta on, sest nõnda ta mulle meeldib. Pigem muudan ennast nana, kui tema seda peaks soovima.» Seega olin ma oma meelest tagasihoidlik, sest teatavasti on palju kergem ennast ümber teha, kui teisi ümber kasvatada.

Üsna pea muutus Malfentide perekond minu elu kesk-
pöök. Igat õhtul läksin sinna koos Giovanniga, kes oli sel-
last ajast peale, kui ta mind oma koju viis, minu vastu
ühiselt ja südamliselt. Ta südamlikkus oli nii suur, et
muutis mind pealetükkivaks. Algul tegin tema naisperele
visiite kord nädalas, siis sagedamini ja lõpuks käisin seal
iga päev, veetes õhtupoolikuti nende seltsis mitu tundi.
Ettekäändest mul külastamiseks puudu ei olnud ja ma
ei ei eksi, kui väidan, et ajuti neid koguni pandi mulle
pahe. Mõnikord tõi kaasa viiuli ja musitseerisin veidi
Augustaga, kes perekonnast ainukesena mängis klaverit.
Halb oli ainult, et klaverit ei mänginud Ada, ja halb oli
ka, et mina mängisin viiulit väga kehvasti, üpris halb oli
aga, et Augusta polnud just suur muusikakunstnik. Ette-
käändel, muidugi mõista väljamõeldud ettekäändel, et ma
pide viiulit ammu käes hoidnud, tuli igast sonaadist mõni
lühike raske lõik vahele jätta. Asjaarmastajast pianist üle-
tab alati asjaarmastajast viiuldaja, pealegi oli Augustal
kaunis diskreetne tehnik, aga mina, kes ma temast palju
halvemini mängisin, ei olnud rahul ja mõtlesin endamisi:
«Kui oskaksin mängida nagu tema, mängiksin siiski palju
paremini kui tema.» Sel ajal kui mina Augustat kritisee-
risin, kritiseerisid teised mind, ja nagu ma hiljem teada
sain, oli kriitika mulle kaunis ebasoodne. Augusta oleks
meeleldi jätkanud sonaatide mängimist, kuid ma märka-
sin, et Ada igavleb neid kuulates, ja teesklesin mitu

korda, nagu oleksin viiuli koju unustanud. Sestpeale Augusta sellest enam juttu ei teinud.

Kahjuks ei veetnud ma Ada seltsis mitte ainult neid tunde, mis ma nende majas viibisin. Õige varsti sai temast mu saatja kogu päevaks. Olin selle naise teiste hulgast välja valinud, juba sellepärast oli ta minu oma ja ma ehtisin teda kõigi oma unistustega, et mu elu kroon paistaks veel kaunim. Ehtisin teda, varustasin ta nende omadustega, millest ma unistasin ja mis mul endal puudusid, sest temast ei pidanud saama mitte üksnes mu kaaslane, vaid ka mu teine ema, kes innustaks mind elama terviklikku, mehelikku, võitlus- ja võituderohket elu.

Unistustes ilustasin teda ka füüsiliselt, enne kui teda vääristatult teiste ette tuua. Olen elus paljude naiste järele jooksnud ja mul on õnnestunud paljusid ka kätte saada. Unistustes vallutasin kõiki. Kujutlemisi neid kaunistades ei muuda ma loomulikult nende näojooni, aga talitan samuti, nagu üks mu peen maalikunstnikust sõber, kes ilusaid naisi portreterides mõtleb intensiivselt millestki muust ilusast, näiteks heast portselanist. See on ohtlik unistuste liik, sest nii võib ihaldatud naistele suuremat võimu omistada ja hiljem, kui nad ilmuvad meie ette reaalses valguses, säilitavad nad midagi puuviljadest, lilledest ja portselanist, millesse me neid unistustes rüütasime.

Mul on raske jutustada Adaga kurameerimisest. Sellele järgnes hiljem pikk elulõik, kus ma püüdsin unustada totrat seiklust, mida ma nii väga häbenesin, et olin valmis karjuma ja protesteerima. «Kas see tobu olin tõesti mina?» Aga kes siis muu? Ent protest ise toob veidi kergendust ja trotsi pärast ei jätnud ma ka seda vahendit kasutamata. Oleksin ma sel moel käitunud kümne aasta eest, kui olin kahekümne, oluks sel mõtet! Aga olla karistatud sellise kuulmatu nürimeelsusega ainult sellepärast, et olin otsustanud abielluda, tundub ebaõiglane. Mina, kel oli seljataga hulk armuseiklusi ja kes oli sel alal silma paistnud ettevõtlikkusega, mis küündis vahel jultumuseni, olin äkki muutunud ujedaks poisikeseks, kes püüab märkamata puudutada oma armsama kätt, et pidada pärast seda vääristatuks ka enda oma, mida see puudutus oli austanud. Kõige puhtam mu armuseiklustest meenub mulle nüüd vanast peast kui kõige sündmatum. See ei toimunud õigel ajal ja oli niisama kohatu kui kümneaas-

lase poisil klammerdumine amme rinna külge. Milline jultumus!

Aga kuidas selstada seda, et ma nii kaua kõhklesin, selle asemel et neile selgesti öelda: «Otausta, kas tahad mind või ei?» Astusin nende majja olse oma unistustest. Lugesin neile, mis teistsel korral oleksin viisid, ja ütlesin endamisi: kui on paari arv, siis armastab. Ja arv oli alati paaritu, sest neid ei olnud ühtki vähem kolm. Läksin sinna kindla otsusega, aga viimase hetkel hakkasin rääkima millestki muust. Ada ei olnud veel juhust olnud mulle oma põlgust avaldada ja mina vaikisin! Ka mina oleksin Ada asemel võinud kolmekümneaastasele kollanokale jalaga tagumikku lööda ja ta minema kihutanud.

Tõepoolest, ainult ühes ei sarnanenud ma kahekümneaastase armunuga: too vaikib, oodates, et armastatu talle ise kaela langeb. Midagi sellist mina ei oodanud. Kavatsin rääkida, aga vähe hiljem. Kui viivitasin, siis ei olnud selle põhjuseks kahtlused enese suhtes. Tahtsin saada paremaks ja tugevamaks, oma jumalikule neiule vaarilisemaks. See võis juhtuda üleöö. Miks mitte oodata?

Häbenen ka seda, et ma õigel ajal ei osanud märgata lähenevat flasket. Mul oli tegemist kõige lihtsameelsema neiega maailmas ja ainult mu kujutlusvõime tegi temast kogunud kokoti. Ja muidugi ei olnud mul põhjust sügavalt arvuda, kui Ada mõista andis, et ta minust üldse ei hooli. Ent kujutlustes olin tegelikkuse unistustega nii tihedasti läbi põiminud, et võttis tükk aega, enne kui oimasin, et ma pole teda kordagi suudelnud.

Kui mees naiste suhtumist endasse võõriti tõlgitseb, on see kindel märk ebaküpsusest. Varem ei eksinud ma selles kordagi ja pean tunnistama, et Ada puhul oli möödalaskmine minu süü, sest ma olin meie vahekorda algusest peale võltsinud. Ma ei lähenenud talle mitte tema võitmiseks, vaid temaga naitumiseks; armastuses on see ebatavaline tee, vist küll vabam ja mugavam, aga ei vii eesmärgile, vaid kuhugi selle lähedale. Armastusel, milleni sel teel jõutakse, puudub oluline tunnus — naise vallutamine. Niiviisi valmistub mees enda osale täiesti inertelt, see inertsus aga võib levida kõigile ta meeltele, kaasa arvatud nägemine ja kuulmine.

Iga päev tõin kõigile kolmele neiule lilli ning panin neid oma veidrustega imestama, ja mis peaasi — ilmutasin

Täielik läbikukkumine Ada silmis tuli ilmsiks just sel hetkel, mida pidasin kõige sobivamaks, et talle kõik südame pealt ära rääkida. Läbikukkumise nähtavatesse märkidesse suhtusin üllatusega ja algul isegi umbusuga. Ta polnud ju öelnud ühtegi sõna, mis oleks väljendanud

Silin pean lisama, et majas oli veel üks isik, kelle soos-
ingut mul ei õnnestunud võita. See oli väike Anna. Teiste
juuresolekul ta mind enam ei rünnanud, sest oli saanud
selle eest kõvasti noomida. Vahel tuli ta isegi koos õde-
dega võõrastetuppa mu lugusid kuulama. Aga kui ma

ära hakkasin minema, jooksis ta mulle lävele järele, palus mind viisakalt allapoole kummarduda, tõusis varvastele, surus suu otse mu kõrva vastu ja ütles sosinal, et keegi peale minu seda ei kuuleks:

«Sa oled ju hull, tõeline hull!»

Teiste ees see silmakirjatseja muide teietas mind. Kui sinjoora Malfenti juhtus juures olema, puges tüdruk tema kaenlasse, ema kallistas teda ja kiitis hellitavalt:

«Kui viisakaks meie Anna on läinud! — Eks ole?»

Mina vastu ei vaielnud ja viisakas Anna nimetas mind samal kombel veel kaua hulluks. Võtsin ta avalduse vastu virila muigega, mis kõrvalt võis paista meelitatud naeratusena. Lootsin, et tüdrukul ei jätku julgust oma viguritest täiskasvanutele rääkida, mulle oluks ebameeldiv, kui Ada oleks teada saanud, missugune arvamus ta õekesel minust on kujunenud. Lõpuks hakkas mind juba paljas tüdruku juuresolek segadusse ajama. Kui ma teistega rääkisin ja meie pilgud seejuures kohtusid, olin sunnitud silmad kõrvale pöörama ja mul oli raske loomulikkust säilitada. Küllap ma punastasingi. Mulle tundus, et see süütu olend võib arvamusega, mis tal minust on kujunenud, mulle kahju teha. Tõin talle kingitusi, aga nendega ei läinud mul korda teda talitseda. Ju ta oli mõistnud oma võimu ja minu nõrkust ning ei pööranud oma jultunult uurivat pilku minult nüüd isegi mitte teiste juuresolekul. Arvan, et meil kõigil on nii südametunnistusel kui ka kehal eriti tundlikke, teiste pilkude eest varjatud kohti, millele mõtlemast hoidutakse. Ma ei tea, mis kohad need on, aga kindlasti on nad olemas. Sellepärast pöörasingi silmad kõrvale, vältimaks seda lapsepilku, mis tahtis mind otsekui pahupidi puistata.

Aga kui ma sel päeval üksikuna ja rusutult majast väljumas olin ja tema mulle tavalisel viisil järele jooksis, nõudes, et ma allapoole kummarduksin ja hariliku komplimendi ära kuulaksin, pöörasin ta poole kannatusest moondunud näo, mis võis tõesti hullumeelse oma meenutada, ja sirutasin ähvardavalt vastu konksutõmmatud sõrmedega käed. Kisades ja nuttes jooksis ta minu juurest minema.

Nii saingi teada, et Ada on kodus, sest ta ruttas kisa peale välja. Tüdruk kurtis talle nuttu tihkudes, et mina olevat teda hirmutanud, sest tema nimetanud mind hulluks.

«Ta on ju tõesti hull ja ma tahan seda talle ütelda. Mis sulle see halba on?»

Ma ei kuulanud tüdruku sõnu, sest olin Ada kodusviimisest jähmunud. Järelikult olid need mulle valetanud, nii küll. Ahh, kellele Augusta oli selle kohustuse veeretanud. Ühe hetkega sain kõigest aru, mõistsin kõike selgesti ütlesin Adale:

«Mut on room teid näha. Arvasin, et olete juba kolmat päeva läbi juures.»

Ta ei vastanud, sest kõigepealt kummardus ta nutva tüdruku kohale. Veri tulvas mulle pahinal pähe, kui nägin teda viivitatavat seletustega, millele arvasin endal õiguse olevat. Ma ei leidnud sõnu. Astusin sammu ukse poole, ja kui Ada poleks suud lahti teinud, oleksin läinud ning mitte kunagi enam tagasi tulnud. Vihahoos näis väga kerge loobuda nii pikka aega kestnud unistusest.

Nüüd aga pöördus Ada punastades minu poole ja ütles, et oli just äsja tulnud, sest tädi polnud kodus.

Sellest piisas minu rahustamiseks. Kui armas ta oli nõnda emalikult ikka veel nutva lapse kohale kummardudes. Tema keha oli nii nõtkes, et näis, nagu oleks ta kasvult kahanenud, et pisikesele lähemale pääseda. Teda imetledes viivitasin äraminekuga. Ma pidasin teda jälle enda omaks.

Olin nii taltunud, et tahtsin neid äsjast nõrdimuspuhangu võimalikult kiiresti unustama panna ja katsusin Ada ning Anna vastu hästi viisakas olla. Südamest naerdes ütlesin Adale:

«Ta nimetab mind nii tihti hulluks, et mul tekkis tuju talle kordki tõelise hullumeelse nägu ja käitumisviisi näidata. Andke andeks! Ja ka sina, vaene Annuccia, ära kardada, sest ma olen hea hull.»

Ka Ada oli minu vastu ülimalt viisakas. Ta noomis õde, kes ikka veel nuuksus, ja vabandas tema pärast. Kui mul oleks õnne olnud ja vihane Anna oleks minema jooksnud, oleksin samas kõik välja ladunud. Oleksin öelnud lause, mille võib vist leida nii mõnestki võõrkeele grammatikast, kus see, lõpetatuna ja lihvituna, aitab ja kergendab nende etu, kes ei oska selle maa keelt, kus nad elavad: «Kas ma tohin teie isalt teie kätt paluda?» Esimest korda elus kavatsesin abielluda ja asusin sellepärast samuti tundmatul maal. Varem olin naistega, kellega mul tege-

mist oli, hoopis teisiti käitunud. Kõigepealt rünnanud ja kätele voli andnud.

Ent ma ei jõudnud isegi neid paari sõna öelda. Nende väljaütlemiseks oli siiski rohkem aega vaja. Pealegi pidi neid saatma anuv ilme, mida vahetult pärast võitlust Annaga ja ka Adaga oli raske näole manada. Lisaks sellele tõttas koridori otsast meie poole sinjoora Malfenti, keda oli kohale kutsunud tütre nutukisa.

Andsin Adale kätt, kes selle kohe südamlikult vastu võttis, ja ütlesin:

«Nägemiseni homme. Vabandage mind sinjoora ees.»

Ometi viivitasin, enne kui nii usalduslikult minu omas puhkava käe lahti lasksin. Tundsin, et kui ma praegu ära lähen, jätan kasutamata ainulaadse võimaluse, millal ta õe tigiduse hüvitamiseks kõigest väest püüab minu vastu viisakas olla. Järgisin hetke inspiratsiooni, kummardusin ta käe kohale ja riivasin seda huultega. Seejärel avasin ukse ja lahkusin kiiresti, jõudes siiski märgata, kuidas Ada, kes oli sirutanud mulle parema käe ja vasakuga tema seeliku külge klammerdunud Annat embas, silmitses kätt, mida mu huuled olid puudutanud, säärase imestusega, otsekui oleksid sinna mingid salamärgid kirjutatud. Ma ei usu, et sinjoora Malfenti midagi märkas.

Trepil peatusin viivuks, jahmunud oma ettekavatsemata teost. Veel oli võimalik äsja suletud ukse juurde tagasi astuda, helistada ja Adalt küsida, kas ma tohin need sõnad väljusti öelda, mida ta asjatult oma käelt oli otsinud. Minu meelest ei sobinud seda teha. Liigset kärsitust ilmutades oleksin kaotanud väärikuse. Pealegi, olles mõista andnud, et ma homme tagasi tulen, olin teda eelseisva avalduse suhtes hoiatanud. Nüüd olenes ainult temast, millal ta seda kuuleb, sest just tema peab leidma paraja juhuse, et saaksin esitada armuavalduse. Viimaks ometi olin lakanud õdesid oma lugudega lõbustamast ja selle asemel ühel neist kätt suudelnud.

Ent ülejäänud päev möödus pigem ebameeldivalt. Olin rahutu ja mures. Püüdsin end veenda, et see pinevus tuleb ootusest tolles seikluses lõpliku selguseni jõuda. Kujutlesin, et kui Ada mulle ära ütleb, võin asuda rahumeeli teist naist otsima. Minu kiindumus temasse tulenes mu vabatahtlikust otsusest, mida nüüd oli võimalik teise, eelmist kehtetuks tunnistava otsusega tühistada. Tõllal ei saa-

ma veel aru, et sel momendil ei eksisteerinud maad, mis minu jaoks teisi naisi ja et mul oli vaja just nimelt Adat.

Ka järgnev 66 tundus mulle äärmiselt pikk, veetsin selle peaaegu unetult. Pärast isa surma olin loobunud oma harjumustest, ja nüüd, kus olin otsustanud abielluda, ainsaks veider nende juurde tagasi pöörduda. Seejärel heitsin üsna vara voodisse, igatsedes und, et aeg kiiresti mööda lendaks.

Päeval olin pimedas sõgedusega uskuma jäänud Ada peitluse ja kolmepäevase puudumise kohta võorastetoast just neil tundidel, kui mina seal viibisin. See usk oli selektav mu kindla veendumusega, et minu poolt valitud naine ei saa valetada. Aga öösel lõi see usk kõikuma. Filt meelde, et ma ise informeerisin teda, kuidas Alberta pärast Augustaviivitamist oli vabandanud Ada puudumist laste külastamisega. Ma ei mäletanud täpselt, mis ma talle ütlesin, kui mul pea huugas, aga ma olin päris kindel, et panin ise talle selle vabanduse suhu. Kahju! Kui ma poleks seda teinud, oleks ta enese õigustuseks võib-olla midagi muud välja mõelnud ja mina oleksin teda valetabades ihaldatud selgusele jõudnud.

Sina oleksin pidanud märkama, kui tähtsa koha Ada mu elus oli saanud, kui rahustasin end juba mõttega, et äraütlemise korral ma üleüldse ei abiellu. Teiste sõnadega, tema äraütlemine oleks kogu mu elu pahupidi keeranud. Ja nüüd hakkasin visandama tulevikupilte, lohutades end mõttega, et see äraütlemine võiks mulle ka õnne tuua. Meenusid kreeka filosoofi sõnad, et kahetsevad kõik: need, kes on naise võtnud, ja need, kes on poissmeesteks jäänud. Lühidalt, ma polnud kaotanud võimet naerda oma armu-seikluse üle; ainuke, mis oli päriselt kadunud, oli võime laagada.

Ütlesin, kui väljas hakkas valgenema. Kui ärkasin, oli juba nii hilja, et selle ajani, millal oli luba Malfentide majja ilmuda, oli jäänud ainult mõni tund. Niiviisi polnud enam mingit mõtet tuleviku üle arutada ja mälu tühjastühjas sorida, otsides märke, mis aitaksid valgust heita Ada hingeseisundile. Aga raske on keelata end mõtlemast sellele, mis on meile suure tähtsusega. Inimene oleks kõige õnnelikum olend maailmas, kui ta seda suudaks. Välimust korrastades, millega ma sel päeval tõesti liiale läksin, mõtlesin ainult ühele: kas tegin Ada kätt suudeldes hästi,

või tegin ma koguni halvasti, et ei suudelnud teda ka huulte?

Just sel hommikul tuli mul mõte, mis on mulle minu arvates palju kahju teinud, röövides needki meheliku initsiatiivi riismed, mis mul selles pentsikus noorukisetsundis veel alles olid. See oli piinav kahtlus: aga kui Ada tuleb mulle naiseks ainult vanemate sunnil, ilma mind armastamata, minu vastu võib-olla isegi tülgaastust tundes? Kahtlemata armastab mind terve pere: Giovanni, sinjoora Malfenti, Augusta ja Alberta; kahelda võin ainult Adas. Silmapiiril koitis tavalise rahvaraamatu romantiline süžee neiust, kellele vanemad sunnivad peale vastumeelse abielu. Aga mina seda ei luba! Näe, veel üks põhjus Adaga vestlemiseks, õigemini ainult Adaga üksi vestlemiseks. Pii-sab, kui ütlen talle varem valmis mõeldud lause. Vaatan talle otse silma ja küsin: «Kas sa armastad mind?» Ja kui ta vastab «jah», haaran ta embusse, et tunda siirusevärinat.

Mulle näis, et olen kõigeks ette valmistatud. Aga varsti oli mul võimalus veenduda, et sellele omapärasele eksamile vastu minnes olin unustanud pilku heita õpiku neile lehekülgedele, mida pidin vastates teadma.

Mind võttis vastu sinjoora Malfenti, kes pani mind suure salongi nurka istuma ja hakkas nii elavalt vadistama, et ei jätnud aega isegi tütarde tervise järele pärida. Sellepärast, kuulasin teda veidi hajameelselt, korrates endamisi õppetükki, et see parajal ajal meeles oleks. Korraga äratati mu tähelepanu otsekui sõjasarve häälega. Sinjoora Malfenti viimistles sissejuhatust. Ta kinnitas mulle, et nii tema kui ka ta mees suhtuvad minusse sõbralikult, terve pere on minusse kiindunud, pisike Anna kaasa arvatud. Oleme juba nii ammu tuttavad. Juba neli kuud näeme üksteist iga päev.

«Viis!» parandasin mina, sest olin selle eelmisel ööl välja arvutanud, meenutades, et esimese visiidi olin teinud neile sügisel, praegu aga oli kevad täies hoos.

«Õige. Viis,» ütles sinjoora pärast mõningat mõtlemist, otsekui oleks ta minu arvutust endamisi üle kontrollinud. Ja nähvas äkki etteheitva näoga:

«Mulle näib, et te kompromiteerite Augustat.»

«Augustat?» küsisin mina, arvates, et olin valesti kuulnud.

«Jah,» kinnitas sinjoora. «Te ahvatlete ja kompromiteerite teda.»

Haltiselt paljastasin oma tunded:

«Aga ma ei märkagi Augustat.»

Sinjoora liigutas väljendas üllatust ja see üllatus oli ahastav (või mulle ainult näis nõnda?).

Vahapeal matlesin krampplikult, mismoodi talle seda välistust kõige kiiremini selgitada, mis näis mulle arusaamatuseks, aga mille tahtusest ma sain otsekohe aru. Tahtsin peast läbi käia kõik korrad viimase viie kuu jooksa, millest ma olin käinud siin vargsi Adat piilumas. Olin tantsin Augustaga koos mänginud ja sageli temaga rohkem rääkinud kui Adaga, aga ainult sellepärast, et ta mind tähelepanelikult kuulas, ja et ta hiljem minu lood Adale edasi räägiks ning neid oma heakskiiduga toetaks. Kas pidin nüüd sinjooraga avameelselt rääkima ja talle teatama, mis teinud ma Ada suhtes hellitan? Alles äsja olin otsustanud rääkida Ada enesega, et ta hinge uurida. Kui oleksin too-nord sinjoora Malfentile kõik südamest ära rääkinud, oleksid asjad ehk teisiti läinud; see tähendab, et kuigi ma ei oleks Adat naiseks saanud, ei oleks ma ka Augustaga abielluma pidanud. Aga ma vaikisin, sest juhindusin otsusest, mis oli tehtud enne, kui ma sinjoora Malfentit nägin ja temalt kõiki neid rabavaid asjaolusid kuulsin.

Mõtlesin krampplikult ja sellepärast pisut uduselt. Tahtsin kõiges selgust, tahtsin kõigest õigesti aru saada ja võimalikult kiiresti. Kui silmad liiga jõlli ajad, näed asju palju halvemini. Kõige õeldu taga nägin ainult kurja tahtmist mind majast välja visata. Aga siis leidsin, et see võimalus on välistatud. Mul polnud mingit süüd, sest ma ju ei lipitsenud Augusta ümber, keda nad tahtsid minu eest kaitsta. Võib-olla omistasid nad mulle kavatsusi Augusta suhtes selleks, et mitte kompromiteerida Adat? Aga mis mõtet on Adat sellisel viisil kaitsta, ta pole ju enam plikake? Võisin vanduda, et olen teda üksainus kord lakkidest kinni haaranud, ja sedagi unes. Ilmsi olen ainult ta kätt huultega riivanud. Ma ei tahtnud, et selle maja uksest minu ees sulguksid, sest enne siit lahkumist oli vaja veel Adaga rääkida. Sellepärast küsisin väriseva häälega:

«Oelge, sinjoora, mida ma pean tegema, et kõik rahule jääksid?»

Ta lõi kõnklema. Mina eelistasin asju ajada Giovanniga, kes karjus oma mõtted täiest kõrist välja. Siis ütles sinjoora otsustavalt, püüdes sealjuures võimalikult viisakas olla, mis kostis ta häälest muide läbi:

«Te peaksite mõni aeg vahet pidama ja harvemini meil käima, mitte iga päev, vaid ütleme kaks-kolm korda nädalas.»

On kindel, et kui ta oleks toorelt käskinud mind minema minna ja mitte enam tagasi tulla, oleksin ma, peas ainult otsus Adaga suhteid selgitada, anuma hakanud, et ta mu visiite veel paar päeva taluks. Tema sõnad seevastu, palju leebemad, kui ma olin kartnud, andsid mulle julguse solvumist näidata.

«Kui soovite, ei tõsta ma siia majja enam jalgagi!»

Ta vastas ootuspäraselt — protesteeris, kõneles taas lugupidamisest, mida terve pere minu vastu tunneb, ja palus, et ma viha ei peaks. Osutasin suuremeelsust, lubasin täita kõik ta soovid, see tähendab, esialgu neli-viis päeva üldse mitte tulla, pärast aga käia kaks-kolm korda nädalas, ja peamine — mitte solvuda.

Lubasin täita kõik tingimused, ja näitamaks, et olen valmis neid ka kohe täitma, tõusin püsti ja valmistusin lahkuma. Sinjoora vaidles naerdes vastu:

«Mind te küll kompromiteerida ei saa, sellepärast võite jääda.»

Palusin, et ta lubaks mul minna, ja tõin ettekäändeks asjaajamise, mis mul just meelde oli tulnud, ehkki ma tegelikult lausa põlesin kärsitusest üksi jääda, et selle ebataavalise loo üle põhjalikult järele mõelda. Aga sinjoora palus mul tungivalt jääda, öeldes mind sellega tõendavat, et ma tema peale viha ei kannan. Niisiis jäingi, kannatades pikka piina tema õõnsat kädistamist kuulates; kord käis see moodide kohta, mida ta järgida ei tahtnud, siis teatri ja tänavuse kevade kohta, mis alguse järgi otsustades töötas kuiv tulla.

Varsti olin juba rahul, et olin jäänud, sest taipasin, et vajan lisaselgitusi. Katkestasin ebaviisakalt sinjoorat, keda ma juba ammu enam ei kuulanud, ja küsisin:

«Kas teie peres saavad kõik teada, et palusite mind sellest majast eemale hoida?»

Algul näis, nagu oleks ta meie kokkuleppe unustanud, siis aga hakkas ta protesteerima:

«Minu majast eemale hoida? Saage minust õigesti aru — ainult mõneks päevaks. Ma ei kavatsegi sellest kellelegi rääkida, isegi oma mehele mitte, ja oleksin teile tänulik, kui te samasugust diskreetsust ilmutaksite.»

Lubasin talle ka seda ja pealekauba veel, et juhul kui

elatakse, mille mind nõud nii harva näha saab, kasutan vahenduseks igasuguseid ettekäandeid. Jäin juba sinjoora sõnu uskuma ja kujutlesin, kui imestunud ja kurb on Ada minu ootamatul puudumisel pärast. See oli ülimeeldiv asi!

Teiselt poolt, oodates, et mul tärkab mõni uus, suunav mõte sinjoora rääkis sel ajal toiduainete hindade tõusmisest.

Üks näitusid ei tulnud, nende asemel tuli külla tädi Rosina, üks Giovanni õdesid, kes oli temast vanem ja palju rüütsam. Tõsi, näoilme ja mõningate iseloomujoonte poolest võis temas kohe ära tunda Giovanni õe. Ennekõike jättis ühine veendumus, et temale kuuluvad õigused, teiste aga jäävad kohustused, tema juures koomilise mulje, sest võimaluste puudusel polnud tal juhust seda ellu rakendada. Teine joon — sama halb harjumus häält tõsta. Ta arvas, et tal on õigus venna majas käsutada, ja nagu ma hiljem teada sain, pidas ta sinjoora Malfentit kaua aega soovimatuks sissetungijaks. Tädi Rosina oli vallaline ja elas koos üheainsa teenijaga, kellest ta rääkis alatasa kui oma kõige õelamast vaenlasest. Enne surma palus ta mu naiselt, et see valvaks maja, kuni on lahkunud teenija, kes teda haiguse ajal oli põetanud. Giovanni majas taluti teda sellepärast, et kardeti ta riiakust.

Ma ei läinud ikka veel minema. Tädi Rosina eelistas Adat teistele vennatütardele, mistõttu mul tekkis soov tema sõprust võita. Hakkasin nuputama, mida meeldivat võiksin talle öelda. Mul oli ähmaselt meeles, et kui ma teda viimast korda nägin (õieti heitsin talle ainult põgusa pilgu, sest mul polnud tollal temast sooja ega külma), olid vennatütred pärast tema lahkumist ühel meelel, et ta näeb halb välja. Üks neist arvas isegi:

«Näost kollane, vist läks jälle teenijaga tülli ja nüüd on kops üle maksa.»

Leidsingi, mida otsisin. Silmitsesin lahkelt vana sinjoora kortsus nägu ja ütlesin:

«Nagu näen, olete kosunud, sinjoora.»

Parem, kui see lause poleks üle mu huulte tulnud. Ta vaatas mulle imestunudult otsa ja kostis:

«Ma olen niisugune nagu alati. Mis ajast peale ma kosunud peaksin olema?»

Ta tahtis teada, millal ma teda viimati nägin. Täpset kuupäeva ma ei mäletanud, aga tuletasin talle meelde, et

olime tookord peaaegu terve öhtupooliku koos veetnud, istudes kolme sinjoriinaga sellessamas võorastetoas. Ent me ei istunud mitte sellel, vaid teisel poolel. Mõtlesin talle ainult poolehoidu avaldada, aga seletused, mida ta nõudis, venitasid selle protseduuri liiga pikaks. Mu valskus hakkas mind piinavalt rõhuma.

Naeratades tuli sinjoores Malfenti mulle appi:

«Te ei tahtnud ometi öelda, et tädi Rosina on täidlasemaks läinud?»

Kurat! Selle peale tädi Rosina alles vihastaski. Ta oli niisama paks kui ta vend ja lootis kogu aeg maha võtta.

«Täidlasemaks? Mis te nüüd! Ma tahtsin lihtsalt öelda, et ta näeb parem välja.»

Seejuures püüdsin näol südamlikkude ilmet säilitada, ehkki jaksasin end vaevu tagasi hoida talle midagi häbemähtut ütlemast.

Tädi Rosinat see ei rahuldanud. Ta oli viimasel ajal täiesti terve olnud ja ei saanud aru, miks ta peaks mõnede haigena paistma. Sinjoores Malfenti toetas teda:

«Kas teile ei näi, et tädi Rosinale on iseloomulik ühesugune muutumatu jume?»

Jah, näis küll. Veel enamgi — seda oli silmaga näha. Asusin minekule. Rõhutatud südamlikkusega sirutasin tädi Rosinale käe, lootes teda rahustada, aga oma jagu vastu ulatades vaatas ta minust mööda.

Kui olin üle läve välja pääsenud, muutus mu hingeseisund otseäkki. Missugune vabanemistunne! Polnud enam vaja sinjoores Malfenti kavatsusi ette aimata ega sundida end tädi Rosinale meeldima. Usun tõepoolest, et kui poleks olnud tädi Rosina tahumatut vahelesegamist, oleks kaval sinjoores Malfenti oma eesmärgi saavutanud: oleksin lahkunud majast rahulolevana ja heas usus, et mind on lahkkesti koheldud. Jooksin trepist alla astmeid vahele jättes. Tädi Rosina sattus sinjoores Malfentile otsekui kommentaariks. Sinjoores Malfenti oli mind palunud mõni päev nende majast eemale hoida. Olete liiga hea, kallid sinjoores! Ma täidan teie soovi, ja isegi üle ootuste: te ei näe mind enam iialgi! Teie, tädi ja Ada, olete mind piinanud. Mis õigusega? Et ma naist tahtsin võtta? Ma ei mõtlegi enam sellele. Kui imetore on vabadus!

Ligi veerand tundi jooksin selliste tunnete õhal mööda tänavaid. Siis tundsin vajadust veel suurema vabaduse

järele. Tuli leida mingi võimalus selle otsuse tähistamiseks, et ma ei tõsta enam jalga sellesse majja. Kirjutada neile ja jätta jumalaga — selle mõtte heitsin kohe kõrvale. Tuttav hulgamine kujunes neile hulga solvavamaks, kui ma oma kavatsustest üldse midagi ei teata. Ma lihtsalt unustan nad, ei kohtu enam Giovanni ega ta perega.

Lõpuks leidsin tagasihoidliku, viisaka ja ühtlasi pisut traagilise meelduse, kuidas oma suhtumist näidata. Tõttasini lillekauplusesse, valisin suurepärase kimbu ja lasksin selle sinjoores Malfentile kätte toimetada koos oma nimekaartiga, millele oli märgitud ainult tänane kuupäev. Mind peinud tarvis. Ma ei unusta kunagi seda kuupäeva ja arvatavasti ei unusta seda ka Ada ega ta ema: 5. mai, Napoleoni surmapäev.

Hoolitsesin selle eest, et kimp kiiresti ära saadetaks. Oli väga tähtis, et see veel täna kohale jõuaks.

Ja nüüd? Kõik oli tehtud, kõik, teha ei jäänud enam midagi. Ada koos oma perega oli minust eemaldatud ja ma pidin edasi elama, ilma et saaksin midagi ette võtta, pehelt oodates, millal mõni neist mind üles otsib ja mul on võimalik midagi ütelda või teha.

Tõttasini oma kabinetti, et kinniste uste taga kõik korralikult läbi mõelda. Kui oleksin oma haiglasele kärsitusele järele andnud, oleksin kohe nende poole tormanud, riskides isegi lillekimbust ette jõuda. Ettekäänetest poleks iial püüdnud tulnud. Ma võisin ju oma vihmavarju sinna unustada.

Aga seda ma ei tahtnud teha. Lillekimbu läkitamisega olin võitnud suurepärase positsiooni, mida tuli säilitada. Nüüd tuli mul paigal püsida, sest järgmine samm oli nende teha.

Katsusin oma väikeses kabinetis mõtteid koondada, aga see ei toonud oodatud kergendust, vaid selgitas ainult meeleheite põhjusi; selleks ajaks oli mu masendus juba nii terav, et pani mind nutma. Ma armastasin Adat! Ometi ei teadnud ma veel, kas see on just see õige verb, ning jätkasin uurimist. Ma ei tahtnud teda mitte üksnes enda omaks, vaid tahtsin teda ka naiseks. Teda, jah, just teda ta marmornäo, saleda keha ja sellise tõsidusega, mis takistas mõistmast minu hingelaadi, mida ma ei hakkagi talle valgustama, vaid millest ma igaveseks loobun, et tema võiks õpetada mind elama tööinimese mõtestatud elu. Tahtsin teda tervenisti ja kõike, mida ma soovisin,

soovisin ma temalt. Lõpuks tulin otsusele, et verb oli vallitud täiesti õigesti: ma armastan Adat.

Ja nüüd näis, et tulin väga tähtsale mõttele, mis võis mind tulevikuski juhendada. Minema kõik kõhklused! Enam polnud tähtis teada, kas ta mind armastab või ei. Oli lihtsalt vaja ta endale saada ja enam polnud põhjust tema endaga rääkida, kui Giovanni võis teda käsutada. Tuli viivitamata kõik välja selgitada, et siis korraga õnne tipule tõusta või kõik unustada ja terveneda. Mis hea pärast ma oodates nii palju piinlen? Kui peaksin teada saama — ja seda saan teada ainult Giovannilt —, et olen Ada lõplikult kaotanud, siis vähemalt ei tule mul enam ajaga heidelda: see hakkab taas kulgema aeglaselt, ilma et tunneksin vajadust teda tagant kihutada. Iga lõplik otsus rahustab, sest see on ajast otsekui välja rebitud.

Ruttasin Giovannit otsima. Selleks tuli teha kaks käiku. Üks tee viis tema kontorisse, mis asus tänavas, mida siiani hüütakse Uute majade tänavaks, sest nõnda nimetasid seda meie vaarisad. Tegelikult on seal, otse mere ääres asuval tänaval vanad ja kõrged, päikest varjavad majad. Loojangu ajal oli siin vähe rahvast ja ma käisin selle tee maha väga kiiresti. Minnes mõtlesin ainult lausele, millega kavatsesin Giovanni poole pöörduda, püüdes seda võimalikult lühikeseks kärpida. Piisas ütlemisest, et kavatsen tema tütreaga abielluda. Mul ei tule teda ei veenda ega keelitada. Ta on ärimees ja annab vastuse kohe, kui olen oma palve talle esitanud. Muret tegi ainult üks — mis keeles ma peaksin temaga rääkima, kas puhtas itaalia keeles või murrakus.

Selgus, et Giovanni oli kontorist lahkunud ja Tergeteosse läinud. Läksin sinna. Enam ma ei kiirustanud, sest teadsin, et börsil tuleb nagunii oodata, enne kui õnnestub temaga nelja silma alla jääda. Pealegi tuli mul via Cavanal kitsast tänavat ümmistavas rahvasummas sammu aeglustada. Ja seal, kui ma end rahvahulgast läbi surusin, rabas mind otse ilmutuslik mõttesähvatus. Nägin täiesti selgesti seletust, mida olin mitu tundi otsinud. Malfentid tahtsid, et abielluksin Augustaga ja mitte Adaga lihtsalt sellepärast, et Augusta oli minusse armunud, kuna Ada ei olnud. Jah, ei olnud, sest muidu poleks nad vahele seganud ja meid lahutanud. Mulle öeldi, et mina kompromiteerin Augustat, tegelikult oli aga Augusta see, kes end sellega kompromiteeris, et minusse armus. Nüüd taipasin

kohe niisuguse selgusega, nagu oleks mõni sellest perekonnast mulle seda öelnud. Arvatavasti on ka Ada teisest meesist ja nõus, et mind majast eemal hoitakse. Ta ei armasta mind ega hakka liialt armastama, igal juhul mitte seni, kuni ta öde mind armastab. Via Cavana rahvarüsimas katsid mu mõtted palju vilkamalt kui kabineti üksinduses.

Frage, kui pöördun mõttes tagasi nende meeldejääva ühe päeva juurde, mis mind abielusadamasse viisid, paneb mõistama seik, miks mu süda ei heldinud, kui sain teada, et vaene Augusta mind armastab. Nüüd, kus mind oli Malfentide majast välja visatud, armastasin Adat otse raevukalt. Miks ei andnud mulle lohutust silmanähtav ja kaegakatsutav fakt, et püüdes mind eemal hoida, oli sinjoora asjatult vaeva näinud, sest ma jäänikkagi sellesse majja, pealegi üsna Ada lähedale — Augusta südamesse? Rehvastu nägin ma uut solvangut sinjoora Malfenti palvel Augustat mitte kompromiteerida, teiste sõnadega — temaga abielluda. Inetu, kuid minusse armunud neiu vastu tundsin ädasama põlgust, mida pidasin enda suhtes lubamatuks ilmutada ta kaunil õel, keda mina armastasin.

Kiirendasin sammu, siis aga keerasin kõrvale ja läksin otse koju. Mul polnud enam vaja rääkida Giovanniga, sest nüüd teadsin ise, kuidas tuleb käituda. Taipasin seda nii lootusetu selgusega, mis mind liiga aeglasest ajavoolust välja rebides lõpuks võib-olla hingerahuni oleks viinud. Ka oli mühaka Giovanniga rääkimine ohtlik. Sinjoora Malfenti väljendas end niiviisi, et sain ta sõnade mõttest aru alles via Cavanal. Tema mees oli võimeline teisiti käituma. Ta võis mulle avameelselt, ilma keerutamata ütelda: «Miks sa Adaga tahad abielluda? Kas poleks parem, kui võtaksid Augusta?» Juhindudes sel juhul vististi aksioomist, mis oli minulgi meeles: «Sa pead asja oma vastasele alati võimalikult selgesti valgustama, sest alles siis võid mõningal määral kindel olla, et sa seda temast paremini mõistad.» Ja siis? Sellele järgneks avalik suhete katkestamine. Alles sellest alates võiks aeg voolata oma tahtmist mööda, sest minul poleks enam mingit põhjust selle kulgu sekkuda: ma oleksin jõudnud punktini!

Sils tuli mulle meelde üks teine Giovanni aksioom ja ma haarasin kinni sellest, sest see sisendas mulle suurt lootust. Klammerdusin selle külge viieks päevaks, mille jooksul mu kirg haiguseks muutus. Giovanni tavatses

korrata, et iialgi ei maksa kiirustada mõne äri likvideerimisega, kui see likvideerimine ei too endaga kaasa kasumit: iga äri likvideerub varem või hiljem iseenesest, seda kinnitab ka maailma ajalugu, mille jooksul on õnnestunud püsima jääda ainult vähestel ettevõtetel. Kuni äri pole likvideeritud, on tal alati väljavaateid taas õitsvale järjele jõuda.

Ma ei hakanud meenutama Giovanni teisi aksioome, mis eelmisele otse vastu rääkisid, vaid haarasin kinni just sellest. Pidin ju millestki kinni haarama! Tegin raudse otsuse mitte midagi ette võtta, enne kui on teatavaks saanud, et asi on minu kasuks pööranud. See otsus tõi mulle niisugust kahju, et võib-olla just sellepärast pole ma antud töotustele hiljem kunagi nii kaua truu olnud.

Vaevalt olin selle otsuse teinud, kui sain sinjoora Malfentilt kirjakese. Ma tundsin ta käekirja ära juba ümbrikul ja tuln enne selle avamist meelitavale mõttele, et piisas vaid mu raudsest otsusest, ja juba ta kahetseb oma halba käitumist ning palub mind tagasi tulla. Aga kui leidsin, et kiri sisaldab ainult kaks tähte «P. r.»*, see tähendab tänu lillede eest, viskasin voodisse ja lõin hambad patja, justkui tahtes end paigale naelutada, et mitte jooksu pista ja endale antud sõna murda. Millist muretut ironiat õhkus nendest tähtedest! Palju suuremat kui sellest kuupäevast, mille olin märkinud oma nimekaardile ja mis väljendas vastuvõetud otsust ning võib-olla ka etteheidet. «Remember,»** ütles Karl V, enne kui tal pea otsast raiuti, ja arvatavasti mõtles ta seejuures, missugune kuupäev siis oli. Ka mina manitsesin oma vastast, et ta mäletaks ja end hoiaks.

Õudsed olid need viis päeva ja viis ööd. Jälgisin kõiki koite ja loojanguid, mis tähistasid nende päevade algust ja lõppu ning lähendasid mu vabaduse tundi, millal võisin taas söösta võitluse oma armastuse eest.

Valmistusin eelseisvaks võitluseks. Nüüd teadsin, millisenä mu neiu mind näha tahab. Kerge on meenutada neid kohustusi, mis ma tollal endale võtsin, esiteks sellepärast, et olin nendetaolisi endale alles hiljuti võtnud, teiseks sellepärast, et märkisin nad kõik paberile, mida hoian siiani. Töötasin muutuda tõsisemaks. Tookord tähendas

* Per ringraziamento (it. k.) — tänuga. — Tõlk.

** Pea meeles (ingl. k.). — Tõlk.

et ma ei hakka enam jahvatama anekdoote, mis kuulajaid naerutavad, minule aga häbi teevad; nende pärast loobas ju mind armastama inetu Augusta ja põlgama minu Ada. Siis oli veel tõotus ilmuda igal hommikul kella kaheksa kontoris, kuhu ma polnud ammu jalgagi tõstnud, ja mitte selleks, et Oliviga oma õiguste üle vaidelda, vaid et koos temaga töötada, õppida lõpuks oma ariiaga ise juhtima. Selle juurde pidin küll asuma rahulikumat ajal kui tookordne, nagu pidin plaani kohaselt ka suitsetamise maha jätma hiljem, kui olen oma vabaduse tagasi saanud, sest mis hea pärast oli vaja niigi koledat valitsust veel hullemaks teha. Ada oli väärt täiuslikku abikaasat. Sellepärast oli seal ka teisi töotusi, nagu kohustus tegelda tõsise lektüüriaga, veeta iga päev pool tundi vahklemisspõrandal ja ratsutada paar korda nädalas. Kõik see võttes jää kahekümne neljast tunnist väheks.

Selle viiepäevase eraldatuse jooksul oli mu alaliseks saadud kõige kibedam armukadedus. Võtta otsuseks lahti saada kõigist oma puudustest, et mõne nädala pärast valmis olla Adat vallutama, oli muidugi sangarlik tegu. Aga valiepeal? Kas meie linna teised mehed jäävad sel ajal, kui mina sunnin end nii karmile enesepiiramisele, vagusi istuma ega katsu minult mu väljavalitut üle lüüa? Seda enam, et nende hulgas leidub kindlasti selliseid, kellel pole Adale meeldimiseks vaja minu kombel kõiki neid harjutusi läbi teha. Ma teadsin, see tähendab, ma uskusin teadvat, et kui Ada endale sobiva mehe leiaks, nõustuks see viivitamatult ega raiskaks aega isegi armumise peale. Kui juhtus nende päevade jooksul nägema õitsva tervisega hästirõivastatud enesekindlat meest, hakkasin teda kohe vihkama, sest mulle näis, et ta sobib Adale. Kõige paremini on mul nendest päevadest meelde jäänud just armukadedus, mis oli uduna mu elule laskunud.

Piinav kahtlus, et Ada nende päevade jooksul minu eest ära napsatakse, ei olnud üldse naeruväärt, nüüd on ju teada, kuidas asjad lõppesid. Kui ma neile kannatuspäevadele tagasi mõtlen, tunnen sügavat uhkust oma prohvettliku võime üle.

Mitu korda jalutasin öösel nende maja akende all. Paistis, et seal lõbutseti täpselt nii nagu sel ajal, kui mina seal käisin. Keskööl või veidi varem kustutati võõrastele tuled ja ma pagesin kartuses, et väljuvad külalised võiksid mind märgata.

Iga tund nende päevade jooksul oli tolle kärsitu ootamise pärast ängistav. Miks keegi mu järele ei päri? Mille Giovanni midagi ette ei võta? Kas ta ei peaks imestama, et ei näe mind ei oma majas ega Tergesteol? Tähendab, ka tema on minu eemaldamisega nõus? Sageli jätsin oma päevased või öised jalutuskäigud pooleli ja tormasin koju, et teada saada, kas mind pole vahepeal otsimas käidud. Ma ei saanud magama heita, kui mul selles suhtes kahtlusi jäi, ja ma äratasin vaese Maria, et teda üle kuulata. Istusin tundide kaupa kodus sellises kohas ootel, kust mind kõige kergem oli kätte saada. Aga keegi ei küsinud mu järele ja on täiesti kindel, et kui ma ise poleks esimest sammu astunud, oleksin siamaani vallaline.

Ühel õhtul läksin klubisse mängima. Austusest isale antud töötuse vastu ei olnud ma ennast seal juba mitu aastat näidanud. Nüüd tundus, et töötus ei ole enam keh-tiv, sest omal ajal ei saanud isa ette näha, kui kurbadesse olukordadesse ma satun ja kui vajalik meelelahutus mulle on. Alguses mul vedas mängus ja ma võitsin, aga see pigem kurvastas mind, sest mulle näis, et õnn kaardimängus on hüvituseks ebaõnne eest armastuses. Siis kaotasin ja kurvastasin jälle, sest mulle näis, et mul ei vea ei kaardimängus ega armastuses. Varsti hakkas mäng mind tüütama, see polnud ei minu ega Ada vääriline. Vaat kui voo-ruslikuks armastus mind tegi!

Mäletan noilt päevilt, et karm tegelikkus ahistas isegi mu armuunelmaid. Nüüd olid need hoopis teistsugused. Unistasin võidust, aga mitte armastusest. Kord kaunistas mu und Ada ilmumine. Tal oli laulatuskleit seljas ja ta sammus minu kõrval altari poole. Aga kui meid pärast üksi jäeti, ei mõtelnudki me armastusele anduda. Olin nüüd tema mees ja võisin temalt küsida: «Kuidas sa võisid lubada, et mind sel viisil koheldi?» Teistest õigustest ei olnud ma huvitatud.

Minu laualaekas on säilinud Adale, Giovannile ja sinjoora Malfentile mõeldud kirjade visandid. Kõik tollest ajast. Sinjoora Malfentile kirjutasin lihtsa kirja, milles jätsin hüvasti, teatades, et asun pikale reisile. Praegu ei tule enam meelde, kas mul säärast kavatsust oligi: ma ei saanud ju linnast lahkuda, kui ei olnud enne lõplikult kindlaks teinud, et keegi ei tule mind otsima. Milline õnnetus, kui järsku minu poole tullakse ja mind kodunt ei leita! Ühtki neist kirjadest ära ei saadetud. Ma koguni

arvan, et kirjutasin nad selleks, et oma mõtteid paberile panna.

Juba aastaid pidasin end haigeks, aga ise ma oma tõve all ei kannatanud, pigem kannatasid selle all teised. Tol-lal saingi teada, mis on «vaevusi põhjustav» haigus. See tähendab paljusid ebameeldivaid füüsilisi aistinguid, mis tegid mind läbini õnnetuks.

See algas nõnda. Umbes kell üks öösel, kui ma und ei saanud, tõusin üles ja läksin jalutama. Öö oli mahe ja ma hulkusin seni, kuni jõudsin linnaäärseesse kohvikusse, kus ma ajal polnud käinud ja kus ma järelikult ühtegi tutta-vat ei võinud kohata. See asjaolu oli väga soovitatav, sest siin tahtsin jätkata sinjoora Malfentiga vaidlust, mida alustanud voodis. Ma ei tahtnud, et keegi oleks sel-lesse sekkunud. Sinjoora Malfenti oli esitanud mulle uusi etteheiteid. Ta väitis, et olin püüdnud ta tütreid võrgu-tada ja «eksiteele viia». Tegelikult, kui ma seda oleksingi kavatsenud, siis võinuks kõne alla tulla ainult Ada. Mu keha kattus külma higiga, kui mõtlesin, et Malfentide majas võidaks praegu minu vastu selliseid süüdistusi esi-tada. Eemalolija on alati süüdi ja nad võisid minu eemal-olekut ära kasutada, et ühisel nõul ja jõul minu kahjuks tegutseda. Kohviku eredas valguses kaitsesin end pare-mini. Oige küll, mõnikord olin püüdnud oma jalaga Ada jalga puudutada, ja ükskord see minu meelest koguni õnnetus, kusjuures Ada lubas seda. Ent hiljem selgus, et olin surunud jala vastu puust lauajalga, mis teadagi ei tõrjunud.

Siis hakkasin enesepetteks teesklema, et tunnen huvi piljardimängu vastu. Üks kargule toetuv härra tuli lähe-male ja võttis mu kõrval istet. Ta tellis mahla, ja et kel-ner minu tellimust oodates ära ei läinud, tellisin ka mina hajameelselt mahla, ehkki ma sidrunimaiku ei kannata. Samas libises vastu diivanit toetatud kark põrandale ja ma kummardusin instinktiivselt, et seda üles tõsta.

«Oo, Zeno!» hüüatas lonkur, kes tundis mu ära, kui tah-tis mind tänada.

«Tullio!» hüüatasin ma üllatunult ja sirutasin talle käe. Ta oli mu koolivend, aga me ei olnud teineteist aastaid näinud. Teadsin temast üksnes niipalju, et pärast kesk-kooli lõpetamist oli ta läinud pank ja töötas seal heal kohal.

Olin ikka veel niivõrd hajameelne, et küsisin temalt

järsku, millest see tuleb, et ta parem jalg on lühem ja ta peab karku kasutama.

Tullio oli heas tujus ja ütles, et haigestus poole aasta eest reumasse, mis tegigi jala vigaseks.

Tõttasin talle mitmesuguseid ravimenetlusi soovitama. See on kõige parem moodus vestluskaaslase hädadest suurema pingutuseta elavat osavõttu teeselda.

Lõpuks tegin talle veel märkusegi:

«Aga miks sa sellisel kellaajal voodis ei ole? Minu meelest on öine õhk sulle kahjulik.»

Tullio heitis heasüdamlikult nalja: ta arvab, et ka mulle ei ole öine õhk kasulik, sest kui inimesel ei olegi reumat, võib ta selle eluajal siiski veel saada. Õigus pärast keskööd voodisse heita on isegi Austria põhiseaduse järgi tagatud. Muide, üldlevinud arvamus ei ole reumat kuuma ega külmaga midagi tegemist. Ta on oma haigust põhjalikult uurinud, veel rohkem, ta ei teegi muud, kui uurib selle põhjusi ja ravimeetodeid. Uurimise süvendamiseks vajab ta pikemat puhkust, mis on tähtsam mistahes ravist. Siis rääkis ta mulle, kui imelikult ta end ravib. Ta sööb iga päev tohutu hulga sidruneid. Täna oli ta neelanud kolmkümmend tükki, aga lootis harjutamise abil saavutada veel paremaid tulemusi. Usaldavalt teatas ta, et tema meelest on sidrunid head ka paljude teiste haiguste puhul. Sestsaadik kui ta neid sööb, ei kannata ta enam liigse suitsetamishimu all, mis piinas teda samuti nagu mindki.

Võbisesin nii suurt happyhulka kujutledes, aga siis nägin kujutluses üsna helget pilti: mulle ei meeldi sidrunid, aga kui nad annaksid mulle vabaduse teha seda, mida ma tahan ja pean tegema, sealjuures mind kahjustamata ja ilma et ma mõne muu puuduse all peaksin kannatama, oleksin nõus neid niisama suurel hulgal neelama. Selles seisnebki täielik vabadus: olla võimeline tegema seda, mida tahad, tingimusel, et teed ka seda, mis sulle vähem meeldib. Täielik keeldumine tähendab tõelist orjust: olla Tantalos, mitte Herakles.

Siis tegi ka Tullio näo, nagu huvitaks teda minu elu-kaik. Olin kindlalt otsustanud, et ei räägi talle oma õnnest armastusest, aga südant oli vaja kergendada. Hakkasin pajatama oma hädadest nii liialdatud kujul (neid loetledes võtsin nad omaks ja taipasin alles siis, kui tühi- sed nad on), et lõpetasin juba pisarsilmi; Tullio aga kuu-

las aina tähelepanelikumalt ja ta meel läks sedamööda üha paremaks, kuidas ta veendus, et olin tõbisem kui tema.

Ta küsis, kas ma töötan. Terve linn rääkis, et ma loo-derdan, ja ma kartsin, et ta hakkab mind kadestama, kuigi vajasin praegu tungivalt kaastunnet. Valetasin talle. Ühtsin, et töötan oma kontoris, mitte väga palju, aga vähemalt kuus tundi päevas, teised kuus tundi kuluvad teist ja emalt päranduseks saadud sassiläinud asjade ajamiseks...

«Kaksteist tundi!» tähendas Tullio rahuloleva naeratusega ja kinkis mulle siis nii ihaldatud kaastunde: «Ja-jaa, nad ei saa küll kadestada!»

See järeldus läks täppi ja ma hoidsin vaevu pisaraid tagasi. Tundsin ennast õnnetumana kui kunagi enne ja muutusin selles enesehaletsuse pehmunud olekus arusaadavalt kergesti solvatavaks.

Tullio hakkas taas rääkima oma haigusest, mis oli ilmselt ta ainuke meelelahutus. Ta oli õppinud tundma sääre ja labajala ehitust. Naerdes jutustas ta, et kui inimene käib kiirel sammul, ei ületa aeg, mille jooksul samm astutakse, poolt sekundit, aga selle poole sekundi jooksul liiguvad vähemalt viiskümmend neli lihast. See pani jahumma ja viis mu mõtte tahtmatult omaenda jalgadele, et avastada nende koletislikku mehhanismi. Mulle tundus, et sain sellele jälile. Loomulikult mitte kõigile viiekümne neljale osakesele eraldi, vaid üksikasjade keerulisele tervikule, mille kord läks kohe käest, niipea kui ma sellele tähelepanu pöörasin.

Lahkusin kohvikust longates ja lonkasin mitu päeva. Käimine muutus raskeks tööks ja isegi kergelt valuliseks. Näis, nagu oleks see seadeldiste sasimus määrimata ja äärmiselt langesid üksikosad liikumise ajal järjest rivist välja. Mõni päev hiljem tabas mind teine, raskem haigus, millest räägin hiljem; uue haiguse mõjul andis eelmine pisut järele, kuid veel praegugi, kus ma neid ridu kirjut- tan, tarvitseb kellelgi mind ainult teraselt silmitseda, kui kõigi viiekümne nelja liigutused lähevad sassi ja mul on väga raske jalule jääda.

Ka selle vigasuse võlgnen Adale. Paljud loomad lan-gevad küttide või teiste loomade saagiks armatsemise ajal. Sellepärast langesin minagi haiguse ohvriks ja olen kindel, et kui oleksin koletislikust mehhanismist teada

saanud mõnel muul ajal, ei oleks mulle sellest vähimatki kahju sündinud.

Mõni rida tollest ajast säilinud paberil meenutab mulle ühte teist noil päevil juhtunud veidrat sündmust. Viimase sigareti kohta käiva märkuse ja paberile pandud lootuse kõrval, et mul õnnestub paraneda viiekümne nelja liigutuse tõvest, on seal ka luuletuse visand... kärbesest. Kui ma surmkindlalt ei teaks, et need värsiread on minu tehtud, arvaksin, et need on sepitsenud hästikasvatatud neiu, kes sinatab tema poolt ülistatud putukaid. Ja kui juba minuga midagi niisugust juhtus, siis tähendab see, et igaüks meist võib teha mida teha.

Räägin, kuidas need värsid sündisid. Tulin hilisööl koju, ja selle asemel et magama minna, läksin kabinetti ning läitsin gaasilambi. Valguse peale lendas üks kärbes ja tüütas mind tükk aega. Lõpuks õnnestus mul talle laskakas anda, muidugi kerge, et kätt ei määriks. Olin ta juba unustanud, aga seal nägin, kuidas ta keset lauda aeglaselt toibuma hakkas. Paigale tardunud ja pingul, tundus ta kõrgem, sest üks jalg oli kangeks jäänud ega paindunud. Kahe tagumise jalaga silus ta hoolega tiibu. Püüdis siis lendu tõusta, aga kukkus seljale. Uuesti keeras ta end püsti ja jätkas usinalt oma endist tegevust.

Siis kirjutasingi need värsid, rabatuna avastusest, et see väike, hirmsates valudes vaevlev organism juhindub oma ääretus pingutuses kahest ekslikust eeldusest: esiteks, siludes nii visalt tiibu, mis polnud ju viga saanud, näitab putukas, et ta ei teagi, mis tal õieti valutab, teiseks tõendavad ta visad pingutused, et ta tillukeses ajus püsib vankumatu usk, et tervis on meie pärisomand, ja kui ta meid vahel maha jätab, siis peab ta ka tingimata tagasi tulema. Putuka puhul, kes elab ainult ühe aasta-aja ega jõua kogemusi omandada, on selline eksitus täiesti andestatav.

Nii jõudiski kätte pühapäev. See oli viies päev pärast seda, kui ma Malfentide majas viimati külas olin. Sellele vaatamata, et ma peaaegu üldse ei töötanud, pean ma hingamispäevast suurt lugu; see jaotab elu lühikesteks lõikudeks ja teeb talutavamaks. Too pühapäev aga tegi lõpu minu piinanädalale ja ma olin pälvinud mingi meelelahutuse. Ma ei tahtnud oma plaanides midagi muuta, aga et need selle pühapäeva kohta ei käinud, siis otsustasin külastada Adat. Ma ei kavatsenud milleski oma lubadusi

müüda, vaid tahtsin teda lihtsalt näha, sest oli ju võimalik, et asjaolud on juba minu kasuks pöördunud, ja sellisel juhul oleks täiesti mõttetu edasi piinelda.

Täpselt keskpäeval, kiirustades sedavõrd, kui mu vaesed jalad lubasid, tõttasin sellele tänavale, kust sinjoora Malfenti ja ta tütreid pärast missat läbi pidid tulema. Päev oli päikesepaisteline, nii et teel mõtlesin koguni seltsi, et võib-olla ootab ees ihaldatud uudis: Ada armastab mind!

Nii see polnud, aga veel mõnda aega hellitasin seda lootust. Olin soosis mind uskumatult. Sattusin Adaga vastamist, otse silm silma vastu, ja ta oli üks. Ma ei saanud sammugi edasi ja mul jäi hing kinni. Mis teha? Plaani kohaselt oleksin pidanud kõrvale astuma, teda rahulikult tervitama ja oma teed jätkama. Aga mu peas valitses segadus, sest enne oli mul mitmeid plaane ja otsuseid, mille hulgas — seda mäletasin täpselt — oli ka üks selline, kus ma kavatsesin Adaga täiesti avameelselt rääkida ja tema suust oma saatust kuulda. Niisiis ei tõmbunud ma kõrvale ega jätkanud oma teed, vaid hakkasin seepeale, kui ta mind tervitas, nagu oleksime viie minuti eest lahku läinud, tema kõrval kõndima.

Ta ütles:

«Tervist, sinjoor Cosini! Mul on kiire.»

Ma vastasin:

«Kas lubate ennast veidike saata?»

Ta lubas seda naeratades. Nüüd ehk oleksin pidanud rääkima? Ta lisas, et läheb otse koju, millest järeldasin, et minu käsutuses on kõigest viis minutit, ja nendestki olin juba muist ära raisanud, arvutades, kas sellest ajast jätkub nii tähtsatest asjadest rääkimiseks. Paremini päriselt ütlemata jätta, kui öelda poolikult. Mind hämmeldas ka asjaolu, et tol ajal loeti meie linnas kompromiteerivaks juba ainuüksi seda, kui neiu tänaval noormehe seltsis nähti. Aga ta ju lubas end saata. Kas sellest ei aldanud? Nende mõtetega silmitsesin teda, püüdes taas kogu täiuses tunnetada oma armastust, mida olid pilvitanud kahtlus ja viha. Ehk saan vähemalt oma unelmad tagasi? Nõtke rühiga Ada näis ühtaegu väike ja suur. Ja unelmad tulvasid siinsamas, kus ta reaalsena mu kõrval käis. Selline oli minu viis teda ihaldada ja ma tegin seda ülima rõõmuga, hingest hajunud viimsedki jäljed tusameelest ning solvumisest.

Aga seal kostis meie selja tagant kõhklevalt öeldud:

«Vabandage, sinjoriina...!»

Pöördusin nõrdinult ümber. Kes söandas segada mind seletust nõudmast, millega ma polnud veel algustki teinud? Üks brünett, kahvatu ja habemeta noormees vaatas Adale ootavalt otsa. Minagi vaatasin Adale otsa, ise meeletult lootes, et ta mind appi kutsub. Juba ta ainsa vihje peale oleksin sellele tüübile kallale sööstnud ning nõudnud, et ta oma jultumuse pärast vabandaks. Seda parem, kui ta oleks puiklema hakanud. Kõik mu tõved oluksid nagu peoga pühitud, kui oleksin leidnud lõõgastust toores vägivallas.

Aga Ada ei andnud märku. Spontaanse naeratusega, mis muutis ta põskede ja suu jooni ning valas sära silmadesse, sirutas ta mehele kae:

«Sinjoor Guido!»

Selline eesnimepidi kõnetamine riivas valusasti mu kõrva. Alles äsja oli ta mind tervitades perekonnanime kasutanud.

Uurisid seda sinjoor Guidot tähelepanelikult. Ta oli rõivastatud otsitud elegantsiga ja hoidis paremas, kinnastatud käes ülipikka elevandiluuust nupuga keppi, mida ma poleks iialgi kätte võtnud, isegi kui mulle selle kandmise eest iga kilomeetri pealt oleks makstud. Ja ma ei teinud endale etteheiteid, et pidasin sellist isikut Adale ohtlikuks. On küllalt kahtlasi tüüpe, kes käivad elegantselt riides ja kannavad isegi samasugust keppi.

Ada naeratus tõi mind tagasi tavalise seltskondliku suhtlemise tasemele. Ada esitles meid. Ka mina naeratasin. Ada naeratus meenutas virvet läbipaistval veel, kui selle pinda kerge tuuleil riivab. Ka minu oma meenutas sellist virvendust, ainult et vee liikumist põhjustas sinna heidetud kivi.

Ta nimi oli Guido Speier. Mu naeratus muutus kohe loomulikumaks, sest sellega avanes võimalus talle midagi ebameeldivat öelda.

«Te olete siis sakslane?»

Ta vastas lahkelt, et tõepoolest, selline nimi võib viia mõttele, et ta on sakslane. Aga perekonnaaktidest selgub, et nad on juba mitu sajandit itaallased. Ta kõneles väga vabalt toskaana murret, kuna meie Adaga pidime läbi ajama viletsa kohaliku dialektiga.

Silmitsesin teda, et paremini kuulda, millest ta räägib.

Ta oli väga ilus noormees: kergelt paakil huuled lasksid näista toredaid valgeid hambaid. Ta pilk oli elav ning väljendusrikas, ja kui ta kaabu peast võttis, võisin näha, et ta kastanpruunid kergelt lokkis juuksed katavad kogu selle ala, mis loodus neile on määranud, kuna minu peast väitis suurema osa enda alla otsaesine.

Õieksin teda vihkama hakanud isegi siis, kui Adat mõnede läheduses olnud, aga selline viha tegi valu ja ma jättsin seda maha suruda. Mõtlesin: «Ta on Ada jaoks liiga noor.» Siis mõtlesin veel, et see usalduslikkus ja lahkus, mida ta noormehe vastu üles näitas, tulevad sellest, et ta on tal käskinud niimoodi käituda. Võib-olla olenes temast mingi Malfentile tähtis tehing, sest mulle oli jäänud mulje, et sellistel puhkudel oli terve pere kohustatud kaasa lööma.

«Kas elate Triestes?» küsisin noormehelt.

Ta vastas, et on siin juba kuu aega ja kavatses kaubamaja avada. Ohkasin kergendatult. Vist olin õigesti arvanud.

Kõndisin liibates, aga täiesti vabalt, sest minu liipamist ei märganud keegi. Silmitsesin Adat ja püüdsin unustada kõik ülejäänud, kaasa arvatud selle, kes meie kõrval sammus. Põhiliselt olen olevikus elav inimene ja tulevikule mõtlen alles siis, kui ta hakkab olevikule liiga märgatavalt varje heitma. Ada kõndis meie vahel ja ta näol eksles naeratus piiril olev labane rõõmuilme. See ilme tundus mulle uudsenä. Kellele oli see naeratus määratud? Võib-olla minule, keda ta nii kaua polnud näinud?

Teritasin kõrvu, et kuulda, millest nad räägivad. Nad vestlesid spiritismist ja ma taipasin kohe, et Guido on toonud Malfentide majja tiirleva lauakese.

Pölesin soovist veenduda, kas Ada huultel mänglev õrn naeratus on minule määratud, ja sekkusin seepärast vestlusesse. Mõtlesin käigu pealt välja ühe loo vaimudest. Ükski kuuletaja poleks osanud etteantud riimile minust paremini improviseerida. Mul polnud aimugi, kuhu ma välja jään, aga alustasin sellest, et olen hakanud vaime uskuma ühe sündmuse mõjul, mis juhtus minuga eile, kui jalutasin selleksamal, ah ei, hoopis sellega paralleelsel tänaval, millest me äsja möödusime. Siis meenutasin, et ka Ada tundis professor Bertinit, kes läks pensionile, kolis Firenzesse ja suri seal hiljuti. Tema surmast ilmus küll kohalikus ajalehes lühike teade, aga ma olin selle

unustanud, ja kui ma professor Bertini peale mõtlesin, nägin teda ikka veel Cascines jalutamas ning väljateenitud puhkust nautimas. Nii et eile tuli seal — nimetasin isegi täpse koha —, sellega paralleelsel tänaval, mida mööda me praegu liigume, mu juurde keegi härra, kes mind tundis ja keda ka mina arvasin tundvat. Tal oli ime-lik käimisviis: nõnda hõõritavad puusi naised, kui nad kiirustavad...

«Õige! See võis olla ainult Bertini!» ütles Ada naerdes.

See naer kuulus minule ja sellest ergutatuna jätkasin:

«Ma teadsin, et tunnen teda, aga ei suutnud meelde tuletada, kes ta on. Vestlesime poliitikast. Selle järgi otsustades, kui palju totrusi ta mulle määgiva lambahäälega kokku vuristas, oli see kindlasti Bertini...»

«Jah, muidugi, see on tema hää!» puhkes Ada taas naerma, vaadates mind ootusärevalt, et kuulda loo lõppu.

«See'p see on! Ta pidi olema Bertini,» väitsin ma, teeseldes õudust meisternäitlejana, kes minus on kaduma läinud. «Ta surus mul hüvastijätuks kätt ja lahkus puusi hõõritades. Astusin mõne sammu tema kannul, püüdes meelde tuletada, kes ta õieti on. Alles siis, kui ta täiesti silmist oli kadunud, taipasin, et olin rääkinud Bertiniga. Bertiniga, kes oli juba aasta otsa surnud.»

Varsti peatus Ada oma maja välisukse ees. Guidol kätt surudes ütles ta, et ootab teda täna õhtul. Seejärel minuga hüvasti jättes ütles ta, et kui ma igavust ei pelga, siis tulgu minagi õhtul nende juurde lauda keerutama.

Ma ei vastanud midagi ja isegi ei tänanud. Seda kutset oli vaja enne vastuvõtmist analüüsida. Mulle tundus, et see kõlas pealesunnitult viisakusavaldusena. Nii lõppeski minu pühapäev, punkti sellele pani too kohtumine. Ent olin otsustanud viisakat mängida, et kõik teed endale lahti jätta, nende hulgas ka võimaluse kutset vastu võtta. Küsisin Adalt, kus võiks olla Giovanni, sest mul on temaga rääkimist. Ada vastas, et arvatavasti leian ta kontorist, kuhu ta oli läinud mingi pakilise asja pärast.

Guido ja mina seisime mõne hetke, vaadates järele maja vestibüüli kadunud sihvakale kogule. Ma ei tea, millest Guido sel hetkel mõtles. Mis minusse puutub, siis tundsin end ülimalt õnnetuna; miks ei kutsunud ta külla algul mind ja alles siis Guidot?

Pöördusime tagasi sama teed, mida olime tulnud, ja peaaegu samasse kohta, kus me Adaga kokku olime saa-

nud. Viisakas ja sundimatu Guido (kõige rohkem kadesin ma teise inimese juures just sundimatust) arutas minu väljamõeldud lugu, mida ta võttis tõe pähe. Tõepärast oli selles loos aga ainult nii palju, et pärast Bertini surma elas Triestes üks mees, kes rääkis aina lollusi, tal oli ime-lik hää ja ta liikus veidra kõnnakuga, otsekui kikivarvul. Minu temaga mõne päeva eest tutvunud ja ta oli mulle viimase Bertini meenutanud. Mul ei olnud midagi selle vastu, et Guido minu väljamõeldise kallal pead murrab. Oli otsustatud, et ma ei hakka teda vihkama, sest Malfantidele oli ta ainult tähtis ärimees, ent ometi ärritas ta mind oma valitud elegantsi ja kepiga. Ta oli mulle nii vastumeelne, et ma ei jõudnud ära oodata, millal ma temast vabanen. Nüüd kuulsin teda juba järeldusi tegemas.

«Mees, kellest te rääkisite, võis olla Bertinist palju noorem, ta kõnnak võis olla grenaderi oma ja ta hää mehe-lik, ning sarnasus Bertiniga võis piirduda ainult sellega, et ka tema rääkis lollusi. Aga sellestki oluks küllalt, et teie mõtteid Bertinile suunata. Selle versiooni vastuvõtmiseks peaks eeldama, et olete väga hajameelne.»

Ma ei tahtnud ta seletuskatseid toetada.

«Mina ja hajameelne? Mis jutt see on? Olen äriinimene. Kuhu ma jõuaksin, kui oleksin hajameelne?»

Nii leidsin, et raiskan asjatult aega. Ma tahtsin ju Giovanni näha. Kui olin juba tüdart kohanud, siis võisin kohtuda ka isaga, kes oli palju vähem tähtis. Mul tuli kiirustada, kui tahtsin teda kontorist leida.

Guido jätkas fantaseerimist selle üle, kui suur osa imest tuleb kanda selle inimese hajameelsuse arvele, kes imet põhjustab, ja milline osa omistada sellele, kes ime juures viibib. Ent mina tahtsin hüvasti jätta ja otsustasin teha seda samasuguse sundimatusena, nagu oli omane temale. Hea kavatsus kannustas mind teda katkestama ja ma loisin seda nii rutakalt, et see sarnanes juba jõhkrusega:

«Minu meelest on imed olemas ja ei ole ka. Pole vaja asja keeruliseks teha. Neid tuleb kas uskuda või mitte, ja mõlemal juhul leiame väga lihtsa seletuse.»

Ma ei tahtnud, et ta mu vastumeelsust märkaks, seda enam, et nendes sõnades sisaldus minu meelest mööndus, kui arvestada, et olen positivist ja ei usu üldse imedesse. Aga see mööndus oli tehtud pahura meelega.

Lahkusin endisest rohkem liibates ja lootsin endamisi, et Guidol ei teki tahtmist mulle järele vaadata.

Nüüd oli tõesti vaja Giovanniga rääkida. Sellest vestlusest võiksin saada juhtnööre, kuidas täna õhtul käituda. Ada oli mind külla kutsunud ja Giovanni käitumisest pidin ära tundma, kas see kutse vastu võtta või pigem meeles pidada, et see käib sinjoora Malfenti selgesti väljendatud tahte vastu. Minu suhetes nendega oli vaja täielikku selgust, ja kui selle saavutamiseks ei peaks jätkuma pühapäevast, kulutan sellele ka esmaspäeva. Üksteise järel astusin endale antud töotustest üle, aga ise ma seda ei märganud. Veel enam, mulle näis, et ma järgin pärast viiepäevast mõtiskelu rangelt vastuvõetud otsust. Sellise sõnaga tähistasin oma viis päeva kestnud mõttetööd.

Giovanni võttis mind vastu südamliku, valjusti karjutud tervitusega, mis kergendas mul südant, ja pakkus seinäärises tugitoolis teispool lauda istet.

«Viis minutit! Siis olen teie käsutuses.» Ja kohe selle järel: «Mis see siis tähendab? Te lonkate?»

Ma punastasin. Aga ma olin täna improviseerimishoos. Ütlesin, et libastasin kohvikust väljudes, ja kirjeldasin talle täpselt seda kohvikut, kus õnnetus oli juhtunud. Samas ehmusin, et ta võiks kanda mu kukkumise jumalavilja pruukimisest saadud väsimuse arvele, ja lisasin naerdes, et viibisin tol õhtul reumahaige mehe seltsis, kes lonkas.

Üks ametnik ja kaks laadijat seisid Giovanni laua kõrval. Nähtavasti oli tegemist mingi vassinguga saatelehtedes ja Giovannil tuli lao asjadesse vahele segada, mida ta muidu peaaegu kunagi ei teinud. Nagu ta öelda tavatseb, tahtis ta, et ta pea oleks vaba nende asjade jaoks, mida keegi peale tema teha ei oska. Ta karjus valjemini kui muidu, otsekui soovides, et ta korraldused alluvate kõrvadesse igavesti kumisema jääksid. Paistis, et jutt käis kontori ja lao vahelisest töökorraldusest.

«Sellele lehele,» röökis Giovanni, võttes paberilehe, mille ta ühest raamatust välja oli rebinud, paremast käest vasakusse, «pead sina alla kirjutama, ja ametnik, kes selle saab, annab sulle vastu täpselt samasuguse, aga tema poolt allakirjutatud lehe.»

Ta uuris mõne aja oma alluvate nägusid, kord läbi prillide, kord üle prillide, ja karjus siis:

«Saite aru?»

Ta tahtis oma seletusi taas otsast alustada, aga mulle tundus, et kaotan liialt aega. Mul oli veider tunne, et kii-

rustades võin ma Ada eest paremini võidelda, ehkki üsna varsti talpasin imeks pannes, et keegi ei oota mind, et ka mina ei oota kedagi ja et mul pole üldse midagi teha. Astusin Giovanni juurde ja sirutasin käe:

«Ma astun täna teile sisse.»

Ta pöördus otsekohe minu poole, kolm alluvat aga lamhusid veldi kõrvale.

«Miks teid nii kaua näha polnud?» küsis ta lihtsalt.

Üks asi rabas mind ja viis hämmeldusse: Ada mulle esitatud küsimust ei esitanud, ehkki mul oli seda täielik õigus oodata! Kui siin poleks olnud kõrvalisi isikuid, oleksin Giovanniga avameelselt rääkinud, sest seda küsimust saatades näitas ta, et tal pole aimugi loost, mida pidasin seda vastu suunatud vandenõuks. Tema üksi ei võtnud asja osa ja pälvis sellepärast mu usalduse.

Tõsi, tookord ei mõelnud ma vist sellise selgusega, seda kinnitab fakt, et mul ei jätkunud kannatust ära oodata, kuni ta töötajad on lahkunud. Peale selle tahtsin välja selgitada, kas Guido ootamatu ilmumine takistas Adal seda küsimust esitamast.

Aga ka Giovanni ei lasknud mul edasi rääkida, andes mõista, et tal on vaja asjaajamine lõpetada.

«Hästi, näeme siis õhtul. Kuulete viiuldajat, kelle taotlust te pole elus kuulnud. Ta esineb asjaarmastajana ainult sellepärast, et tal on raha jalaga segada ja et ta peab hahistavaks viiulimängust elukutset teha. Ta kavatseb pühendada end kaubandusele.» Giovanni kehtas põlglikult olgu. «Te teate, kuidas ma armastan äritegemist, aga tema asemel müüksin ma ainult muusikat. Ma ei tea, kas te teda tunnete. Keegi Guido Speier.»

«Või nii? Kas tõesti?» ütlesin ma meeldivat üllatust tehes, see tähendab pead vangutades, suud avali ajades ja üldse kõike tehes, milleks ma olin võimeline end sundima. Nii et see kena noormees mängib ka viiulit. «Kas tõesti? Ja mängib nii hästi?» Lootsin, et Giovanni oli palja teinud ja oma liialdatud kiidusõnadega lihtsalt öelda tahtnud, et Guido on viiulikääksutaja. Aga ta vangutas vaimustatult pead.

Burustin tal kätt:

«Nägemiseni!»

Läksin Lombates ukse poole. Lävel peatas mind uus kahtlus. Võib-olla oleks siiski parem seda küllakutset mitte vastu võtta? Sel juhul tuleks sellest Giovannile tea-

tada. Olin juba tagasi pöördumas, kui märkasini äkki, et ta jälgib mind tähelepanelikult ja on isegi ettepoole kummardunud, et paremini näha. See oli juba liig ja ma lahkusin kohe.

Viiuldaja! Kui vastab tõele, et ta mängib nii hästi, olen lootusetult löödud. Kui ma ometi poleks seda pilli mängida osanud või vähemalt Malfentide pool mitte mänginud! Ma ei võtnud viiulit nende majja mitte selleks kaasa, et oma mänguga nende südameid võita, mängimine oli üksnes ettekäändeks, et seal kauem istuda. Olin tobe! Nagu poleks leidunud mõnda teist, vähem kompromiteerivat ettekäänet.

Keegi ei saa öelda, et hellitan enda suhtes mingeid illusioone. Ma tean, et mul on peen muusikaline maitse, ja kui ma kõige keerulisemad palad välja valin, siis ei tee ma seda paljast eputamisest. Ometi hoiatab mind seesama peen muusikavaist, on juba aastaid hoiatanud, et ma ei suuda kunagi nii mängida, et oma kuulajatele naudingut pakkuda. Ja kui ma ikkagi edasi mängin, siis samal põhjusel, miks ma enese ravimist jätkan. Minust oleks saanud hea mängija, kui haigus poleks vahele tulnud, ja kui ma õpin tasakaalukust neljal keelel, siis tervise pärast. Mu organism kannatab kerge halvatusel all, mis ilmneb kõige selgemini — ja on järelikult sellega ka kõige kergemini ravitav —, kui ma viiulit mängin. Ka kõige arenematum olend, kui talle selgeks teha, mis on trioolid, kvartoolid ja sekstoolid, oskab ühelt teisele sama rütmilise täpsusega üle minna nagu silm ühelt värvilt teisele liigudes. Minuga aga on teisiti: tarvitseb mul vaid üht neist figuuridest mängida, kui see juba poogna külge kleepub ja ma temast enam lahti ei saa; ta tükib järgmisse figuuri ja moonutab selle tundmatuseni. Et noodid oma õigetele kohtadele paigutuksid, olen sunnitud kas jalaga või peaga takti lööma, ja jumalaga sundimatus, jumalaga kindlus, jumalaga muusika. Muusika, mis sünnib tasakaaluka inimese poogna all, loob endale ise tempo ja järgib seda. Kui ma nõnda mängima hakkan, saan terveks.

Siin tuli mul esmakordselt mõte lahinguväljalt lahkuda, Triestest kuhugi ära sõita meelelahutust otsima. Loota polnud enam millelegi. Ada oli mulle kadunud, selles polnud mingit kahtlust. Kas ma siis ei teadnud, et ta abiellub niisuguse mehega, keda on enne sellise hoolikusega vaagitud, nagu oleks tegemist talle akadeemilise

kraadi andmisega? See näib pisut naljakas, sest tegelikult ei tõhika abikaasa valik johtuda sellest, kuidas ta viiulit mängib. Aga mind see ei päästnud. Mõistsin, milline tähtsus on viiuli kõlal. See otsustab kõik, nagu laululindudel.

Pugesin oma kabinetti peitu, sel ajal kui teistel pühapäev edasi kestis. Võtsin viiuli kastist välja ja heitsin talle kõhkleva pilgu: kas mängida midagi või virutada ta vastu mees? Sõrmitsesin keeli, otsekui hüvasti jättes, aga lõpetasin sellega, et asusin taas harjutama igituntud Kreutzerit. Mu poogen oli selles toas nii palju kilomeetreid läbi viiuldanud, et mu praeguse segase hingeseisundi juures hakkas ta masinlikult uusi kilomeetreid mõõtma.

Need, kes on end neile neetud neljale keelele pühendanud, teavad omast käest, et niikaua kui sa end jumalatuksi kuulad, näib vähimatki pingutust aina edu kroonivat. Kes nõustuks muidu taluma eluaegset sunnitööd, justkui oleks ta kellegi mõrvanud? Mõne aja pärast näis mulle, et mu võitlus Guido vastu ei ole veel lõplikult kaotatud. Kes teab, võib-olla õnnestub mu võidukal viiulil end Guido ja Ada vahele kiiluda?

See ei olnud iseteadlikkus, vaid minu tavaline optimism, millest ma ial ei vabane. Alati, kui mind ähvardavad õnnetused, valdab mind õudus, siis aga, usus, et mul õnnestub neid vältida, unustan nad kohe. Pealegi polnud praegu muud vaja kui enda kui viiuldaja võimete kohta olge pisut oma hinnangut muuta. Teatavasti saab kunstivallas arvamust kujundada võrdluse abil, aga võrrelda polnud mul end seni kellegagi. Oma viiul kõlab kõrvale nii lähedal, et leiab hõlpsasti tee südamesse. Kui ma väsinuna mängimise lõpetasin, ütlesin endamisi:

«Tubli, Zeno! Oled oma leiva ära teeninud!»

Vähimagi kõhkluseta läksin Malfentide poole. Olin kutse vastu võtnud ja ei võinud seepärast minemata jätta. Hea endena näis, et toatüdruk võttis mind lahke naeratusega vastu ja küsis, kas ma olin haige, et mind nii kaua näha polnud. Andsin talle jootraha. Tema suu kaudu easitas mulle sama küsimuse terve perekond, keda ta ju esindas.

Ta viis mind võõrastetuppa, kus valitses pilkane pimedus. Esiku eredast valgusest sinna astudes ei näinud ma algul mitte kui midagi ega julgenud edasi liikuda. Siis märkasini salongi nurgas, minust kaunis kaugel, laua ümber istuvaid kogusid.

Mind tervitas Ada hääl, mis pimeduses tundus meelana. Naeratah, otsekui paitus:

«Istuge sinna ja ärge häirige vaimel!»

Kui ta oleks samas toonis jätkanud, ei oleks ma neid mõistagi häirima hakanud.

Laua teisest otsast, kaugemalt, kostis teine hääl, mis kuulus kas Albertale või Augustale:

«Kui tahate väljakutsumisest osa võtta, siis üks koht on veel vaba.»

Olin nõuks võtnud, et ei lasse end kõrvale tõrjuda, ja läksin otsustavalt sinnapoole, kust oli kostnud Ada tervitus. Teel lõin põlve ära vastu veneetsia lauda, mis näis koosnevat ainult nurkadest. Sain kõvasti haiget, aga ei peatunud, ja kui olin kohale jõudnud, kukkusin kellegi poolt ettenihutatud toolile. Jäin istuma kahe neiu vahele, kusjuures arvasin, et minust paremal istub Ada, vasakul aga Augusta. Et hoiduda viimasega kokku puutumast, pöördusin Ada poole. Kartsin siiski, et olen eksinud ja küsisin, et kuulda paremal käel istuva naabri häält:

«Kas vaimud on endast juba märku andnud?»

Mind katkestas Guido, kes näis istuvat otse minu vastas. Ta hüüdis käskivalt:

«Tasa!»

Siis veidi rahulikumalt:

«Keskenduge ja mõelge pingsalt surnule, keda te välja tahate kutsuda.»

Mul ei ole midagi katsete vastu heita pilk teise maailma. Olin endale isegi pahane, et mina polnud see, kes tõi Giovanni majja tiirleva lauaga mängimise, mis paistis neile meeldivat ja neil au sees olevat. Et mul polnud tahtmist Guido käskudele alluda, ei mõelnudki ma kesken-duda. Pealegi olin endale sellepärast nii palju etteheiteid teinud, et ma polnud Adaga kordagi puhtast südamest rääkinud, et olin lasknud sündmustel sellise pöörde võtta. Nüüd, kus neiu soodustava pimeduse varjus mu kõrval istus, otsustasin lõpuks asjasse selgust tuua. Tagasi hoidis ainult õrnuhetulv, tundsin teda korraka nii lähedal, ehkki olin kartnud teda igaveseks kaotada. Tundsin riiete pehmust ja soojust, mis minu rõivaid riivasid, ja mõtlesin isegi, et selles ruumikitsikuses võiks mu jalg puudutada tema jalakest, mis õhtuti oli minu teada kängitsetud lakk-kinga. Pärast nii pikale veninud piinu oli see koguni liig.

Sõna võttis jälle Guido:

«Palun teid, keskenduge! Ja nüüd paluge teie poolt väljakutsutavat vaimu ilmutada end lauda liigutades.»

Mulle meeldis, et ta tegeleb aina lauakesega. Peale selle selgus, et Ada talub nurisemata mu jala survet. Kui ta poleks mind armastanud, ei oleks ta seda vist kannatanud. Heletuse saamise otsustav tund oli löönud. Võtsin parema käe laualt ära ja panin vaikselt talle piha ümber.

«Ma armastan teid, Ada!» ütlesin ma sumeda sosinaga ja kallutasin näo talle lähemale, et vastust kuulda.

Neiu ei vastanud algul midagi. Siis, vaevukuuldavalt, aga ometi nii, et tundsin rääkijas ära Augusta, küsis ta minult:

«Miks te nii kaua meil ei käinud?»

Jahmatusest ja pettumusest oleksin peaaegu toolilt maha kukkunud. Ent samas tundsin, et kui tahan selle tüütu piiga oma saatuse teelt kõrvaldada, pean osutama talle lugupidamist, mida minutaoline džentelmen võlgneb igale teda armastavale naisele, olgu see või kõige suurem peletis maailmas. Kuidas ta mind armastas! Tundsin tema armastust isegi läbi oma kannatuste. Ainult armastus võis keelata tal ütlema, et ta pole Ada, ja panna suhu küsimuse, mida ma Adalt asjatult olin oodanud, kuid mida Augusta mind nähes muidugi mõista oli ette valmis esitama.

Mingi vaistu ajel ei vastanud ma tema küsimusele, vaid ütlesin pärast mõningat kõhklemist:

«Mul on siiski hea meel, et olen end teile avanud, Augusta. Ma tean, kui hea te oletel!»

Nüüd sain ka oma istme kolmjalal tasakaalu tagasi. Adaga ei olnud vahekord küll selgitatud, aga suhted Augustaga olid täiesti selged. Siin ei saanud olla mingeid arusaamatusi.

Guido manitses jälle:

«Kui te ei taha vait olla, siis pole mingit mõtet pimedas istumisega aega raisata!»

Ta ei teadnud, et minul oli veel vähekeseks pimedust vaja, et saaksin keskenduda, ilma et teised siinolijad mind häiriks. Olin oma eksitusest aru saanud ja ainuke tasakaal, mille võisin saavutada, oli tasakaal toolil istudes.

Küll räägin ka Adaga, aga tulevalgel. Mul oli kahtlus, et vasakul käel ei istu mitte tema, vaid Alberta. Kuidas seda kindlaks teha? See ebalemine oleks mind peaaegu vasakut kätt pikali paisanud ja tasakaalu saavutamiseks

toetusin lauale. Kõik panid karjuma: «Ta liigub, liigub!» Tänu sellele tahtmatule liigutusele oleksin võinud selgusele jõuda, kustpoolt Ada hääli tuli. Seal aga kostis kõigist üle Guido hääli, kes nõudis vaikust, mida pidama ma oleksin meeleldi teda ennast sundinud. Andes oma häälele anuva värvingu (tobu!), pöördus ta vaimu poole, keda lootsis meie keskel viibivat:

«Palun sind, ütle oma nimi, kasutades selleks meie alfa-beedi tähti!»

Guido oli kõike ette näinud: ta kartis, et vaim võiks hakata rääkima kreeka tähestiku abil.

Jätkasin komöödiat, ise aga piilusin kogu aeg pimedusse, et Adat leida. Pärast lühikest kõhklust kergitasin lauakest seitse korda, nii et täht «G» oli käes. Idee meeldis mulle, ja ehkki järgneva «u» jaoks tuli mul lauakest ütlemata palju kordi tõsta, dikteerisin siiski täpselt Guido nime. Ma ei kahtle, et tema nime dikteerides juhtis mind soov teda ennast vaimude hulka arvata.

Kui Guido nimi oli täielikult välja tulnud, kostis lõpuks Ada hääli.

«Võib-olla on see mõni teie esivanematest?» oletas ta nagu ette öeldes. Ada istus tema kõrval! Mul tuli tahtmine lauda nii raputada, et see nende vahele kiiluks ja nad teineteisest eraldaks.

«Võimalik,» ütles Guido. Ta uskus pealekauba veel esivanemate väimudesse, aga nüüd ma teda enam ei kartnud. Ta häält moonutas tõeline erutus ja mind valdas rõõm nagu vehklejat, kes märkab, et vastane ei olegi nii ohtlik, nagu ta enne oli arvanud. Nii et ta võttis asja tõsiselt ja laskis end kaasa kiskuda. Tõeline tobu! Tavaliselt suhtun inimeste puudustesse leebelt, aga Guidole ei saanud ma kaasa tunda.

Taas pöördus ta vaimu poole:

«Kui su nimi on Speier, koputa üks kord. Kui mitte — kaks korda.»

Et ta endale esivanemaid ihaldas, tuln talle meelsasti vastu ja liigutasin lauakest üks kord.

«Vanaisa!» pomises Guido.

Nüüd kulges vestlus vaimuga sujuvalt ja kiiresti. Vaimult küsiti, kas ta tahaks mingeid teateid anda. Ta vastas jaatavalt. Kas on tegemist äriasjadega või millegi muuga? Äriasjadega! Seda vastust eelistasin põhjusel, et selle andmiseks oli vaja lauda ainult üks kord liigutada.

See küsis Guido, kas need uudised on head või halvad. Et halbade puhul tuli teha kaks liigutust, tahtsin lauda sadapuhku kõhklemata kaks korda tõsta, kuid teise tõste korral tajusin vastupanu: keegi seltskonnast vist soovis, et teated oleksid head. Võib-olla Ada? Et teist liigutust läbi pressida, surusin end kogu kehaga vastu lauda ja sain oma vastasest hõlpsasti jagu. Teated olid halvad!

Ometi osutus mu teine liigutus selle heitluse tõttu liiga rapakaks, nii et laua ümber istujad nihkusid paigalt.

«Imelik!» pomises Guido. Siis aga hüüdis otsustavalt: «Küllalt! Aitab! Keegi teeb meie kulul nalja!»

Sellele käsule allusid kõik juuresolijad otsekohe ja võorastetoas süttis valgus, mis läideti mitmes punktis korraga. Mulle tundus, et Guido oli väga kahvatu. Ada eksis selle inimese suhtes ja ma olin kohustatud ta silmad avama.

Peale kolme neiu olid võorastetoas sinjooa Malfenti ja veel üks daam, kelle nägemine viis mind hämmeldusse ja rikkus mu tuju, sest see oli tädi Rosina. Ehkki erinevatel põhjustel, said mõlemad daamid minult tagasihoidliku tervituse.

Kõige toredam oli see, et olin jäänud laua taha istuma koos Augustaga. See oli minu poolt uus kompromiteerimine, aga ma ei saanud end lihtsalt sundida ühinema teistega, kes nüüd Guidot ümbritsesid. Too seletas neile õhinal, millal ta oli taibanud, et lauakest ei liiguta vaim, vaid lihtast ja luust kelm. Mitte Ada, vaid ta ise püüdis peatada lobisemishoogu sattunud lauakest.

«Mina hoidsin lauda kõigest jõust kinni, et ta teist korda ei kerkiks. Minu vastupanu murdmiseks pidi keegi kogu keharaskusega lauale vajuma.»

Õige mul spiritism: nii tugev keheline pingutus ei võinud tulla vaimult!

Vaatasin vaest Augustat, et näha, kuidas ta end pärast ööle määratud armuavalduse kuulmist tunneb. Ta oli näost väga punane, aga silmitses mind heatahtliku naeratusena. Alles nüüd otsustas ta mulle mõista anda, et oli mu ülestunnistust kuulnud.

«Ma ei ütle seda kellelegi!» sosistas ta mulle.

See meeldis mulle väga.

«Täna,» pomisesin ma ta kätt surudes, see polnud küll väike, aga kauni kujuga. Olin valmis Augustale heaks sõbraks hakkama, varem polnuks see võimalik, sest ma ei

oska sõbrustada inetute inimestega. Nüüd aga leidsin veetleva olevat isegi ta piha, mis embamise ajal osutus palju peenemaks, kui olin arvanud. Ka ta nägu oli vastu võetav ja seda rikkus ainult silm, mis käis vale teed. Ent küllap ma olin seda puudust enne suureks puhkanud, kandes ta näo vormituse üle tervele kehale kuni puusadeni.

Vahepeal anti käsk tuua Guidole limonaadi. Astusin teda ümbritsevale salgakesele lähemale ja pörkasin kokku sinjooa Malfentiga, kes tunglevast seltskonnast parajasti läbi murdis. Ülemeelikult naerdes küsisin temalt:

«On tal vaja karastavat jooki?»

Sinjooa Malfenti pigistas huuled põlglikult kokku.

«Ja see peaks olema mees?» ütles ta valjusti.

Nüüd jäin hellitama lootust, et mu võidul on määrav tähendus. Ei saanud ju Ada arvata teisiti kui tema ema. Võidul oli ka kohe märgatav tagajärg, mis minutaolise mehe juures ei saanud jääda tulemata. Mu vimm Guido vastu haihtus ja ma ei tahtnud, et ta rohkem kannataks. Maailm oleks kindlasti palju vähem karm, kui kõik inimesed minuga sarnaneksid.

Istusin tema kõrvale ja ütlesin teistele pilku heitmata:

«Te peate mulle andeks andma, sinjoor Guido. Tegin rumalat nalja. Mina olin see, kes käskis laual ütelda, et teda liigutab teie nime kandev vaim. Ma ei oleks seda iialgi teinud, kui oleksin teadnud, et ka teie vanaisa kandis sama nime.»

Guido selginenud nagu reetis kohe, kui tähtis oli talle minu teade. Ta ei tahtnud seda küll kuulda võtta ja ütles:

«Daamid on liiga head. Ma ei vaja mingit lohutust. Kogu see lugu ei ole üldse tähtis. Täna teid aususe eest, aga ma arvasin isegi, et keegi siinolijatest on mu vanaisa paruka alla pugenud.»

Ta naeris rahulolevalt ja ütles:

«Te olete väga tugev! Oleksin pidanud kohe arvama, et lauda liigutate teie — peale minu ainuke mees meie seltskonnas.»

Tõsi, olin näidanud, et olen temast tugevam, aga varsti veendusin, et tegelikult olin temast palju nõrgem. Ada, kes oli mulle vaenulikke pilke heitnud, ründas nüüd õhetavi põsi:

«Mul on teie pärast häbi, et te endale sellist nalja lubasite.»

Mul jäi hing kinni ja ma ütlesin kogeldes:

«Mul tuli lihtsalt tuju pilada. Arvasin, et ükski meist ei võta seda laua lugu tõsiselt.»

Oli juba pisut hilja Guidole kallale minna, pealegi, kui ma olnuks teravam kuulmine, oleksin mõistnud, et võitlusest temaga ei tule ma enam iial võitjana välja. Paha-meel, mida Ada minu vastu üles näitas, oli väga tähendusriikas. Kuidas ma ometi ei taibanud, et ta oli juba terve nisti Guido pärast? Aga ma klammerdusin jonnakalt mõtte külge, et see mees pole teda väärt, sest ta pole see, keda Ada oma tõsiste silmadega otsib. Kas ta siis ei kuulnud, mida sinjooa Malfenti äsja ütles?

Kõik asusid minu poolele, mis mu positsiooni veelgi kõigutas. Sinjooa Malfenti ütles naerdes:

«See oli lihtsalt tore nali!»

Tädi Rosina paks keha vappus naerust ja ta lausus imetlevalt:

«Lihtsalt haruldane!»

Mulle ei meeldinud, et Guido oli minu vastu nii südamest lahke. Näis, et talle polnud tähtis miski muu kui kindel teadmine, et laua poolt lubatud halvad uudised ei olnud vaimu kuulutatud. Ta ütles mulle:

«Vean kihla, et alguses ei liigutanud te lauda meelega. Esimest korda tõukasite kogemata ja alles pärast otsustasite jätkata kurja tagamõttega. Nii et sellel oli oma mõte, aga ainult seni, kuni otsustasite oma ideed kurjasti kasutada.»

Ada pööras ümber ja silmitses mind uudishimulikult. Tahtmatult tunnistas ta oma ääretut andumust Guidole juba sellega, et oli valmis andestama mulle üksnes sellepärast, et Guido andestas. Ent mina ei lasknud Adal andestust avaldada.

«Mitte midagi seesugust!» ütlesin ma kindlalt. «Olin tüdinud ootamast, sest vaimud ei tahtnud kuidagi tulla, ning otsustasin end lõbustada ja nende osa enda peale võtta.»

Ada keeras mulle selja ja kehtas niimoodi õlgu, et mulle tundus, nagu oleksin saanud kõrvakiilu. Isegi lokid ta kuklal väljendasid minu meelest põlgust.

Selle asemel et vaadata ja kuulata, olin nagu ikka jäätult hõivatud oma mõtetest. Mind rõhus, et Ada end nii kohutavalt kompromiteerib. See piinas mind, otsekui oleksin avastanud, et armastatud naine murrab mulle truudust. Hoolimata Guidole osutatud lembusest, oleks ta

ikkagi veel võinud minu omaks saada, aga ma tundsin, et tema tänast käitumist ei suuda ma talle iial andestada. Vist liigub mu mõte liiga aeglaselt, et laseks mul järele jõuda arenevatele sündmustele, mis ei oota, millal mu ajus kustuvad eelmistest sündmustest jäetud muljed. Nii olin sunnitud liikuma seda teed, mille olin kavandanud eelmisel päeval tehtud otsusega. Lootusetu, sõge põikpäisus! Enamgi, tahtsin oma otsust sellega tugevdada, et teen ta veel kord avalikuks. Astusin Augusta juurde, kes mind rahutult jälgis ja ühtlasi avala naeratusega julgustas, ning ütlesin talle tõsiselt ja nukralt:

«See on vist viimane kord, millal ma teie poole tulen, sest täna õhtul avaldan ma Adale armastust.»

«Te ei peaks seda tegema,» ütles Augusta paluvalt. «Kas te siis ei näe, mis siin sünnib? Mul oleks väga kahju, kui saaksite kannatada.»

Ikka veel trügis ta Ada ja minu vahele! Tema nõrdimuseks ütlesin talle otse:

«Ma räägin Adaga, sest pean seda tegema. Mulle on üksipuha, mis ta mulle vastab.»

Taas komberdasin ma Guido juurde. Jäin tema kõrvale seisma, läitsin sigareti ja vaatasin end peeglist. Peeglist paistis vastu väga kahvatu nägu, mis annab mulle alati põhjust veel rohkem kahvatuda. Püüdsin vabaneda iiveldusest ja võtta sundimatu hoiaku. Aga samal ajal, kui olin ametis selle kahekordse pingutusega, sirutus mu käsi hajameelselt ette ja võttis Guidole toodud klaasi. Kui klaas kord juba käes oli, ei osanud ma paremat teha kui see tühjendada.

Guido puhkes naerma:

«Nüüd saate teada kõik mu mõtted, sest sellest klaasist jõin äsja mina.»

Sidrunimaitse on mulle alati vastumeelne olnud. Seda puhku aga tundus, et rüüpasin päris mürki, esiteks jõin Guido klaasist ja astusin seda tehes temaga mingisse vastikusse kontakti, teiseks rabas mind Ada näol peegelduv põlglik ärritus. Ta kutsus kohe teenija, käskis tuua veel ühe klaasi limonaadi ja jäi kangekaelselt oma nõudmise juurde, ehkki Guido teatas, et tal pole enam janu.

Nüüd hakkas mul Adast tõsiselt kahju. Ta kompromiteeris end üha rohkem.

«Andke andeks, Ada,» ütlesin ma alandlikult ja vaata-

sin teda niisuguse pilguga, nagu võlgneksin talle mingi seletuse. «Ma ei tahtnud teile meelehäarmi valmistada.»

Siis valdas mind hirm, et võin kohe nutma puhkeda. Ma ei tahtnud end naeruväärseks teha ja hüüdsin:

«Sidrunit pritsis mulle silma!»

Katsin silmad taskurätikuga. Nüüd polnud mul enam vaja pisaraid tagasi hoida, tuli ainult nuuksumast hoiduda.

Ma ei unusta iial seda pimedust, kuhu ma nägu taskurätikuga kinni kattes vajusin. Ma ei peitnud sinna mitte ühtegi pisaraid, vaid ka hetkelise hullumeelsuse. Tahtsin öelda talle kõik, et ta minust aru saaks ja mind armastama hakkaks, kuigi ma seda kõike talle iial ei andesta.

Tõmbasin rätiku näo eest, et kõik näeksid mu pisarais silmi, ja tegin katset ise naerma hakates teisi naerma ajada:

«Vean kihla, et sinjoor Giovanni laseb limonaadi teha sidrunihappest.»

Ilmas jõudis koju Giovanni, kes tervitas mind tavalise sõbralikkusega. See julgustas mind veidi, aga mitte kauaks, sest ta teatas kohe, et tuli koguni varem, sest soovis Guidot kuulata. Siin ta katkestas ja küsis, miks mul silmad märjad on. Talle esitati minu kahtlused tema limonaadi kvaliteedi suhtes ja ta naeris südamest.

Olin niivõrd heitliku meelega, et toetasin õhinal Giovanni soovi Guido mängu kuulata. Mulle meenus äkki: selleks ma ju täna siia tulingi, et Guido viiulimängu kuulata. Huvitav, et Guido keelitamiseга lootsin ma Ada soovingut tagasi võita. Heitsin talle pilgu õrnas lootuses, et eesmärgiselt selle õhtu jooksul tegutsen temaga ühel meelel. Imelik küll! Olin see mina, kes alles äsja oli otsustanud temaga rääkida ja talle mitte andestada? Aga ma nägin ainult ta selga ja nõrдинуд kuklalokke. Ta jooksis viiulit kastist välja võtma.

Guido palus, et teda veel veerand tunniks rahule jäetaks. Ta näis kõhklevat, kas mängida või mitte. Hiljem, pärast mitmeaastast suhtlemist temaga, sain teada, et ta alati kõhkleb, enne kui otsustab kas või kõige lihtsamat palvet täita. Ta tegi ainult seda, mis talle meeldis, ja kaalus sellepärast tükk aega, enne kui mõnele palvele järele andis, püüdes endas selgusele jõuda, mida ta õieti tahab.

Siis järgnes mu kõige õnnelikum veerandtund sellel mälestusväärsel õhtul. Minu hüplev lobisemine lõbustas kõiki, Ada kaasa arvatud. Ja õnnestus see mul vist see-

tõttu, et olin ülimalt erutatud ning püüdsin kõigest väest varjutada ähvardavat viiulimängu, mis jõudis aina lähemale ja lähemale... See lühike ajalõik, mis tänu minule tundus kõigile nii lõbustav, on mul meeles kui tervenisti pingsale võitlusele pühendatud aeg.

Giovanni rääkis, et trammiga koju sõites oli ta juhtunud pealt nägema rusuvat stseeni. Üks naine oli liikuvalt trammilt maha hüpanud ja nii õnnetult, et oli saanud raske vigastuse. Pisut liialdades kirjeldas Giovanni seda ängistust, mida ta oli tundnud märgates, et naine valmistub hüppama, kusjuures talle oli algusest peale selge olnud, et naine kukub ja võib isegi trammi alla jääda. Oli õudne kõike ette näha ja siiski teada, et ei jõua enam vahele segada.

Mulle tuli mõttevälgatus. Jutustasin, et varem kannatasin minagi sellistel puhkudel peapöörituse all, aga leidsin selle vastu suurepärase abinõu. Kui ma jälgin võimlejat, kes sooritab suures kõrguses harjutusi, või näen, kuidas mõni vana või kohmakas inimene hüppab liikuvalt trammilt maha, siis raputan endalt vähimagi mure nende pärast ja soovin neile igasuguseid õnnetusi. Ütlen oma soovi, et nad surnuks kukuksid või viga saaksid, sõnadeski välja. See rahustab mind ääretult, nii et võin nende ohtlikku olukorda täiesti osavõtmatult jälgida. Kui mu soovid ei täitu, võin seda enam rahul olla.

Guido oli minu ideest haaratud, see näis talle psühholoogilise avastusena. Ta asus seda analüüsima, nagu tegi iga lolluse puhul, ja ei jõudnud ära oodata, millal ta seda praktikas proovida saab. Ent ta tegi ühe reservatsiooni: et mu pahad soovid ei suurendaks õnnetuste arvu. Ada naeris koos temaga ja heitis mulle isegi imetleva pilgu. Ja mina, togu, olin sellega rahul. Leidsin, et eksisin, kui arvasin, et ei suuda talle andestada. Ja see eksitus tuli mulle suuresti kasuks.

Saime kõvasti naerda, kõik käitusid nagu vanad head sõbrad omavahel. Korra jäin salongi nurka kahekesi tädi Rosinaga. Tema rääkis ikka veel lauakesest. Küllalt tüse, istus ta liikumatult tugitoolis ega vaadanud rääkideski mulle otsa. Leidsin võimaluse koosviibijatele mõista anda, et olen tema seltsis igavusest suremas. Meid vaadates naersid ja muhelesid kõik omaette, ilma et tädi Rosina oleks seda märganud.

Et lõbu ja lusti veelgi lisada, ütlesin talle ootamatult:

«Kas teate, sinjoora, te olete väga kosunud, ma arvan isegi, et olete noorenenud.»

Küsi oleks nalja saanud, kui ta oleks vihastanud! Kuid astin asemel et vihastada, tundis ta heameelt ja ütles, et oli täiesti haige olnud, aga on nüüd täiesti paranenud. Minu sellest vastusest nii jahmunud, et see paistis vististi mu näostki, sest naer, mida ma taotlesin, ei jäänud tulemata. Veidi hiljem anti sellelegi mõistatusele seletus. Sain teada, et too ei olnud tädi Rosina, vaid tädi Maria, sinjoora Malfenti õde. Pahura tuju üks allikas oli seega selgust välja tõrjutud, kuigi see polnud peamine tuju-
tuse kalle.

Lõpuks saabus hetk, millal Guido viiulit palus. Sel ajal otsustas ta klaverisaatest loobuda ja mängis Bachi «Chaconne'i». Ada ulatas talle viiuli, imetlusenaeratus hooli. Guido ei vaadanud talle otsa, vaid silmitses ainult viiulit, justkui tahaks ta kõike unustada ja oma mänguristaga ning inspiratsiooniga omaette jääda. Ta astus salongi keskele, pööras tublisti poolele meie väikesest seltskonnast selja, häälestas viiuli, tõmbas kergelt poogna üle keelte ja võttis mõne arpedžo. Katkestas siis ja pöördus naeratades meie poole:

«See on minust küll hulljulge, kui mõelda, et ma pole piiri sellest ajast puudutanud, kui viimast korda siin mängisin.»

Barlatan! Ta seisis isegi Ada poole seljaga. Jälgisin murelikult, kas Ada kannatab selle all. Ei paistnud kannatavat! Küünarnukki lauale toetades valmistus ta käsi-
põsakil kuulama.

Ja nüüd astus minu vastu välja suur Bach isiklikult. Mitte kordagi, ei enne ega pärast, pole mul olnud võimalust nii sügavasti tunnetada selle muusika ilu, mis sündis nekt neljast keelest justkui Michelangelo ingel ühest marmoritükist. Mulle oli uudiseks hingeseisund, mis sündis mind ekstaatiliselt üles vaatama, otsekui näeksin seal midagi enneolematut. Panin koguni vastu, et seda muusikat endast eemal hoida. Ma ei lakanud mõtlemast: «Hoi end! Viiul on sireen ja sellel, kes sind temaga nutma paneb, ei pruugi sugugi kangelase süda olla!» Aga muusika ründas mind ja vallutas mu täielikult. Mulle näis, et ta jutustab kaasa tundes minu valust ja piinadest, leevendades neid naeratuste ja paitustega. Ja ometi oli see Guido, kes minuga rääkis! Ma püüdsin muusika võimusest

pääseda endamisi targutades: «Selleks et niiviisi mängida, piisab ainult rütmitundest, kindlast käest ja matkimisvõimest; minul need omadused puuduvad, aga see ei tähenda alaväärtuslikkust, vaid on lihtsalt minu õnnetus.»

Panin vastu, aga Bach ründas järeleandmatult otsekul saatust. Ta laulis kirglikult kõrgetel nootidel ning laskus siis *basso ostinato*-t otsima, ja ehkki kõrv ning süda seda üleminekut ette olid aimanud, üllatas see ometi, sest toimus täpselt seal, kus vaja. Hetk hiljem oleks laulev fraas hajunud, resonants ei oleks talle järele jõudnud, aga hetke varem oleksid bassihelid end meloodiale vastandanud ja selle summutanud. Guido puhul ei tulnud see kõne alla; tal ei vāratanud käsi isegi siis, kui ta Bachi kallale asus, ja selles seisnebki tõeline alaväärtuslikkus.

Praegu, kui ma seda kirja panen, on mu käsutuses mitu tõendit tema alaväärsuse kohta. Aga mind ei rõõmusta sugugi, et ma seda juba tollal nii täpselt läbi nägin. Tollal olin vallatud vihast ja seda ei suutnud ohjeldada isegi muusika, milles ma oma hinge ära tundsin. Pärast tuli tavaline argielu ja tegi sellele vihale lõpu, ilma et ma oleksin mingit vastupanu osutanud. Tavaline lugu! Argielu tuleb toime veel paljude muudegi asjadega. Häda geeniustele, kui nad seda teaksid!

Guido lõpetas efektselt. Peale Giovanni ei aplodeerinud keegi ja kõik vaikisid mõne aja. Paraku tundsin ainult mina vajadust sõna võtta. Ma ei mõista, kuidas ma seda sõandasin, inimeste ees, kes ka minu viiulimängu tundsid! Näis, nagu räägiks minu asemel asjatult muusika poole pürgiv viiul, teotades teist, mis oskas — seda ei saanud salata — muusikat eluks, valguseks ja õhuks muuta.

«Suurepärase!» ütlesin ma, aga see ei kõlanud kiitusena, vaid suuremeelse mööndusena. «Ainult ma ei mõista, miks mängisite lõpus need noodid stakaatos, mis Bachil on kirjutatud legaatos?»

Tundsin «Chaconne'i» noot-noodilt. Minu elus oli ajajärk, kus ma uskusin, et edu saavutamiseks tuleb selletaoliste paladega rinnutsi kokku minna, ja veetsin palju kuid Bachi teoseid takt-taktilt läbi töötades.

Tundsin, et selles salongis sai mulle osaks hukkamõist ja pilge. Sellest hoolimata jätkasin, trotsides üldist vaenulikkust.

«Bach,» lisasin ma, «on oma vahenditelt niivõrd taga-

sihitud, et ei lubaks kunagi sellist omavoli poogna käsitamist.»

Arvatavasti oli mul õigus, aga samas olin ka teadlik, et minu käes ei oleks selline omavolitsemine kõigile püüetud vastamata ilal õnnestunud.

Guido sai hakkama samasuguse rumalusega kui mina. Ta ütles:

«Võib-olla ei tundnud Bach sellise väljenduslaadi võimalust? Ma kingin selle talle!»

Ta tõstis käe Bachi vastu ja selles seltskonnas ei mõeldud keegi protesti avaldada, aga tarvitses minul ainult tunda vastu kätt tõsta, kui kõik mind üksmeelselt välja naersid.

Seal juhtus üsna tühine seik, millel oli minu edaspidises elus määrav tähendus. Kaunis kaugel asuvast toast kostis meieni väikese Anna nuttu. Nagu hiljem selgus, oli ta huuled katki kukkunud. Kõik tormasid salongist välja, et vaadata, milles on asi, ja nii jäin ma mõneks minutiks Adaga üksi. Enne kui teistele järele tõtata, oli Guido oma hinnalise viiuli Ada kätte andnud.

«Laske ma hoian viiulit!» ütlesin ma, nähes teda kõhklevat, kas teistele järgneda või mitte. Ma ei olnud veel märganud, et nii ammu ihaldatud juhus oli nüüd käes.

Ühe hetke oli ta kahevahel, aga siis jäi peale tema veider umbusaldus. Ta surus viiuli veel kõvemini enese vastu.

«Ei,» vastas ta, «mul pole seal midagi teha. Ei usu, et Anna endale nii väga haiget tegi. Ta tõstab iga tühise asja pärast kisa.»

Viiulit ikka käes hoides võttis ta istet ja mul oli tunne, et see on kutse vestlusele. Muide, kuidas ma oleksingi võinud ilma temaga rääkimata koju minna? Mida ma selle pilka õõ jooksul peale oleksin hakanud? Kujutlesin, kuidas ma voodis ühelt küljelt teisele vähkren või meelelahutust otsides tänavail ja mängupõrgutes ekslen. Ei! Ma ei tohtinud sellest majast lahkuda, enne kui ma pole kõike välja selgitanud ja rahu saanud.

Püüdsin olla lihtne ja napisõnaline. Ma ei suutnudki teisiti, sest hing oli kinni jäämas. Ütlesin talle:

«Ma armastan teid, Ada. Kas te lubaksite mul teie isaga rääkida?»

Imestunult ja kohkunult vaatas ta mulle otsa. Kartsin koguni, et ta tõstab kisa nagu pisike Anna ukse taga. Oletasin, et ta selged silmad ja kindlajooneline nägu ei tunne

armastust, aga ma polnud teda iial armastusest nii kaugel näinud kui sel hetkel. Ta hakkas rääkima ja ütles mõne sõna, mis pidid olema justkui sissejuhatuseks. Mina aga tahtsin selgust: kas jah või ei! Võib-olla solvas mind juba seegi, et ta näis kõhklevat. Asja kiirendamiseks ja et sundida teda otsustama, avaldasin kahtlust, kas tal on õigust järelemõtlemiseks aega küsida:

«Kuidas on võimalik, et te pole midagi märganud? Teie ei võinud ju arvata, et ma Augusta kätt taotlen!»

Tahtsin oma sõnadesse paatost panna, aga kiiruga läks see täiesti kaduma ja lõpptulemus oli hoopis kurb: hääldasin vaese Augusta nime põlglikult, rõhutades seda ka põlgliku žestiga.

See aitas Adal hämmeldusest jagu saada. Kõigest õeldust ei jäänud talle kõrvu muud kui solvav suhtumine Augustasse.

«Miks te arvate, et olete Augustast parem? Ma kahtlen väga, kas Augusta nõustuks teile naiseks tulema.»

Siis meenus talle, et ta võlgneb mulle vastuse:

«Mis minusse puutub, siis... mind paneb lihtsalt imestama, et teile midagi seesugust pähe võis tulla.»

Solvav ütlemine oli mõeldud kättemaksuks Augusta eest. Suures segaduses ei märganud ma neis sõnades muud eesmärki. Tundub, et ka siis, kui ta oleks mulle kõrvakiilu andnud, oleksin ma hakanud juurdlema selle põhjuste üle. Sellepärast käisin talle visalt peale:

«Mõtelge järele, Ada. Ma ei ole halb inimene. Olen rikas... Olen küll pisut veidrik, aga ma võin ennast hõlpsasti parandada.»

Ka Ada läks leebemaks, aga rääkis ikka veel Augustast.

«Zeno, mõtelge ka teie järele. Augusta on hea tüdruk ja sobib teile väga. Ma ei saa rääkida tema nimel, aga ma usun, et...»

Mulle oli suureks naudinguks kuulda, kuidas ta esmakordselt mind eesnimepidi kõnetab. Kas see ei olnud jälle kutse veel selgemini rääkida? Arvatavasti oli ta mulle kadunud, või vähemalt ei võtnud ta mu ettepanekut otsekohe vastu, vahepeal aga oli vaja saavutada niigi palju, et ta ei kompromiteeriks end rohkem Guidoga, kelle suhtes olin kohustatud ta silmi avama. Olin ettevaatlik ja ütlesin talle kõigepealt, et hindan Augustat väga ja pean temast lugu, aga ei mõtlegi teda naiseks võtta. «Ei mõtlegi teda naiseks võtta» ütlesin ma kaks korda, et kõik

oleks täiesti selge. Nii võisin loota, et Ada, kes oli uskunud, et ma tahan Augustat solvata, on nüüd lahkemaks läinud.

«Augusta on hea, armas, lugupidamisväärne neiu, aga ta ei sobi mulle.»

Seejärel ladusin välja kõik ülejäänu, sest koridorist kuulis müra ja mind võidi iga hetk katkestada.

«Ada! See mees ei ole teie jaoks. Ta on totakas! Kas te olete ei märganud, et ta kannatas tõsiselt lauakese vastuste pärast? Olete näinud ta keppi? Muidugi mängib ta hästi viiulit, aga ka ahvid võivad mängimise selgeks õppida. Iga ta sõna reedab, et ta on tobu...»

Algul kuulas ta mind nagu inimene, kes ei suuda talitada talle öeldud sõnade mõtet, aga siis katkestas järsult. Viiulit ja poognat käes hoides hüppas ta püsti ja valas mu solvavate sõnadega üle. Tegin oma parima, et neid hiljem unustada, ja see on mul õnnestunud. Mul on ainult meen, et ta alustas valjusti küsides, mis õigusega ma tema ja Guido kohta suud pruugin. Mul läksid üllatusest silmad suureks, sest mulle näis, et olin rääkinud ainult Guidost. Olen unustanud kõik põlastavad väljendid, millega ta tookord minu poole pöördus, aga ma pole unustanud ta nägu, mis oli kaunis, ülev, õitsev ja vihast lõkendav, kõik aalojooned põlgusest veelgi jäigemad, otsekui marmorist. Seda nägu pole ma suutnud unustada, ja kui ma nüüd oma armastust ja noorust meenutan, näen ma taas Ada kaunist, ülevat ja õitsvat nägu sel hetkel, kui ta mu oma elust lõplikult välistas.

Kõik tulid tuppa tagasi ja trügisid sinjoora Malfenti ümber, kes hoidis ikka veel nutvat Annat süles. Keegi ei teinud Adast ega minust välja ja ma lahkusin võõraste toast hüvasti jätmata. Koridoris võtsin kaabu. Imelik! Keegi ei püüdnud mind tagasi hoida. Nõnda siis viivitasin ise, sest mulle meenus, et ei tohi unustada hea kasvatuse nõudeid: enne lahkumist tuleb kõigiga viisakalt jumalaga jätta. Arvan siiski, et tegelikult takistas mind sellest majast lahkumast teadmine, et nii oleks liiga vara alanud see, mis töötas tulla veel hullem kui eelmised viis. Lõpuks olin saanud täieliku selguse, aga nüüd oli mul vaja midagi muud: tahtsin rahu, rahu kõigiga. Kui mul õnnestuks suhetes Adaga ja kõikidega vaenulikkusest vabaneda, oleks mul kergem uinuda. Miks peaks meie vahele hõõrumine jääma? Ma ei saanud isegi Guido peale pahane

olla, ehkki ta polnud pälvinud, et Ada teda minule eelistas, aga ta polnud selles ju süüdi!

Ada oli ainuke, kes oli märganud mind koridori minevat, ja nähes mind nüüd tagasi tulevat, heitis mulle rahutu pilgu. Kartis ta minu poolt stseeni? Otsustasin teda kohe rahustada. Möödusin temast ja ütlesin vaikselt:

«Andke andeks, kui teid millegagi solvasin!»

Silmapilkselt rahunedes võttis ta mu käe ja surus seda. See oli mulle suureks lohutuseks. Sulgesin isegi hetkeks silmad, et oma südames arutada, millist rõõmu tegi mulle see käesurve.

Saatust tahtis, et sel ajal kui kõik veel väikese tüdruku vaigistamisega tegelesid, juhtusin istuma Alberta kõrval. Ma ei märganud teda algul, ja alles siis, kui ta minu poole pöördus, sain aru, et see on tema.

«Pole midagi tõsist. Halb, et isa on siin. Nii kui ta last nutmas näeb, teeb ta talle mõne kingituse.»

Ma jätsin hinge analüüsimise, sest nägin end korraga täies valguses. Hingerahu tagasisaamiseks oleks mul vaja ainult üht, et selle maja uks alati mulle avatuks jääks. Heitsin pilgu Albertale. Ta oli Adaga väga sarnane! Ainult kasvult veidi väiksem, peale selle olid temas säilinud ilmsed lapsejooned: ta tõstis iga tühise asja pärast häält, ja kui naerda lagistas, siis tõmbus nagu kortsu ning läks punaseks. Kummaline!

Seal meenus mulle üks isa nõuandeid: «Vali endale noorem naine, sul on siis kergem teda oma tahtmist mööda ümber kasvatada.» See meenus otsustas kõik. Heitsin Albertale veel kord pilgu. Püüdsin teda mõttes lahti rõivastada, ja seda kujutledes hakkas mulle ta õrn ning habras kuju meeldima.

Ütlesin talle:

«Kuulge, Alberta! Mul tekkis üks mõte. Kas te pole selle peale tulnud, et olete selles eas, kus võite juba mehele minna?»

«Ma ei mõtlegi abielluda!» ütles ta naeratades ja mind heasüdamlikult silmitsedes, ilma et oleks punastanud või segadusse sattunud. «Tahan edasi õppida. Ka ema soovib sedasama.»

«Aga te võite õpinguid ka pärast abiellumist jätkata.»

Siinkohal tuli mulle mõte, mis näis olevat teravmeelne ja mille ma kohe ka välja ütlesin:

«Ka mina mõtlen pärast abiellumist edasi õppida.»

Alberta hakkas naerma ja ma märkasin, et raiskan asjatult aega, sest niisuguste lollustega ei saada kätte ei midagi ega hingerahu. Selleks on vaja tõsidust. Pealegi on see nüüd hõlpsam, sest mind võeti kuulda hoopis teisiti, kui oli teinud Ada.

Tõmbusin tõsiseks. Minu tulevane naine pidi teadma kõik. Ütlesin talle liigutatult:

«Alles äsja tegin Adale sama ettepaneku, mille nüüd teile teen. Ta lükkas selle nõrdinult tagasi. Võite kujutada, kuidas ma end praegu tunnen.»

Need sõnad, öeldud kurva näoga, olid mu viimane armuavaldus Adale. Tundsin, et läksin juba liiga tõsiseks, ja liiasin naeratades:

«Usun, et kui nõustuksite minuga abielluma, saaks minuist kõige õnnelikum inimene ja ma unustaksin teie pärast kõik.»

Ka Alberta läks väga tõsiseks ja vastas:

«Ärge pahandage minu peale, Zeno, sest see teeks mind kurvaks. Ma pean teist väga lugu. Tean, et olete tore mees, peale selle ei tea te veel isegi, kui palju te teate, minu õpetajad aga teavad täpselt, mida nad teavad. Ma ei taha mehele minna. Võib-olla mõtlen pärast ümber, aga esialgu on mul ainult üks eesmärk — saada kirjanikuks. Näete, kuidas ma teid usaldan. Ma ei ole seda veel kellelegi öelnud ja loodan, et te mind ei reeda. Omalt poolt lootan teile, et ei räägi teie ettepanekust mitte kellelegi.»

«Ah, võite rääkida sellest kellele tahes!» katkestasin teda pahaselt. Tundsin, et mind ähvardab taas sellest võõrastetoast väljatõstmise oht, ja ruttasin ettevaatusabinõude tarvitusele võtma. Pealegi oli see ainuke viis talitseda Alberta uhkust, et ta oli mu ettepaneku tagasi lükanud. Vaevalt oli see mõte mulle tulnud, kui ma selle ka mängu panin. Ütlesin:

«Nüüd teen ma selle ettepaneku Augustale ja jutustan pärast kõigile, et abiellusin temaga sellepärast, et tema mõlemad õed mulle korvi andsid!»

Naersin lõbustatult, sest mu veider käitumine viis mind heasse, isegi ülepingutatult rõõmsasse tujju. Teravmeelsust, mille üle ma nii uhke olin, ei pannud ma praegu mitte sõnadesse, vaid tegudesse.

Vaatasin Augustat otsides ringi. Ta läks just koridori, käes kandik, millel seisis poolik klaas Anna tarvis tehtud rahustiga. Jooksin talle järele ja hüüdsin teda nimepidi,

ta jäi seina vastu toetudes mind ootama. Astusin talle ligi ja prahvatasin välja:

«Kuulge, Augusta, kas tahate, et me abielluksime?»

Ettepanek oli tõesti jämedalt sõnastatud. Mina pidin temaga abielluma, tema pidi mulle naiseks tulema ja ma ei küsinudki, mis ta sellest arvab; mulle ei tulnud pähegi, et minult võidakse seletust nõuda. Ma ei teinud ju midagi muud kui ainult seda, mida teised minult ootasid!

Augusta sihtis üllatusest pärani silmad mulle. Selle juures tundus ta kõõritav silm teisest veelgi erinevam. Ta valge, sametise nahaga nägu läks algul kahvatuks ja lõi siis õhetama. Ta haaras parema käega klaasi, mis kandikul äkki vappuma hakkas, ja ütles vaevukuuldavalt:

«Te heidate nalja ja see on väga paha.»

Kartsin, et ta võib nutma puhkeda, ja mulle tuli kummali mõte lohutada teda omaenda kannatuste kirjeldamisega.

«Ma ei tee nalja,» ütlesin ma tõsiselt ja nukralt. «Alguses palusin Ada kätt, aga Ada ütles mulle nõrduvalt ära, siis küsisin Albertalt, kas ta tuleks minule, too rääkis mulle küll ilusaid sõnu, aga keeldus samuti. Ma ei ole ühe ega teise peale pahane. Tunnen end ainult õnnetuna, väga õnnetuna.»

Minu mure sundis teda end kokku võtma, ta vaatas mulle erutatult otsa, millegi üle pingeliselt mõeldes. Ta pilk meenutas paitust, aga see ei meeldinud mulle.

«Nii et mina pean siis teadma ja alati meeles pidama, et te mind ei armasta?» esitas ta küsimuse.

Mida tähendas see mõistatuslik lause? Töötas see nõusolekut? Ta tahtis meeles pidada! Kogu eluaja, mis ta minu kõrval veedab? Tundsin end inimesena, kes enesetappu kavatsedes on sattunud liiga ohtlikku olukorda ja on nüüd sunnitud kõvasti pingutama, et oma elu päästa. Kas poleks parem, kui ka Augusta mulle ära ütleks, ja mina, elus ning terve, oma kabinetti tagasi pöörduksin, kus ma isegi täna ennast sugugi halvasti ei tundnud? Ütlesin:

«Jah, ma armastan ainult Adat, aga olen valmis abielluma teiega, sest...»

Oleksin talle äärepealt välja lobisenud, et ma ei suuda leppida mõttega, et jään Adale võõraks, ja olen sellepärast nõus saama tema õemeheks. See oleks olnud liig ja Augusta oleks taas arvanud, et tahan tema üle nalja heita. Nõnda siis ütlesin ainult:

«Ma ei suuda enam üksi elada.»

Ta seisas ikka veel vastu seina toetudes, tal oli vist tühe tarvis, aga ta näis juba palju rahulikum ja hoidis kändikut ainult ühe käega. Kas ma olin päästetud, see tähendab, kas pidin sellest võõrastetoast lahkuma või võisin siia jääda ja olin järelikult kohustatud abielluma? Ütlesin lihtsalt kärsitusest veel mõne sõna, sest ei jõudnud ära oodata, millal ta rääkima hakkab.

«Põhiliselt olen ma tubli mees ja usun, et minuga saab väga hästi elada ka ilma suure armastuseta.»

See oli lause, mille olin nende viie päeva jooksul ette valinud. Ada jaoks, et ajendada teda jaatavat vastust andma isegi juhul, kui ta mind ei armasta.

Augusta hingas katkendlikult ja oli ikka veel vait. See vaikimine võis ka äraütlemist tähendada, kõige peene-tundelisemat äraütlemist, mida eales saab kujutleda, ja ma olin valmis juba kaabu järele sööstma, et torgata seda õigel ajal pähe, mis oli selles täbaras seisukorras vigastamata jäänud.

Aga Augusta oli juba otsuse teinud, väarika liigutusega, mida ma iial ei unusta, ajas ta end sirgu ja tõukas seinast eemale. Koridor ei olnud väga lai ja ma seisin otse tema ees, kuid ta astus mulle veel lähemale ja ütles:

«Zeno, teil on vaja naist, kes oleks nõus teile elama ja teid aitama. Ma tahan olla see naine.»

Ta ulatas mulle oma ümara käe, mida ma peaaegu instinktiivselt suudlesin. Oli selge, et enam polnud midagi parata. Peale selle — pean tunnistama — valdas mind selline rahuldustunne, et mu rind paisus sügavaks ohkeks. Mul polnud enam tarvis midagi lahendada, kõik oli juba lahendatud. See oli nüüd tõeline selgus.

Nõnda ma siis kihlusingi. Otsekohe hakkas meile õnnitlust kaela sadama. Minu menu võis koguni Guido viulimängu kõrvale asetada, niivõrd üksmeelne oli heakskiit. Giovanni suudles mind ja hakkas sinatama. Mõnevõrra lüüdatud tundeüllusega ütles ta:

«Tunnen end sinu isana juba tükk aega, sellest ajast peale, kui hakkasin sulle kaubandusalast nõu andma.»

Ka mu tulevane ämm ulatas mulle suudlemiseks põse, mida ma huultega riivasin. Sellest suudlusest poleks ma pääsenud ka siis, kui oleksin abiellunud Adaga.

«Kas näete, kuidas ma kõik ette ära aimasin,» ütles ta.

mulle otse uskumatu sundimatusega. Ta pääses terve nahaga, sest mul polnud jõudu ega lusti temaga vaielda.

Siis kaelustas ta Augustat ja tema kiindumuse sügavust tuli ilmsiks nuuksatuses, mis talt rõõmuavalduste vahel lipsas. Ma ei võinud sinjoora Malfentit taluda, aga pean möönma, et see nuuksatus seadis mu kihluse vähemasti selleks õhtuks meeldivasse ja pidulikku valgusesse.

Näost särav Alberta surus mul kätt:

«Püüan teile heaks õeks olla.»

Ning Ada:

«Braavo, Zeno!» Ja sosinal: «Olgu teil teada, et ükski mees, kes mõtleb, et toimib uisapäisa, ei ole targema teoga hakkama saanud kui teie.»

Guido üllatas mind tublisti:

«Taipasin juba hommikul, et teid huvitab keegi Malfentide neidudest, aga ma ei tulnud selle peale, kes nimelt.»

Järelikult ei olnud nad omavahel nii lähedased, kui Ada ei olnud talle rääkinud minu kurameerimiskatsetest. Äkki toiminis tõepoolest uisapäisa?

Ometi ütles Ada veidi hiljem:

«Tahaksin, et armastaksite mind nagu vend. Kõik muu olgu unustatud, ma ei ütle Guidole kunagi sõnagi.»

Üldiselt oli üsna meeldiv tuua sellesse perekonda nii palju rõõmu. Ma ei saanud seda aga täiel määral nautida, sest olin väga väsinud. Ünine olin ma ka, mis näitas muide, et olin toiminud väga ettenägelikult. Eelseisev öö töötas tulla rahulik.

Õhtusöögi ajal kuulasime Augustaga tummalt üha uusi õnnitlusi. Augusta pidas vajalikuks vabandada, et ei saa üldisest vestlusest osa võtta:

«Ma ei oska midagi öelda. Võtke arvesse, et veel pool tundi tagasi ei olnud mul aimugi, mis mind ees ootab.»

Ta rääkis alati täpselt seda, mida mõtles. Ta ei teadnud, kas nutta või naerda, ja vaatas mulle otsa. Püüdsin teda pilguga kallistada, aga ma ei tea, kas see mul õnnestus.

Samal õhtul ja sama laua taga sain veel ühe torke. Mitte kelleltki muult kui Guidolt.

Selgus, et pisut enne minu tulekut oli Guido spiritistliku seansi seltskonnale rääkinud, et ma olin hommikul väitnud, nagu poleks ma üldse hajameelne. Kohe oli talle toodud hulka näiteid, mis kinnitasid, et olin valetanud, ja

kättemaksuks pettuse eest (või lihtsalt näitamaks, kui hästi ta joonistab) oli ta teinud minust nüüd kaks karikatüüri. Esimesel seisin, nina taeva poole, ja toetusin maa ääres pistetud vihmavarjule. Teisel pildil oli vihmavari pooleks läinud ja selle vars mulle selga tunginud. Mõlemad karikatuurid saavutasid oma eesmärgi ja panid kõiki naerma väga lihtsa võttega, nimelt oli mind kujutatav tüüp — tegelikult üldsegi mitte minu sarnane, kuigi äratuntava kiillaspeaga — kummalgi pildil täpselt ühesugune, see tähendab, niivõrd hajameelne, et seisis häirimatult edasi isegi siis, kui oli end vihmavarju varrega läbi tõrganud.

Kõik naersid palju, isegi liiga palju. Nii kordaläinud katse mind naeruväärses valguses näidata puudutas mind valusasti. Ja tollal tundsingi esmakordselt lõikavat valu. Tol õhtul tabas valu paremat küünarnukki ja reit. Tundsin neis kohtades tugevat kõrvetust, närvide kirvendust, otsakui hakkaksid liikmed surema. Imestades asetasin parema käe reiele ja haarasin vasakuga valutavast küünarnukist. Augusta küsis:

«Mis sul on?»

Ütlesin, et mul hakkas see koht valutama, millele ma kohvikust väljudes kukkusin. Tollest kukkumisest oli õhtul samuti palju juttu. Kohe tegin ka energilise katse valut vabanemiseks. Tundus, et see läheb kohe mööda, kui saan solvamise eest kätte maksta. Palusin paberi ja pliiatsi ning püüdsin joonistada tüüpi, kes on talle kaela kukkunud lauakese poolt vastu maad litsutud. Inimese kõrvale joonistasin kepi, mis tal selle õnnetuse ajal on käest libisenud. Aga keegi ei tundnud seda keppi ära, nii et minu katse Guidot solvata jooksis tühja. Sellepärast siis, et kõigil oleks selge, kes see tüüp on ja kuidas ta sellisegse olukorda sattus, kirjutasin joonise alla: «Guido läheb lauaga kähmlemas». Muide, ainukesed asjad, mis sel õnnetusehunnikul laua alt välja paistsid, olid jalad, mis oleksid võinud meenutada Guido jalgu, kui ma neid meelega poleks moonutanud. Niiviisi rikkus kättemaksumu mu selletagi lapselikult saamatu joonistuse.

Piinav valu sundis mind joonistama kiirustades. Veel kunagi polnud mu vaest organismi vallanud nõnda kirglik soov teisele haava lüüa, nii et kui mul oluks pliiatsi asemel käes mõök, mida ma ei osanud käsitseda, oleksin arvatavasti terveks saanud.

Guido naeris minu joonistuse üle südamest, aga tähendas siis lõplikult:

«Enda arvates ei ole ma selle lauakese läbi küll kannatada saanud.»

Tegelikult oligi nii, et ta polnud tõesti kannatada saanud, ja selles seisneski ebaõiglus, mis mind väga piinab.

Ada võttis Guido joonistused ja ütles, et tahab need mälestuseks hoida. Vaatasin talle etteheitvalt otsa ja ta oli sunnitud silmad kõrvale pöörama. Mul oli õigus etteheiteks, sest oma teoga suurendas ta veelgi mu kannatusi.

Leidsin endale kaitsja Augusta näol. Ta avaldas soovi, et märgiksin oma joonistusele meie kihluse kuupäeva, sest ka tema tahtis minu plätserdust alles hoida. Kuum laine voogas mu soontest sellise armastusemärgi peale läbi ja ma mõistsin, kui suur tähendus on minu jaoks sellel armastusel. Ent valu ei kadunud ja ma mõtlesin, et kui selline armastusemärk oleks tulnud Adalt, oleks see põhjustanud säärase veretulva, mis oleks silmapilk minema pühkinud kõik närvikiududesse kogunenud detriidid.

Sellest valust ei ole ma enam vabaks saanud. Praegu, raugapõlves, kannatan selle all vähem, sest kui ta mulle kallale tuleb, oskan seda leplikumalt taluda: «Ah! Sa oled jälle siin, see näitab, et olin kord noor.» Ent noorus oli teisiti. Ma ei ütleks, et valu oli talumatu, ehkki see mõnikord mu liikumist piiras ja öö läbi magada ei lasknud. Aga see röövis suurema osa mu elust. Tahtsin terveks saada! Miks peaksin kogu elu kandma oma kehal säärast lüüasaanu stigmat? Olema Guido võidu liikuv monument. Ma pean selle valu oma kehast välja tõrjuma.

Niiviisi algasid ravikuurid. Ent õige varsti oli haiguse põhjustanud raevuhoog unustatud ja seda oli raske isegi meelde tuletada. Nõnda pidigi olema: kandsin südames suurt lugupidamist ravivate arstide vastu ja uskusin siiralt iga nende sõna, kui nad mu valu kas ainevahetuse, vereringe puudulikkuse, tiisikuse või järjekordse nakkuse arvele kirjutasid, kusjuures viimastest oli mõnigi häbiäärset päritolu. Peale selle pean tunnistama, et kõik ravimenetlused leevendasid mõneks ajaks mu kannatusi, nii et iga järjekordne diagnoos näis olevat see õige. Varem või hiljem muidugi selgus, et see polnudki nii õige, aga ka mitte täiesti vale, sest minu organismis ei funktsioneerinud midagi ideaalselt.

Ainult kord juhtus ränk eksitus: keegi ungur, kelle

latta ma end usaldas, piinas mind pikka aega istmiku- ja selja plaastreid pannes. Lugu lõppes sellega, et mu valu muutis talle pikka nina, lendas ootamatult reiest kuklasse, millest pole istmikunärviga mingit pistmist. Kirurg sai vihaseks ja viskas mu välja. Läksin minema, solvumata — mul on see hästi meele —, ainult imeks pannes, et uues kehas oli valu jäänud samasuguseks kui enne. Ta oli niisama raevukas ja tabamatu kui too, mis mu reies näris. Tähtselt jahmatav, kuidas meie kehaosad ühte viisi valutada oskavad!

Kõik ülejäänud diagnoosid on äärmiselt täpsed ja elavad mu kehas edasi, võideldes omavahel esikoha pärast. Kord kügeb mu elu päevade kaupa kusihaape diateesi lähe all, siis jälle, kui diatees on kõrvaldatud, s. t. välja ravitud, veenipõletiku märgi all. Mul on kodus laekad ravimitega ja need on ainukesed laekad, kus ma isiklikult torda pean. Armastan oma ravimeid ja tean, et kui ma mõnest loobun, siis millalgi pöördun tema juurde ikkagi tagasi. Muide, ma ei usu, et oleksin asjatult aega raisanud. Kes teab, kui ammu ja millise haiguse kätte ma oleksin surnud, kui mu valu poleks neid haigusi järjest stimuleerinud, sundides mind kaitseabinõusid tarvitusele võtma juba enne, kui nad mulle külge hakkavad.

Ehkki ma ei oska selgitada selle nähtuse olemust, tean täpselt, millal ma esmakordselt seda valu tundsin. Selle põhjustas Guido joonistus, mis osutus minu omast paremaks. Viimane tilk, mis karika üle ääre ajas! Täiesti kindel, et varem ma seda valu ei tundnud. Kord üritasin ühele arstile valu päritolu selgitada, aga ta ei saanud minust aru. Kes teab, võib-olla toob psühhoanalüüs päevavalgele vapustuse algeod, mis sugenesid mu organismi nende viie päeva ja eriti nende tundide jooksul, mis kihlusele vahetult järgnesid.

Neid tunde ei olnudki kokku nii vähe!

Kui seltskond üsna hilja laiali hakkas minema, ütles Augusta lõbusalt:

«Nägemiseni homme!»

Kutse meeldis mulle, sest kinnitas, et olin eesmärgile jõudnud, et midagi polnud lõppenud ja et homme algab kõik jälle otsast peale. Augusta vaatas mulle silma ja leidis neist tulise nõusoleku, mis teda lohutas. Läksin seekord trepist alla ilma astmeid lugemata ja arutasin endamisi.

«Mine tea, võib-olla ma armastangi teda.»

See kahtlus on mind kogu eluaja jälitanud ja praegu kaldun arvama, et tõeline armastus ongi see, millega kaasnevad niisugused kahtlused.

Ent ka pärast Malfentide majast lahkumist ei õnnestunud mul otseteed koju minna ja voodisse heita, et sügavas ja kosutavas unes oma päevaste tegemiste vilja loigata. Oli palav. Guidol tuli jäätisehimu ja ta kutsus mind kohvikusse. Ta haaras mind sõbralikult käevangu ja ma toetusin niisama sõbralikult tema käsivarrele. Ta oli mulle väga vajalik ja ma ei oleks osanud talle midagi keelata. Ka tegi suur väsimus, mis sel kellaajal oleks pidanud voodisse ajama, mind muidusest järeleandlikumaks.

Astusime samasse kohvikusse, kus vaene Tullio oli minq oma haigusega nakatanud, ja võtsime ühe kõrvalise laua ääres istet. Tee peal piinas mind valu, millest ma tolal veel ei teadnud, et ta saab mulle truuks saatjaks, aga kui seal maha istusin, läks mõneks ajaks nagu kergemaks.

Guido seltskond oli tõepoolest kohutav. Kõigepealt hakkas ta minu ja Augusta armastusloo kohta uudishimulikult küsimusi esitama. Järsku ta kahtlustas, et olin talle valetanud? Ütlesin häbitult, et olin Augustasse armunud juba esimesest külaskäigust Malfentide majja. Valu tegi mind jutukaks, tahtsin sellest justkui üle karjuda. Ainult ma rääkisin liiga palju, ja kui Guido oleks tähelepanelikum olnud, oleks ta märganud, et ma polnudki Augustasse nii väga armunud. Lobisesin Augusta kõige huvitavamast kehaosast, tema kõõritavast silmast, mille mõjul jäi täiesti väär mulje, nagu poleks tal ka kõik muud liikmed õigel kohal. Siis tekkis mul soov selgitada, miks ma tänini polnud mingeid samme astunud. Guido võib-olla imestas, et tulin kihluse ettepanekuga välja viimasel hetkel. Karjusin talle:

«Malfenti tütreid on harjunud luksusega ja ma ei teadnud, kas suudan sellist iket oma õlgadele võtta.»

Ebameeldiv oli, et niiviisi rääkides puudutasin teiste hulgas ka Adat, aga midagi polnud parata, mul oli ääretult raske Augustat Adast lahutada. Jätkasin veidi vaiksemalt, et võiksin paremini jälgida, mida ma räägin:

«Sellepärast tuli mul teha väike eelarve. Tegin kindlaks, et mu rahast ei piisa. Siis hakkasingi kaaluma, kas pole mõnda võimalust äri laiendada.»

Ütlesin veel, et need arvestused nõudsid palju aega ja

sellepärast ei käinud ma viis päeva Malfentide pool. Lõpuks oli enda hooleks jäetud keel välja jõudnud mõninga avameelsuseni. Mul oli nutuvõru suu ümber, kui pausisid valutavat reit hõõrudes:

«Viis päeva on väga pikk aeg!»

Guido ütles, et tal on meeldiv leida minus nii ettenägeliku inimest.

Tähendasin kuivalt:

«Ettenägelik inimene ei ole sugugi parem hajameelset!»

Guido naeris:

«Imelik, et ettenägelik püüab kaitsta hajameelset!»

Beejärel, ilma ühegi seoseta, teatas ta mulle, et kavatses lähemal ajal Ada kätt paluda. Kas ta oli mind selleks kohvikusse vedanud, et mulle seda pihtida, või oli ta lihtsalt tüdinud kuulamast mind aina endast rääkimas ja tahtis revanšeerida?

Olen peaaegu kindel, et mul õnnestus väljendada suurt üllatust ja ülimat vaimustust. Aga samas leidsin ka võimaluse teda mõjusalt salvata:

«Nüüd ma mõistan, miks Adale meeldis teie moonutatud Bach! See oli hästi mängitud, aga mõne kauni hoone seinast vastu keelas Firenze magistraat «oma häda kergendada».

Lõök oli tugev ja Guido punastas pahameelest, kuid vastas mulle siiski leplikult, sest siin puudus tal väikese, ent vaimustatud kuulajaskonna toetus.

«Oh issand!» alustas ta, püüdes aega võita. «Mõnikord juhtub, et mängides tuleb ootamatu idee. Selles võõrastele tundsid ainult vähesed Bachi ja sellepärast esitasingi teda veidi moderniseeritult.»

Nähtavasti jäi ta oma vastusega rahule ja ka mina polnud vähem rahul, sest tajusin ta sõnades alandlikkust ning andekspalumist. Sellest piisas, et muutusin jälle leheks, pealegi ei tahtnud ma Ada tulevase mehega mitte mingi hinna eest tülitseada. Ütlesin, et olen harva kuulnud asjaarmastajat nii hästi mängivat.

Sellest aga oli talle vähe: ta märkis, et asjaarmastajaks võib teda pidada ainult niivõrd, kuivõrd ta ei taha esineda elukutselisena.

Kas ta siis muud ei vajagi? Jäin temaga nõusse. Oli ilmselt, et teda ei saanud pidada asjaarmastajaks.

Taas olime saanud headeks sõpradeks.

Nüüd hakkas ta ootamatult naisi mustama. Mul kukkus suu lahti! Nüüd, kus ma teda paremini tunnen, tean, et ta võib lobiseda ükskõik mis teemal, kui on veendunud, et meeldib kuulajale. Kuna ma äsja olin meenutanud Malfenti tütarde luksusehimu, alustas ka tema sellest, aga lõpetas naiste üldiste pahede sarjamisega. Väsimus takistas mind talle vahele segamast ja ma piirdusin ainult sellega, et andsin nõusolekust märku, ehkki ka seda oli vaev teha. Teistsuguses olukorras oleksin muidugi vastu vaieldud. Minu meelest oli küll minul täielik õigus mustata naisi, keda esindasid Ada, Augusta ja mu tulevane ämm. Aga temal polnud mingit õigust tõrvata õrnemat sugu, keda temale esindas üksnes Ada, keda ta armastas.

Guido oli väga haritud ja oma väsimusele vaatamata kuulasin teda imetlusega. Palju hiljem avastasin, et ta oli omastanud noore enesetapja Weiningeri* geniaalsed teooriad. Tollal rõhus mind teise Bachi raskus. Arvasin koguni, et ta tahab mind ravida. Miks ta muidu hakkas mind veenma, et naine ei saa olla ei hea ega geniaalne? Leidsin, et ravil polnud ainult sellepärast tulemusi, et ravijaks oli Guido. Ent pidasin need teooriad meele ja täiendasin neid Weiningeri lugemisega. Armastusest nad terveks ei ravi, aga on heaks seltsiks, kui naistega kura-meeritakse.

Lõpetanud jäätise, tuli Guidol tuju hingata värsket õhku ja ta meelitas mind äärelinna jalutama.

Mäletan, et noil päevil ootasid linnas kõik pikisilmi vihma, mis leevendaks varakult saabunud kuumust. Mina polnud seda leitsakut muidugi üldse märganud. Tol õhtul sugenes taevasse kergeid valgeid pilveudemeid, millest rahvas loodab ohtrat sadu, aga eresinisele, täiesti heledale taevaäärele hakkas kerkima ilmatu suur kuu, üks neist puhevil põskedega kuudest, mis rahva uskumuse järgi neelavad pilvi. Praegu oligi selgesti näha, et seal, kus kuu pilvedele otsa veeres, haihtusid need õhku ja taevas nagu pühiti puhtaks.

Et lõpetada Guido lobisemist, mis sundis mind aina jaatavalt noogutama — tõeline piin! —, kirjeldasin talle kuu suudlust, mille oli avastanud poeet Zamboni: kui sulnis oli see südaõine suudlus võrreldes Guido ülekohtuste

* Weininger, Otto (1880—1903) — austria filosoof, omal ajal kuulsa raamatu «Sugu ja karakter» (1902) autor. — Tõlk.

stisheidetega, millega ta naisi minu kõrval kõndides üle viitas. Häkima hakates ärkasin tardumusest, millesse sinu alalise peanoogutamise tõttu langenud, ja mulle tundus, et valu taandub. See oli tasu mässu tõstmise eest ja sellepärast jätkasin oma jutustust.

Ka Guido pidi ülespoole vahtima ja naised ajutiseks lahule jätma. Kuid mitte kauaks! Kui ta minu osutusi järgides oli avastanud kuu peal naise kahvatu kuju, pööras ta oma teema juurde tagasi naljaga, mille üle ta ükski valjusti naeris, nii et naer tühjal tänaval vastu kaikus.

«Näeb see naine sealt alles asju! Kahju ainult, et ta on naine ja ei mõista neid meeles pidada.»

See oli üks osa tema (või Weiningeri) teooriast, mille järgi naine ei saa olla geniaalne, sest tal puudub mälu.

Joudsime Belvedere tänava alla. Guido arvas, et väike mähketõus teeb meile head. Andsin ka seekord järele. Üleval hüppas ta poisikese kombel vallile ja heitis pikali mürile, mis ülemist tänavat alumisest tammina eraldas. Ta ta pidas siis julgustükiks, et riskib kümne meetri kõrguselt alla kukkuda. Alguses, nähes teda ähvardavat ohtu, tundsin nagu tavaliselt hirmujudinaid, aga siis meenus mulle süsteem, mille õhtul inspiratsioonihoo olin välja mõelnud, ja ärevusest pääsemiseks hakkasin kõigest hingest talle kukkumist soovima.

Pikali olles jätkas Guido naistevastast jutlust. Nüüd väitis ta, et naised vajavad mänguasju nagu lapsedki, ainult et hinnalisi. Mulle meenus Ada kunagine ütlus, et talle meeldivad väga ehted. Kas Guido rääkis siis tõesti temast? Seal tuli mulle kole mõte! Mis oleks, kui aitaksin Guidol sooritada seda kümnemeetrist hüpet? Kas poleks õiglane mõrvata mees, kes võttis minult Ada, ilma et ta teda armastaks? Sel momendil tundus mulle, et kui ma Guido tapaksin, võiksin kohe joosta Ada juurde tasu nõudma. Sellel imepärasel kuupaistesel ööl oli mul tunne, et Ada võib kuulda, kuidas Guido teda kirub.

Tunnistan, et kavatsesin sel korral tõsiselt Guidot tappa. Ta oli siruli madalal rinnatisel, mina seisin ta kõrval ja kaalusin külmavereliselt, kuidas oleks hõlpsam tal ümbert kinni võtta, et plaani teoks teha. Siis aga leidsin, et mul polegi vaja tal ümbert kinni võtta. Ta lamas selili, liied kukla taga risti, ja ühest järsust tõukest olu kuks küllalt, et panna teda tasakaalu kaotama.

Seal tuli mulle teine mõte, mis näis niisama tähtis kui

kuu, mis taevas liugles ja selle pilvedest puhastas. Nõustusin Augustaga kihluma ainult selleks, et saaksin öösel hästi magada. Kas ma siis üldse magada saan, kui ma Guido tapan? See mõte päästis nii minu kui ka tema. Rutastasin asendit muutma, sest Guido kõrval seistes tundsin liiga suurt kiusatust. Langesin põlvili ja heitsin kummuli, nii et nägu puudutas peaaegu maad.

«Kui valu, kui valu!» karjatasin ma.

Guido kargas kohkunult jalule, küsides, mis mul viga on. Ma ei vastanud ja oigasin edasi, aga juba vaiksemalt. Teadsin, miks ma oigasin: sellepärast, et tahtsin äsja tappa, ja võib-olla ka sellepärast, et ei suutnud seda teha. Mind piinav valu ja oigamine vabandasid kõike. Mulle tundus, nagu karjuksin, et ma ei tahtnud tappa, aga samas jälle tundus, nagu karjuksin, et pole minu süü, kui ma seda teha ei suutnud. Kõiges oli süüdi mu haigus ja valu. Aga tegelikult on mul väga hästi meeles, et valu oli selleks ajaks möödas, ja mu oiged muutusid paljaks komöödiaks, millele ma asjatult püüdsin mõtet anda valu tagasi hüüdes ja taastada püüdes, et oma kannatusi uuesti läbi elada. Ent need katsed olid asjatud, sest valu tuli tagasi ainult siis, kui ise tahtis.

Nagu ikka, hakkas Guido hüpoteese püstitama. Muuseas küsis ta, kas ei valuta mitte see koht, mille ma kohvikus kukkudes ära löin. Mõte näis mulle hea ja ma vastasin jaatavalt.

Ta võttis mul kaenla alt kinni, aitas mu ettevaatlikult jalule ja siis niisama hoolitsevalt toetades laugjast kalakust alla. Kui alla jõudsin, tähendasin, et tunnen end paremini ja võin tema käele toetudes isegi kiiremini liikuda. Sedaviisi kõmpisin lõpuks ometi oma voodi poole! Peale selle valdas mind sel päeval esmakordselt tõeline rahulolu. Guido pingutas end minu heaks, sest ta lausa kandis mind. Lõpuks olin talle oma tahte peale sundinud.

Teel sattusime apteegi ette, see oli veel avatud ja Guidol tuli mõte, et enne voodisse heitmist peaksin mingit rahustit sisse võtma. Sealsamas mõtles ta välja terve teooria tegelikust valust ja selle liialdatud tajumisest: valu kasvab meeleheite mõjul, millesse ta ise meid on tõuganud. See esimene rohuklaas panigi aluse mu ravimitekogule ja oli loomulik, et selle valis välja Guido.

Et oma teooriat püsivamale alusele rajada, esitas ta oletuse, et kannatan selle valu all juba mitu päeva. Mul

hakkas koguni kahju, et ma seekord ei saanud talle vastu tulla. Teatasin, et täna õhtul Malfentide pool ei tundnud ma mingit valu. Ju ma ei saanud valu siis tajuda, kui mu ainsune unistus täitus.

Suruse mõttes tahtsin veelgi edasi minna ja ka tegelikult selleks saada, kellena ma end temale kujutasin, ning kordasin mõttes mitu korda: «Ma armastan Augustat, ma ei armasta Adat. Ma armastan Augustat ja täna õhtul jõudsin ma oma ammuse unistuse täitumiseni.»

Nii me siis kõndisime sel kuuvalgusel ööl. Paistis, et pika-aegne hakkas Guido minu talutamisest väsima, sest viimaks jäi ta päris sõnaahtraks. Aga mind voodisse aitama pakkus ta end küll. Ütlesin sellest ära, ja kui lõpuks enda järel majaukse sulgesin, ohkasin kergendatult. Polnud tahtlust, et ka Guido tõi samasuguse kergendusohke kuuldavale.

Suruvaevu komberdasin trepist üles ja kümne minuti pärast olin voodis. Jäin kähku magama ja selle lühikese aja sees, mis eelnes uinumisele, ei meenunud mulle ei Ada ega Augusta, vaid ainult hea, hoolitsev ja kannatlik Guido. Muidugi mõista oli mul meeles, et alles äsja olin hirmustanud teda tappa, aga sellel polnud tähtsust, sest asju, millest keegi ei tea ja mis pole endast jälgi jätanud, pole ju olemas.

Järgmisel päeval läksin mõrsjakoju mõnevõrra kõhevil. Ma polnud kindel, kas mu eile õhtul võetud kohustused on teiste silmis samasugune tähendus, mis mina neile andsin. Ent tuli välja, et kõik olid tõepoolest ühtemoodi aru saanud. Ka Augusta pidas end kihlatuks ja isegi kindlamalt, kui oleksin arvanud.

Kihlusaeg oli väga pingutav. Tagantjärele on mul tunne, nagu oleksin kihluse mitu korda tühistanud ja siis korduvalt ning suure vaevaga taas kosinud, ja mind paneb imestama, et teised sellest midagi ei märganud. Iial polnud mul täit kindlust, kas ma tõesti abielusadamasse välja jõuan, ent näib, et käitusin küllalt armunud peigmehena. Igatahes suudlesin Ada õde ja surusin teda rinnale, nii-poa kui selleks võimalus avanes. Augusta talus mu torpakust, sest pidas seda mõrsja kohuseks, mina aga jäin lubatud piiridesse üksnes sellepärast, et sinjoora Malfenti meid ainult mõneks põgusaks hetkeks üksi jättis. Mu mõrsja ei olnudki nii inetu, nagu olin kartnud, aga ta peamise võlu avastas alles suudlemise ajal — see seisis ta

punastamisvõimes. Sellel kohal, kuhu ma teda suudlesin, süttis minu auks leek, ning seetõttu suudlesin teda pigem eksperimenteerija uudishimu kui armunu kirega.

Ometi ei puudunud ka ihaldus, mis tegi selle raske aja pisut talutavamaks. Häda mulle, kui Augusta ja ta ema poleks takistanud selle leegi lahvatamist ja ühekorraga ning päriselt ärapõlemist, nagu ma sageli soovisin. Mis moodi ma siis edasi oleksin elanud? Nüüd aga andis see, kui ma nende trepist üles läksin, mulle samasuguse kärskustunde nagu tollal, kui läksin Ada südant vallutama. Trepiastmete paaritu arv ennustas, et täna teen Augustale selgeks, mida tähendab tema poolt nii kangesti igatsetud kihlus. Unistasin vägivallast, mis andnuks mulle tagasi vabadustunde. Muud ma ei tahtnudki, ja on kummaline, et kui Augusta aru sai, mida ma taotlen, pidas ta seda palava armastuse märgiks.

Minu mälestustes jaguneb see aeg kahte järku. Esimese ajal laskis sinjoora Malfenti meid sageli Albertal valvata või saatis võorastetuppa meile seltsiks väikese Anna ja tema kasvatajanna. Ada ei seltsinud meiega kunagi ja endamisi leidsin, et nii ongi parem. Siiski on mul ähmaselt meeles, et mõtlesin kord, milline mõju oleks Augustat Ada juuresolekul suudelda. Ei oska arvata, kui ägedalt ma seda oleksin teinud!

Teine järk algas siis, kui Guido end Adaga avalikult kihlas ja sinjoora Malfenti kui praktiline naine mõlemad paarid võorastetoas kokku viis, et need seal üksteist vastastikku valvaksid.

Sellele eelnenud ajast aga on mul niipalju meeles, et Augusta oli tollal minuga ülimalt rahul. Kui ma talle lähenema ei kipunud, siis muutusin väga jutukaks. Mul oli lausa sisemine vajadus ennast rääkimisega rahustada. Selle õigustamiseks võtsin endale pähe, et kui ma juba Augustaga abiellun, siis pean ka tema kasvatamise eest hoolitsema. Niisiis hakkasin temas õrnust, armastust ja ennekõike truudust kultiveerima. Täpselt ma enam ei mäleta, mis vormis ma talle neid manitsusi esitasin, mõnda neist, mis talle eluajaks meelde olid jäänud, meenutas ta pärastpoole mullegi. Tookord kuulas ta mind tähelepanelikult ja sõnavõtlikult. Kord tulin manitsemishoos välja väitega, et kui ta peaks millalgi minu truudusemurdmisest kuulma, on tal õigus mulle samaga tasuda. Ta hakkas nõrdinult protesteerima ja ütles, et ei suudaks

mulle truudust murda isegi minu loal ja et minu reetmine ei annaks talle muud kui vaba voli nutta.

Arvan, et pidasin neid jutlusi siiski muu eesmärgiga kui paljast soovist midagi öelda, igatahes oli neil mu abi-
stule soodus mõju. Augusta võttis neid tõsiselt ja nad jätsid ta hinge sügava jälje. Tema truudust ei pandud kordagi proovile, sest ta ei saanud iial teada minu truudusemurdmisest, kuid tema armastus ja õrnus püsisid muutamata kõigi nende paljude aastate jooksul, mis me koos elasime; ta käitus just nõnda, nagu oli minu sunnil teinud.

Kui Guido kihlus Adaga, algas minu peigmehepõlves uus etapp, mida tähistas järjekordne töötus, mis kõlas järgmiselt: «Lõpuks olengi terveks saanud armastusest Ada vastu!» Selle ajani uskusin, et minu paranemiseks piisab Augusta ainsast punastamisest, ehkki ma täiesti terveks iial ei saa. Mälestus sellest punastamisest juhtis mu mõtted tõsiasjale, et midagi samataolist toimub nüüd Guido ja Ada vahel. Sellest oli küllalt, et minu iha Augusta järele kustutada.

Esimesse etappi kuulus himu Augustat vägistada, järgmisel aga oli mu erutus palju nõrgem. Sinjoora Malfenti ei olnud oma kaalutlustes eksinud, kui organiseeris meie vastastikuse valve ja veeretas selle mure enda kaelast teiste kaela.

Mul on veel meeles, kuidas ma Augustat kord naljapä-
rast nende nähes suudlema hakkasin. Selle asemel et minu
tempu naljaks pidada, hakkas Guido omakorda Adat suudlema. Mulle tundus, et tema poolt ei olnud see sugugi delikaatne, sest kui mina lugupidamisest nende vastu Augustat täiesti kärskelt suudlesin, suudles ta Adat otse suule, lausa imes end tema huulte külge. Mul oli tunne, et tolleks ajaks olin harjunud suhtuma Adasse kui õesse, aga ma polnud ette valmistatud nägema, kuidas temaga ümber käiakse. Kahtlen, kas õe selline kohtlemine oleks tõelise-
legi vennale meeldinud.

Sellepärast ei suudelnud ma Augustat enam kordagi Guido juuresolekul. Tema üritas veel kord Adat minu nähes enda vastu tõmmata, aga sedapuhku tõrkus Ada ise ja Guido ei korranud enam katset.

Kõik need koos veedetud öhtud on mul väga ähmaselt meeles. Üks lõpmatult korduv stseen aga on mulle mällu süübinud järgmisel kujul: istume neljakesi elegantse

veneetsia laua taga, millel põleb suur, rohelistest riidest kupliga petrooleumilamp. Selle vari jätab terve toa hämarusse, välja arvatud näputööd neidude käes: Ada tikib oma siidrätikut vabalt käes hoides, Augusta aga on oma jao tikkimisraamile kinnitanud. Mäletan pikalt-laialt jahvatavat Guidot, kusjuures tihtipeale olin mina ainus, kes tema arutlustega kaasa läks. Mul on meeles ka Ada tumedate, kergelt laines juustega peake. Kollakasrohelistes valguses said ta juuksed mingi kummalise varjundi.

Selle valguse ja nende juuste tõelise värvuse üle tekks meil kord vaidlus. Guido, kes oskas veel joonistadagi, selgitas meile, kuidas värve tuleb analüüsida. Ma ei ole tema õppetundi siiamani unustanud ja veel praegugi, kui tahan täpsemalt tabada maastiku toone, kissitan nii kaua silmi, kuni kõik piirjooned sulavad ühte ja järele jäävad ainult paljad veiklevad värvid, mis omakorda tihenevad üheks, maastiku põhitooniks. Ja ometi, iga kord, kui ma sellise analüüsiga tegelen, ilmuvad reaalse piltide järel otsekohe, justkui füüsilise reaktsioonina, mu võrkkestale too kollakasroheline valgus ja kastanpruunid juuksed, millel õppisin silmi teritama.

Ma ei suuda unustada üht öhtut, mis erines kõikidest teistest selle poolest, et Augusta laskis esmakordselt paista armukadedust, millele mina vastasin taunimisväärt taktitusega. Et meile nalja teha, läksid Guido ja Ada võõraste toa teise seina ja võtsid meist kaugel Louis XIV stiilis lauakese taga istet. Varsti hakkas mul kael valutama, sest nendega vestlemiseks olin sunnitud ühtelugu pead pöörama ja kaela nende poole õiendama. Siis ütles Augusta: «Jäta! Nad on tõepoolest armunud.»

Ja mina oma mõtteinertsuses vastasin sosinal, et ta ei peaks seda armastust tõsiselt võtma, sest Guido ei salli naisi. Ise arvasin, et vabandan sellega vahelesegamist armunute omavahelisse vestlusse. Tegelikult oli see minu poolt nurjatu ebadiskreetsus rääkida Augustale neist arutlustest naiste teemal, mida Guido arendas minuga omavahel olles ja mitte kunagi mõrsja perekonnaringis. Mu enda sõnade ja käitumise meenutamine tegi mulle mitu ja mitu päeva meeolehärmi, kuna mõte sellest, et kavatsesin Guidot tappa, ei piinanud mind tundigi, seda võin puhtsüdamlikult tunnistada. Aga tappa, olgu kas või reetlikult, on ikkagi mehisem tegu kui sõbrale sellega halba teha, et räägid ainult sulle usaldatud mõtted edasi.

Tollal ei olnud Augustal enam õigust Ada suhtes kiivust tunda. Ma ei ajanud kaela selleks öieli, et Adat vaa data. Guido oli see, kes oma jutukusega aitas mul pikki öhtuid lühendada. Siis oli ta mulle juba sümpaatne ja suurema osa päevast veetsin ma tema seltsis. Mind sidus temaga ka tänumeel lugupidava suhtumise eest, mida ta — lugupidavat suhtumist nimelt — püüdis teistesegi sisendada. Isegi Ada kuulas mu jutte nüüd tähelepanelikumalt.

Teatud kärsitusega ootas in igal öhtul gongi, mis meid öhtusöögile kutsus, öhtusöökidest endist aga on mulle peamiselt mu alatised seede häired meelde jäänud. Vajadusest aktiivne olla söin liiga palju. Öhtusöögi ajal ei olnud ma laisk Augustale örnust avaldama ja heli sõnu ütleva — muidugi niivõrd, kui lubas täistopitud suu. Ta vanematele jäi vist ebameeldiv mulje, et mu loomalik aplus mõjub mu armastustunnetele halvasti. Nad olid väga üllatatud, kui nägid mind pulmareisilt ilma tolle hundiisuta naasvat. Isu kadus iseenesest, kui polnud enam vajadust ilmutada tundmusi, mida mul polnud. Ei tohi ju mõrsja vanematele just siis oma külmust demonstreerida, kui valmistatakse temakesega voodisse minema! Augustale meeldib meenutada örnusi, mida ma talle lauas sosis tasin. Küllap mul õnnestus kahe suutäie vahel mõnikord tõesti häid ütlemissi leiutada, ja kui ta mulle neid meelde tuletab, ei ole mu imestusel otsa ega äärt, sest ma lihtsalt ei usu, et need võisid minu suust tulla.

Isegi mu äi, kavalpea Giovanni oli lasknud end ära petta. Sest iga kord, kui ta tahtis tuua näite suurest armastusest, seadis ta eeskujuks minu tunded oma tütre, see on Augusta vastu. Sealjuures muheles ta öndsalt, sest ta oli hea isa, kuid minust arvas ta selle kirglikkuse pärast veel vähem, sest ta ei pidanud seda kellegi meheks, kes usaldab oma saatuse naise kätte ega märka, et peale tema kaasa on maailmas veel ilmatu hulk teisi naisi. Sellest nähtub, et mitte alati ei otsustatud minu üle õiglaselt.

Mu ämm seevastu ei uskunud mu armastust isegi siis, kui Augusta ise oli usaldavaks taltunud.

Aastaid seiras armastatud tütre käekäigu pärast muretsev ämm mind umbusklikult. Ka see on üks põhjusi, miks ma arvan, et just tema suunas mind kihlusele eelnenud päevadel. Võimatu oli teda petta, sest mu hingelaadi oli ta ju paremini ära arvanud kui mina ise.

Viimaks jõudis kätte lauluspäev ja just sel päeval lõin viimast korda kahtlema. Oleksin pidanud mõrvoja juures olema kell kaheksa hommikul, aga veel kolmveerand kaheksa lebasin ma voodis, kiskudes raevukalt suitsu ja vahtides aknasse, mille taga säravalt naeratas sel talvel esimest korda väljailmunud päike. Arutasin endamisi, mismoodi Augustast lahti saada. Selle abielu mõttetus oli ilmselge just nüüd, kus mul polnudki enam tähtis Ada läheduses viibida. Mis seal ikka juhtub, kui ma kokkulepitud tunniks lihtsalt kohale ei tule? Pealegi oli Augusta kihlusajal küll väga armas olnud, aga kes teab, kuidas ta laulatusele järgneval päeval käitub? Kui ta mind äkki järsult tobuks nimetab, et ma nii totralt õnge läksin?

Õnneks tuli Guido ja tõrkumise asemel ma vabandasin hilinemise pärast, öeldes õigustuseks, et minu arvates oli laulatus nagu teisele kellaajale üle viidud. Guido ei teinud etteheiteid, vaid hakkas rääkima enesest ja sellest, kui tihti ta on hajameelsuse pärast kohtumistele hiline-nud. Isegi hajameelsusega tahtis ta mind üle trumbata, ja ma lihtsalt pidin teda poolelt sõnalt katkestama, et lõpuks majast välja pääseda. Nii juhtuski, et läksin oma laulatu-sele jooksusammul.

Sellest hoolimata jõudsin kohale suure hilinemisega. Keegi ei teinud mulle etteheiteid ja kõik teised, välja arvatud mõrvoja, jäid rahule seletusega, mille Guido minu asemel esitas. Augusta oli nii kahvatu, et isegi ta huuled paistsid sinakad. Ehkki ma ei saa öelda, et ma teda armastasin, on ometi õige, et halba ma talle ei soovinud. Selle-pärast tegin katset juhtunut hüvitada ja sain hakkama lollusega, esitades hilinemise seletuseks korraga kolm põhjust. Seda oli liiga palju ja nad kõik kõnelesid nii läbinähtavalt sellest, millest ma voodis lesides ja talvist päikest silmitsedes olin mölgutanud, et meie kirikussesõit viibis — Augusta vajab toibumisaega.

Altari ees ütlesin oma jah-sõna hajameelselt, sest Augustale kõigest hingest kaasa tundes nuputasin hiline-mise kohta neljandat, eelmistest paremat seletust.

Aga kui me kirikust väljusime, märkasin, et Augusta on kõik oma värvid tagasi saanud. See tegi mulle tuska, sest minu armastuses veendumiseks ei oleks talle pidanud piisama mu jah-sõnast. Valmistusin teda karmilt kohtlema, kui ta niivõrd kosub, et mind totralt õngeminemise

pärast tobuks nimetab. Tema aga, kasutades hetke, millal ma kodus üksi olime jäänud, ütles mulle nuttes:

«Ma ei unusta iial, et sa minuga abiellusid, kuigi sa mind ei armasta.»

Ma ei hakanud vastu vaidlema, sest asi oli niigi selge-mast selgem. Aga kaastundest haaratuna embasin teda.

Rohkem ei olnud meil sellest juttu, sest abielu on palju lihtsam kui kihlus. Abiellunud ei räägi enam armastu-sest, ja kui selline vajadus tulebki, siis segab vahele loo-malikkus, mis sunnib kiiresti vaikima. Selliselt avalduv loom võib küll inimesestuda, see tähendab, olukord võib keerulisemaks ja võltsimaks muutuda, millest johtubki, et naise juuste kohale kummardudes õnnestub meil kujut-lusvõimet pingutades esile manada isegi valgushelgid, mis tegelikult puuduvad. Suletakse silmad ja naine muutub teiseks, et siis, kui kõik on lõppenud, taas endiseks saada. Sellistel puhkudel on su tänusõnad määratud tollele endisele, ja tänulikkus on seda suurem, mida paremaid tulemusi on andnud kujutlusvõimepingutus. Just seepä-rast, kui peaksin teist korda sündima (emake loodus on ju kõigeiks võimeline!), nõustuksingi Augustaga taas abiel-luma, aga mitte mingil juhul kihluma.

Raudteejaamas ulatas Ada mulle põse vennalikuks suudluseks. Alles siis märkasin teda, sest varem oli saat-jate summ mind eemale kiskunud, ja just sel hetkel ma tundsingi: «Sina oled see, kes mind sellesse seisu sundis!» Tegin, nagu suudleksin ta sametist põske, kuid hoidusin seda riivamast. Esmakordselt tundsin rahuldust, sest tai-pasin äkki, milliseid eeliseid annab mulle see abielu: sain Adale kätte maksta, keeldudes kasutamast ainsat juhust teda suudelda. Pärast, kui rong juba liikus ja ma Augusta kõrval istusin, lõin kahtlema, kas olin ikka õigesti toimi-nud. Hakkasin kartma, et see võib ohustada mu sõbra-suhteid Guidoga. Ent veel suuremat südamevalu valmistas mulle mõte, et Ada võib-olla ei märganudki, et jätsin pakutud põse suudlemata.

Et ta seda siiski oli märganud, sain teada alles mitu kuud hiljem, kui tema Guidoga omakorda samast jaamast ära sõitis. Ta suudles kõiki. Mulle aga sirutas väga südamlukult käe. Ma surusin seda külmalt. Tema kätte-maks oli hiline-nud, sest selleks ajaks oli olukord täiesti muutunud. Pärast minu pulmारेisi olid meie suhted ven-nalikeks kujunenud, ja see, et Ada mu suudlust vältis, polnud enam millegagi õigustatud.

ABIKAASA JA ARMUKE

Oli mu elus niisuguseidki aegu, millal arvasin, et võin tervist ja õnne oma teekaaslasteks lugeda. Mitte ial enne ega pärast polnud see usk nii tugev kui pulmareisil ja mõni, nädal hiljem, juba kodus olles. See tunne algas avastusest, mis mind üllatas — ka mina armastasin Augustat nagu tema mindki. Alguses olin umbusklik, nautisin päeva ja ööta, et järgmisel kõik muutub. Aga päevad läksid, kõik ühesugused, helged, pilgeni täis. Augusta abivalmidust ja ka minu — mis oli mulle uudiseks — ennatlikku lahkust. Igal hommikul leidsin Augustalt taas sama hellitavat kiindumust ja eneses sama tänu-meelt, mis armastusega vähemalt väga sarnanes, kui ta ka seda ei olnud. Kes oleks võinud seda tollal ette näha, kui lonkisin Ada juurest Alberta juurde, et Augusta manu peatuma jääda? Leidsin, et ma polnudki sõge ja pime loom teiste oheliku otsas, vaid vägagi nutikas kavalpea. Nähes mu imestust, küsis Augusta:

«Mille üle sa õige imestad? Kas sa siis ei teadnud, et ahlelu ongi niisugune? Isegi mina teadsin seda, kuigi olen sinust vähem kooli saanud!»

Ma ei tea enam isegi, mis sügenes mu hinge varem, kas armastus või lootus, kirglik lootus saada Augusta, selle tervise kehastuse sarnaseks. Kihluse ajal ei olnud ma tema tervist tähelegi pannud, sest olin jäägitult süvenenud omaenda elamuste uurimisse ja Ada ning Guido jälgimisse. Vastuvõtutoa petrooleumilamp ei jõudnud kordagi säratada Augusta hõredaid juukseid.

Punastamisest rääkimata! Kui see kadus, ikka sama lihtsalt, nagu päikese kõrgemale tõustes kaovad koiduvärvid, astus Augusta kindlalt tee, mida siin ilmas olid astunud paljud ta suguõed, kelle ülimaks sooviks on sea-

duelikkus ja kord, mille nimel nad on valmis kõigest lahti ütlema. Ja ehkki ma teadsin, kui kõikuval alusel on turvalisust, sest toetub minule, armastasin, koguni jumaldasin ma sellist turvalisust. Olin kohustatud suhtuma temasse sama sallivusega, mida ilmutasin spiritismiga kokku puutudes. Kui oli võimalik vaimude olemasolu, siis miks mitte ka eluusk.

Augusta hämmastas mind: iga ta sõna, iga ta tegu ilmutas, et hingepõhjas usk ta igavest elu. Ta ei öelnud seda küll otseselt välja, kuid imestas, kui mina, keda teiste eksiarvamused enne häirisid ja kes tema omi nüüd armastama hakkas, tundsin kord vajadust talle elu möödumisest meelde tuletada. Kus sa sellega! Ta teab niigi, et kõik peavad surema, aga see ei muuda midagi, sest kord abiellunud, jääme me igavesti kokku, kokku ja kokku. Neega ei tahtnud ta teadagi, et inimesed ühinevad nii lühilühikeseks, kohutavalt lühikeseks ajaks, et on lihtsalt käsitamatu, kuidas nad sealjuures sinatamiseni jõudsid, kui ei tundnud teineteist terve igaviku ja on peagi valmis teineteisest jälle terveks igavikuks lahku minema. Lõpuks mõistsin, mida tähendab täielikult terve inimene, kui taipasin, et olevik tähendab Augustale kombatavat tege-likkust, milles leidub nurk, kuhu võib sooja pugada. Püüdsin sinna vastuvõetud saada ja seal viibida, olles kindlalt otsustanud hoiduda naermast nii enda kui tema üle, sest kalduvus kõike naeruks teha on ju haigus ja ma pidin olema hästi ettevaatlik, et mitte nakatada seda, kes ennast mulle oli usaldanud. See, et mul tuli teha pingutusi tema kaitsmiseks, mõjus mulle hästi, ja mõnda aega olin võimeline liikuma nagu terve inimene.

Augustalegi polnud tundmatud sellised asjad, mis võivad inimesi meeleheitele ajada, aga tema peas minetasid need faktid oma iseloomu. Et maa tiirleb, see ei anna veel põhjust merehaigeks jääda! Hoopiski mitte! Maa pöörleb, aga kõik muu püsib paigal, ja neil liikumatuil asjadel on tohutu tähtsus: laulatussõrmus, ehted, kleidid — roheline, must ja tänavakleit, mis kolis kappi, niipea kui koju jõuti, ja õhtukleit, mida ei tohtinud mingil juhul selga panna päeval ajal ega ka siis, kui mina frakis polnud. Rangelt peeti kinni söögi- ja uneaegadest. Need tunnid olid määratud ja jäid alati oma kohale.

Pühapäeviti käis ta missal ja ma saatsin teda kirikusse, et näha, kuidas ta talub kannatust ja surma kujutavaid

pilte. Aga tema jaoks polnud neid nagu olemaski, kirikust tagasi tuli ta leebunult ja sellest malbusest aitas talle kogu nädalaks. Kirikus käis ta ka mõnedel pühadel, neid päevi teadis ta peast. Temale sellest piisas, kuna mina — usklik olles — veetnuksin kirikus terved päevad.

Ka maa peal oli Augustal autoriteete, kes talle rahu kindlustasid. Kõigepealt Austria või Itaalia võimuesindajad, kes tänavail ning majades korra järele valvasid, ja ma pidasin kõige paremaks jagada tema lugupidamist nende vastu. Ka arstid olid võimud, neile oli õpetust antud, et nad meid aitaksid, kui meile — hoidku jumal selle eest! — mõni tõbi kallale tuleb. Nende võimude abi kasutasin mina iga päev, Augusta aga mitte kunagi. Tänu sellele oskasingi oma kohutavat saatust ette arvata, kui mind surmatõbi peaks tabama, tema seevastu uskus, et tal õnnestub taevaste ja maiste võimude toetusel ka sel juhul kuidagi pääseda.

Ma püüan tema tervist küll analüüsida, aga sellest ei tule midagi välja, sest märkan, et minu analüüsis muutub see tema haiguseks. Ja kirjutades lõõn kahtlema, kas selline tervis ei vajanud siiski ravi või näpunäiteid, kuidas terveneda. Ent kõik need aastad, mis me teineteise kõrval elasime, ei kimbutanud niisugune kahtlus mind kordagi.

Millist tähtsust ta mulle oma tillukeses maailmas omistas! Olin kohustatud oma tahet teatavaks tegema igas ettejuhtuvas küsimuses, olgu see toidu või riietuse, seltskonna või lugemisvara valik. Pidin ilmutama suurt toimekust, kuid see ei tüüdanud mind. Töötasin kaasa patriarhaalse perekonna loomisel ja muutusin ise üheks neist patriarhidest, keda alati olin vihanud ja kes nüüd näisid mulle tervete inimeste etalonidena. On iseasi, kas kujutada endast patriarhi või osutada tähelepanu teisele, kes seda austavat tiitlit väärrib. Endale tervist ihaldades määrasin haiguse kaela mitte-patriarhidele, ja mõnikord — eriti sageli juhtus seda pulmारेisi ajal — võtsin meelega raidkujust ratsaniku uhke poosi.

Ent juba reisi ajal ei olnud mul alati kerge järgida enesele visandatud eeskuju. Augusta tahtis näha kõike, otsekui oleksime õppereisil. Ei piisanud Palazzo Pitti lihtsalt külastamisest, meil oli vaja läbi käia kõik loendamatud saalid ja peatuda pilgukeseks iga kunstiteose ees. Mina keeldusin esimesest saalist kaugemale minemast ja vaevasin pead sellega, et mõelda välja ettekääned oma

laskuse õigustamiseks. Veetsin pool päeva Mediciite maja rajajate portreede ees ja avastasin, et nad meenutavad Carnegie't ja Vanderbilti. Lihtsalt uskumatu! Ja ometi olid nad minu rassist! Augusta ei jaganud mu imestust. Ta teadis täpselt, kes on *Yankees*, aga mitte päris täpselt, kes olen mina.

Ent ka tema tervis ei pidanud vastu ja ta pidi muuseumide külastamisest loobuma. Rääkisin talle, et Louvre'is sattusin kord kunstiteoste paljuse keskel sellisesse raevu, et olin äärepealt valmis Venust tükkideks taguma. Augusta arvas leplikult:

«Hea, et inimesed külastavad muuseume ainult pulmारेisi ajal ja hiljem seda enam ei tee!»

Tõepoolest, elu ise on vaba muuseumide monotoonsusest. Päevad, mis on väärt olnud raamistamist, lähevad mööda, aga nad on täis hääli, mis häirivad, peale joonte ja värvide on neis ka tõelist valgust, mis kõrvetab ja seetõttu lal ei tüüta.

Tervis tõukab inimest tegutsema ja sunnib askelduste koormat kaela võtma. Muuseumidega lõpetanud, alustasime sisseostudega. Ehkki Augusta polnud meie villas veel elanud, tundis ta seda paremini kui mina ja teadis, et ühes toas puudub peegel, teises vaip, kolmandas aga on koht väikesele kujule. Ta ostis terve võõrastetoa mööbli ja igast linnast, kus me peatusime, läkitati teele vähemalt üks saadetus. Minu arvates oluks arukam ja mugavam teha kõik need ostud Triestes, sest nüüd tuli meil mõelda saatmisele, kindlustamisele ja tollioperatsioonidele.

«Kas sa siis ei tea, et kõik kaubad peavad liikuma? Ise oled veel ärimees!» naeris Augusta minu torisemise peale.

Tal oli peaaegu õigus, kuid ikkagi vaidlesin vastu:

«Kaubad pannakse liikuma selleks, et neid müüa ja nende pealt teenida. Kui seda eesmärki ei ole, siis seisku paigal ja lasku ka meid rahulikult puhata!»

Ettevõtlikkus aga oli üks neid omadusi, mida ma Augusta juures kõige rohkem armastasin. Kui kütkestav oli see naiivne ettevõtlikkus! Naiivne selles mõttes, et inimesel, kes arvab, et ta on mõnda eset ostes kasu saanud, pole aimugi maailma ajaloost — kui kasulik ta ost oli, selgub alles müümisel.

Uskusin, et hakkab tervenema. Mu haavad ei veritse-

nud ega kartnud osatamist. Mu käitumine oli tol ajal staabiilne — olin kogu aja heas tujus. Heatujulisus oli otsekui kohustus, mille ma noil unustamatutel päevadel Augusta ees olin võtnud, ja see oli ka ainuke töötus, mida ma ilal ei murdnud, maha arvatud need harvad puhud, kus elul õnnestus mu üle naerda. Meie vahekord oli ja jäi naerataavaks, sest mina naersin aina teda, lootes, et ta seda ei näe, ja tema naeris mind, kellele omistas palju teadmisi ja palju puudusi, millest lootis mind vabastada. Väliselt jäin naeratavaks ka siis, kui haigus mind taas maha murdis. Nii lõbusaks, nagu oleks mu valu tühipaljas kripeldus.

Hoolimata taasleitud tervisest, ei pääsenud ma pikal reisil läbi Itaalia rohketest kannatustest. Olime teele läinud ilma soovituskirjadeta ja väga sageli tundus mulle, et meid ümbritsevate võõraste inimeste hulgas on palju vaerlasi. See oli naeruväärne kartus, aga ma ei saanud sellest kuidagi lahti. Ükskõik kes võis mulle kallale tulla, mind solvata, ja mis veelgi hullem, minu peale laimujuttu ajada, ning polnud kedagi, kes oleks mu kaitseks välja astunud.

Kord oli mul isegi kriitiline hirmusööst, mida keegi õnneks ei märganud, ka Augusta mitte. Mul oli kombeks osta kõik ajalehed, mida teel müüdi. Ühel päeval ajalehete ees peatudes torkas mulle äkki pähe, et müüja võiks lasta mind puhtast tigidusest varga pähe areteerida, sest olin tema käest ostnud ainult ühe ajalehe, kaenla all hoidsin aga mitmeid teisi, mis olid mujalt ostetud ja veel avamata. Panin jooksu, ja Augusta, kellele ma kiirustamise kohta mingit seletust ei andnud, lippas mulle järele.

Sain sõbraks voorimehega ja ühe tšitšeroonega, kelle seltsis polnud vähemalt karta süüdistust, et ma tegelen arutute vargustega.

Voorimehel ja minul oli ilmselt midagi ühist. Ta armastas väga castelli veine ja rääkis, et vahetevahel lähevad tal joomisest jalad paiste. Neil puhkudel laseb ta end haiglasse viia, kus tal pärast ravimist soovitatakse veinist loobuda. Ta töötab siis joomise maha jätta, koguni raudselt, sest pidamise märgiks keerab ta oma taskukella metallketi sõlme. Kui mina temaga tutvusin, ripnes kett ta vestil küll ilma ühegi sõlmeta. Kutsusin teda Triestesse kaasa. Kirjeldasin talle meie veini maitset, mis siinsete veinide omast väga erineb, ja püüdsin teda veenda, et range ravikuur garanteerib ka meil sama tulemuse. Aga

ja ei võtnud mind kuulda ja ütles ära, kuigi näost oli näha, kui väga ta tulla tahtis.

Tšitšeroonesse kiindusin sellepärast, et ta tundus oma kaastlastest üle olevat. Ei ole kuigi raske ajalugu minust järemini tunda, aga ka Augusta oma piinliku täpsusega ja haedekeriga kinnitas mitmel korral tšitšeroone antud teadete õigsust. Pealegi oli ta noor ja läbis raidkujudega harjatatud tänavaid jooksujalu.

Lahkusin Roomast, kui olin oma kahest sõbrast ilma jäänud. Voorimees, kes oli mult hulga raha teeninud, näitas ühel päeval, et vein võib talle vahel ka pähe hakata, ja sõitis meid ühe soliidsse vanarooma hoone vastu. Tšitšeroone aga püüdis meid ühel heal päeval uskuma panna, et egiakter oli vanadele roomlastele tuntud asi ja nad kasutasid seda rohkesti. Selle kinnituseks deklameeris ta meile mingisuguseid ladinakeelseid värsse.

Nüüd tuli mulle lisaks veel üks tühine viga, millest ma ei saanudki enam lahti. See oli tõesti tühisest tühisem: hirm vananemise, ennekõike aga surma ees. Arvan, et haiguse põhjustajaks oli armukadeduse eriline vorm. Vananemine ajas mulle hirmu peale, sest see tõukas mind ju surmale lähemale. Minu eluajal ei oleks Augusta mind ilal petnud, aga ma kujutlesin, et kui olen surnud ja maha maetud, kui kalmu korrashoidmiseks vajalikud sammud on astutud ja mälestusmissad tellitud, hakkab ta otsekohe ringi vaatama, kust leida mulle järglast, keda paigutada sellesamasasse mõõdukate ja tervete eluviisidega maailma, kus mina praegu mõnulen. Ta õitsev tervis ei tohtinud sellepärast raisku minna, et mina ära surin. Tema tervisesse oli mul selline usk, et minu arvates võis see ainult kihutava rongi all otsa saada.

Mul on meeles üks õhtu Veneetsias, kui tegime gondliõhtu kanalil, mille sügavat vaikust häiris siin-seal kalda-
pealsele avanevate tänavate valgus ja kära. Nagu alati silmitses Augusta kõike ja registreeris hoolikalt, mida nägi: värsket rohetavat aeda, mis kasvas taandunud vee poolt mahajäetud kõntsa kihil, sogases vees peegelduvat kellatorni, pikka ja pimedat tänavat, mille teises otsas voogas rahvas ja valgus. Mina aga mõlgutasin pimeduse varjus nukraid mõtteid oma saatusest. Ütlesin Augustale, et aeg lendab ja varsti teeb ta jälle pulmareisi, ainult mõne teise seltsis. Olin selles niivõrd veendunud, et mulle tundus, nagu räägiksin talle juba toimunud asjast. Ja

minu meelest oli üsna kohatu, kui ta mulle vastu vaieldes ja selle loo alusetust kinnitades nutma puhkes. Ju ta oli minust valesti aru saanud ja arvas, et kahtlustan teda kavatsuses mind tappa. Mitte midagi seesugust! Et ta mind paremini mõistaks, kirjeldasin talle oma surma oletatavat varianti: mu jalad, juba nüüdki häiritud vereringega, kärbuvad ja gangreen tõuseb aina kõrgemale, kahestades lõpuks mõnda eluliselt tähtsat organit, millest inimene ei saa elada. Mu silmad vajuvad kinni ja siis — hüvasti, patriarh! Tal tuleb kiiresti mõni teine asemele otsida.

Augusta nuuksus edasi ja tema nutt selle kanali ääretus kurbuses näis mulle väga tähtis. Tuli see meeleheitest, mida tekitas ta enese halastamatu tervise tunnetamine? Sellisel juhul oleks koos temaga nuuksunud terve maailm. Hiljem sain teada, et tal polnud aimugi, mida tähendab tervis. Terve inimene ju ei analüüsi ennast ega vaata peeglis. Ainult meie, haiged, teame enese kohta ühteist.

Tookord ta rääkiski mulle, et oli minusse armunud juba enne, kui me tuttavaks saime. Ta hakkas mind armastama sellest peale, kui kuulis isa suust mu nime. Too oli iseloomustanud mind selliselt: Zeno Cosini on lihtsameelne, ajab mistahes ärikavalusest kuuldes silmad pärani ja tõtab seda kohe taskuraamatusse üles kirjutama, mis tal alatasa kühugi käest ära kaob. Kui ma tema segadussattumist meie esimesel kohtumisel ei märganud, siis näitab see, et olin ise samuti segaduses.

Tuli meelde, et Augustat nähes sattusin ta meeldivusest välimusest tõepoolest segadusse, sest olin lootnud leida sellest majast neli a-tähega algava nimega neidu, kes kõik on kaunitarid. Nii sain teada, et ta mind ammu armastas, aga mida see ütleb? Ma ei tahtnud oma arvamus tema meeleheaks muuta: niipea kui suren, läheb ta ikkagi uuesti mehele. Pisaraid tagasi hoides surus ta end tugevamini minu vastu ja küsis järsku naerma puhkedes:

«Kust ma sulle asemiku leian? — Kas sa ei näe, kui näotu ma olen?»

Tõepoolest, küllap võin mõne aja täiesti rahulikult hauas kõduneda.

Ent vananemise hirmust ei saanud ma enam lahti, ikkagi kartsin, et keegi teine saab mu naise endale. Hirm

si vähenenud raasugi ka siis, kui ma talle truudust murdsin ja ei suurenenud isegi mõtte juures, et samal kombel võib toimida ka mu armuke. See oli iseasi, Augustaga saanud sellel midagi tegemist. Kui surmahirm mind järjekordselt ahistas, pöördusin lohutuse saamiseks Augusta poole nagu laps, kes haiget saanud käe valu ohutamiseks ema suudelda annab. Ta leidis mu lohutamiseks alati aega. Pulmareisil lubas ta mulle veel kolmkümmend aastat noorust ja praegu lubab teist nii palju otsa. Mina soovastu teadsin, et meie pulmareisi rõõmunädalad on mind tunduvalt lähendanud lõpuagooniat jubedatele grimassidele. Augusta võib rääkida mida tahes, arve esitatakse peagi, sest iga uus nädal viib mind lõpule lähemale.

Kui märkasin, et see valu mulle liiga sagedasti kallale hakkab kippuma, hoidusin Augustat ühtede ja samade sõnadega tüütamast, ja kui soovisin talle mõista anda, et vajan lohutust, piirdusin ainult sosistamisega: «Vaene Cosini!» Ta taipas silmapilk, mis mind piinab, ja tõttas oma õltsas armastuses mulle appi. Tänu sellele leidsin lohutust isegi neil puhkudel, kui oli tegemist hoopis teistsuguste hädadega. Ühel päeval piinlesin väga sellepärast, et olin talle truudust murdnud, ja sosistasin üsna kogemata: «Vaene Cosini!» Sellest aitas, sest isegi niisugusel juhul tõi tema lohutuse mulle vajalikku leevendust.

Pärast pulmareisi ootas mind meeldiv üllatus: eales polnud ma elanud nii hubases ja soojas majas. Augusta tõi meie majja kõik mugavused, mis olid olnud tema kodus, ja mõtles peale nende välja uusigi. Vannituba, mis igivanast ajast oli alati asunud koridori lõpus, poole kilomeetri kaugusel mu magamistoast, oli nüüd meie magamistoa kõrval ja kraanegi oli seal rohkem. Tilluke tuba söögitoa kõrval muudeti kohvijoomise kambriks. Vaipadega vooderdatud ja suurte nahktugitoolidega sisustatud nurgas veetsime nüüd iga päev tunnikese pärast hommikusööki. Vastu minu tahtmist varustati tuba ka suitsetamistarvetega. Ka mu väike kabinet tegi minu vastuseisust hoolimata läbi mõningad muutused. Kartsin, et need ümberkorraldused teevad ta mulle vastumeelseks, aga peagi märkasin, et ainult niiviisi oligi seal võimalik elada. Augusta seadis ümber valgustuse, nii et nüüd sain lugeda laua taga istudes, tugitoolis jalgu sirutades või diivanil lebades. Isegi viiulimängimiseks oli puldil väike lamp, mis valgustas ainult noote ja jättis silmad varju. Ka siin,

jällegi vastu minu tahtmist, leidus kõik vajalik, et võiks rahulikult suitsetada.

Kõigi nende ümberehituste tõttu tekkis majas teatud korralagedus, mis häiris meie rahu. Augusta meelest ei olnud neil ajutistel ebamugavustel mingit tähtsust, tema töötas ju igaviku tarbeks, ent minule oli sellel teine tähendus. Hakkasin energiliselt vastu, kui ta otsustas aeda väikese majakese ehitada ja sinna pesuköögi sisse seada. Augusta väitis, et isiklik pesuköök on *bébé*'de* tervise pant. Ent *bébé*'sid polnud veel olemas ja ma ei näinud mingit vajadust nende pärast juba enne nende ilmaltulekut oma mugavusi ohverdada. Augusta seevastu tõi mu vanasse majja instinkti, mis pärines vist loodusest, ja oma armastuses meenutas ta pääsukest, kes mõtleb kohe pesale.

Ka mina olin armastusväärne ja kandsin lilli ning ehteid koju. Abiellumisega muutus mu elu hoopis teiseks. Pärast kerget katset vastupanu osutada loobusin harjumusest aega oma äranägemist mööda kasutada ja alistusin kõige rangemale päevakorrale. Selles suhtes kandsid Augusta pingutused minu kasvatamiseks vilja. Ühel päeval varsti pärast pulmareisilt naasmist jätsin lihtsalt hoolitusest lõunaootele tulemata, võtsin einet püstijalabaaria ja veetsin kogu õhtupooliku väljas. Kui ma öö hakul koju jõudsin, selgus, et Augusta on hommikust saadik söömata ja näljast nõrkemas. Ta ei teinud mulle ühtegi etteheidet, aga ei tahtnud ka kuuldagi, et on ise mõtlematult toiminnud. Leebelt, kuid kindlalt teatas ta, et kui teda ette ei hoiatata, jääb ta mind alati kuni õhtusöögini ootama. See polnud naljaasi! Ühel teisel korral andsin järele sõbra pealekäimisele ja veetsin temaga terve päeva. Kui ma kell kaks öösel koju sain, leidsin Augusta ootamas, hambad külmast lõgisemas, sest ta oli lasknud ahjul kustuda. Sellele järgnes kerge haigestumine, mis sundis mind saadud õppetundi eluajaks meelde jätma.

Ühel heal päeval tuli mul tahtmine talle veel üks suur kingitus teha: otsustasin tööle hakata! Ta soovis seda väga, ja ka mina ise mõtlesin, et töö tuleb mu tervisele kasuks. Mõistagi on inimene harvemini haige, kui tal selleks aeg puudub. Läksingi büroosse, ja pole minu süü, et ma sinna pikemaks pidama ei jäänud. Asusin tööle kõige paremate

* Laps (pr. k.). — Tõlk.

kasvatustega ja tõelise vagurusega. Ma ei nõudnud, et mul lastaks äriasju juhtida, palusin vaid, et mul lubataks pidada pearaamatut. See paks raamat, milles sissekanded olid paigutatud samasuguses korras nagu majad ja tänavad linnas, sisendas mulle säärast lugupidamist, et kirjutasin esimesi ridu väriseva käega.

Olivi poeg, tagasihoidlikult elegantne prillidega noormees, kellel olid toeks kõik kaubandusteadused, võttis mu väljaõpetamise enda peale, ja mul ei tulnud tõesti tema üle kaevata. Ta küll tüütas mind vahel oma ökonoomikataarkusega ja nõudmise ning pakkumise teooriaga, mis näis mulle palju arusaadavam, kui tema seda tunnustada soovis. Aga ta laskis paista lugupidamist peremehe vastu, mille eest olin talle tänulik, seda enam, et ta polnud saanud seda isalt õppida. Nähtavasti oli omandist lugupidamine tema ökonoomikateaduse koostisosi. Ta ei noominud mind kunagi vigade pärast, mida ma registreerimisel üsna sageli tegin, kuid kandes need minu teadmatuse arvele, andis ajuti üsna ülearustesse seletustesse.

Kurja juur seisnes selles, et äriasju jälgides tuli mul tahtmine neid ka ajama hakata. Lõppude lõpuks sümboliseeris pearaamat täiesti selgesti minu taskut, ja kui registreerisin mõne summa klientide «deebet» lahtrisse, tundus mulle, nagu hoiaksin sule asemel käes krupjee kühvlikest, mis riisub kokku mängulaual lebavaid rahad.

Noor Olivi laskis mul mõnikord ka saabunud posti läbi vaadata. Lugesin seda tähelepanelikult ja pean ütlema, et algul olin veendunud: mina tulen sellega paremini toime kui kõik teised. Ühel päeval köitis mu tähelepanu üsna tavaline pakkumine. Juba enne lugemist tundsin midagi rinda paisutavat, mis meenutas mulle mõnikord kaardilaua taga tulnud ähmast eelaimust. Sellist tunnet on raske kirjeldada. See avaldub äkilises kopsude laiendamises, mistõttu hingate nautides sisse ka suitsust õhku. Aga selle taga on veel midagi: järsku tunned, et sul läheb veel paremini, kui panust kahekordistad. Et sellist ennet mõista, on vaja kogemusi. Teil tuleb tõusta laua tagant tühjade taskutega ja kibeda kahetsustundega, kui jätsite sellise ende arvestamata. Pärast niisugust õpetust oskate targem olla. Sel päeval, kui te endele käega lööte, ei aita teid enam miski — kaardid maksavad kätte. Ometi on andestatavam säärasele endele käega lüüa roheline laua

taga kui rahulikult pearaamatu kohal konutades, ja sellel kui mu hing karjus: «Osta need kuivatatud puuviljad otsekohe ära!» sähvaski mul too mõte pähe.

Rääkisin asjast areldi ning ettevaatlikult Olivile, hoidudes loomulikult oma inspiratsioonile vihjamast. Olivi vastas, et selliseid äriasju ajab ta ainult kolmandate isikute läbi, kui saab tehinguga vaheltkasu. Sel viisil väljastas ta minu äriasjade ajamisest inspiratsiooni ja varus selle kolmandatele isikutele!

Öösel kindlustus mu veendumus veelgi: eelaimus elas aina edasi. Mu hingamine oli nii võimas, et ei lasknud mul isegi uinuda. Augusta kuulis mu rahutust ja ma olin sunnitud talle selle põhjuse avaldama. Otsekohe tuli ka tema peale sama inspiratsioon ja ta jõudis enne uinumist pommida seda:

«Kas sina siis polegi seal peremees?»

Tõsi küll, hommikul, enne mu äraminekut, ütles ta mõtlikult:

«Sa ei peaks Olivit vihastama. Tahad, ma räägin papaga?»

Seda ma ei tahtnud, sest teadsin, et ka Giovanni silmis ei oleks inspiratsioonil suurt tähtsust.

Büroosse läksin kindla otsusega tormata oma idee pärast lahingusse, kas või sellepärast, et unetu öö eest kätte maksta. Lahing käis keskpäevani, kuni tähtaeg, millal oli veel mõtet pakkumist vastu võtta, hakkas ümber saama. Olivi jäi kõigutamatuks ja lõpetas jutu oma tavalise märkusega:

«Võib-olla tahate kärpida oma kadunud isa poolt mulle antud volitusi?»

Solvunult pöördusin tagasi oma pearaamatu juurde ja tegin kindla otsuse: mitte iial ei topi ma oma nina äriasjadesse! Aga kivideta rosinat maik oli mulle suulakke jäänud ja iga päev pärisin Tergesteol selle hinna üle. Muu vastu ma huvi ei tundnud. Hind tõusis väga aeglaselt, otsekui enne otsustavat hüpet hoogu võttes. Ja seal toimus üheainsa päeva jooksul uskumatu sööst üles. Seekordne löökus olnud väga kehv, mis ilmnes alles nüüd. Imelik asi see inspiratsioon! Ta ei näinud ette kehva saaki, vaid ainult hinna tõusmist.

Kaardid maksid enda eest kätte. Enam ei olnud ma suuteline pearaamatu taga konutama ja kaotasin lugupidamise ka oma õpetajate vastu, seda enam, et Olivi ise pol-

nud enam kindel, kas ta ikka oli õigesti toiminud. Naersin ja ütle ja pilkasin teda, viimasel ajal ma ainult seda tegingi.

Tuli teine pakkumine, peaaegu kahekordistunud hinnaga. Soovides mulle meelehead teha, küsis Olivi nõu, ja ma teatasin võidutsedes, et ei mõtlegi nii kalleid rosinaid müüa. Solvunud Olivi pomises:

«Mina juhindun süsteemist, mida olen kogu elu järginud.»

Ja läks ostjat otsima. Ta leidis ainult ühe ja seegi võtta väga väikese koguse. Ikka kõige paremate kavatsustega tuli ta minu juurde ja kahtles:

«Ei tea, kas tasub selle väikese vaheltkauplemisega jännata?»

Vastasin talle endise leppimatusega:

«Oleksite mind kuulda võtnud, ei oleks praegu vaja olnud selliste tühistega asjadega jännata.»

Lõppes sellega, et Olivi kaotas usu endasse ja loobus operatsioonist. Rosinate hind aina tõusis ja me jäime ilma ka sellest tühisest kasumist, mida oleksime saanud teegi nii väikese koguse müügist.

Olivi vihastas ja teatas, et oli mänginud ainult selleks, et mulle meeldida. See kavalpea unustas, et olin soovitanud tal panna punase peale, kuna tema pani summa minu kiuste mustale. Meie tüli oli lepitamatu. Olivi pöördus mu isa poole, väites, et seni kuni me koos töötame, kannatab ettevõtte alati kahju, ja kui perekond peaks soovima, võib ta koos pojaga lahkuda ja mulle täiesti vabad käed anda. Ai aus otsekohe Olivi poolele ja ütles mulle:

«Rosinate lugu oli vägagi õpetlik. Te ei saa koos töötada. Nüüd on küsimus selles, kes peab lahkuma. Kas see, kes oleks peaaegu teinud ühe hea tehingu, või see, kes juba pool sajandit juhib üksi tervet kaubamaja?»

Ka Augusta hakkas isa pealekäimisel mind keelitama, et ma oma äriasjadesse ei sekkuks.

«Näib, et oma headuse ja lihtsameelsuse tõttu ei kõlba sa selle töö peale,» ütles ta mulle. «Jää parem koju ja ole minuga.»

Raevunult tõmbusin tagasi oma telki, see on kabinetti. Mõne aja lugesin tühja-tähja ja mängisin viiulit, aga varsti tundsin vajadust tõsisema tegevuse järele ning vähepuudus, et oleksin keemia ja juura juurde tagasi pöördunud. Lõpuks, ei tea öelda, mis põhjusel, pühendusin reli-

giooni uurimisele. Tundus, et hakkan taas tegelema õpin-
gutega, mida olin alustanud pärast isa surma. Sedapuhku
ehk tähendas see energilist katset Augusta ja tema tervise
mõistmisele lähemale jõuda. Mulle ei piisanud tema selts-
sis missal käimisest; mina käisin missal ka teisel viisil,
see tähendab Renani* ja Straussi** lugedes, esimest nau-
dinguga, teist otsekui karistust taludes. Räägin sellest ainult
ainult dokumenteerimaks, kui tugevasti mind Augusta
poole kiskus. Ent nähes mu käes evangeeliumi ja selle
kohta tehtud kriitilisi märkusi, ei saanud ta mind valla-
nud tundest aru. Uurijateadmistele eelistas ta ükskõik-
sust ega osanud seepärast tookord hinnata ka mu arma-
tuse kõige pühamat kinnitust, mida ma talle eales võisin
anda. Lõpetanud kodused askeldused ja tualeti, oli tal
tavaks ilmuda mu toa uksele ja öelda mõni sõbralik sõna,
aga nähes mind nende tekstide taga küürutamas, mossi-
tas ta pahaselt huuli:

«Ikka veel istud sa nende teoste kallal?»

Religioon, mida Augustal vaja oli, ei röövinud temalt
aega ei sellesse süüvimiseks ega kommete täitmiseks.
Põgus kummardus, ja taas tagasi ellu! Mitte midagi roh-
kemat. Mina vaatasin religioonile hoopis teisiti. Kui ma
oleksin tõeliselt usklik olnud, poleks ma muud teinudki,
kui oma usu peale mõtelnud.

Varsti hakkas mu suurepäraselt sisustatud tuppa suge-
nema igavus. Õieti oli see ängistus, sest just siis tundsin,
et pakatan jõust ning töötahtest ja ootan ainult, millal
elu ise mulle mõne ülesande ette lükkab. Seda oodates
käisin sageli linnas, olin kas Tergesteol või mõnes kohvi-
kus.

Elasin simuleerides, et olen tööst hõivatud. Tohutult
tüütu tegevus.

Ühe ülikooliaegse sõbra külaskäik — sõber oli pidanud
raske haiguse pärast ülepeakaela maha jätma väikese
linnakese Steiermargis ja ravimise huvides kodulinna
tagasi tulema — mängis mu elus Nemesise rolli, ehkki
mees ise polnud seda nägu. Sõber tuli minu poole, kui oli
Triestes juba terve kuu voodis lamanud, millest oli kül-

* Renan, Joseph Ernest (1823—1892) — prantsuse orientalist
ja kirjanik, «Jeesuse elu» ja «Ristiusu päritolu» autor. — Tõlk.

** Strauss, David Friedrich (1808—1874) — saksa filosoof ja
teoloog. Oma kuulsas raamatus «Jeesuse elu, kriitiliselt töödeldud»
(1835—1836) käsitles evangeeliumi tähendamissõnade mütoloo-
lisi aluseid. — Tõlk.

lalt, et ta neerupõletik muutus krooniliseks ja arvatavasti
ravimatuks. Tema arvas, et ta tervis on paremaks läinud,
oli heas tujus ja valmistus juba samal kevadel kolima
mähedama kliimaga kohta, kus lootis haigusest lõplikult
jagu saada. Võimalik, et talle sai tõesti saatuslikuks see,
et ta oli jäänud liiga kauaks oma karmi sünnikohta.

Selle raskesti haige, kuid heatujulise ja naeratava mehe
külaskäiku loen ma endale väga kahjulikuks, aga võib-
olla ma eksin, võib-olla oli see minu eluteel paljalt üks
tahis.

Mu sõber Enrico Copler imestas väga, et ma polnud
midagi kuulnud ei temast ega ta haigusest, millest Gio-
vanni oli teadlik. Muidugi, sellest peale, kui Giovanni ise
haigeks jäi, ei olnud tal enam mõtet muude jaoks, ta pol-
nud mulle Coplerist sõnagi lausunud, ehkki kasutas iga
päikesepaistelist päeva, et meile tulla ja värskes õhus
mõne tunnikese tukkuda.

Veetsin kahe haigega mõnusa öhtupooliku. Jutt käis
nende haiguste ümber, mis haigetele on kõige paremaks
meelelahutuseks ja pole eriti tülikas ka tervele, kes pealt
kuulab. Üks erinevus neil siiski oli: Giovanni vajab värsk-
ket õhku, Copleril aga oli väljas viibimine keelatud. See
lahkumine aga kadus iseenesest, niipea kui tõusis kerge
tuul, mis sundis Giovannit koos meiega väikeses köetud
toas viibima.

Copler rääkis meile oma haigusest, mis ei teinud talle
valu, kuid röövis temalt jõu. Alles nüüd, kus ta end pare-
mini tundis, mõistis ta, kui haige ta oli olnud. Ta rääkis
oma ravimistest ja mu huvi tõusis. Muude hulgas oli arst
soovitanud talle tõhusat vahendit, mis tagas hea une, ilma
et oleks organismi mürgitanud nagu tavalised uinutid.
See just oligi, mida ma kõige rohkem vajasin!

Kuuldes, et vajan samasugust ravimit, hellitas mu
õnnetu sõber hetkeks lootust, et kannatan ehk sama hai-
guse all. Ta soovitas mul käia arsti juures, lasta end läbi
vaadata ja teha vajalikud analüüsid.

Augusta puhkes südamest naerma ja teatas, et ma olen
ebahaige. Selle peale libises Copleri kurnatud näost üle
tuska meenutav vari. Aga kohe peletas ta alaväärsus-
tunde vapralt eemale ja ründas mind üpris energiliselt:

«Ebahaige? Hüva. Mina eelistan olla tõeliselt haige.
Ennekõike on ebahaige naeruväärne olevus, tema jaoks
ei ole ravimeid olemaski, kuna meie, tõelised haiged, nagu

minustki näha, leiame apteegist alati midagi oma tõe vastu.»

Ta sõnad tulid nagu täiesti terve mehe suust, ja kui avameelne olla, siis puudutasid mind väga valusasti.

Mu äi toetas teda tuliselt, aga tema ütlemistel polnud jaksu ebahaiget põlgusega riivata, sest paistis üsna selgesti, et ta kadestab mind mu tervise pärast. Ta ütles, et kui ta oleks nii terve nagu mina, siis ruttaks ta, selle asemel et ligimesi oma kurtmistega tüüdata, jooksuvalu oma lemmiktegevuse juurde, eriti veel nüüd, kus ta on oma paksust kõhust lahti saanud. Ta ei teadnud sedagi, et aratid ei pidanud tema kõhnumist heaks märgiks.

Copleri kallaletungi tõttu oli mul nüüd tõepoolest haige välimus, pealegi solvatud haige oma, ja Augusta kiirustas mulle appi. Silitades mu laual lebavat kätt, ütles ta, et minu haigus ei häiri kedagi ja et ta pole päris kindel, kas ma ise sellesse usun, sest kust tuleks muidu mu elurõõm. Nii et Copler pidi jälle oma alaväärsustundesse tõmbuma, mis oli kord tema saatuse. Ta oli selles maailmas jumalaükski, ja kui võiski minuga jõudu katsuda tervise asjus, siis polnud tal midagi vastu panna armastusele, mida Augusta oli äsja ilmutanud. Tal oli hädasti vaja põetajat ja hiljem, ühel avameelsushetkel, pihtis ta, kuidas ta mind naise pärast oli kadestanud.

Vaidlus jätkus ka järgnevail päevadel, kui Giovanni magas aias, aga nüüd arutasime asja juba leebemas toonis. Pärast järelemõtlemist oli Copler arvamusel, et ebahaige ongi see tõeline haige, ainult et tõi sööb teda sügavamalt ja sellepärast ka põhjalikumalt kui tõelist haiget. Tegelikult on ebahaige närvid nii läbi, et osutavad haigusele isegi siis, kui see puudub, kuna närvide normaalne funktsioon seisneb üksnes selles, et inimest valu kaudu hädahoju eest hoiatada, nii et see saaks õigel ajal kaitsevahendid kasutusele võtta.

«Jah!» ütlesin mina. «See on nagu hammastega, mis hakkavad valutama alles siis, kui närv on juba väljas, ja et neid terveks ravida, tuleb närv suretada.»

Lõpuks jõudsime üksmeelsele otsusele, et ebahaiget ja tõelist haiget võib üht teisega visata. Just tema neerupõletiku puhul oli tal puudunud ja puudub veelgi närvide hoiatus, minu närvid aga olid nii tundlikud, et hoiatasid mind haiguse eest, mille kätte ma suren alles paarkümme aastat hiljem. Teiste sõnadega — need olid täiusli-

kud närvid ja nende ainuke puudus seisnes selles, et nad jätid mulle liiga vähe päevi elu nautimiseks. Lühidalt, Copler oli nüüd üliõnnelik, et tal oli õnnestunud mind haigete hulka arvata.

Ei tea, miks, aga sel vaesel haigel oli maania rääkida naistest, ja kui minu naist toas ei olnud, ei osanud ta muust rääkidagi. Ta väitis, et tõelisel haigel, vähemalt meile tuntud haiguste puhul, nõrgeneb seksuaaltung, mis on organismile heaks kaitsevahendiks, kuna ebahaigel, kes kannatab ju ainult närvihäirete all, sest närvid on tal liiga elevil (see oli meie diagnoos), muutub sugukihu otse patoloogiliseks. Kinnitasin tema teooriat oma kogemustega ja me avaldasime vastamisi kaastunnet. Ma ei tea, miks ma ei tahtnud talle öelda, et juba pikemat aega ei kannata ma liialduste all. Oleksin võinud end kui mitte päris terveks, siis vähemalt tervenejaks tunnistada, muidu oleks ta ehk solvunud, pealegi on oma organismi paljusid puudusi tundes ikkagi pisut raske end täiesti terveks pidada.

«Ja sina himustad kõiki ilusaid naisi, keda näed?» uuris Copler edasi.

«Mitte kõiki!» pomisesin ma, püüdes mõista anda, et ma polegi nii väga haige. Tõepoolest, ma ei ihaldanud Adat, keda nägin nüüd igal õhtul. Tema oli mulle tõesti keelatud naine. Ta seelikute kahin ei ütelnud mulle midagi, ja kui mul oluks luba neid oma käega kahistada, ka siis ei oleks midagi muutunud. Lausa õnn, et ma polnud temaga abiellunud. See ükskõiksus oli — või vähemalt näis mulle — tõelise tervise tunnus. Võib-olla oli mu iha nii tugev, et hajutas end ise. Aga mu ükskõiksus avaldus ka Alberta suhtes, kes oli ometi nii armas oma tagasihoidlikus ja korralikus koolikleidis. Kas Augusta omamisest piisas, et vaigistada mu ihalevat suhtumist Malfentide perekonda? See oluks tõepoolest väga moraalne.

Võib-olla ma ei rääkinud talle oma vooruslikust käitumisest, sest mõttes reetsin Augustat siiski, ja ka nüüd, Copleriga vesteldes, vöbisesin himurusest, kui mõtlesin paljudele naistele, keda olin tema pärast ära põlanud. Kujutlesin naisi, kes kõnnivad praegu tänavatel, pealaest jalatallani kaetud, mistõttu nende sekundaarsed sugutunnused mõjuvad eriti ahvatlevatena, kuna naisel, keda omame, need otsekui kaovad, atrofeeruvad. Minus küdes

ikka veel huvi seikluse vastu, mis algab kingast, kindast, seelikust, kõigest, mis varjab ja moondab naise keha vorme. Ent sellises ihas polnud midagi patust. Copler ei teinud muidugi hästi, kui hakkas mu hinge analüüsima. Selgitada kellelegi, milline ta tegelikult on, on niisama hea kui lubada tal käituda nõnda, nagu ta soovib. Copler sai hakkama veel halvemaga, ehkki ta sel ajal, kui ta alles rääkis, ja ka siis, kui ta tegutsema asus, ei osanud aimata, kuhu see mind välja võib viia.

Mu mälu omistab Copleri sõnadele sellise tähendusrikkuse, et alati, kui ma neid meenutan, manavad nad taas esile kõik tunded, mis nendega kaasnesid, samuti esemed ja inimesed. Läksin aeda, et sõpra saata, sest ta pidi enne päikeseloojangut kodus olema. Minu villa juurest, mis asub künkal, avanes tollal kaunis vaade sadamale ja merele; nüüd varjavad seda hilisemad ehitused. Jäime seisma ja vaatasime kaua kerges tuules virdavat merd, mis paljundas taeva rahuliku valguse punaste tulukeste müriaadideks. Istria poolsaare mahe roheline laskis silmal puhata, laia kaarena tungis see merre, otsekui lihakaasunud vari. Muulid ja kaldavallid oma rangelt sirgjooneliste vormidega olid tillukesed ja armetud, vesi dokkides oli täiesti tume ja mustendas liikumatusest või oli lihtsalt sogane. Õotsuva veepunaga võrreldes oli sellel avaral panoraamil rahu tahaplaanile surutud, ja pimestatuna pöörasime varsti merele selja. Väikesele aasale maja ees laskus juba öö.

Portikuse ees suures tugitoolis magas mu äi, barett peas, kasukakrae üles tõstetud ja jalad tekki mässitud. Peatusime, et teda silmitseda. Ta suu oli avali, lõug ripakil, otsekui elutu, hingamine häälekas ja kiire. Ühtelugu vajus ta pea rinnale, üles ärkamata heitis ta selle tagasi. Seejuures tõmblesid ta laud, otsekui kavatseks ta tasakaalu tagasisaamiseks silmad avada, ja ta hingamise rütm muutus. Tõeline katkendlik uni.

Esmakordselt oli mu äia raske haigus nii alasti mu silmade ees ja ma olin väga löödud.

Copler ütles sosinal:

«Teda peaks ravima. Võib-olla on ka temal neerupõletik? See pole ju mingi uni. Tean enda käest, mis seisund see on. Vaeseke!»

Lõpuks soovitas ta pöörduda tema arsti poole.

Giovanni kuulis meid ja avas silmad. Otsekohe muutus

ta ilme, ta polnud enam nii pödur ja isegi naljatas Copleriga.

«Kuidas te julgesite värske õhu kätte tulla? Kas see teile kahju ei tee?»

Tema meelest oli ta hea uinaku teinud; ta ei märganud, et vaevles õhupuuduse käes nii lähedal merekaldal, kus õhku oli küllaga. Aga ta hääli oli kähisev, hingeldamine takistas rääkimist ja nagu oli mullakarva; kui ta tugitoolist püsti tõusis, oli ta külmast nii kange, et pidi majast varju otsima. Ma näen veel praegugi otsekui ilmsi, kuidas ta üle muruplatsi sammub, tekk kaenla all, ise lõõtsutades, aga meile hüvastijätuks naerul näoga viipab.

«Näed nüüd, missugune on tõeline haige!» ütles Copler, kes ei suutnud vabaneda oma lemmikmõttest. «Tal on juba üks jalg hauas, aga ise ei teagi, et on haige.»

Ka mulle näis, et tegelik haige kannatab vähe. Mu äi ja Copler puhkavad juba aastaid Sant' Anna kalmistul, aga ühel päeval, kui ma nende haudadest mööda juhtusin minema, mõtlesin, et paljalt see, et nad nii ammu nende hauakivide all lamavad, ei tõesta sugugi, et tees, mida üks neist kaitses, ei võiks paika pidada.

Enne kodulinnast lahkumist oli Copler likvideerinud kõik oma äriasjad, ja nagu minulgi, polnud tal nüüd midagi teha. Kuid vaevalt voodist jalule saanud, ei läbenud ta enam rahulikult istuda, ja et tal endal äriasju polnud, hakkas ta tegelema teiste omadega, mis näisid talle palju huvitavamad. Tollal naersin selle üle, ent hiljem tundsin minagi, kui meeldiv kõrvalmaik on võõrastel äri- asjadel. Copler pühendas end heategevusele, ja et tal tuli nüüd elada ainult oma kapitali protsentidest, ei saanud ta lubada endale luksust harrastada heategevust ainult oma tasku peal. Sellepärast hakkas ta organiseerima korjandusi ja kasseeris raha sõpradelt ning tuttavatelt. Asjaliku äärmehena pani ta kõik eri raamatusse kirja ja mul tuli kord mõte, et see on talle nagu viimne armulaud ja et mina tema asemel — kasutades üürikest elujääki, ilma sugulasteta, nagu ta oli — oleksin kasutanud pigem põhi- kapitali. Ent tema oli nii-öelda näilik terve, ei tahtnud leppida mõttega, et ta päevad on loetud, ja võttis raha ainult talle laekuvate protsentide arvelt.

Ühel päeval ründas Copler mind mõnesaja krooni nõudmisega, seda minevat vaja klaveri ostmiseks ühele vaesele neiule, kes minu ja teiste abil ning Copleri vahendusel oli

juba saanud väikese kuutoetuse. Ostmisega oli kiire, et mitte soodsat juhust käest lasta. Mul ei õnnestunud kõrvale põigelda, seepärast tähendasin pisut ebaviisakalt, et mu taskule olnuks tulusam, kui ma sel päeval poleks kodunt välja tulnud. Mõnikord käivad mul peal ihuhood.

Copler võttis raha ja lahkus lühidalt tänades, aga mu ütlelemisel olid omad tagajärjed, millega pörkasid kokku juba mõne päeva pärast, ja neil oli paraku oma tähtsus. Ta tuli mulle teatama, et klaver on kohale toimetatud ja sinjoriina Carla Gerco ja ta ema tahaksid mulle tänu avaldada ning paluvad neid külastada. Copler kartis kaotada mind kui toetajat ja lootis mind sellega köita, et võimaldas mul nautida heateo osalisteks saanute tänu. Algu- ses tahtsin sellest tüütust kohustusest kõrvale hoida, kinnitades talle, et usun niigi, et ta korraldas tolle heateo nagu kord ja kohus, aga ta käis väga peale, ja lõpuks ma nõustusin.

«On ta vähemalt ilus?» küsisin ma naerdes.

«Haruldaselt ilus!» vastas ta. «Aga see pähkel pole meie hammaste jaoks.»

Veider, et ta minu hambad oma jagude kõrvale seadis, ohustades mind oma kaariesega! Ta jutustas mulle selle õnnetu perekonna korralikkusest. Mõne aasta eest olid nad kaotanud oma toitja, kuid suutnud säilitada väarikat kombekust ka äärmises viletsuses.

Ilm oli vastik. Puhus jäine tuul ja ma kadestasin Coplerit, kes oli kasuka selga pannud. Mina pidin kogu aeg kaabut käega kinni hoidma, et see lendu ei tõuseks. Sellest hoolimata olin heas tujus, sest läksin vastu võtma tänu oma filantroopilise teo eest. Kõmpisime Corsia Stadioni tänava ühest otsast teise ja läksime läbi linnapargi. See oli linnaosa, kus ma enne polnud käinud. Astusime ühte niinimetatud tulutoovasse üürimajja, mida meie esivanemad ehitasid aastat nelikümmend tagasi linnaservadesse, mis kasvav linn peagi endasse neelas. Maja oli tagasihoidliku välimusega, aga ikkagi esinduslikum nendest, mida tänapäeval samasuguse eesmärgiga püsti lüüakse. Treppikoda oli väga kitsuke ja trepp seetõttu järsk.

Peatusime teisel korrusel, kuhu ma jõudsin sõbrast märksa varem, sest tema astus aeglasemalt. Mind pani imestama, et kolmest korteriuksest oli kahel vastamisi asuval rõhknaeltega kinnitatud kaart sinjoriina Gerco

nimega, kolmandal aga hoopis teise nimega. Copler selgitas, et Gercodel on paremat kätt köök ja magamistuba, vasakul aga üksainus tuba, sinjoriina Carla kabinet. Neil oli õnnestunud korteri keskmise osa välja üürida, tänu sellele tuli neil endil üür odavam, ainuke ebamugavus oli, et ühest toast teise minnes pidid nad läbi trepikoja käima.

Koputasime vasakpoolsele uksele, kus meid kabinetis ootasid ema ja tütar, kellele oli meie visiidist ette teatatud. Copler esitles mind. Sinjora, kehvast mustast kleidist, silmatorkavate lumivalgete juuste ja väga ujeda olekuga naine, pidas meile lühikese, ilmselt ettevalmistatud kõne: ma olen neile oma visiidiga au osutanud, nad tänavad mind toreda kingituse eest. Hiljem ta enam suud ei pööranud.

Copler jälgis neid nagu õpetaja, kes kuulab riigieksamit, kuidas vastab õpilane, kellele ta selle õppetüki on suure vaevaga kätte õpetanud. Ta parandas sinjoriat, täpsustades, et ma ei andnud raha mitte üksnes klaveri ostmiseks, vaid annan osa ka igakuusesse toetusse, mida tal on õnnestunud neile kokku saada. Ta armastas täpsust, see Copler!

Sinjoriina Carla tõusis klaveri kõrvalt, sirutas mulle kätt ja ütles lihtsalt:

«Täna!»

See oli vähemasti lühidalt tehtud. Minu filantroobikohustused hakkasid mind koormama. Tuleb välja, et ka mina tegelen võõraste asjadega nagu tõeline haige kunagi. Keda see veetlev neiu minus võis näha? — Lugupeetavat härrat, aga mitte meest. Ja veetlev oli ta tõepoolest. Tolleaegse moe kohta liiga lühikese seeliku pärast tundus mulle, et ta tahab noorem näida. Aga võib-olla kandis ta nüüd kodus oma plikapõlist seelikut, millest oli välja kasvanud. Ent üsna uhke soeng andis talle täiskasvanud naise välimuse, pealegi sellise naise välimuse, kes tahab meeldida. Paksud tumepruunid patsid olid seatud nii, et katavad kõrvad ja osa kaelast. Tookord olin nii hõivatud oma väarikuse säilitamisest ja kartsin Copleri uurivat pilku, et ei silmitsenud neidu terasemalt, aga nüüd tunnen teda lähini. Ta hääles oli midagi musikaalset; rääkis ta mõneti afekteeritult, mis oli saanud ta teiseks loomuseks, venitades enda meeleheaks silpe, otsekui paitades iga heli, mis ta kuuldavale tõi. Selle joone, samuti Trieste kohta liiga lahtiselt kõlavate täishäälikute tõttu oli ta häälduses

midagi võõrapärast. Hiljem sain teada, et mõned lauluõpetajad nõuavad häält seades täishäälikute venitamist. Lühidalt, ta hääldamine erines sootuks Ada omast. Tema suus tundus iga häälik mulle armukutsena.

Selle külaskäigu ajal naeratas sinjoriina Carla lakka-matult, vist kujutledes, et stereotüüpne naeratus lisab ta näole tänulikkust. Pisut vägivaldne see naeratus oli, aga ju tänulikkus peabki niisugune välja nägema. Pärast, mõned tunnid hiljem, kui hakkasin Carlast unistama, kujutlesin, et sellel näol käis heitlus rõõmu ja piinlikkuse vahel. Mitte midagi seesugust ei ole ma temas hiljem märganud. Kogesin, liigne kord, et naise ilu laseb mõnikord paista tundmusi, mida naisel tegelikult pole ollagi, niisamuti nagu lahingumaali kandev lõuend, millel endal pole, mingeid sangarlikke tundeid.

Copler näis oma esitlemisega rahul olevat, otsekui oleksid mõlemad naised tema kätega loodud. Siis asus ta nende elu kirjeldama: mõlemad töötasid ja olid oma saatusega leppinud. Ta puistas sõnu, mis tundusid pärinevat kooliõpiku kaante vahelt, ja ma noogutasin automaatselt järele, justkui kinnitades, et ka mina olen midagi õppinud ja tean seepärast, millised peavad olema vooruslikud naised, kel pole hinge taga raharaasugi.

Seejärel palus ta Carlat meile midagi laulda. Neiu keeldus, öeldes, et on külmetanud, ja lubas laulda mõni teine kord. Meeldiv oli kuulda, et ta pelgab meie kriitikat, aga soovides seda visiiti pikendada, ühinesin Copleri palvega. Ütlesin, et ma ei tea, kas me teineteist veel näeme, sest olen tööga väga kinni. Copler, kes muidugi teadis, et mul pole sessinases maailmas mingeid kohustusi, kinnitas väga tõsise näoga mu sõnu. Sellest oli kerge mõista, et ta ei soovi minu ja Carla kohtumist.

Neiu püüdis veelgi vastu vaielda, aga Copler käis pea-aegu käskivas toonis peale ja Carla kuuletus. Kui kerge oli teda alistuma sundida!

Ta laulis «Mu lippu». Pehmel diivanil istudes jälgisin ta laulu. Tahtsin teda imetleda. Kui tore oleks, kui selguks, et teda on andekusega õnnistatud! Seevastu kuulsin oma üllatuseks, et ta hääli kaotas lauldes igasuguse musikaalsuse. Seda moonutas pingutatus. Carla ei osanud ka mängida ja ta konarlik saade tegi mannetu musitseerimise veelgi mannetumaks. Seal meenus mulle, et mu ees on alles õpilane, ja ma pidasin endamisi aru, kas tal on

midagi küllaldast häälematerjali. Seda oli kuhjaga! Väikeste sõnadega võttis kõrvad kumisema. Mõtlesin, kuidas talle meeldis sõnu öelda, ja ka seda, et võib-olla on tegemist ainult halva kooliga.

Kui ta lõpetas, ühinesin Copleri valju aplausi ja kiiduväljendustega.

«Kujutle, milline efekt oleks sellisel häälel korraliku orkestri saatel!» ütles Copler.

Tal oli õigus. Selle hääle jaoks oluks vaja võimsat, tihedat koosseisust orkestrit. Ütlesin suurima siirusega, et jatan endale õiguse kuulata sinjoriinat mõne kuu pärast, sest alles siis võiksin anda otsuse ta häälekooli kohta. Juba vähem siiralt lisasin, et kahtlemata vajab selline hääle esmaklassilist kooli. Siis, et mahendada halba järelmaiku, mida võis jätta algul öeldu, hakkasin filosofeerima teemal, et iga haruldane hääle nõuab ka haruldast kooli. See ülepakkumine tegi kõik heaks. Aga hiljem, kui olin juba jäänud, panin imeks, et tundsin juba tollal tahtmist olla Carla vastu siiras. Kas ma juba armastasin teda? Ometi polnud ma teda veel lähemalt vaadanudki!

Kahtlaste lõhnadega trepil ütles Copler veel kord:

«Tal on liiga tugev hääle. See hääle on teatri jaoks.»

Ta ei aimanud, et sel hetkel teadsin ma neiust juba rohkem kui tema: see hääle sobis hoopis väikesesse ruumi, kus võiks nautida laulu vahetust ja unistada, kuidas sellesse kunsti, see on elu ja valu sisse tuua.

Huvasti jättes ütles Copler, et teatab mulle, millal Carla õpetaja korraldab oma õpilasele avaliku kontserdi. Tegemist oli meie linnas veel vähe tuntud õpetajaga, kellel pidi peituma tulevane kuulsus. Vaatamata sellele, et õpetaja oli üsna vana, oli Copleril temasse usku. Nähtavasti pidi ta kuulsuse saavutama alles nüüd, kus Copler oli temaga tutvunud. Kahe surmale mõistetud — maestro ja Copleri — nõrkus!

Huvitav, et pidasin vajalikuks jutustada sellest visiidist Augustale. Võiks uskuma jääda, et tegin seda ettevaatusest: Copler oli ju asjaosaline ja mul polnud mõtetki paluda teda suud pidada. Jutustasin sellest siiski liiga ohinal, sest mulle oli suu puhtaksrääkimine suureks kergenduseks. Siiani ei olnud mul endale muud ette heita, kui et olin Augusta ees mõned asjaolud maha vaikinud. Aga seekord olin ma süütu.

Augusta küsis midagi neiu kohta ja tahtis teada, kas ta

on ilus. Mul oli raske vastata: ütlesin, et vaeseke tundus olevat verevaene. Ja samas tulin heale mõttele:

«Mis oleks, kui sa temaga veidi tegeleksid?»

Ent Augustal oli nii palju toimetamist uues majas ja oma perekonnas, kuhu teda kutsuti ühtelugu haiget isa põetama, et ta ei tahtnud sellest kuuldagi. Ometi oli minu mõte suurepärase...

Copler sai Augustalt teada, et olin jutustanud talle meie visiidist, ja nähtavasti jättis temagi need omadused kahe silma vahele, mida ta ebahaigele omistas. Augusta kuuldes ütles ta mulle, et varsti läheme veel kord Carlale külla. Ta usaldas mind täielikult.

Tegevusetuse tõttu haaras mind otsekohe kirglik soov Carlat taas näha, aga ma ei julgenud külastamisega kiirustada, sest kartsin, et Copler võiks sellest teada saada. Ettekäänded mul ei puudunud. Ma võisin minna ja ilma Copleri teadmata suuremat toetust pakkuda, ainult enne oleksin pidanud kindel olema, et neiu enda huvides nõustub sellest vaikima. Aga kui see tegelik haige on äkki neiu armuke? Mina ei teadnud tegelikest haigetest mitte kui midagi ja oli täiesti võimalik, et neil on kombeks lasta oma armukesi teiste poolt kinni maksta. Sel juhul oleks piisanud ainult ühest käigust Carla juurde, et ennast kompromiteerida. Ma ei võinud oma perekonnarahu ohtu saata, või täpsemalt: ma ei saanud seda rahu seni ohtu, kuni mu soov Carlat näha alles kasvas.

See soov aga muudkui kasvas. Nüüd tundsin seda neidu palju paremini kui siis, kui tal hüvastijätkuks kätt surusin. Iseäranis oli meelde jäänud tumepruun pats, mis langes lumivalgele kaelale ja mida tuli ninaga kõrvale nihutada, et selle alla peitunud kaela suudelda. Oma soovi ergutamiseks oli vaja ainult meenutada, et sellessamas väikeses linnas, kus ma elan, on teatud korrusel üks trepikoda, kus käib kaunis neiu, keda võib seal väga lihtsalt kohata, kui lühike jalutuskäik ette võtta. Sellises olukorras muutub patu vastu võitlemine üliiraskeks, sest seda tuleb pidada iga päev ja iga tund, millal neiu võib viibida selles trepikojas. Carla pikad täishäälikud kutsusid mind ja võib-olla just nende kõla istutas mu hinge veendumuse, et kui ma oma sisemistest tõrgetest jagu saan, siis kaovad teised tõrked iseenesest. Teisalt oli mulle selge, et võiksin ka eksida ja et Copler kujutles asju täpsemalt. Ka see kahtlus ainult aitas mul tõkkeid teelt pühkida, sest vaest

Augustat võis mu abielurikkumise eest kaitsta ainult Carla ise, kellel kui naisel oli võimalik vastupanu osutada.

Mis peaks mu soov südametunnistusepiinu tekitama, kui see tuli kõige parajamal ajal, et päästa mind igavusest, mis kippus kiusama? Minu vahekorda Augustaga see ei kahjustanud. Ütlesin nüüd Augustale mitte üksnes neid õnusi, mis mul tema jaoks alati varuks olid, vaid ka need, mis sündisid mu hinges teise naise jaoks. Mitte iial ei olnud meie kodus nii palju õnusi öeldud ja Augusta neid olevat täiesti võlutud. Olin alati täppis selles osas, mida nimetasin perekonna kodukorraks. Mul on nii tunduvalt südametunnistus, et juba tollal püüdsin ta tulevasti pihni omal viisil ette leevendada.

Et ma siiski pisut vastu panin, seda tõestab fakt, et ma ei lähenenud Carlale tormakalt, vaid järk-järgult, samm-sammult. Alguses, mitme päeva jooksul, ei läinud ma kaugemale kui linnaparki, kusjuures mind tõmbas sinna siia soov nautida rohelist, mis nii haljana kõrgub ümbritsevate tänavate ja majade hallil tagapõhjal. Ja et mul ei vedanud ja ma ei kohanud Carlat juhuslikult, nagu lootsin, siis jätsin pargi ja läksin otse ta akende alla. Tegin seda mõnusa erutusega nagu noormees, kes armastuse altarile esmakordselt läheneb. Juba kaua olin puudust tundnud armastusest ja kaotanud käest selle juurde viivad teedki.

Vaevalt sain pargist välja, kui põrkasin rinnutsi kokku oma ämmaga. Esmalt tekkis mul veider kahtlus: tema siin, hommikul, nõnda varasel ajal ja kodust nii kaugel! Võib-olla petab temagi oma haiget abikaasat? Ent kohe kuulsin, et olin teda asjatult kahtlustanud. Pärast Giovanni kõrval veedetud rasket ööd käinud ta lihtsalt arsti juurest lohutust otsimas. Arst oligi teda osavõtlikult lohutanud, aga ta oli ikkagi veel erutatud ja hüvasti jättes unustas isegi imestada, et sattus minuga kokku kohas, kus tavaliselt käivad ainult vanad inimesed ja lapsed oma hoidjatega.

Piisas tema nägemisest, et jälle tunda perekonnakütkeid. Hakkasin kodu poole astuma, sosistades sammude rütmis: «Ei iial! Ei iial enam!» Oma hädadega kimpus olles aitas Augusta ema mind mu kohustustes äratundmisele jõuda. See oli hea õppetund ja mulle selleks päevaks rohkem kui küllaldane.

Augustat ei olnud kodus, ta oli rutanud isa juurde ja

jäi sinna lõunani. Lõunalauas ütles ta, et Giovanni olukorda arvestades olevat nad kaalunud, kas Ada laulatus, mis pidi olema järgmisel nädalal, ei tuleks edasi lükata. Praegu oli Giovanni jälle parem. Võib-olla oli ta eelmisel õhtul liiga palju sünnud ja seedehäire saanud.

Ütlesin Augustale, et kuulsin juba kõike ta ema käest, keda ma hommikul pargis kohtasin. Ka Augusta ei imestanud mu jalutuskäigu üle, aga millegipärast tundsin mina vajadust talle seletusi anda. Ütlesin, et käin viimasel ajal linnapargis jalutamas, puhkan ja loen pingil istudes ajalehti. Ning lisasin siis:

«Ikka ja jälle see Olivi! Tegi karuteene, kui mind tegevusetusele sundis!»

Augusta, kes end selle koha pealt pisut süüdlaseks pidas, ei suutnud varjata kahetsust, ja kohe tundsin ma end suurepäraselt. Tema ees olingi tegelikult ilmsüütu, õhtupooliku veetsin kabinetis ja võisin tööpoolest tunda, et olen kõigist häbenemisväärsetest himudest lõplikult terveks saanud. Lugesin koguni Ilmutusraamatut.

Sellest hoolimata, et olin nüüd saanud otsekui legaalse loa hommikuseks jalutuskäiguks linnapargis, oli mu sise mine vastupanu kiusatusele muutunud nii tugevaks, et teisel päeval kodunt välja minnes keerasin nimelt vastasuunda. Läksin otsima noote, sest tahtsin proovida uut viiulimängumeetodit, mida mulle oli soovitatud. Enne väljumist sain teada, et äi oli öösel suurepäraselt maganud ja sõidab õhtupoolikul voorimehega meile. Mul oli hea meel nii äia kui ka Guido pärast, kes viimaks ometi saab abielluda. Kõik läks hästi: päästetud olin mina ja päästetud oli ka äi.

Noodid viisidki mind Carla juurde. Paljude viiulimänguõpetuste hulka, mida müüja pakkus, juhtus ekslikult üks lauluõpetus. Lugesin tähelepanelikult tiitlit: «E. Garcia (poeg) laulukunsti (Garcia kool) täielik käsitus, mis sisaldab kokkuvõtte Pariisi Akadeemia esitatud referaadist «Inimese hääl»».

Lasksin müüjal teisi kliente teenindada ja hakkasin brošüüri lugema. Pean tunnistama, et lugesin ahmides nagu rikutud mõtteviisiga noormees pornograafilist kirjandust. Ennää, siin on tee, mis mind Carla juurde viib! Temal on seda teost hädasti vaja ja oleks kuritegu, kui ma teda selle juurde ei juhataks. Otsin lauluõpetuse ja läksin koju.

Garcia raamat koosnes kahest osast: teoreetilisest ja praktilisest. Jätkasin lugemist kavatsusega teha too õpetuse endale nii selgeks, et Copleriga järgmisel korral Carla minnes minnes võiksin anda mõne asjaliku näpunäite. Sel viisil võidan aega ja võin rahuliku südamega magada, ehkki lõbustan end seejuures mõttega eelseisvast seiklustest.

Sündmuste kulgu tõukas tagant Augusta ise. Ta astus tuppa mind tervitama ja kiskus mind lugemise juurest korralt. Minu kohale kummardudes riivas ta huultega mu põske ja küsis, millega ma tegelen. Kuuldes, et tegevalist on uue meetodiga, arvas ta seda viiulimängimise kohta käivat ega hakanud raamatut lähemalt uurima. Kui ta läinud oli, kujutlesin läbielatud ohtu suuresti liialdatult ja mõtlesin, et minu hingerahuks oleks küll parem, kui see raamat mul käeulatuses ei seisaks. See tuleb viivitamatult talle määratud kohta edasi toimetada! Nõnda sõostingi vastu armuseiklusele. Nüüd oli mul ettekääne, isegi rohkem kui ettekääne, et teha seda, millest olin kogu aeg puudust tundnud.

Enam ma ei kõhelnud. Jõudnud ihaldatud korrusele, keerasin kohe vasakpoolse ukse juurde. Ukse taga jäin hetkeks peatuma, kuulatades «Mu lipu» ballaadihelisid, mis kajasid võidukalt üle trepikoja. Näis, nagu oleks Carla pärast meie lahkumist vahetpidamata üht ja sama laulu laulnud. Sellise lapsikuse peale ma muigasin, ise õrnusest ja ihast pakatamas. Koputamata paotasin ettevaatlikult ust ja astusin kikkivarvul sisse. Tahtsin teda näha kohe ja viivitamatult. Tillukeses kambris oli Carla häälel tööpoolest ebameeldiv kõla. Ta laulis püüdlilikult ja palju elamuslikumalt kui eelmisel korral. Ta oli end koguni toolileenile nõjatanud, et vabamalt kuulda lasta oma kopsude täisvõimsust. Nägin ainult ta paksude patidega kroonitud pead ja tõmbusin tagasi, sügavasti vapustatud, et olin endale liiga palju lubanud. Vahepeal oli neiu jõudnud viimase noodini, mis ei tahtnudki lõppeda, ning ma jõudsin kotta tagasi minna ja ukse sulgeda, ilma et ta oleks midagi märganud. Viimane noot kõikus ebakindlalt kord üles, kord alla, kuni Carla selle lõpuks õigesti võttis. Järelikult kuulis Carla õiget nooti küll ja Garcial tuli ainult vahele segada ning õpetada teda nooti kiiremini tabama.

Koputasin, kui olin veidi rahunenud. Ta tuli jooksu-

jaiu ust avama ja ma ei unusta ial ta piidale nõjatuvat habrast kogu, kui ta suurte tumedate silmadega tunnistas, enne kui mind trepikoja hämaruses ära tundis.

Selleks ajaks olin niivõrd rahunenud, et kõik mu kõhklused tulid taas tagasi. Olin valmis Augustale truudust murdma, aga mõtlesin seejuures, et kui mõni päev tagasi piisas mulle ainult linnaparki jõudmisest, siis seda kergem oleks mul praegu uksele seisma jääda, kompromiteeriv raamat üle anda ja ülima rahuga koju tagasi pöörduda. See tähendaks ainult lühikest, heade kavatsustega sillutatud hetke. Meenus isegi naljakas nõuanne, mida anti suitsetamisest loobumiseks ja mis võis ka praegu aidata mõnikord aitab rahuneda, kui tikk süüdata ja siis koos sigaretiga ära visata.

Mul olnukski seda kerge teha, sest nüpea kui Carla mu ära tundis, punastas ta ja tegi liigutuse, nagu tahaks tuppa pageda, häbenedes — seda pihtis ta pärastpoole —, et oli luitunud ja kulunud kodukleidis.

Olles ära tuntud, pidasin vajalikuks oma tulekut õigustada:

«Tõin teile raamatu, mis võiks teid huvitada. Kui soovite, jätan selle siia ja lähen kohe minema.»

Sõnad kõlasid üsna järsult, või mulle vähemalt tundus nii, aga sisult ei olnud neis midagi solvavat: nad jätsid tema otsustada, kas pean ära minema või jääma ja Augustale truudust murdma.

Ta lahendas küsimuse, võttis mul käest kinni, et ma ära ei läheks, ja juhatas mu tuppa.

Erutus röövis mult nägemise ja minu meelest ei olnud selle põhjustajaks mitte niivõrd see õrn käepuudutus, kui just familiaarsus, mis, nagu hiljem tundus, otsustas minu ja Augusta saatuse. Seepärast usun, et astusin sisse mõneti vastu tahtmist, ja kui ma nüüd oma esimese ülestastumise lugu mälus värskendan, on mul ikka mulje, et mind sellesse nagu vägisi tõmmati.

Carla õhetav nägu oli tõepoolest kaunis. Olin meeldivalt üllatatud, märgates, et kui mind siin just ei oodatud, siis vähemalt loodeti mu tulekut. Ta ütles vägagi rahulolevalt:

«Nii et tundsime vajadust mind veel kord näha? — Seda kehva neidu, kes võlgneb teile nii palju tänu.»

Kui oleksin tahtnud, oleksin võinud ta sealsamas kaissu tõmmata, aga seda ei tulnud mul pähegi. Mõtlesin sellele

koguni nii vähe, et ei vastanud ta kompromiteerivana tunduvale küsimusele, vaid hakkasin kohe rääkima Garcias ja sellest, kui väga tarvilik on talle see raamat. Rääkisin nii innukalt, et pillasin sekka mõnegi mõtlematuse: Garcia suudab õpetada talle häälekindluse saavutamist, mis annab nootidele metalse kõla ja õhulise kerguse. Samalt õpib ta, et helisev noot kujutab ainult sirgjoont, täpsemalt öeldes tasapinda, täiesti siledat, poleeritud pinda.

Mu õhin jahtus, kui ta mind katkestas, et piinavast kahtlusest lahti saada:

«See tähendab, et teile ei meeldi minu laul?»

Ta küsimus üllatas mind. Olin ta laulu karmilt kritiseerinud, aga ebateadlikult, ja protesteerisin nüüd täiesti sirvalt. Vaidlesin vastu nii veenvalt, et mulle tundus, nagu oleksid mu sõnad, mis käisid ainult laulu kohta, pannud mind taas tunnetama armastust, mis oli mind nii meelevaldselt siia majja toonud. Mu sõnadest õhkus nüüd armastust, et kaalukas osa sellest mu avaluse tõttu kätte paistis.

«Kuidas te võite niimoodi arvata? Kui see tõesti nõnda oleks, kas ma oleksin siis praegu siin? Seisin tükk aega trepikojas ja nautisin teie laulu, mis oli nii võluv ja oma vahetuses nõnda kaunis. Arvan ainult, et täiusest jääb teil veel mõneti puudu, ja seepärast tõingi selle raamatu.»

Milline võim oli Augustal mu vaimu üle, kui ma ikka veel tõrksalt eitasin, et mind oli siia toonud ainult üksi ihal!

Carla kuulas mu meelitusi, mille mõtet ta õieti ei taibanudki. Eriti haritud ta ju ei olnud, aga oma üllatuseks avastas peagi, et tal ei puudu terve mõistus. Ta ütles mulle, et kahtleb kõvasti oma andes ja ka hääles ning tunneb ise, et asi ei edene. Mõnikord pärast mitu tundi kestnud harjutusi lubab ta endal puhkuseks ja nähtud vaeva hüvituseks laulda «Mu lippu», lootes iga kord tabada oma hääles mõnd uut omadust. Ent kõik lõpeb alati ühtmoodi: ta ei laula halvemini kui enne, laulab võib-olla isegi hästi, nagu kinnitavad need, kes teda kuulavad, muude hulgas ka mina (siin pööras ta oma kaunid tumedad silmad minu poole ujeda küsimusega, mis näitas, kui tähtis oli tal veel kord kuulda mu arvamust, mille aususes ta ikka veel kahtles), aga mingit edasiminekut ta ei tunne.

Õpetaja ütleb küll, et kunstis ei olegi pidevat edasiminekut, vaid eesmärgile lähenetakse hüppeliselt, ja et ükskord ärkab ta silmapaistva kunstnikuna.

«See kõik on veel kaugel...» lisas ta, pilk eemale suunatud, justkui näeks ees ootavaid igavaid ja vaevanõudvaid tunde.

Ausaks inimeseks peetakse kõigepealt otsekohest inimest, ja minu poolt oluks kõige ausam soovitada vaesel neiul jätta laulutunnid kus seda ja teist ning saada mu armukeseks. Aga ma ei olnud veel linnapargist nii kaugel jõudnud ja peale muu ei olnud ma sugugi kindel ka selles, kas oskan laulukunsti õigesti hinnata. Juba mitu minutit piinas mind mõte ühest inimesest — sellest tüütust Coplerist, kes veetis kõik pühapäevad meie villas minu ja mu abikaasa seltsis. Kas nüüd oli õige hetk ettevääne leida ja paluda, et neiu minu visiidist Coplerile ei räägiks? Seda ma siiski ei teinud, sest ei teadnud, missugusesse vormi oma soovi rüütada, ja õige see oligi, sest mõne päeva pärast haigestus mu vaene sõber ja suri üsna pea.

Seniks aga ütlesin Carlale, et ta leiab Garcias kõike, mida vajab, ja korra, aga ainult korra, jäi ta seda uskuma ning hakkas sellest raamatust ärevalt imet ootama. Ent samas, nähes enda ees niisugust sõnade hulka, lõi nende võlujõus kahtlema. Lugesin Garcia teooria talle itaalia keeles ette ja andsin itaalia keeles seletusi, kui sellest ei piisanud, tõlkisin teksti trieste murdesse, aga ma ei kuulnud Carla kõris midagi liigahtavat, ehkki tulu sellest raamatust võis avalduda ainult säärasel moel. Veel halvem oli, et peagi tundsin ka mina, kuidas raamat mu käes väärtusetuks muutub. Lugenud kolm korda kõiki neid juhatusi, ei teadnud ma, mida nendega peale hakata, ja maksin oma saamatuse eest teosele kurja kriitikaga kätte. See Garcia kulutas enda ja minu aega tõendamaks, et inimhää on võimeline kuuldavale tooma mitmesuguseid helisid, mistõttu pole õige pidada teda ühtseks terviklikuks instrumendiks. Sellisel juhul peaks ka viiulit vaatlema kui mitme instrumendi mehhaanilist ühendit. Võib-olla talitasin valesti, et Carla kuuldes kriitilisi märkusi tegin, aga kui oled naise kõrval, keda tahad vallutada, on raske jätta kasutamata võimalust oma üleoleku demonstreerimiseks. Tegelikult hakkaski ta mind imetlema ja sõna otseses mõttes tõukas eemale teose, mis kujunes meie

Galeotto*, kuigi ei jäänud meile seltsiks kuni pattu langetamiseni. Mina ei olnud veel otsustanud raamatust loobuda ja lõtkasin lugemise edasi. Kui Copler suri, ei olnud seda mulle enam vaja. Minu kodu ja siinse maja vahel oli sellega katkenud side ja sündmuste edasist kulgu võis pidurdada ainult mu südametunnistus.

Vahepeal oli meie suhtlemisse sünenenud teatud intiimsus, märksa suurem, kui oleks võinud oodata pooletunnisest vestlusest. Olen märganud, et kriitiliste hinnangute kokkulangevus lähendab inimesi sisemiselt. Vaene Carla kasutas seda intiimsust oma murede pihtimiseks. Pärast Copleri vahelelastumist elasid nad küll tagasihoidlikult, kuid puudust kannatamata. Nüüd koormas neid ainult mõte tulevikule, sest ehkki Copler tõi neile kindlatel kuupäevadel toetust, ei lubanud ta neil sellega kindlalt arvestada; ta ei soovinud endale muresid ja eelistas, et muretskaid nemad. Pealegi ei andnud ta seda raha niisama: selle eest oli ta nende majas täielik peremees ja nõudis, et teda informeeritaks ka kõige tühisematest asjadest. Häda neile, kui nad lubasid endale mõne lisakulutuse, mida polnud enne temaga kooskõlastatud. Mõni aeg tagasi oli Carla ema haige ja neil tuli tegelda majapidamisega, nii et laulmine jäi mõneks päevaks unarusse. Kuulnud seda maestro käest, tegi Copler Carlale stseeni ja lahkus, teatades, et sellisel juhul ei maksa korralikke inimesi toetusraha palumisega tülitada. Mitu päeva elasid nad hirmus, et on saatuse hooleks jäetud. Kui Copler viimaks välja ilmus, kordas ta kõiki varasemaid tingimusi ja määras kindlaks, mitu tundi Carla peab päevas klaveri taga istuma ja kui palju tohib majapidamisele pühendada. Heejuures ähvardas ta, et astub nende juurde ootamatult sisse ja kontrollib, millega nad tegelevad.

«Muidugi mõista teeb ta seda meie huvides,» ütles neiu lõpetuseks, «aga ta raevutseb iga tühise asja pärast, nii et kord võib siiski tulla aeg, kus ta vihahoos meid saatuse hooleks jätab. Võib-olla nüüd, kus ka teie meie eest hoolitsete, ei ole seda enam karta, eks?»

* Galeotto — vana rüütliromaani «Lancelot du Lac» kangelane, kes täitis kupeldaja osa Lancelot' (Lancillotto) ja kuninganna Ginevra vahel. Seda romaani lugesid Dante «Jumaliku komöödia» kangelased Paolo ja Francesca (Põrgu V laul), kusjuures raamat mängis nende elus Galeotto osa. — Tõlk.

Ja ta surus mul taas kätt. Kui ma kohe ei vastanud, kohkus ta, et olen äkki Copleoriga solidaarne, ja lisas:

«Ka sinjoor Copleer kinnitab, et te olete väga hea inimesel!»

See lause tahtis olla komplimendiks nii mulle kui ka Copleerile.

Too Copleer, kelle Carla mulle nii vastumeelsena visandas, oli mulle uudiseks ja äratas minus elavat sümpaatiat. Oleksin tahtnud olla tema sarnane, kuid see polnud võimalik, sest siia majja oli toonud mind iha! Tõsi küll, raha, mis Copleer kahele vaesele naisele tõi, tuli teiste käest, aga tema oli ju selle hankinud ja pühendas sellele perekonnale osa oma elust. Pahameel, mis ta naistele välja valas, oli tegelikult isalik viha. Ent minus tärkas kahtlus: äkki ajendas ka teda sellisele heategevusele iha Carla järel? Hetkegi kõhklemata küsisin Carlalt:

«Kas Copleer on teilt kunagi suudlust palunud?»

«Mitte kunagi!» vastas Carla elustudes. «Kui ta minu käitumisega rahul on, väljendab ta kasinalt oma heakskiitu, surub kergelt mu kätt ja lahkub. Teinekord, kui ta raevutseb, jätab ta isegi käepigistuse ära ega märkagi, et ma hirmu pärast nutan. Suudlus oleks sellisel korral mulle tõeliseks lohutuseks.»

Nähes mind naermas, tõttas Carla öeldut täpsustama:

«Nii vanalt mehelt, kellele ma pealegi nii palju võlgnen, võtaksin suudluse tänuga vastu.»

Näe, veel üks tõeliste haigete eelis: nad näevad välja vanemad, kui nad tegelikult on.

Tegin katse sarnaneda Copleoriga. Naeratades, et vaest neidu mitte väga ehmatada, ütlesin, et ka mina tükin võimutsema, kui mul tuleb kellegi eest hoolitseda. Ja minagi arvan, et kui juba kunstiga tegelda, siis tuleb seda teha tõsiselt. Elasin oma uude rolli nii hästi sisse, et lakkasin isegi naeratamast. Copleeril oli õigus kohelda karmilt neidu, kes ei oska hinnata aja väärtust: ta peaks meeles pidama, kui paljud inimesed toovad ohvreid, et teda abistada. Ma olin temaga tõeliselt vali ja karm.

Oli aeg lahkuda, sest pidin minema hommikueinele. Just täna ei tahtnud ma Augustat ootama panna. Sirutasin Carlale käe ja märkasin alles nüüd, kui kahvatu ta oli. Tahtsin teda lohutada:

«Ärge muretsege, teen kõik, mis minust oleneb, et kaitsa teid Copleeri ja kõikide teiste eest.»

Ta tänas, aga näis siiski endist viisi masendatuna. Hiljem sain teada, et vaevalt olin ma sisse astunud, kui ta ainas tõde, mõistes, et olen temasse armunud ja et seega on ta ka päästetud. Hiljem aga — nimelt siis, kui ma minekule asusin — oli ta veendunud, et ka mina olen ainult laulukunstisse armunud ja jätan ta seepärast kohe maha, kui ta halvasti laulab ja edusamme ei tee.

Ta näis mulle väga lööduna. Mul hakkas temast kahju, aga et ma ei võinud enam aega kaotada, otsustasin lohutada teda viisil, millele ta oli äsja kui kõige tõhusamale vihjanud. Juba uksel olles tõmbasin ta enda ligi, nihutasin ninaga ettevaatlikult kõrvale jämeda patsi, ja jõudnud huultega kaelani, näksasin seda kergelt hammastega. Näiliselt oli see nali ja ta puhkeski lõpuks naerma, aga alles siis, kui ma ta lahti lasksin. Selle hetkeni seisis ta mu käte vahel jahmununa ja liikumatuna.

Ta tuli minu järel trepikotta, ja kui ma alla hakkasin astuma, küsis naerdes:

«Millal te jälle tulete?»

«Kas homme või mõne päeva pärast,» vastasin ma eba-kindlalt ja seejärel otsustavamalt: «Kindlasti homme.» Et ma ei tahtnud end liiga kompromiteerida, siis lisasin veel: «Me jätkame Garcia lugemist.»

Selle lühikese aja jooksul oli ta näoilme muutumatu: ta võttis vastu mu esimese kõhkleva lubaduse, siis tänuga tõlse ja nõustus ikka ühtmoodi naeratades ka kolmanda ettepanekuga. Naised teavad alati, mida nad tahavad. Ei Adal, kes mind ära põlgas, ei Augustal, kes mu vastu võttis, ega Carlal, kes laskis mul oma äranägemist mööda toimida, polnud kõhkluuse hetkegi.

Väljas tänaval tundsin end kohe lähemal Augustale kui Carlale. Hingasin värsket ning puhast õhku ja mind valdas täielik vabadustunne. See oli minu poolt üksnes väike nali, mis ei lakanud nali olemast isegi siis, kui ta objektiks oli valitud Carla patsiga varjatud kael. Lõppude lõpuks oli ka Carla suudluse vastu võtnud kui hea läbisaamise töötuse ja ennekõike kui lubaduse toetust anda.

Siiski hakkasin juba samal päeval söögilauas kannatama. Mu seiklus laskus suure sünge varjuna minu ja Augusta vahele ning mulle näis võimatu, et see võiks

Augustale märkamata jääda. Tundsin end mannetuna, süüdlasena ja haigena. Vasakus küljes torkivat valu tajusin närvivaluna, milles tuikas mu südametunnistusele löödud suur haav. Sel ajal kui ma hajameelselt söömist teesklesin, püüdsin valu leevendada, võttes vastu traditsioonilise vankumatu otsuse. «Ma ei kohtu temaga enam,» mõtlesin, «ja kui peaksingi teda viisakuse pärast veel kord külastama, siis olgu see ka viimane kord.» Minult ei nõutud ju palju, ainult ühte pingutust — et püüaksin Carlaga mitte enam kohtuda.

Augusta küsis naerdes:

«Mis sinuga on, kas käisid Olivi juures, et oled nüi mures?»

Ka mina hakkasin naerma. Oli suureks kergenduseks, et sain hakata rääkima. Õige küll, sõnad polnud need, mis võinuksid rahu tagasi anda, sest seesuguste väljaütlemiseks oluks vaja pihutada ja töötusi anda, aga aitas nendestki. Lobisesin õhinal ja palju, lõbusalt ja heasüdamlikult. Siis leidsin midagi veel paremat: viisin jutu väike-sele pesuköögile, mida Augusta nii väga ihaldas ja millele ma seni olin vastu vaieldud, ning andsin sealsamas loa ehitamiseks. Ta oli nii liigutatud sellest loast, mida tal isegi nuruda ei tulnud, et tõusis ja tuli mind suudlema. Ta suudlus kustutas täielikult tolle teise ja ma tundsin end kohe paremini.

Nii saimegi pesuköögi ja veel praegugi, kui ma väike-sest ehitusest juhtun mööda minema, meenub mulle, et seda soovis Augusta, kuid lubas teoks teha Carla.

Järgnev õhtupoolik oli tulvil armastust. Üksi olles vaev-vas südametunnistus mind palju rängemini. Augusta sõnad ja ta õrnus mõjusid mulle rahustavalt. Läksime koos välja, pärast saatsin teda ema juurde ja veetsin terve õhtu temaga.

Enne magamaheitmist vaatasin nagu tavaliselt tükk aega naist, kes juba magas, tasa ja ühtlaselt hingates. Ka unes nägi ta välja äärmiselt korralik: tekk lõua alla tõmmatud, hõredad juuksed lühikesse, kuklale kinnitatud patsi palmitud. Mõtlesin: «Ma ei taha talle valu teha. Mitte ial!» Uinusin rahulikult. Kohe homme selgitan oma vahekorra Carlaga ja leian mooduse, kuidas vaest neidu ta tuleviku suhtes rahustada, ilma et mul seejuures tuleks suudlusi appi võtta.

Nägin veidrat und: ma mitte üksnes ei suudelnud Carla

kaela, vaid õigisin seda. Hammustasin raevuka himurusega, aga hammustuse kohtadel tekkinud haavad ei veritsenud, vaid kael jäi samasuguseks nagu ennegi — nõtkaks, puutumatuks, valge nahaga kaetuks. Mu embuses rippuv Carla ei paistnud nende hammustuste pärast kannatavat. Kes aga nende pärast kannatas, oli ei tea kust ikkagi väljailmunud Augusta. Tema rahustamiseks ütlesin: «Ma ei söö kõike ära, jätan tükikese sulle ka.»

Unenäo mulje lõi välja alles siis, kui ma keset ööd ärkasin ja seda selge peaga meenutasin. Lummuses olles, see tähendab und nähes ei vähendanud isegi Augusta juuresolek naudingut, mida see mulle pakkus.

Vaevalt ärganud, mõistsin täie selgusega, kui tugev on mu iha ja millist ohtu kujutab see mulle ja Augustale. Võib-olla on minu kõrval magava naise üsas tärkamas juba uus elu, mille eest ma olen vastutav. Kes teab, mida Carla võib nõuda, kui saab minu armukeseks? Mulle tundus, et täheldasin tal kalduvust elu nautida, milleks tal siiani polnud võimalust. — Kas ma suudan ülal pidada kahte perekonda? Augusta nõudis mõistlikult ainult pesukööki, teine tahab midagi muud, mis muidugi ei ole odavam. Nägin otse ilmsi, kuidas Carla minuga pärast seda naeratades hüvasti jättis, kui olin teda suudelnud. Ju ta teadis ette, et olen küps talle saagiks langema. Pimeduses haaras mind selline hirm, et ma ei suutnud oiatust tagasi hoida.

Augusta ärkas ja küsis, mis on lahti. Vastasin lühidalt, esimese pähetuleva mõttega ja suurivaevu hirmust vabanedes, sest oma ootamatu küsimuse oli ta esitanud just siis, kui mu huulilt oli lipsanud too reetlik oie:

«Ma mõtlen vanaduse peale!»

Ta hakkas naerma ja püüdis mind lohutada, kuigi unehimas, nagu ta siis veel oli. Ta tegi seda samade sõnadega, mida kordas alati, kui märkas, et mind kohutab aja kiire möödumine:

«Ära sellele enam mõtle. Me oleme alles noored... Nii hea on praegu magada!»

Seekordne lohutus lohutaski: ma ei mõtelnud enam millelegi ja uinusin uuesti. Öösel öeldud sõna on nagu päikesekiir — valgustab tegelikkuse üht tahku, mille kõrval kahvatuvad kõik fantaasia poolt loodud kujud. Miks ma pidin kartma Carlat, kelle armuke ma veel polnudki? Ilmselt pingutasin kõigest väest, et antud olukorda halvas

valguses ette kujutada. Lõpuks ei olnud ka bébé, kelle ma Augusta üska olin kujutlenud, siamaani peale pesuköögi ehitamise muud elumärki andnud.

Hommikul tõusin eelmisel päeval kindlaks kujunenud parimate kavatsustega. Ruttasin kabinetti ja panin ümbrikusse raha, mida tahtsin Carlale pakkuda, kui teatan talle, et ma teda isiklikult enam ei külasta. Seejuures teatan ka, et olen valmis posti teel raha saatma iga kord, kui ta seda soovib ja antud aadressil teatab. Just siis, kui hakkasin välja minema, tuli Augusta ja küsis lahkelt naeratades, kas ma ei tahaks teda isa juurde saata. Guido pulmadeks oli Buenos Airesest saabunud ta isa, kellega tuli tutvust teha. Seejuures mõtles Augusta kindlasti rohkem minule kui Guido isale. Ta tahtis uuendada õrnust, mis oli sünenenud meie vahekorda eelmisel päeval. Aga nüüd oli lugu teine: mulle ei meeldinud, et selle külaskäigu pärast ei saa ma oma heäd kavatsust kohe teoks teha. Sel ajal kui meie Augustaga tänaval kõrvuti sammusime, näiliselt veendununa vastastikusel kiindumuses, arvas teine naine juba, et ma teda armastan. See oli halb. Meie jalutuskäik tundus mulle sundusena.

Leidsime, et Giovanni tervis oli tõesti paranenud. Ainult saapaid ei saanud ta veel jalga panna, sest jalad olid paiset. Ei tema ega mina omistanud sellele mingit tähendust. Ta istus salongis koos Guido isaga, kellele mind esitleti. Augusta jättis meid kohe üksi, et minna ema ja õdede juurde.

Sinjoor Francesco Speier näis mulle palju vähem haritud kui ta poeg. Ta oli umbes kuuekümnepäevane, väikest kasvu tüse mehike, üsna piiratud aruga ja loid, võib-olla ka sellepärast, et äsja põetud haiguse tagajärjel oli ta kuulmine tõntsiks jäänud. Oma itaaliakeelses jutusse poetas ta vahetevahel mõne hispaania sõna:

«Cada* kord, kui ma Triestesse tulen...»

Vanad vestlesid äriasjadest ja Giovanni kuulas Guido isa tähelepanelikult, sest neil asjadel oli Ada saatusele väga suur tähtsus. Kuulasin hajameelselt pealt ja taipasin, et vana Speier on otsustanud oma äriasjad Argentiinas likvideerida ja kõik kogutud *duro*** Guidole anda, et poeg rajaks Triestes uue firma. Seejärel läheb ta ise

* Iga (hisp. k.). — Tõlk.

** Duro (hisp. k.) — Hispaania rahaühik. — Tõlk.

Buenos Airesesse tagasi, kus hakkab naise ja tütrega elama väikesest maavaldusest, mille ta endale jätab. Ma ei saanud aru ega tea praegugi, miks ta rääkis seda Giovanni minu juuresolekul.

Puhuti näis, et nad vaikivad ja silmitsevad mind, just kui nõuannet oodates. Soovides viisakas olla, tähendasin: «See valdus ei olegi vist nii väike, kui kavatsete selle sissetulekutest elada!»

Giovanni hakkas kohe mõirgama:

«Mis sa õige arvad?!» See mõiratus meenutas oma tugevusega mu äia parimaid aegu ja ma olen kindel, et kui ta poleks häält tõstnud, oleks sinjoor Francesco mu märkuse kõrvust mööda lasknud. Nüüd aga läks ta kahvatuks ja ütles:

«Ma loodan, et Guido ei keeldu mu kapitalilt protsente maksmast.»

Ma mõirgava häälega püüdis Giovanni teda rahustada:

«Mis siin protsentidest rääkida! Kui vaja, kuuluksid sulle kahekordsed intressid. Ta on ju ometi teie poeg!»

Bellest hoolimata ei paistnud sinjoor Francesco rahunevat ja tundus, et ta ootas minult kinnitavat sõna. Tahtsingi seda teha, aga et vanamees oli vahepeal veel halvemini kuulma hakanud, pidin palju sõnu kulumata.

Vanade ärimeeste vestlus jätkus, aga ma hoidusin targu sellesse sekkumast. Giovanni jälgis mind üle prillide ja heitis mulle aeg-ajalt uuriva pilgu; tema raske hingamine tundus mulle hoiatusena. Siis rääkis ta midagi pikalt-laialt ja pöördus vahel kinnitust oodates minu poole:

«Eks ole nii?»

Toetasin teda varmalt.

Minu püüdlik toetus torkas silma rabeledusega, sest igale sõnale ja liigutusele andis hoogu raev, mis minus aina kasvas. Mis ma õieti teen selles ruumis, miks ma kaotan aega, mida võin kasutada oma heade kavatsuste elluviimiseks? Nad sundisid mind käega lööma teole, mis oli mulle ja Augustale nii kasulik! Otsisin mõttes juba vabandavat ettekäänat, et minema pääseda, aga siis tulid Guidoga koos salongi naised. Guido oli kohe pärast isa saabumist kinkinud mõrsjale toreda sõrmuse. Keegi ei vaadanud minu poole ega tervitanud mind, isegi väike Anna mitte. Ada sõrmes sätendas juveel. Kihlatu õlalt kätt võtmata

näitas ta seda isale. Ka naised silmitsesid kivi vaimustusega.

Sõrmused mind ei huvitanud. Ma ei kandnud isegi oma laulatussõrmust, sest see takistas vereringet. Ilma hüvasti jätmata väljusin salongist ja olin eesukse juures juba lahkumas, kui Augusta mulle järele jõudis — ta oli määrganud mu pagemist. Mind üllatas ta moonutatud ilme. Huuled olid tal sama kahvatud kui meie laulatuspäeval enne kirikusse sõitmist. Ütlesin, et mul on ees pakiline asjaajamine. Siis meenus mulle väga õigel ajal, et mõne päeva eest olin paljast tujukusest otnud kaugenägeliku jaoks väga nõrgad prillid (ma olin nad vestitasku torganud ja sinna nad jäidki, ette ei pannud ma neid kordagi), ja lisasin, et mul on kokku lepitud kohtumine silmaarstiga, kes kontrollib mu nägemist, mis minu arvates on viimasel ajal tõrksimaks läinud. Ta ütles, et võin kohe ära minna, aga enne peaksin Guido isaga hüvasti jätma. Kehitasin kärsitult õlgu, ent kuuletusin.

Astusin tagasi salongi ja kõik noogutasid mulle viisakalt. Mis minusse puutub, siis tuli mu hea tuju tagasi, sest lootsin siit varsti minema pääseda. Guido isa, kellel polnud veel täit ülevaadet nii suure pere liikmetest, küsis:

«Loodetavasti me veel kohtume, enne kui ma Buenos Airesesse tagasi sõidan?»

«Oo!» ütlesin mina. «Cada kord, kui siia majja tulete, võite mind arvatavasti eest leida!»

Kõik puhkesid naerma ja ma lahkusin võidutsevalt, isegi Augusta jättis minuga küllalt lõbusalt hüvasti. Lahkusin nii kombekalt, olles täitnud kõik vajalikud formaalsused, et võisin nüüd astuda kindlal sammul ning rahulikult. Oli veel üks asjaolu, mis vabastas mind kahtlustest, mis mind siiani olid tagasi hoidnud: põgenesin äia majast sooviga sealt võimalikult kaugele jõuda, mis tähendas, et pidin minema Carla juurde. Selles majas kahtlustati mind alates septsustest Guido vastu, ja see polnud just esimene kord (nii mulle vähemalt näis). Ilma mingi tagamõtteta ja hajali olles tegin märkuse Argentiinas oleva maavalduse kohta, aga Giovanni järeldas, et tegin seda meelega ja soovist Guidot isa ees mustata. Guidoga oleks mul lihtne asju klaarida, kui selleks vajadus peaks tulema, aga Giovannile ja kõigile teistele, kes mind selletaolistes nurjatustes kahtlustavad, vastan kättemaksuga. Mitte seda, et oleksin nüüdsama otsustanud Augustale truudust murda. Mulle

ei lihtsalt päevselgeks, mida ma õieti tahan. Selles pole veel midagi halba, et ma korra Carla poole sisse astun, ja isegi kui ma veel kord peaksin siin kandis ämmaga kokku pörkama ja tema juhtuks küsima, mida ma siit otsin, vastaksin talle silmaga pilgutamata:

«Mis siin küsidagi! Lähen Carla juurde.» Nii et see oli ainus kord, kus läksin Carla juurde Augustale mõtlemata. Nii väga oli mind solvanud äia käitumine.

Trepikojas ei kuulnud ma Carla häält. Hetkeks valdas mind hirm: äkki on ta välja läinud? Koputasin ja astusin kohe ilma vastust ootamata sisse. Carla oli kodus, aga toas istus ka ta ema. Nad õmblesid ja arvatavasti oli selline koos töötamine neil üsna tavaline, ainult mina polnud seda enne näinud. Mõlemad töötasid ühe suure lina kallal, kumbki ise servas, teineteisest kaugel. Säh sulle! Mina tormasin Carla juurde, aga tema viibis ema seltsis. See muutis kõik. Sellises olukorras ei saanud teoks teha ei häid ega halbu kavatsusi. Kõik jäi õhku rippuma.

Carla lõi näost õhetama ja tõusis, kuna eideke võttis aeglaselt prillid ninalt ja pani toosi. Mina aga mõtlesin endamisi, et mul on veel üks põhjus nõrdimuseks peale selle, et ma ei saanud südant kergendada. Kas polnud praegu just need tunnid, mis Copler oli laulmise jaoks määranud? Tervitasin vana sinjoorat viisakalt, ehkki pidin ennast selleks sundima. Tervitasin ka Carlat ja ütlesin talle, peaaegu otsa vaatamata:

«Tulin vaatama, kas saame sellest raamatust veel midagi kasulikku ammutada.» Ja osutasin Garciaale, mis lebas ilmselt puutumatuks laual, kuhu ma selle eile olin jätanud.

Istusin samale kohale kui eelmisel päeval ja avasin raamatu. Carla püüdis algul naeratada, aga nähes, et ma tema viisakusest väljagi ei tee, istus kähku ning kuulekalt minu kõrvale ja vaatas samuti raamatusse. Ta ebales, sest ei saanud millestki aru. Vaatasin teda ja avastasin ta näos midagi, mis vihjas nõrdimusele ja jonnakusele. Kujutlesin, et sellise ilmega võtab ta vististi vastu Copleri etteheiteid. Ainult et praegu ta ei teadnud veel, kas minu etteheited võivad olla samasugused kui need, millega Copler teda kostitab, sest nagu ta hiljem tunnistas, oli tal meeles, et olin teda eelmisel päeval suudelnud, millest ta järeldas, et on minu viha vastu alatiseks kaitstud. Sellepärast oli ta ikka veel valmis nõrdimuse ilmet lahkeks

naeratuseks muutma. Pean siinkohal ütlema, sest hiljem ei ole mul selleks aega, et mulle oli äärmiselt vastukarva ta eneseusk, et on mu igavesti taltsaks teinud üheainsa suudluse abil: naine, kes niiviisi mõtleb, on väga ohtlik naine.

Tol momendil oli mu hingeseisund siiski täpselt sama-sugune kui Coplelil: mu süda oli täis etteheiteid ja sügavat meelepaha. Hakkasin valju häälega lugema seda osa, mida me olime juba eelmisel päeval lugenud ja mille ma ise olin põrmuks teinud; lugesin pedantselt, ilma kommenteerimata, rõhutades ainult mõningaid sõnu, mis näisid mulle tähtsatena.

Carla katkestas mind ja ütles veidi väriseva häälega: «Mulle näib, et seda oleme juba lugenud.»

Nii olin sunnitud välja tulema oma seletusega. Vahel võivad isegi omaenda sõnad mõningat kergendust tuua. Olles palju rahulikumad nii minu hingeseisundist kui ka käitumisest, tõid mu sõnad mind seltskondliku elu miljöösse.

«Vaadake, sinjoriina,» — mahedahäälese pöördumisega käis kaasas naeratus, mis võis olla ka armukese oma — «enne kui edasi minna, tahaksin need leheküljed veel kord läbi võtta. Võib-olla langetasime eile mõningate asjade kohta liiga tormaka otsuse; üks mu sõpru hoiatas mind hiljuti, et kui tahan Garcíast aru saada, siis pean lugema lõpuni.»

Nüüd viimaks pidasin vajalikuks osutada lugupidamist ka vaesele vanale sinjoorale, kes kogu elu jooksul, ükskõik kui ränk see ka polnud, ei olnud vist kunagi sellisesse täbarasse olukorda sattunud. Läkitasin ka temale naeratuse, mis nõudis rohkem pingutusi kui see, mille kinkisin Carlale.

«Raamat ei ole väga huvitav,» ütlesin ma sinjoorale, «aga selle kuulamisest on kasu ka neil, kes ei tegele lauluga.»

Jätkasin jonnakalt lugemist. Carla tundis end nähtavasti paremini ja ta täidlastel huultel mängles midagi naeratusetaolist. Vana sinjoora seevastu meenutas ikka veel vaest ahistatud loomakest ja tупpa jäi ta ainult seepärast, et ujeduse tõttu ei osanud leida õiget ettekäänat äraminemiseks. Mina ei oleks mingi hinna eest reetnud soovi teda siit minema saada. See tähendanuks rängasti kompromiteerivat tegu.

Carla osutus minust otsustusvõimelisemaks: väga viisakalt palus ta mind lugemine korra katkestada ja ütles mulle, et ta võib ära minna, sest lina kallal jätkavad nad juba pärast lõunat.

Sinjoora astus lähemale ja ulatas kõheldes käe. Surusin seda väga südamlikult ja ütlesin:

«Ma mõistan, et see pole just huvitav lugemine.»

Võis paista, nagu oleks mul tema lahkumisest väga kahju. Sinjoora pani lina, mida ta seni oli käes hoidnud, maha ja Carla läks talle trepikotta järele, et veel midagi ütelda, mind aga ajas kärsitus teda enda kõrval näha otse arust ära. Carla tuli tупpa tagasi, sulges ukse ja istus mu kõrvale endisele kohale, suu ümber kalk võru, mis meenus lapse näos peegelduvat jonnakust. Ta ütles:

«Bel ajal ma harilikult õpin. Oli nüüd vaja, et see kiire too mulle just täna kaela tuli!»

«Kas te siis ei mõista, et mind teie laulmine üldse ei huvita?» karjusin ma ja tõmbasin ta nii ägedalt kaenlasse, et mul tuli teda alguses suule suudelda ja alles siis samasse kohta, kuhu ma eelmisel päeval suudluse olin vajutanud.

Veider lugu! Ta puhkes nutma ja vabastas end mu embrusest. Nuuksudes tunnistas ta, et on sellest peale juba liiga palju piinelnud, kui ma niisuguse näoga tema tупpa astusin. Ta nuttis enesehaletsusest nagu inimene, kes tajub, et teine ta kannatustele kaasa tunneb. Pisarates ei väljendunud mitte ta valu, vaid selle valu ajalugu. Alati ajab nutu peale, kui tunned, et sinu suhtes ollakse ülekohutune. Tegelikult oligi ülekohus sundida ilusat neidu õppima, kui teda selle asemel võis lihtsalt suudelda.

Kõik läks hoopis kehvemini, kui olin kujutlenud. Olin sunnitud oma käitumist selgitama, ja et seda tuli ruttu teha ning mul polnud aega midagi välja mõelda, ütlesin talle suisa tõtt. Rääkisin, kui kannatamatult ma soovisin teda näha ja suudelda. Mul oli tahtmine tulla tema juurde üna varakult ja see soov küpses öösel veelgi. Loomulikult ei ütelnud ma talle, mida ma kavatsesin tema poole tülles ette võtta, aga see polnudki nii tähtis. Ma tundsin ju ühtviisi valusat kärsitust, ükskõik kas otsustasin tema juurde tulla ja teatada, et jätan ta saatuse hooleks, või kiirustasin tema juurde, et teda kaissu haarata. Veel pajatasin talle hommikul toimunust, et mu naine sundis mind kaasa tulema ja viis mu äia juurde, kus pidin kuulama ärijutte,

millega mul polnud midagi tegemist. Lõpuks õnnestus mul suure vaevaga vabaks rabelda. Kogu tee tulin jooksa-jalu, ja mida ma kohale jõudes leidsin? — Üle kogu tee laiali laotatud lina!

Carla hakkas naerma, sest sai juba aru, et mul pole midagi ühist Copleriga. Naer säras ta kaunil näol otsekui vikerkaar ja ma suudlesin teda jälle. Ta ei vastanud mu kallistustele, aga alistus neile kuulekalt. — Ma jumaldan naistes seda võimet, vist sellepärast, et armastan õrnamat sugu seda enam, mida nõrgemad nad on. Nüüd ütles ta mulle esmakordselt, et on Copleri käest kuulnud, kuidas ma oma naist armastan.

«Sellepärast,» lisas ta, ja ma märkasin, kuidas üle ta kauni nää libises tõsise otsuse vari, «ei saa meie vahel olla midagi muud peale sõpruse.»

Minul ei olnud sellesse mõistlikusse otsusesse suurt usku, sest isegi seda öeldes ei märganud ta suud mu suudluste eest kõrvale pöörata.

Carla rääkis pikalt ja laialt. Ilmselt tahtis ta äratada kaastunnet. Mul on meeles kõik, mis ta tookord ütles, aga uskuma hakkasin seda alles siis, kui ta minu elust päriseks kadus. Niikaua kui ta minu kõrval oli, kartsin teda kui naist, kes varem või hiljem kasutab oma mõju selleks, et mind ja mu peret hävitada. Ma ei uskunud teda, kui ta kinnitas, et ei soovi muud, kui et ma kindlustaksin temale ja ta emale tagasihoidliku elatise. Nüüd tean kindlalt, et ta tõesti ei kavatsenud minult rohkem nõuda, kui ta tegelikult vajab, ja kui ma sellele mõtlen, kui halvasti ma teda mõistsin ja kui vähe oli selles armastust, pean häbi pärast punastama. Temal, vaesekesel, polnud minust midagi. Oleksin andnud talle kõik, sest olen neid inimesi, kes oma võlad kinni maksavad. Aga ma ootasin aina, et ta minult seda paluks.

Ta jutustas, millisesse väljapääsmatusse olukorda ta oli pärast isa surma sattunud. Kuude viisi tuli tal koos emaga päevad ja ööd läbi heegeldustööd teha, mida üks kaupmees neile andis. Ta uskus lihtsameelselt, et abi tuleb ikka jumala käest, ja seisis tundide viisi akna all, vaadates tänavale, kust see abi pidi saabuma. Sealt aga tuli Copler. Nüüd, väitis ta, on ta oma saatusega rahul, kuid sellest hoolimata ei saa nad emaga vahel mure pärast und silma, sest neile pakutav abi on nii ebakindel. Kui ühel päeval äkki selgub, et tal puudub hääl ja lauluand? — Copler

jalata nad siis maha. Pealegi kavatses ta Carlale ühes laadil mõne kuu pärast debüüdi korraldada. — Aga kui see kujuneb läbikukkumiseks?

Ajendatud ikka samast soovist kaastunnet äratada, jutustas ta, et nende perekonda tabanud krahhi oli purustanud ka tema armuunelmad: peigmees jätnud ta maha.

Ikka veel ei tärpanud minus kaastunnet. Küsisin:

«Kas teie peigmees on teid palju suudelnud? — Kas nii tihti nagu mina?»

Ta naeris, sest segasin tal rääkimist. Mina aga mõistsin, et üks mees on mulle juba tee ette teinud.

Juba ammu oli möödas lõunatund, millal pidin kodus olema. Oleksin tahtnud ära minna. Selleks päevaks piinas Olin kaugel südametunnistusepiinadest, mis mul täna öösel magada ei lasknud, ka rahutus, mis mind Carla juurde oli toonud, oli täielikult haihtunud. Aga rahulik ma ka ei olnud. Vist on mu saatuse alati rahutust tunda. Mul ei olnud südametunnistusepiinu, sest suudlusted, mida Carla mulle lubas, nii palju kui tahtsin, olid lubatud sõpruse nimel, mis ei võinud Augustat kuidagi rahvatada. Ent seal näis mulle, et avastasin selle ärrituse põhjuse, mille pärast mu organismis hakkasid nagu tavallist tunda andma põgusad valud. Carla nägi mind väärvalguses! Ta võis mind põlata, nähes, kuidas ma ihkan tema suudlusi, kuigi armastan ise Augustat. Seesama Carla, kes seni oli mu vastu üles näidanud nii palju lugupidamist, sest vajab minu abi.

Otsustasin võita tema lugupidamise ja laususin sõnad, mis mind hiljem kaua piinasid kui mälestus arast kuriteost, reetmisest, mis sai teoks vabal soovil, ilma vähimagi vajaduseta ja täiesti asjatult.

Olin juba päris ukse juures, kui ütlesin Carlale inimele, kes küll ei muretse, kuid laskub avameelsusse südamant valutades:

«Copler on teile rääkinud, kui väga ma oma naist armastan. See on tõsi: ma pean oma naisest väga lugu.»

Silts rääkis talle kõigis üksikasjades oma abiellumise loo, et armusin Augusta vanemasse õesse, kes minust väljagi ei teinud, sest oli armunud teisesse, et üritasin seejärel kosida teist öde, kes mind samuti tagasi lükkas, ja et alistusin lõpuks ning abiellusin Augustaga.

Carla jäi mu juttu kohe uskuma. Hiljem sain teada, et

Copler oli meie majas üht-teist kuulnud ja talle teatavaks teinud üksikasju, mis polnud päris õiged ja mida ma nüüd kas täpsustasin või üle kinnitasin.

«Kas teie naine on ilus?» küsis ta mõtlikult.

«Oleneb maitsest,» vastasin ma.

Minus tegutses mingi pidurduskeskus. Olin äsja öelnud, et pean oma naisest lugu, kuid jätsin ütlemata, et ma ei armasta teda. Ma ei olnud öelnud, et Augusta mulle meeldib, aga ma polnud ka öelnud, et ta ei saagi mulle meeldida. Tõllal arvasin, et olen ääretult siiras, nüüd aga tean, et nende sõnadega reetsin mõlemad naised ja kogu meie — nende ja minu — armastuse.

Tõtt öelda ei olnud ma veel rahul, mul puudus midagi. Mulle meenus mu heade kavatsuste ümbrik ja ma pakkusin seda Carlale. Ta avas selle ja andis kohe tagasi, öeldes, et mõne päeva eest oli Copler neile kuutoetuse toonud ja praegu ei ole tal raha vaja. Minu rahutus selle ajel aina kasvas, sest vana arvamusel põhjal uskusin, et tõeliselt ohtlikud naised ei võta kunagi vastu väikesi summasid. Ta märkas mu rahulolematust, ja võluva lihtsameelsusega, mida ma alles praegu, neid ridu kirja pannes hinnata oskan, palus mult mõne krooni taldrikute ostmiseks, nad olid mingi köögiõnnetuse läbi omadest ilma jäänud.

Seal juhtus midagi, mis jättis mu mällu kustumatu jälje. Lahkumisel suudlesin teda ja sedapuhku vastas ta mu suudlusele kirklikult. Mu mürk oli mõju avaldanud. Ta ütles ülima naiivsusega:

«Ma armastan teid, sest olete nii hea, et isegi teie rikkus ei saa teid rikkuda.»

Ja lisas kelmikalt:

«Nüüd ma tean, peamine on, et teid ei tohi lasta oodata, muus osas olete ohutu.»

Trepikojas küsis ta veel:

«Kas võin nüüd lauluõpetaja ja Copleri sinnapaika jätta?»

Trepist alla rutates hüüdsin talle vastu:

«Eks vaatame!»

See oligi ainuke ebamäärasus, mis meie vahekorra kohale rippu jäi, kõik muu oli selgesti piiritletud.

Kõigest sellest hakkas mul nii halb, et kui ma välja õhu kätte jõudsin, olin segaduses ja hakkasin meie majale vastupidises suunas minema. Oleksin läinud äärepealt Carla juurde tagasi ja selgitanud talle oma armastust

Augusta vastu. Seda võis veel teha, sest ma polnud talle öelnud, et ma Augustat ei armasta. Ainuke asi — olin ausalt räägitud loo lõpetuseks öelda, et ma praegu Augustat tõepoolest armastan. Sellest oligi Carla järeldanud, et ma oma naist ei armasta, ja vastanud mulle tühiselt mu suudlusele, rõhutades sellega oma kiindumust. Mulle näis, et kui poleks olnud seda episoodi, olnuks mul kergem taluda Augusta usaldavat pilku. Ja mõelda vaid, et alles äsja rõõmustas mind teadmine, et Carla usub mind oma naist armastavat, nõnda et seiklust, mida ma nii väga himustasin, pakutakse mulle ta enese otsuse põhjal üksnes suudlustega maitsestatud sõprusena.

Pargis istusin pingile ja joonistasin hajameelselt kepiga kivale tänase kuupäeva. Samas muigasin kibedalt: teadsin ju, et seda ei saa hoopiski lugeda piirdatumiks, millega mu reetmised lõpevad. See oli alles algus. Kust ma teian jaksu, et mitte tagasi minna ahvatleva naise juurde, kes mind ootab? Peale selle olin võtnud endale juba kohustusi, mille täitmine oli auasi. Olin saanud suudlusi, mille eest sain vastu pakkuda ainult mõned fajanssnõud! Nüüd aidas mind Carlaga tasumata arve.

Hommikusöök möödus nukras meeleolus. Augusta ei küsinud mu hilineamise põhjuste järele ja mina ei esitanud neid. Kartsin end reeta, seda enam, et pargist koduni olin mölgutanud ühel lühikesel teelõigul mõtet pihtida talle oma truudusemurdmise katset, arvates, et kogu lugu võib mu ausal näol peegelduda. See olnuks muidugi ainus pääsetee. Kõike ära rääkides oleksin end usaldanud tema kaitsle ja järelevalve alla. See olnuks nii suure tähtsusega sündmus, et võinuksin täiesti siiralt tähistada selle kuupäevaga oma pöördumist aususe ja tervise juurde.

Köögi ajal vestlesime igasugusest tühjast-tähjast. Püüdsin näida lõbusana, aga ei teinud katsetki õrnust üles näidata. Augusta hingeldas. Kindlasti ootas ta seletusi, mis jäid tulemata.

Pärast hommikusööki jätkas ta oma tohutut tööd talve-riivaste paigutamisel erilistesse kappidesse. Nägin teda tööst hõivatuna veel pärastlõunalgi, kui ta pika koridori lõpus teenija seltsis askeldas. Tema suur südamevalu ei takistanud tal pühendumast tervislikele toimetustele.

Õelusin rahutult oma magamistoa ja vannitoa vahet. Ohtelugu tahtsin Augustat kutsuda ja talle vähemalt

ütelda, et ma teda armastan, millest talle vaesele, hea kohtlasele inimlapsele oleks aidanud. Aga selle asemel ma a nult mõtlesin ja suitsetasin.

Mõistagi tegin läbi mitu faasi. Oli isegi hetk, millal süürase voorusesöösti tõrjus kõrvale kärsitu soov hõimata päeva lähemale tuua, et võiksin Carla juurde tormata. Võimalik, et sellegi soovi ajendajaks oli mõni hea kavatsus. Tegelikult oli kõige raskem niisama, omal jõul vooruse ja kohusetunde tee tagasi pöörduda. Ülestunnistua, mis oleks kindlustanud mulle naise kaasabi, oli mõeldamatu; seega jäi veel Carla, kellele võinuksin koos viimase suudlusega anda oma vande. Kes see Carla õieti on? Lõpupeude lõpuks ei ole isegi väljapressimine kõige hullem oht, mis mind tema poolt ähvardab. Järgmisel päeval saab ta mu armukeseks ja kes teab, mis tagajärjed sellel võivad olla. Teadsin temast niipalju, kui too tobu Copler mulle oli rääkinud, aga temalt saadud andmete põhjal ei oleks minust ettevaatlikum inimene, näiteks Olivi, temaga isegi äritehingusse astunud.

Kogu terve ja kaunis toimekus, mille Augusta mu majja oli toonud, oli tühja jooksnud. Abielu kui tugevatoimeline vahend, mille külge ma klammerdusin oma ängistavaa püüdes terveks saada, oli alt vedanud. Olin veel raskemini haige ja pealegi nii enda kui ka teiste õnnetuseks abielus.

Hiljem, kui ma tõesti sain Carla armukeseks ja pöördusin mõttes tagasi tolle kurva pärastlõuna juurde, ei suutnud ma kuidagi mõista, miks ma ei jäänud pidama, miks ma ei katkestanud järjekordse kindla otsusega kõike juba eos, kui ma polnud veel seotud mingite kohustustega. Ma olin ette nii palju piinelnud oma truudusemurdmise pärast, mis polnud veel teoks saanud, et näis kerge sellest hoiduda. Tagantjäreletarga üle võib alati naerda, aga liiga ettenägeliku üle samuti, sest tulemus on ühesugune. Neil ängistavatel aegadel ilmus sõnaraamatusse C(Carla) tähe alla see kuupäev ja versaalides märkus: «VIIMANE TRUUDUSEMURDMINE.» Ent esimene tegelik truudusemurdmine, millega vältimatult kaasnesid kõik järgmised, toimus alles järgmisel päeval.

Õhtul ei tulnud mul paremat pähe kui vanni võtta. Ihu tundus räpane ja tuli tahtmine end puhtaks pesta. Aga kui ma vannis olin, siis leidsin: «Et end päris puhtaks saada, peaksin täielikult vees lahustuma.» Panin end küll ri-

hases, aga olin niivõrd masendatud, et mul ei jätkunud niigi jaksu end korralikult kuivatadagi. Päike loojus ja ma jäin akna alla lehtivaid aiapuid vaatama. Äkki hakkas mul värinad peal käima ja ma lootsin rahuldust tundes, et võib-olla on see palavikust. Ma ei soovinud surma, vaid haigust, sellist, mis oleks takistuseks või siis ettevaatuseks oma tahtmist mööda toimida.

Pärast pikka köhklust tuli Augusta mind vaatama. Hahes, kui õrn ja tasase meelega ta oli, tabas mind tõeline vappetülm ja ma hakkasin hambaid lõgistama. Augusta ehinus nii, et sundis mind voodisse heitma. Lõgistasin küünte pärast hambaid, aga teadsin juba, et tegemist pole palavikuga, ja ei lasknud tal arsti kutsuda. Palusin teda laup kustutada, minu kõrvale istuda ja vaikida. Ma ei tea, kui kaua aega me niiviisi olime, aga lõpuks sain sooja ja ka eneseusaldus tuli mõnevõrra tagasi. Kuid peas valitses ikka veel selline segadus, et kui Augusta jälle arsti kutsumisest rääkima hakkas, ütlesin talle, et mul on mu halva enesetunde põhjus teada ja et ma räägin talle sellest hiljem. Seega pöördusin tagasi oma kavatsuse juurde talle kõike pihtida. Mulle ei jäänud muud teed rõhuvast tunde vabanemiseks.

Iatusime mõne aja tummalt. Siis märkas, et Augusta tõuseb tugitoolist ja tuleb minu poole. Mind haaras hirm: äkki on ta kogu lugu aimanud. Ta võttis mu käe, silitas seda ja pani oma peopesa õrnalt mu laubale, et katsuda, kas see pole kuum. Lõpuks ta ütles:

«Seda oli ju oodata! Miks sa seda nii valusalt läbi elad?»

Mind üllatasid need imelikud sõnad ja ka see, et nad lipsasid tal suust summutatud nuuksatuse saatel. Oli selge, et ta ei vihjanud minu seiklusele. Kust ma võisin ette teada, et ma niisuguseks osutun? Küsisin üsna järsult:

«Mis sa sellega tahad ütelda? — Mida oli oodata?»

Ta pomises hämmeldunult:

«Guido isa saabumist Ada pulmadeks...»

Lõpuks taipasin: ta arvas, et kannatan Ada eelseisva abiellumise pärast. See näis mulle suure ebaõiglusena: sellises patus mind küll süüdistada ei saanud. Tundsin end puhtana ning süütuna nagu vastsündinu ja otsekohe oli ka rusuv tunne nagu peoga pühitud. Kargasin voodist välja:

«Sina siis arvad, et ma kannatan Ada abiellumise pärast? Oled sa hull! Sellest saadik, kui abiellusin, ei ole

ma tema peale hetkegi mõtelnud. Ja mul polnud isegi meeles, et täna saab see sinjoor Cada!»

Suudlesin ja embasin teda ihaldavalt. Mu sõnad kõlasid nii siiralt, et tal hakkas oma kahtlustuse pärast häbi.

Ka tema lihtsameelne pilves nägu selgines ja varsti läksime õhtustama, mõlemad kaunistes näljased. Sama laua taga, kus me mõni tund tagasi nii palju olime kannatanud, istusime nüüd nagu kaks head puhkust nautivat sõpra.

Ta tuletas mulle meelde, et olin lubanud rääkida oma halva enesetunde põhjusest. Nii mõtlesingi välja haiguse, mis võimaldaks mul teha kõike, mida ma tahan, ilma et tunneks ennast süüdi. Rääkisin talle, et juba täna hommikul kahe vana sinjoori seltsis vajusin sügavasti norgu. Seejärel läksin prillide järele, mis silmaarst oli mulle välja kirjutanud. Võib-olla mõjus mulle kõige masendavamalt see vanaduse tunnusmärk. Pärast hulkusin mitu tundi sihitult tänaval. Rääkisin mind piinavatest kujutlustest, kusjuures mul on meeles, et nendes oli varjul isegi vihje pihtimusele. Ma ei tea, millises seoses tolle välja mõeldud haigusega hakkasin rääkima verest, mis meis ringleb ja meid püsti hoiab, ning et tänu sellele võime mõelda ja tegutseda, järelikult ka patustada ja kahetseda. Augusta ei saanud aru, et jutt on Carlast, aga mulle näis, et olin talle selle välja ütelnud.

Pärast õhtusööki torkasin prillid ninale ja teesklesin tükk aega, et loen ajalehte; aga prillidega nägin kõike nagu läbi udu. See tegevus suurendas veelgi mu erutust, mis oli meeldiv nagu alkoholijoove. Ütlesin, et ma ei saa loetust aru. Teesklesin endiselt haiget.

Õo veetsin peaaegu unetult. Ootasin kirglikult Carla embusi. Ihaldasin just teda, seda neidu paksude, isemoodi keeratud patsidega ja nii musikaalse häälega, kui tal polnud vaja noodist laulda. Ta oli nende kannatuste pärast seda ihaldatavam, mis ma tema pärast läbi elasin. Kogu õo kordasin endamisi vastuvõetud raudset otsust. Ma olen Carlaga täiesti siiras, ja enne kui ta minu omaks saab, räägin talle tõtt oma vahekorra Augustaga. Oma üksinduses puhkesin naerma: väga originaalne on minna üht naist vallutama, kaasas teisele naisele määratud armastussõnad. Võib-olla muutub Carla neid kuulates taas passiivseks. Ja mis sellest? Ükskõik, kuidas ta ka praegu ei käituks, see ei vähenda tema alistuvuse ulatust, milles võisin enda arvates täiesti kindel olla.

Järgmisel hommikul rõivastudes pomisesin sõnu, mida kavatsin talle ütelda. Enne minu omaks saamist peab Carla teadma, et tänu oma iseloomule ja tervisele on Augusta osanud võita nii mu lugupidamise kui ka armastuse (oleksin võinud kulutada palju sõnu selgitamiseks, kuid ma Augusta tervise all mõtlen, ja see teadmine oleks ka Carla kasuks tulnud).

Kohvilauas olin nii ametis kõne ettevalmistamise ja viimistlemisega, et ainuke armastuse märk, mille Augusta minult sai, oli põgus suudlus enne väljumist. Ma kuulusin ängi jäägitult temale! Läksin Carla juurde, et taas hõõg-voile puhuda oma kirge Augusta vastu.

Kui ma Carla tuppa astusin, oli mulle nii suureks leevenduseks leida teda üksi ja ootamas, et tõmbasin ta kohe enda ligi ja kaisutasin teda kirglikult. Kohkusin energiast, millega ta mu eemale tõukas. Tõeline raev! Ta ei tahtnud kuuldagi embustest ja ma jäin ammuli sui keset tuba seisama, valusasti puudutatud ja pettunud.

Ent Carla toibus ja sosistas:

«Kas te siis ei näe, et toauks jäi lahti ja keegi tuleb trepist alla?»

Võtsin tseremoniaalse külastajahoiaku ja säilitasin selle, kuni kutsumatu segaja oli mööda läinud. Siis sulgesime ukse. Carla kahvatas, kui nägi, et ma ka võtit keerasin. Nii oli kõik selge. Varsti mu käte vahel lebades sosistas ta hingeldades:

«Kas sa tahad seda? Kas sa tõesti tahad seda?»

Ta sinatas mind ja see kujunes otsustavaks. Ma vastasin valmalt:

«Ainult seda ma tahangi, mitte midagi muud!»

Olin unustanud, et tahtsin talle enne midagi selgitada.

Vaevalt oli kõik toimunud, kui mul tuli tahtmine alustada juttu oma vahekorra Augustaga, sest see oli mul enne meelest ära läinud. Aga sellisel hetkel on see raske. Rääkida naisega niisugusel ajal millestki kõrvalisest tähendaks vähendada ta eneseunustuses tehtud otsuse tähtsust. Isegi kõige nürim mees teab, et sääraseid asju ei tohi teha, pealegi teavad kõik, et ei saa võrreldagi teoks saanud eneseunustusliku sööstiga tähtsust sellega, mis järgneb vahetult pärast seda. Naisel, kes esimest korda on avanud käed teie sülelemiseks, oleks äärmiselt solvav kuulda endale öeldavat: «Ennekõike pean sulle seletuse andma selle kohta, millest me eile rääkisime...» Mis eile?

Kõik mis toimus eelmisel päeval, ei ole mainimisväärtne, ja kui mõni džentelmen tunneb teisiti, seda halvem talle endale, ta peab tegema kõik, et keegi seda ei märkaks.

Mina olingi üks neid tuimi džentelmene, ja kuna ma pidin teesklema, siis tegin eksisammu, mis võinuks jääda tegemata, kui olnuksin siiram. Ma küsisin:

«Kuidas see juhtus, et sa mulle andusid? Millega ma olen selle ära teeninud?»

Kas ma tahtsin talle sellega tänu avaldada või oli see etteheide? Kõige tõenäolisemalt oli see mannetu katse selgituste juurde silda luua.

Ta vaatas mõneti üllatunult üles, et mu nägu näha.

«Mulle näib, et sina võtsid mind.» Seejuures naeratas ta südamlikult, soovides näidata, et tal ei ole mulle midagi ette heita.

Mulle meenus, et naised tahavad alati kuulda, nagu oleksid nemad need, keda on võetud. Ta märkas kohe, et on end ebatäpselt väljendanud, et võtta saab esemaid, inimesed aga lepivad omavahel kokku, ja sosistas:

«Ootasid sind! Sa oled see rüütel, kes tuli mind vabastama. Muidugi on halb, et sa oled abielus, aga kuna sa oma naist ei armasta, siis tean vähemalt, et minu õnn ei purusta teise naise õnne.»

Harilik valu vasakus küljes läbis mind nii lõikavalt, et pidin Carla oma embusest lahti laskma. Järelikult ma ei liialdanud, kui omistasin oma mõtlematult öeldud sõnadele sellise tähtsuse. Nii et mu vale ajendaski Carlat minu omaks saama! Ja kui räägiksin talle nüüd oma armastusest Augusta vastu, oleks tal täielik õigus süüdistada mind löksu meelitamises. Õgvendused ja täpsustused olid praegusel hetkel lausa võimatud. Ehk tuleb hiljem juhus, kus võin seletada ja sellesse küsimusse selgust tuua. Aga seni, kui niisugune juhus tuleb, on minu ja Carla vahel veel üks side tekkinud.

Seal, Carla kõrval, taastus täielikult mu armastus Augusta vastu. Sel hetkel valdas mind ainult üks soov: tõtata oma seadusliku naise juurde, et näha, kuidas ta usina sipelgana askeldab meie varanduse ümber, paigutades seda kampri ja naftaliini päästvasse atmosfääri.

Ent ma jäin truuks oma kohustusele, mis kujunes küll väga raskeks, esmajoonelise episoodi pärast, mis mind väga häiris ja milles ma nägin uut ohtu sfinksi poolt, kellega mul oli tegemist. Carla rääkis, et eelmisel päeval kohe

pärast mu äraminekut tulnud lauluõpetaja, kelle ta tõstis lihtsalt ukse taha.

Ma ei suutnud tagasi hoida protesteerivat liigutust. See oli niisama hea kui teatada Coplerile meie armuvahekorra!

«Mis Copler selle kohta ütleb?» hüüatasin ma.

Carla puhkes naerma ja pugus seekord omal algatusel mu kätte vahele.

«Kas me pole siis kokku leppinud, et tõstame ka tema ukse taha?»

Ta oli väga armas, aga ei suutnud mind enam enda poole võita. Leidsin samas pedagoogihoiaku, mis mulle hästi sobis, sest andis võimaluse välja valada oma meelepeaha, noomida naist, kelle pärast ma ei saanud rääkida oma naisest, nagu oleksin tahtnud. Ütlesin, et meie maailmas peavad kõik inimesed tööd tegema, sest nagu ta kindlasti on märganud, on see maailm kuri ja selles peavad vastu ainult tugevad. — Aga kui ma juhtuksin suurema? Mis saab temast siis? Võimalus, et ma võin teda maha jätta, oli serveeritud niisuguses vormis, et ta ei võinud kuidagi solvuda, ja ta ilmutaski ainult meeleliigutust. Siis ütlesin, ilmse kavatsusega teda alandada, et minu naise puhul piisab ühestainsast sõnast ja kõik mu soovid täidetakse silmapilkselt.

«Olgu nii!» ütles ta alistunult, «saadame õpetajale sõna, et ta tuleks tagasi!» Seejärel katsus ta sisendada mulle sama antipaatiat, mida ta ise õpetaja vastu tundis. Iga päev oli ta sunnitud taluma selle vastiku vanamehe seltskonda. Too sunnib teda lõpmatult kordama ühtesid ja samu harjutusi, millest pole mitte mingisugust kasu. Ainult need päevad on tal õnnelikud, kui õpetaja juhtub haige olema. Ta loodab isegi, et õpetaja sureb, aga selles suhtes ei ole tal vist õnne.

Oma meeleheites läks ta isegi ägedaks. Ennast üles küttes ja oma haavu osatades kordas ta neid kaebusi üha rõhukamalt: tal ei vea, ta on õnnetu, lootusetult õnnetu. Ja kui ta meenutas, et armus minusse esimesest pilgust ainult seepärast, et minu sõnadest, silmadest, kogu mu olekust paistis õhkuvat töotust pakkuda talle elu, mis oleks vähem karm, mitte nii igav ja raske kui praegune, ei suutnud ta enam pisaraid tagasi hoida.

Sel viisil õppisin kohe tundma ta nuukseid ja need ärritasid mind; need olid nii tugevad, et ta habras keha vap-

pus nende käes. Mulle tundus, et mu taskule ja mu elule on toorelt kallale tungitud. Ma küsisin:

«Ega sa viimati ei arva, et minu naine ei teegi tööd? Sel ajal kui me siin istume ja lobiseme, mürgitab ta oma kopse kampri ja naftaliiniga.»

Carla nuuksatas:

«Muidugi, sisustus, asjad, rõivad... Õnnelik naine!»

Mõtlesin ärritatult, et ju ta tahab vist, et jookseksin tallegi kõiki neid asju ostma, võimaldades sellega tegevust, mis paistab talle nii meeldivana. Tänu taevale ei näidanud ma seda pahameelt välja, vaid alistasin kohusetunde häälele, mis hüüdis: «Kallista neidu, kes on end sinu kätte usaldanud!» Ja ma kallistasingi teda. Silistasin õrnalt ta juukseid. Selle mõjul vaibusid nuuksed ja pisarad purskasid silmadest ohjeldamatu ojana, otsekui vihm, mis järgneb äikesele.

«Sa oled mu esimene armuke,» ütles ta veel, «ja ma loodan, et jääd oma armastuse juurde!»

Mind ei liigutanud eriti teade, et olen ta esimene armuke, vihje, mis valmistas otsekui kohta teisele. See avaldus tuli hilinenult, sest teema ise oli juba poole tunni eest ammendatud. Ometi oli see uus ähvardus. Naine usub tavaliselt, et tal on oma esimese armukese peale kõik õigused. Sosistasin talle õrnalt kõrva:

«Ja sina oled minu esimene armuke... pärast seda kui ma abiellusin.»

Hääle õrnus maskeeris selles pihtimuses peituvat katset meie osi võrdsustada.

Varsti lahkusin tema juurest, sest ma ei tahtnud mingil juhul lõunaotele hilineda. Enne äraminekut tõmbasin taskust taas oma ümbriku, mida ma mõttes heade kavatsuste ümbrikuks hüüdsin, sest selle oli loonud parim kavatsus. Tundsin vajadust olnut kinni maksta, et ennast vabamalt tunda. Carla keeldus jälle mahedalt seda raha vastu võtmast ja see pahandas mind väga, kuid ma suutsin hoiduda seda väljendamast, maha arvatud see, et karjusin tema peale, ehkki leebeid sõnu kasutades. Karjusin, et mitte peksa anda, aga kes oleks võinud seda märgata? Ütlesin, et teda saades olin jõudnud oma ihalduste tippu, aga et selle omamise veel sügavamaks läbitunnetamiseks tahan ma teda täielikult ülal pidada. Ärgu ta mind ärri-tagu, sest ma elan seda valusasti läbi. Et ma äraminekuga

kiirustasin, väljendasin oma mõtet napolisõnaliselt, mis tehti — pealegi karjutuna — sai kaunis toore vormi:

«Kas sa oled mu armuke või ei ole? — Kui jah, siis sel juhul on mu kohus sind ülal pidada.»

Carla ehmus, ei ajanud enam vastu ja võttis ümbriku, mind seejuures aralt silmitsedes, et välja uurida, kus oli asi — kas minu raevukas karjumises või armastusest tulvil sõnades, millega talle annetati kõik, mida ta eales tahtis. Ta sai pisut rahu tagasi alles siis, kui ma väljudes suutega ta laupa puudutasin. Trepil tärkas mul kahtlus, kas Carla, saanud selle raha ja kuulnud, et ma tema tulevikumured enda peale võtan, ei tõsta äkki ukse taha ka Coplerit, kui too pärast lõunat tema juurest läbi peaks astuma. Tahtsin juba üles tagasi minna ja teda keelitada, et ta mind sellise teoga ei kompromiteeriks, ent polnud enam aega, mul tuli kiirustada.

Kardan, et arst, kes seda käsikirja loeb, tuleb mõttele, et ka Carla kujutab endast huvitavat psühhoanalüüsi objekti. Talle võib näida, et Carla andumine, millele eelnes lauluõpetaja vallandamine, toimus liiga kähku. Ka mulle näis, et vastutasuks oma armastuse eest ootas ta minult liiga palju järeleandmisi. Läks vaja mitmeid kuid, enne kui ma vaest neidu paremini mõistma hakkasin. Arvatavasti laskis ta ennast võtta, vabanemaks Copleri tüütavast hoolekandest, ja see pidi olema talle kaunis eba-meeldiv üllatus, kui ta mõistis, et oli andunud asjatult: endist viisi nõuti temalt seda, mis oli talle nii vastumeelne — see on laulu. Ta lamas alles mu embuses, kui kuulis, et laulutunde tuleb jätkata. Sellest ta pettumus ja pahameel, mille väljendamiseks ta ei leidnud õigeid sõnu. Nii et täiesti erinevatel põhjustel rääkisime vastamisi üsna imelikke asju. Alles siis, kui ta mind tõesti armastama hakkas, sai ta tagasi loomulikkuse, mille oli jalt võtnud too arvestus. Mina omalt poolt ei saavutanud temaga suheldes iialgi loomulikkust.

Koju kiirustades mõtlesin tee peal: «Kui ta teaks, kui väga ma oma naist armastan, käituks ta teisiti.» Ja nii juhtuski — kui ta sellest tõesti teada sai, hakkas ta teisiti käituma.

Väljas ahmisin sisse vabaduseõhku ega valutanud enam südant, et olen oma vabaduse ohtu saatnud. Järgmise päevani jäi küllalt aega ja mul oli võimalus nuputada, kuidas end ähvardavate pahanduste vastu kaitsta. Koduteel

kogusin isegi nii palju südikust, et hakkasin süüdistama ühiskondlikku korda, otsekui oleks see mu üleastumise eest vastutav. Minu meelest peaks kord olema selline, et lubaks mehel aeg-ajalt — mitte alati! — astuda armuvahekorda ka naistega, keda ei armastata, ilma et sealjuures peaks kartma halbu järelmõjusid. Südametunnistus mulle tüli ei teinud. Seepärast olen arvamusel, et südametunnistusepiinu ei tekita kahetsus juba kordasaadetud halva teo pärast, vaid halva teo kavatsemine. Keha ülemine pool kummardub, et uurida alumist poolt ja langeb selle kohta otsus. Leides selle olevat sündsusetu, tunneb ta vastumeelsust, mida nimetataksegi südamevaevaks. Ka antiiktragöödiad ei tõusnud ohver enam ellu, kuid süümepiinad läksid üle. See tähendas, et halb oli lunastatud, ja teiste pisarad ei tähenda meile midagi. Kust võisin mina need südamevalud võtta, kui ma sellise rõõmu ja armastusega oma seadusliku naise juurde tõttasin? Ammu enam ei olnud ma ennast nii puhtana tundnud.

Eine ajal olin Augusta vastu pingutamatult lahke ning õrn. Sel päeval ei olnud meie vahel ühtegi võltsnooti. Ka ei lubanud ma endale midagi äärmuslikku: käitusin nõnda, nagu käitutakse korraliku naisega, kes kuulub kindlalt sulle. Hiljem tuli ette minupoolset õrnustega liialdamist, aga sedagi ainult siis, kui heitlesin sisimas kahe naise vahel; armastusavaldustega liialdades oli mul kergem Augusta eest varjata, et meie vahele on kerkinud — antud hetkel küllaltki tugev — teise naise vari. Veel võin lisada, et samal põhjusel eelistas Augustagi mind siis, kui ma ei olnud täielikult tema päralt ja järelikult ka mitte päris siiras.

Mind ennastki pani mõnevõrra imestama mu tookordne rahu, aga ma seletasin seda faktiga, et mul oli õnnestunud sundida Carlat vastu võtma toda «heade kavatsuste ümbrikku». Ma ei arvanud, et olen sellega oma arve tasunud. Seda mitte. Aga mulle tundus, et olen algust teinud indulgentsi lunastamisega. Õnnetuseks jäi kogu minu ja Carla vahekorra jooksul raha mu peamiseks mureks. Igal võimalikul juhul panin seda raamatukappi ühte peidikusse tallele, et olla valmis vastama oma armukese igale nõudmisele, mille ees turdsin lausa hirmu. Ent sel kombel, kuidas Carla mind maha jättis, jäi kõik raha minu käsutusse ja kulus hoopis teiseks otstarbeks.

Õhtu pidime veetma äia juures lõunasöögil, kuhu olid kutsutud ainult perekonnaliikmed ja mis pidi asendama traditsioonilist laulatusele eelnevat vastuvõttu; laulatus ise pidi toimuma kahe päeva pärast. Guido tahtis ära kasutada Giovanni ajutist paranemist, mis tema meelest võis olla ainult lühiajaline.

Läksime Augustaga sinna varasel õhtupoolikul. Teel tuletasin talle meelde, et ta oli eelmisel päeval arvanud, nagu kannataksin ma lähenevate pulmade pärast. Augusta andis oma kahtlustuste pärast veel kord häbi ja ma rääkisin pikalt ning laialt, kui alusetu see oli. Tõepoolest, mis sin enam arutada, kui ma täna hommikul koju tulles olin koguni unustanud, et juba õhtul toimub selle piduliku sündmuse sissejuhatamine!

Ehkki kutsutud olid ainult oma perekonna liikmed, tahtsid vanad Malfentid pidusööki väärikalt korraldada. Augusta oli palutud abiks saali ehtimisele ja lauakatmisele, sest Alberta ei tahtnud sellest kuulda. Ta oli äsja mingil võistlusel oma ühevaatuselise komöödia eest preemia saanud ja asus nüüd tarmukalt rahvusliku teatri reformeerimisele. Niimoodi jäime lauda katma mina ja Augusta, keda abistasid toatüdruk ja Luciano, Giovanni kontoris töötav noormees — ühtviisi võimekas korda looma nii kontoris kui ka kodus.

Aitasin lilled tuua ja need ilusasti lauale paigutada.

«Näed sa,» ütlesin ma naljatades Augustale, «ka mina annan oma panuse nende õnne heaks. Kui mind oleks palutud nende abieluvoodit kohendada, oleksin sedagi samasuguse häirimatusega teinud!»

Pärast läksime pruutpaari otsima. Nad olid tulnud parajasti ühelt ametlikult visiidilt ja pugunud salongi kõige kaugemasse nurka. Võis arvata, et just enne meie sisseastumist olid nad suudelnud. Mõrsja ei olnud veel tänavakostüümi ära võtnud ja oli nüüd oma kuumusest õhetava näoga väga kaunis. Ja et jätta mulje, nagu polekski nad seal suudelnud, lasksid nad paista, nagu oleksid nad hoopis teaduslike küsimuste üle vaieldud. See oli lapsik ja võib-olla isegi kohatu. Nad kas ei tahtnud meid oma intiimsustesse pühendada või kartsid, et nende õrnutsemised võivad kellelegi valu tekitada. Ent mina ei lasknud endal tuju rikkuda. Guido ütles, et Ada ei usu, et on olemas herilasi, kes võivad oma mürgise pistega halvata teisi, neist märksa tugevamaid putukaid ning säili-

tada need elusaks ja värskeks toiduks oma järeltulijalle. Mul oli küll kusagilt meeles, et looduses toimub tööpoolest midagi nii võigast, aga praegu ei tahtnud ma Guido selle kinnitamisega meelehead teha.

«Kas sa pead mind herilaseks, et minu poole pöördud?» küsisin ma naerdes.

Jätsime pruutpaari omaette, et nad võiksid tegelda meeldivamate asjadega. Mulle hakkas juba tunduma, et õhtupoolik venib, oleksin parema meelega kodus olnud ja oma kabinetis õhtusööki oodanud.

Esikus pörkasime kokku doktor Paoliga, kes tuli just mu äia magamistoast. Ta oli alles noor arst, aga osanud endale juba hea klientuuri soetada. Ta oli heleblond ja nooruki roosatava jumega. Kõige tähtsamad ta jõulise isiku juures olid silmad, nii et ta mõjus sugestiivsena ja tõsisena. Prillid tegid teda vanemaks, kuid ta pilk riivas esemeid otsekui paitades. Praegu, kus ma nii teda kui ka doktor S-i, oma psühhiaatrit, ühtemoodi hästi tunnen, näib mulle, et viimase pilk on meelega puuriv, kuna doktor Paoli pilk on uuriv vaibumatu uudishimu pärast. Paoli näeb selgesti oma patsienti, aga ta ei lase silmist ka tema abikaasat ja tooli, millel too istub. Jumal teab, kes neist kahest paremini oma patsiente nahutas! Äia haiguse ajal käisin tihtipeale Paolit keelitamas, et ta perekonnast saladuses hoiaks, kui ähvardavalt lähedal on katastroof, ja mulle tuleb meelde, et ühel päeval silmitses ta mind kauemini, kui see mulle oleks meeldinud, ja ütles naerdes:

«Küll te jumaldate oma naist!»

Ta oli terane vaatleja, sest tookord ma tööpoolest jumaldasin oma naist, kes isa haiguse pärast väga muretses ja kellele ma iga päev truudust murdsin.

Ta ütles meile, et Giovannil on parem kui eelmisel päeval, praegu ta tema pärast suuremat ei muretse, sest aastaaeg on soodus ja tema arvates võib noorpaar rahulikult pulmारेisile minna. «Loomulikult,» lisas ta ettevaatlikult, «kui ei teki ootamatuid tüsistusi.» Tema prognoos osutus õigeks, sest ootamatud tüsistused tekkisid tõesti.

Hüvastijätul tuli talle meelde, et ka meie tunneme kedagi Coplerit, kelle voodi juurde ta oli täna konsiiliümile kutsunud. Copleril oli neeruhälvatus. Hälvatuse esimeseks endeks olnud kohutav hambavalu. Siis andis ta ka

väga troostitu prognoosi, kuid mahendas seda samas oma tavapärase kahtlusega:

«Võib-olla pääseb veel eluga, kui hommikuni vastu jääb.»

Augustal läksid kaastundest silmad märjaks ja ta palus mind kiiresti meie vaese sõbra juurde minna. Kõhklesin veidi, kuid kuuletusin siis, ja koguni meelsasti, sest ootamatult valdas mu meeli Carla. Kui karm ma olin vaese vastu olnud! Copleri surmaga jääb ta täiesti üksi oma trepikotta, mis ei saa mind enam kompromiteerida, sest on nüüdsest peale minu maailmast täiesti ära lõigatud. Oli vaja tema juurde tõtata, et hajutada mulje, mille mu tänane karm käitumine oli jätnud.

Kõigepealt läksin siiski targu Copleri poole. See oli vajalik, et võiksin pärast Augustale ütelda, et olin tõesti Coplerit näinud.

Tagasihoidlik, aga väga korralik ja mugav väike korter Corsia Stadionil, kus Copler elas, oli mulle tuttav. Selle omanik, vana pensionär, oli oma viiest toast kolm temale loovutanud. Mind võttiski vastu peremees, punetavate laugudega hingeldav paksuke, kes lühikeses pimedas koridoris rahutult edasi-tagasi tatsas. Ta ütles, et Coplerit raviv arst oli äsja lahkunud, sedastades, et haige on agoonias. Vanamees rääkis aina hingeldades ja sosinal, otsekui kardaks häirida surija rahu. Ka mina tasandasin häält. Meie arvates on see lugupidamise avaldus, ehkki — kes teab — surijale oleks võib-olla meeldivam, kui ta viimastel minutitel kõlaksid tema ümber valjud ja selgesti kostvad hääled, mis meenutaksid talle elu.

Vanamees ütles, et voodi juures valvab üks nunn. Täis lugupidamist, seisin mõne aja toaukse ees, mille taga vaene Copler imetäpse rütmilise korinaga oma viimaseid eluhetki mõõtis. Ta häälekas hingamine koosnes kahest hellist: ebakindlast ning puhutisest, kui ta sisse hingas, ja kiirustavast, kui ta välja hingas. Suremise kärsitus? Kahele helile järgnes paus ja ma mõtlesin, et kui see pikeneks, siis algakski uus elu.

Vanamees tahtis, et ma tuppa astuksin, aga ma keeldusin. Liiga palju surijaid oli mind etteheitva pilguga vaadanud.

Ma ei jäänud ootama pausi pikenemist ja kiirustasin Carla juurde. Koputasin ta toa uksele, mis oli lukus, aga keegi ei vastanud. Kärsituses hakkasin ust jalaga taguma,

ja nüüd avanes mu selja taga korteri teine uks. Kuulsin Carla ema küsimust:

«Kes seal on?» Seejärel küünitas arg eideke end trepikotta vaatama, ja kui ta mind köögist tulevas kollakas valguses ära tundis, märkas ma, et ta nägu lõi punetama ja näis lumivalgete juuste taustal veelgi teravam. Carlat polnud kodus ja eideke oli valmis minema kabinetivõtmete järele, et võtta mind vastu toas, mis tema meelest ainukesena seda au pälvis. Aga ma palusin, et ta asjalt ei muretseks, astusin kööki ja istusin taburetile. Katla all hõõgus kasin peotäis süsi. Ütlesin talle, et ta ei katkestaks minu pärast õhtusöögi valmistamist, kuid eideke rahustas mind ka selles suhtes. Ta keedab aedube, võtab tükk aega, enne kui need niikaugele saavad, et on parajalt pehmed. Kehv toit, mida keedeti peres, kelle ülalpidamiskulud olid nüüd täielikult minu kanda, tegi mind leebeks ja hajutas tusa, mida tundsin oma armukese puudumise pärast.

Sinjoora jäi seisma, ehkki palusin teda mitmel korral istet võtta. Ütlesin talle järsult, et tulin Carlale kurba uudist teatama — Copler on suremas.

Vanakesel vajusid käed rippu. Nüüd pidi ta istuma.

«Mu jumal!» pomises ta. «Mis meist nüüd saab?»

Seal aga meenus talle, et Copler on praegu siiski nendest hullemas olukorras, ja lisas haletsevalt:

«Vaene sinjoor! Ta oli nii hea!»

Juba voolasidki pisarad. Ju ta siis ei taibanud veel, et kui too mehike poleks õigel ajal surnud, oleks teda sellest majast välja visatud. Ka see teadmine andis mulle lohutust. Näe, milline takt ja peenetundelisus mind ümbritseb!

Tahtsin teda rahustada ja ütlesin, et kõik, mida Copler seni nende heaks tegi, jääb nüüdsest peale minu hooleks. Ta pidas vajalikuks õiendada: ta ei haletse üldse mitte ennast — ta ju näeb, kui head inimesed ta ümber on —, vaid valab pisaraid heategija pärast, keda on tabanud selline õnnetus.

Nüüd tahtis ta teada, mis haiguse kätte Copler sureb. Rääkides talle, kuidas lähenev katastroof avalduma hakkas, meenus mulle vaidlus Copleriga valu kasulikkuse üle. Jutt oli sellest, et ta hamba närvid ei pidanud vastu ja hakkasid abi kutsuma, sest umbes meetri kaugusel nendest lakkasid töötamast neerud. Mis saab sõbrast,

kelle nüüd sama kuulnud surmakorin mul veel kõrvus püüa, see jättis mind nii ükskõikseks, et ma mängisin tema kunagiste argumentidega edasi. Kui ta võinuks mind enda kuulda, oleksin talle öelnud, miks nüüd on selge, et haiguse võivad närvid täiesti seaduspäraselt valutada haiguse pärast, mis on puhkenud mitu kilomeetrit temast eemal.

Meil polnud vanakesega enam midagi rääkida ja ma muutusin Carla toas ta saabumist ootama. Võtsin Garcia ja püüdsin mõnda lehekülge lugeda, aga laulukunst ei hõlmanud mind enam.

Carla ema tuli varsti uuesti. Ta oli tütre pärast rahutu, et see ikka veel koju ei jõudnud. Too läinud ostma taldrikuid, mida neil oli hädasti vaja.

Minu kannatus oli lõpukorral. Ütlesin pahuralt:

«Paistab, et olete taldrikud ära lõhkunud. Kas te poleks võinud ettevaatlikum olla?»

Selle küsimusega vabanesin vanakesest, kes eemaldus pomisedes:

«Ainult kaks tükki... Ja needki läksid katki minu käes...»

Need sõnad viisid mind viivuks heasse tujju, sest teadsin, et kõik taldrikud olid viimseni puruks löödud ja et seda oli teinud Carla, mitte vanake. Hiljem sain kuulda, et Carla ei kohelnud oma ema kaugeltki leebelt ja sellepärast kartis too hirmsasti tütre asju nende toetajatega arutada. Kord oli ta oma lihtsameelsuses Coplerile öelnud, kui väga need laulutunnid Carlat tüütavad. Copler oli Carla peale vihaseks saanud, Carla aga oli emaga pahanud.

Nii et kui mu kütkestav armuke lõpuks koju jõudis, armastasin teda ägedalt ja vihaselt. Tema aga sädistas võlutult:

«Ja mina veel kahtlesin su armastuses! Terve päeva jälitas mind mõte enesetapmisest, sest olin andunud mehele, kes vahetult pärast intiimsust oli minu vastu nii toores!»

Ütlesin selgituseks, et ajuti piinavad mind ägedad peavalud. Rääkides neist valudest, suutsin varjata oma tõelist tundeid, kui juhtusin sattuma olukorda, mis nõudis muult suuri jõupingutusi, et mitte ummisjalu Augusta juurde tormata. Oppisin käituma. Vahepeal haletsesime koos — tõepoolest koos! — vaese Copleri saatust.

Muide, Carla ei olnud oma heategija kurva lõpu suhtes sugugi ükskõikne. Sellest rääkides ta kahvatas.

«Ma tunnen ennast,» ütles ta. «Nüüd ei saa ma üksi jäädes tükk aega hirmust lahti. Juba elavana sisendas ta mulle pöörast hirmu!»

Ja esmakordselt tegi ta mulle argse ettepaneku jääda tema juurde terveks ööks. Selle peale ei olnud ma mõelnudki, mul oluks raske veel pooleks tunnikski sinna tuppä jääda. Ent püüdes oma hingeseisundit, mille all ma ise kõige rohkem kannatasin, õnnetu neiu eest varjata, esitasin vastuväiteid, nende hulgas ka selle, et peale meid on samas majas veel tema ema. Sügava põlgusega moskitas ta huuli:

«Oleksime võinud voodi siia üle tuua; ema ei julge minu järele piiluda.»

Siis teatasin mind ootavast pulmabanketist, aga tundsin samas, et pean teda ka tuleviku suhtes hoiatama — ma ei saa siia ööbima jääda. Siia tulles olin nõuks võtnud temaga õrnalt käituda ja nüüd jälgisin hoolega oma hääletooni, mida mul õnnestuski südamlikuna säilitada. Aga iga uus järeleandmine talle või isegi lootuse andmine tulevikus tehtavatele mööndustele oleks tähendanud Augustat järjekordselt petta, millest ma tahtsin hoiduda.

Sel hetkel tundsin, missugused olid need sidemed, mis mind Carlaga kõige tugevamini köitsid: esiteks otsus temaga õrn olla ja teiseks vale minu ja Augusta vahel korra kohta, mille olin talle kord esitanud ja mida pidin nüüd tasapisi leevendada ning lõpuks päriselt tagasi võtma. Alustasin sellega juba samal õhtul, aga loomulikult õige ettevaatlikult, sest mul oli veel hästi mees, mis ma selle vale abil olin saavutanud. Ütlesin, et tunnen end oma naise ees suure võlglasena, sest ta on nii kuldaväärt inimene ja pälvib palju suuremat armastust. Sellepärast ma ei tahagi, et ta minu truudusemurdmisest teada saaks.

Carla embas mind:

«Sellisena ma sind armastangi: nii heana ja õrnana, nagu olid juba esimesel kohtumisel. Ma ei taha sellele vaesekelele iialgi halba teha.»

Mulle ei meeldinud, et ta Augustat vaesekeheks nimetab, aga olin vaesele Carlale tänulik ta malbuse eest. See oli hea, et ta mu naist ei vihanud. Tahtsin talle oma tänumeelt üles näidata ja otsisin mõttes, kas leiduks midagi,

mida sobiks talle armastuse märgiks pakkuda. Lõpuks oli mul käes. Ka Carla sai kingituseks oma pesuköögi — andsin loa, et tal pole vaja lauluõpetajat tagasi kutsuda. Sellele vastas Carla pöörase tundmuste tulvaga, mis mind kaunikesti tüütas, aga ma pidasin vapralt vastu. Siis kinnitas ta, et ei loobu iial laulmisest. Niigi laulis ta päev läbi, aga oma moodi. Ta tahtis üht oma laulu mulle kohe ette laulda, aga mina jälle ei tahtnud sellest kuuldagi ja püüsin üsna mühaklikult plehku. Sellepärast arvan, et Carla mõtles ka sel ööl enesetapmisele, kuid ma ei andnud talle kunagi võimalust sellest mulle rääkida.

Läksin veel kord Copleri juurest läbi, sest mul oli vaja Augustale haige seisundi kohta viimaseid uudiseid viia, et ta jääks uskuma, nagu oleksin kogu selle aja surija juures viibinud. Copler oli paari tunni eest, kohe pärast mu araminekut surnud. Vana pensionär, kes ikka veel samamoodi oma tillukest esikut mõõtis, saatis mind surnutappa. Laip oli juba rõivastatud ja lebas voodis paljal madratsil, krutsifiks käte vahel. Pensionär ütles sosinal, et kõik formaalsused on õiendatud ja et varsti tuleb kadunu õetütar, kes jääb ööseks laiba juurde valvama.

Nähes, et mu vaesele sõbrale on kindlustatud kõik see vahene, mida ta veel vajab, oleksin võinud lahkuda, aga viivitasin siiski mõne minuti teda silmitsedes. Olnuks sünnis, kui mu silmist oleks veerenud siiras leinapisar vaesekehe mälestuseks, kes oli haigusega vapralt võidelnud, hiljem aga püüdnud temaga vaherahu sõlmida. «Oudne,» arutasin ma endamisi. «Teda tappis halastamatult haigus, mille vastu on nii palju rohtusid.» See näis olevat lausa pilge. Ent pisaraid ei tulnud. Copleri kurnatud nägu ei olnud kunagi niisugust jõudu väljendanud nagu nüüd, surmatardumuses. Näis, nagu oleks ta roosast marmorist raiutud, mistõttu oli võimatu kujutleda, et teda ootab juba lagunemine. See oli elav elu, mis ta näolt paistis: ta taunis nõrdinult kas mind kui ebahaiget või Carlale, kes ei tahtnud laulda. Võpatasin, sest äkki tundus, et surnu koriseb. Ent toibusin kohe ja sain tagasi kriitiliselt häälestatud vaatleja rahu, taibates, et korinaks peetud hääletsus oli vana pensionäri erutusest kiirenenud hingamine.

Peremees saatis mind ukseni ja palus teda soovitada, kui mõnel mu tuttavatel võiks sellist väikest korterit vaja minna.

«Näete ise, et antud olukorras olen teinud kõik, mis mu kohus, isegi palju rohkem!»

Seejuures tõstis ta esimest korda häält ja nüüd kajab selles etteheide — kahtlemata vaesele Coplerile, kes oli korteri ilma korra kohaselt ette teatamata tühjaks jätnud. Kiirustasin minema, lubades talle kõike, mida ta tahtis.

Äia juurde jõudsin parajasti siis, kui kõik olid lauda istumas. Minult küsiti, kuidas on lood Copleriga, ja et ma ei tahtnud peolaua meeleolu rikkuda, siis ütlesin, et Copler elab ja on veel lootust.

Mulle tundus, et koosviibimisel valitses nukker meeleolu. Võimalik, et niisugune mulje jäi sellepärast, et mu äi oli sunnitud leppima oma tavalise supi ja piimaga, kuna teised tema ümber kühveldasid oma lemmiktoite ette. Tal polnud midagi teha ja vaba aega kasutas ta teiste suutäite lugemiseks. Nähes, kuidas sinjoor Francesco eelroogadele pihta annab, pomises ta:

«Mõtles vaid — ta on kaks aastat minust vanem!»

Veidi hiljem, kui sinjoor Francesco oli jõudnud kolmanda veiniklaasini, torises ta endamisi:

«Juba kolmas klaas! Et see sul sappi kihisema jääks!»

Selline soov poleks mind üldse häirinud, kui ma ise poleks sama laua taga söönud ja joonud ning kindel olnud, et samasugune soov saadab ka seda veini, mis minu kõrist alla voolab. Seepärast püüdsin süüa ja juua vargsi. Kasutasin hetki, millal mu äi oma suure nina piimaklaasi torkas või mõnele küsimusele vastas, ning kugistasin ühe hooa suuri suutäisi või kummutasin suuri veiniklaase. Vist paljast soovist teisi lõbustada juhtis Alberta mu naise tähelepanu sellele, et ma joon palju. Augusta ähvardas mind naljatades sõrmega. Selles polnud midagi paha, aga halb oli see, et nüüd luhtusid kõik mu pingutused salaja süüa. Giovanni, kellele ma selle ajani polnud kordagi meelde tulnud, heitis mulle üle prillide pilgu, millest õhkus tõelist halvaksapanu.

«Mina pole kunagi liialdanud ei veini ega toiduga. Kes nendega liialdab, see pole õige mees, vaid...» Ja ta kordas mitu korda viimast sõna, mis polnud tõesti kompliment.

See solvav sõna, millele järgnes üldine naer, äratas joodud veini mõjul mu hingēs tõesti arutu kättemaksuhimu. Ründasin äiapapat ta kõige nõrgemast kohast: ta haigusest. Karjusin vastu, et võrreldes sellega, kes orjalikult

arsti ettekirjutlial järgib, on see, kes joogi ja toiduga liialdab, palju rohkem mees. Mina tema asemel käituksin hoopis lihtsamalt. Oma tütre pulmas ei laseks ma endal — kas või paljast armastusest — söömist ja joomist keelata. Giovanni tähendas tigidalt:

«Tahaksin sind näha minu nahas!»

«Kas sulle sellest ei piisa, kui näed mind mu enda nahas? Olen ma suitsetamise maha jätnud?»

Esimest korda elus õnnestus mul oma nõrkusega uhkeldata ja oma sõnade kinnituseks läitsin otsekohe sigareti. Kõik naersid ja hakkasid sinjoor Francescole pajatama, et mu elulugu on kubinal täis viimaseid sigarette. Ent uskumatu ei olnud viimane ja ma tundsin ennast tugevana ning võitlusvalmina. Siiski kaotasid koosviibijate poolehoidu, kui kallasin Giovanniile ta suurde veeklaasi veini. Kõik kartsid, et Giovanni võib seda juua, ja hakkasid karjuma, et teda takistada, kuni sinjoora Malfenti klaasi enda kätte sai ja eemale nihutas.

«Tahad sa mind tõesti tappa?» küsis Giovanni mind uudishimulikult silmitsedes malbelt. «Sinu vein on kurjast!» Ta ei teinud vähimatki katset pakutud veini vastu võtta.

Olin masendatud ja löödud. Tuli tahtmine äia ette põlvili viskuda ja andestust paluda, aga ma panin sellegi asemel joodud veini arvele ja loobusin. Andestust paludes oleksin end süüdi tunnistanud, aga et pidusöök kestis ja võis veel kaua kesta, siis avanes ehk võimalus leida mõni teine moodus viltuläinud nalja hüvitamiseks. Selles maailmas jõuab veel kõike teha. Ega kõik purjus mehed kipu otsekohe tegema, mis vein pähe pistab. Isegi kui ma olen palju joomud, analüüsin ma oma ajendeid just nagu selge peagagi, ja küllap ka samade tulemustega. Jätkasin enesekriitikat, püüdes mõista, kuidas ma tulin õelale mõttele «Ma halba teha. Siis taipasin, et see võis tulla väsimusest. Olin surmani väsinud. Kui teised oleksid teadnud, missugune päev mul seljataga on, oleksid nad mulle andeks andnud. Olin kaks korda naise vallutanud ja teda kaks korda toorelt hülganud, olin kaks korda oma naise juurde tagasi pöördunud ja teda kaks korda maha salanud. Onneks lõikus mingi assotsiatsiooni ajal mu mälestustesse laip, kelle juures olin teinud asjatuid pingutusi pisaraid valada, ja mõlemad naised haihtusid mul meelest; muidu oleksin vist Carlast rääkima hakanud. Isegi nüüd, kus olin

veini mõjul oma tavalise aumehelikkuse kaotanud, piinas mind soov pihutada. Kõik lõppes sellega, et hakkasin rääkima Coplerist. Tahtsin, et kõik teaksid, et kaotasin tana parima sõbra. Siis antakse mulle mu käitumine andeks.

Hüüdsin valjusti, et Copler on surnud, tõepoolest surnud, et ma vaikisin sellest, sest ei tahtnud teisi kurvas-tada. Ja näe! Viimaks ometi tundsin, et mu silmadest vee-revad pisarad; nende varjamiseks olin sunnitud pilgu kõrvale pöörama.

Kõik puhkesid naerma, sest keegi ei uskunud. Aga nüüd ilmutasin jonn, mis on kõige ilmsem joobe tundemärk. Kirjeldasin neile, kuidas surnu välja nägi.

«Tardununa oli ta otsekui Michelangelo peitliga igi-kestvast kivist raiutud.»

Tekkis üldine vaikus, mille katkestas Guido hüüatus:

«Ja nüüd? Kas sa arvad, et nüüd võib meid kurvas-tada?»

Märkus tabas. Murdsin endale antud töötuse, mis oli mul meeles. Kas viga oli võimalik parandada? Puhkesin ohjeldamatult naerma:

«Tõmbasin teid alt! Copler on elus ja tal on isegi parem.»

Kõik vaatasid mulle otsa, püüdes mu näost välja lugeda, kus on siis tõde.

«Tal on tõesti parem,» lisasin ma tõsiselt. «Ta tundis mu ära ja isegi naeratas mulle.»

Mind usuti, aga nõrdimus oli üldine. Giovanni teatas, et kui ta ei kardaks endale liigse füüsilise pingutusega viga teha, virutaks ta mulle taldrikuga vastu pead. Täiesti andestamatu on teiste peotuju sellise teatega rikkuda, lii-tigi kui see on väljamõeldis. Kui see vastaks tõele, ei lasuks mul mingit süüd. Kas ei oleks parem, kui avaldak-sin neile taas tõe? Copler on surnud, ja niipea kui üksik-jään, voolavad mul iseenesest ja tõkestamatult pisarad. Ötsisin juba vastavaid sõnu, aga seal segas sinjoora Mal-fenti suurilmadaami kategoorilise tooniga vahele:

«Jätkem see vaene haige rahule. Rääkigem temast homme.»

Kuuletusin kohe, isegi mu mõtted jätsid surnu selle käsu peale sinnapaika: «Nägemiseni! Kannata, küll me tuleme su juurde tagasi!»

Hakati noorpaari terviseks jooma. Giovanni oli arstilt selleks korraks loa saanud klaas šampanjat kaasa juua.

Veel nädala jälgis ta, kuidas talle veini kallati, ja ei jätanud klaasi enne, kui see oli pilgeni täis. Ta lausustas ja Guidole tavapärased õnnitlussõnad ning jõi klaasi aeglaselt tühjaks. Minu poole viltust pilku heites ütles ta, et viimase lonksu rüübanud ta minu terviseks. Ta ei tahtnud tema soovi ette väärata — olin muide kindel, et see oli tal suisa sõnumisena mõeldud —, tegin õnnetuse ohutamiseks laudlina varjus mõlema käe sõrmedega sarvi.

Mida tol öhtul veel tehti, seda mäletan üksnes ähmaselt. Tean, et Augusta eestvõttel lausuti lauasolijate poolt kuigenisti häid sõnu ja ülistati mind kui musterabikaasat. Kõik andestati kõik ja koguni äi läks mu vastu lahke-maks. Siiski ütles ta lootvat, et ka Ada mehest Guidost saad niisama eeskujulik abielumees nagu mina, ent seal-juures palju parem ärimees, ennekõike mees, kes... Ta ütles sobivat sõna, aga ei leidnud, ja keegi meist ei kippu-nud talle seda suhu panema, ka sinjoor Francesco mitte, kes oli mind alles hommikul esmakordselt näinud ja tea-dis minust üsna vähe. Ma ei solvunud. Kui vaguraks teeb meele teadmine, et su hingel on patte, mis karjuvad heakategemise järele! Kuulaksin rahumeeli kõiki solveid, kui neid saadaks hooliv suhtumine, mida ma pole pälvi-nud. Vaimusilmade ees, mida hägustasid küll väsimus ja vein, aga mis sellest hoolimata olid nägijad, heilitasin ettekujutust endast kui eeskujulikust abielumehest, kes pole sellepärast veel sugugi halvemaks muutunud, et on naisele truudust murdnud. Peaasi on olla hea, hea, hea — kõigel muul pole tähtsust. Saatsin Augustale üle laua käesuudluse, mille ta tänuliku naeratusega vastu võttis.

Kellelgi peolauas tuli himu minu nokastanud oleku arvel nalja saada ja mind sunniti toosti ütlema. Vähe-se püüklamise järel ma nõustusingi, sest mulle oli korraga väga tähtis oma headest kavatsustest avalikult teatada. Mitte et ma oleksin omaenda meelekindluses kahelnud — ma olin enda meelest just see, kellena mind äsja oli kir-jeldatud —, vaid lihtsalt sellepärast, et kuulutades endale võetud kohustusi paljude inimeste juuresolekul, kes sel-lega nendele otsekui kinnitava allkirja annavad, oleksin saanud veelgi paremaks.

Nii juhtuski, et noorpaarile toosti öeldes rääkisin ainult endast ja Augustast. Teist korda viimaste päevade jook-sul jutustasin oma abiellumise lugu. Carlale olin seda

juba võltsinud, vaikides maha, et olen oma naisesse armunud; siin võltsisin seda uut moodi, sest ei lausunud sõnagi kahest inimesest, kellel oli tolles loos tähtis osa — Ada ja Albertast. Rääkisin oma kõhklustest, mida maksa tagantjärele kahetseda, sest nad olid röövinud mult palju õnnepäevi. Siis, juba rüütellikkusest, oletasin, et ka Augustal võis tollal samasuguseid kõhklusi olla. Tema aga lükkas mu sõnad südamest naerdes ümber.

Jutujärje hoidmiseks tuli mul mõneti pingutada. Jutustasin külalistele, kuidas me pulmareisile läksime ja kõikides Itaalia muuseumides õrnutsesime. Olin niivõrd sügavalt, kaelani oma vales, et toppisin loosse ka sellise väljamõeldud pisiseiga, mida polnud üldse vaja. Õeldagu veel, et viinas on tõde!

Augusta katkestas mind teist korda, et asju paika panna, ja ütles selgituseks: tema püüdis muuseumi just sellepärast vältida, et minu juuresolek seadis kunstisöövriid suurde ohtu. Ta ei märganud, et sellega paljastas ta rohkem kui tolle pisiseiga paikapidamatuse! Kui lauas olnuks mõni tähelepanelik kuulaja, taibanuks ta kohe, mis laadi olid need õrnused, millega me sellisteks asjadeks hoopis sobimatutes kohtades enda jutu järgi tegelesime.

Jätkasin oma pikka ja seoseta pajatust meie tagasitulekust, maja ümberehitamisest, uuest kujundusest ja ölmelisest täiustamisest, muu hulgas ka pesuköögi ehitamisest.

Ikka naerdes katkestas Augusta mind uuesti:

«Kuule, seda pidu ei peeta ju meie auks, see on Ada ja Guido pidu! Räägi nendest!»

Kõik toetasid teda häälekalt. Ka mina hakkasin naerma, sest märkasin, et tänu minule valitses nüüd lauas lahe ja lõbus meeleolu, nagu niisuguste pidulike sündmuste puhul olema peabki. Ent ma ei leidnud midagi, mis kõlvanuks siin öelda. Niigi tundus, et olin rääkinud juba mitu tundi. Sellepärast jõin lihtsalt mitu klaasi veini järjest:

«Olgu see Ada terviseks!» Kiiunitasin end koguni vaatama, kas ka Ada teeb laudlina all sarvi sõnumise vastu.

«See Guido terviseks!» Kui olin veini ära joonud, lisasin: «Kõigest südamest!» olles unustanud, et esimest klaasi ma sellise sooviga ei saatnud.

«Ja see teie esimese poja terviseks!»

Ühiskain ehk veelgi mõne klaasi kummutanud — noor-
põlv järgmist laste terviseks —, kui mind poleks vii-
mase tähistatud. Olin valmis nende süütute olendite ter-
viseks ära jooma kogu laual leiduva veini.

Mis sellele järgnes, mattub mu mälus täielikku pime-
dusse. Selgesti on mul meeles ainult pingutus kõigest
võist palata lasta, et ma pole purjus. Hoidsin end sirge ja
tasakaalu vahel. Ma ei usaldanud ennast ja kaalusin hooli-
kalt iga sõna, enne kui selle välja ütlesin. Ehkki üldine
hiskustelu lauas edasi käis, ei saanud ma sellest osa võtta,
kui ei jõudnud oma segaseid mõtteid endale küllalt kii-
rasti selgeks teha. Mul tuli himu erajuttu ajada ja nii
hüüsingi ärale:

«Täied sa kuulnud, et «Extérieureri» äktsiad on kahe
punkti võrra langenud?»

Teatasin talle börsil kuulnud uudise, mis mind ennast
hüüa ei puudutanud. Tahtsin vestelda tõsiste teemadel,
mis tõeliselt purjus inimesele ei saa pähegi tulla. Aga
paistis, et äi ei suhtunud sellesse teatesse mitte niisama
unahõlkselt kui mina. Ta nimetas mind koguni halbu
uudiseid kraaksuvaks kaarnaks. Jäin temaga ühtelugu
vahele...

Reepeale tegelesin oma lauanaabri Albertaga. Rääki-
sime armastusest. Teda huvitas see teema üksnes teoree-
tiliselt ja ka mind ei huvitanud praegu praktika. Nõnda
süügi sellest mõnus rääkida. Ta päris minu käest, mis ma
sellest arvan, ja ma avaldasin talle kohe ühe mõtte, mis
tunetus arvatavasti mu tänasele kogemusele. — Naine on
see, mille hind muutub palju sagedamini kui börsipaber-
ite. Albertal sai minust võõriti aru, arvates, et pean sil-
mas üldtuntud seisukohta, mille järgi naise hind muutub
vastavalt ta vanadusele. Nüüd väljendasin end selgemini:
üks ja sama naine võib olla hommikul väga kõrges hinnas,
teispäeval ei tarvitse ta mitte midagi väärt olla, õhtupoo-
likul võib ta hind tõusta kahekordseks, hilisõhtul aga võib
tal olla koguni negatiivne väärtus. Selgitasin talle, mida
täheleb negatiivne väärtus: niisugune väärtus on naisel
alla, kui mees kaalub, kui palju ta on valmis maksuma, et
naist võimalikult kaugemale saata.

Vaene komöödiakirjanik ei taibanud mu avastuse taba-
vust, mina aga olin selle paikapidavuses surmkindel, sest
mul oli hästi meeles, milliseid väärtuse tõuse-langusi olid
täna päeva jooksul läbi teinud Augusta ja Carla. Kui

püüdsin talle seda selgemini valgustada, hakkas joodud vein mind segama ja mu jutt jooksis täiesti rappa.

«Vaata,» ütlesin ma talle, «ütleme, et sinu väärtus on x, aga kui sa lubad, et puudutan oma jalaga su jalga, siis suureneb su väärtus otsekohe vähemalt veel ühe x võrra.»

Sõnadele järgnes tegu.

Alberta punastas sügavasti, tõmbas jala eemale, ja püüdes teravmeelne olla, noomis:

«Kuule, see pole enam teooria, vaid juba praktika. Ma kaeban Augustale.»

Pean tunnistama, et mulle ei tundunud see jalake sugugi kuiva teorianana, kuid ma protesteerisin kõige süütuma näoga:

«See on puhas, absoluutselt puhas teooria, ja sinu poolt on väga rumal, seda nii vääriti mõista.»

Veini toimetel sündinud fantaseeringud on tõelised ime-teod.

Üsna kaua ei suutnud me Albertaga unustada, et olin puudutanud üht tema ihuliiget ning tunnistanud seejuures, et teen seda naudinguga. Sõnad olid rõhutanud liigutust, liigutus sõnu. Kuni abiellumiseni oli ta leidnud minu jaoks alati naeratuse ja punastuse, pärast abiellumist punastamise ja põlguse. Nii need naised on. Iga uus päev annab neil minevikule uue tõlgenduse. Igavuse üle ei saa nad kaevata! Mina tõlgendasin seda liigutust alati ühtemoodi: oli, nagu oleksin varastanud tillukese, omapärase maitse, ja lõhnaga eseme, ja Alberta on ise süüdi, kui ma oma tegu talle tükk aega püüdsin meelde tuletada, hiljem aga oleksin maksnud ei tea kui palju, et ta selle unustaks.

Mäletan, et enne lahkumist juhtus veel midagi, mis oli palju hullem. Jäin mõneks viivuks Adaga üksi. Giovanni oli juba ammu voodisse läinud, kõik teised aga jätsid hüvasti sinjoor Francescoga, kes hakkas Guidoga hotelli minema. Silmitsesin Adat pikalt, ta oli üleni valges pitsis, õlad ja käsivarred paljad. Olin tükk aega tumm, ehkki tundsin vajadust talle midagi öelda. Ent korralikult järele mõeldes heitsin kõrvale kõik laused, mis keelele kippusid. Mäletan, et kaalutlesin, kas tohin talle öelda: «Mul on väga hea meel, et sa lõpuks abiellud, ja mitte ükskõik kellega, vaid mu parima sõbra Guidoga. Alles nüüd on meie vahel tõesti kõik läbi.» Tahtsin avalikult valetada, sest kõik teadsid, et meie vahel oli

teadlik läbi juba mitu kuud tagasi, aga mulle näis, et see on kõige kaunim kompliment ja et nii rõivastatud minu meelest otse nõuab komplimente. Pärast pikemat arupidamist ei öelnudki ma midagi. Hoidsin keelele kinnivad sõnad tagasi, sest veinimeres, kus ma hulpisin, ei olnud ühtki päästva ankru. Leidsin, et ei tasu riskida Augusta armastusega, selleks et teha meelehead Adale, kes pole mind iial armastanud. Aga sel ajal, kui need kahtlused mind ründasid, ja pärast, kui ma valmisseatud sõnad suure pingutusega alla neelasin, silmitsesin Adat meelguse pilguga, et ta tõusis lõpuks püsti ja läks ära, enne veel hirmunult üle öla tagasi vaadates ja end tubli kokku võttes, et mitte jooksu pista.

Oma pilke me peame meeles nagu oma sõnugi, ja võib-olla paremini, sest pilk on sõnast võimsam — ühestki sõnastikust ei leia te sõna, mis võiks naise lahti rõivastada. Nüüd ma juba tean, et mu tookordne pilk andis valmisõeldud sõnu edasi moonutatult, neid lihtsustades. Ada meelest püüdis mu pilk tungida riiete alla ja võib-olla isegi läbi naha. Ja sel oli kindel tähendussisu: «Kui läheksime õige kohe voodisse?» Vein on ohtlik jook, sest ta ei too pinnale seda, mida me tõeliselt mõtleme. Tema toime käib tõele vastu: ta laseb pinnale ujuda meie minevikul ja unustatud lugudel ning vaikida sellest, mille keskel me parajasti elame; ta toob tujukalt päevavalgele kõik mannitud mõtted, millega me kas lähemas või kaugemas minevikus mängisime ja mis on unustusse vajunud; ta ei tee väljagi mahakriipsutatud kahtadest ja loeb ette kõik, mis meie südames loetavat leidub. Kõik teavad, et sealt ei saa midagi lõplikult maha kriipsutada, nagu tehakse näiteks vekslile ekslikult antud siiriga. Kogu meie minevik on alati loetav ja vein karjub seda välja täie häälega, põlates ära kõik hilisema elu tehtud muudatused.

Kõjusõitmiseks võtsime Augustaga tõlla. Pimeduse varjus pidasin oma kohuseks Augustat suudelda ja emmata, nagu olin samasugustel puhkudel teinud mitmeid kordi enne, sest kartsin, et kui ma seda ei tee, võib ta mõelda, et meie vahekorras on midagi muutunud. Meie vahekorras aga polnud midagi muutunud: vein karjus ka sellest! Ta oli mehele läinud Zeno Cosinile, kes muutumatuna tema kõrval viibis. Mis tähtsust oli sellel, et olin täna hommikul ka teisi naisi saanud, minu meeleheaks suuren-

das vein nende arvu ja lükkis nende kõrvale ka Ada või Alberta, kumma nimelt, seda ei tea ma isegi.

Mäletan, et juba suikvel olles nägin hetkeks enda ees Copleri marmornägu surivoodil. Tundus, nagu nõuaks ta õiglust, see on pisaraid, mida ma talle võlgnesin. Ent ka seekord ei saanud ta neid, sest uni võttis mind jälgitult oma võimusesse. Ometi jõudsin enne veel viirastuse ees vabandada: «Oota veidi. Ma tulen varsti sinu juurde». Aga tema juurde tagasi ma enam ei läinud, isegi matusela mitte. Kodu — ja minul ka väljaspool kodu — oli nii rohkesti tegemist, et me ei leidnud tema jaoks aega. Vahetevahel, kui temast juttu tuligi, meenutasin ainult muigamisi, kuidas joodud vein pani mind teda mitu korda ära tapma ja jälle ellu äratama. Ta muutus meie peres koguni kõnekäänuliseks, sest kui ajalehed, nagu vahel juhtub, avaldasid kellegi surmakuulutuse ja varsti seejärel õienduse, tavatsesime öelda: «Nagu juhtus tolle vaese Copleniga!»

Järgmisel hommikul ärkasin kerge peavaluga. Pisut häiris ka valu küljes, vististi sellepärast, et veini mõju all olles ma seda ei tajunud ja olin selle nagu unustanud. Põhiliselt ei olnud ma kurb. Augusta parandas mu meeleolu veelgi, öeldes, et tegin hästi, kui tulin pulmapeole, sest enne minu saabumist tundunud talle, nagu viibiks ta peietel ja mitte pulmalauas. Seega polnud mul erilist põhjust oma käitumise pärast tagantjärele häbi tunda. Hiljem kuulsin, et mulle ei andestatud iialgi ainult üht Adale heidetud jultunud pilku!

Kui me järgmise päeva õhtupoolikul taas kohtusime, ilmutas Ada mulle kätt ulatades teatavat rahutust, mis minu segadust veelgi suurendas. Aga asi võis olla ka selles, et tema hinge vaevas eilne ebaviisakas pagemine. Ent ka minu eilne pilk oli ilge. Mul on hästi mees, kuidas ma teda vaatasin, ja ma mõistsin, et tollel, kes sellega läbi puuriti, oli raske niisugust pilku unustada. Nüüd tuli mul toimunu laitmatu vennaliku suhtumisega heaks teha.

Räägitakse, et kui keegi vaevleb pohmeluses, siis pole paremat rohtu kui veel juua. Mina läksin sel hommikul Carla juurde ennast toibutama. Läksin tema juurde, valitud soovist elada intensiivsemalt, see tähendab samast soovist, mis tõukab inimest alkoholi pruukima, teel aga unistasin, et Carla kingib mulle teist laadi elu intensiivsust kui eelmisel päeval. Lühidalt, mind ajendasid eba-

määrased, kuid täiesti ausad soovid. Teadsin, et ma ei suuda teda otsekohe hüljata, kuid et mul on võimalus seda ülmalt moraalselt soovi aegamisi teoks teha. Vahepeal aga räägin talle endiselt oma naisest. Ühel heal päeval mõistab ta ilma eriti üllatumata, kui väga ma oma naist armastan. Kuuetaskus oli mul teine ümbrik rahaga, et oleksin igaks juhuks ette valmistatud.

Nii läksingi Carla juurde ja juba veerand tundi hiljem püüas ta etteheite, mis mul kaua kõrvus kumises, sest see lahvas tõde: «Kui toorelt sa armastades käitud!» Ma ei tea, kas ma tollal just toores olingi. Hakkasin rääkima oma naisest ja Augusta kohta öeldud kiidusõnad kostsid Carla kõrvus tema vastu sihitud etteheidetena.

Nüüd oli Carla kord mind solvata. Et aega millegagi täita, jutustasin talle, kui igav oli too pidusöök ja kui kohatu toostiga ma välja tulin. Carla tähendas:

«Kui sa oma naist armastaksid, ei oleks sa tema isa lauas toostiga nii mööda lasknud.»

Beejuures ta suudles mind, otsekui püüdes heaks teha, et mul oma naise vastu armastusest vajaka jäi.

Beesama soov elada intensiivsemalt, mis mind Carla juurde tõmbas, tõukas mind vahepeal äkki tagasi Augusta juurde, ainukese inimese juurde, kellele võisin rääkida, et armastan teda. Kas osutus turgutamiseks võetud veini kvantum liiga suureks või vajasin ma lihtsalt teist veini, aga just sel päeval hingestas ning kroonis mu vahetunde Carlaga sümpaatia, mida vaene neiu — nagu ma hiljem teada sain — täiesti pälvis. Mitu korda avaldas ta soovi laulda mulle üht šansooni, mille kohta ta tahtis teada minu arvamist. Mina aga ei tahtnud laulust kuulda, isegi vahetul kaasaelamisel, millega ta seda ette kandis, ei olnud mulle enam mingit väärtust. Ütlesin, et kui ta juba laulutundidest on loobunud, siis ei maksa tal ka enam laulda.

Muidugi oli see minu poolt ränk solvang ja ta tundiski end riivatuna. Istudes mu kõrval, vaatas ta pisarate varjamiseks liikumatult oma käsi, mis olid süles kokku pandud. Ta kordas oma etteheidet:

«Kui toores sa võid veel olla nende inimeste vastu, keda sa ei armasta, kui sa juba minuga nii jämedalt käitud.»

Tubli poisina, kes ma tegelikult olen, heldisin neist pisarast ja palusin Carlat, et ta mu kuulmenahku selles

väikeses ruumis oma tugeva häälega vapustaks. Nüüd aga keeldus tema ja ma pidin ähvardama, et lähen koha minema, kui ta mind sellest naudingust ilma jätab. Peagi isegi möönma, kord tundus mulle, et olen leidnud ettekäände oma vabadust kas või ajutiseks tagasi võita, aga säärast ähvardust kuuldes tõusis mu orjatar püsti ja astus langetatud silmil klaveri juurde. Ta keskendus hetkeks, äigas siis käega üle näo, otsekui selleks, et pühkida sealt rahulolematusepilvekest. See õnnestus tal nii hästi, et ma päris imestasin: kui ta käe ära võttis, ei olnud ta näos jälgegi äsja läbielatud valust.

Juba alguses ootas mind suur üllatus. Carla retsiteeris oma šansooni, ta pigem jutustas kui karjus. Karjuma — nagu ma hiljem kuulsin — oli sundinud teda õpetaja, jätnud hüvasti maestroga, oli ta jätnud hüvasti ka karjumisega. Triestē šansoon:

Kuusteist aastat sain vanaks —
ja armastan. On see siis paha?
Ega te haudujaks kanaks
mind pesale panna ei taha!

on pooleldi jutustus, pooleldi pihtimus. Carla silmadest helkis kelmikust ja ta pilk rääkis rohkem kui sõnad. Minu kuulmed olid väljaspool ohtu ja ma nihutasin end Carlale hästi lähedale, üllatatud ja võlutud. Istusin tema kõrval ja ta jutustas oma šansooni otse mulle, vidutades seal silmi, kus ta kõige õhulisemal puhtal noodil ütles, et neiu kuusteist aastat igatsevad vabadust ja armastust.

Esmakordselt nägin Carla näokest nii lähedalt: see oli puhtaimast puhtam ovaal, millesse lõikusid silmaaukude sügavad kaared ja õrnad sarnad ning mis lumivalge naha tõttu paistis veel puhtam, eriti nüüd, kus ta pale oli pööratud minu ja valguse poole ning sellele ei langenud ühtegi varju. Need mahedad jooned ja otsekui läbipaistev nahk, mis sellest hoolimata varjas väga hästi verd ja veresoonekesi, küllap nii ahtakesi, et need ei võinudki nähtavad olla, anusid armastust ja kaitsset.

Olin tingimata valmis kinkima talle seda armastust ja kaitsset, kuigi igatsesin samas kõige rohkem tagasi Augusta juurde: Carla anus ju isalikku armastust, mida võisin talle pakkuda kedagi reetmata. Kui tore! Jäin Carla juurde, kinkisin talle seda, mida palus tema

ovaalne näolapike, ütle mata sealjuures lahti Augustast. Kui tunded Carla vastu muutusid hingestatuks. Nüüdsest — arvasin ma —, kui mul tekib vajadus end ausana ja puhtana tunda, ei ole mul enam vaja tema juurest lahkuneda, võin siia jääda ja ainult vestlusteemat vahetada.

Mis oli selle uue õrnuse põhjuseks, kas ovaalne näolapike, mille olin äsja avastanud, või neiu musikaalsus? Annet tal kahtlemata oli! See kummaline trieste šansoon läheb salmiga, milles laulja kurdab, et on nüüd vana ja pödur ega vaja enam muud vabadust kui surma. Carla soovendas seda salmikest, lisades talle kelmikust ja elurõõmu. Tema tõlgenduses ei lausunud neid värsse mitte vanaelt, vaid seesama noor neiu, kes ainult teeskleb vanaeile, et selle uue vaatepunkti abil paremini põhjendada oma praegust õigust armastada.

Kui ta lõpetas ja mu siirast imetlust märkas, tundis temagi esmakordselt minu vastu mitte üksnes iha, vaid ka kiindumust. Ta sai aru, et see šansoon meeldib mulle rohkem kui laul, mida maestro talle oli õpetanud.

«Kahju!» lisas ta nukralt. «Et sellest ära elada, tuleb *café chantant* idesse* laulma minna.»

Mul oli kerge teda veenda, et see ei ole nii. Maailm tunneb paljusid suuri kunstnikke, kes ei laulnud, vaid retsiteerisid.

Ta tahtis kuulda nende nimesid ja teda tegi õnnelikuks teadmine, et ka sellise oskusega võib kuulsaks saada.

«Ma tean, et niimoodi laulmine on palju raskem kunst kui too, mida mulle õpetati ja milleks piisas täie häälega karjumisest,» ütles ta lihtsameelselt.

Ma muigasin, kuid ei vaielnud vastu. Tema kunst oli tööpoolest raske ja ta teadis seda, sest see oli ainuke, mida ta valdas. Trieste šansoon nõudis talt ränka vaeva. Ta oli korranud seda lugematuid kordi, parandades iga sõna intonatsiooni ja iga noodi kõlavust. Nüüd õppis ta üht teist, mis pidi küpseks saama alles mitme nädala pärast. Varem ei tahtnud ta seda ette laulda.

Selles toas, mille seinad olid seni ainult tülitsemissi ja banaalseid stseene kuulnud, elasime läbi hurmavaid hetki. Nägin Carla ees karjäärivõimalust. Niisuguse karjääri võimalust, mis võis aidata mind temast vabaneda.

* Varieteekohvik (pr. k.). — Tõlk.

Väga sarnast sellele karjäärile, millest oli unistanud Copler! Soovitasin tal otsida uus õpetaja. Seda sõna kuulsid ta kohkus, aga laskis end peagi veenda, kui ütlesin, et ta võib ju proovida ja siis ära ütelda, kui tunnid peaksid osutuma igavateks või kasututeks.

Ka Augustaga läks mul sel päeval väga hästi. Mu hing oli rahul, otsekui oleksin naasnud tavaliselt jalutuskäigult ja mitte Carla juurest; samasugune tunne võis vist olla vaesel Copleril neil päevil, kui ta lahkus Carla majast, ilma et tal olnuks põhjust vihastada. Nautisin õndsaid tunde nagu oaasi jõudnu. Minule ja mu tervisele oleks muidugi väga halvasti mõjunud, kui mu pikk vahekord Carlaga oleks kulgenud lakkamatute erutuste õhkkonnas. Alates sellest päevast kulgesid asjad justkui esteetiliste elamuste tulemusena palju rahulikumalt, ainult lühiajaliste tõrgetega, mis olid vajalikud mu armastuse ülessoojendamiseks nii Carla kui ka Augusta vastu. Igakordne Carla külastamine tähendas küll Augusta reetmist, aga kõik ununes, niipea kui libisesin tervise teenimise ja heade kavatsuste sõiduvette. Ja headel kavatsustel ei olnud enam seda toorest ja ärritavat vormi nagu tol korral, kui ma vaevu talitsesin soovi Carlale öelda, et ma ei taha teda enam näha. Olin temaga õrn ja isalik: hakkasin taas tema karjäärile mõtlema. Hüljata iga päev naine, et järgmisel päeval ta seeliku järel joosta, olnuks nii ränk koormus, et mu nõrk süda poleks sellele vastu pidanud. Nüüd aga oli Carla alati mu käsutuses ja ma ise võisin teda kord ühes, kord teises suunas juhtida.

Läks tükk aega, enne kui mu head kavatsused teoks said ja ma end tõsiselt sundisin Carlale õpetajat otsima. Mängisin kaua selle mõttega ega võtnud midagi ette. Seal teatas Augusta mulle ühel päeval, et saab emaks, ja siis kasvas mu hea kavatsus hiigelmõõtmeteni ning Carla sai õpetaja.

Kõhklesin nii kaua ka seepärast, et märkasin, kui tõsiselt Carla ilma õpetajatagi oma uue kunsti kallal töötab. Iga nädal oskas ta mulle ette kanda uue šansooni, sealjuures hoolikalt iga sõna ja žesti arvestades. Teatud noodid oleksid vajanud pisut lihvi, aga võib-olla oleks see hiljem iseenesest tulnud. Otsest tõendit selle kohta, et Carla on tõeline kunstnik, nägin viisis ja visaduses, millega ta lakkamatult oma šansoone täiustas, kaotamata sealjuures ühtegi leidu, mille ta juba esimesel katsel oli

lahanud. Ma keelitasin teda tihti ette kandma esimest galsi ja leidsin selles iga kord midagi uut ning huvitavat. Tänu puudulikku koolitust arvestades vääriskimist, ei püüdes laulule suuremat väljendusrikkust anda, ei püüdnud ta sellesse kunagi midagi võltsi või liialdavat. Tõelise kunstnikuna lisas ta ehitatavale hoonele iga päev kivikese, jättes puutumata kõik ülejäänud. Šansoon muutus, aga tunne, mis seda hingestas, oli muutumatu. Enne laulmise algust äigas Carla ikka käega üle näo ja keskendus peopesa varjus selleks väikeseks kometimänguks, mida tal tuli esitada. See komöödia ei olnud alati lapsikult nähtav. Irooniline mentor, jutustades lugu Rosinast, «kes sinda lihtsas hurtsikus», koguni ähvardas, olgugi mitte ühe tõsiselt. Kangelanna näis meile ütlevat, et ta teab — selliseid lugusid juhtub iga päev. Carla pani sellesse laulukesse hoopis teise mõtte, kuid jõudis samale tulemuseni.

«Minu sümpaatia kuulub Rosinale, muidu ei tasuks seda laulu lauldagi,» ütles ta.

Vahel juhtus, et enese teadmata puhus Carla minus taas hoogvele süümepeinad ja armastuse Augusta vastu. Tegelikult juhtus nii iga kord, kui ta minu naist solvavaid rünnakuid ette võttis, et selle kindlat positsiooni kõigutada. Ta hellitas ikka veel lootust, et jään tema juurde terveks ööks; kord tunnistas ta mulle, et tema meelest puudub meie vahekorras tõeline lähedus, sest me pole kordagi teineteise kõrval maganud. Soovist harjutada end temaga õrnalt käituma ei öelnud ma talle kunagi lõplikult ära, ehkki teadsin, et niisugune asi on talle võimatu, sest kui tuleksin hommikul koju, leiaksin ootava Augusta akna alt, kus ta on veetnud terve öö. Ja peale selle, kas ei tähendaks see uut truudusemurdmist oma naisele? Mõnikord, kui ruttasin kirest lõõmates Carla juurde, kaldusin ta palvele järele andma, aga peagi nägin sellise teo võimatust ning süüvutust. Nõnda ei leidnud ma pikka aega võimalust tema soovi täita, aga ka mitte otsustavalt keelduda. Näiliselt olime kokku leppinud: varem või hiljem veedame ühe öö koos. Seda enam, et nüüd olid selleks ka vastavad tingimused loodud, sest olin sundinud Carlat ja ta ema ütlema üles kaasüürnikule, kes nende korteri kaheks jagasid, mistõttu Carlal oli nüüd oma magamistuba.

Varsti pärast Guido pulmi tabas mu äia kriis, mis pidi

ta hauda viima. Olin ise ettevaatamatu Carlale ütlemas, et mu naine peab terve öö isa voodi juures olema, sest ämm vajab veidi puhkust. Nüüd ei saanud ma enam kõrvale puigelda: Carla nõudis, et veedaksin selle mu naisele nii raske öö temaga. Mul ei olnud julgust ta tujule vastu panna ja ma jäin raske südamega nõusse.

Püüdsin selleks ohvriks korralikult ette valmistuda. Jätsin hommikul Carla juurde minemata ja tormasin õhtul seetõttu sinna täis iha, korrutades endamisi, kui lapsik on arvata, nagu võiks truudusemurdmine naisele sellepärast hullem olla, et see sünnib temale väga raskel ajal. Kaotasin isegi kannatuse, kui vaene Augusta pidas mind liiga kaua kinni, seletades pikalt ja laialt, kus miski asub ja mis mul õhtusöögi, magamaheitmiseks ning koguni hommikukohviks kõik vaja võiks minna.

Carla võttis mind vastu kabinetis. Too, kes oli ta ema ja teenija, serveeris meile varsti hõrgutava õhtueine, millele lisasin kaasatoodud maiustused. Siis tuli eideke veel kord tagasi, et lauda koristada, mind aga kiusas himu otsekohe voodisse heita, kuigi oli veel vara ja Carla soovis, et ma tema laulu kuulaksin. Ta võttis läbi terve oma repertuaari ja kahtlemata oli see õhtu parim osa, sest kärsitus, millega ma oma armukest ootasin, suurendas naudingut, mida Carla šansoonid mulle alati pakkusid.

«Publik oleks sind lillede ja kiiduavaldustega üle külvanud,» kuulutasin ma talle, olles täiesti unustanud, et publikut on võimatu samasse hingeseisundisse viia, milles mina viibisin.

Viimaks heitsime vaheseinaga eraldatud koridorisopli meenutavas väikeses ilma kaunistusteta toauberikus voodisse. Und mul ei olnud ja mind ajas meeleteadmine, et kui jääksingi uniseks, ei saaks ma ikkagi magada, sest toas oli nii vähe õhku.

Siis hüüdis ema argliku häälega. Carla läks välja ja lükkas ukse enda järel kinni. Kuulsin, kuidas ta ema käest ärritatult küsis, mida see tahab. Eideke kogeles vastuseks midagi, mille mõttest ma ei saanud aru, ja siis hüüdis Carla, ust ema nina ees kinni paugutades:

«Jäta mind rahule! Ütlesin, et täna öösel magan siin!»

Nii saingi teada, et Carla, kes kartis öösiti üksi olla, magas tavaliselt koos emaga oma endises magamistoas, kus oli teine voodi, kuna see, kus meie koos pidime magama, seisis tühjana. Nii et paljast hirmust üksi

magada oli ta sundinud mind Augustale säärast inetut tantsu mängima! Kelmika lõbususega, mida ma temaga jagada ei saanud, tunnistas ta, et tal on minu seltsis palju kindlam tunne kui ema seltsis. Mind hakkas vaevama mõte üksikust voodist, mis seni oli tühja kabineti kõrval nii ligilähedal olnud. Varem ei olnud ma seda märganud. Olin armukade. Siis avaldasin nõrdimust selle üle, kuidas ta oli kohelnud oma vaest ema. Carla oli teist sorti naine kui Augusta, kes loobus isegi minu seltsist, et oma vanematele abiks olla. Mina, kes ma nii malbelt sinu talunud isa vihapuhanguid, olin selles suhtes eriti tundlik, kuidas oma vanemaid koheldakse.

Carla ei märganud ei mu armukadedust ega nõrdimust. Hürustas kõik kiivusemõtted maha, taibates, et mul pole selleks mingit õigust, kuna ma suurema osa päevast unistan, et keegi mu armukese ära kosiks. Ja ehkki äsjase kiivuse ajal tehtud tähelepanekud olid mu nõrdimust süvendanud, polnud põhjust seda vaese neiu ees välja näidata, kui mõlutasin ise mõtet teda lõplikult maha jätta. Kõigepealt tuli võimalikult kiiresti välja saada sellest pugerikust, kus oli vaevalt kuupmeeter õhku ja seegi kuumaks köetud.

Ei mäleta enam, missuguse ettekäände ma välja mõtlesin, et aega viitmata minema pääseda. Hakkasin kiirustades rõivastuma ja rääkisin seejuures midagi võtmest, mille olin unustanud naisele andmata, nii et ta ei pääse sinna, kui peaks tagasi tulema. Näitasin Carlale võtit, sedasama, mida ma alati taskus kandsin, nüüd aga esitasin selle kui asitõendi, mis pidi mu väidete õigsust kinnitama. Carla ei püüdnudki mind tagasi hoida; ta pani end riidesse ja saatis mind valgust näidates välisuksele. Mulle tundus, et trepikoja hämaruses heitis ta mulle uuriva pilgu, mis tegi mind rahutuks: äkki on ta taipama hakanud? Aga arvestades seda, kui hästi ma teeselda oskan, polnudki nii lihtne mind läbi näha. Tänutäheks, et ta mind minna laskis, riivasin ühtepuhku huultega ta põski, simuleerides, nagu oleksin ikka sama ihalduse küttes, mis mind tema juurde oli toonud. Ei, mul polnud põhjust kahelda, kas mu teesklemine oli korda läinud. Hiljuti oli Carla armupuhangus olnud, et nii labane nimi nagu Zeno, mille mu vanemad mulle kaela on määrinud, ei sobi minu isikuga kokku. Tema sooviks, et mu nimi oleks Dario, ja näe, nüüd pimedas trepikojas minuga

hüvasti jättes hüüdis ta mind selle nimega. Seal märkas ta, et ilm tõmbub vihmale ja tahtis tagasi minna mulle vihmavarju tooma. Aga ma ei suutnud tema seltskonda enam taluda ja kiirustasin minema, pigistades peos võtit, millega seotud ettekäändesse hakkasin juba isegi uskuma.

Sügavasse ööpimedusse lõikusid aeg-ajalt pimestavad sähvatused. Äikesekõmin kostis kusagilt väga kaugel. Õhk oli liikumatu ja sumbunud nagu Carla toas. Ka harvad sajueelsed piisad olid soojad. Ilmselt läks olukord seal üleval ohtlikuks ja ma pistsin jooksu. Minu õnneks oli Corsia Stadionil üks kangialune veel lahti ja valgustatud, nii et jõudsin õigeaegselt sinna varjule pugeda. Ja samas vallutas äikesevihm pahinal tänava. Vihmaplaidina katkestas äge tuuleil, mis näis äikest endaga kaasa vedavat. Nüüd kõmas see juba üsna lähedal. Võpatasin. Oleks kohutavalt kompromiteeriv, kui ma sellisel kellal ajal Corsia Stadioni tänaval välgu läbi surma saaksin. Hea seegi, et mu naine tunneb mind kui veidrate tuju dega meest, kes võib hilisööni tont teab kus hulkuda. See muidugi seletaks asja.

Pidin selles kangialuses konutama üle tunni. Mitu korda tundus, et raju hakkab järele andma, aga siis võttis see jälle hoogu ja valas oma raevu nii- ja teistmoodi välja. Nüüd rabistas rahet.

Mulle tuli seltsiks maja uksehoidja ja ma pidin talle mõne soldo andma, et ta värava sulgemisega viivitaks. Siis tormas kangi alla veest nõretavas valges ülikonnas mees. Ta oli vanane, kõhn ja kuivetunud. Ma pole teda sellest saadik enam näinud, aga mulle on alati meelde jäänud ta mustade silmade põletav pilk ja väike kogu, mis otse kiirgas energiat. Ta sajatas ja vandus, et oli nii lähimärjaks saanud.

Mulle meeldib vestelda tundmatute inimestega. Nende seltsis tunnen end tervena ja rahulikuna. Lausa puhkan. Tuleb ainult lonkamisest hoiduda ja kõik on korras.

Kui torm lõpuks vaibus, läksin kohe edasi, aga mitte koju, vaid äia juurde. Tundus, et praegu pean tõttama naise juurde ja võin olla selle üle uhke, sest vastasin viivitamatult ta väljaütlemata kutsele.

Mu äi magas ja Augusta, kellel oli põetaja abiks, leidis aega tema toast minu juurde tulla. Ta ütles, et tegin hästi, kui ruttasin siia, langes siis mu rinnale ja puhkes nutma. Ta oli näinud, kui hirmsasti isa kannatab.

Sis märkas ta, et olen lähimärj. Ta pani mu tugitooli tagasi ja kattis tekkidega kinni. Mõneks ajaks võis ta minust kõrval jääda. Olin väga väsinud ja isegi selle tühjuse aja jooksul, mil ta minu kõrval istus, heitlesin tema unega. Kuna ma olin keeldunud veetmast ööd väljaspool meie ühist kodu, tundsin end ilmsüütuna, sest selle poolest polnud ma talle truudust murdnud. See vastusetunne oli nii kaunis, et katsusin seda tugevdada. Nägtsin Augustale midagi, mis meenutas pihtimust. Ütlesin, et tunnen end nõdrana ja süüdlasena, aga kuna Augusta mulle seejuures otsa vaatas ja küsis, mida see tähendab, andsin kohe tagasikäigu ja põikasin filosoofiasse, rääkides süütundest, mis saadab iga mu mõtet ja hingetõmmet.

«Hüvitsi mõtlevad ka usklikud,» ütles Augusta. «Kes teab, võib-olla karistab jumal meid nende süütegude eest, millest me ise teadlikud pole.»

Ta lausus sõnu, mis sobisid ta pisaratega, mis muudkui veeresid. Mulle tundus, et ta ei saa aru, mis vahe on minu mõtte ja usklike mõtete vahel, aga ma ei tahtnud hakata vaidlema ja tuule ühetoonilise tuhisemise saatel ning pihtimispuhangu läbi rahunenud meeltega vajusin ma sügavasse tervistavasse unne.

* * *

Kui kerkis küsimus lauluõpetaja võtmisest, sai asi mõne tunniga korda. Ma olin sellele juba ammu välja valinud ja tema juurde tõtt öelda ennekõike seepärast pidama jäänud, et ta tunnid olid Triestes kõige odavamad. Ma ei tahtnud ennast kompromiteerida ja nii läks Carla ise temaga läbi rääkima. Ma ei ole teda kordagi näinud, aga pean ütlema, et nüüd, kus ma temast väga palju tean, pean ma teda kõige lugupeetavamaks meheks. Nähtavasti oli ta lihtsameelne ja terve inimene, mis on ühe kunstniku kohta küllaltki erandlik, sest Vittorio Lali elatus tööpööst oma kunstist. Lühidalt, kadestamisväärne mees, sest ta oli niihästi andekas kui ka terve.

Varsti tundsin, et Carla hääl muutub pehmemaks, paindlikumaks ja kindlamaks. Meie aga olime kartnud, et uus õpetaja sunnib teda niisamuti kõri pingutama, nagu oli teinud Copleri poolt valitud õpetaja. Ma ei tea, kas ta andis Carla soovidele järele, aga neiu jäi oma lemmik- jaanri juurde pidama. Alles mitu kuud hiljem märkas ta,

et on sellest pisut eemaldunud, ent ikkagi paremas poole. Ta ei laulnud enam trieste šansoone ega naapoli laulukesi, vaid läks üle vanaaegsetele itaalia lauludele ning Mozarti ja Schuberti repertuaarile. Eriti on mul meeles üks hällilaul, mida peeti Mozarti omaks. Praegu, kus ma eriti teravalt tajun, kui kurb on elu, ja leinan taga tõrksat neidu, kes kord mulle kuulus ja keda ma ei armastanud, kõlab see hällilaul mu kõrvus nagu etteheide. Näen siis jälle, kuidas Carla kujutab ema, kes oma lapse äiutamiseks leiab oma rinnas imeõrnu hingetoona. Ja ometi, kuigi ta oli unustamatu armuke, ei saanud ta olla hea ema, sest ta oli halb tütar. Nagu näha, varjab õskus oma lauluga ematundeid väljendada kõik iseloomuvead.

Carla käest kuulsin õpetaja käekäigust. Ta oli õppinud mõne aasta Viini konservatooriumis ja tulnud siis Triestesse, kus tal oli õnn töötada ühe meie tuntud helilooja juures, kes oli pimedaks jäänud. Tema ülesandeks oli helitöid etteütlémise järgi kirja panna, aga tal oli ka maestro usaldus, mis pimedatel on ääretu. Nii tutvus ta helilooja kavatsustega, tema eluküpsete seisukohtadega ja nooruslikult uljaste unistustega. Varsti oli ta hing tulvil muusikat, ka seesugust, mida vajab Carla. Mulle kirjeldati ka tema välimust: noor, blond, tusedavõitu, riietuse suhtes hoolimatu, seljas targeldamata, mitte just kõige puhtam särk, lõua all kohev, halvasti seotud lipa, mis millalgi võis olla must, peas tohutult laia servaga viltkaabu. Napisõnaline oli ta ka, vähemalt Carla ütlémist mööda, mida pean uskuma, sest kui ta mõne kuu pärast lobisejaks muutus, rääkis Carla sellest otsekohe. Ennekoike oli ta täielikult süüvinud endale võetud ülesandesse.

Peagi hakkasid mu päevi häirima mõningad komplikatsioonid. Hommikuti Carla juurde minnes ei viinud ma kaasa mitte üksnes armastust, vaid ka mõrkja armukadeduse, mis päeva jooksul oma kibedusest palju kaotab. Mulle näis uskumatu, et noormees ei kasuta ära nii kurnist ja kerget saaki. Carla näis olevat jahmunud, et võisin midagi seesugust mõelda, aga ka mina olin tema jahmumisest jahmunud. Kas tal oli meelest läinud, kuidas see asi meie vahel arenes?

Ühel päeval läksin tema juurde kiivusest keedes ja suures hirmus lubas ta, et jätab selle õpetaja silmapilk

silmapilka. Ei usu, et selle lubaduse ajendiks oli ainult minu toetust kaotada, sest tol ajal kinnitas ta oma armastust mitmeti. Mõnikord tegid need kinnitused mind ondsaks, aga kui mu hingeseisund ja meeleolu olid häired, täitisid nad mind väga, sest näisid Augusta vastu võetud tegudena, milles ma olin sunnitud vastu tahtmata osalema. Carla ettepanek viis mind segadusse. Mis-õnnes tujus ma tollal ka ei olnud, kas armastus- või elukahetsushoos, ma ei tahtnud temalt seda ohvrit vastu võtta. Mingi side mu kahe eluseisu vahel pidi ju olemas ja ma ei tahtnud loobuda niigi piiratud vabadusest ühest seisust teise üle minna. Seepärast ei saanudki ma ta pakkumist vastu võtta ja muutusin ettevaatlikumaks isegi nüüd, kus olin kiivuse pärast meeleheitel, kahasin ma seda varjata. Minu armastus muutus selle tagajärjel tignedaks ja asi lõppes sellega, et mõlemal mehel — kas ma teda ihaldasin või üldse ei ihaldanud — näis Carla mulle alamat liiki olendina. Ta kas murdis mulle truudust või mul polnud temast sooja ega külma. Kui ma teda vihkasin, ei tulnud mul tema olemasolu meeldegi. Mina kuulusin tervesse ja ausasse maailma, kus valitses Augusta, kelle juurde tulin alati tagasi nii hinge kui ihuga, niipea kui Carla mind vabaks andis.

Carla absoluutset siirust arvestades tean täpselt, kui kanna ta täielikult minule kuulus, aga mu korduvad armukadedushoosid olid alateadlikud õiglustunde avaldused. Ometi kord pidin saama, mida olin ära teeninud. Esimesena armus õpetaja. Arvan, et ta armastuse esmaavalduseks olid sõnad, mis Carla mulle võidutseva näoga edasi andis, olles veendunud, et need tähistavad tema esimest kunstimenü ja väärivad seetõttu ka minu heakskiitu. Õpetaja oli talle öelnud, et on oma õpetajaosast vaimustatud, ja isegi kui Carla talle maksta ei saaks, jätkaks ta temade andmist. Äärepealt oleksin Carlale kõrvakiilu andnud, aga tegin siiski näo, nagu rõõmustaks tema edu mind tööpoolest. Ta unustas kohe krambi, mis oli moonutanud mu nägu, nagu oleksin sidrunit haiganud, ja võttis kolinenud kiituse muretult vastu. Õpetaja oli kõik oma aasad talle ära rääkinud ja seda polnud palju: muusika, vaesus, perekond. Õde oli talle suuri ebameeldivusi põhjustanud ja ta oli Carlalegi suutnud sisendada vaenukkust tolle naise vastu, keda ta ei tundnud. See vastumeelne näis mulle kompromiteeriva sümptoomina. Nüüd

laulsid nad koos tema laule, mis tundusid mulle kehvade juba siis, kui ma Carlat armastasin, saati veel alla kui talusin teda kui koormat. Võib-olla polnudki need laulud nii väga kehvad, ehkki ma ei ole kuulnud neid räägitavat. Hiljem dirigeeris ta Ühendriikides orkestreid ja on tõenäoline, et seal neid laule ka lauldakse.

Ühel heal päeval teatas Carla, et õpetaja teinud talle ettepaneku tema naiseks saada ja ta lükanud selle tagasi. Mulle tähendas see paari üsna hirmsat veerandtundi esimese ajal valdas mind säärane raev, et kavatsesin õpetaja ära oodata ja ta siis jalahoopidega minema kihutada, teise ajal otsisin asjatult moodust, kuidas ühendada oma armuvahekorra jätkumist selle abieluga, mis tõepoolest olnuks imehea ja ülimalt moraalne väljapääs olukorrast ning lahendamaks kõik keerulisused palju kindlamalt kui Carla karjäär, mida ta lootis minu toel alustada.

Miks see neetud õpetaja niimoodi põlema lahvatas ja pealegi nõnda ruttu? Nüüd, juba aastase vahekorra järel, oli minus ja Carlas kõik taltunud, kaasa arvatud ärritus, mida ma tema juurest ära minnes tundsin. Täiesti talutavad olid ka mu süümepeinad, ja ehkki Carlal oli endist viisi põhjust öelda, et olen armastades toores, oli ta sellega nähtavasti harjunud. Vististi oli tal seda nüüd kergem taluda, pealegi polnud ma hiljem iial nii toores kui meie vahekorra esimestel päevadel. Pärast seda, kui ta oli välja kannatanud mu esimese raevuhoo, pidi kõik hilisem sellega võrreldes talle üsna tühine tunduma.

Ja ehkki Carlal ei olnud minu silmis enam sellist tähtsust kui varem, oli mul ometi kerge kujutleda, kui eba-meeldiv oleks mul näiteks homme oma armukese juurde jõudes leida, et teda pole kodus. Muidugi oleks tore tunne ilma tolle Carla-intermetsota tagasi Augusta juurde minna, ja korraks arvasin, et olen selleks täiesti võimeline, enne aga oleksin tahtnud proovida, kuidas see mul välja kukub. Minu tolleaegsed kavatsused võiks sõnastada järgmiselt: «Homme palun, et ta õpetaja ettepaneku vastu võtaks, aga täna ma ei lase tal seda veel teha.» Jätkasin suure vaevaga armastaja mängimist. Praegu, kus ma sellest rääkides olen registreerinud oma seikluse kõik faasid, võib näida, et tegin katset oma armukest teisele sokutada ja ühtlasi endale hoida, ent see oleks minust hoopis tasakaalukama ja arvestavama inimese poliitika, olgugi ta samavõrra rikutud. Nii see siiski pole: Carla

polnud oma õpetajaga abielluma, kuid otsustava sõna alles selle üle. Just tol ajal pääsesin oma hingeseisundist, mida püüan jonnakalt kvalifitseerida kui süütust. Tõepoolest oli võimatu Carlat päeva jooksul lühikest aega unustada ja seejärel kakskümmend neli tundi järjest töötada; võimatu oli tõusta hommikul vastsündinu teadmatusega, et elada läbi täpselt samasugust päeva kui kõik teised, imestada kõige üle, mis see endaga kaasa toob ja mida võinuksin juba ette teada. See kõik oli nüüd võimatu. Mind ähvardas võimalus oma armuke igaveseks unustada, kui ma ei suuda ohjeldada soovi temast lahti saada selle soovi ma ohjeldasin.

Mu juhtuski, et ühel päeval, kui Carla polnud mulle enam üldse tähtis, mängisin tema ees maha kirestseeni, mis oma valskuselt ja meeletuselt meenutas seda, mida ma veini mõjul mängisin Augusta ees tol ööl tõllas. Ainult et nüüd puudus vein ja asi lõppes sellega, et olin oma emadest liigutatud. Ütlesin talle, et armastan teda ja ei suuda ilma temata elada, aga mõistsin täiesti, et nõuan temalt sellega, et ta oma elu ohvriks tooks, sest ma ei saa talle pakkuda midagi, mis oleks võrreldav Lali ettepanekuga.

See oli tõepoolest uus noot meie vahekorras, kus oli olnud palju tunde ehtsat armastust. Ta kuulas mu sõnu arvamatult. Pisut küll viivitades hakkas ta mind lohutama pole mõtet sellepärast nii väga kurvastada, et Lali on temasse armunud. Ta ei mõtlegi oma õpetaja peale!

Tanasin teda tuliselt, ehkki väljapigistatud erutus oli juba üle läinud. Tundsin torget rinde all: ilmselt olin end vähem kui kunagi enne kompromiteerinud. Seepärast ei kustunud mu näilik lõõm, vaid suurenes veelgi, lastes mul vaese Lali aadressil imetlussõnu rääkida. Ma ei tahtnud õpetajat kaotada, ma tahtsin teda säilitada, kuid ainult homseni.

Kui kerkis küsimus, kas jätta õpetaja alles või vallandada, leppisime üsna kiiresti kokku. Ma ei tahtnud, et Carla peale seaduslikust abielust loobumise peaks lahti ütlema ka karjäärist. Temagi tunnistas, et peab oma õpetajast lugu ja veendub iga tunniga üha rohkem, kui vajalik see õpetaja talle on. Carla kinnitas, et võin teda usaldada ja ei tarvitse muretseda; ta armastab ainult mind ja ei kedagi teist.

Mu reetmine oli ilmselt laienenud ja valgunud uutele

aladele. Armukesega sidus mind nüüd uus tunne, mis hoidis mind uute köidikutega ja hõivas juba seadusliku armastuse ala. Ent kui ma olin koju jõudnud, lakkas seegi Carla suhtes tekkinud uus tunne olemast ja pöördus vaimendatuna Augustale. Carla vastu ei tundnud ma midagi peale sügava umbusalduse. Kes teab, kui palju tõtt oli selles abieluettepanekus? Ma poleks sugugi imestanud, kui Carla oleks kinkinud mulle ühel päeval, kellegagi abiellumata, muusikaandelise poja. Ja taas algas aeg talle raudkindlaid töotusi, mis saatsid mind teel Carla juurde hülgasid mu, kui olin tema juures, ning ärkasid taas, kui olin temast lahkunud. Kõigel sellel polnud aga mingeid ohtlikke tagajärgi.

Halbu tagajärgi polnud ka järgnevail sündmustel. Möödus suvi viis minema mu äia. Mul oli palju tegemist Guido asutatud uues kaubafirmas, kus tuli tööd rõgada rohkem kui kunagi enne, ülikooli kaks teaduskonda kaasa arvatud. Kuid sellest jutustan hiljem. Ka talv möödus. Mu aias puhkesid esimesed rohelised lehed ja need ei näinud mind kordagi sellises hingeahastuses, nagu olid näinud möödunudaastased esimesed lehed. Mul sündis tütar Antonia. Carla õpetaja oli ikka veel meie käsutuses, kuid Carla ei tahtnud temast kuuldagi ja mina samuti mitte — kuni teatud ajani.

Minu vahekorras Carlaga ilmnesid uued, rasked tüsistused, pealegi säärase juhuste tõttu, mida ei saanud algselt kuigi tõsiselt võtta. Vahejuhtumid ise olid peaaegu märkamatud ja tuletasid end meelde alles siis, kui ilmnesid tagajärjed.

Just selle kevade algul pidin Carla soovile järele andma ja linnaparki jalutama minema. Pidasin seda väga riskantseks, aga Carla tahtis nii kangesti päikesepaistel ja minu käevangus jalutada, et nõustusin talle seda meelehead tegema. Siiski ei oleks me tohtinud kas või üürisekski käituda nagu mees ja naine, sest see katse lõppes kohe halvasti.

Päike näis olevat valitsusohjad enda kätte saanud, ja et taevast uhkavat ootamatut soojust paremini nautida, võtsime pingil istet. Nagu äripäeviti ikka, oli park hommikul inimtühi ja mulle tundus, et kui ma paigal istun, on meie nägemise oht veelgi väiksem. Seal aga lähenes karkudele toetudes aeglase, ent ilmatu pikkade sammudega Tullio — toosama viiekümne nelja lihasega mees —

istus ilma melle otsa vaatamata samale pingile. Siis ta pöördus, kohtas mu pilku ja hüüdis:

«Ei sa siin terve igaviku näinud! Kuidas läheb? Kas sa ei ole nüüd lõpuks vähem tööd?»

Ta oli istunud minu kõrvale ja esimese ehmatusel ajel ajutasin end nõnda, et ta Carlat ei näeks. Aga tema hakkas kohe, kui oli mul kätt surunud:

«Kas abikaasa?»

«Ei, jätin tutvustamist ootama.»

«Sinjoriina Carla Gerco, mu naise sõbratar.»

«Lisasin veel ühe vale ja sain hiljem Tulliolle eneselt teada, et see teine just paljastaski talle kõik. Ütlesin eneselt kistud naeratusena:

«Sa sinjoriina istus juhuslikult samale pingile, mind märkamata nagu sinagi.»

Kui valetaja tahab, et teda uskuma jäädaks, peab ta meele pidama, et valetades tuleb piirduda ainult hädaolukorraga. Kui me järgmisel korral Tulliaga kohtusime, ütles ta mulle lihtrahvale omase otsekohesusega:

«Sa hakkasid liiga palju seletama, sellepärast saingi aru, et valetad ja et tegelikult on see kaunis sinjoriina sinu armuke.»

Selleks ajaks olin ma Carla juba kaotanud ja tunnis- tasin meelsasti, et ta oli tõtt tabanud, kuid lisasin nuk- kalt, et too naine jättis mu maha. Ta ei paistnud seda uskuvat ja ma olin talle selle eest tänulik. Tema umbusk- lundus hea endena.

Carla läks nii tujust ära, nagu ta ei olnud kunagi läi- nud. Nüüd ma tean, et tollest hetkest peale algaski temas muutus. Tookord ei märganud ma midagi, sest pöörasin talle selja, et kuulata paremini Tulliot, kes hakkas kohe rääkima oma haigusest ja läbiproovitud raviviisidest. Hiljem mõistsin, et naine, isegi kui ta end jämedalt kohelda lubab, ei talu tavaliselt, et temast avalikult lahti räägitakse. Oma viha aga ei valanud ta välja mitte minu, vaid vaese lombaka peale, kellele ta ei vastanudki, kui too tema poole pöördus. Ka mina ise kuulasin Tulliot poole kõrvaga ega tundnud ta raviviiside vastu huvi. Vaa- lasin ta väikestesse silmadesse, püüdes välja lugeda, mis ta sellest kohtumisest arvab. Teadsin, et ta on juba pen- sionil, ja kuna tal oli terve päev vaba, võis ta toleaeegse Trieste väikese seltskonna hõlpsasti keelepeksuga üle ajutada.

Pärast vähest mõtisklemist tõusis Carla püsti, et lah-
kuda.

«Nägemiseni,» ühmas ta ja suundus värava poole.

Ma teadsin, et meil temaga on veel kana kittkuda, kui
Tullio juuresolekut arvesse võttes püüdsin võita aega, et
lasta Carlal vahepeal rahuneda. Küsisin luba teda saata,
sest nugini oli meil üks tee. Tema kuiv «nägemiseni» vana
tõepoolest tähendada suhete katkestamist ja esimest
korda ehmunis ma tõsiselt. Mul jäi hing kinni ähvarda-
vale lahkumisohule mõeldes.

Aga Carla ei teadnud veel isegi, kuhu oma kindla sa-
muga minna. Ta otsis väljapääsu hetkelisele vihale, mis
läkski varsti üle.

Ta ootas mu ära ja kõndis sõna lausumata mu kõrval.
Kui koju jõudsime, puhkes ta nutma, mis ei teinud mulle
enam hirmu, sest nuuksumine sundis teda minu kätte
vahelt lohutust otsima. Seletasin talle, mis mees on Tullio
ja kui palju pahandust võib tekitada tema väle keel.
Nähes, et ta ikka veel nutab, ehkki minu käte vahel, ris-
kisin otsustavamalt tooni võtta: tahab ta siis mind tõesti
kompromiteerida? Kas me polnud kokku leppinud, et
teeme kõik mis võimalik, et säästa vaest naist, kes on
ikkagi mu abikaasa ja mu tütre ema?

Carla näiski nagu aru pähe võtvat, sest ta soovis ühel
jääda, et end päriselt koguda. Ülimalt rahul, tõttasin
minema.

Arvatavasti selle vahejuhtumi tõttu tuli Carlal nüüd
tahtmine avalikkuse ees ühtelugu minu naise osas esi-
neda. Võis arvata, et ta on õpetajaga abiellumisest keel-
dudes otsustanud sundida mulle peale suurema osa nen-
dest kohustustest, mis muidu oleksid jäänud tolle kanda.
Mõnda aega tüütas ta mind palvega osta kaks piletit teat-
risse, kuhu oleksime tulnud lahus, leides end otsekui
juhuse läbi kõrvu istumas. Mina seevastu nõustusin
küllastama temaga — ja sedagi paar korda — üksnes lin-
naparki, oma eksituste piirikivi, kuhu läksin nüüd teisest
kandist. Mitte mingit muud mööndust! Seetõttu sarnanes
mu armuke õige varsti minuga: ilma vähimagi põhjuseta
valdasid teda ootamatud vihasööstid, mis ta minu peale
välja valas. Tõsi küll, ta kogus end ruttu, aga ühest sel-
lisest sööstist juba piisas, et mind alandlikuks ja taltsaka
teha. Tihti leidsin teda nutmas, aga ei saanud mingit sele-
tust, mis teda piinab. Võib-olla olin selles ka ise süüdi,

et ei käinud seletuse nõudmisega väga peale. Kui ma
teda paremini tundma õppisin, see tähendab, pärast seda,
kui ta mu hülgas, polnud neid seletusi enam vaja. Ma ei
sõlunud talle: ta viskus seiklusse minuga üksnes viletsu-
sast tõugatuna. Minu embuses sai temast naine ja —
muide meeldib nii mõelda — korralik naine. Loomuli-
kult ei ole minul selles mingit teenet, seda enam, et mulle
tuli sellest aina pahandusi.

Varsti tuli tal uus tuju, mis pani mind algul imestama,
seda hoidma: ta tahtis näha mu naist. Ta vandus, et ei astu
talle lähedale ja käitub nii, et too teda ei märkagi. Luba-
sin talle, et niipea kui saan teada, kuhu naine teatud
kindlal tunnil läheb, annan talle sellest märku. Ja tema
hindab siis mu naisele pilgu, mitte meie villa lähedal —
see oli üksildases kohas, kus iga võõras silma torkas —,
vaid mõnel rahvarikkal tänaval.

Ümber sel ajal põdes mu ämm mingit silmahaigust ja
sai mõned päevad seotud silmadega lamama. Tal oli hir-
mus igav, ja et sundida teda arsti korraldusest kinni
pidama, hakkasid tütre vaheldumisi tema voodi ees val-
vet pidama: minu naine hommikul, Ada kella neljani
pärastlõunal. Ootamatu otsuse ajal ütlesin Carlale, et mu
naine lahkub iga päev täpselt kell neli mu ämma majast.
Isegi praegu ei oska ma mõistlikult seletada, miks ma
Carlale oma naise asemel Adat pakkusin. Vist tahtsin
Carlal pärast õpetaja abieluettepanekut tihedamini
endaga siduda ning arvasin, et mida kaunima ta leiab
olevat mu naise, seda rohkem hindab ta meest, kes talle
säärast naise nii-öelda ohvriks tõi. Augusta oli tol ajal
tihtsalt tervisest pakatav tite-ema. Minu otsust võis
mõjustada ka ettevaatlikkus, sest mul oli põhjust oma
armukese tujusid karta, ja kui viimane oleks endale Ada
suhtes midagi solvavat lubanud, poleks sellel olnud min-
git tähtsust, sest Ada oli juba näidanud, et ei püüa mind
ilgi mu naise silmis mustata.

Kui Carla peakski mind Ada ees kompromiteerima,
räägin Adale, kuidas lugu on, ja teen seda isegi teatud
rahuldustundega.

Ent minu poliitikal oli ettenägematu tagajärg. Täiesti
arusaadava rahutuse ajal läksin sel päeval Carla poole
tavallisest varem. Eelmise päevaga võrreldes leidsin ta
tublisti muutununa. Tema õilsale näo-ovaalile oli lasku-
nud suur tõsidus. Tahtsin teda suudelda, aga ta tõukas

mu eemale ja lubas mul ainult huultega pöske puudutada, et ma teda rahulikult ära kuulaksin. Istusin tema vastu teisele poole lauda. Kiirustamata võttis ta paberilehe, millele ta minu saabudes oli kirjutanud, ja lükkas selle laual lebavate nootide vahele. Tookord ei pööranud ma sellele paberile mingit tähelepanu, alles hiljem sain teada, et see oli kiri, mida ta Lalile kirjutas.

Ometi tean praegu, et isegi tol hetkel ründasid Carla hinge kahtlused. Tema tõsine pilk peatus uurivalt minul, põikas siis aknast välja, et end ümbrusest lahti rebida ja sellele keskenduda, mis ta hinges toimub. Kes teab, kui ma oleksin tollal kohe taibanud, missugune heitlus ta hinges käib, võib-olla oleksin oma veetlevat armukest siiani suutnud säilitada.

Carla rääkis mulle oma kohtumisest Adaga. Ta oli teda mu ämma maja ees oodanud ja ta kohe ära tundnud, nii pea kui ta välja tuli.

«Võimatu oli eksida. Sa olid kirjeldanud mulle ta kõige iseloomulikumaid jooni. Oo! Sa tunnend teda põhjalikult!»

Ta vaikis viivu, et saada jagu erutusest, mis nõõris tal kurku. Siis jätkas:

«Ma ei tea, mis teie vahel on olnud, aga ma ei taha enam petta nii kaunist ja nii kurvameelset naist! Kirjutatan oma lauluõpetajale, et olen valmis temaga abielluma.»

«Kurvameelset!» hüüatasin ma üllatunult. «Sa eksid. Võib-olla pigistas tal king.»

Kurvameelne Ada! Ta ju naeris alailma. Ka sellel hommikul, kui ma teda viivuks meie pool nägin.

Ent Carla teadis paremini:

«King pigistas! Ta astus nagu jumalanna, kes kõnnib pilvedel!»

Üha rohkem erutudes rääkis Carla sellest kohtumisest. Tal läinud korda Ada suust mõnda sõnagi kuulda — oo, kui õrna häälega! Adal kukkunud taskurätik maha, Carla võtnud selle üles ja ulatanud talle. Ada napisõnaline tänu liigutanud Carlat pisarateni. Veel midagi oli juhtunud nende kahe naise vahel: Carla väitis, et Ada oli märganud, et ta nutab, ja heitnud talle lahkudes kaastundliku pilgu. Carlale olnud kõik selge: mu naine teadis, et ma talle truudust murrin, ja kannatas selle pärast. Sellest sündis otsus minuga vahekord lõpetada ja Laliga abielluda.

Ma ei osanud end kuidagi kaitsta. Kerge oli rääkida

üheltavalt Adast, aga mitte oma naisest, sellest õitsvast naisest, kes oli jäägitult hõivatud oma uutest kohustustest ega märganud üldse, mis minu hinges toimus. Kirisin Carlalt, kas ta ei märganud Ada karmi pilku ja seda, kui madal ning kalk oli ta hää, selles puudus vahingki soojus. Et Carla armastust tagasi võita, oleksin ma naisele meeleldi veel mitu muud puudust omistanud, aga ma ei saanud seda teha, sest olin teda ligi aasta aega oma armukese ees taevani kiitnud.

Pääsesin sellest olukorrast teisiti. Ka mind haaras äkki äärmene erutus, et mul tikkusid pisarad silma. Leidsin, et mul on täielik õigus end haletseda. Tahtmatult olin märganud end sekeldustesse, mis ähvardasid mind väga õnnelikuks teha. Eriti talumatu oli Ada ja Augusta segiajamine. Tegelikult ei olnud mu naine ju üldse nii kaunis, aga Ada, kes oli Carlas sellist kaastunnet äratanud, oli mulle palju ebameeldivusi põhjustanud. Nii et Carla eksis täielikult, kui ta sel viisil minu üle otsustas.

Mu pisarad pehmendasid Carla meelt:

«Kallis Dario! Su pisarad teevad mulle head! Teie vahel on mingi arusaamatus juhtunud ja te peate selle ära klaarima. Ma ei taha su üle väga karmilt otsustada, aga enam iial ei peta ma seda naist. Ma ei taha olla ta pisarate põhjustaja. Olen seda vandega töötanud!»

Vandest hoolimata pettis ta teda siiski veel üks kord, viimast korda. Ta tahtis mulle igaveseks hüvasti öelda suudlusega, mina olin nõus andma seda ainult teatud tingimustel, vastasel korral oleksin lahkunud äärmiselt solvununa. Seepärast ta alistus. Sosistasime mõlemad:

«Viimast korda!»

See oli unustamatu hetk! Mõlemapoolne otsus pesi mind puhtaks igasugusest süütundest. Olime patuta ja õnnelad. Mu hea saatus kinkis mulle täiusliku õnnepetke.

Tundsin end piiritult õnnelikuna ja jätkasin komöödiat kuni lahkumiseni. Me ei näe teineteist enam iial! Ta keeldus vastu võtmast ümbrikku, mis mul alati taskus oli, ka ei tahtnud ta midagi mälestuseks saada. Meie uuest elust tuli kustutada kõik jäljed möödunud üleastumistest. Siis suudlesin teda isalikult laubale, nagu ta alguses minuga hüvastiäitaks oli soovinudki.

Hiljem, trepil, haaras mind kahtlus, kas asi mitte liiga tõsiselt ei läinud. Kui oleksin võinud kindel olla, et homme on ta uuesti täielikult minu, ei oleks mu mõtted

nii kiiresti tulevikku pöördunud. Trepikojas seistes vaatas ta, kuidas ma alla läksin. Hüüdsin talle vaikselt ja naerukalt:

«Homseni!»

Ta tõmbus üllatunud ja otsekui ehmunult tagasi ning hüüdis ukse taha kadudes:

«Ei iialgi!»

Mina aga tundsin ikkagi teatavat leevendust, et olin juba genud lausuda sõna, mis võis mind veel ühele viimasele kaisutusele tuua, kui mul selleks himu tuleb. Igasugustest soovidest ja kohustustest vaba, veetsin imeilusa päeva, alguses naise seltsis ja pärast Guido kontoris Pean ütlema, et kohustuste puudumine lähendas mind naisele ja tütrele. Minus oli nende jaoks midagi rohke- mat kui tavaliselt, ma polnud nende suhtes mitte üksnes vtisakas ja sõbralik, vaid käitusin nagu tõeline perekon- napea, kes kindlalt ning rahulikult korraldusi ja käsku jagab, kõik mõtted oma kodu küljes. Voodisse heites ütlesin endamisi otsekui töotust andes:

«Kõik mu päevad peaksid sarnanema tänasega.»

Enne uinumist ei suutnud Augusta end tagasi hoida ja usaldas mulle suure saladuse: ta oli seda emalt alles täna kuulnud. Mõne päeva eest oli Ada tabanud Guido teenijaga kaelustamas. Algul tahtnud Ada paista lasta, et on sellest üle, kuid teenijatüdruk käitunud nii väljakutsuvalt, et ta tuli vallandada. Eile olid Ada ja ema murelikult ära oodanud, kuidas Guido sellesse teatesse suhtub. Kui ta oleks kahetsenud, oleks Ada nõudnud lahutust. Aga Guido oli naernud ja öelnud, et Ada näeb viirastusi; temal pole midagi selle vastu, kui too naine vallandatakse, ehkki ta pole milleski süüdi. Ta olevat Guidole alati vastumeelne olnud. Paistis, et nüüd on asjad korras.

Mulle oli väga tähtis teada, kas see oli tõesti silma- moondus, kui Ada nägi oma meest teenija käte vahel. Kas oli tõesti mingit alust kahelda? Sest on selge, et kui mees ja naine kaisutavad, siis seisavad nad hoopis teisiti kui sel juhul, kui naine mehel saapaid harjab. Olin suurepärases tujus. Pidasin koguni vajalikuks Guido suhtes erapooletust ilmutada ja asja rahulikult kaaluda. Ada on loomult armukade ja on täiesti usutav, et vahemaa Guido ja teenija keha vahel näis talle väiksem, kui see tegelikult oli, ja muidugi võis ta ka nende poosi suhtes eksida.

Guida häälega ütles Augusta, et on veendunud, et Ada ei ole kõike õigesti ja tõlgitseb nähtut hiljem vääriti ainult sellest armastusest Guido vastu. Ning lisas:

«Ta oleks paremini teinud, kui oleks sinuga abiellunud.»

Mina, kes ma tundsin end üha süütumana, pillasin vastuse:

«Mida'nd küll. Aga ei tea, kas see mulle oleks parem olnud, kui oleksin abiellunud temaga ja mitte sinuga.»

Juba läbi une pomisesin veel:

«Igasugune lurjus! Rüvetada sel kombel oma kodu!»

Olin seejuures täiesti siiras, sest minu etteheide käis Guido teo selle külje kohta, mille suhtes mul endale polnud midagi ette heita.

Järgmisel hommikul ärkasin palava sooviga, et vähe- malt seegi päev täielikult eelmist meenutaks. Oli tõe- selt, et eelmisel päeval õhinal antud töötused ei sidu- nud Carlat rohkem kui mind, kes ma tundsin end neist täiesti sõltumatusena. Nad olid selleks liiga kaunid, et mil- lekski kohustada. Kärsitu soov teada saada, mida Carla arvab, sundis mind lausa jooksuma. Seejuures unistasin, et ta on valmis andma uusi lubadusi. Nii see peakski edasi minema: ühelt poolt naudingutest rikas elu, teisalt pingutused selle õilistamiseks, ja iga mu päev oleks põhendatud peamiselt paremaks saamisele ning ainult väga väike osa kuuluks süümeepiinadele. Tõsi küll, teatud ängistav tunne ei puudunud, sest kogu viimase, mulle nii kohustusterohke aasta jooksul oli Carla võtnud enda kanda ainult ühe ülesande: kinnitada mulle oma armas- tust. Selle oli ta täitnud, aga raske oli selle põhjal järele- dada, et ta niisama kergesti võiks võtta endale teise kohustuse, mis peale muu on eelmisele täiesti vastupi- dine.

Carlat ei olnud kodus. See oli mulle suur pettumus ja ma hammustasin pahameelest sõrme. Ta ema kutsus mind kööki ja ütles, et Carla tuleb tagasi alles õhtul. Ta oli öelnud, et sööb väljas, seepärast ei hõõgunud koldes isegi tavalist söepeotäit.

«Kas teie ei teadnudki?» küsis ta, silmad imestusest pärani.

Olin mõttes ja pomisesin hajameelselt:

«Eile kuulsin, aga ma polnud kindel, kas see käib tänase päeva kohta.»

Lahkusin armastusväärselt jumalaga jättes. Kiristasin seda tehes hambaid, kuid nii, et ta ei kuuleks. Võttis aega, kuni olin julgust kogunud oma vihale voli anda. Läksin linnaparki ja jalutasin seal ligi pool tundi, et endale asju selgeks teha. Ent kõik oli nii selge, et ma tõrkusin mõistmast. Nii järsult, nii halastamatult sunniti mind täitma enda peale võetud kohustust. Tundsin end halvasti, kohutavalt halvasti. Hakkasin taas lonkama ja võitlesin järsku tekkinud hingeldusega. Selliseid hingeldushooge on mul tihtipeale: hingam küll korralikult, aga samas loen hingetõmbeid, sest hingam sedamoodi kavatsuslikult. Mul on tunne, et ma lämbun, kui unustan, et pean hingama.

Sel kellaajal oleksin pidanud minema oma kontorisse, või veel parem — Guido omasse, kuid ma ei saanud nii niisama lahkuda. Mis ma pärast ette võtan? Jah, väga erinev oli tänane päev eelmisest! Kui ma vähemasti selle neetud õpetaja aadressigi oleksin teadnud. Laulu abil, mis minu taskust kinni maksti, oli ta võtnud mult mu armukese.

Lõpuks läksin Carla ema juurde tagasi. Tahtsin Carlale tema kaudu midagi sellist edasi öelda, mis sunniks teda minuga kohtuma. Kõige raskem oli teda võimalikult kiiresti käeulatusse saada. Ülejäänud ei peaks siis enam erilisi raskusi valmistama.

Leidsin vanakese köögis akna all istumas ja sukki nõelumas. Ta võttis prillid eest ja heitis mulle küsiva, pea-aegu kohkunud pilgu. Kõhklesin hetke ja küsisin siis:

«Kas te ka teate, et Carla on otsustanud Laliga abielluda?»

Mul oli tunne, et teatan seda uudist iseendale. Carla oli mulle sellest kahel korral rääkinud, aga eelmisel päeval ei olnud ma sellele tähelepanu pööranud. Eile olid Carla sõnad mul ainult kõrvadeni jõudnud, sügavamale mitte. Nüüd jõudsid nad sisikonda, mis valust krampi kiskus.

Ka vanake silmitses mind algul kõheldes. Muidugi kartis ta öelda midagi ebadiskreetset, mille pärast talle hiljem etteheiteid võidaks teha. Aga äkki pahvatas ta nähtava rõõmuga:

«Kas Carla ise ütles teile? Siis on see kindlasti nii. Minu meelest teeb ta hästi. Mis teie arvate?»

Nüüd ta naeris heast meelest, see neetud vanaeit, mina aga mõtlesin kogu aeg, et ta oli minu ja Carla vahekor-

ras teadlik. Ma oleksin ta meelsasti läbi kolkinud, aga ei pidanud ainult märkusega, et isiklikult oleksin soovinud veel oodata, kuni õpetaja jalad alla saab. Minu meelest kiirustavad nad liiga.

Üha piiritus rõõmus muutus vana sinjoora minu seltskonnas ealimest korda jutukaks. Ta ei olnud minuga nõus. Kuid noorelt abiellutakse, võib karjääri ka hiljem teha. Miks seda enne peaks tegema? Carla on nii vähenõudlik. Ka tema hääle koolitamine läheb nüüd vähem maksma, sest mehe näol saab ta endale ühtlasi õpetaja.

Need sõnad, mida võis muide võtta ka nurisemisena minu ihase üle, andsid mulle mõtte, mis tundus suurepärase lahendusena ja tõi hetkeks leevendust. Ümbrikus, mida ma viimasel ajal alati rinnataskus kandsin, pidi juba juba kenake summa. Ma võtsin selle taskust välja, kleepisin kinni ja ulatasin vanakesele, et ta selle Carlale edasi annaks. Võib-olla pesitses mu hinges ka soov oma armukest lõpuks sündsäl kombel kinni maksta, aga veel tütisem oli soov teda jälle näha ja endale saada. Carlal tuleb minuga kohtuda igal juhul — nii siis, kui ta raha tagasi tahab anda, kui ka siis, kui ta peab õigeks seda endale jätta, sest viimasel juhul tuleb tal mind tänada. Hingasin kergendatult: midagi polnud veel lõplikult läbi.

Ütlesin vanakesele, et ümbrikus on ülejääk sellest summast, mis Copleri sõbrad mulle nende jaoks edasi on andnud. Siis, juba täiesti rahunenud, palusin Carlale öelda, et jään kogu eluks tema sõbraks, ja et kui tal peaks abi vaja olema, võib ta julgelt minu poole pöörduda. Sel viisil sain anda talle oma aadressi, mis tegelikult oli küll Guido kontori oma.

Läksin minema palju nõtkemal sammul, kui olin tulnud.

Sel päeval läksime Augustaga tülli. Põhjus oli tühine. Ütlesin, et supp on liiga soolane, tema vaidles vastu — olevat just paras. Arvates, et ta tahab mind pilgata, sattusin äkki meeletusse raevu ja rapsasin nii järsult laudlini nurka, et kõik nõud lendasid põrandale. Lapsehoidja pälvedel istuv tütreke hakkas valjusti nutma, mis mind samuti väga solvas, sest mulle tundus, et isegi see pisike auu teeb mulle etteheiteid. Augusta kahvatas, nagu ainult tema seda oskab, võttis tütre sülle ja väljus. Ka see tundus mulle ülepakkumisena: olen ma koer, et pean üksiinda sööma? Ent ta tuli kohe ilma lapseta tagasi, kat-

tis uuesti laua, istus oma kohale ja hakkas taldrikus lusikaga liigutama, otsekui valmistuks sööma.

Mõttes vandusin edasi, aga sain juba aru, et olin olnud nagu mänguasi looduse meelevald, tema jõudude pillutada. Looduse, mis vähimagi vaevata oma jõude kogub ja veel kergemini valla päästab. Kogu mu pahameel pöördus nüüd Carla vastu, kes ainult teeskles, et toimib minu naise huvides. Näe, mis mu naine sellest nüüd sai!

Käitudes vastavalt oma süsteemile, millele ta on silapi truuks jäänud, ja nähes, millises seisukorras ma olen, ei pahandanud Augusta, ei nutnud ega hakanud vaidlema. Kui ma temalt alandlikult andestust palusin, tahtis ta üksnes ühte selgitada: tema polnud naernud, vaid ainult sel viisil naeratanud, mis mulle alati oli meeldinud ja mille üle ma isegi uhke olin.

Mul hakkas hirmsasti häbi. Palusin, et laps kohe tagasi toodaks, võtsin ta süle ja mängisin temaga tükk aega. Siis tõstsin ta endale pähe istuma ja pühkisin näole langeva kleidikesega silmist pisarad — neid igatahes polnud voolama pannud Augusta. Mängisin lapsega, sest teadsin, et sellega lähenen Augustale, ilma et peaksin pikemalt vabandama. Tegelikult olidki ta palged juba tagasi saanud oma tavalise jumekuse.

Nii et seegi päev lõppes väga hästi ja õhtupoolik meenutas eelmist. Oli nii, nagu oleksin Carlaga hommikul nagu tavaliselt kokku saanud. Leidsin mõneti isegi leevendust. Palusin Augustalt mitu korda andestust, et meelitada välja emalikku naeratust, mis ilmus ta näole iga kord, kui ütlesin või tegin mõne tobeduse. Häda mulle, kui ta oleks pidanud pingutama ja minu juuresolekul oma käitumist valvama, või kui oleksin peletanud ta näolt kas või ühegi ta tavalistest südamlikest naeratustest, mis minu meelest olid mu isiku kohta langetatud otsustest kõige heasoovlikumad.

Õhtul rääkisime taas Guidost. Paistis, et nad olid Adaga ära leppinud. Augusta imestas oma õe südameheadust. Sedapuhku oli minu kord naeratada, sest oli selge, et ta ei anna endale oma piiritust headusest üldse aru. Küsisin temalt:

«Aga kui mina oleksin meie kodu rüvetanud, kas sina ei oleks mulle andeks andnud?»

Augusta kõhkles.

«Meil on ju tütar,» hüüatas ta lõpuks. «Adal ei ole lapsi, kes teda selle mehe külge seoksid.»

Ta ei sallinud Guidot. Mõnikord paistis, et ta oli Guido peale sellepärast pahane, et mina tema pärast kannatada pidin saanud.

Mõni aeg hiljem sündisid Adal kaksikud ja Guido ei saanud ilal teada, miks ma teda sel päeval nii soojalt armistasin. Nüüd olid tal ju lapsed ja ta võis majas kõigi teenijatega amelda, sest isegi Augusta vaatepunktist ei ahvardanud teda selles suhtes mingi oht.

Kui leidsin järgmisel hommikul kontoris oma laualt ümbriku, millel oli Carla käega kirjutatud aadress, hinnasin kergendatult. Näe, midagi polnud päriselt lõppenud ja elu kõigi mulle vajalike komponentidega võis edasi minna. Lühidalt, Carla määras mulle kella üheteistkümneks hommikul tema maja vastas asuva pargivärava juures kohtumise. Seega ei kohtu me enam tema toas, küll aga sellele üsna lähedal asuvas kohas.

Ma olin kärsitu ja jõudsin kohtumispäigale veerand tundi varem. Kui Carlat poleks kohal olnud, oleksin talle koju järele läinud, mis olnuks veelgi mugavam.

Ka see päev oli selge ja soe, täis kevadist hõngu. Kui lärmakas Corsia Stadion oli seljataha jäänud, leidsin end täielikus maaelu vaikuses, mida kerge tuulekahin lehtedes ei häirinud.

Kui hakkasin kiire sammuga väljapääsu poole minema, nägin Carlat vastu tulemas. Tal oli minu ümbrik käes ja ta lähenes ilma tervitusnaeratuseta, isegi rohkem, tema kahvatusse näkku oli tardunud karm otsustavus. Ta kandis jämedakoelist sinisetriibulist puuvillast kleiti, mis talle hästi sobis. Ta näis osana sellest pargist. Hiljem, neil pühkudel, kui ma teda vihaga meenutasin, omistasin talle kavatsuse tol vahekorra lõpliku katkestamise hetkel võimalikult ahvatlev välja näha. Tegelikult oli teda nii riidesse pannud ainult esimene kevadpäev. Tasub meele pidada sedagi, et oma pikaajalise ja toore armatsemise kestel ei olnud minu silmis mingit tähtsust, kuidas mulle kuuluv naine rõivastub. Läksin ju alati kohe ta tuppa, ja tagasihoidlikud naised on kodus enamasti ikka väga lihtsalt riides.

Ta ulatas mulle käe ja ma ütlesin seda surudes:

«Täna sind, et tulid!»

Kui palju kombekam olu, kui ma niisama leebelt oleksin käitunud ka kogu meie järgneva vestluse jooksul!

Carla näis olevat erutatud, ja kui ta rääkis, värisesid tal huuled. Ka laulmise ajal takistas samasugune tõmbumine tal vahel õiget nooti võtmast. Ta ütles:

«Alguses tahtsin sulle heameelt teha ja selle raha vastu võtta, aga ma ei saa, see on absoluutselt võimatu. Palun sind, võta see tagasi!»

Nähes, kui lähedal ta oli pisaratele, kiirustasin tema palvet täitma ja võtsin ümbriku vastu. Tüki aja pärast, kui olin kohtumispäigast juba ammu lahkunud, märkas, et hoian seda ikka veel käes.

«Kas sa tõesti ei taha minust enam midagi teada?»

Esitasin selle küsimuse, andmata endale aru, et olin sellele juba eelmisel päeval vastuse saanud. Oli see võimalik, et säärane ahvatlev naine minust lahti ütles?

«Zeno!» alustas Carla lahkema tooniga. «Kas me ei andnud teineteisele sõna, et ei kohtu enam iial? Seda tõotust andes olen võtnud endale kohustusi, mis sinul olid juba enne minuga tutvumist. Need on niisama pühad kui sinu omad. Loodan, et su naine märkab nüüd, et kuulud ainult temale.»

Järelikult oli tema mõtetes ikka veel tähtsus Ada ilul. Kui oleksin kindel olnud, et meie vahekorra katkestamine on sellest tingitud, oleksin leidnud võimaluse kõike heaks pöörata. Oleksin teinud talle selgeks, et Ada pole üldse minu naine, näidanud talle kõõrsilmset, imetava ema rinnaga Augustat. Aga vist olid tema poolt võetud kohustused minu omadest tähtsamad. Ennekõike tuli kummutada need.

Püüdsin rääkida rahulikult, ehkki ka minul värisesid huuled — ainult et ihast. Ütlesin talle, et ta ei aimagi, kui väga ta mulle kuulub, ja et tal pole enam õigust teha endaga, mida ta tahab. Minu peas keerles teaduslik kinnitus selle kohta, mida ma rääkisin, see tähendab too kuulus Darwini katse araabia mägiga, aga tänu taevale, tahan väga uskuda, et ma talle seda ei ütelnud. Ometi rääkisin vist väga palju loomadest ja nende füüsilisest truudusest, aga see oli mõttetu loba. Jätsin siis selle raske teema kõrvale, sest tol hetkel ei olnud see ei temale ega minule vastuvõetav, ja ütlesin:

«Mis kohustusi sa võisid endale võtta? Ja mis tähtsus

tal neil olla, võrreldes tundega, mis meid üle aasta sidus?»

Haarasin tal toorelt käest, sest tundsin, et siin on vajalik energiline žest; sõnu, mis teda veenaksid, ma ei leidnud.

Aga ta rebis käe sellise jõuga lahti, nagu oleks see esimene kord, kus ma endale säärast žesti luban.

«Ei iial!» ütles ta nagu tõotust andes. «Võtsin endale kõige pühama kohustuse! Inimese vastu, kes tegi sama minu suhtes.»

Enam polnud kahtlust! Õhetus, mis ootamatult ta põskedele ilmus, tuli pahameelest inimese vastu, kes ei andnud tema suhtes endale ühtegi kohustust võtnud. Edasi ei see veel selgemaks:

«Eile jalutasime tänaval teineteise käevangus ja tema mina saatel.»

Oli täiesti ilmne, et mulle kuulunud naine eemaldus minust üha rohkem. Kiirustasin talle järele, pööraste hupetega nagu koer, kellelt on võetud maitsev lihapala. Haarasin tal taas ägedalt käest.

«Tubli,» ütlesin ma, «lähme ka meie teineteisel käest kinni hoides, seda ebatavalist intiimsust ilmutades, mis kõikide tähelepanu endale tõmbab, läbi terve linna. Lähme läbi Corsia Stadioni Chiozza võlvkaarteni, Corso alla Sant' Andreani ja tuleme teisest küljest sinu koju — pärast seda muidugi, kui terve linn on meid näinud.»

See oli esimene kord, kus ma end Augustast täielikult lahti ütlesin! Ja ma tajusin seda kui vabanemist, sest Augusta oli see, kes tahtis mult Carlat röövida!

Carla rebis taas käe lahti ja tähendas kuivalt:

«See oleks peaaegu sama tee, mille me eile läbi käisime!»

Tegin veel ühe sööst:

«Aga kas ta ka teab? — Teab ta kõike? Teab ta, et sa alles eile kuulusid mulle?»

«Jah,» vastas ta uhkelt. «Ta teab kõike, viimseni!»

Oma meeletus raevus kaotasin pea, ja otsekui koer, kes ei suuda maitsvat pala kinni napsata ning hammustab tugevalt seda, kes temalt tüki röövinud, ütlesin ma:

«Sinu peigmehele on suurepärane magu! Täna seedis ta ära minu, homme seedib kõik, mis sa iganes soovid.»

Ma ei kuulnud täpselt, mis ma rääkisin. Tundsin ainult,

et kisendan valust. Carla pilk väljendas põlgust, mida ma poleks oodanud ta pruunidest vaguratest gasellist madest leida.

«Ja seda räägid sa mulle? Ehk leiad julgust seda ka temale öelda?»

Ta keeras mulle selja ja tõttas kiirel sammul väljapääsu poole. Ma juba kahetsesin öeldud sõnu, aga seda kahetsust leevendas mõnevõrra üllatus, sest taipasin, et nüüdsest peale pean Carlat äärmise korrektsusega kohtlema. See naelutas mu paigale. Tilluke valge-sinine figuur oli lühikeste kiirete sammudega juba värava juurde jõudmas, kui otsustasin talle järele joosta. Ma ei teadnud veel, mida ma talle ütlen, aga oli võimatu, et me nõnda lahku läheme.

Jõudsin talle järele ta maja uksele ja mu keelelt tulid siirad sõnad, milles vallandus mu suur valu:

«Kas me tõesti läheme sel kombel lahku? Pärast nii pikka armastust?»

Tema astus ilma mulle vastamata edasi ja ma järgnesin talle trepile. Seal vaatas ta mind endise vaenuliku pilguga:

«Kui tahate mu peigmeest näha, tulge kaasa. Kas te ei kuule? Ta mängib klaverit.»

Alles nüüd kuulsin Schuberti «Tervituse» süngas Liszti transkriptsioonis.

Ehkki ma ei ole lapsepõlvest peale mõõka ega kaigast käes hoidnud, ei kuulu ma ometi argade kilda. Kirglik soov, mille vallas ma siiani olin olnud, haihtus ootamatult. Mehelikest joontest oli mulle jäänud ainult võitlustahe. Olin nõudnud meelevaldselt midagi, mis ei kuulunud mulle. Et seda möödalaskmist hüvitada, peaksin nüüd kaklema, muidu piinab mind elu lõpuni mälestus naisest, kes ähvardas mind oma peigmehe käe läbi karistada.

«Olgu nii!» ütlesin ma. «Sinu loal tulen kaasa.»

Mu süda puperdas, aga mitte hirmust, vaid murest, et ma ei oska sellises olukorras nagu kord ja kohus käituda.

Läksin tema kõrval trepist üles. Aga äkki jäi ta seisma, toetus seina najale ja puhkes sõnatult nutma. Ülevalt kostsid ikka «Tervituse» helid, mida mängiti sellel klaveril, mille mina olin kinni maksnud. Carla nutt tegi need helid veelgi liigutavamaks.

«Ma teen kõik, mis sa tahad! Kas tahad, et ma lähen minema?» küsisin ma.

«Jah,» ütles ta seda lühikest sõna vaevaliselt hääldades.

«Huvasti!» ütlesin ma talle. «Kuna sa nõnda tahad, siis huvasti igaveseks!»

Läksin aeglaselt trepist alla, vilistades Schuberti «Tervituse». Ei tea, võib-olla oli see meelepete, aga äkki tundus, nagu oleks ta mind hüüdnud:

«Zenol!»

Äel hetkel oleks ta võinud mind hüüda ka selle veidra nimega «Dario», mida ta hellitavaks pidas, ma poleks ikkagi peatunud. Mind valdas suur kihk minema pääseda ja taas puhtana Augusta juurde tagasi pöörduda. Ka koer, kes jalahoopidega on emase juurest minema kihutatud, jookseb ära puhtana ja süütuna.

Aga kui ma järgmisel päeval taas samataolisse meeleolusse langesin, mis mind linnaparki oli toonud, leidsin, et olen käitunud lihtsalt argpüksina: ta oli mind kutsunud, kuigi mitte hellitava nimega, aga ikkagi kutsunud, ja mina ei olnud vastanud! See oli esimene piinav päev, millele järgnesid paljud teised, täis kibedat meeleheidet. Et ma ei osanud endale seletada, miks ma tookord sõna lausumata lahkusin, hakkasin end süüdistama selles, et lõin kartma Carla peigmeest või skandaali. Nüüd olin taas nõus ükskõik millise kompromissiga, kas või tolle pika jalutuskäiguga läbi linna, mida ma Carlale olin pakkunud. Olin lasknud käest libiseda soodsa juhuse ja teadsin väga hästi, et on naise, kelle puhul see avaneb ainult üks kord. Ma poleks tohtinud soodsat juhust käest lasta!

Otsustasin Carlale kirjutada, ja otsekohe. Ma ei võinud enam päevagi kannatada, tegemata katset talle läheneda. Äärmiselt kiiresti kirjutasin selle ümber, püüdes suruda vähestesse sõnadesse kogu leidlikkuse, mida mul oli. Kirjutasin kirja veel mitu korda ümber, sest mind lohutas kirja koostamine ise: see oli lõõgastus, mida ma vajasin. Palusin temalt vihasöösti pärast andestust, väites, et mu suur kirg nõuab vaibumiseks aega. Ja lisasin: «Iga uus päev toob mulle raasukese rahu.» Kirjutasin seda lauset mitu korda, ise seejuures hambaid krigistades. Siis kirjutasin veel, et ma ei saa talle öeldud sõnu endale andestada ja pean jälle vabandust paluma. Paraku ei

olnud minu võimuses pakkuda talle seda, mida andis Lali ja mida Carla tõesti väga väärilis.

Kujutlesin, et mu kiri võib neile sügavat muljet avaldada. Ja kuna Lali on kõigest teadlik, siis näitab Carla mu kirja kindlasti ka temale ja Lalil on isegi kasulik minutaolisega sõbralikult läbi saada. Unistasin koguni meie kolme toredast läbisaamisest, sest mu armastus oli taandunud juba selliseks, et ma oleksin leidnud leevendust, kui mul oleks lubatud Carlat ainult pilkudega hellitada.

Kolmandal päeval sain temalt lühikese kirjakese, kus mind ei nimetatud ei Zenoks ega Darioks. Seal seisid vaid: «Täna! Saage ka Teie õnnelikuks oma abikaasaga, kes on kõigiti õne väärt!» Loomulikult mõtles ta Adat.

Pärast möödalastud soodsat hetke ei saada enam kuidagi järjele, sest kord alustatud lugu võib ühe naisega jätkuda ainult siis, kui sa teda patsipidi kinni hoiad. Minu iha kääris nüüd sapiseks vihaks, ent mitte Augusta vastu. Mu mõtted olid nii hõivatud Carlast, et tundsin südametunnistusepiinu ja vedasin Augusta läheduses näole rumala seltskondliku naeratuse, mida ta pidas tõeliseks.

Oli vaja midagi ette võtta. Ma ei saanud ju ootama jääda ja päev päeva järel kannatada! Kirjutada ma enam ei tahtnud. Paberile pandud kirjaread ütlevad naisele liiga vähe! Tuli leida midagi paremat.

Ilma et oleksin isegi täpselt teadnud, mida ma tahan, tõttasin jooksujalu linnaparki. Seal juba märksa aeglasemalt Carla maja poole. Jõudnud tuttavasse trepikotta, koputasin köögiuksele. Kui võimalik, püüan Lali kohutamisest hoiduda, aga kui me ikkagi kokku satume, ei ole ka selles midagi halba. See tookski murrangu, mida ma nii väga vajan.

Nagu alati, istus vana sinjoora kolde ees, kust paistsid paar laia lõkkekeelt. Ta oli mind nähes üllatunud, aga lihtsameelse inimesena, kes ta tegelikult oli, hakkas ta siis südamlikult naerma ja ütles:

«Mul on hea meel teid näha! Te olite nii harjunud iga päev meil käima, et nüüd on teil muidugi üsna raske ilma meie seltskonnata toime tulla.»

Teda oli kerge lobisema panna. Peagi pajatas ta, et Carla ja Vittorio on teineteisesse tõsiselt armunud ja et täna tuleb Vittorio koos emaga neile lõunale. Ning lisas

naeratades: «Küllap näete, varsti sunnib ta Carlat endaga ka igapäevastesse laulutundidesse kaasa tulema. Nad ei saa üksteist aegagi ilma teineteiseta läbi.»

Neid õnnele mõeldes naeratas ta emalikult ja ütles, et mõne nädala pärast noored abielluvad.

Tundsin suus vastikut maiku ja astusin juba ukse poole, et ära minna, kuid jäin siiski paigale, arvates, et vanakese lobisemine annab mulle ehk mõne hea mõtte või vähemalt lootustki. Viimane eksisamm, mille ma Carla suheldes tegin, oli just see, et pagesin enne, kui olin juba kaalunud kõik mulle pakutavad võimalused.

Korra näis juba, et olin leidnud oma hea mõtte. Küsisin vanakeselt, kas ta kavatseb kuni surmani jääda oma tütre juurde ümmardajaks. Lisasin veel, et minu arusaamist mööda ei kohtle Carla teda just väga armastusväärselt.

Ta jätkas kolde juures askeldamist, aga kuulas mind tähelepanelikult. Tema avalat usaldust polnud ma tõesti saanud. Nõnda kurtis ta, et Carla ägestub jah iga väikse asja pärast, kuid lisas kohe ennast õigustades:

«Muidugi, eks ma lähe ju iga päevaga vanemaks ja aru saab tõntsimaks. Aga mis ma sinna parata saan!»

Ta lootis, et nüüd hakkab kõik paremuse poole minema. Carla tujutsemised jäävad harvemaks, sest ta on õnnelik, ja Vittorio on vanainimest algusest peale suure lugupidamisega kohelnud. Lõpetuseks arvas ta, ise ikka tainast ja puuvilja mingitesse vormidesse plätsides:

«Minu kohus on jääda tütre juurde. Kuidas siis muidul!»

Pisut kärsitult hakkasin ta mõtteid teisale tüürima. Ütlesin, et ta võib üsna hõlpsasti sellest orjusest lahti saada. Mina olen ju olemas ja jätkan talle igakuise toetuse maksmist, mida seni olin andnud Carlale. Ma tahtsin tingimata kedagi üleval pidada. Tahtsin jätta endale vähemalt vanakese, kes tundus mulle osana ta tütrest.

Vanake avaldas mulle tänu ja pani imeks mu headust, aga teda ajas naerma juba paljas mõte, et keegi soovitab tal tütrest lahku lüüa. See oleks mõeldamatu.

Näe, viimaks olingi saanud kätte otsuse, mis pörkas vastu mu otsaesist ja jättis sinna muhu! Olin jälle tagasi oma üksinduse juures, mul puudus Carla ja ei paistnud ühtki teed, mis võinuks tema juurde viia. Mäletan veel, et lahkudes tegin viimase katse endale vähemalt illu-

siooni luua, nagu võiks sellist teed ette märgistada. Ühtsin vanakesele, et kõike võib juhtuda ja et võib-olla muudab ta mõne aja pärast oma arvamust. Palusin teda sel puhul mind meelde tuletada.

Majast väljudes olin meelehärmist ja nõrdimusest pakatamas, otsekui oleks mind just siis halvasti koheldud, kui tahtsin head teha. See vanaeit oli mind oma naeruga lihtsalt solvanud. Ta naer kõlas mul ikka veel kõrvus ja ma tundsin, et seda ei olnud esile kutsunud mitte ainult mu viimane ettepanek.

Sellises seisundis ei saanud ma Augusta silma alla minna. Nägin juba ette, mis mind siis ootaks. Kui läheksin praegu tema juurde, kohtleksin teda toorelt ja ta karistaks mind oma kahvatamisega, mis mul alati südamevaluga lõpeb. Eelistasin tänaval hulkuda ja rütmilist sammu astuda, mis pidi aitama mul hinges teatavat korda luua. Ja ma saavutasingi selle! Lakkasin oma saatuse üle kurtmast ja nägin iseennast äkki nii selgesti, otsekui oleks ere valgus kõnniteele, kus ma käies pilku hoidsin, mu portree projitseerinud. Ma ei vajanud Carlat, vajasin vaid ta embust ja eelistavalt ta «viimast embust». Naeruväärne! Hammustasin huulde, et oleks kas või vähegi põhjust millegi pärast kannatada ja anda oma koomillisele kujule kübeke tõsidust. Ma teadsin endast kõike ja oli andestamatult rumal selle pärast kannatada, et mul oli viimaks ometi käes ainus võimalus emarinnast võõrdumiseks. Carlat polnud enam, aga eks olnud ma ju sellest nii palju kordi unistanud!

Mu meeled olid niivõrd selginud, et kui ma varsti täiesti juhuslikult ühele eksootilisele tänavale sattusin, kus üks eredalt vööbatud naine mulle märku andis, järgnesin talle kõhklematult.

Hilinesin hommikusöögile, aga olin Augusta vastu nii õrn, et ta leebus kiiresti. Ometi ei suutnud ma last suudelda ja olin mitu tundi söömata. Tundsin ennast väga räpasena! Ma ei hakanud teesklema haiget, nagu olin teinud neil puhkudel, kui oli vaja mõnda üleastumist varjata ja oma süümepliinu leevendada. Ka ei olnud mul tunnet, et võiksin leevendust leida mõnda kohustust võttes, mistõttu ma ei andnud esimest korda ühtki töötust. Läks hulk äega, enne kui sain tagasi oma tavalise rütmi, mis kandis mind süngest olevikust kaugemale kiskudes paremate päevade poole.

Augusta märkas, et minus on midagi teisiti.

— Muga ei hakka iial igav! Iga päev oled nagu uus inimene! — naeris ta.

— Keda'nd küll! See naine agulist ei meenutanud ühtegi teist naist ja ma olin temast midagi endaga kaasa toonud.

Vestain pärastlõuna ja õhtu Augustaga. Temal oli kavalasti tegemist, mina aga lonkisin tegevusetult ta kannul. Tundus, et mind, loidamit, kannab vool, puhta vee vool — mu kodu korralik elu.

Allusin sellele voolule, mis mind küll kandis, aga ei pannud sopast puhtaks. Otse vastupidi — koguni rõhutas mu rõvetatust.

Loomulikult jõudsin järgneva pika öö jooksul mitu tükki anda. Esimene neist oli raudne. Muretsen endale teiva ja lõpetan elu, niipea kui taban end kavatsuselt veel kord sellesse linnaossa minna. See töötus rahustas mind ja mul hakkas parem.

Voodis lamades ei oianud ma kordagi, teesklesin koguni magaja rahulikku hingamist. Siis pöördusin igiyana idee juurde: puhastada end patust ja tunnistada kõik naisele üles, nagu tegin tookord, kui olin valmis teda Carlagaga petma. Ent tänane ülestunnistus olnuks märksa raskem, ja mitte üleastumise ränkuse pärast, vaid keerulete asjaolude tõttu, mis mind selleks olid ajendanud. Kohtuniku — see tähendab oma naise — palge ees pidanuksin esitama süüd leevendavaid fakte, ja see olnuks võimalik ainult siis, kui saanuksin selgitada, kui ootamatult ja järsult katkes mu vahekord Carlagaga.

Aga see tähendas, et siis oleksin pidanud pihtima ka seda juba aegunud truudusemurdmist. Too oli äsjasest süütum, kuid abikaasale (kes teab?) ehk solvavam.

Tasapisi ennast uurides jõudsin aina mõistlikumate kohustuste võtmiseni. Mõtlesin, et leian endas ehk jõudu vältida viimase eksituse kordumist, kui sõlmin kiiresti uue vahekorra, mis meenutab asja lõppenut ja osutub mulle ilmselt vajalikuks. Aga ka uuele naisele mõtlemine ajas hirmu nahka. Tuhat ohtu varitses mind ja mu väikest perekonda. Sellessinases maailmas ei leia ma enam teist Carlat ja ma leinasin teda kibedate pisaratega — teda, nii õrna ja head, kes püüdis armastada isegi naist, kellele kuulus minu armastus, ja kellele ta ei saanud poolehoidu osutada ainult sellepärast, et olin talle ette lükanud hoopis teise naise, selle, keda ma üldse ei armastanud!

ÜHE KAUBAKOMPAHII LUGU

Guido ise tahtis, et hakkaksin äsja rajatud ettevõttes temaga koos töötama. Ma otse põlesin soovist seal kaasa lüüa, aga tean kindlasti, et ei pillanud oma soovist talle ainsatki sõna. Mõistagi, minu logeleva eluviisi juures oli ettepanek sõbraga koos töötada üsna ahvatlev. Aga asi polnud ainult selles. Tol ajal ei olnud ma veel kaotanud lootust saada silmapaistvaks ärimeheks ja mulle näis, et Guidole äritegevust õpetades jõuan sellele eesmärgile kiiremini kui ise Olivi juures õppides. On ju palju selliseid inimesi, kes siin maailmas on võimelised midagi omandama ainult iseennast kuulates, või vähemalt on võimetud midagi teistelt õppima.

Mul oli ka teisi põhjusi Guido kompanjoniks hakata. Tahtsin talle kasulik olla! Kõigepealt ma armastasin teda, ja ehkki ta laskis end paista tugeva ning tahtejõulise inimesena, näis ta mulle alati kaitsetuna, inimesena, kes vajab abi, mida ma tahtsin talle südamest anda. Peale selle arvasin täiesti ausalt, ja mitte ainult silmakirjaka Augusta ees, et mida rohkem ma Guidoga sõbrustan, seda silmanähtavamaks saab mu ükskõiksus Ada suhtes.

Niisiis piisas Guido ainsast sõnast, et mind tema ärikaaslasena teha, ja seda sõna ei öeldud varem ainult sel-

lgest, et nähes, kui vähe ma omaenese ettevõtte vastu tunnen, ei osanud ta oletada, et mul on kalduvusi sel ajal tegutseda.

Ühel hea päeval ütles ta mulle:

«Olen lõpetanud Kõrgema Kaubanduskooli, aga mind saavad ikka mõte, kas ma suudan funktsioneerima panna kõik need üksiklülid, mis garanteerivad ühe kaubamaja normaalse töö. Olgu peale, et ärimehel endal pole vaja midagi teada, sest bilansi koostamiseks on tal raamatupidaja, ja kui on vaja klaarida mõnda juriidilist küsimust, kutsutakse juristi, arveid aga peab arveametnik. Kui siiski on kuidagi imelik usaldada isiklikud finantsid kassast peale võõra hoolde.»

See oli esimene selge vihje ta kavatsusest mind enda juurde kutsuda. Tegelikult piirdus kogu mu raamatupidamisalane praktika nende mõne kuuga, kui pidasin Olivi juures pearaamatut, aga ühes olin kindel: ma olen sinuke arveametnik, kes pole Guidole võõras.

Avalikult rääkis ta meie võimalikust koostööst esmakordselt siis, kui käis kontorimööblit ostmas. Direktori kabinetis jaoks tellis ta kaks kirjutuslauda. Küsisin punastades:

«Mispärast kaks?»

«Teine on sinu jaoks.»

Olin talle nii tänulik, et oleksin talle äärepealt kaela langenud.

Aga kui me kauplusest välja saime, seletas ta pisut ebalevalt, et esialgu ei saa ta mulle oma ettevõttes veel ametikohta anda, kuid oma kabinetis annab ta minu kasutusse selle laua, et ergutada mind tema juurde sisse astuma, kui mul selleks tuju peaks tulema. Ta ei tahtnud mind millekski sundida ja soovis ka endale vabu käsi. Kui äriasjad peaksid hästi minema, annab ta mulle koha firma juhatuses.

Äriasjadest rääkides muutus Guido ilus tõmmu nagu väga tõsiseks. Näis, nagu oleks ta juba läbi mõtelnud kõik operatsioonid, millele kavatses end pühendada. Ta vaatas üle minu pea kuhugi kaugusse, ja ma jäin ta mõttekäikude tõsidusse niivõrd uskuma, et pöörasin isegi ümber, et näha sedasama, mida tema seal paistis nägevat, see tähendab tehinguid, mis talle varandust pidid kuhjama. Ta ei tahtnud minna seda teed, mida nii edukalt

oli käinud meie äi, ei ka tagasihoidlikumat ja kindlamat teed, mille oli valinud Olivi. Tema meelest olid mõlemad vanamoelised ärimehed. Tuli valida hoopis uus tee ja ta ühines minuga nii meelsasti sellepärast, et vanad ei olnud mind veel rikkuda jõudnud.

Mulle tundus see õige olevat. Mu esimene äriline kor-
daminek jooksis ise mulle sülle nagu kingitus ja sellele
mõeldes punastasin ma veel kord heameelest. Nii juhtuski, et tänuks lugupidamise eest, mida ta oli mulle osu-
tanud, hakkasin koos temaga ja tema heaks töötama, ras-
sides kord suurema, kord väiksema pingega oma kaka
aastat, tasuks mitte midagi muud kui aukoht direktor-
nis. Siia maani oli see kahtlemata kõige pikem ajavahe-
mik, mille kestel ma ühe ja sama tööga tegelesin. Ent
uhkustada polnud siin millegagi, sest mu tegevus ei too-
nud kasu ei mulle ega Guidole, äri üle aga otsustatakse
teatavasti tulemuste järgi.

Sellesse, et minu ees on avanenud tee suurkauban-
dusse, uskusin ma kolm kuud, kogu aja, mis läks vaja
ettevõtte rajamiseks. Sain teada, et mul ei tule korras
hoida mitte üksnes kirjavahetust ja arvepidamist, vaid
teostada järelevalvet ka tehingute üle. Guidol oli mulle
suur mõju, nii suur, et ta oleks võinud mind täielikult
laostada, ja seda ei juhtunud ainult sellepärast, et olen
sündinud õnneseenena. Tarvitses tal ainult märku anda,
kui ma kohe talle appi tõttasin. See hämmastab mind veel
praegugi, kui ma neid ridu kirja panen, ehkki mul on
küllalt aega olnud selle üle järele mõtelda, sest suurem
osa mu elust on juba seljataga.

Kirjutan neist kahest aastast veel seepärastki, et mu
kiindumus Guidosse tundub mulle mu haiguse ilmse tun-
nusena. Mis mõtet oli mul siduda end temaga suurkau-
banduse tundmaõppimiseks ja hakata ise talle jaekau-
bandust õpetama? Mis mõtet oli end selles olukorras
ainult seetõttu hubaselt tunda, et mulle näis, nagu võiks
mu suur sõprus Guidoga kinnitada mu ükskõiksust Ada
suhtes? Kes mult seda nõudis? Kas ei piisanud meie vas-
tastikuse ükskõiksuse tõestamiseks lastest, kelle ilmale-
tulekuks me mõlemad usinust ilmutasime? Ma ei ütleks,
et ma Guidot ei armastanud, aga kindlasti ei olnud tema
see mees, kelle ma vabatahtlikult endale sõbraks oleksin
valinud. Nägin nii selgesti ta puudusi, et ta mõttekäigud
ärritasid mind tihti, hõlpsaks tegid mind ainult ta nõrku-

usi. Hõlpsaks ajaks ohverdasin talle oma vabaduse ja
hüüsin tal end ainult sellepärast kõige ebameeldivama-
olukordadesse mässida, et tahtsin teda aidata! See
oli ka kõige tõsisem haigus või ääretu headuse avaldus,
kui nähtust, millel on omavahel tihe side.

See kõik jääb selleks, mis ta on, ehkki me aja jooksul
hüüesime väga kiindusime, nagu korralike inimestega
kui juhtub, kui nad iga päev kokku saavad. Igal juhul
on see minu poolt suur kiindumus! Kui ta suri, tund-
sin temast kaua aega suurt puudust, terve mu elu näis
ühel, sest suure osa sellest olid täitnud tema ja ta ärias-
jad.

Ajab naerma, kui tuletan meelde, kuidas me kohe oma
esimese äriasjaga — mööbli ostmisega — alt läksime.
Mina arvel oli juba hunnik mööblit, aga me ei jõudnud
kui veel kontoriruumi küsimust otsustada. Koha suhtes
olukordade minu ja Guido vahel tõsised lahkarvamused, mis
venitasid asja pikale. Oma äia ja Olivi kogemustest olin
kõrva taha pannud, et ladude järele saab tõhusalt val-
vata ainult siis, kui kontor on nende läheduses. Aga
Guido tegi põlastava näo, vaidles vastu: «Ah, teadagi
need Trieste kontorid, kuivatatud tursa ja nahkade haisu
tõttu» ja kinnitas, et järelevalvet võib väga hästi teos-
tada ka kaugelt. Seda väitis ta küll mõneti ebakindlalt.
Lõpuks võttis mööblikaupmees kätte ja nõudis, et me
oma mööbli ära koristaksime, muidu tõstab ta selle täna-
vale, ja nüüd tormas Guido kontorit üürima, võttes esi-
mese ettejuhtuva ruumi, tegelikult viimase nende hul-
gast, mida talle oli pakutud ja mis asus kesklinnas, kus
polnud ühtegi ladu. Seetõttu ei saanudki me endale lao-
ruumi.

Kontor koosnes kahest avarast valgusküllasest toast ja
ühest tillukesest ilma aknata ruumist. Selle pugeriku
seina oli kleebitud paber lakoonilise teatega «Raamatu-
pidamine». Kahest toast oli ühe uksel sedel «Kassa»,
teise ust kaunistas inglispärane silt «Erakabinet». Ka
Guido oli õppinud kaubandust Inglismaal ja toonud sealt
kassa tarvilikke teadmisi. Nagu kord ette näeb, oli kassa
varustatud suurepärase tulekindla kapiga ja traditsiooni-
lase võrega. Meie «Erakabinet» oli toreda sametpruuni
tapeediga luksuslik tuba kirjutuslaua, diivani ja mitme
mugava tugitooliga.

Siis jõudis järg raamatute ja igasuguste kantseleitar-

vete kätte. Siin ei kippunud keegi mu juhatajaõiguste kallale. Tellisin, ja esemed toodi kohale. Tõtt öelda oleksin eelistanud, et mu korraldusi sellise valmisolekuga poleks järgitud, aga mu kohuseks oli loetleda ja hankida kõik asjad, mida ühes kontoris vaja võiks minna. Nüüd näis mulle, et olin avastanud suure erinevuse enda ja Guido vahel. Kõike, mida ma teadsin, kasutasin mina ainult rääkimiseks, Guido aga tegutsemiseks. Tal tarvitses ainult kuulda, mida mina teadsin, ja ta asus ostma. Tõsi küll, mõnikord kaldus ta kaubanduses ka passima — ei müüma ega ostma —, aga seegi tundus enesekindla inimese otsusena, kes on veendunud, et teab palju. Mina oleksin ka tegevusetuses kahtluste käes vaevelnud.

Oma ostudes olin väga ettevaatlik. Käisin Olivi juures ja kirjutasin üles kopeerpressi ja arveraamatute mõtted. Pärast aitas noor Olivi mind arveraamatutesse esimesi sissekandeid teha ja seletas ära kahekordse raamatupidamise põhimõtted — see on muide üsna lihtne asi, olgugi et kõik ei püsi hästi meeles. Ta lubas mulle ka bilansisaladusi valgustada, kui me kord niikaugelt jõuame.

Ma ei teadnud veel, millega me oma kontoris tegelema hakkame (nüüd ma tean, et seda ei teadnud Guido ise ka), ja me vaidlesime ainult ettevõtte organisatsioonilise külje üle. Mäletan, et arutasime mitu päeva, kuhu paigutada tulevased ametnikud, kui neid vaja peaks tulema. Guido arvas, et peaksime panema nad kassasse, kui nad sinna ainult ära mahuvad. Aga väike Luciano, tolle aja paiku meie ainuke ametnik, väitis, et kassas ei tohi olla inimesi, kellel pole kassaga otsest tegemist. Oli kaunis kõhe tunne saada õpetust jooksupoisilt! Äkki sähvatas mul mõte:

«Mulle nagu koidaks, et Inglismaal teostatakse kõik maksed tšekkide abil.»

Kuulnud olin seda küll Triestes.

«Õige!» hüüdis Guido. «Nüüd tuleb ka minul meelde. Imelik, et see mul meelest ära läks!»

Ja ta hakkas Lucianole pikalt ning laialt seletama, kuidas meie päevil ilma sularahata läbi saadakse: tšekid, ükskõik missuguste summade peale, rändavad käest kätte. See oli meie hiilgav võit ja Luciano jäi vait.

Luciano sai suurt kasu kõigest, mis ta Guido käest

saad. Meie jooksupoisid on praegu Trieste lugupeetamatud arimehed. Ikka veel tervitab ta mind roomava sõbralikkusega, mida mahendab naeratus. Guido raiskas ära oma tööpäevast õpetamise peale, algul õpetas ta Lucianot, siis mind ja viimaks meie koristajat. Mäletan, kuidas ta käis mõnda aega ringi kavatsusega tegelda hooajalise komisjonikaubandusega, et mitte isikliku rahaga riskida. Ta selgitas säärase kauplemisviisi eripära ka mulle, ja et ma kõigest lausa lennult aru sain, asus ta selgitama teda Lucianole, kes kuulas teda tükk aega, oma habemeta nägu ja säravate silmadega üksainus elav tähelepanu. Ei saa ütelda, et Guido oleks aega asjatult raisanud, sest Luciano on meie hulgast ainuke, kes seda liiki kaubandust edukas on olnud. Räägitagu veel, et peamine olevat teadus!

Vahopeal hakkas Buenos Airesest pesosid saabuma. See oli tõeline äri! Algul näis see mulle lihtne, aga varsti selgus, et Trieste turg ei ole nõus sellist eksootilist raha vastu võtma. Meil läks jälle vaja noort Olivit, kes õpetas, kuidas neid assigneeringuid realiseerida. Otsustanud, et olene juba õigele teele juhitud, jättis ta meid omapead, ja mitu päeva kõndis Guido ringi, taskud kroonidest punnil, kuni leidsime tee ühte panka, kes vabastas meid kiirelt koormast ja andis vastu tšekiraamatu, mille kasutamise me ruttu selgeks õppisime.

Guido pidas vajalikuks kinnitada Olivile, kes aitas meid ettevõtte rajamisel:

«Annan sõna, et ma ei konkureeri iial oma sõbra ettevõttega!»

Noormees, kellel olid kaubandusest teised arusaamad, vastas selle peale:

«Miks? Oleks ainult rohkem võistlejaid, siis läheks äri palju paremini!»

Guido suu jäi ammuli. Nagu ikka, taipas ta kohe, milles asi seisab, kiindus sellesse teooriasse ja jagas selgitusi igasühele, kes maldas teda ära kuulata.

Vaatamata oma õpingutele Kõrgemas Kaubanduskoolis, olid Guidol väga ähmased ettekujutused deebetist ja krediidist. Ta jälgis üllatusega, kuidas ma avasin «Põhikapitali» konto ja registreerisin väljaminekuid. Pärast oli ta raamatupidamises nii pädev, et kui talle mõnda äritehingut pakuti, uuris ta selle kasulikkust kõigepealt

raamatupidamise seisukohalt. Talle tundus koguni, et raamatupidamise tundmine laseb maailma näha uuest vaatenurgast. Ta nägi kõikjal deebitore ja kreditore, isegi kui kaks inimest kaklesid või suudlesid.

Võib öelda, et ta astus kaubandusse maksimaalse ettevaatlikkusega. Ta loobus paljudest tehingutest, veel rohkemgi — rahuliku näoga, nagu inimene, kes teab, mida ta teeb, ei võtnud ta esimese kuue kuu jooksul ühtegi tehingut ette.

«Ei!» ütles ta, ja võis arvata, et see ühesilbiline sõna on põhjaliku kaalutlemise tulemus, ehkki tegemist oli kaubaga, millest tal polnud mingit aimu. Kogu arupidamine kulus tal selleks, et analüüsida, kuidas tehing — ka selle lõpptulemus, mis väljendub võitudes või kaotustes — läbi raamatupidamise kulgeb. Raamatupidamine oli viimane asi, mida ta õppis, ja selle tõstis ta kõigist teistest teadmistest kõrgemale.

Mul on väärtus oma vaesest sõbrast nii palju paha rääkida, aga ma pean oma loos tõest kinni pidama, sest selle läbi hakkan ma ka ennast paremini mõistma. Mäletan, kui palju leidlikkust kulutas ta selleks, et kuhjata meie tillukesse kontorisse mitmesuguseid fantastilisi projekte, mis takistasid vähimatki arukat tegevust. Et alustada komisjonikaubandust, tuli meil posti teel laiali saata tuhandeid ringkirju. Guido esitas sellega seoses järgmise mõtte:

«Kui palju marke võiksime kokku hoida, kui me enne ringkirjade väljasaatmist täpselt teaksime, millised adressaadid neid kuulda võtavad!»

Ütlemine ütlemiseks. Paljas ütlemine poleks midagi takistanud, aga see mõte meeldis talle sedavõrd, et ta hakkas juba kinnikleebitud ringkirju õhku pilduma, otsustades välja saata ainult need, mis kukuvad aadressi ülespoole. See eksperiment meenutas mulle mõnevõrra ühte teist, mida mina millalgi olin proovinud, aga ometi tundub mulle, et nii kaugele ma küll ei läinud. Loomulikult ei korjanud ma tema poolt väljapraagitud ringkirju maast üles ega läkitanud teele, sest kust ma võisin teada, kas ta ei juhindunud selles väljapraakis mitte tõelisest inspiratsioonist, ja mis õigus mul olnukski loopida sellisel juhul tuulde kirjamärke, mis temal tuli kinni maksta.

Mu hea saatus ei lasknud Guidol mind laostada, aga

niisama hea saatus takistas mind ka ta äritehingutest eemal aktiivselt osa võtmast. Kuulutan seda valju häälega, sest mõni inimene Triestes arvab teisiti: kogu selle aja jooksul, mis ma Guido juures olin, ei sekkunud ma tema tehingutesse kordagi mõttesähvatuse ajal, nagu juhust näiteks kuivatatud puuvilja puhul. Kordagi ei veenud ma teda mõnda tehingut sooritama ega laitnud ka ühtegi maha. Olin ainult hoiataja! Ergutasin teda tööle ja ettevaatlikkusele. Aga kordagi ei sõandanud ma tema raha mängulauale visata.

Muutusin tema kõrval väga loiuks. Püüdsin teda õigele teele juhtida, aga vist liigse loiduse pärast ei läinud see mul korda. Muide, kui kaks inimest kokku satuvad, siis pane nende otsustada, kes neist osutub Don Quijoteks ja kes Sancho Panzaks. Tema tegi äri, mina aga kandsin need tehingud hea Sanchona aegamööda oma raamatutest läbi, kui olin neisse süvenenud ja nende kohta oma kriitilised märkused teinud.

Komisjonikauplemine lõppes täieliku fiaskoga, kuid ei põhjustanud mingit kahju. Ainus, kes meile oma kaupa saatis, oli kantseleitarvete kaupmees Viinist. Osa tema poolt saadetud esemetest müüdi Luciano kaudu, kes jõudis tasapisi selgusele, kui suur komisjonitasu meile kuuluks, ja laskis selle Guidol endale peaaegu tervelt välja maksta. Guido andis järele, sest see oli tühine asi, pealegi pidi kõige esimese kaubapartii mahamüümine õnne tooma. See esimene tehing jättis oma jälje meie kolikambris hunnikusse laotud kantseleitarvete näol, mis tuli kinni maksta ja endale jätta. Seda kraami oli nii palju, et jätkunuks aastateks palju aktiivsemale ettevõttele kui meie oma.

Paari esimese kuu jooksul oli väike valge kontor kesklinnas meie armastatumaks kohaks. Tööd polnud palju (arvan, et sõlmisime kõigest kaks tehingut, mis tõid meile väikese kasumi: need puudutasid pruugitud taarat, mille nõudmine ja pakkumine sattusid meie juurde ühel ja samal päeval), rohkem sai heade sõprade kombel lobistatud, ka lihtsameelse Lucianoga, kes ärilistel teemadel vesteldes läks niisama elevile kui teised temaealised noormehed naistest rääkides.

Tollal oli mul kerge ja meeldiv nende seltsis aega viita, sest ma polnud Carlat veel kaotanud ja tundsin end süü-

tumast süütumana. Meenutan mõnuga, kuidas ma päevi veetsin. Õhtuti kodus oli mul siis Augustale palju jututada ja ma võisin talle rääkida kõigest, mis puudutas meie kontorit, ilma et mul olnuks vaja midagi varjata või võltsida.

Ei häirinud mind ka see, kui Augusta vahel murelikult hüüatas:

«Aga millal te siis raha teenima hakkate?»

Raha? — Selle peale polnud me veel mõtelnud. Teadsime, et alguses tuleb korralikult ringi vaadata, kaupadega tutvuda, kogu maad ja eriti meie *Hinterland*¹ tundma õppida. Ega's uut firmat uisapäisa looda! Ja Augusta rahunes mu seletusi kuuldes.

Siis tuli meie kontorisse väga liikuv ja lärmakas asukas — mõnekuine jahikoerakutsikas, rahutu ja tüütu Guido armastas teda väga ja organiseeris tema korrapärase varustamise liha ning piimaga. Kui mul polnud midagi teha ja ka mitte tahtmist mõtiskleda, jälgisin meeleldi, kuidas kutsikas kontorist ringi traavib ja neid nelja või viit vigurit teeb, mida me oskame koertele õpetada ja mis teevad neid meile nii armsaks. Siiski näis mulle, et see räpane ja lärmakas olend pole siin oma õigel kohal. Minu meelest oli koera kontorist pidamine esimeseks tõendiks, et Guidost ei ole õiget kaubafirma juhatajat. See näitas ju igasuguse tõsiduse puudumist. Püüdsin talle selgeks teha, et koer ei saa soodustada meie äri õitsengut, ent mul polnud südidust järjekindlalt peale käia ja Guido pani mul esimese ettejuhtuva väitega suu kinni.

Otsustasin omapäi, et mul tuleb uue kolleegi kasvatamine enda hooleks võtta, ja nii andsin talle suurima nautinguga paar jalahoopi, kui Guido kontorist ära oli. Kutsikas kiunatas ja tuli algul minu juurde tagasi, arvates, et olen teda kogemata tonksanud. Ent teine hoop tegi talle esimese tähenduse juba märksa paremini selgeks, seepeale pugest ta nurka ja kuni Guido tagasitulekuni valitses kontorist rahu. Pärast kahetsesin, et olin süütu loomakese vastu süd ametu olnud, aga siis oli hilja. Külvasin koera hellitustega üle, kuid koer ei usaldanud mind enam ja ilmutas Guido juuresolekul avalikult oma vaevalikkust.

* Tagamaa (saksa k.). — Tõlk.

siiski arutas Guido. «Hea, et ma sind tunnen, kuidas ma sind enam ei usaldaks. Koerad ei eksi tavali-
selt oma antipaatiat avaldamises.»

Et Guido kahtlusi hajutada, oleksin peaaegu ära rääkinud, millega ma selle peni vastumeelsuse esile olin toonud.

Üks varsti tekkis meil Guidoga väike kokkupõrge küsimuses, millel polnud minu seisukohalt mingit tähtsust. Raamatupidamisest sissevõetult tuli tal järsku mõte loendada üldiste kulude rubriiki ka oma isiklikud, perekonna tarbeks tehtud kulutused. Kui olin Oliviga nõu pidanud, astusin vana Cada huve kaitstes selle vastu välja. Seda, mida Guido ja Ada enda peale ja hiljem, kui kaksikud olid ilmale tulnud, nende peale kulutasid, ei pidanud ju ärraamatusse kanda. Need olid Guido erakulud, mitte firma omad. Selle asemel soovitasin tal kirjutada Buenos Airesesse ja leppida kokku, et talle määrata kuupensum. Isa aga keeldus, vihjates sellele, et Guido saab niigi seitsekümmend viis protsenti kõigist sissetulekust, kuna tema peab piirduma ülejäänuga. Minu meelest oli see täiesti põhjendatud märkus, ent Guido hakkas seepeale isale pikki kirju läkitama, et valgustada küsimust — nagu ta ütles — kõrgemast vaatepunktist. Buenos Aires oli väga kaugel, mistõttu see kirjavahetus kestis mitu kuu, kui eksisteeris meie firma. Aga oma sihi ma saavutasin! «Üldkulude» konto jäi puhtaks ja seda ei rüüstanud Guido isiklikud kulud; firma põhjakõrbemise ajal oli põhikapital niisama suur kui asutamisel — ilma kahjudeta.

Viies meie kontorisse vastuvõetud isik (kui kutsikas Argo kaasa arvata) oli Carmen. Olin juures, kui ta ametisse võeti. Olin tulnud kontorisse otse Carla juurest ja mu hinges valitses muretus, nagu vürst Talleyrand'il hommikuti kell kaheksa. Hämaras koridoris nägin üht neitut ja Luciano ütles, et too tahab Guidoga isiklikult rääkida. Mul oli üht-teist teha ja ma palusin, et neiu ootaks koridoris. Guido tuligi varsti, aga polnud vist neitut märganud, sest Luciano ulatas talle sinjoriina soovituskirja. Guido luges selle läbi, ja et ilm oli kuum, ütles ta kuube seljast võttes järsult: «Ei!» Siis aga lisas pärast lühikest kõhklust: «Võiks temaga ikkagi rääkida, kas või lugupidamisest selle vastu, kes teda soovitas.»

Ta laskis neiu sisse kutsuda ja mina tõstsin pilgu alles

siis, kui Guido kuue järele sööstis, selle selga ajan ja oma ilusa päevitunud näo ning säravad silmad neiu poole pööras.

Nüüd võin tõemeeli väita, et niisama kauneid neiusid kui Carmen olin elus ennegi näinud, aga nõnda silmatorkavat, lausa agressiivset ilu küll mitte. Tavaliselt looti naisest kujutluse meie enda iha, kuid Carmenil puhul polnud seda esimest faasi vajagi. Teda vaadates ma algul muhelesin, siis aga puhkesin naerma. Minu meelest meenutas ta töösturit, kes kihutab mööda maailma ja reklaamib valjuhäälselt oma kaupade omadusi. Ta tuli alla kohta saama, aga minul oli himu nende läbirääkimistesse vahele segada ja küsida: «Missugust kohta ja millises voodis?»

Märkasid, et ta polnud värvitud, ent kõik värvid ta helkjalts vaevas näos olid niivõrd puhtatoonilised, küpsed puuvilja meenutav puna kaasa arvatud, et nagu tundus kunstlikuna. Ta suurtest sõstrasilmadest kiirgas nii palju valgust, et iga pilk nendest tundus tähendusriikas.

Guido oli talle istet pakkunud ja ta istus, tagasihoidlikult oma vihmavarju otsa või pigem lakk-kingi silmitsedes. Kui Guido teda kõnetas, tõstis ta silmad ja kiiritas nendega nii tugevasti, et mu vaene šeff oli rabatud. Rõivastatud oli ta tagasihoidlikult, kuid sellel polnud isegi seisvat mõju, sest tema seljas minetas mistahes kleit oma tagasihoidlikkuse. Ainult kingad olid luksuslikud ja meenutasid mõnevõrra lumivalget paberit, mille Velasquez oma modellidele jalge alla pani. Et rõhutada Carmenit eripära, oleks ka Velasquez ta mustale lakktaustale seadnud.

Lahedas tujus olles kuulasin nende vestlust huviga. Guido küsis, kas neiu tunneb stenograafiat. Too tunnistas, et ei tunne, aga lisas, et see-eest on tal suur praktika dikteerimise järgi üleskirjutamises. Huvitav! Sellel pikal, sihvakal ja harmoonilisel olendil oli kähisev hääl! Ma ei osanud varjata oma üllatust:

«Kas olete külma saanud?»

«Ei!» vastas ta. «Miks te seda küsite?» Ta oli niivõrd üllatatud, et mulle heidetud pilk oli muidusest veelgi intensiivsem. Järelikult ta ei teadnud, et tal on nii dissoneeriv hääl, millest võisin järeldada, et ka ta tillukesed kõrvad ei olnud nii täiuslikud, nagu nad väljast paistsid.

Guido küsis, mis keeli ta oskab, kas inglise, prantsuse ja saksa keelt, ning jättis talle võimaluse valida, sest me ei teadnud veel isegi, missugust meil vaja läheb. Carmen vastas, et oskab saksa keelt, kuid õige vähe.

Guido ei teinud kunagi lõppotsust, ilma et oleks asja juba läbi kaalunud.

Sellest pole midagi, saksa keelt me ei vajagi ja ma annan seda ise väga hästi.»

Neiu ootas temalt otsust, mis minu arvates oli juba langetatud, ja lisas selle kiirendamiseks, et arvestab meie kontoris töötamist kui võimalust kogemusi saada ning on valmis nõus üsna tagasihoidliku palgaga.

Haise ilu esimene mõju mehele seisneb selles, et too muutab inimsuse. Guido kehtas õlgu, andes mõista, et nii lahene asi teda ei huvita, ja määras palga, millega neiu sai väga rahule. Peale selle soovitas ta neil stenograafiat õppida. Seda tegi ta küll ainult lugupidamisest minu vastu, sest olime temaga kokku leppinud, et esimese ametnikuna võtab ta tööle hea stenografisti.

Samal öhtul rääkisin ka kodus oma uuest kolleegist. Augustale see uudis ei meeldinud. Ehkki mina polnud midagi öelnud, arvas ta kohe, et Guido palkas tolle neiu ainult selleks, et temast oma armukest teha. Vaidlesin talle vastu, kuid nentisin siiski, et Guido käitus hoopis teisiti, nagu oleks ta armunud. Ütlesin end loovvat, et ta toibub sellest välgulöögist ilma eriliste tagajärgedeta. Üldiselt jättis neiu ju korraliku naise mulje.

Mõni päev hiljem — ma ei tea, kas juhuslikult või mitte — tuli meie kontorisse Ada. Guido ei olnud veel kohal ja Ada peatus viivuks minu juures, et küsida, mis ajal mees võiks tulla. Siis läks ta kõhkleval sammul kõrvaltappi, kus olid ainult Carmen ja Luciano. Carmen harjutas kirjutusmasinal, olles keskendunud tähtede otsimisele. Ta tõstis pea ja vaatas teda uurivale Adale oma kaunite silmadega otsa. Kui erinevad olid need kaks naist! Neis oli midagi sarnast, aga Carmen nägi välja nagu utreeritud Ada. Mõtlesin seejuures, et olgugi üks neist toredamalt riides, on ta ikkagi sündinud abikaasaks ja emaks, kuna teine kleidi kaitseks lihtsat põlle kandes oli otseselt loodud armukeseks. Ei tea, kas maailmas leidub tarku, kes oskaksid seletada, miks Ada imekaunid

silmad kiirgasid vähem valgust kui Carmen oma; võib-olla olid tal need ainult nägemiselundid asjade ning inimeste vaatamiseks, mitte lummamiseks? Olgu nii, aga Carmen pidas ta põlglikule ja ühtaegu uudistavale pilgule suurepäraselt vastu. Võib-olla oli selles ka pisut kadedust, aga võib-olla mõtlesin selle ise juurde.

Tol päeval nägin Adat viimast korda ilusana, sellisena, nagu ta oli tookord, kui ta minu kosimisele korviga vastas. Siis tuli see õnnetu rasedus, ja kaksikud nõudsid ilmalepääsemiseks kirurgilist abi. Pärast seda ta haigestus ja see röövis talt kogu ta ilu. Sellepärast ma tema külaskäiku nii hästi mäletangi. Aga meelde on see jäänud ka seepärast, et tol hetkel kuulus mu sümpaatia temale ta malbe ja argliku ilu pärast, mis sai teise naise nii erineva ilu poolt lüüa. Muidugi polnud ma Carmenisse armunud ega teadnud temast rohkemat, kui et tal on imetabased silmad, hea näojume ja kähisev hää; lõpuks teadsin küll ka seda, miks ta meile tööle võeti, aga selles polnud tal mingit süüd. Mina armastasin tol hetkel Adat, ja see oli kummaline — armastada naist, keda oled kord palavalt ihaldanud, keda sa pole saanud ja kes on sulle nüüd täiesti ükskõikne. Lõpuks jõuame samasse olukorda, milles oleksime olnud siis, kui naine meie taotlustele järele oleks andnud, ja nõnda veendume veel kord, kui väike tähtsus on asjadel, mille nimel me oleme elanud.

Tahtsin tema kannatusi leevendada ja viisin ta teise tuppa. Guido, kes peaaegu samal ajal sisse astus, läks naist nähes näost üleni punaseks. Ada ütles talle mingi väga usutava põhjuse, mis teda siia oli toonud, aga lahkudes ta küsis:

«Kas olete kontoris uue ametniku võtnud?»

«Jah!» ütles Guido ja ei leidnud oma segaduse varjamiseks paremat kui küsida minu käest, kas keegi on teda vahepeal taga otsinud. Saanud eitava vastuse, krimpsustas ta rahulolematult nägu, otsekui oleks lootnud mõnda tähtsat külalist näha, ehkki ma teadsin, et me ei oodanud kedagi. Alles siis ütles ta Adale ükskõikse näoga, mida tal lõpuks õnnestus ette saada:

«Meil oli vaja stenografisti!»

Mulle tegi suurt lõbu kuulda, et ta kasutas seejuures meessoo lõppu — ta oli koguni unustanud, mis soost oli talle nii vajalik ametnik.

Carmeni tulek pani meie kontoris elu käima. Ma ei saanud elavnemise all seda ergutavat mõju, mis ta silmade kiirgas, ei ta nõtket figuuri ega ta värsket näojumet; ta saagin äriasjadest. Selle neiu juuresolek ajendas mind tööle. Kõigepealt tahtis ta tõestada mulle ja kõigile teistele, et uus ametnik on meile tõesti vajalik, ja igaüks mõtles ta neiule välja uusi töid, millest ta ka ise osa võttis. Pärast, üsna pika aja kestel, oli tööõhin talle abimeheks, et neiu ümber lipitsemist põhjendada. Ta saavutas kuulmatu efektiivsuse. Tal tuli neiule õpetada, kuidas vormistada kirju, mida ta oli dikteerinud, ja parandada pärast arvukaid ortograafilisi vigu. Seda tegi ta nii rahulduse leebusega, et neiu poolt poleks ükski kompensatsioon ülearu suur olnud.

Ainult vähesed tehingud, mis Guido tolle armastuse eest tegi, tõid meile kasu. Kord raiskas ta tükk aega äri, mille kaubaartikkel osutus keelatuks. Ühel heal päeval ütles meie ette kannatusest moonutatud näoga mees, kellele olime kogemata konnasilmadele astunud. Ta tahtis teada, miks me selle kaubaga tegelema hakkasime, ja oletas, et meid olid ärgitanud ta võimsad välismaised konkurendid. Ta oli väga erutatud ja kartis kõige halvemat. Kui ta aga meie lihtsameelsust ja kogenematust nägi, muutis ta meile näkku ja kinnitas, et niimoodi ei jõua me kuhugi. Asi lõppeski sellega, et temale jäi õigus, aga enne kui me selle otsusega leppima pidime, läks mööda palju aega ja Carmenil tuli kirjutada hulk kirju. Viimaks saime aru, et too kaup on meie jaoks seitsme luku taga ja et sellele me ligi ei pääse. Augustale ma sellest ärist ei rääkinud, aga ta viis ise jutu sellele, sest Guido oli talle tehingu mainimisega tahtnud Adale tõestada, kui palju tegemist on meie stenografistil. Ent too tegematajäänud tehing osutus Guidole siiski väga tähtsaks. Ta raaskis sellest iga jumalapäev ja oli veendunud, et kogu maailmas poleks kusagil mujal võinud midagi seesugust juhtuda. Meie kaubandusringkonnad on nii alatud, et hammatavad iga ettevõtliku ärimähe.

Selles pööraselt segaste tehingute rodus, mis meilt tol-
tal rüüamisi läbi käisid, oli üks, mis me käsi otse kõrvetas. Meie seda ei otsinud, see äri tuli meie juurde ise. Selle määris meile kaela üks dalmaatslane, keegi Tacich, kelle isa oli töötanud Argentiinas koos Guido isaga. Esimesel korral tuli ta meie juurde ainult selleks, et annaksime

talle mingit kaubanduslikku informatsiooni, mida me talle ka andsime.

Tacich oli ilus noormees, võib-olla liigagi ilus. Pikka kasvu ja tugev, oliivikarva nahaga, mis tõstis kauni esile silmade tumeda sina, pikkade ripsmete ja lühike seks põetud tihedate kullendavate kastanpruunide vurrudega. Lühidalt — ta näos oli nii valitult peen varvargamma, et ta näis mulle otse Carmenile looduna. Tema paistis arvavat sedasama ja hakkas meil käima iga päev. Meie igapäevased nõupidamised kontoris kestsid tunde, aga ära me nendest ei tüdinud. Kaks meest võitlesid naise pärast, ja nagu kõik loomad armastamise aegu, tõid ka nemad välja oma kõige paremad omadused. Guido hoidis pisut tagasi asjaolu, et dalmaatslane käis ka tema juures kodus ja oli tuttav Adaga, ent Carmenil silmis ei saanud see Guidot kuidagi kahjustada. Mina, kes ma ta silmi hoolēga olin jälginud, taipasin seda üsna varsti, kuid Tacichi ajudeni jõudis see palju hiljem, ja et Carmenit sagedamini näha, leidis ta ettekäände ja ei otnud mitte otse tootjalt, vaid meie vahendusel mitu vagunit seepi, teenides seejuures mõne protsendi võrra vähem. Pärast, jällegi selle armastuse tõttu, mässis ta meid tollesse õnnetusse tehingusse.

Tacichi isa oli märganud, et vasksulfaadi hind teatud aastaegadel tõuseb ja pärast jälle langeb. Sellepärast otsustas ta osta Inglismaalt kõige soodsamal ajal kuu- kümme tonni vasksulfaati, et sellega spekulēerida. Arutasime tolle tehingu igakülgselt läbi ja valmistasime seda isegi ette, luues sidemed ühe inglise firmaga. Seda telegrafeeris isa pojale, et tema arvates on paras aeg käes, ja teatas ka hinna, mida ta on nõus maksma. Armunud Tacich tormas meie juurde ja usaldas tehingu meie kontorile, saades Carmenilt tasuks kauni, pika ja hellitava pilgu. Vaene dalmaatslane võttis selle tänulikult vastu ja pidas seda omaks, aimamata, et see armuosutus oli määratud Guidole.

Mäletan, millise rahu ja enesekindlusega võttis Guido ette asjaajamise, mis tegelikult näiski väga lihtne, sest kui tellisime kauba Inglismaalt koos meie sadamasse toimetamisega, võisime selle ostjale ilma maha laadimata edasi müüa. Guido nägi ette täpse kasumi, mida lootis saada, ja määras minu abil kindlaks piirhinna, millest meie sõber Inglismaal pidi ostu juures kinni pidama.

Äärmisematul abil koostasime ingliskeelse telegrammi. Selle ära saatnud, hõõrus Guido käsi ja hakkas arvutama, kui palju kroone tema kassasse tasuks selle lihtsa ning vähematki sekeldust nõudnud tehingu eest lausa taevast sajab Jumalate soosingu säilitamiseks pidas ta õiglaseks lubada osa kasumist minule ja veel — olgugi patuga pooleks — tillukese osa Carmenilegi, kes oli sellest äriasjast oma kaunite silmadega osa võtnud. Meie — Carmen ja mina — tahtsime ta pakkumist tagasi lükata, aga ta keeldus meid vähemalt teesklema, et võtame selle vastu, sest muidu võiksim kogu äri ära kaetada. Tema rahustamiseks ma nõustusin. Matemaatilise täpsusega teadsin, et minu poolt ei ole tal iial midagi paha karta, aga samas teadsin, et tema võib selles kahelda. Maailmas on juba kord nõnda, et kui me kellelegi halba ei soovi, siis armastame kõiki, aga meie kõige siiramad soovid käivad ikkagi kaasas ainult sellega, millest me kogu hingega osa võtame.

Aritehingut oli igast küljest vaetud, mul on isegi meelde, kuidas Guido arvutas välja, mitu kuud ta saab saadud vahetkasuga ülal pidada perekonda ja kontorit, see tähendab oma kaht perekonda, nagu ta mõnikord ütles, või kaht kontorit, nagu tavatses rääkida keegi teine naissoost isik, kui kodus oli pahandusi. See tehing oli vist liiga eksipulgi läbi vaetud ja sellepärast ta vist luhtuski. Londonist tuli lühike telegramm: «Teadmiseks võetud,» ja seejärel teade vasksulfaadi hinna kohta, mis oli palju kõrgem meie ostja poolt lubatud hinnast. Jumalaga äril informeerisime Tacichit ja kohe pärast seda lahkus ta Triestest.

Sel ajal ei tõstnud ma kontoris umbes kuu aega jalga ja seepärast ei saanud minu käest läbi käia ka too kiri, mis jõudis meile väliselt küll süütuna, kuid tõi Guidole palju pahandusi. Selle kirjaga kinnitas inglise firma oma telegrammi ja teatas, et loeb meie korralduse kehtivaks, kuni me seda tagasi ei võta. Guido ei mõtelnudki seda tühistada, ja kui mina taas kontoris tulin, oli mul seal juba ammu meelest läinud. Nii tuli Guido ühel õhtul mõni kuu hiljem minu juurde koju telegrammiga, millest ta ei saanud aru ja millest ta arvas, et see on eksikombel meile saadetud, ehkki seal seisis must-valgel meie telegraafiaadress, mille ma olin ise pärast meie kontori avamist registreerinud. Telegramm sisaldas ainult kolm

sõna: «60 tons settled,»* ja sellest ma taipasin, milles asi. Seda polnudki raske taibata, sest vasksulfaat oli meie ainuke suur äritehing. Ma seletasin talle: telegramm teatab, et hind on jõudnud selleni, mille olime määranud ostuks, ja et oleme nüüd kuuekümmne tonni vasksulfaadi õnnelikud omanikud.

Guido protesteeris:

«Kuidas nad võisid arvata, et ma nõustun! Minu korraldusest on ju nii palju aega möödas.»

Mõtlesin kohe, et meie kontoris peab olema kiri, mis eelmist telegrammi kinnitab, aga Guido ei mäletanud, et ta oleks säärast saanud. Suures mures palus ta mind otsekohe koos temaga kontoris tulla, et kontrollida, kas niisugune kiri on olemas. Ettepanek oli mulle teretulnud, sest mul oli piinlik arutada seda asja Augusta kuules, kes ei teadnud, et ma polnud kuu aega kontoris saanud.

Tõttasime sinna jooksusammul. Guido oli nõrkinud teadmisest, et teda sunnitakse tegema ta esimest suurt äritehingut, millest pääsemiseks ta oleks valmis kas või Londonisse jooksmas. Avasime kontori ukse, koperdasime pimeduses kobamisi oma kabinetti ja läitsime gaasi. Kiri oli peagi käes ja selles öeldi seda, mida ma olin oletanud: meid informeeriti, et meie korraldust loetakse selle tühistamiseni kehtivaks.

Guido vahtis kirja kas nõrdimusest või pingutusest kipras kulmul: näis, nagu tahtnuks ta seda oma pilguga hävitada, mis oma olemasolust sellise lihtsusega teatas.

«Ja mõelda vaid!» imestas ta. «Oleks piisanud paarist sõnast, et hoida ära niisugust kahju!»

Loomulikult ei olnud see etteheide määratud minule, sest sel ajal ma kontoris ei käinud, ja ehkki ma kirja kohe kätte leidsin, sest teadsin, kus see võib olla, ei olnud ma seda enne näinud. Aga südametunnistuse puhastamiseks ja igasuguste võimalike etteheidete vältimiseks pöördusin otsustavalt tema poole:

«Minu äraolekul oleksid sa pidanud tähelepanelikult kirjavahetust lugema.»

Guido otsaesine tõmbus uuesti siledaks. Ta kehtas õlgu ja pomises:

«Mine tea, äkki võib see äri meile veel õnne tuua!» Varsti ta lahkus ja minagi läksin koju tagasi.

* 60 tonni laaditud (ingl. k.). — Tõlk.

Ei Tacichil oli õigus: kindlal aastaajal langes vasksulfaadi hind aina madalamale, iga päevaga allapoole, ja meie avanes võimalus uurida seda nähtust kõigis üksikostajates, sest olime saanud kauba omaenda korralduse põhjal, kusjuures selle hinnaga polnud meil võimalik seda tehalegi loovutada. Meie kahjud aina suurenesid. Esimeisel päeval küsis Guido minult nõu. Veel võis ta müüa oma kauba suhteliselt väikese kahjuga, kui võrrelda sellega, mis tal hiljem tuleb kanda. Ma ei tahtnud anda mingit nõu, aga meenutasin talle Tacichi arvamust, mille järgi hinna langemine võib toimuda viie kuu jooksul. Guido naeris.

«See veel puuduks, et ma oma äriasjades peaksin juhinduma ühe provintslase arvamustest!»

Mäletan, et tahtsin talle aru pähe panna, öeldes, et see provintslane on elanud palju aastaid väikeses Dalmaatia linnas, kus tal kogu aeg on silmade ees vasksulfaat. Ta ei saa teha endale etteheiteid kahjude pärast, mida Guido selle tehinguga kandis. Oleks ta mind tollal kuulda võtnud, oleks ta nendest pääsenud.

Hiljem arutasime vasksulfaadi tehingut ühe maakleriga, väikese elava ja aruka paksukesega, kes laitis küll meid tolle ostu eest, aga ei jaganud ilmselt Tacichi arvamust. Tema arvates oli vasksulfaadil küll oma turg, kuid see allus metalli hindade kõikumisele. Sellest intervjuust sai Guido mõningat kindlust. Ta palus maaklerit, et see teda hindade kõikumisest informeeriks; ta kavatses öelda, sest ei tahtnud oma kaupa kahjuga müüa, vaid teegi väikest vaheltkasu saada. Maakler naeris diskreetset ja ütles siis lause, mille ma jätsin meelde, sest see näis mulle väga õige:

«Velder, kui vähe on maailmas inimesi, kes lepivad väikeste kahjudega; ainult suured kahjud sunnivad inimest vahetult alistuma.»

Guido ei teinud maakleri ütlemisest väljagi. Muide, ka mina olin tema käitumisest vaimustatud, sest ta ei rääkinud maaklerile, kuidas me selle tehingu peale tulime. Ütlesin talle seda ja ta oli väga uhke. Ta kartnud, ütles ta, meid ja meie äri sellest ostust jutustades diskreditida.

Mõnda aega ei rääkinud me üldse vasksulfaadist, kuni Londonist saabus kiri, millega meid paluti tasuda arve ja läkitada juhendid kauba kohaletoimetamise kohta.

Võtta vastu ja panna lattu kuuskümmend tonni! Guido hakkas pea ringi käima. Arvutasime välja, kui palju lähemal meil maksma sellise hulga säilitamine mitme kuu jooksul. Tohtu suure summa! Mina ei ütelnud midagi, aga maakler, kes oleks meeleldi näinud kauba Triestes jõudmist, sest sel juhul oleks talle varem või hiljem usaldatud selle müümine, tähendas Guidole, et summa, mis näib talle nii tohtu, ei olegi nii suur, kui väljendada seda protsentides kauba maksumusest.

Guido hakkas naerma, sest säärane tähelepanek tundus talle veider.

«Ega mul pole seda sulfaati sada kilo, paraku on seda kuuskümmend tonni!»

Lõpuks oleks ta vist lasknud ennast veenda maakleri arjutusest, mis oli ilmselt õige, sest juba üsna tühi hinnatõusu puhul oleksid kõik kulud olnud kuhjaga kaetud, aga seal segas end vahele tema nõndanimetatud inspiratsioon. Kui ta juhtus tulema mõnele isiklikule kaubandusalasele ideele, oli ta sellest lausa pimestatud ja ta peas ei leidunud kohta teistele kaalutlustele. Tema seekordne idee oli järgmine: kauba müüsid talle franko sihtsadam Trieste agendid, kes pidid selle kohale toimetama Inglismaalt. Kui ta loovutaks nüüd kauba samadele agentidele, kes olid selle müünud, hoiaksid need kokku saatekulud ja ta võiks nõuda neilt seetõttu kõrgemat hinda kui too, mida talle Triestes võidakse pakkuda. Asi ei olnud sugugi nii selge ja õige, aga et talle meelehead teha, ei hakanud keegi temaga vaidlema. Kui tehing oli sel viisil likvideeritud, ilmus ta näole mõrkjas naeratus, mis meenutas pessimistliku mõttetarga nägu:

«Rohkem me sellest ei räägi. Õppetund läks meile kallis; on vaja vastavad järeldused teha, et see meile kasuks tuleks.»

Ometi tuli sellest asjast veel kord rääkida. Guido minetas oma suurepärase kindluse tehingutest loobumisel, ja kui ma aasta lõpul talle näitasin, kui palju raha me oleme kaotanud, pomises ta:

«See neetud vasksulfaat tõi mulle õnnetuse kaela! Tahtsin seda kahju kogu aeg millegagi hüvitada!»

Minu ajutine eemalolek kontorist oli tingitud Carla kaotamisest. Ma ei suutnud Carmen ja Guido armastumist pealt vaadata. Nad vahetasid minust välja tegemata pilke ja naeratusi. Läksin nõrdinult ära, olles otsustanud

minu mitte enam tagasi pöörduda. Selle otsuse tegin ootamatult ühel õhtul, kui ma lahkudes kontori sulgesin, ja ma ei raakinud sellest kellelegi. Ootasin, et Guido küsiks, miks ma enam kontoris ei käi, ja mõtlesin vastuseks talle, et ta ei saanud kõiki, mis ma temast mõtlen. Võisin olla tema vastu väga range, sest minu jalutuskäikudest parki ei saanud ta midagi.

Tundsin midagi kiivusetaolist, sest Carmen näis olevat tema Carla, ent alandlikum ja sõnakuulelikum Carla. Nagu esimesega, nõnda vedas tal ka teise naisega rohkem kui minul. Aga võib-olla — ja see oli aluseks uutele ettepanekutele — ei võlgnenud ta säärast vedamist neile isemajajatele, mida ma kadestasin, ehkki pidasin neid madalamat liiki joonteks: ta piiritu enesekindlus eluküsimustes oli otsekui paralleeliks kindlusele, millega ta kaitses viiulit. Mis minusse puutub, siis teadsin ma täiesti kindlalt, et olin Carla Augustale ohvriks toonud. Kui pöördusin mõttes tagasi kahte õnneaastasse, mis Carla oli mulle kinkinud, oli mul raske mõista, kuidas ta oma iseloomu juures, mida ma nüüd tunnen, võis mind nii pikka aega taluda. Kas ei solvanud ma teda armastusest Augusta vastu iga päev? Aga Guidost teadsin päris kindlalt, et tema naudib Carmen armastust, ilma Adat meenutamata. Tema vabale hingele ei olnud kaks naist sugugi palju. Ennast temaga võrreldes näisin ma ajuti endale täiesti süütuna. Olin abiellunud Augustaga ilma armastuseta, aga ei osanud talle truudust murda ilma kannatamata. Võib-olla oli ka Guido abiellunud Adaga ilma armastuseta, aga mul oli meeles armastus, mida Ada minusse sisendas (olgugi et nüüd jättis ta mind täiesti üksikõikseks), ja mulle tundus, et tema asemel oleksin olnud delikaatsem just sellepärast, et ma Adat varem armastasin, tema aga ei armastanud.

Guido ei tulnudki mind otsima. Läksin ise tagasi kontorisse, lootes lahti saada mind vallanud igavusest. Guido käitus vastavalt meie kokkuleppele, mille järgi mul polnud mingit kohustust tema asjadega pidevalt tegelda, ja kui me temaga kodus või kusagil mujal kohtusime, ilmutas ta oma tavalist sõbralikkust, mille eest olin talle tänulik; näis, nagu poleks tal üldse meeles, et jätsin tühja koha selle laua taga, mille ta minu jaoks oli ostnud. Kohmetunud oli meist kahest ainult üks: see olin mina. Kui ma oma kohale tagasi tulin, võttis ta mind vastu

nõnda, nagu oleksin ma ära olnud üheainsa päeva, ja avaldas tuluselt oma heameelt, et saab jälle minu seeläbi viibida. Kui ta aga kuulis, et kavatsen taas tööle astuda, hüüdis ta:

«Tähendab, et tegin hästi, kui ei lubanud kellelgi kätt sinu raamatute külge panna!»

Ja tõepoolest, sissekanded nii pearaamatus kui ka žurnaaalis lõppesid seal, kuhu nad minust olid jäänud.

Luciano ütles mulle:

«Loodame, et teie tulekuga nihkuvad asjad paigast. Minu arvates on sinjoor Guido kaunis löödud nende paari tehingu pärast, mis ta vahepeal ette võttis ja mis tal untsu läksid. Ärge talle edasi rääkige, et ma seda teile ütlesin, aga katsuge talle kuidagi julgust sisse puhuda.»

Märkasin tõesti, et kontoris tehti vähe tööd, ja pärast mõningat ärevust, mida põhjustas vasksulfaadist saadud kahju, elati siin lausa idülliliselt. Järeldasin sellest, et Guidol ei tarvitse enam pakilist tööd otsida, et Carmenit oma käsutuses hoida, ja üsna varsti tegingi kindlaks, et lipitsemise ajajärk on neil seljataga ja et Carmenist on saanud Guido armuke.

Vastuvõtt, mis mind Carmen poolt ootas, valmistas mulle üllatuse, sest ta pidas vajalikuks meenutada otsusekohe ühte asja, mille olin sootuks unustanud. Jäi mulje, et enne kontorist lahkumist, siis, kui ma meeletult jooksin paljude naiste sabas, kuna ma oma armukesele enam ligi ei pääsenud, olin püüdnud vist ka Carmenile külge lüüa. Carmen kõnetas mind nüüd tõsiselt ja pisut nagu ebalevalt: tal on hea meel mind taas näha, sest ta on veendunud, et suhtun Guidosse hästi ja et mu nõuanded on Guidole kasulikud, tema aga tahaks säilitada minuga — kui see mulle vastuvõetav on — vennalikud sõbrasuhted. Lühidalt, ta ütles mulle tõesti midagi selletaolist ja ulatas hoogsa liigutusega käe. Ta kaunis näol, mis näis alati õrnana, oli sel hetkel mingi jäik karmus, mis oli mõeldud mulle pakutava puhtvennaliku suhtlemisviisi rõhutamiseks.

Nüüd tuli mulle kõik meelde ja ma punastasin. Kui see mulle varem oleks meenunud, ei oleks ma vististi üldse tööle tagasi tulnud. See oli niivõrd lühike episood ja teiste samataoliste hulka ära kadunud, et kui seda mulle sel hetkel poleks meelde tuletatud, oleks tundunud, nagu poleks seda üldse olnudki. Mõni päev pärast seda, kui olin

kontorist lahkunud, hakkasin kontrollima kontoriraamatuid ning palusin Carmen appi. Ja et näha paremini, kuhu käe, mille kohale me koos temaga kummardusime, panin talle tasapisi käe piha ümber, pigistades seda üha tugevamini. Carmen vabastas end järsu tõmbega ja mina läksin otsukohe kontorist ära.

Ennekuuliseks oleksin võinud naeratada, sundides ka teda vastu naeratama, sest üldiselt kalduvad naised säästest üleastumistest naeratuseni üle saama. Oleksin võinud talle öelda: «Tegin tõepoolest katset, aga mul polnud õnne. Kahju küll, aga ma pole sugugi solvunud ja olen valmis jääma teie sõbraks, kuni teil ei tule muud teha.»

Oleksin võinud vastata ka tõsise inimese kombel ning paluda temalt ja Guidolt vabandust: «Andke mulle andeks ja ärge mõistke mind liiga karmilt hukka, sest te ei tea, millises seisundis ma tookord olin.»

Tegelikult ei saanud ma sõnagi suust. Ilmselt olid kõik minu jaoks vaikitud solvangud mulle kurku kinni jäänud ja ma ei saanud rääkida. Kõik need naised, kes mind niisuguse meelekindlusega tagasi lükkasid, andsid mu elule alati traagilise varjundi. Ei enne ega pärast olnud mu elus nii pikka õnnetuste rodu. Vastuse asemel võinuksin ainult hambaid kiristada, mis pole sugugi meeldiv, eriti kui pead seda varjama. Võib-olla kaotasin kõnevõime ka seepärast, et mul oli valus lõplikult maha matta lootust, mida ma südamesopis ikka veel hellitasin. Ma ei saa seda pihtimata jätta keegi peale Carmen ei oleks saanud asendada mulle kaotatud armukest — mind nii vähe kompromiteerivat naist, kes ei soovinud muud kui ainult luba minu kõrval elada ja hiljem seda, et ma enam tema juurde ei tuleks. Kõige vähem kompromiteeriv armuke on kahasse peetav armuke. Muidugi mõista ei mõelnud ma tollal kõike lõpuni; tollal ma ainult tundsin seda, täpselt tean seda alles praegu. Carmenit armukeseks võites oleksin teinud head Adale ja ega Augustagi poleks seepärast nii väga kannatada saanud. Mõlemad oleks petetud palju vähemal määral kui siis, kui meil mõlemal — Guidol ja minul — oleks olnud eraldi armuke.

Vastasin Carmenile alles mitu päeva hiljem, aga selle vastuse pärast punastan veel praegugi. Vist olin ikka veel erutusseisundis, millesse Carla kaotamine mind tõukas, kui võisin üldse nii kaugele minna. Mul on selle teo

pärast rohkem häbi kui millegi muu pärast oma elus. Kord suust väljalipsanud tottrad sõnad piinavad mind palju rohkem kui ükskõik missugused alatud, kiirast ajendatud teod. Loomulikult nimetan ma sõnadeks ikkagi ainult sõnu, mis ei ole teoks saanud, sest tean väga hästi, et näiteks Jago suus tähendavad sõnad kõige tegelikumal tegu. Aga kõik teod, Jago sõnad kaasa arvatud, lastakse käiku selleks, et naudingut või kasu saada. Naudingut saab terve meie loomus, muude hulgas ka see osa, mis hiljem võtab endale küll kohtuniku rolli, kuid on teile osalemise tõttu väga leebe kohtunik. Meie rumal keel aga tegutseb ainult omaenda lõbuks ja meie organismi mingi tillukese osa nimel, mis ilma temata tunneb end ahista-tuna. Ta püüab isegi siis veel võitlust simuleerida, kui võitlus on juba lõppenud ja kaotatud. Ta tahab haavata ja hellitada ning ajada ühtelugu suust välja mingeid mummumetafoore. Ja kui sõnad on tulised, kõrvetavad nad ka lausujat ennast.

Olin märganud, et Carmenil erksatooniline jume, tänu millele ta nii kähku meie kontorisse võeti, on luitunud. Järeldasin, et see tuleb mõnest kannatusest, ja olles veendunud, et need ei saa olla füüsilised, kandsin toimunud muutuse armastuse arvele, teadagi Guido vastu. Muide, meie, mehed, kaldume alati kangesti kaasa tundma nais-tele, kes' on teistele andunud. Me ei saa kuidagi aru, mis kasu võiks neil sellest olla. Me võime isegi armastada meest, kellest on jutt, nagu Guido puhul oligi, aga me ei suuda ka säärasel juhul sundida end unustama, kuidas sellised seiklused tavaliselt lõpevad. Tundsin Carmenile kõige siiramalt kaasa, niisugust poolehoidu ei olnud mul ei Carla ega Augusta vastu. Ütlesin talle: «Kui olite nii lahke, et soovisite mind endale sõbraks, siis ehk lubate, et ma teid hoiatan?»

Seda ta ei lubanud, sest nagu teisedki naised sellises olukorras, arvas ta, et hoiatamine tähendab juba ründamist. Ta punastas ja kogeles: «Ma ei saa aru, mida te sellega tahate öelda?» Ning lisas kohe, et mind vaikima sundida: «Kui mul on nõu vaja, siis pöördun muidugi mõista teie poole, sinjoor Cosini.»

Nii ei saanudki ma luba talle moraali lugeda, mis oli mulle suureks löögiks. Talle moraali jutlustades oleksin jõudnud siiruse kõrgeimale astmele ja üritanud vist uuesti teda oma embusse haarata. Vähemalt ei oleks ma

oleks pidanud määratsema selle pärast, et olin teinud men-
tali võitlusest.

Täna päeva nädalas ei näidanud Guido end kontoris, sest teda valdas jahi- ja kalastamiskirg. Mina aga — vastupidi — olin pärast tagasipöördumist pidevalt platsis ja tegelesin usinalt arveraamatute korrastamisega. Tih-kele olin üksi Carmenil ja Lucianoga, kes suhtusid minusse kui oma ülemusse. Mulle ei jäänud muljet, nagu kannataks Carmen Guido äraoleku pärast, ja arvasin, et ta armastab Guidot nii väga, et tunneb rõõmu, kui teab Guidot kusagil meelt lahutavat. Ta vist teadis ka ette, mis päeval Guido kontorist puudub, sest ei ilmutanud sel ootusärevust. Augusta kaudu teadsin, et Ada käitus hoopis teisiti ja kaebas kibedasti mehe sagedaste äraole-kuiste pärast. Muide, see polnud ainuke kaebus. Nagu kõik naised, keda ei armastata, kurtis ta ühtviisi nii suurte kui ka väikeste solvangute üle. Vähe sellest, et Guido talle traudust murdis — kodus olles mängis ta veel lakkama-ist viiulit! Toosama viiul, mis mulle nii palju kannatusi oli põhjustanud, oli Guidole Achilleuse odaks kõigis ta ettevõtmistes. Teadsin, et viiul käis ära ka meie kontoris, kus ta Carmenil ümber lipitsemist «Habemeajaja»* tee-made olvaliste variatsioonide abil tublisti aitas edasi viia. Nii ta kadus, sest kontoris polnud teda enam vaja, ja ta tagasi koju, kus aitas Guidol vältida igavaid jutuaja-kuise abikaasaga.

Minu ja Carmenil vahel ei olnud enam midagi. Üsna varsti muutus ta mulle täiesti ükskõikseks, otsekui oleks ta nagu vahetanud; midagi selletaolist tundsin ka Ada suhtes — elavat poolehoidu, seda küll, kuid mitte midagi rohkemat. Tõesti nii!

Guido külvab mind üle sõprusavaldustega. Usun, et ta hakkas minu seltskonda hindama selle kuu jooksul, mis ta üksi oli. Carmenil-taolise naisukesega on meeldiv aeg-ajalt kokku saada, aga teda päevade kaupa taluda on muidugi võimatu. Guido kutsus mind kord jahile, kord kalale. Ma vihkan jahilkäimist ja ütlesin sellepärast järsult ära. Aga kalale ma temaga ühel õhtul läksin, kui mind igavus pii-
nas ja tagant tõukas. Kaladel ei ole mingit võimalust meiega suhelda, sellepärast ei ärata nad meis ka kaastun-
net. Ja nad ahmivad suuga õhku isegi vees olles, kui nad

* Mõeldud on Rossini ooperit «Sevilla habemeajaja». — Tõlk.

on elus ja terved! Isegi surm ei muuda nende välimust. Valu, kui nad seda üldse tunnevad, on kindlalt peidetud soomuste alla.

Niisiis, kui Guido mind ühel päeval öisele kalaretkale kutsus, vastasin, et esiteks pean küsima Augustalt, kas ta lubab mind öhtul kodunt välja minna ja öö läbi ringi kolada. Ütlesin talle veel, et mul on hästi meeles, et pean sõidab Sartorio muulilt välja kell üheksa, ja kui ma saan, olen selleks ajaks seal. Enda arvates andsin talle sellega mõista, et tol öhtul ta mind küll ei näe, sest nagu mitmel korral ennegi, jään lihtsalt kohtumispaigale tulemata.

Ent sel öhtul pagendas mind kodunt mu väikese Antonia kisamine. Mida rohkem ema teda rahustas, seda vähemini ta nuttis. Siis võtsin appi oma meetodi, mis seisneb selles, et karjutakse ähvardusi tolle kriiskava pärdiku väiksesse kõrva. Tulemuseks oli ainult see, et muutus nutu laad ja tugevus, sest nüüd nuttis ta juba hirmu pärast. Tahtsin kasutada teist, veelgi tõhusamat võtet, aga Augustale meenus õigel ajal Guido kutse ja ta tõstis mind ukse taha, lubades, et heidab üksi magama, kui peaksin kauaks ära jääma. Tal oli minu väljatoimetamisega nii kiire, et ta oli nõus ilma minuta isegi hommiku-kohvi jooma, kui ma peaksin hommikuni ära olema.

Minu ja Augusta vahel oli ainult üks lahkarvamus — selles, kuidas suhtuda laste tujutsemisse. Mina arvan, et võrreldes nende kannatustega, mida lapse tujutsemine täiskasvanutele põhjustab, ei ole tema enda omad nii tähtsad, ja et vahel tasub temalegi meelegi teha, kui see aitab täiskasvanu hingerahu säilitada. Augustale aga näib, et meie, kes me neile elu oleme andnud, peame oma huvid nende omadele allutama.

Mul oli kohtumiseni veel küllalt aega ja ma lonkisin läbi terve linna, silmitsedes naisi ja nuputades samal ajal mõttes mingit seadeldist, mis aitaks vältida lahkarvamusi minu ja Augusta vahel. Ent minu seadeldise jaoks ei olnud inimkond veel küps. See lükkus kaugesse tulevikku ega saanud mind praegu aidata, näidates sellega veel kord, kui tühisel põhjusel tekivad mul tülid Augustaga: lihtsalt mingi viletsa seadeldise puudumise pärast! See peaks olema üsna lihtne, justkui toatramm, rööbastel liikuv ratastega tool, milles mu tütreke veedaks terve päeva, selle juurde kuuluks lüliti ja oleks vaja ainult nupule vajutada, et karjuva lapsega tool vuhiseks rööpaid mööda

ja kaugelmasse nurka, kus ta nutt kaugelt kostes muu-
kõrvale koguni meeldivaks. Ja meie vahetõttu
Augustaga püsiks alati häirimatu ning südamlük.

Täna taevast kirendas tähtedest ja kuud ei olnud; oli
süüraseid öid, millal näeb väga kaugelt ja mis mõjub
sellele rahustavalt ning vaigistavalt. Vaatasin tähti,
kui võiks veel säilitada mu sureva isa hüvastijätupilku.
Kõhutav aeg, millal lapsed mähkmeid reostavad ja kisa-
vad, läheb viimaks mööda. Pärast saavad neist minusugu-
sed inimesed; ma hakkan neid nagu kord ja kohus armas-
tama, kuid nõnda, et see ei nõua erilisi pingutusi. Kaunis,
kõrge öös taltus mu meel nii täielikult, et mul ei tulnud
peale endale isegi mitte kohustusi võtta.

Sartorio muuli tipust ei olnud linnatulesid enam näha,
nii varjas lagunenu hoone, millele muul ise oli otsekui
vundamendiks. Pimeduses tundus, et rahulik must vesi
hõlgab laisalt ja aeglaselt.

Ma ei vaadanud ei taevast ega merd. Minust mõni samm
kaugemal seisis üksik naine, kes tõmbas mu tähelepanu
endale hetkeks pimeduses läigatava lakk-kingaga. See
võtke maalapp ja pimedus löid tunde, nagu oleks meid
üks selle naisega — kes oli pikka kasvu ja arvatavasti
ka elegantne — ühte tuppa suletud. Kõige huvitavamad
sõrskused juhtuvad alati siis, kui sa neid üldse ei oota, ja
nähes, et naine hakkab järsku minu poole astuma, tund-
sin meeldivat ärevust, mis kadus, niipea kui ma Carmen
kõnisevat häält kuulsin. Ta tegi näo, nagu oleks tal rõõm
näha, et ka mina võtan kalaretkest osa. Ent pimeduses ja
pealegi sellise häälega oli tal raske teeselda.

Ütlesin talle jämedalt:

«Guido kutsus mind kaasa. Aga kui soovite, võin mõne
teie ajaviite leida ja teid kahekesi jätta!»

Ta protesteeris ja kinnitas, et on õnnelik mind täna
juba kolmandat korda nähes. Lisas veel, et selles pisike-
ses paadis saab kokku terve meie kontor, sest ka Luciano
on siin. Häda meie äritehinguile, kui see paat peaks põhja
minema! Luciano kaasatulekust teatas ta muidugi mõista
ainult selleks, et rõhutada tolle väljasõidu süütust. Edasi
hõlises ajas ta ühtelugu midagi segi: nii ütles ta algul,
et sõidab Guidoga kalale esimest korda, siis aga lobises
kogemata välja, et juba teist korda. Tal lipsas nimeit
suust, et talle ei meeldi istuda paadipõhjas õlgmattidel,
ja mulle tundus kohe kahtlane, kust ta seda sõna tunneb.

Nii tuligi tal tunnistada, et ta oli kuulnud seda Guido kui ta koos temaga esimest korda kalal käis.

«Tookord,» lisas ta, rõhutamaks esimese väljasõidu süütut iseloomu, «püüdsime skumbriat, mitte oraata Hommikuni.»

Kahju, et mul polnud aega teda veel midagi välja lasta, seama panna, muidu oleksin saanud teada kõik, mis vae Sacchetta pimedusest ilmus välja ja tuli kiiresti lähemale Guido paat. Mina olin ikka veel kahevahel: kui alla on kutsutud Carmen, kas minul poleks siis mõistlikum ära minna? Guido võib-olla ei kavatsenudki meid mõlemat kutsuda, mul oli meeles, et olin talle peaaegu ära ütelnud. Vahepeal tuli paat randa, pimedusest hoolimata hüppas Carmen noorele inimesele omase kindlusega sinna alla, jättes toetumata Luciano käele, mida too talle viisakalt pakkus. Kuna ma ikka veel kõhklesin, karjus Guido:

«Sinu pärast kaotame aega!»

Ka mina olin ühe hüppega paadis. Mu hüpe oli peaaegu tahtmatu, sest reageerisin kähku Guido hüüdele. Ilmatu kahetsusega vaatasin veel maad, aga pärast lühikest kõhkluset oli juba võimatu maale minna. Lõppes sellega, et kükitasin väikese paadi ninasse. Kui pimedusega harjusin, hakkas silm seletama, et ahtris istub Guido, tema jalgade ees õlgmatil Carmen; meie vahele ja Luciano, kes sõudis. Mul ei olnud selles väikeses paadis kuigi rahulik ega mugav, aga varsti harjusin ka sellega ja hakkasin vaatlama tähti, mis mind taas rahustasid. Selge, et Luciano — meie naiste ja seega perekondade truuteenri juuresolekul poleks Guido riskinud Adale truudust murda, nii et selles ei olnud midagi paha, et ka mina siin viibisin. Tahtsin nautida taevast ja merd ja ta ääretut rahu. Kui tahtnuksin end süümepeinadega koormata ja järelilikult kannatada, olnuks mul küll parem koju jääda ja lasta end väikesel Antonial tüüdata. Tõmbasin kopsud värsket ööõhku täis ja mõistsin, et võin väga hästi meelt lahutada ka Guido ja Carmen seltsis, kellesse ma tegelikult hästi suhtusin.

Saime majakast mööda avamerele. Mõni miil eespool särasid arvutute purjekate tuled; seal lasti merre hoopis teistsuguseid püüniseid kui meie omad. Jõudnud vaiadal

* Oraata ehk doraata (*Chrysophrys aurata*) — Vahemeres levinud kala, kuulus hõrgutava liha poolest. — Tõlk.

hõrgutava müraka — Bagno Militare joonele, hakkas Sant' Andrea rannajoont järgides edasi-tagasi sõudma. See oli kalurite lemmikkoht. Täielikus vaikuses kuulis suur hulk paate meie kõrval sama manöövrit. Guido seadis valmis kolm õngenööri ja pani söödaks väikesed vähid, torgates need sabapidi konksu otsa. Siis andis ta igatühele õnge, hoiatades, et minu oma — ainuke taskusaga varustatud õng — paadininas on kalade poolt eelistatud. Nägin pimeduses oma läbitorgatud sabaga väikest ja mulle tundus, et ta liigutab keha ülemist, kuperduta osa. See liigutus jättis mulje pigem mõtiskle- vast kui valukrampides vaevlevast olendist. Võib-olla arvatakse see, mis suurtes organismides valu põhjustab, tulebki ainult uue tunde ja ergutab mõtlema? Lasksin õnge vette, nagu Guido oli käskinud — kümne küünra sügavusse. Pärast mind lasksid oma õnge vette Carmen ja Guido. Guido võttis ahtris aeru, millega ta osavasti teadis, et õnged sassi ei läheks. Nähtavasti ei olnud Luciano sellist triivimiskunsti veel selgeks õppinud. Muidu, talle anti kahv, millega ta pidi veepinnale tõmmatud kala paati tõstma, kuid tükk aega ei olnud tal sellega midagi teha. Guido vatras vahetpidamata. Kes teda teabki, võib-olla ei sidunud teda Carmeniga mitte niivõrd armastus kui just õpetamise kirg? Mina ei tahtnud teda kuulata ja mõtlesin ikka väikesest loomakesest, keda pakkusin söödaks aplatele kaladele. Need imelikud liigutused peaga — kui ta neid ka vee all jätkas — oleksid pidanud kalu veel rohkem ligi meelitama. Aga Guido pöördus korduvalt minu poole ja ma olin sunnitud kuulama tema kalapüügiteooriat. Kala näksab sööta mitu korda ja me tunneme seda, ent peame hoiduma õnge väljatõmbamisest, enne kui nõor on päris pingul. Siis peame tegema järsu nõksatuse, mis haagib konksu kalale kindlalt lõuga. Nagu tavaliselt, oli Guido oma seletustes ahtrahoniline. Ta tahtis meile üksikasjalikult selgeks teha, mida meie käsi tunneb, kui kala sööta näksab. Ja ta jätkas oma seletuste andmist isegi siis, kui meie Carmeniga kogemuste põhjal juba tundsimme seda peaaegu helilist võnget, mis käele iga näksamise korral üle kandub. Meil tuli korduvalt õnge välja võtta, et sööta vahetada. Ilma et ta eest oleks kätte makstud, lõpetas pisike mõtlik olend oma elu mõne ettevaatliku kala lõugade vahel, kes oskas konksust hoiduda.

Guido ees teesklesin, nagu oleksin lapse tervise pärast mures? Augusta ei olnud veel magama heitnud, alles ääri oli käinud doktor Paoli, kes oli teda rahustanud, öeldes, et niisugune kõrge ja järsult tõusnud temperatuur ei saa olla tõsise haiguse sümptoom. Jäime Antoniat vaatama, kes lamas, käed laiali, oma väikesel asemel, kuiv õhetav näo ke padjale laotunud kastanpruunide lokkide vahel. Ta ei nutnud, kuid oigas aeg-ajalt nõrgalt, millele järgnes jälle täielik teadvusetus. Mu jumal! Kui lähedaseks ja kalliks ta haigena muutus! Oleksin andnud osa oma elust, et tal hingamist kergendada. Kuidas rahustada südametunnistusepiinu, et võisin mõelda, nagu ei armastaks ma teda? Pealegi olin mina sel ajal, kui tema vaevales, temast kaugel, ja veel säärases seltskonnas!

«Ta on Ada nagu!» ütles Augusta nuuksudes. See oli õige! Tollal märkasime seda sarnasust esimest korda ja see muutus Antonia kasvades aina silmatorkavamaks, nii et puhuti tõmbus mul süda krampi mõtte juures, et teda ootab samasugune saatus nagu seda vaesekest, keda ta meenutab.

Tõstnud lapse voodi Augusta voodi kõrvale, heitsime magama. Ma ei saanud und: mu südamel lasus koorem nagu ikka neil õhtutel, kui mu päevased üleastumised muundusid kannatuste ja süümepiinade õisteks viirastusteks. Lapse haigus vaevas mind nii, nagu oleks see minu süü. Ma tõstsin mässu! Olin täiesti süütu ja võisin rääkida kõigest. Ning rääkisingi. Jutustasin Augustale oma kohtumisest Carmeniga, sellest, missuguses asendis ta paadis istus, ta kiljatusest, mille põhjuseks, nagu ma kahtlustasin, oli Guido toores hellitus, kuigi ma polnud selles päris kindel. Augusta seevastu oli täiesti kindel. Miks oleks Guido hääles muidu vaevu tagasihoitud naer vōbisenud? Püüdsin ta arvamust kõigutada, aga siis pöördusin oma loo juurde tagasi. Pihtisin talle kõik, muu hulgas ka selle, mis ainult mind puudutas: kirjeldasin talle tühimust, mis mind majast välja ajas, ja süümepiinu, mis mind sellepärast vaevavad, et ma Antoniat küllaldaselt ei armasta. Mu enesetunne paranes otsekohe ja ma vajusin sügavasse unne.

Järgmisel hommikul oli Antonial parem, palavik oli peaaegu kadunud. Laps lamas rahulikult, hingas vabalt, aga oli nii kahvatu ja rammetu, nagu oleks ta katkestanud end võitluses, mis käis ta tillukesele organismile üle

aga. Oli ilmne, et sellest lühikesest heitlusest tuli ta välja väsin. Bain rahu tagasi ja meenutasin kahetsedes, kui kutselt ma olin Guidot oma eilse lobisemisega kompromiteerinud. Võtsin Augustalt sõna, et ta minu kahtlustest kellelegi ei räägi. Ta vaidles algul vastu, et tegevalt ei ole kahtlustustega, vaid täiesti ilmsete faktidega. Püüdsin tema arvamust kummutada, aga ei jõudnud teda veenda. Siiski lubas ta mu palve täita ja ma läksin rahustatuna kontoris tagasi.

Guido ei olnud veel tulnud ja Carmen ütles, et pärast minu lahkumist oli neil vedanud. Nad püüdnud veel kaks tundi lahkumist, küll väiksemad kui minu oma, aga kaunis raske. Ma ei uskunud seda ja mõtlesin endamisi, et ta tahab mind veenda, nagu oleksid nad pärast minu lahkumist lahunud oma intiimsustest, millele nad pühendusid isegi siis, kui ma veel seal olin. Vesi oli ju liikumatu! Mis keltani nad siis merele jäid?

Et mind lõplikult veenda, kutsus Carmen tunnistajaks Luciano, kes kinnitaski kahe doraata püüdmist, ja sellest ajast peale mõtlen ikka, et Guido soosingu pälvimiseks on Luciano valmis ükskõik mida tegema.

Ikka tol idüllilisel rahuperioodil, mis eelnes vaskulaadiarile, juhtus meie kontoris üks veider lugu, mida ma ei saa unustada, sest see tõi ilmsiks Guido piiritu eneseteaduse ja asetaski mind säärasesse valgusse, milles mul oli raske iseennast ära tunda.

Ühel päeval istusime kõik neljakesi kontoris, ja nagu alati, oli Luciano ainus, kes äriasjadest rääkis. Guido kõrvus kõlas ta jutt noomimisena, mida tal Carmen juuresolekul polnud meeldiv taluda. Aga teisalt oli tal ka raske end kaitsta, sest Lucianol oli tõendeid, et tehing, mida ta Guidole mitme kuu eest oli soovitanud ja millest Guido oli ära ütelnud, tõi sellele, kes seda asja ajama hakkas, üpris suurt vaheltkasu. Lõppes sellega, et Guido ütles end kaubandust põlgavat ja kinnitas, et kui tal selles alal äpardub, siis leiab ta teisi rahateenimisvõimalusi, pealegi palju kõrgemal tasandil. Näiteks viiulimänguga. Kõik jäid temaga nõusse, mina samuti, ehkki väikese reservatsiooniga:

«Ainult siis, kui palju harjutad.»

Minu klausel ei meeldinud talle ja ta ütles kohe, et kui jutt on harjutamisest ja õppimisest, siis on ta võimeline edu saavutama ka muudel aladel, näiteks kirjanduses. Ja

jälle kiitsid kõik talle üksmeelselt järele, ka mina kuigi tegin seda kõhklemisi. Mul olid meie suurte kirja-meeste näod halvasti meeles ja nüüd püüdsin neid mälu äratada, et leida nende hulgast kas või ühtegi, kes meenutaks Guidot. Siis hakkas Guido lausa karjuma:

«Kas soovite häid valme? Ma improviseerin neid teile nagu Aisopos!»

Kõik naersid, tema aga käskis tuua kirjutusmasina, ja ühtlase tempoga ning otsekui diktaadi järgi, ent laiemas žestiga, kui nõuab kirjutusmasinal tippimine, pani ta kirja esimese valmi. Juba oli ta lehte Lucianole ulatamas, aga mõtles ümber, keeras selle uuesti masinasse ja tippis teise valmi. See nõudis rohkem vaeva kui esimene, nii et ta unustas isegi inspiratsiooni žestidega markerida ja pidi kirjutatud teksti mitu korda parandama. Seepärast arvangi, et esimene valm ei olnud tema oma, aga teine oli tõesti tema peas sündinud ja seda oli temast ka näha. Esimene valm rääkis linnukesest, kes märkab äkki, et tema puuri uks on lahti. Algul tahab ta seda ära kasutada ja minema lennata, aga mõtleb siis järele ja lööb kõhkleva, sest tema äraolekul võidakse uks kinni panna ja ta kaotaks oma vabaduse. Teises valmis oli juttu elevandist ja lugu ise oli tõesti elevandi kaalukusega. Kannatades jalgade nõtruse all, läks elevand ühe kuulsa arsti käest konsultatsiooni saama, aga too hüüatas tema võimsaid jäsemeid nähes: «Ma pole elus nii tugevaid jalgu näinud!»

Luciano ei olnud neist valmidest juba sellepärast valmistatud, et ta ei saanud nendest aru. Ta naeris küll lagina, aga oli ilmne, et naljakaks pidas ta ainult seda, et niisuguste lugude loomist peeti tulusaks tööks. Kui talle oli seletatud, et linnuke kartis kaotada puuri tagasiminemise vabadust, inimene aga imetles elevandi nõrkade jalgade toekust, puhkes ta naerma viisakusest. Siiski küsis ta veidi hiljem:

«Kui palju kahe sellise valmi eest võiks saada?»

Guido vastas talle üleolevalt:

«Esiteks pakub nende loomine mulle lõbu, ja kui neid palju teha, saab nende eest ka palju raha.»

Carmen seevastu oli pööraselt erutatud. Ta palus luba mõlemad valmid ümber kirjutada ja tänas Guidot südamest, kui see talle oma valmide lehe kinkis ning mälestuseks allkirja alla maalis.

Mis oli minul sellega tegemist? Mis mõtet oli mul võis-
tada Guidoga ja taotleda Carmen'i vaimustust, kui ma, juba juba öeldud, olin tema suhtes täiesti ükskõikne? Aga meenutades, mismoodi ma tollal käitusin, arvan ma, et isegi naine, keda meie ihaldus pole kilbile tõstnud, võib end võitlema innustada. Kas ei võidelnud ka keskaja angelased naiste pärast, keda nad polnud näinudki? Minuga juhtus seekord nii, et need torkivad valud, mis mu viletsat organismi alati vaevasid, läksid nii teravaks, et nende leevendamiseks ei leidnud ma paremat nõu kui Guidoga võitlusse astuda ja samuti kaks valmi kirjutada. Palusin kirjutusmasina ja improviseerisin ka tõesti need kaks valmi. Tunnistan küll, et esimene neist oli mul juba mitu päeva mõttes mõlkunud. Panin sellele pealkirjaks «Hümn elule». Siis, pärast lühikest mõtlemist, kirjutasin alapealkirjaks «Dialoog». Mulle paistis, et loomida panna on palju kergem kui neid kirjeldada.

Välke vähk (mõtiskledes): Elu on ilus, aga tuleb selle vaadata, kuhu sa istud.

Doraata (hambaarsti juurde rutates): Elu on ilus, aga oleks veel parem, kui poleks neid õelaid olendeid, kes suupärasesse toidupalasse peidavad terava metallkonksu.

Nüüd oli vaja maha saada ka teise valmiga, aga ma sain loomadega kimpu. Vaatasin nurgas lamavat koera ja tema vaatas vastu. Ta pelglik pilk aitas mul midagi meelde tuletada: mõni päev tagasi tuli Guido jahilt, oli kirpe täis ja puhastas end kaua kolikambris. Valm oli sedamaid leitud ja ma kirjutasin ladusalt:

«Elas kord prints, kes oli hädas kirpudega. Ta palus jumalateht, et nood karistaksid teda üheainsa, olgu või suure ja näljase, aga üheainsa kirbuga, ning jätaksid teised teistele inimestele. Aga ükski kirp ei olnud nõus selle inimtõpraga üksi jääma ja ta oli sunnitud neid kõiki endale pidama.»

Mulle endale tundusid mõlemad valmid imehead. Kõik, mida meie aju sünnitab, tundub ülimalt meeldiv, eriti otsakohe pärast nende sündimist. Kätt südamele pan-
nema mu dialoog meeldib mulle praegugi, kus ma kirja-
tooga kaunis kenasti toime tulen. Suri ja suust tulev hümn elule teeb alati meelehead neile, kes ta surivoodi juures viibivad, ja tõsi on ka see, et paljud surijad raiskavad oma viimase hingetõmbe selleks, et teistele teata-

vaks teha, mida nad peavad oma surma põhjuseks, lauldes sel kombel hümmi teiste elule, nõnda et ellujääjad võivad tänu ohu kättenäitamisele seda vältida. Mis teie valmi puutub, siis ma parem vaikiksin. Seda kommentaaris teravmeelselt Guido, kes hüüdis naerdes:

«See pole valm, sa mõtlesid ta välja selleks, et mind tööpraks nimetada.»

Naersin koos temaga, ja valud, mis olid mind valmis kirjutama tõuganud, vaibusid otsekohe. Ka Luciano naeris, kui olin talle seletanud, mida ma oma valmidega öelda tahtsin, ja arvas, et nende eest ei annaks keegi kriitikat, Guido omade eest samuti mitte. Carmenile mu valmid ei meeldinud. Ta heitis mulle uuriva pilgu, mis tema silmist oli väga ebatavaline ja mida ma nii selgesti mõistsin, nagu oleks ta valjusti ütelnud: «Sa ei salli Guidot!»

See pilk viis mind lausa segadusse, sest Carmenil oli õigus. Leidsin, et minu poolt on rumal lasta paista, nagu ei salliks ma Guidot, kuigi teen ise tema heaks omakasu püüdmatult nii palju tööd. Edaspidi pean oma käitumist kontrollima.

Ütlesin Guidole vaguralt:

«Tunnistan meelsasti, et sinu valmid on minu omadest paremad. Aga ära unusta, et mina tegin neid esimest korda elus.»

Guido ei andnud alla:

«Kas sa arvad, et mina olen neid enne teinud?»

Carmeni pilk oli mahenenud, ja et selle mahedust veelgi suurendada, ütlesin Guidole:

«Sul on kindlasti talenti valmide loomiseks!»

Minu kompliment pani nad mõlemad naerma ja nende järel naersin ka mina, aga see naer oli heasüdamlik, sest kõigile oli selge, et olin öelnud seda ilma halva tagamõtteta.

Vasksulfaaditehing sundis meid oma tegevusse tõsisemalt suhtuma. Valmide treimiseks polnud enam aega. Võtsime vastu peaaegu kõik tehingud, mida meile pakuti. Mõned andsid teatavat kasumit, kuigi väikest, teised tõid kahju, seejuures suurt. Guido peamiseks puuduseks oli imelik ihnsus, muidu oli ta väljaspööl äriasju väga helde käega. Kui äri töötas kasu, kiirustas ta asjaajamisega, püüdes seda väikest vaheltkasu, mis tal saada oli, võimalikult ruttu sisse kasseerida. Aga kahjumiga seotud äri- asjaga kimpus olles ei suutnud ta sellele kuidagi otsusta-

valt lõppu teha ja püüdis hetke, millal ta pidi oma kukrut kergendama, võimalikult edasi lükata. Arvan, et seepärast alidki ta kahjumid alati suured ja kasumid väikesed. Või arimehe omadused ei ole tegelikult midagi muud kui organismi resultandid — juukseotstest kuni varba- künkadeni. Guidole oleks sobinud kreeklaste väljanuputa- tud püritlus «kaval lollepea». Ta oli tööpoolest kaval, aga seejuures ka loll. Ta töötas tasa ja targu, aga need ette- vaatuseabinõud aitasid teda ainult ühes: silusid kallakut, mida mööda ta aina allapoole veeres.

Ühel ajal vasksulfaadiga kukkusid talle kaela kaksikud Tema esimene reageering oli jahmumine, mis oli väga kaugel meeldivast üllatumisest; kuid mulle sellest sündmusest teatades sai ta hakkama naljaga, mis ajas mind väga naerma, ja sellest menust leebudes jättis ta kelmukortsutamise. Lisades kaksikud kuuekümmene ton- ni sulfaadile, ütles ta:

«Minu halvaks saatuseks on töötada hulgikaubanduse alal!»

Tema lohutamiseks ütlesin, et Augusta on jälle seits- mendat kuud õnnistatud ja et mis lastesse puutub, siis louan õige varsti tema tonnaažile järele. Ta vastas sellele sama teravmeelsusega:

«Mulle kui vilunud raamatupidajale paistab, et need on erinevad asjad.»

Mõned päevad pärast seda kiindus ta tükiks ajaks oma maimukestesse. Augusta, kes osa päevast õe juures vee- tis, jutustas, et Guido pühendab lastele mitu tundi päe- vas. Ta poputas ja äiutas neid ning Ada oli talle selle eest nii tänulik, et abikaasade vahel näis õitsele puhkevat uus armastus. Neil päevil maksis ta ühte kindlustusseltsi sisse kaunis suure summa, et pojad kahekümneaastaseks saa- des oleksid väikese kapitali omanikud. Mul on see mee- les, sest kandsin selle summa ise tema deebetisse.

Ka mind kutsuti kaksikuid vaatama. Augusta ütles mulle veel, et võin tervitada ka Adat, kes saab mind vastu võtta ainult voodis lamades, ehkki sünnitusest oli juba kümme päeva möödas.

Kuraski laps lamas oma hällis, nende tuba oli vane- mate magamistoa kõrval. Ada hüüdis mulle oma voodist:

«Eks ole ilusad, Zeno!»

Mind üllatas ta häälekõla. See oli muutunud maheda-

maks: ehkki ta neid sõnu hüüdis ja pingutus oli kuulda, jäi hää ometi mahedaks. Kahtlemata tuli see pehme haletsoon emadusest, aga niisugune mahedus erutas mind, sest see ilmnis siis, kui Ada pöördus minu poole. Tuli sellele mahedusele jäi mul mulje, nagu poleks Ada mind mitte ainult nimepidi hüüdnud, vaid sellele otsekui mõne hellitava sõna lisanud, nagu näiteks «armas» või «kallis». Ma olin talle selle eest tänulik ja muutusin heaks ning südamlikuks. Vastasin rõõmsalt:

«Ilusad, armsad ja täpselt ühesugused — lihtsalt kaks imet!» Tegelikult näisid ta kaksikud mulle väikeste verevute koolnutena. Mõlemad vääksusid, aga kumbki oma ette.

Varsti pöördus Guido oma endiste eluviiside juurde tagasi. Pärast sulfaadilugu käis ta kontoris järjekindlalt, aga iga nädal sõitis ta laupäeval jahile ja tuli alles esmaspäeva hilishommikul tagasi, nii et jätkus parajasti aega enne hommikusööki kontoris pilku heita. Kalal käis ta õhtuti ja veetis merel sagedasti terve öö. Augusta rääkis mulle Ada meelehärmist. Adat piinas meele armukadedus, kuna ta pidi suurema osa päevast üksi olema. Augusta püüdis teda rahustada, öeldes, et naised ju jahil ja kalal ei käi. Aga Ada oli siiski ei tea kelle käest kuulnud, et Carmen on vahel kalapüügil Guidole seltsiks. Guido bli selle ka ise hiljem õigeks tunnistanud ja lisanud, et ta ei leia selles midagi halba, kui osutab lugupidamist teenistujale, kellest kontoril on nii palju tulu. Ja pealegi — kas polnud siis alati kaasas Luciano? Lõpuks lubas ta Carmenit mitte enam kaasa kutsuda, kui see Adale ei meeldi. Aga teatas ühtlasi, et ei mõtlegi loobuda jahilkäikudest, mis talle hulga raha maksma läksid, aga ka kalastamisest. Ta väitis, et töötab palju (tol ajal oli meie kontoris töepoolest palju tööd), ja arvas, et vääril kõigiti pisut meelelahutust. Ada oli teisel arvamusel: tema leidis, et parimat meelelahutust pakub kodune perekonnaring, ja Augusta toetas teda täielikult. Mis minusse puutub, siis seda laadi meelelahutused tundusid mulle liiga lärmakad.

Augusta hüüatas:

«Aga sina tuled ju iga päev kindlal ajal koju?»

See oli tõsi ja ma pidin omaks võtma, et minu ja Guido

vahel on suur vahe, aga ma ei osanud sellega kiidelda. Käivatsin Augustat ja kinnitasin talle:

«See on sinu teene, sina oled minu kasvatamisel tugevaimelisi vahendeid kasutanud.»

Teisest küljest läksid vaesel Guidol asjad iga päevaga aina halvemaks: olgugi et lapsi oli kaks, oli neil esiotse ainult üks amm, sest oli veel lootust, et Ada suudab ühte last ise imetada. Aga tal ei jätkunud selleks jõudu ja nad pidid palkama teise amme. Kui Guido tahtis mind haerma ajada, hakkas ta kontoris edasi-tagasi käima, rüüdes rütmi sõnadega: «Naisi — üks, lapsi — kaks, ammesid — kaks...!»

Ühte asja vihkas Ada eriti: Guido viiulit. Ta talus laste vaakumist, aga viiulihelid panid teda kohutavalt kannatama. Augustale oli ta pihtinud:

«Mul on himu koera moodi ulguda, kui ma neid helisid kuulen!»

Kummaline! Augustale meeldis pööraselt, kui ta minu kabinetist möödudes sealt viiuli rütmilisi helisid kuulis!

«Ada abielu on ju ometi armastusabielu!» imestasin ma. «Ja viiul on parim osa Guidost!»

Kõik need jutupuhumised olid mul täiesti meelest läinud, kui ma Adat esimest korda pärast sünnitamist nägin. Just mina panin tema haigust enne kõiki teisi lahke. Oli üks esimesi novembripäevi — külm, pilvine ja rõhke —, kui lahkusin kontorist erandlikult kell kolm pärast lõunat ja tõttasin koju, kavatsedes paar tundi puhata ja oma soojas kabinetis unistada. Kabinetti jõudmiseks pidin minema läbi pika koridori ja Augusta töötas möödudes jäin seisma, sest kuulsin Ada häält. Ta haal kõlas kas õrnalt või ebakindlalt (mis minu arvates on üks ja seesama) nagu tol korral, kui ta küsis, mis ma on üks ja seesama) nagu tol korral, kui ta küsis, mis ma hakkikute arvan. Uudishimu tõukel astusin tuppa: tahtsin vaadata, kuidas rahulikult ja muretul Adal on õnnestunud muuta tundmatuseni oma häält, nii et see meenuks mõne näitleja oma, kes tahab vaatajaid nutma panna, aga ei oska ise nuttu teeselda. Igal juhul oli see hää võlts, või ma kuulsin selles vähemalt võltse toone, ilma et ma haale omanikule otsa oleksin vaadanud, sest mitu ja mitu päeva hiljem kõlas see täpselt nagu esimesel korral — niisama erutatult ja niisama liigutavalt. Mõtlesin, et nad räägivad Guidost, sest missugune muu teema oleks võinud Adat nii sügavalt heldima panna.

Selle asemel vestlesid naised kohvitassi taga majapidamisasjadest: pesust, teenijatest ja nii edasi. Ja mul oli vaja heita Adale ainult üks pilk, mõistmaks, et ta hääl ei ole võlts. Niisama heldinud oli ka ta nägu, milles ma esimesena avastasin muutusi, ja kui Ada hääl ei peegeldanudki ta tõelisi tundeid, siis peegeldas ta ikkagi füüsilist seisundit ja oli seepärast ehtne ning siiras. Seda tajusin kohe. Ma ei ole arst ja mul ei tulnud pähegi mõelda mõnele haigusele; püüdsin Ada ilmes toimunud muutusi seletada sellega, et ta pole pärast sünnitust veel päris kosunud. Aga kuidas seletada, et Guido polnud märganud seda muutust, mis tema naises toimus? Mina, kes ma tundsin ta silmi — neid silmi, mida ma nii kartsin, sest olin kohe mõistnud, et nad uurivad inimesi ja esemeid kiretult ning külmalt, et neid siis vastu võtta või ära tõugata —, mina täheldasin kohe, et nad olid muutunud, suurenenud, otsekui oleks Ada neid kogu aeg pärani hoidnud, püüdes paremini näha. Kahvatus kurnatud näos olid need suured silmad täiesti võõrad.

Ta sirutas mulle väga südamlikult käe.

«Ma juba tean,» ütles ta, «sina kasutad iga vaba hetke, et naist ja tütart vaatama tulla.»

Ta käsi oli higist niiske ja ma tean, et see oli nõrkuse märk. Ja see kinnitas veelgi mu mõtet, et niipea kui ta kosub, saab ta jälle tagasi oma endise jume ning põsejoone ja silmakoobastest kindlad kontuurid.

Tõlgendasin minule öeldud sõnu kui etteheidet Guidole ja tähendasin heasoovlikult, et Guidol kui firma omanikul on palju rohkem kohustusi, mis sunnivad teda kontori peale tublisti aega kulutama.

Ta silmitses mind uurivalt, et veenduda, kas ma räägin tõsiselt.

«Ja ometi,» ütles ta, «võiks ta minu arvates leida pisut aega oma naise ja laste jaoks.» Seejuures oli ta häälel kuulda pisaraid. Ta sai neist mõistmist sooviva naeratusega jagu ja lisas:

«Peale äri on veel jaht ja kalapüük! Just need rõõmivad talt suurema osa ajast.»

Mind jahmatava järjekindlusetusega hakkas ta kohe rääkima, milliseid hõrgutavaid roogi nende lauas tänu Guido jahi- ja kalastamiskirele süüakse.

«Sellele vaatamata loobuksin ma neist meeleldi!» lõpetas ta ohates ja tal tuli taas pisar silma. Siiski ei tahtnud

ta väita, nagu oleks ta õnnetu, otse vastupidi! Praegu ei oskaks ta ette kujutada, et tal poleks neid kahte jumalasti poega. Mõninga kelmusega lisas ta naeratades, et need, kus kummalgi on oma amm, armastab ta neid veel rohkem. Ta magab küll halvasti, aga kui tal õnnestub unuda, ei häiri vähemalt keegi ta und. Ent kui ma küsisin, kas ta magab tõesti vähe, erutus ta ja ütles tõsiselt, et see teda kõige rohkem häiribki. Kuid lisas siis rõõmsalt:

«Aga nüüd on mul juba parem!»

Varsti lahkus ta meilt, sest pidi enne õhtut veel ema poolt läbi minema, ja teiseks ei talunud ta meie suurte ahjudega tubade soojust. Mina, kes ma seda temperatuuri vaevalt parajaks pidasin, mõtlesin, et seda talumatult palavaks pidada tähendab vististi tugevat tervist.

«Kohe näha, et sa polegi nii nõrk,» ütlesin ma naljatades. «Minu eas laulaksid sa teist laulul!»

Ta oli väga rahul, et teda veel väga nooreks peetakse.

Baatsime Augustaga ta trepile. Ilmselt oli meie kahe sõbralik suhtumine talle väga vajalik, sest need mõned sammud astus ta meie vahel, võttes alguses käe alt Augustal ja siis minul, nii et ma tardusin hirmust: kartsin, et annan järele vanale harjumusele pigistada iga naisest, mida puudutan. Trepikojas lobises ta veel natuke, aga kui tal isa meelde tuli, läksid tal silmad jälle niiskeks, kolmas kord veerand tunni jooksul. Kui ta oli läinud, ütlesin Augustale, et see pole naine, vaid purskkaev. Ehkki olin märganud Ada haiglast olekut, ei andnud ma sellele erilist tähendust. Tal olid silmad välja tunginud, nägu kõhnunud, hääl ja iseloom endisega võrreldes võõralt tundeliseks muutunud, ent selle kõik panin ma ta kahekordse emaduse ja sünnitusjärgse nõrkuse arvele. Nõnda näitasin end tähelepaneliku vaatlejana, sest olin märganud kõike, aga samas ka täieliku tobuna, sest ei leidnud oma tähelepanekutele õiget nime: haigus!

Järgmisel päeval kutsus günekoloog, kes Adat ravis, konsultatsioonile doktor Paoli, kes ütles otsekohe sõna, mida mina ei osanud leida: *Morbus Basedowii**. Mulle rääkis sellest Guido, kes kirjeldas suure asjatundlikkusega tolle haiguse sümptoome ja haletses Adat, kes pidi väga kannatama. Ma ei taha öel olla, aga arvan, et ei

* Basedow' tõbi (lad. k.). — Tõlk.

tema kaastunne ega ka teadmised sellest haigusest ei olnud kuigi suured. Abikaasast kõneldes manas ta näole nukruse, aga kui ta Carmenile kirju dikteeris, säras ta rõõmust, et elab ja et tal on kedagi õpetada. Pealegi arvas ta, et mees, kes haigusele oma nime oli andnud, on Goethe sõber Basedow, aga kui ma selle haiguse kohta entsüklopeediast andmeid hakkasin otsima, sain kohe aru, et tegemist on hoopis teise inimesega.

Hirmus ja raske on see Basedow' tõbi! Sellega tutvumine oli mulle üpris vajalik. Uurisin seda mitme monograafia abil ja mulle tundus, et avastasin meie organismi põhilise saladuse. Arvan, et paljudel, mitte üksnes minul, on elus aegu, millal teatud mõtted ummistavad pea nii täielikult, et muude mõtete jaoks ei jätku seal lihtsalt ruumi. Mis siis veel rääkida, kui nii sünnib tervete ühiskondadega! Mõeldakse ainuüksi Darwinist, pärast seda kui mõeldi Robespierre'ist ja Napoleonist, nende järel mõeldakse aina Liebigist* või koguni Leopardist**, kui terve selle kosmose üle ei trooni parajasti Bismarck!

Aga Basedow'st toitub ainult minu mõte! Mulle tundus, et just see inimene oli päevavalgele toonud elu juured, ja see elu on ehitatud nii: kõik elavolendid võib seada ühte ritta, mille ühes otsas paiknevad Basedow' haigust põdejad, kes on määratud pillavale, ohjeldamatule elujõudude kulutamisele pöörases südamerütmis, teises otsas aga orgaanilisest kitsidusest kärbuvad organismid, kes on määratud hukkamisele haiguse läbi, mis võib näida kurnatusena, aga on tegelikult lihtsalt loodus. Nende kahe vahel on kuldne keskpunkt, mida ekslikult peetakse terviseks, aga mis tegelikult on ainult ajutine lõõgastumine. Keskpunkti ja rea selle otsa vahel, mida märgistab Basedow' tõbi, asuvad kõik need inimesed, kes on kahestunud ja põletavad elu suurte kirgede, auahnete taotluste, naudingute ja ka tööga, teises otsas olivad heidavad eluvaagnale ainult raasuke, muus aga hoiavad kokku, seades end valmis selleks ilgeks pikaajaliseks, mis lasub ränga koormana ühiskonna õlgadel. Muide, näib, et selline koorem on ka vajalik. Ühiskond läheb

* Liebig, Justus (1803—1873) — kuulus saksa keemik. — Tõlk.

** Leopardi, Giacomo (1793—1837) — väljapaistvamaid itaalia luuletajaid. — Tõlk.

hüüdki e last, sest teda tõukavad tagant basedow'-tõbi, aga kuristlikku ta ei varise, sest teised takistavad. Lühikest aega veendunud, et kui võeti kord juba nõuks rajada ühiskond, oleks võidud teha kõike palju lihtsamalt, aga nüüd on see niimoodi ehitatud, et selle ühes otsas on hõõtsik, teises turse, ja selle vastu pole mingit rohtu. Kes ei asu need, kellel kas hõõtsik või turse on alles algstaadiumis; mis aga täielikku terveolemissse puutub, siis seda pole kogu selles reas ega inimkonnas ülepea olemas.

Hüüa! Kui ma Augustalt kuulsin, ei olnud Adal veel hõõtsikut, aga kõik teised sümptoomid olid juba ilmsed. Vaene Adal! Ta ilmus mu ellu kui tervise ja tasakaalu kaastu, nii et ma tükk aega arvasin, et ta valis mehegi asemel naiskainelt, nagu tema isa valis kaupa, ja näe, seal taasraas teda oma tangide vahele haigus, mis kiskus teda hoopis teise elurütmis ja alluvusse! Ta psüühika oli muutunud!

Temaga koos haigestusin ka mina, see haigus ei olnud küll raske, aga pikk. Nimelt mõtlesin liiga palju Basedow'st. Tundub küll, et kui juba millegi külge pidama jääd, siis nakatud lõpuks paratamatult. Tuleb liikuda! Elus on mürke, aga elus leidub ka teisi mürke, mis toimivad vastumürkidenä. Ainult lakkamatu liikumise läbi võib pääseda esimeste mõju alt ja muuta viimased endale kasutoovaks.

Minu haigus seisnes ühes kinnisidees, ühes unenäos ja ühes hirmus. Selle algmed olid vist järgmises mõttekäigus loomuvastastuse all mõeldakse tavaliselt normist kõrvalekalldumist, tähendab ilmajäämist tervisest, mis mul siliani käes oli. Ada tervisest oli mul hea pilt. Aga kui ta mu tervenä tagasi lükkas, kas ei tõuka just ta hälinud psüühika teda nüüd mind armastama?

Ma ei tea, kuidas mu ajus võis sündida selline õudus (või lootus).

Voib-olla peitus põhjus ainult selles, et mulle tundus, nagu kõlaks Ada õrnas ja murtud hääles armastus, kui ta minu poole pöördus. Vaene Ada oli muutunud üsna inetuks ja ma ei olnud enam võimeline teda ihaldama. Aga kui ma meie minevikusuhteid meenutasin, paistis mulle, et kui ta minusse äkki armuks, satuksin ma samasuguse kimbatusse nagu Guido selle kuuekümnne tonni vasksulfaadi pärast oma inglise kolleegi suhtes. Täpipealt ühesugune olukord! Mitme aasta eest avaldasin

talle armastust ja sellele ei järgnenud tollest avaldusest lahtiütlemist, kui arvata maha tõsiasi, et abiellusin ta õega. Säärase kontrahi puhul ei kaitsnud teda seadus, vaid ainult minu rüütellikkus. Enda arvates olin võtnud endale tookord tema suhtes nii suured kohustused, et kui ta mitu aastat hiljem oleks minu ette astunud, olgugi oma Basedow' tõve tõttu hõõtsikuga kaunistatult, oleks pidanud ikkagi oma firma au eest hea seisma.

Ometi mäletan, et selline väljavaade pani mind Adale sõbralikumate tunnetega mõtlema. Siamaani, kui mulle räägiti kannatustest, mida Guido talle põhjustas, ma muidugi ei parastanud, ent viisin mõtted ikkagi teatud rahuloluga oma kodule, kuhu Ada omal ajal keeldus tulemast ja kus praegu keegi ei kannatanud. Nüüd olid lood muutunud: seda Adat, kes mulle põlglikult korvi andis, ei olnud ju enam olemas — kui mu arstiteaduslikud raamatud mind muidugi ei petnud.

Ada haigus osutus raskeks. Mõne päeva pärast soovitas doktor Paoli tal koguni perekonnast eemale minna ja ennast Bologna sanatooriumis ravida. Kuulsin seda Guidolt, kuid Augusta jutustas hiljem, et isegi niisugusel hetkel ei säästetud teda tõsistest ebameeldivustest. Guidol jätkus jultumust teha ettepanek, et naise äraolekul juhiks majapidamist Carmen. Ada ei julgenud talle avalikult öelda, mis ta sellisest ettepanekust arvab, kuid teatas, et ei liigu majast sammugi, kui tal ei lubata majapidamismuresid tädi Maria hooleks usaldada. Guido teadagi nõustus, aga hellitas endiselt lootust, et võib Carmenit täiesti oma meelevalda saada, kui sobitab ta Ada poolt vabaks jäetud kohale. Ühel päeval ütles ta Carmenile, et kui see poleks kontoris nii väga kinni, usaldaks ta talle meelsasti oma majapidamise juhtimise. Vahetasime Lucianoga pilke ja märkasime kahtlemata mõlemad teineteise näol kaunis ühemõttelist naeratust. Carmen aga punastas ja pomises, et ta poleks saanud seda pakkumist vastu võtta.

«Nii on see alati!» ütles Guido südametäiega. «Rumalast eelarvamusest, et mida inimesed selle kohta ütlevad, ei saa iialgi teha seda, mis oleks kõige mõistlikum.»

Ent ka tema jäi kohe vait ja oli üllatav, et ta nii huvitava jutu sinnapaika jättis.

Terve pere tuli Adat jaama saatma. Augusta oli palunud, et toaksin ta õele lilli. Jõudsin mõninga hilinemisega

lühike lusa orhideekimbuga, mille andsin Augusta kätte. Ada märkas seda ja ütles, kui Augusta talle lilled ulatas: «Lüüan teid südamest!»

Adalega tahtis ta öelda, et oli lilled vastu võtnud ka minu poolt, mina aga tõlgendasin neid sõnu kui õelikku hindeavaldust — õrna ja võib-olla pisut karget. Igal juhul Basedow siin kaasa ei rääkinud.

Ta meenutas mõrsjat, see vaene Ada oma punnis silmadega, mis näisid kiirgavat õnne. Tema haigus võimaldas välja lugeda igasuguseid tundeid.

Guido sõitis koos temaga: ta pidi naise kohale toimetama ja mõne päeva pärast tagasi tulema. Ootasime peretunnil rongi ärasõitu. Ada seisis vaguniaknal ja lehvitas taskurätiga, kuni ta meie silmist kadus.

Siis saatsime nutva sinjoora Malfenti koju. Huvasti jäeti suudles ämm Augustat ja seejärel ka mind.

«Anna andeks!» ütles ta läbi pisarate naeratades. «See tuli mul kogemata, aga kui lubad, suudlen sind veel kord.»

Ka väike Anna, nüüd juba kaheteistkümneaastane, soovis mulle musi anda. Alberta, kes pidi lähemal ajal kihluma ja rahvusliku teatri järelikult saatuse hooleks võtma ning kes oli minu suhtes tavaliselt väga reserveeritud, sirutas mulle tol päeval lahkelt käe. Kõik armastused mind sellepärast, et mu naine oli õitsev ja terve, ning väljendasid sel moel vaenulikkust Guido vastu, kelle naine oli haige.

Kuid just neil päevil pääsesin vaevu ohust saada vahem eeskujulikuks abielumeheks. Tahtmatult tegin oma naisele suurt valu ja selles oli süüdi üks unenägu, mille ma oma lihtsameelsuses talle edasi rääkisin.

Siin see unenägu on: Augusta, Ada ja mina küünitasime end välja ühest aknast, ja kui täpne olla, siis oli see kõigi kolme — minu, ämma ja Ada — maja peale kokku kõige väiksem aken. Seisime mu ämma maja köögiaknal, mis tegelikult avaneb väikesele õuele, aga unenäos koguni Corsole. Kitsas aknavahes oli nii vähe ruumi, et meie vahel seisev ja meid käevangus hoidev Ada liibus minu vastu. Vaatasin talle otsa ja nägin, et ta silmad on muutunud jälle jahedaks ning selgeks ja et ta näojooned kukla piirini säbruste lokiide raamis, nendesamade lokide raamis, mida mul oli võimalus nii sageli näha, kui Ada mulle selja pööras, on saanud tagasi oma puhtuse.

Kogu oma jahedusele vaatamata (millegipärast tajusin tema terveolekut just sellisena) surus ta end minu vastu nõnda, nagu ma ekslikult olin kujutlenud keerleva laua juures oma kihluspäeva õhtul. Ütlesin ülemeelikult Augustale (pidin küll pingutama, et teda meelde tuleta): «Vaata ainult, kui terveks ta on saanud! Kuhu on jäänud Basedow?» — «Kas sina siis ei näe?» küsis Augusta vastu, sest ainukesena meie hulgast oli tema nägemisulatuses terve tänav. Ka meie küünitasime end suure vaevaga aknast välja ja nägime suurt rahvahulka, kes liikus ähvardavalt karjudes meie poole. «Kus on siis Basedow?» küsisin ma veel kord. Ja siis ma nägingi teda. Teda see rahvahulk jälitaski, joostes tema — vana karjuse — kannul, kel oli seljas pikk lõhkirebitud, aga jalgast toredast brokaadist mantel. Ta suure pea ümber lehvib tuules hall juukselakk, koobastest väljapungituvate silmadega sama pilk, mida olin sageli täheldanud tagaajavatel loomadel: hirm pooleks ähvardusega. Ja rahvahulk karjus: «Surm katkulevitajale!»

Sellele järgnes tühi, unenägudeta intervall. Kohe pärast seda seisime Adaga meie kolme maja kõige järsemal trepil, sellel, mis viib minu villa pööningule. Ada paar astet minust kõrgemal, näoga minu poole; oli, nagu oleksin mina üles minemas ja tema alla tulemas. Embasin ta jalgu, tema aga kummardus minu poole, ei tea, kas nõrkusest või selleks, et mulle lähemale tulla. Korraga näis ta oma haigusest moonutatuna, aga terasemalt silmitsedes leidsin ta olevat samasuguse, nagu ta oli aknal — ilus ja terve. Ta ütles mulle oma jaheda häälega: «Mine ees, ma tulen kohe järele!» Pöördusin kuulakalt, et tema ees astuma hakata, aga ei teinud seda küllalt kähku ja jõudsin näha, et pööningu uks läks tasahilju paokile ja sealt ilmus nähtavale Basedow' salkus lakaga pea, kohkunud ja ähvardav ilme näol. Nägin ta tudisevaid jalgu ja põdurat keha, mida mantel ei suutnud varjata. Panin jooksu, aga ei tea, kas selleks, et Adast ette jõuda, või et tema eest põgeneda.

Siin ma vist ärkasin hingeldades ja poolunes olles rääkisin Augustale kas terve unenäo või osa sellest, et vajuda taas rahulikkusse ja sügavasse unne. Usun, et ka poolärkvel järgisin pimesi oma vana harjumust — süüdistada end üleastumises.

Hommikul oli Augusta näol vahakarva kahvatus, mis

märkis üheses erakordseid sündmusi. Mul oli unenägu meenusteni meeles, aga ma ei mäletanud täpselt, mida ma olin Augustale jutustanud. Alistunud ja kannatava häälega ütles ta:

«Ma tunned end õnnetuna, sest ta on haige ja sõitis ära. Millegipärast sa näedki teda unes.»

Kaitseisin end, nagu oskasin, naersin ja pilkasin teda. Ma polnud tähtis Ada, vaid Basedow, ja ma rääkisin talle, kui põhjalikult ma olen seda haigust uurinud, ning seda inimekskonnale kohaldada püüdnud. Ma ei tea, kas mul õnnestus Augustat veenda. Kui läbi une midagi suust ühiseb, on raske end kaitsta. See on hoopis teine asi kui tulla naise silma alla verivärskelt teolt, millega oled petunud teda ilmsi ja täie teadvuse juures. Muide, mul polnud Augusta seesuguse kiivuse pärast midagi kaotada, sest ta armastas Adat nii väga, et isegi kiivus ei saanud selles midagi muuta; mis aga minusse puutub, siis minusse suhtus ta veel õrnemalt ja lugupidavamalt ning oli tänulik vähimagi armastusavalduse eest.

Mõne päeva pärast tuli Guido Bolognast tagasi kõige paremate uudistega. Sanatooriumi direktor tagab täieliku tervenemise tingimusel, et Adat ootab kodus rahulik elu. Guido andis arsti prognoosi edasi kui endastmõistetava, andates, et pole selle mõttest üldse aru saanud, ja märkamatult, et otsus kinnitab kahtlusi, mis Malfentide perekonnal tema suhtes juba niigi olid. Ma ütlesin Augustale:

«Näe, mul on vist jälle karta su ema suudlust.»

Nähtavasti ei olnud Guido elu tädi Maria juhatuse all kuigi magus. Aeg-ajalt mõõtis ta jälle taksammul kontori põrandat:

«Kaks last... kolm amme... ei ühtki naist.»

Aina sagedamini hakkas ta kontorist ära olema, valades oma halba tuju välja jahiloomadele ning kaladele. Kui saime aasta lõpus Bolognast teate, et Ada on paranenud ja valmistub koju tulema, ei paistnud Guido minu meelest sugugi õnnelik olevat. Kas ta oli tädi Mariaga ära harjunud või nägi teda nii harva, et tal oli kerge ja isegi mugav tema olemasolu taluda? Loomulikult ei ilmutanud ta oma pettumust, vaid väljendas ainult kahtlust, kas Ada teeb õigesti, kui kiirustab sanatooriumist lahkuma; võib-olla peaks ta end ravi pikendades haiguse võimaliku taastumise vastu kindlustama. Ja tõesti, kui Ada

juba samal talvel uuesti Bolognasse pidi minema, ütles Guido otsekui võidutsedes:

«Mäletad, kas ma ei öelnud?»

Muide, ma ei usu, et selles olnuks muud rõõmu peale elevuse, et tal oli õnnestunud midagi ette näha. Ta ei saanud vinud Adale halba, aga oleks teda meelsasti kaugel Bolognas pidanud.

Kui Ada tagasi tuli, oli Augusta väikese Alfio sünnimise tõttu veel voodis, ent suhtus õe saabumisse liigutava hoolitsusega. Ta tahtis, et läheksin Adale jaama lilledega vastu ja ütleksin, et Augusta loodab teda veel samal päeval näha. Ja kui Ada ei peaks saama otse jaamast tulles tema poolt läbi astuda, siis peaksin ise kohe koju tulema ja talle Ada välimust kirjeldama. Ta kibeles kuulda, kas Ada ilu, mille üle terve perekond nii uhke oli, on jalle täiesti endine.

Jaamas olime kolmekesi — mina, Guido ja Alberta — ilma sinjoora Malfentita, sest tema oli nüüd suurema osa päevast Augusta juures. Perroonil oodates laskis Guido paista, et on Ada tagasituleku üle pööraselt rõõmus, aga Alberta kuulas teda hajameelselt, et — nagu ta mulle hiljem ütles — vältida talle vastamist. Mis minusse puutub, siis ei nõudnud Guido ees teesklemine minult erilist pingutust. Olin harjunud nagu tegema, nagu ei märkaks, ma Carmen eelisseisundit, ja ma polnud sõandanud kordagi vihjata ta patustamisele naise vastu. Selle pärast ei olnud mul praegugi raske teeselda sügavat osavõtmist ja jagada ta rõõmu armastatud naise naasmise puhul.

Kui rong täpselt keskpäeval jaama veeres, söötis Guido ette, et esimesena vagunist väljuva naise juurde jõuda. Ta embas Adat ja suudles õrnalt. Vaadates ta lookas selga — ta oli allapoole kummardunud, et endast lühemat naist suudelda —, mõtlesin: «Hea näitleja!» Siis võttis ta Adal käest kinni ja tõi ta meie juurde:

«Siin ta on! Taas meie armastusele tagasi võidetud!»

Nüüd selguski, milline variser ja teeskleja ta on, sest kui ta oleks tähelepanelikumalt vaese naise näkku vaadanud, oleks ta märganud, et see võib arvestada nüüd ainult meie ükskõiksust ja mitte armastust. Ada nagu oli nagu poolikult voolitud: taas olid nähtavale ilmunud põsesarnad, aga mitte endisele kohale, just nagu oleks unustatud liha sinna tagasi panna, kus see enne oli olnud,

kuigi et see oli sattunud liiga madalale. Pigem oli see turse kui põsesarnas. Silmad olid samuti silmakooobastesse tagasi tõmbunud, aga kahju, mida nende väljatungimine taaskord oli toonud, oli korvamatu. Põhilised näojooned, mis nii selged ja aredad, olid laiali valgunud või jäljelt kadunud. Kui me jaamast väljudes hüvasti jätsime, märkasid ereda talvepäikese valguses, et ka näojume, mis mulle kunagi nii väga meeldis, ei olnud enam endine. Ta oli kahvatum, tursunud kohtades aga oli nahk punaseltaluline. Selge, et tervis oli selle näo minetanud ja et arstidel oli õnnestunud seda mingil määral ainult silma-kiirgusega taastada.

Koju tulnud, jutustasin Augustale kohe, et Ada on taas niisama kaunis, kui oli neiupõlves. Augusta hõljus ära. Kui ta hiljem Adat oma silmaga oli näinud, kinnitas ta minu üllatuseks mu arvamust, justkui oleks häälestuse pärast öeldud vale käegakatsutav tõelisus. Ta ütles ühtelugu:

«Ada on niisama kaunis kui neiupõlves ja niisama kaunis, kui kasvab ka minu tütar!»

Mis näitab, et õe silm ei ole kuigi teravapilguline.

Adat ei näinud ma seejärel hulk aega. Tal oli mitu last, niisamuti meilgi. Sellest hoolimata leidsid Ada ja Augusta aega mõned korrad nädalas kokku saada, kuid nad kohtusid alati sel ajal, kui mind kodus polnud.

Jõudis kätte bilansi tegemine ja mul oli tööd kuhjaga. Hal ei ole ma nii palju töötanud kui tollal. Mõnel päeval istusin kümme tundi järjest laua taga. Guido lubas mulle ühe arveametniku abiks palgata, aga ma ei tahtnud sellest kuulda. Olin endale kohustusi võtnud ja pidin nendega omal jõul toime tulema. Tahtsin hüvitada sellega Guidole oma saatuslikku ühekuist äraolekut. Sealjuures oli mul meeldiv ilmutada Carmen ees oma usinust, mida ei saanud ajendada miski muu kui ainult minu ja Guido auras sõprus.

Juba arvete korraldamise algul avastasin, et olime oma esimese tegevusaasta jooksul saanud suurt kahju. Muremeeli rääkisin sellest nelja silma all Guidole, ent tema kiirustas jahiretkele ega mallanud mind ära kuulata:

«Küll sa näed, et asi pole hoopiski nii tõsine, nagu sulle näib, pealegi pole aasta veel lõppenud.»

Tõepoolest, uue aastani oli veel kaheksa päeva.

Siis usaldasid asja Augustale. Alguses ei näinud ta sel-

les loos muud paha kui seda, mis sellest minule võis tulla. Naised on juba kord nii loodud, ent mis varanduse hoidamisse puutub, siis selle poolest oli Augusta isegi naise kohta silmapaistev. Ta küsis, kas minulgi ei tule Guido osakssaanud kahjude eest vastutust kanda. Ja nõudis, et ma kohe advokaadiga konsulteeriksin. Peale selle soovitas ta mul Guidost lahku lüüa ja kontoris käimisest loobuda.

Mul oli üsna raske teda veenda, et mind ei saa millegi eest vastutavaks pidada, sest olin ju ainult üks Guido ametnikke. Tema jälle väitis, et inimest, kellele ei makseta kindlat palka, ei saa pidada ametnikuks, vaid peremeheks või osanikuks või kellekski selletaoliseks. Kui ta lõpuks asjast aru sai, jäi ta ikkagi oma arvamus juurde ja leidis, et ma ei kaota midagi, kui loobun kontoris käimisest, sest muidu lõpeb asi sellega, et kaotan äriringkondades oma hea nime. Kurat võtaks — minu kui äri-mehe hea nimi! Selles olin temaga nõus, et väga tähtis on hoida äri-mehe mainet, ja ehkki tema argumendid olid mõnevõrra pudedad, lubasin talle ikkagi, et teen kõik, mis ta tahab. Leppisime kokku, et lõpetan bilansi, sest olin ju seda alustanud, pärast aga leian mõne ettekäände pöörduda tagasi omaenda väikesesse kontoris, mis ei too küll suurt sisse, aga kust pole ka kahjusid karta.

Ent seal sain ühe kogemuse võrra rikkamaks. Ma ei raatsinud tööst Guido juures loobuda, ehkki olin nõuks võtnud seda teha. Olin jahmunud! Et asja tuuma välja selgitada, on kõige parem võrdlused abiks võtta. Nii meenus mulle, et omaaegsel Inglismaal tähendas sunnitööle mõistmine järgmist: süüdimõistetu seoti ratta külge, mille pani liikuma vesi, õnnetu ohver oli sunnitud teatud rütmis jalgu liigutama, muidu oleksid need tal ratta vahele jäänud ja lõmastunud. Kui töötad, on sul samasuguse sunni tunne. Tõsi küll, kui sa ei tööta, jääb olukord samaks, mistõttu mul on vist õigus väita, et nii mina kui ka Olivi olime võrdselt seotud, ainult et mina olin seotud sellisel viisil, et ei pidanud jalgu liigutama. Jällegi, tõsi küll — meie kummagi olukord viis meid erinevatele tulemustele, aga praegu tean täpselt, et tulemus ise ei õigustanud veel ei hukkamõistu ega kiitust. Lühidalt, asi on selles, kas olete seotud liikuva või liikumatu ratta külge. Nii või teisiti on teil raske end sellest lahti rebida.

Muu päeva pärast bilansi lõpetamist käisin kontoris veel, ehkki olin otsustanud sinna mitte kunagi enam tulla töata. Lahkusin kodust kahtluste küüsis, kõheldes valtsin suuna, umbes selle, kus asus meie kontor, ja seda-mööda, kuidas ma edasi jõudsin, täpsustus suund, kuni tahtsingi end istumas oma toolil Guido vastas. Õnneks paluti peagi, et ma seda kohta tühjaks ei jäta, ja ma laastusin kohe, sest olin vahepeal selgusele jõudnud, et olen selle külge kinni kasvanud.

Viieteistkümnendaks jaanuariks oli bilanss tehtud. Tähtne katastroof! Lõpetasime aasta, olles kaotanud peale oma kapitalist. Kartes noore Olivi ebadiskreetsust, ei tahtnud Guido seda aruannet talle näidata, aga ma käisin peale, lootes, et Olivi oma suurte kogemustega leiab mõne vea, mis lõpptulemust ehk muudab. Ma võisin ju mõne summa krediti asemel kogemata deebetisse kanda ja eksituse selgumise korral oleks meie bilanss tunduvalt paranenud. Naeratades lubas Olivi Guidole, et hoiab kõik saladuses, ja töötas minu kõrval terve päeva. Paraku ei tulnud ilmsiks ühtegi viga. Pean ütlema, et sellest Olivi-ga koos tehtud revisjonist õppisin palju ja olin sel hetkel valmis tegema ka suuremaid aastabilansse, kui oli too meie oma.

«Mis te nüüd ette võtate?» küsis prillidega noormees enne lahkumist. Ma teadsin juba, mida ta võiks meile soovitada. Isa, kes mulle noorpõlves sageli kaubandusest rääkis, oli mulle seda õpetanud. Kehtivad seadused nägid ette, et kui oleme kindlaks teinud poole oma põhikapitali kaotamise, oleme kohustatud ettevõtte likvideerima ja soovi korral juba uut alustel taas avama. Aga ma tahtsin kuulda seda nõuannet Olivi enda suust. Lõpuks ta ütleski:

«Tegemist on lihtsa formaalsusega.» Ja lisas naeratades: «Kui te seda ei järgi, võib see teile kalliks maksma minna!»

Ohtul hakkas bilanssi kontrollima Guido ise, kes ei suutnud tulemusega leppida. Ta teostas ülevaatus ilma igasuguse süsteemita, kontrollis umbropsu kord üht, kord teist summat. Ma katkestasin selle mõttetüü töö ja tegin talle teatavaks Olivi nõuande lõpetada tegevus — olgugi ainult *pro forma*.

Siiani oli Guido nägu kibrutanud ainult pingutusest leida bilansis lunastav viga, kusjuures ta süngele

ilmele lisandus veel grimass, nagu tunneks ta suus vastikut maiku. Minu sõnade peale tõstis ta pea ja tema nägu silenes pingsa tähelepanu mõjul täiesti. Algul ei saanud ta arugi, milles asi tegelikult on, aga kui taipas, puhkes südamest naerma. Tõlgendasin tema näoilme muutust nõnda: kibestunud ja karm oli ta seni, kui tal oli tegemist arvudega, mida ta ei saanud muuta, rõõmus ja otsustusvõimeline aga niipea, kui piinlik probleem langes kõrvale, kui tuli ettepanek, mis andis talle tagasi arbitri ja peremehe enesetunde.

Ilmnes, et jälle polnud ta millestki aru saanud. Olivi nõuanne tundus talle vaenlase omana. Selgitasin talle, et Olivi nõuandel on mõte taga, eriti seoses sellega, et meie firmat ähvardab kahtlemata oht ka ülejäänud raha kaotada ning pankrotti minna. Ja kui me pärast niisugust bilanssi, mis on meie arveraamatutes fikseeritud, ei võta tarvitusele Olivi soovitatud abinõusid, loetakse pankrotti kuritahtlikuks. Ma lisasin:

«Karistus, mida meie seadus kuritahtliku pankroti eest ette näeb, on vangla!»

Guido nagu tõmbus nii punaseks, et lõin kartma, kas teda ei ähvarda ajuvalum. Ta karjus:

«Sellisel juhul ei ole mulle Olivi nõuandeid tarvis! Kui see peakski sündima, vastutan selle eest ainult mina üks!»

Niisugune otsus meeldis mulle; mul oli tunne, et mu kõrval on mees, kes tunneb suurepäraselt oma vastutuse suurust. Võtsin seepeale tooni maha, läksin täiesti tema poolele üle ja ütlesin, unustades, et ma ise olin soovitanud Olivi nõuannet järgida:

«Ka mina vaidlesin Olivile sel viisil vastu. Kogu vastutus lasub sinul, ja mis firma tulevikku puutub, siis pole meil õigust sinu otsustesse vahele segada, sest ettevõtte kuulub sinule ja su isale.»

Tegelikult olin ma seda öelnud oma naisele ja mitte Olivile, aga üldiselt võttes ma siiski ei valetanud, sest kellelegi olin seda ikkagi öelnud. Nüüd, kus olin kuulnud Guido enesekindlat seisukohta, olin võimeline seda ka Olivile kordama, sest otsustusvõime ja uljaspäisus on mind alati enda poole tõmmanud. Vähe sellest, mulle meeldib isegi tavaline enesekindlus, mis võib muidugi olla nende omaduste tulemus, aga sõltuda ka teistest, palju madalamatest.

Et ma kavatsesin kõik Guido väited Augustale tema rahustamiseks edasi rääkida, jätkasin jonnakalt:

«Sa tead, et kõik arvavad, ja võib-olla õigustatultki, et mul puudub igasugune anne kaubandusega tegelemiseks. Ma võin teha kõike, mida sa käsid, aga ma ei saa võtta endale mingit vastutust sinu tegude eest.»

Ta oli minuga innukalt nõus. Ta tundis end selles osas, mille ma talle kaela määrisin, niivõrd hästi, et unustas seegi kibestumise kehva bilansi pärast. Ta teatas:

«Mina olen ainus vastutav isik. Kõik siin toimub minu nime all ja ma isegi ei lubaks, et keegi mu kõrval tahaks minuga vastutust jagada.»

See kõik sobis ülihästi Augustale refereerimiseks, aga ütlesin kaugelt minu nõudmised. Ja tasus vaadata poosi, mille ta viimast väidet esitades võttis — lausa prohvet ja mitte pankroti lävel seisev ärimees! Olles end oma passivaal bilansil mugavalt sisse seadnud, tundis ta end taas minu peremehe ja käskijana. Ja nagu mitmel muul puhul meie ühiselu jooksul, summutasid mu siira osavõtlikkuse puhangu seegi kord sõnad, millest õhkus piiritut lugupidamist enese vastu. Ta võltsis. Jah, olen sunnitud kasutama just seda sõna, see suur muusik võltsis!

Ma küsisin järsult:

«Kas tahad, et teen homme su isa jaoks bilansist koopia?»

Mul kibeles keelel juba teine, veel järsem ütlemine: tahtsin talle teatada, et kui olen aastaaruandega lõpul, ei kavatse ma enam jalgagi ta kontorisse tõsta. Aga jätsin selle ütlemata, sest ma ei teadnud, mis teha vaba ajaga, mida mul oli küllaga käes. Kuid mu küsimus asendas peaaegu täielikult selle teate, mille ma alla neelasin. Nõnda meenutasin talle, et ta ei ole selles kontoris mitte ainuke peremees.

Ilmselt oli ta mu sõnadest üllatatud, sest need ei olnud selle kõigega kooskõlas, mis siin enne oli räägitud ja millega ma nagu nõus olin. Ta ütles endise tooniga:

«Ma näitan sulle ise, kuidas seda koopia teha.»

Protesteerisin häälekalt. Kogu elu jooksul ei ole ma kellegi peale nii kõvasti karjunud kui Guido peale, sest ajuti näis ta mulle lihtsalt kurdina. Teatasin, et seaduse ees kannab vastutust ka arveametnik ja et ma ei kavatsesin koopia pähe laest võetud arvude jadasid esitada.

Ta kahvatas ja võttis omaks, et mul on õigus, aga lisas,

et peremehena on tal samuti õigus keelata mul ta arve-
raamatutest väljavõtteid teha. Möönsin meeleldi, et nii
see on, mispeale ta teatas, kui oli end pisut kogunud, et
kirjutab isale isiklikult. Algul paistis, et ta asub kohe
kirjutama, aga siis mõtles ta ümber ja tegi ettepaneku
minna parem pisut värsket õhku hingama. Tema meele-
heaks nõustusin. Arvasin, et ta ei ole bilansilugu veel
korralikult läbi seedinud ja tahab jalutada, et see alla
vajuks.

Jalutuskäik meenutas mulle toda, mille tegime ööl
pärast mu kihlust. Kuud polnud, sest udu hõljus kõrgele,
aga all oli kõik täpselt samasugune ja läbipaistev õhk
võimaldas hästi teed näha. Ka Guidole tuli meelde too
mälestusväärne öhtu:

«Tollest ajast peale ei ole me sinuga kordagi öösel
jalutanud. On sul meeles? Sa seletasid mulle tookord, et
ka 'Kuu peal suudeldakse nagu meil siin all. Olen kindel,
et praegugi kestab Kuul too igavene suudlus, ehkki täna
pole seda näha. Seevastu siin all...»

Tahtis ta jälle Adast — õnnetust haigest — halba rää-
kida? Segasin ta arutamisse vahele, kuid siiski nagu
mööndes, sest eks tulnud minagi talle just sellepärast
seltsiks, et aidata tal raskusi unustada:

«Oh jaa! Siin all ei saa lakkamatult suudelda! Aga
suudlus üleval on ainult suudluse kujutus. Suudlus on
ju ennekõike liikumine.»

Püüdsin hoiduda tema arutlusega kaasa minemast, see
tähendab, püüdsin vältida bilansist ja Adast rääkimist,
ning neelasin alla keelele oleva märkuse, et seal üleval
ei sünni suudlusest kaksikuid. Tema aga tahtis lahti saada
bilansi peale mõtlemisest ja ei leidnud selleks paremat
nõu kui kurta oma muude õnnetuste üle. Nagu ma oletas-
in, hakkaski ta Adast peale. Alustas kaebustega, kui õnne-
tuks oli kujunenud tema esimene abieluaasta. Ta ei taht-
nud nuriseda kaksikute üle, kes olid armsad ja ilusad, vaid
Ada haigestumise pärast. Haigus tegi Ada närviliseks,
armukadedaks ja armastuses leigeks. Lohutamatult hüü-
dis ta:

«Elu on julm ja ebaõiglane!»

Tundsin, et mul pole mingit õigust tema ja Ada vahe-
korra kohta arvamust avaldada, kuigi lugesin end kohus-
tatuks midagi ütlemä. Guido lõpetas arutluse elu üle,
kleepides sõnale «elu» külge kaks täiendit, mis ei paist-

nud silma liigse originaalsusega. Minul õnnestus midagi
paremat välja mõelda, sest asusin tema poolt öeldut kri-
tiseerima. Mõnikord räägid midagi, ent jälgid ainult
juhusliku seostusega sõnade kõla. Siis hakkad uurima,
kas öeldu ongi üldse väärt tema väljendamiseks raisatud
hingetõmmet, ja avastad, et häälikute juhuslik seos sün-
tiseb mõtte. Niisiis ütlesingi:

«Elu ei ole ei halb ega kaunis, ta on ainulaadne.»

Kui ma oma sõnade üle järele mõtlesin, tundus mulle,
et olen öelnud midagi olulist. Sel kombel määratletuna
näis elu mulle niivõrd uuena, et vaatlesin seda, otsekui
näeksin teda kõigi ta tahkete, vedelate ja gaasiliste keha-
dega esmakordselt. Kui oleksin rääkinud seda kellelegi,
kes pole niisuguste mõttekäikudega harjunud ja on meie
tervest mõistusest järelikult ilma jäetud, oleks tal hing
sünni jäänud tolle tohutu konstruktsiooni ees, millel puu-
dub igasugune mõte. Ta oleks vastu küsinud: «Kuidas te
seda siis taluda võite?» Ja tutvunud eluga kõigis üksik-
asjades, alates taevakehadest, mis on selleks sinna üles
torgatud, et me neid ainult vaataksime, kuid kätte ei
saaks, kuni surma armetu saladuseni välja, oleks ta kaht-
lemata hüüatanud: «Väga ainulaadne!»

«Elu ja ainulaadne!» ütles Guido naerdes. «Kust sa
seda lugesid?»

Ma ei pidanud vajalikuks kinnitada, et ma pole seda
kusagilt lugenud, sest säärasel juhul oleksid mu sõnad
tema silmis tublisti kaalukust kaotanud. Aga mida roh-
kem ma selle üle juurdlesin, seda ainulaadsemaks ma elu
pidasin. Selleks et näha, kui veidralt temas kõik kokku on
seatud, polnud vaja tulla kusagilt väljastpoolt, teistest
maailmadest. Tarvitses vaid meenutada, mida kõike meie,
inimesed, temalt ootame, ja juba ilmutas ta end meile
niivõrd kummalisena, et pidime tahtmatult jõudma
järelduseni: inimene on sellesse süsteemi sattunud eksi-
kombel, sest tegelikult ei ole tal sellega mingeid suhteid.

Ilma et oleksime jalutuskäigu suuna suhtes kokku lep-
pinud, jõudsime nagu tolgi õhtul Belvedere tänava järsa-
kule. Leidnud kivimüüri, millel ta tookord lebas, ronis
Guido uuesti sinna ja heitis pikali. Ta pomises midagi
endamis, olles oma mõtete küttes, mõteldes arvatavasti
ikka veel raamatupidamis-aruannete halastamatute näi-
tude peale. Minule jälle meenus, et samal kohal tahtsin
teda tappa, ja võrreldes toonaseid tundeid nüüdsetega,

panin veel kord imeks elu äraarvamatut ainulaadsust. Ent ootamatult torkas mulle pähe, et alles ma kippusin oma solvatud enesearmastuse pärast turris olles Guidole kallale, ja seda ühel tema elu raskemal päeval. Püüdsin juhtunut uurida: jälgisin ilma hingepiinata muret, mida minu hoolikalt koostatud bilanss Guidole tõi, ja seejuures ärkas minus imelik kahtlus ning ühtaegu ka kummaline mälestus. Kahtlus pani mind küsima: olen ma hea või halb inimene? Mälestus, mis selle kahtluse mõjul tärkas, aga ei olnud mulle uudiseks: nägin end äkki lapsena, seljas lühike kleit (selles olen kindel). Tõstsin näo ema poole ja küsisin: «Kas ma olen hea või halb poiss?» Niisugune kahtlus mu lapsehinges tuli muidugi sellest, et ühed nimetasid mind heaks, teised aga naljapärast halvaks. Pole imestada, et laps selle dilemma ees ummikusse sat-
tus. Oo, elu äraarvamatult ainulaadsus! Kas pole jahmatamapanev, et kahtlust, mis oli lapse hinges tolles naiiv-
ses vormis maad võtnud, ei suutnud ma lahendada ka täiskasvanuna, kui olin üle poole oma eluteest juba läbi käinud?

Kahtlus, mis haaras mind sel süngel ööl, pealegi samal kohal, kus mul kord juba oli tekkinud soov tappa, ängistas mu hinge tõsiselt. Kahtlus, mis tärkas alles titetanu kandnud lapse peas, põhjustas muidugi vähem kannatust, sest lastele ju räägitakse, et halb võib heaks saada. Ängistusest pääsemiseks proovisin sellesse veel kord uskuda, ja see läkski korda. Ent kui seda usku poleks olnud, siis poleks mulle jäänud muud kui nutta iseenese, Guido ja meie kõigi õnnetu elu pärast. Hea kavatsus aitas mind taas lapse illusioonidesse uskuda! Kavatsus seisnes selles, et asun taas oma kohale Guido kõrval ja töotan ta äri edendamise heaks, millest oleneb tema ja ta omaste elu, ja teen seda kõike omakasupüüdmatult. Kujutlesin kauneid pilte, kuidas ma tema pärast jooksen, askeldan ja uurin. Ma ei pidanud võimatuks, et teda abistades saab minust millalgi suur, ettevõtlik ja geniaalne äriimees. Just sellest ma mõtisklesingi sel süngel ööl, mis meile vahel keset ainulaadseimat elu osaks lan-
gevad!

Vahepeal oli Guido lakanud bilansi peale mõtlemast. Ta tõusis püsti ja tundus väliselt rahunenuna. Justkui mulle teadmata jäänud arutlusest kokkuvõtet tehes ütles ta, et ei teata isale midagi, sest muidu võtab õnnetu vana-

mees ette ilmatu pika teekonna sealt suvepäikese alt meie talve ududesse. Minule ütles ta, et kahju, mis esimehe paigul tundub nii suur olevat, kujuneb talutavaks, kui mehed see kahe inimese vahel. Ta palub, et Ada võtaks meie kaotusest enda kanda, selle tasuks aga loovutab talle tuleval aastal osa tuludest. Teise poole kahju-
mest võtab ta enda kanda.

Mina ei lausunud sõnagi. Mõtlesin, et ma ei tohi anda mingit nõu, sest muidu lõpetan rolliga, mis mind üldse ei huvita — olla vahekohtunikuks abielupoolte vahel. Kuigi, sel hetkel olin tulvil häid kavatsusi, nii et mulle megi näis, et Ada teeb head äri, kui nõustub meie firmast osa võtma.

Maatsin Guido ta maja ukseni ja raputasin tal kaua kätt, kinnitades sellega sõnatult oma kavatsust temasse armastusega suhtuda. Siis tahtsin talle midagi head ütelda ja leidsin lõpuks sellise soovi:

«Olgu su kaksikutel täna kerge öö ja hea uni, et nad ei häiriks sinu und, sest sa vajad kindlasti puhkust.»

Emaldudes hammustasin pahameelest huulde, et ei ole midagi paremat leidnud. Ma ju teadsin, et kaksikud, kellel kummalgi on oma amm, magavad Guidost poole kilomeetri kaugusel ega saa kuidagi tema und häirida! Ent olgu kuidas on, ta sai aru, mida ma ütelda tahtsin, ja siirus mul tänumeeles kätt.

Kodus leidsin mõlemad lapsed Augusta magamistoast. Altiot ta imetas, Antonia aga magas oma voodikeses, kuklakiharad meie poole pööratud. Olin sunnitud oma hirmumise põhjust valgustama ja rääkisin seejuures ka sellest, kuidas Guido kavatseb passiivsest saldost pääseda. Augustale tundus Guido ettepanek alatuna.

«Mina Ada asemel keelduksin!» hüüdis ta ägedalt, ehkki sosinal, et mitte väikest ehmatada.

Oma heast kavatsusest juhindudes vaidlesin vastu:

«Tahendab, kui mina satuksin samasugusesse täbarasse olukorda kui Guido, siis sina mind hädast välja ei aitaks?»

Ta naeris:

«See oleks hoopis iseasi! Meie sinuga mõtleksime üheskoos midagi välja, mis oleks nende seisukohast kõige kasulikum!» Seejuures osutas ta esmalt lapsele, keda ta süles hoidis, ja siis Antoniale. Pisut järele mõtelnud, ütles ta: «Ja kui me annaksime praegu Adale nõu paigutada oma raha tegevuse jätkamise huvides ärisse, millest

sina ise varsti enam osa ei võta, kas me poleks siis kohustatud hüvitama talle ka kahjud, kui ta peaks oma kapitali kaotama?»

See oli äriasjus nõmeda inimese mõte, aga oma uuest altruismist ajendatuna ma hüüdsin:

«Ja miks ka mitte?»

«Kas sa siis ei näe, et meil on kaks last, kelle peale ma peame mõtlema?»

Miks ma ei näinud! Küsimus oli retooriline ja täiesti mõttetu.

«Aga kas neil ei ole kaht last?» küsisin ma võidutsevalt.

Augusta pahvatas laginal naerma, ehmatades Alfio, kes jättis rinna ja puhkes nutma. Augusta hakkas ikka edasi naerdes last rahustama ja ma suhtusin tema naerusse nagu tasusse oma teravmeelsuse eest, kuigi olin talle seda küsimust esitades tundnud rinnas liigahtavat suurt armastust kõikide laste vanemate ja kõikide vanemate laste vastu. Augusta naer ei jätnud sellest tundeist enam jälgegi järele.

Ent peagi möödus pettumus, mida ma sellepärast tundsin, et ma ei oska jäägitult hea olla. Mulle tundus, et olen mind ängistava probleemi lõpuks lahendanud. Maailmas ei ole häid ega halbu, nagu ei ole paljut muudki. Headus on ainult valgus, mis lühikeste sähvatustena valgustab aeg-ajalt inimhinge pimedust. On vaja põlevat tulelonti selle valguse läitmiseks (minu hinges see kord juba süttis ja varem või hiljem süttib jälle), et mõtlev olend võiks selle valgeli valida suuna, millest edasiliikumisel kinni pidada, kui pimedus taas alla langeb. Selle nimel võib inimene ilmutada end heana, väga heana, alati heana, mis on väga tähtis. Kui valgus taas süttib, ei üllata ega pimesta see teda enam. Ma ise puhusin selle valguse surnuks, kui nägin, et ma seda ei vaja, sest ma teadsin, et jään truuks oma kavatsusele, see tähendab, oskan vajalikust suunast kinni pidada.

Kavatsus hea olla on rahustav ning mõistlik ja minagi muutusin kohe muretuks ning kaineks. Imelik! Liialdatud headus viis selleni, et hindasin ennast ja oma võimeid üle. Mida ma võisin Guido heaks teha? Tõsi, tema kontoris olin ma teistest teadmiste poolest niisama palju üle kui Olivi-vanem minust minu kontoris. Aga see ei tõestanud midagi. Ja kui asjale praktilisest küljest läheneda, siis millega ma võisin Guidot näiteks homme abis-

ta? Pakkuda talle toeks oma inspiratsiooni? Aga inspiratsiooni ei saa usaldada isegi kaardilaua taga, kui mängid rahaga! Et kaubafirma elaks normaalset elu, tuleb määrtseda talle tööd igaks päevaks, kuid seda saab organiseerida ainult sel juhul, kui pühendad ennast täielikult sellele. Mina selleks võimeline ei olnud, pealegi näis mulle ettevaatlane mõista end paljalt headuse pärast eluaegset igavust taluma.

Eneti jäi mulle mu headusepuhangust järeltunne, nagu oleksin Guido suhtes kohustusi võtnud, ja see ei andnud mulle unerahu. Hingasin mitu korda sügavasti ja isegi magasin, vist siis, kui mõtlesin, et olen nüüd eluajaks heeditud Guido kontori külge nagu Olivi minu oma külge.

Augusta pomises läbi une:

«Mis sul on? Oled sa Olivi jaoks midagi välja mõtelnud?»

Kamas sattusingi mõttele, mida olin kaua otsinud: kui äge soovitada Guidole noor Olivi direktoriks võtta. Just tema, nii tõsine ja töökas, kellest mina aga lahti tahtsin saada, sest mul oli tunne, et ta valmistub asuma oma isa kohale, et mind äriasjadest lõplikult kõrvale tõrjuda, — seesugune noormees peaks töötama tingimata Guido juures ja sellest tuleks kõikidele kasu. Temale oma kontoris kohta andes on Guido päästetud, ja mis Olivisse endasse puutub, siis seal on ta vajalikum kui minu juures.

Idee viis mind vaimustusse ja ma äratasin Augusta, et talle sellest rääkida. Ka tema jagas mu vaimustust ja see tegi ta päris virgeks. Tema arvates oli minulgi Guido firmast, mille tegevus ähvardas mind kompromiteerida, sel viisil palju kergem ära tulla. Uinusin rahuliku südame-
tunnistusega. Olin leidnud mooduse, kuidas Guidot ilma enast ohvriks toomata, veel rohkemgi — ise võites päästa!

Pole midagi ebameeldivamat kui näha tagasi lükatavat nõuannet, mida oled siiralt ja sellise enesekulutusega ette valmistanud, et oled ohverdanud isegi mitu unetundi. Mul tuli teha veel teinegi pingutus: jätta hüvasti illusiooniga, nagu võiks minu isiklik osavõtt Guido äritegevusest tema firmale mingit tulu tuua. See nõudis suurt enesevalitsust. Algul õnnestus mul jõuda tõelise headuseni, siis sain kätte absoluutse objektiivsuse ja nüüd saadeti mind kus seda ja teist!

Guido lükkas mu nõuande tagasi koguni nõrdinult. Tal ei olnud noore Olivi võimetesse usku, peale selle ei meeldinud talle selle noore varavanakese välimus, mis äranis ta prillid, mis luitunud näol nii pimestavalt särasid. Valitud argumendid olid sellised, et ma taipasin koheselt põhjendatud oli nende hulgas ainult üks — soov toimida minu kiuste. Lõpuks teatas ta, et võtaks juhatajaks pigem vana kui noore Olivi. Ent ma polnud kindel, kas saan vanalt nõusoleku, pealegi ei olnud ma ise valmis oma kontori juhtimist üleöö enda kätte võtma. Olin nii rumal, et hakkasin temaga veel vaidlema, väites, et aga vana Olivigi suurem asi ei ole. Rääkisin Guidole, kui palju läks mulle kord maksma ta jonn, kui ta ei tahtnud õigel ajal osta kuivatatud puuvilja.

«Mida see siis tähendab?» hüüatas Guido. «Kui vana Olivi midagi väärt pole, mida arvata siis noorest, kes on ju ainult tema õpilane?»

See oli viimaks ometi korralik argument ja mulle seda ebameeldivam, et olin selle talle oma tõebeda lobisemisega ise kätte mänginud.

Mõni päev hiljem jutustas Augusta, et Guido oli Adalt palunud, et see aitaks oma rahaga poolt kahjumit kanda. Ada oli keeldunud ning Augustale ütelnud:

«Ise murrab mulle truudust ja tahab veel minult rahast»

Augusta polnud julgenud rahaandmist soovitada, aga kinnitas, et oli püüdnud Adat igati keelitada Guido abielutruuduse suhtes arvamust muutma. Ada vastusest aga selgus, et ta teab selle kohta palju rohkem, kui me arvatsime. Minuga vesteldes arutas Augusta nõnda: «Meie huvides tuleb mis tahes ohvreid tuua, aga kas see vana tõde on ka Guido puhul maksev?»

Järgnevatel päevadel muutus Guido käitumine täiesti veidraks. Ta astus ühtelugu kontorist läbi, kuid ei jäänud kohale kauemaks kui pooleks tunniks. Kargas siis püsti ja tõttas minema, otsekui oleks taskurätiku koju unustanud. Hiljem sain teada, et ta jooksis kodu vahet ja pakkus Adale järjest uusi argumente, mis tema meelest pidid olema küllalt mõjukad, et Adat oma nõusse saada. Tal oli nagu nagu inimesel, kes on palju nutnud või tülitsetud või koguni kakelnud, ja isegi meie juuresolekul ei suutnud ta talitseda tundeid, mis nõõrisid tal kurku ja tõid vee silma. Küsisin, mis tal viga on. Ta vastas sellele nukra, leebe naeratusega, näitamaks, et minu vastu pole tal

midagi. Siis võttis ta end kokku, et minuga suhteliselt rahulikult rääkida, ja jutustaski üht-teist. Ada olevat seda oma armukadedusega ära piinanud.

See puus ta mulle hambasse, nagu oleksid neil ainult intiimsuhete pinnal lahkkelid, kuigi ma teadsin, et nende vahekorda oli tunginud hoopis too «kasumite ja kahjumite» lahter.

Siis tuli välja, et tollel lahtril pole mingit tähtsust. Ada kinnitas Guido ja sedasama rääkis Ada Augustale, rõhutades aina armukadedust. Ka vaidluste ägedus, mis oli Guido näole märgatavaid jälgi jätnud, sundis arvama, et nad räägivad tõtt.

Tegelikult — see selgus hiljem — ei olnud abikaasade vahel üldse muust juttu kui rahast. Ada, keda kütsid üles ta solvatud tunded, ei maininud uhkuse pärast kordagi raha. Guido aga — vist sellepärast, et teadis end süüdi olevat —, mõistes küll, et Adas keeb solvatud naise raev, jätkas vaidlemist äriasjade üle, nagu poleks muid olemas. Aina rohkem rabeles ta selle raha jahi, kuid Ada, keda äriasjad üldse ei liigutanud, esitas tema ettepaneku vastu üheainsa argumendi: raha peab jääma lastele! Ja kui mees leidis tema veenmiseks uusi argumente — Ada enda rahu, kasu, mida Guido tehingud lastele võivad tuua, kindel teadmine, et oled seaduse ees õige —, paiskas Ada talle näkku lühikese «ei». See tekitas Guidos kangekaelsust — nagu lastes ikka — ja pani ta jonnima. Kui asja teiste kuuldes arutati, uskusid mõlemad, et nad ei eksi, kui väidavad end armastuse ja armukadeduse pärast kannatavat.

Mingi imelik mõistmatus takistas mind nende vaidlustesse õigel ajal vahele segamast, et sellele närusele rahasajade arutamisele punkti panna. Võinuksin Guidole selgeks teha, et sellel küsimusel pole tegelikult mingit tähtsust. Raamatupidajana olen tagantjäreletark ja hakkasin asju mõistma alles siis, kui olen need must-valgel raamatutesse kandnud. Enda arvates mõistsin küllalt ruttu, et summa, mida Guido Adalt nõudis, ei oleks olukorda muutust toonud. Mis kasu võis niisugusest sissemaksust olla? Kahjum ei oleks sellest väiksemaks läinud, välja arvatud siis, kui Ada oleks nõustunud oma raha meie arveraamatutest läbi kandma, aga seda Guido temalt ei nõudnud. Seadust ei oleks me ikkagi petta saanud, sest otsekohe oleks märgatud, et pärast nii suure summa kao-

tamist kavatsen riskida veel rohkemaga, tõmmates kaasa uusi osanikke.

Ühel hommikul jäi Guido kontoris tulemata, mis üllatas meid väga, sest teadsime, et eelmisel päeval oli ta jätnud ka jahile minemata. Lõunaootel ajal teatas erutatud ja närvitsev Augusta mulle, et eile õhtul katsunud Guido endalt elu võtta. Nüüd oli ta juba väljaspool hädahoitu. Pean tunnistama, et see teade, mis Augustale näis traagiline, ajas mind ainult vihale.

Ta oli naise vastupanu murdmiseks sellelt drastiliselt võttelt abi otsinud! Samas kuulsin, et tolle enesetapukatse oli ta sooritanud kõiki ettevaatusabinõusid rakendades. Enne morfiumi sissevõtmist hoolitsenud ta, et tema käes nähtaks lahtikorgitud pudelikest. Sellest järgnes, et kohe, kui ta teadvuse kaotas, kutsus Ada arsti, ja Guido oli väljaspool ohtu. Ada veetis muidugi õudse öö, sest esiteks arvas arst millegipärast heaks esitada iga suguseid seisukohti mürgitamise tagajärgede kohta, siis aga ärritas teda üles Guido, kes teadvusele tulles või alles pooltoibunult külvas ta üle etteheidetega, nimetades Adat oma vaenlaseks ja kiusajaks, kes ei lase tal rahulikult töötada, mis on ta suurim soov.

Ada lubas palutud summa talle anda, aga hiljem — juba enesekaitse eesmärgil — rääkis avameelselt ja ladus välja kõik etteheited, mis ta seni oli endale hoidnud. Nii jõudsid nad leppimiseni, sest Guido oskas, vähemalt Augusta meelest, hajutada kõik Ada kahtlustused truudusetuse suhtes. Guido käitunud energiliselt, ja kui jutt Carmenile pöördunud, hüüdnud ta:

«Sa oled tema pärast armukade! — Hüva, kui tahad, vallandan ta kas või täna!»

Ada polevat midagi vastanud, eeldades, et Guido peab sellest järeldama, et ettepanek on vastu võetud ja tal tuleb lubadus täita.

Mind pani imestama, et Guido, ise veel täielikult toibumata, oli võimeline niimoodi käituma; arvasin koguni, et ta ei võtnud vahest sedagi väikest morfiumiannust, millest räägiti. Minu meelest on üks aju väljalülitumise tagajärgi une ajal see, et ka kõige panetunum hing muutub järeleandlikuks ja on valmis lagedale tulema kõige avameelsemate pihtimustega. Kas polnud ma ise seda alles hiljuti läbi elanud? See suurendas mu põlgust ja viha Guido vastu.

Augusta kirjeldas nutuga pooleks, missuguses olukorras ta Ada oli leidnud. Ei! Ada ei olnud enam ilus nende silmadega, mis olid õudusest veel rohkem välja tunginud.

Minu ja naise vahel algas pikk vaidlus, kas ma pean Guidot ja Adat otsekohe külastama või on parem teha nagu, nagu ei teaks ma midagi, ning oodata ära, kuni Guido kontoris tuleb. See külaskäik tundus talumatult ohtu. Kas ma suudan hoiduda suud puhtaks rääkimast, kui ma teda jälle näen? Ma ütlen talle võib-olla:

«See pole mehe vääriline tegu! Mul pole mingit tahtmist end tappa, aga sul ei tarvitse kahelda, et kui olen kind otsustanud seda teha, siis tuleb see mul esimese korraga välja!»

Nii ma tundsin ja tahtsin seda juba Augustalegi öelda, aga siis mõtlesin, et see oleks Guidole liiga suur au, kui ma teda endaga võrdleksin.

«Ei tarvitse olla keemik, et lõhkuda inimorganismi, mis on niigi õrn. Meie linnas ei lähe nädalatki, ilma et mõni õmblejanna võtaks sisse fosforilahust, mille ta salaja oma kahvas kambrikeses ise endale valmistab. Ja selle primitiivse mürgi mõjul rändab ta vahelesegamisest hoolimata teise ilma, näol süütu hinge surmaeelsete füüsiliste ning moraalsete vaevade valugrimass.»

Augusta ei olnud seda meelt, et enesetapmisega lõpetanud õmblejanna hing võiks olla nii väga süütu, aga pärast pärast ebaolulist vastuväidet hakkas ta mind uuesti keelutama seda vastumeelset visiiti ette võtma. Ta ütles, et mul ei pruugi karta kimbatusse sattumist. Ta oli Guidoga juba rääkinud, ja too käitunud nii laheda seltskondlikkusega, nagu oluoks tegemist kõige tavalisema asjaga.

Läksin kodunt, ilma et oleksin Augustale seda heameelt valmistanud ja paista lasknud, et ta on mind oma väidetega veenda suutnud. Pärast lühikest kõhklust otsustasin siiski naise tahtmisele järele anda ja seadsin saanud Guido maja poole. Minna polnud palju, aga ma astusin aegamisi, mis aitas vahepeal leebuda ja Guido suhtes kujunenud otsust pehmendada. Mulle meenus, missugust suunda oli näidanud alles mõne päeva eest mu hinges süttinud tuli. Guido oli laps ja selle lapse vastu tahtsin olla heasoovlik. Et tal enesetapmine nurja läks, siis jõuab ta varem või hiljem nagunii täisküpsuseni välja.

Teenijatüdruk juhatas mind väikesse kambrisse, mis

oli Adale vist töötoa eest. Sombuse ilma ja ainsa akna ees olevate tihedakoeliste kardinade tõttu oli ruum hämar. Seintel märkasid Ada ja Guido vanemate portreesid. Jäin sinna ainult viivuks, sest tüdruk tuli kohe tagasi ning viis mind Ada ja Guido magamistuppa. See oli avar tuba, kus tänu kahele suurele aknale, heledatele tapeetidele ja heledale mööblile oli valge isegi sellisel päeval. Guido lammas voodis, kompress laubal, Ada istus ta kõrval.

Guido tervitas mind vähimagi piinlikkustundeta ja paistis külastamise eest siiralt tänulik olevat. Algul oli ta nagu unine, aga mind tervitades ja kohe seejärel kontori kohta korraldusi andes oskas ta end üles raputada ning täiesti erksaks muutuda. Siis vajus ta tagasi patjadele ja sulges silmad — ju tal tuli meelde, et ta peab morfiumi järelmõju teesklema. Igal juhul — mul hakkas temast hale, viha oli lahtunud ja ma tundsin end väga heana.

Ma ei vaadanud korrapealt Adale otsa — kartsin näha kilpnäärmiku nägu. Kui ma talle viimaks pilgu heitsin, olin meeldivalt üllatatud, sest olin halvemat oodanud. Tema silmad olid tööpoolest ebaloomulikult pungis, aga turse näos oli kadunud ja ta näis mulle kaunim kui enne. Seljas oli tal avar, lõuani kinninööbitud punane kleit, mille sisse ta kõhn keha ära kadus. Üldse õhkus ta välimusest erilist karskust, silmade tõttu oli selles ka raskust. Ma ei suutnud oma tunnetes kohe korda luua, aga mõtlesin tõesti, et mu kõrval on naine, kes meenutab Adat, keda ma kord armastasin.

Seal lõi Guido järsku silmad lahti, võttis padja alt tšeki, millel märkasid Ada allkirja, andis selle minu kätte ja palus inkasseerida ning kanda summa kontosse, mille ma Ada nimele pidin avama.

«Kas Ada Malfenti või Ada Speieri nimele?» küsisin Adalt naljatades.

Ta kehtas õlgu ja vastas:

«Seda teate teie kahekesi paremini.»

«Ma näitan sulle pärast, kuidas teisi sissekandeid teha,» ütles Guido lühidalt ja see lühidus solvas mind väga.

Tahtsin juba segada suikvelolekut, millesse Guido kohe jälle vajus, ja teatada, et kui tal on mingisuguseid sissekandeid vaja, siis tehku need ise.

Seal aga toodi suur tass musta kohvi ja Ada ulatas selle talle. Guido võttis käed teki alt välja, haaras tassi pihkude

vahel ja tõstis suule. Sellises asendis, nina kohvitassis, meenutas ta tõesti last.

Kui hüvasti jätsime, kinnitas ta, et tuleb homme kontosse.

Ma olin ka Adaga hüvasti jätnud ja seepärast üsna üllatatud, kui ta hingeldades mulle välisukse juurde järele tuli.

«Palun sind, Zeno! Tule hetkeks tagasi. Mul on vaja midagi ütelda.»

Läksin ta järel väikesesse salongi, kus olin natukese aja eest seisnud ja kust nüüd kostis ühe kaksiku nuttu.

Jäime seisma, näod vastamisi. Ada hingeldas ikka veel ja võib-olla sellepärast, ainult sellepärast mõtlesin hetkeks, et ta tõi mu siia hämarasse tuppa, nõudmaks armastust, mida olin talle kord pakkunud.

Hämaras olid ta silmad hirmuäratavad. Küsisin endalt angistuses, kuidas ma peaksin käituma. Võib-olla on mu kohus haarata ta käte vahel ja päästa ta sel kombel vajadusest seda minult paluda? Ainsa hetkega käis mul peast läbi mitmeid mõtteid. Üks raskemaid asju elus on ära arvata, mida üks naine tahab. Tema sõnad ei ütle veel midagi, sest terve ta jutu võib tühistada üksainus pilk, ja ega pilkugi saa usaldada, kui satud tema soovil jääma hubases hämaras toakeses nelja silma alla.

Et ma ei suutnud teda läbi näha, püüdsin mõista vähemalt iseennast. Mida ma soovisin? Tahtsin ma neid silmi ja seda luukeretaolist keha suudelda? Ma ei osanud sellele täpset vastust anda, sest alles äsja oli ta mulle oma karskelt range pehme hommikukleidiga niisama ihaldatav paistnud nagu neiu, keda ma olin kord armastanud.

Tema erutust suurendas nüüd ka nutt, nii et aeg, mille jooksul ma ei teadnud, mida tahab tema ja mida tahan mina, pikenes veelgi. Viimaks kinnitas ta mulle pisaratest katkeva häälega veel kord oma armastust Guido vastu, seega polnud mul tema suhtes enam ei õigusi ega kohustusi. Ta kogeles:

«Augusta ütles mulle, et tahad Guidost lahku lüüa ja tema asjadega mitte enam tegelda. Ma palun sind, jää talle veel abiks! Kardan, et ta ei tule üksi toime.»

Ta palus mind seda edasi teha, mida ma juba niigi tegin. Seda oli vähe, liigagi vähe, ja ma tegin katset rohkemat pakkuda:

«Kui sa juba tahad, et jätkaksin Guido aitamist, siis püüan seda teha senisest paremini.»

Pakkusin jälle üle! Märkasid seda kohe, kui sellesse löksu langesin, aga taganeda ma ei osanud. Nende sõnadega tahtsin Adale kinnitada (või ehk valetada), kui tahtis ta mulle on. Ta ei tahtnud minult armastust, vaid toetust, mina aga rääkisin temaga niimoodi, et ta võis arvata, nagu oleksin valmis pakkuma mõlemaid.

Ada ulatas mulle kohe käe. Ma võpatasin. Mehele kätt sirutades pakub naine palju! Olen seda alati tundnud. Nii pea kui naine mulle käe sirutab, tundub kohe, et ta on mul tervenisti käes. Peale selle tajusin teravalt ta pilku, ja ilmne kontrast meie kehade vahel süvendas samuti muljet, nagu oleks see käepigistus juba embus. Igal juhul oli too puudutus väga intiimne.

Ta lisas:

«Ma pean kohe Bolognasse, sanatooriumi tagasi sõitma ja oleksin palju rahulikum, kui teaksin, et seisad tema kõrval.»

«Olgu nii. Ma jään tema juurde!» kostsin seepeale alistunult. Ada pidi taipama, et minu kuuletumine tähendas seda, et toon selle ohvri temale. Tegelikult oli mu alistumise põhjus muus: leppisin sellega, et pöördun tagasi tavalise, täiesti tavalise elu juurde, kui nägin ära, et Ada ei mõtlegi järgneda mulle tavalisest erinevasse ellu, millest olin hakanud juba unistama.

Pidin pingutama, et ma peale tagasi tulla, ja avastasin samas üsna raske, minu peas alles lahendamist ootava raamatupidamisprobleemi. Minu taskus oleval tšekil märgitud summa tuli kanda Ada arvele. See oli selge, aga mul polnud aimugi, mismoodi see sissekanne võiks mõjuda kasumite ja kahjumite lahtrile. Siiski ei ütelnud ma midagi, sest mul tärkas kahtlus, et Ada ei teagi pearaamatust, milles on nii erinevaid lahtreid.

Aga sõna lausumata ei tahtnud ma sellest toast lahkuda. Ja seal, selle asemel et rääkida raamatupidamise küsimustest, ütlesin ühe lause, sel hetkel küll hooletult, üksnes suusoojaks, et aga midagi öelda, kuid hiljem kogesin, kui suur tähtsus oli sel minule, Adale ja Guidole, ennekõike muidugi minule, sest sellega kompromiteerisin end veel kord. Nii tähtis oli see lause, et meenutasin veel aastaid hiljem, kuidas ma selle hooletult huuli paotades pillasin tolles pimedas toas Ada ja Guido vanemate

partide all, kes näisid seal seinal omavahel ümberabiellutena.

«Ada, tuleb välja, et sa abiellusid veel veidrama inimesega kui mina!»

Kuidas küll sõnad oskavad aja seatud piiridest üle astuda! Nad on ise sündmused, mis seostuvad teiste sündmustega. Ja ka see ütlemine sai sündmuseks, traagiliseks sündmuseks, sest oli suunatud Ada vastu. Mõttes ei oleks ma kunagi suutnud nii elavalt taastada tundi, mil Ada tegi minu ja Guido vahel valiku tollel päikesepaistelisel tänaval, kus mul õnnestus teda kohata pärast mitu päeva kestnud ootamist, siis, kui ma kippusin teda saatma ja püüdsin naerma ajada, sest rumalast peast lugesin ta naerust välja justkui lubadust. Veel meenus mulle, kuidas ma Guido ees kohe alla vandusin, sest mind vedasid alt jalalihased, Guido kõnnak aga oli Ada omast veelgi sundimatum; üldse, tal polnud mingeid puudusi, kui mitte puuduseks pidada seda imelikku jalutuskeppi, mida ta alati kaasas kandis.

Ada vastas sosinal:

«Sul on õigus!»

Ja lisas heldinud naeratusena:

«Aga ma olen rõõmus Augusta pärast, sest sa osutusid paremaks, kui ma oskasin arvata.» Ta ohkas. «Nii palju paremaks, et see leevendab pisut mu valu, kui mõtlen, et Guido ei osutunud selliseks, nagu ma lootsin.»

Vaikisin, ikka veel kahtluste küüsis. Mulle tundus, nagu oleks ta öelnud, et olen osutunud selliseks, milline ta lootis näha Guidot. Seega oli see armastus! Ja ta lisas veel:

«Oled meie perekonnas kõige tublim mees, meie tugi ja lootus.» — Ta võttis taas mu käe ja surus seda isegi väga tugevasti, aga laskis nii kähku lahti, et kõik mu kahtlused haihtusid. Teadsin taas, kuidas pean selles hämaras toas käituma. Vist oma viimase käepigistuse pehmendamiseks kinkis ta mulle veel ühe hellituse: «Ja et ma nüüd tean, missugune mees sa oled, on mul väga kahju, et lasksin sul nii palju kannatada. Kas sa kannataksid tõesti väga raskesti?»

Puursin pilgu mineviku varjude taha, et sealt oma valu üles leida, ja sosistasin:

«Jah, väga!»

Pilt-pildilt tuletasin meelde Guido viiulit ja seda,

kuidas mind nende võõrastetoast välja oleks visatud, kui ma poleks klammerdunud Augusta külge, siis meenutaksin veel Malfentide teist võõrastetuba, kus me Louis XIV stiilis laua taga õrnutesime ja nende õrnutsemist tees laua ääres pealt vaatasime. Samas meenus mulle ka Carla, sest temaga oli seotud Ada. Mu kõrvus kõlas Carla hää, kui ta mulle kinnitas, et kuulun oma naise, see tähendab Ada juurde. Ning ma kordasin taas, silmad veekalkvel:

«Väga! Jah, väga!»

Ada isegi nuuksatas:

«Mul on kahju! Väga, väga kahju!»

Ta võttis end kokku ja ütles:

«Aga nüüd armastad sa Augustat!»

Jälle takistasid nuuksed teda rääkimast ja ma võpatsin, sest ei teadnud, miks ta vait jäi: kas ta tahtis, et kinnitaksin oma armastust, või soovis, et vaidleksin vastu. Õnneks ei andnud ta mulle mahti vastata, sest jätkas ise:

«Meid seob nüüd ja peabki siduma vennalik armastus. Mul on sind vaja. Ma pean sellele suurele lapsele seal ema eest olema ja teda kõigiti kaitsma. Tahad sa mind mu raskes kohustuses aidata?»

Suures erutuses ta peaaegu nõjatus minu vastu, justkui poolärkvel viibides. Aga mu tähelepanu oli pööratud ainult ta sõnadele. Ta palus minult vennalikku armastust; armastuse kohustus, mis mind minu meelest temaga sidus, kujunes nüüd ümber ta uueks õiguseks minu peale, sellest hoolimata lubasin aidata Guidot, aidata teda ja teha kõik, mis Ada iganes soovib. Oleksin ma rahulikum olnud, oleksin talle selgitanud oma sobimatust selle ülesande täitmiseks, mida ta mulle usaldada tahtis, aga see oleks lõhkunud nende hetkede unustamatu meeleolu. Muide, olin nii erutatud, et ma ei tajunud tollal oma saamatust ja mulle tundus, et saamatuid inimesi pole olemaski. Ka Guido saamatus oli hajutatav mõne sõnaga, mis oleksid talle vajalikku eneseusku sisendanud.

Ada saatis mind trepikotta ja jäi käsipuule toetudes vaatama, kuidas ma alla lähen. Niisamuti tegi alati Carla ja oli imelik, et seda tegi ka Ada, kes armastas Guidot. Ma olin talle selle eest tänulik, ja vaheplatvormile astudes tõstsin pea, et teda näha ning talle noogutada. Tavaliselt teevad niiviisi ainult armunud, aga näib, et see kõlab ka vennaliku armastuse korral.

Nüüd lahkusin rõõmsa meelega. Ada saatis mind trepikotta, mitte kaugemale. Ei olnud enam mingeid kahtlusi. Nõnda see jääbki: mina armastasin enne teda ja nüüd armastan Augustat, aga mu endine armastus andis talle õiguse mu siirale sõprusele. Tema armastas seda suurt last edasi, minule aga oli tal varuks soe vennalik tunne, ja mitte ainult sellepärast, et olin abiellunud tema naga, vaid ka sellepärast, et ta tahtis heaks teha neid kannatusi, mis ta mulle kord oli toonud ja mis löid meie vahel salajase sideme. Kõik need mõtted olid väga magusad — maik, mida elus harva tunda saab. Võib-olla aitab see magusus mul tõelist tervist tagasi saada? Tegelikult kõndisin sel päeval ilma vaevade ja valudeta, tundsin end suuremeelsena ja tugevana, südames kindlustunne, mis oli mulle uus. Unustasin, et olin naisele truudust murdnud, pealegi kõige näotumal viisil, selle asemel võtsin nõuks seda mitte enam teha, mis tegelikult on üks ja sama, ning tundsin end täpselt säärasena, kelleks ma Adale näisin — perekonna kõige parema mehena.

Kui mu vaimustus vaibus, tahtsin oma kangelaslikke kavatsusi üles turgutada, aga Ada oli Bolognasse sõitnud ja kõik mu pingutused tema soovidest uut virgutust leida läksid luhta. Jah! Muidugi teen Guido heaks kõik selle vahese, mis ma suudan, aga see otsus ei paisutanud mu rinda ega pumbanud verd veenidesse. Adasse suhtumisel jäi mu südamesse sügav ja täiesti uus hell tunne, mis uuenes iga kord, kui ta Augustale kirjutades ka minule mõne lahke sõna pillas. Kogu südamest lasksin talle edasi anda niisama helli sõnu ja soovisin talle peatset paranemist. Et tal õnnestuks oma endine tervis ja ilu tagasi saada!

Järgmisel päeval tuli Guido kontoris ja võttis kohe käsile kavatsatud sissekannete tegemise. Tema ettepanek oli:

«Kanname poole tulude ja kulude lahtrist Ada kontole üle.»

Seda ta siis tahtiski, kuigi kasu polnud sellest vähimatki. Kui oluksin tema tahte ükskõikne täitja nagu alles mõne päeva eest, siis oleksin need sissekanded lihtsalt ära teinud ja nad samas unustanud. Ent nüüd pidasin oma kohuseks selgitada talle, kuidas asjad tegelikult on; arvasin, et virgutan teda tööle, kui teen talle teata-

vaks, et arveraamatutest polegi nii lihtne saadud kahjumite jälgi kustutada.

Selgitasin, et minu teada andis Ada oma raha selleks, et see kantaks aktivasse tema arvele, aga kui me seda summat saldeerides topime sellesse hoopis teisest laht-rist ületoodud poole meie bilansi kahjumist, käib see tema tahtmise vastu. Ja edasi: see osa kahjumist, mille Guido enda arvele kannab, jääb sinna tervena, sest see ei tähenda kahjumi kustutamist, vaid fikseerimist. Olin selle põhjalikult läbi mõelnud ja mul oli väga lihtne seda selgitada. Lõpetuseks ütlesin:

«Oletame, et satume — hoidku meid jumal! — olukorda, mille eest Olivi meid hoiatas, siis tuleb kahjum meie arveraamatute näitudest ikkagi ilmsiks, kui mõni kogenud ekspert neid näeb.»

Guido vaatas mind jahmunult. Ta oli raamatupidamises küllalt pädev, et minust aru saada, aga päriselt aru ta ikkagi ei saanud, sest ei tahtnud ilmsete faktidega leppida. Et talle kõike täiesti ära seletada, lisasin:

«Näed nüüd ise, et sellest polnud mingit kasu, et Ada selle raha andis.»

Kui talle lõpuks kõik selgeks sai, läks ta näost kaameks ja hakkas närviliselt küüsi närima. Mõneks ajaks jäi ta uimaselt istuma, siis aga võttis end kokku, tegi talle omases naljakas käskijamaneeris korralduse sissekanded kõigest hoolimata ära teha ja pillas märkuse:

«Et sinule mingit vastutust ei langeks, võin ma need ise teha ja oma allkirjaga kinnitada!»

Taipasin! Ta tahtis seal edasi unistada, kus unistustel kohta pole: tulude-kulude raamatus!

Mulle tuli meelde kõik, mis ma endale Via Belvedere järsakul ja hiljem Ada hämaras salongis olin lubanud, ning ma teatasin suuremeelselt:

«Teen kõik sissekanded, mida sa käsid. Ma ei näe vajadust varjata end sinu allkirja taha. Olen siin, et sind su töös abistada, mitte takistada!»

Ta surus mul soojalt kätt.

«Elu on raske,» ütles ta, «ja mulle on suureks lohutuseks, et mu kõrval on sinutaoline sõber.»

Vaatasime liigutatult teineteisele otsa. Tema silmad olid niisked. Et pääseda meeleliigutusest, mis ka mind ähvardas, ütlesin naerdes:

«Siu ei ole raske, ta on lihtsalt väga ainulaadne.»

Ka tema hakkas naerma.

Ta jäi mu kõrvale seisma ja jälgis, kuidas ma tulude-kulude kontot saldeerin. Selleks kulus mõni minut. Kahjum lakkas olemast, vedades endaga koos olematusse ka Ada konto; tõsi küll, me fikseerisime tema konto väikeses abiraamatus, juhuks kui kõik muud tunnistused mingisuguste kataklüsmide tõttu hävivad, ja ka silmakirjaks, nagu maksaksime Adale protsente. Tulude-kulude konto teine pool — deebet — kasvas Guido niigi suurte kulude tõttu.

Loomult kuuluvad raamatupidajad nende olendite hulka, kes on alati valmis ironiseerima. Neid sissekandeid tehes mõtlesin: «Ühe konto — mida nimetatakse tulude-kulude kontoks — tapsime ära. Teine — Ada konto — suri loomulikku surma, sest meil ei õnnestunud seda elus hoida; ainult Guido kulude kontot ei osanud me ära tappa, ehkki just see konto, ta praegusel kujul, on maksejõuetu võlgniku konto ja kujutab endast kogu meie ettevõtet ootavat lahtist hauda.»

Kontoris arutati veel tükk aega raamatupidamise küsimusi. Guido punnitas mis võis, et leida mõnda muud moodust, mis teda seaduse võimalike salasepitsuste vastu (nii ta seda nimetas) paremini kaitseks. Arvan, et ta käis mõne raamatupidaja juures konsultatsiooni saamas, sest ühel päeval ilmus ta kontoris ettepanekuga hävitada kõik vanad arveraamatud ja avada nende asemel uued. Registreeriksime nendes müügitehingu mõne olematu kliendiga, kes tasuks meile Adalt laenatud rahaga. Mul oli kahju talle pettumust valmistada, sest ta oli kontoris tormanud suurest lootusest tiivustatuna. Ta pakkus pettust, mis hakkas mulle tõesti vastu. Siiani olime reaalselt eksisteerivaid summasid lihtsalt ümber tõstnud, mis ähvardas kahjumiga igaüht, kes end pimesi meie kätte usaldas. Nüüd aga hakkame võltsima kaubaväärtuste liikumist. Ka mina sain aru, et nii, ja ainult nii võib saadud kahjumist igasugused jäljed kustutada, aga missuguse hinnaga! Tuli ju välja mõelda ostja nimi ja leida inimene, kes oleks nõus esinema ostjana. Mul polnud midagi selle vastu, et hävitada raamatud, mida ma siisuguse hoolega olin pidanud, aga kohutavalt tüütu oli hakata uusi avama. Esitasin vastuväiteid, mis Guidot veensid. Olematut tehingut simuleerida ei ole nii lihtne. Tuleb osata võlt-

sida ka dokumente, mis tõestaksid kauba olemasolu ja kuuluvust.

Ta loobus oma plaanist, kuid ilmus järgmisel päeval kontoris uuega, mis nägi samuti ette vanade raamatute hävitamist. Kuna ma olin väsinud seesugustest vaidlustest, mille tõttu töö kontoris seisis, hakkasin vastu:

«Sind kõrvalt vaadates tuleb tahtmatult mõte, et valmistud pankrotiks! Sest muidu ei ole nii tühisel kapitali vähenemisel mingit tähtsust. Kellelgi ei ole veel õigust sinu ärraamatuisse pilku heita. Sinult nõutakse nüüd tööd, ainult tööd, aga sina tegeled igasuguste lollustega.»

Ta tunnistas, et see mõte jälitab teda nagu hull kummitus. Ja mida see muud saigi olla? Veel üks ebaõnnestumine — ja ta langeb seaduse sanktsiooni alla ning lõpetab türmis.

Oma juuraõpinguist teadsin, et Olivi oli meile ülitäpselt kirjeldanud ärimähe kohustusi, kellel on niisugune bilanss nagu meil, aga et vabastada Guidot ja ka ennast sellest kinnisidest, andsin talle nõu konsulteerida mõne advokaadist sõbraga.

Ta ütles, et on seda juba teinud, see tähendab, ta polenud advokaati küll selle eesmärgiga külastanud — ta ei tahtnud oma saladust isegi mitte advokaadile usaldada —, kuid ühel jahiretkel lasknud ta advokaadist sõbral sel teemal lobiseda. Nii et ta teadis nüüd, et paraku ei olnud Olivi ei eksinud ega liialdanud.

Veendudes oma katsete asjatuses, loobus ta otsimast bilansi võltsimise võimalusi, aga rahu ta sellega tagasi ei saanud. Iga kord, kui ta kontoris tuli, tõmbus tal nagu juba paljast mahukate raamatute nägemisest pilve. Ühel päeval pihtis ta, et tunneb end meie kabinetis otsekui vangla vastuvõturuumis ja tal on himu siit põgeneda.

Ükskord ta koguni küsis:

«Kas Augusta teab meie bilansiasjast?»

Punastasin, sest mulle kostis küsimusest nagu etteheide. Oli ilmne, et kui meie bilansist teadis Ada, siis tohtis sellest teada ka Augusta. Aga ma ei tulnud selle peale kohe ja etteheide, mida ta kavatses mulle teha, näis mulle õigustatuna. Seepärast pomisesin:

«Ta kuulis vist Adalt või Albertalt, kellele Ada oli rääkinud.»

Võtsin mõttes läbi kõik nired, mis võisid viia Augusta juurde, aga mitte selleks, et ümber lükata, nagu võinuks

ja teada saada esimesest allikast, see tähendab minult, vaid selgitamaks, et sellisel juhul poleks minul mõtet minud vaikida. Kahju! Kui oleksin kohe üles tunnistanud, et mul pole Augusta ees saladusi, oleksin end palju korralikumana ja ausamana tundnud. Vahel piisab tühisest taktist, see on ühe teo mahasalgamisest, selle asemel et avameelselt üles tunnistada ning teo motiivide süütust näidata, ja juba langeb ka kõige siiramale sõprusele veri.

Tahan siin mainida ühte fakti, ehkki see pole ei minu ega Guido loos mingit osa etendanud. Mõni päev pärast seda jutuaajamist peatas mind tänaval lobisemishimuline maakler, kellega meil oli tegemist vasksulfaaditehingu ajal, ja mulle alt üles vaadates — selleks sundis teda ta väike kasv, mida ta kergelt põlvi nõtkutades oskas veelgi väiksemaks teha — küsis irooniliselt:

«Häägitakse, et olete teinud veel mitu niisama kasulikku tehingut kui vasksulfaadiga?»

Nähes mind kahvatuvat, surus ta mul kätt ja lisas:

«Mis minusse puutub, siis soovin teile kõigest südamest edu. Loodan, et te ei kahtle selles!»

Ning ta lahkus. Oletan, et meie asjad võisid tema kõrvu jõuda tütre kaudu, kes käis lütseumis Annaga ühes klassis. Ma ei maininud Guidole maakleri indiskreetust. Minu peamine ülesanne seisnes tema kaitsmises asjatute erutuste eest.

Olin kaunikesti üllatatud, et Guido ei teinud mingit korraldust Carmenit suhtes, kuigi teadsin, et ta oli naisele lubaduse andnud Carmen vallandada. Oletasin, et nagu esimeselgi korral, tuleb Ada mõne kuu pärast koju tagasi. Aga ta ei sõitnud Triestest läbi, vaid läks Lago Maggiore järde suvilasse, kuhu Guido veidi hiljem talle lapsed järele viis.

Sellelt reisilt tagasi jõudnud — ma ei tea, kas lubadus meenus talle endale või tuletas talle seda meelde Ada —, küsis Guido minult, kas ma ei saaks Carmenit oma kontoris, see tähendab Olivi juurde tööle võtta. Ma teadsin, et seal on kõik kohad kinni, aga et Guido mind väga palus, lubasin oma administraatoriga rääkida. Õnneliku kokkusaatumuse tõttu pidi üks meie ametnikest neil päevil tõlti lahkuma, aga tema palk oli väiksem kui Carmenit oma, mille helde käega Guido, kes maksis oma armukese kinni «Üldkulude» arvelt, oli viimastel kuudel

määranud. Vana Olivi palus minult Carmenil võimela kohta informatsiooni, ja et ma talle kõige paremad soovitusel andsin, oli ta nõus teda tööle võtma, ent samadel tingimustel, kui olid olnud lahkunud ametnikul. Rääkisin sellest Guidole, kes kratsis kurvalt ja segaduses pead.

«Ei või ju talle väiksemat palka pakkuda, kui ta praegu saab! Kas ei saaks Olivit sundida talle samasugust määrama?»

Ma teadsin, et ei saa, pealegi ei olnud Olivil kommet end oma sekretäridega naitunuks pidada. Kui ta märkaks, et Carmen pälvib talle määratud palgast ühe krooni vähem, arvaks ta selle krooni halastamatult maha. Lõpuks jäigi kõik nii: Olivi ei saanud minult lõplikku vastust ega pärinudki selle järele, Carmen aga jätkas oma ilusate silmade pööritamist meie kontoris.

Minu ja Ada vahel oli nüüd ühine saladus, mis säilitas oma tähtsuse sellega, et kestis edasi. Ada kirjutas hoolega Augustale, aga ei maininud kordagi meievahelist kõnelust ega ka seda, et oli Guido minu hoolde usaldanud. Ka mina ei lausunud sõnagi. Ühel päeval näitas Augusta mulle Ada kirja, milles oli mõni rida ka minule. Esiteks küsis Ada, kuidas mul läheb, ja koputas siis mu heasoovlikkusele, paludes, et teataksin talle, kuidas edenevad Guido asjad. Kuuldes, et ta pöördub minu poole, läksin ärevile, aga rahunesin kohe, kui selgus, et nagu tavaliselt teeb ta seda selleks, et Guido kohta teateid saada. Järelgi ei olnud ma kohustatud midagi julgema.

Augusta nõusolekul ja Guidole midagi rääkimata kirjutasin Adale ise. Istusin laua taha, kavatsedes vastata talle nagu ärikirjaga. Kõigepealt kinnitasin, et olen sellega ülimalt rahul, kuidas Guido nüüd äriasju ajab — usinalt ja mõistlikult.

See vastas tõele. Igal juhul olin ma temaga rahul sel päeval, sest tal oli õnnestunud vaheltkasuga maha müüa kaupa, mis oli mitu kuud laos vedelnud. Tõele vastas ka see, et ta ilmutas rohkem usinust, ehkki käis nagu ennegi iga nädal kas jahil või kalal. Liialdasin meeleldi kiidusõnadega, sest mulle näis, et aitan sellega kaasa Ada tervenemisele.

Lugesin kirja läbi, aga ei olnud sellega rahul. Midagi jäi puudu. Ada oli pöördunud minu poole ja kindlasti tundis ta huvi ka minu elu vastu. Sellepärast oleks eba- viisakas, kui ma endast midagi ei teataks. Ja vähehaa-

vat — mul on see nii selgesti meeles, nagu oleks see äsja toimunud — hakkas mind vaevama selline kimbatus, mis mul ei istuks ma oma kirjutuslaua taga, vaid seisaksin Adaga vastamisi ta väikeses hämaras toas. Võib-olla pidi mulle sirutatud kätt tugevasti pigistama?

Kui kiri valmis sai, tuli see veel ümber kirjutada, sest selle otsust olid paberile lipsanud mõned kompromiteerivad sõnad: unistasin teda taas näha ja lootsin, et ta on oma tervise ja ilu tagasi saanud. See tähendas sama mis naisel, kes mulle ainult käe sirutas, käsi ümber piha panna. Minu kohus oli seda käekest ainult õrnalt suruda, hõõruda, et saan kõigest aru, muu hulgas ka sellest, mida mul valjusti välja ei öelda.

Ma ei hakka siin ära tooma kõiki lauseid, mis mul läbi pea käisid, kui otsisin seda ainsat, mis võiks asendada mina ja tähendusriikast käepigistust; annan edasi ainult need, mida kirjas kasutasin. Rääkisin üsna palju lähenevast vanadusest. Ma ei saanud hetkegi rahulikult, see tähendab ilma vananemata elada. Vereringe sadestas iga hingega mu soontesse ja luudesse midagi, mis tähendas vanadust. Igal hommikul, kui ärkasin, näitas maailm end kallimana kui eelmisel päeval, ja ma ei märganudki seda enam, sest kõik oli ikka sama värvi: selles uues päevas ei olnud ühtegi värvilist pintsli tõmmet, mis kuulunuks eelmise päeva, muidu oleksin seda märganud ja kahetsus, et eelmine päev on jäädavalt möödas, oleks mind meeleheitele ajanud.

Mul on väga hästi meeles, et seda kirja teele saates tundsin suurt rahulolu. Ma ei olnud ennast nende sõnadega kompromiteerinud, aga oletasin, et kui Ada mõtleb samuti nagu mina, taipab ta seda armunu käepigistusest. Ei nõudnud erilist läbinägelikkust, et taibata: kogu see pikk arutamine vanaduse üle ei väljendanud muud kui üht hirmu aja ees, mis kannab mind nii kiiresti edasi, et armastus ei saa mind enam kätte. Ma otsekui hüüdsin armastuse poole: «Tule! Tule!» Tegelikult ei ole ma sugugi kindel, et ma seda armastust nii väga vajasingi, aga ei julge ka vastupidist väita, sest mäletan, et nõnda ma talle kirjutasin.

Augusta jaoks tegin oma kirjast koopia, jättes selle koha välja, kus ma vanaduse üle arutasin. Tema ei oleks sellest küll aru saanud, aga ettevaatlikkus ei ole kunagi üleaarne. Võiksin punastada, tundes endal Augusta pilku,

kui ma ta õel kätt surun. Jah! Olin veel võimeline punastama. Ja punastasingi, kui sain Adalt lühikese tänukirja, kus polnud vähimatki vihjet mu lobisemisele vanaduse teemal. Mulle tundus, et sellega kompromiteeris Ada end minu ees palju rohkem, kui mina kunagi end tema ees olin kompromiteerinud. Ta ei tõmmanud oma käest minu peost ära, vaid laskis sel lõdvalt minu omas puhata. Naiste juures tähendab lõtvus aga järeleandmise märki.

Mõni päev pärast seda, kui olin kirjutanud tolle kirja, kuulsin, et Guido on hakanud börsil mängima. Sain sellest teada tänu maakler Nilini ebadiskreetsusele.

Olin Niliniga tuttav juba aastaid, sest lütseumis olime klassivennad. Temal tuli aga koolist lahkuda ja ühe oma onu kontoris teenima hakata. Hiljem kohtusime vahetevahel ja ma mäletan, et meie elukäigu erinevus mõjutas ka meie suhteid, andes mulle üleolekutunde. Tollal tervitas ta mind alati esimesena ja otsis põhjust lähenemiseks. Pidasin seda täiesti loomulikuks, ent märksa raskemini seletatav oli minu meelest see, kui ta teatavast ajast alates, mida ma täpselt ei oska öelda, hakkas minu ees nina püsti ajama. Enam ei tervitanud ta mind esimesena ja ka minu tervitusele vastas vaevu. See tegi mind veidi murelikuks, sest mul on väga tundlik nahk ja seda on kerge kriimustada. Aga mis ma sain teha? Võib-olla oli ta näinud mind Guido kontoris ja hakanud mind alluvaks ametnikuks pidades põlastama? Või, mis on niisama tõenäoline, oli ta ehk pärast onu surma iseseisvaks börsimaakleriks saanud ja upsakaks läinud? Väikeses maailmas, kus me elasime, ei ole sellised vahekorrad haruldased. Ilma et oleksid kellelegi paha teinud, märkad ühel päeval, et keegi põrnitseb sind vaenulikult ja põlglikult.

Sellepärast olin väga üllatatud, nähes teda kontoris astuvat, kui olin seal parajasti üksi. Küsinud Guido järele, võttis ta kaabu peast ja sirutas mulle käe. Siis rantsatas ta väga sundimatult ühte tugitooli. Silmitsesin teda huviga. Juba mitu aastat ei olnud ma teda nii lähedalt näinud ja selle vastumeelsuse tõttu, mida ta minu suhtes ilmutas, tõmbas ta endale nüüd mu terase tähelepanu.

Tollal oli ta umbes neljakümneaastane ja üsna inetu täiesti palja pealaega, tihedate mustade juuste saareke kuklas ja kaks oaasi oimudel, kollaka näoga, mille nahk suurele ninale vaatamata lõdvalt lotendas. Ta oli kõhetu

ja tiilake ning kehtas ennast mis jõudis, et vähe pike-
hüüa näida, nii et kui ma temaga rääkisin, tundsin kurgu kergelt sümpaatiapitsitust, ainukest poolehoiuvälga-
lust, mida ta minus äratas. Paistis, nagu hoiaks ta vaevu tagasi, kuid tema nägu moonutav iroonia ja üle-
mõeldumask ei olnud mõeldud minu solvamiseks, sest
mind oli ta ju kaunis viisakalt teretanud. Hiljem tegin
sindaks, et irooniline ilme oli ta näkku tujuka looduse
poolt alatiseks kinnistatud. Ta väike suu ei sulgunud
eriselt, ühte suunurka jäi väike pilu, kus pesitseski see
ironiline naeratus. Võib-olla sellepärast, et kohaneda
maskiga, millest ta ei saanud muidu lahti kui haigutades,
meeleliski tal ligimese üle naerda. Ta ei olnud sugugi
naerul ja heitis kaunis mürgiseid nooli, aga eelistavalt
sõnalviibijate pihta.

Ta lobises meeleldi, ja mis puutub börsitehinguisse, siis
oli ta ka rikka kujutlusvõimega. Börsist rääkis ta nõnda,
nagu oleks tegemist elava olendiga, seejuures kirjeldas
ta seda kord erutusest võbisevana, kord loidusest peaaegu
tukkuvana; tal oli nägu, mis võis korraga naerda ja nutta.
Ta paistis nägevat, kuidas too börs tantsiskledes kursside
trepi üles jookseb ja sealt ülepeakaela alla kihutab,
rikkides uppi lennata. Teda vaimustas, kuidas börs ühte-
sõid väärtvabereid hellitab ja teisi hävitab, kuidas ta
kaevatab inimestes asjalikkust ja ettevõtlikkust. Sest
ainult ajudega inimene võib börsiga tegemist teha. Raha
on börsi põrandal otse jalaga segada, ainult et kummar-
dada ja seda üles võtta ei olegi nii lihtne.

Bigaretti pakkudes palusin teda oodata, ise aga asusin
kirjavahetuse juurde. Istumine tüütas teda peagi ja ta
ütles, et ei saa kauem oodata. Muide, ta tulnud siia ainult
Guidole ütlema, et imeliku nimega aktsiad Rio Tinto,
mida ta soovitanud Guidol eile — jajah, ainult kaksküm-
mend neli tundi tagasi — osta, hüpanud täna peaaegu
kümme protsenti kõrgemale. Ta puhkes naerma:

«Sel ajal kui meie siin vestleme, see tähendab, kuni
ma siin ootan, teeb börsikursi liikumine oma töö. Kui
herra Speier tahaks neid aktsiaid praegu osta, siis ma
isegi ei teaks, kui palju tal tuleks nende eest maksta. Vaa-
dake, kuidas ma ära arvasin, kuhu börs sihib.»

Ta hakkas uhkustama oma vaistuga, mille oli kujun-
danud kauaaegne ja tihe side börsiga. Jättis siis selle
jutu, et küsida:

«Kus sinu arvates rohkem õpib, kas ülikoolis või börsil?»

Ta lõug vajus veel madalamale ja irooniline avas nurgas laienes.

«Selge see, et börsil!» ütlesin ma veendunult. Selle eest pälvisin sooja käepigistuse, kui ta lahkus.

Niisiis, Guido mängis börsil! Kui olnuksin tähelepanekulikum, mõistnuksin seda juba varem, sest kui esitasin talle täpse registri päris märkimisväärsetest summadest, mida olime viimaste tehingute pealt teeninud, silmitses ta seda naeratades, kuid mõninga üleolekuga. Ta leidis, et selle raha teenimiseks olime pidanud tegema liiga palju tööd. Kusjuures — pange tähele — mõnekümne selletaolise tehinguga oleksime katnud eelmisel aastal saanud kahjumi. Ja mina olin alles paari päeva eest teda nii kiitnud! Mis ma pidin nüüd tegema?

Varsti tuligi Guido kontorisse ja ma andsin talle täpselt edasi, mis Nilini oli öelnud. Ta kuulas seda juttu sellise ärevusega, mis ei lasknud tal märgata, et olen ta börsil mängimisest nüüd teadlik, ja jooksis kohe minema.

Õhtul rääkisin sellest Augustaga, kes arvas, et Adat ei tohi häirida, aga sinjoora Malfentit tuleb tingimata hoiatada hädaohu suhtes, mis Guidot ähvardab. Minult palus ta, et teeksin kõik minust oleneva niisuguse meeletuse lõpetamiseks.

Valmistasin kaua ette kõnet, mida kavatsesin pidada. Lõpuks ometi võisin teostada oma soovi olla aktiivselt hea ja täita Adale antud lubadus. Teadsin, kustpoolt Guido tuleb kinni võtta, et teda kuuletuma sundida. Selgitasin talle, et iga ärimees, kes mängib börsil, toimib kerge-meelselt. Eriti aga selline ärimees, kel on seljataga niisugune bilanss.

Järgmisel päeval asusin asja juurde ja algul läks kõik ladusalt.

«Niisiis, sa mängid börsil! — Tahad sa vanglas lõpetada?» küsisin ma rangelt. Olin stseeniks ette valmistatud ja hoidsin igaks juhuks varuks avaldust, et lahkun kontoriga, kui ta ei jäta firma kompromiteerimist.

Ent Guido oskas mind kohe relvituks teha. Siiamaani oli ta seda saladuses pidanud, aga nüüd ladus ta mulle kõik puhtsüdamliku poisi siirusega välja. Ta oli hakanud tegelema mineraale kaevandavate kompaniide aktsiatega, ei tea mis maa omadega, ja need olid toonud talle juba

suurt kasu, et sellest piisaks peaaegu meie bilansi kahjumil katmiseks. Nüüd pole enam mingit riski ja ta võib mulle kõigest rääkida. Juhul, kui ta peaks seni teenitud kaotama, loobub ta lihtsalt mängimisest. Aga kui ta talle edasi naeratab, teeb ta esmajärjekorras korda need sissekanded, milles ta näeb ikka veel ohtu.

Mõistsin, et siin pole millegi üle vihastada, vaid tuleb koguni õnnitleda. Mis puutub arvepidamisse, siis ütlesin, et ta võib olla rahulik, sest kui käepärast on sularaha, saab ka kõige tülikama bilansi kergesti korda seada. Kui meie raamatutes on jälle taastatud Ada konto, nagu peabki olema, ja kui on vähenenud see, mida ma nimetan meie firma lahtiseks hauaks, see tähendab Guido konto, siis ei ole meie raamatupidamisel kusagilt midagi karta.

Pakkusin talle võimalust asi kohe korda teha ja börsioperatsioonid firma arvele kanda. Õnneks ei olnud ta nõus, sest muidu oleks minust saanud börsil mängiv raamatupidaja ja mulle oleks langenud märksa suurem vastutus. Nüüd aga kulgesid sündmused nii, nagu poleks mind olemaski. Ta lükkas mu ettepaneku tagasi kaalutlustel, millel oli isegi minu meelest põhi all: liiga kiiresti võlgu tasuda tähendab halba. Kõikide mängulaudade taga on levinud usk, et võõras raha toob õnne. Mina sellesse ei usu, aga kui mängin, ei jäta ma ühtki ettevõtte abinõu kasutamata.

Pärast heitsin endale kaua ette, et olin Guido teated vähimagi protestita vastu võtnud. Aga kui nägin, et samuti suhtub asjasse sinjoora Malfenti, kes rääkis, et temagi mees oskas börsil mängides teenida, hiljem ka Ada ise, kellelt kuulsin, et ta peab börsil mängimist üheks kaubandusharuks, sain aru, et selles suhtes ei ole mul endale midagi ette heita. Selleks et peatada Guido allavõetud kallakul pinnal, poleks piisanud minu protestid, see ei oleks avaldanud üldse mingit mõju, sest seda poleks toetanud ükski perekonnaliige.

Nii juhtuski, et Guido jätkas mängimist, ja kogu pere koos temaga. Ka mina lõin kampa, sest astusin sõbraliikseks, ehkki mõnevõrra imelikesse suhetesse Niliniga. Muidugi mõista ei talunud ma teda endist viisi ja pidasin teda nõmedaks ning ülbeks, aga Guido pärast, kes lootis temalt häid nõuandeid, oskasin nii hästi oma tõelisi tundeid varjata, et ta jäi uskuma, nagu oleksin ta sõber. Ma ei eita, et olin tema vastu armastusväärne ka seepärast,

et tahtsin pääseda ebameeldivast tundest, mida aratas minus ta vaenulikkus ja mida rõhutas eriti too irooniline muie, mis ta inetult näolt ial ei kadunud. Aga mu viimane kus ei läinud kaugemale käe sirutamisest, kui me kohtusime, ja tervitusest, kui ta tuli või läks. Tema seevaat oli kehastunud armastusväärus ja ma ei osanud tema teenetest ära ütelda, vaid võtsin neid tänuga vastu, mis õieti ongi kõige suurem armastusväärus, millega selles maailmas võib arvestada. Ta muretses mulle salakaubana hangitud sigarette ja võttis minult ainult nii palju, kui nad talle endale maksma olid läinud, see tähendab väga vähe. Kui ta oleks mulle sümpaatsem olnud, oleks ta võinud viia mind selleni, et oleksin hakanud talle tasuma samasuguste teenetega, aga nii kaugele ei langenud ma juba sellepärast, et ei tahtnud teda enda juures veelgi sagedamini näha.

Niigi nägin teda ülearu tihti! Ta istus meie kontoris tundide viisi, ehkki — seda oli kerge kindlaks teha — ei olnud üldse Cärmenisse armunud. Ta tuli mulle seltaike. Nähtavasti oli ta endale sihiks seadnud valgustada mind poliitikas, milles tal tänu börsile olid suured teadmised. Nii pajatas ta suurriikidest, kes täna üksteisel kätt suruvad, homme aga vastamisi kõrvakiile jagavad. Ma ei teadnud, kas ta ka tulevikusündmusi täpselt ette nägi, sest antiipaatiast tema vastu ei kuulunud ma teda kunagi. Ma arvasin ainult kretiini stereotüüpse naeratuse näole. Meievaheline arusaamatus tekkiski vist selle naeratuse valest tõlgitsemisest, sest ta pidas seda imetluse märgiks. Kuid selles polnud mina süüdi.

Mul jäid meelde ainult need asjad, mida ta iga päev kordas. Ka oli mul võimalus märgata, et ta on kaunis kahtlast meelt itaallane, sest tema arvates oli Triestele tulusam jääda Austria alla. Ta jumaldas Saksamaad, eriti saksa ronge, mis ülima täpsusega liikusid. Omal viisil oli ta sotsialist, sest tema arvates ei pidanud üksikisikul olema rohkem varandust kui sada tuhat krooni. Ma ei hakanud naerma ka sel päeval, kui ta Guidoga vesteldes tunnistas, et tal on täpselt sada tuhat, mitte krossigi rohkem. Ma ei hakanud naerma ega küsinud, kas ta muudab oma seisukohta, kui tal õnnestub rohkem teenida. Meie vahekord oli tõepoolest kummaline. Ma ei saanud naerda ei koos temaga ega tema üle.

Kui ta ladus välja mõne oma sententsidest, ajas ta end

oma tugitoolis nii sirgu, et tema pilk püsis laes, minu poole aga oli pööratud ainult see näoosa, millel oli too samurgapilu. Ent tolle piluga ta nägi! Mõnikord tahtsin ta poosi ära kasutada, et millestki muust mõelda, aga ta hütas mind kohe korrale ja nõudis tähelepanu:

«Kas sa kuulad ka või ei?»

Pärast oma kena avameelsuspuhangut ei rääkinud Guido tülkk aega äriasjadest. Üht-teist teatas mulle algul kuni, aga ka tema muutus hiljem reserveeritumaks. Et Guido mängimist jätkab, seda kuulsin Adalt eneselt.

Kui ta koju tagasi jõudis, leidsin ta jälle olevat inetumaks läinud. Nüüd oli ta pigem puhitunud kui tüsenevad. Barnad olid taas nähtavale ilmunud, aga põsed olid nagu varemgi kohalt ära ja tegid ta näo kandiliseks. Silmad olid endist viisi pungis. Minu imestus aga oli suur, kui Guido ja teised, kes teda külastasid, kinnitasid, et ta läheb iga päevaga tugevamaks ja paraneb jõudsalt. Ent naise tervis tähendab eelkõige ta ilu.

Ada poolt ootas mind veel üks üllatus. Ta tervitas mind südamlikumalt, aga mitte südamlikumalt kui Augustat. Meie vahel ei olnud enam mingisugust saladust, ja muidegi oli ta juba unustanud, kuidas ta nuttis, meenutades kannatusi, mis ta mulle oli toonud. Seda parem! Viimaks oli ta unustanud ka oma õigused minu suhtes! Olin lihtsalt tema hea õemees ja ta armastas mind ainult sellepärast, et leidis minu ja mu abikaasa vähekorra muutumatuna, mis oli Malfentide perekonna imetlusobjekt.

Ühel päeval tegin avastuse, mis mind ennastki üllatas. Ada pidas end ikka veel kauniks! Seal kaugel, kodunt eemal järve ääres, lipitseti tema ümber ja paistis, et ta on oma menu üle uhke. Arvatavasti liialdas ta sellega kiitides, vähemasti näis mulle ülepakutuna väide, et ta pidanud suvituskohast lahkuma, et pääseda ühe armunud tüütavast jälitamisest. Arvan, et selles võis osalt tõtki olla, sest neile, kes teda varem ei tundnud, ei paistnud ta vist nii inetuna. Aga nende silmadega, selle jume ja näo-avaaliga ei saanud teda ka ilusaks pidada. Meile näis ta inetum kui teistele, sest meil oli meeles, missugune ta varem oli, ja meil oli kergem märgata seda hävitustööd, mis haigus tema kallal oli teinud.

Kord palusime tema ja Guido õhtuks meile. See oli väga kena ajaviiteõhtu, mõnus perekondlik koosviibi-

mine, mis tundus nagu meie nelja kihlusaja jätkuna. Ainult Ada juuksed ei helkinud nüüd enam.

Lahkumisel aitasin Adale mantlit selga ja jäin temaga viivuks üksi. Kohe tekkis mul meie suhetest jälle teine moodi ettekujutus. Nüüd olime üksi ja võisime vist teineteisele seda öelda, mida me teiste juuresolekul poleks tahtnud puudutada. Talle mantlit hoides kaalusin mõttes, mida nimelt, ja lõpuks leidsingi.

«Kas sa tead, et ta mängib nüüd börsil?» küsisin ma mureliku häälega. Mõnikord kahtlen, kas ma ei tahtnud talle nende sõnadega mitte meie viimast kohtumist meenutada, millest ma lootsin, et see ei ole tal täielikult meelest läinud.

«Tean küll,» vastas ta naeratades. «Seda teeb ta hästi. Räägitakse, et ta olevat sellel alal üsna tubli.»

Seepeale hakkasime mõlemad naerma, mina koguni valjusti. Tundsin, et minult on langenud igasugune vastutus. Väljudes sosistas ta:

«Kas see Carmen töötab ikka veel teil?»

Aga ma ei saanudki vastata, sest ta jooksis minema. Meie vahel ei olnud enam minevikku. Oli ainult Ada armukadedus. See oli küll niisama elav nagu meie viimasel kohtumisel.

Praegu minevikule tagasi mõeldes leian, et oleksin pidanud juba tükk aega varem, enne kui mulle sellest avalikult teatati, ise märkama, et Guido hakkab börsil kaotama. Kadus too võidutsev ilme, mis ta nagu pikemat aega oli valgustanud, ta hakkas jälle kangesti muretsema meie ebaõigesti lõpetatud bilansi pärast.

«Mille pärast siin muretseda?» küsisin ma oma lihtsameelsuses. «Sul on ju taskus summa, mis seab meie sissekanded tegelikkusega täielikku vastavusse. Niisuguse raha omanikuna vanglasse ei minda!»

Nagu hiljem kuulsin, oli tal juba siis tühi taskus.

Olin nii kindel, et Guido kõnnib Fortuuna käevangus, ega pidanud seepärast arvestamisväärselt neid paljusid endeid, mis mind muidu oleksid aidanud tõeni jõuda.

Ühel augustikuu õhtul vedas ta mind uuesti kalale. Oli peaaegu täiskuu ja selles helkjas valguses oli vähe lootust midagi õnge otsa saada. Guido püsis kangekaelselt oma tahtmise juures ja veenis mindki, et merel leiame vähemalt kuumuse eest kaitset. Tegelikult me sealt muud ei saanudki. Juba esimese katse järel jätsime sööda õnge

otsa panemata ja lasksime õngenööri del kiiluvees lohi-pada. Luciano võttis kursi avamerele. Kindlasti ulatus puuvalgus ka merepõhja, teritades suuremate mereasustuse nägemist, nii et need püüinistest ettevaatlikult meeda ujusid; nägijateks muutusid ka väikesed, kes said võimaluse näkkida sööta, ilma et nad oma tillukese suuga kooksu otsa oleksid jäänud. Nii et meie söödad läksid ainult väikestele risukaladele kostiks.

Guido heitis pikali ahtrisse, mina asusin vööri. Mõne aja pärast sosistas ta:

«Imelikult nukraks teeb see kuupaiste!»

Seda ütles ta vist sellepärast, et valgus ei lasknud tal minna. Mina ei kostnud midagi, esiteks, et talle nõustumisega heameelt teha, ja teiseks, et tühise vaidlemisega mitte rikkuda pidulikku vaikust, milles me aeglaselt edasi loovisime. Aga Luciano vaidles vastu, et temale see valgus meeldib. Ja kui Guido ka selle peale midagi ei öelnud, otsustasin Luciano ise vaikima sundida ja väitsin, et muidugi on see valgus nukrakstegev, sest tema tõttu hakkame nägema maailma asju. Peale selle takistab ta kalastamist. Luciano puhkes naerma ja pidas suu.

Vaikisime kõik tükk aega. Haigutasin paar korda otse kuule näkku ja hakkasin juba kahetsema, et olin lasknud end sellesse paati meelitada.

Ootamatult küsis Guido:

«Sina oled keemik — ütle mulle, mis on tõhusam, kas puhas veronaal või veronaal naatriumiga?»

Tõtt öelda ma ei teadnudki, et on olemas veronaal naatriumiga. Ei saa ju nõuda, et keemik kõike peast teaks. Ma tunnen keemiat nii palju, et oskan leida oma raamatutest vajalikku informatsiooni ja toetada arutlust mulle tundmatutest asjadest nagu selgi juhul.

Naatriumiga? Kõigil on ju teada, et naatriumiühendid on kõige kergemini assimileeruvad. Ja sellega seoses tuli mulle meelde — meenutasin seda Guido jaoks enam-vähem täpselt — sellele elemendile pühendatud hümn, mille esitas omal ajal üks minu professoreid. See oli ka ainuke tema loeng, millest ma osa võtsin. Naatrium olevat sõiduk, millesse istuvad kõik teised elemendid, kui on vaja kiiresti liikuda. Professor tuletas meile meelde, kuidas naatriumkloriid ühest organismist teise üle läheb ja länu oma kõrgele erikaalule maa kõige sügavamasse kohta — merre — koguneb. Ma ei tea, kas mul õnnestus

oma professori mõtet täpselt edasi anda, aga tol hetkel selle naatriumkloriidi ääretu varamu ees rääkisin naatriumist suurima lugupidamisega.

Mõninga kõhklemise järel küsis Guido:

«Nii et kui keegi tahaks surra, peaks ta sisse võtma veronaali naatriumiga?»

«Jah,» vastasin ma.

Siis tuli mulle veel meelde, et on juhtumeid, kus enesetapmist on vaja simuleerida, ja lisasin, ilma et oleksin kohe märganud, et meenutan Guidole ühte ta elu eba-meeldivat episoodi:

«Järelikult peaks see, kes ei taha surra, võtma puhaat veronaali.»

Guido küsimused veronaali kohta oleksid pidanud mind mõtlema panema. Aga ma ei taibanud ikka veel midagi, olles täielikult hõivatud naatriumist. Mõne päeva pärast võisin esitada Guidole juba uusi tõendeid naatriumi nendest omadustest, millest olin rääkinud: ka amalgaamide puhul — need pole ju midagi muud kui kahe keha kirklik embus, mille ajal need kehad kas sulavad ühte või üks neelab teise — lisatakse nende moodustumise kiirendamiseks elavhõbedale naatriumi. Naatrium on vahendajaks kulla ja elavhõbeda vahel. Aga Guido ei tundnud enam huvi veronaali vastu ja praegu arvan, et tolleks korraks olid ta asjad börsil paranenud.

Üheainsa nädala jooksul käis Ada tervelt kolm korda kontoris. Alles pärast teistkordset käiku taipasin, et tal on vaja minuga rääkida.

Esimesel korral sattus ta kokku Niliniga, kes katsus mind järjekordselt valgustada. Ada istus terve tunni, oodates, et Nilini ära läheks, aga tegi ränga vea teda kõnetades, millest Nilini järeldas, et võib kohale jääda. Pärast esitlemist ohkasin kergendatult, sest Nilini suunurga pilu ei olnud enam minu poole pööratud. Nende vestlusest ma osa ei võtnud.

Nilini osutus isegi teravmeelseks ja üllatas Adat teatega, et Tergesteol armastatakse samuti keelt peksta nagu mõne daami salongis. Tema arvates oli vahe ainult selles, et börsil on inimesed paremini informeeritud kui kusagil mujal. Ada leidis, et Nilini laimab naisi, ja väitis, et tema isegi ei tea, mida tähendab tagarääkimine ning keelepeks. Seal segasin end nende jutusse vahele ja kinnitasin, et meie mitmeaastase tutvuse jooksul ei ole ma kordagi

kuulnud tema suust midagi, mis kas või kaugeltki meelelutsuks laimu. Ütlesin seda naeratades, sest mulle tundus, et teen talle sellega etteheite. Ada ei peksnud keelt lihtsalt sellepärast, et teiste inimeste asjad teda üldse ei huvitanud. Algul, täie tervise juures, mõtles ta üksnes oma asjadele, aga kui haigus kallale tuli, jäi tal vabaks ainult tilluke sopike, ja sellegi hõivas armukadedus. Nõnda oli ta kõige puhtakujulisem egoist, kuid kõigest hoolimata võttis ta minu õienduse vastu nagu tunnustuse.

Nilini tegi näo, nagu ei usuks ta ei teda ega mind. Ta ütles, et tunneb mind juba aastaid ja leiab, et olen väga lihtsameelne. See lõbustas nii mind kui Adat. Seevastu ei meeldinud mulle sugugi, kui ta — esmakordselt kolmanda isiku juuresolekul — teatas, et olen üks ta parimaid sõpru ning seepärast tunneb ta mind läbi ja lõhki. Ma ei sõandanud vastu vaielda, ent see jultunud väide riivas mu tundeid, otsekui oleksin neiu, keda avalikult kolvatutes eluviisides süüdistatakse.

Ma olevat nii naiivne, pajatas Nilini, et Ada võivat naistele omase kavalusega minu juuresolekul mu üle keelt peksta, ilma et ma sellest aru saaksin. Mulle tundus, et need kahtlased komplimendid lõbustavad Adat, aga hiljem sain teada, et ta laskis Nilinil rääkida lootuses, et too end varsti tühjaks lobiseb ja ära läheb. Aga tal tuli kaua oodata.

Kui Ada teist korda tuli, olime kontoris Guidoga kahekesi. Siis lugesingi Ada näost kärsitust ja taipasin, et ta otsib kokkusaamist minuga. Kuni ta kolmanda tulekuni lohutasin end tavaliste illusioonidega. Muidugi ei palunud ta minult armastust, kuid ikkagi tahtis ta minuga liiga sageli nelja silma alla jääda. Meestel on raske mõista, mida naised tahavad, seda enam, et nad seda sageli isegi ei tea.

Ada jutust ei paistnud vähimalgi määral, et tal on minu vastu mingi uus tunne tekkinud. Vaevalt sai ta mõne sõna öelda, kui tal hää erutusest katkes, aga see polnud minu pärast. Ta tahtis lihtsalt teada, miks ei ole Carmenit ikka veel vallandatud. Rääkisin talle kõik, mis teadsin, kaasa arvatud meie katse sokutada teda Olivi juures vabanenud kohale.

Ada rahunes kohe, sest kõik, mis ma rääkisin, vastas täpselt sellele, mida Guidogi oli öelnud. Pärast sain teada, et armukadedushood käisid tal peal perioodiliselt. Need

tekkisid ilma nähtava põhjuse ja vaibusid vahel ühes ainsa sõna mõjul, mis suutis teda veenda.

Ta esitas mulle veel kaks küsimust: kas sellele naisele on tõesti raske kohta leida ja kas Carmen perekeskond on tõesti säärases olukorras, et sõltub tütre teenistusest?

Seletasin talle, et Triestes on naisel tööpoolest raske kontoris tööd leida. Mis teise küsimusse puutub, siis ei saanud ma talle midagi öelda, sest ma ei tundnud Carmen perekeskonnast mitte kedagi.

«Guido soovastu tunneb tervet ta peret,» sosistas Ada vihaselt, ja taas veeresid tal pisarad mööda põski.

Hüvastijätuks surus ta mul kätt ja tänas. Läbi pisarate naeratades ütles ta, et teab, et võib minuga arvestada. Ta naeratus meeldis mulle, sest see ei olnud kindlasti määratud õemehele, vaid sellele, keda sidus temaga ühine saladus. Tahtsin talle rõhutada, et olen seda naeratust pälvinud, ja sosistasin:

«See, mida ma Guido juures kõige rohkem kardan, ei ole Carmen, vaid börsil mängimine.»

Ada kehtas õlgu:

«Sellel pole tähtsust. Rääkisin emaga. Ka meie isa mängis börsil ja teenis seal hulga raha.»

Tema vastusest segadusse aetuna jätkasin siiski:

«Ja mulle ei meeldi Nilini. See ei vasta tõele, et me oleme sõbrad.»

Ta vaatas mulle üllatunult otsa:

«Mulle paistab, et ta on korralik inimene, ja ka Guidole meeldib ta. Arvan, et Guido on nüüd oma äriajades palju ettevaatlikum.»

Olin kindlalt otsustanud Guidost mitte midagi halba rääkida ja vaikisin. Kui üks jäin, ei mõtelnud ma enam Guidole, vaid iseendale. Võib-olla oli see hea, et Adast sai lõpuks ainult mu sugulane ja ei keegi muu. Ta ei töötanud armastust ega ähvardanud sellega. Mitu päeva tormasin mööda tänavaid ringi, rahutu ja endast väljas. Ma ei saanud endast aru. Miks tundsin end jälle nõnda, nagu oleks Carla mind äsja hüljanud? Midagi uut ei olnud ju juhtunud. Kätt südamele pannes arvan, et minus on alati elanud seiklusiha või igatsus mõne sekelduse järele, mis seiklust meenutaks. Ent minu suhteid Adaga ei komplitseerinud enam miski.

Ühel päeval pidas Nilini mulle oma tugitoolist tavaliisest pikema jutluse: silmapiirile kogunevad pilved, raha-

kurss peab tõusma. Börs on korraga küllastunud ega saa rohkem endasse imeda.

«Viskame sinna naatriumi!» tegin ettepaneku.

Minu vahemärkus ei meeldinud talle, aga ta ei tahtnud minuga õiendada ja laskis selle kõrvust mööda; maailmaturul on raha ootamatult vähemaks jäänud, seetõttu kurss tõusebki. Ta paneb üksnes imeks, et see juba nüüd juhtus, sest tema arvates võinuks see toimuda alles kuu aja pärast.

«Mis siin muud arvata, kui et raha saadeti Kuule!» ütlesin ma.

«Need on tõsised asjad ja naerda pole siin midagi,» kinnitas Nilini ikka lakke vahtides. «Nüüd siis selgub, kellel on tõeline võitlejahing ja kes laseb end esimese hoobiga jalust maha lüüa.»

Nõnda nagu ma ei mõistnud, miks maailmas raha äkki vähemaks jäi, nõnda ei taibanud ma sedagi, et Nilini pidas silmas Guidot, kui ta rääkis võitlejatest, kelle võimed nüüd proovile pannakse. Olin niivõrd harjunud ennast ta jutluste vastu tähelepanematusena kaitsma, et seegi läks mul kõrvust mööda, kuigi ma seda kuulsin.

Mõni päev hiljem laskis Nilini teist muusikat kuulda. Tuli ilmsiks uus fakt: ta oli avastanud, et Guidol ajab äriasju veel üks maakler. Ärritatud toonil protesteeris ta ja väitis, et pole millegagi Guido vastu patustanud ja on ka saladust pidanud. Selle kohta nõudis ta minult kinnitust. Kas ta pole varjanud Guido äriasju isegi minu eest, kuigi olen ta parim sõber? Nüüd tunneb ta end igasugustest kohustustest vabana ja võib kõigi kuuldes teatada, et Guido on täielikult põhja kõrbenud. Nende tehingute suhtes, mis on sõlmitud tema vahendusel, võib ta garanteerida, et juba olukorra esimese, olgu või väikesegi paranemise puhul saab katastroofi pidurdada ja rahulikult paremaid aegu ootama jääda. Aga et Guido juba esimese tõrke korral sellise sigadusega hakkama saab, see on ennekuulmatu.

Mis veel Adast rääkida! Nilini armukadedus oli tõesti ohjeldamatu. Tahtsin temalt asja kohta täpsemaid teateid kuulda, aga ta lõi oma vihas aina rohkem lõkkele ja jähvatas äbaõiglusest, mis talle osaks saanud. Sellepärast, vastupidi esialgsele kavatsusele, ei jõudnudki ta mulle midagi ära rääkida.

Pärast lõunat leidsin Guido kontorist. Ta lamas soh-

val — imelikus une ja meeleheite vahelises seisundis. Küsisin:

«Kas oled nüüd täiesti põhja kõrbenud?»

Ta ei vastanud kohe. Kõigepealt võttis ta ära käe, millega oli varjanud oma kuhtunud nägu, ja küsis siis:

«Oled sa kunagi näinud minust veel õnnetumat inimest?»

Pani jälle käe näo ette, keeras end selili ja sulges silmad. Näis, nagu oleks ta mu juuresoleku unustanud.

Mul polnud teda millegagi lohutada. Mind lihtsalt solvas, et ta pidas end maailma kõige õnnetumaks inimeseks. See polnud isegi liialdus, see oli otsast lõpuni vale. Ma oleksin teda aidanud, kui oleksin mõistnud midagi ette võtta, aga teda lohutada oli mul võimatu. Minu meelest ei vääri lohutamist isegi palju õnnetumad ja palju süütumalt õnnetud inimesed kui Guido, sest muidu ei oleks elus kohta ühelgi teisel tundel, ja see läheks väga igavaks. Looduse seadus ei anna meile õigust õnnele, vaid näeb ette õnnetusi ja kannatusi. Tarvitseb ainult toidupala maha panna, kui kohe jooksevad kõikjalt kokku parasiidid, ja kui neid peaks vähe olema, siis hakkavad nad kiiresti paljunema. Tihtipeale ongi ninaesine napp ja varsti ei piisa sellest üldse, sest loodus ei kalkuleeri, vaid eksperimenteerib. Kui toidust puudu tuleb, peab tarbijate arv suuremise läbi kahanema, ja sellele eelnevad paratamatult kannatused, nii et tasakaal mõneks ajaks taastub. Milleks siis kurta? Ja ometi nurisevad kõik. Need, kes pole jõudnud saagist midagi endale nap-sata, surevad ebaõiglusest kisendades, kuna need, kel oma jagu käes, leiavad, et neil oli õigus palju suurema pala peale. Miks ei sure ega ela nad vaikides? Ja vastupidi: kui hea on näha nende rõõmu, kes on osanud saagist lõviosa endale haarata; kuidas see rõõm end aplaudside saatel ning päikesesäras teistele näitab! Ainuke vastuvõetav kisa on võidukisa.

Aga Guido! Tal puudusid kõik eeldused vara soetada või seda vähemalt säilitadagi. Ta tuli mängulaua tagant ja nuttis sellepärast, et oli kaotanud. Ta ei osanud isegi väärilikalt, džentelmenlikult käituda, teda oli lihtsalt paha vaadata. Sellepärast, ja ainult sel põhjusel, ei leidnud ma eneses kaastunnet just siis, kui Guido seda kõige rohkem vajab ja minult ootas. Ei aidanud siin isegi mu mitmed ja mitmed iseendale antud töötused.

Vahepeal oli Guido hingamine ühtlasemaks ja pahisevamaks muutunud. Ta magas! — Kui vähe mehisust oli tal õnnetuse korral! Tal oli saak nina eest ära võetud, tema aga pani silmad kinni, vist selleks, et vähemalt unes aaha, et see veel talle kuulub. Selle asemel et silmi lahti hoida ja ringi vaadata, kas ei annaks kusagilt tükikest kahmata.

Mind hakkas äkki huvitama, kas Ada ongi teadlik tema meest tabanud krahhist. Küsisin seda valju häälega. Guido võpatas ja tal võttis enne aega, kuni ta jõudis taas meenutada oma õnnetust, mida ta nägi nüüd järsku kogu suuruses.

«Ei,» sosistas ta ja sulges silmad.

Kahtlemata on kõigil, keda on tabanud ränk löök, kaduvus magama jääda. Uni taastab jõudu. Seisin mõne aja tema juures ja pidasin aru. Kuidas sain ma teda aidata, kui ta magas? Praegu polnud aeg magamiseks. Haarasin tal järsult õlast ja raputasin teda:

«Guido!»

Ta oli tõepoolest maganud. Nüüd vaatas ta mulle une-egaste silmadega otsa ega tundnud mind kohe ära. Siis küsis:

«Mis sa tahad?» Ja seejärel, juba vihastades, kordas: «Mida sa õieti tahad, küsin ma?»

Tahtsin teda aidata, muidu ei oleks mul õigust olnud teda äratadagi. Ka mina vihastasin ja karjusin, et praegu pole aeg magada, sest on vaja kiiresti otsustada, kuidas asja parandada. Oli vaja ühiselt arvutada ja kõik nii tema siinse kui ka Buenos Airese perekonnaga läbi arutada.

Guido tõusis istukile. Pärast seesugust äratamist ei olnud ta veel lõplikult toibunud. Siis ütles ta kibestunult:

«Oleksid paremini teinud, kui oleksid mind magada lasknud. Kes mind sinu arvates nüüd aitama hakkab? Kas sul on meelest läinud, kui kaugele ma pidin tookord minema, et kiskuda neilt need närused krossid, mida mu päästmiseks vaja oli? Nüüd on tegemist tunduvalt suuremate summadega. Kelle poole ma peaksin sinu arvates pöörduma?»

Vähimagi halastuseta, isegi vihasena, et olen sunnitud talle raha andma ja enda ning oma perekonna vajadusi piirama, hüüdsin:

«Ja mina? — Kas mind polegi olemas?» Ihnsus sundis mind juba päris alguses annetuse suurust vähendama.

«Aga Ada? Ja ämm? Kas me ei saaks sinu päästmiseks ühineda?»

Ta tõusis püsti ja tuli minu poole ilmse kavatsusega mind kaisutada. Aga just seda ma ei tahtnud. Talle alati pakkudes oli mul nüüd õigus teda noomida ja ma kasutasin seda õigust suu puhtaksütlemiseks. Heitsin talle ette ta praegust abitust ja varasemat upsakat enesekindlust, mis viiski laostumiseni. Ta tegutses omapead ja kellegagi nõu pidamata. Kui palju kordi olin püüdnud tema äriajadest informatsiooni saada, et teda spekulatsioonist tagasi hoida ja päästa, aga ta oli keeldunud mulle vastamast, usaldades ainult Nilinit!

Siinkohal muigas Guido, muigas tõesti, see hädavärs! Ta ütles, et juba kaks nädalat ei tööta ta Niliniga, sest talle näib, et selle lõust toob talle õnnetust.

Uni ja see muie iseloomustasid Guidot täielikult: ta rikkus elu kõigil, kes teda ümbritsesid, ja muigas ka veel pealekauba. Võtsin range kohtuniku hoiaku, sest kui tahtsin Guidot päästa, pidin ta ümber kasvatama. Tahtsin teada, kui palju ta on kaotanud, ja mind vihastas väga, kui ta ütles, et ei tea seda täpselt. Vihastasin veel rohkem, kui ta nimetas suhteliselt tagasihoidliku arvu ja kui kohe selgus, et see on ainult summa, mis tuleb välja maksta esimesel likvidatsioonil selle kuu viieteistkümnendal, milleni oli ainult kaks päeva. Mis kuu lõppu puutus, siis kinnitas Guido, et selleni on veel hulk aega ja et asjad võivad vahepeal muutuda. Rahapuudus maailmaturul ei saa ju igavesti kesta.

Karjusin talle vastu:

«Kui kogu maailmas on rahapuudus, millest sa siis veel loodad, et see raha võiks sulle taevast sülle sadada?» Lisasin, et börsil mängida ta enam ei tohi. Ta ei tohi riskida ja niigi suurt kaotust veelgi suurendada. Ütlesin ka, et kahju, mis ta on saanud, jagame neljaks ja katame koos — mina, tema (see on ta isa), sinjoora Malfenti ja Ada —, et seejärel hakkame jälle tegelema kaubandusega, mis on vaba igasugusest riskist, ja et ma ei soovi enam meie kontoris näha Nilinit ega mõnda teist börsimaaklerit.

Ujedalt palus ta, et ma ei karjuks, sest naabrid võiksid meid kuulda.

Pidin tublisti pingutama, et rahuneda, ja see läks mul

ka korda, kuigi jätkasin summutatud häälega ikkagi ta äärmist ja noomimist. Tema krahh on tõeline kuri- tegi. Peab olema lausa idioot, et niivõrd täbarasse olukorda sattuda. Minu arvates on otse hädavajalik, et ta sellest põhjalikult õppust võtaks.

Siinkohal vaidles Guido mulle ettevaatlikult vastu. Kas meist pole börsil mänginud? Kas või meie äi, soliidne arimees, kelle elus ei läinud päevagi mööda ilma ühe või teise tehinguta. Ja edasi — ta teab, et ka mina olen börsil mänginud.

Vaidlesin vastu, et mängimise ja mängimise vahel on vahe. Tema riskis börsil kogu oma varandusega, mina ühe kuu sissetulekuga.

Mulle jättis väga ebameeldiva mulje, et Guido püüdis vastutust lapsikult teise kaela veeretada. Ta väitis, et Nilini oli sundinud teda vastu tema tahtmist mängima, lootades talle suurt võitu.

Naersin ja pilkasin teda. Milleks süüdistada Nilinit — temal olid omad eesmärgid! Ja pealegi, kui ta Nilinist oli lahti öelnud, kas ei tormanud ta oma panuseid suurendama teise maakleri vahendusel? Ta oleks võinud uhkel- dada uue tutvusega ainult sel juhul, kui oleks tema abil ja Nilini teadmata hakanud mängima väiksemate panus- tega. Asja parandamiseks ei piisa maakleri vahetamisest ja sama tee jätkamisest, kus teda ebaõnn jälitas. Siin palus ta ennast rahule jätta ja tunnistas nuuksudes, et on süüdi.

Lõpetasin etteheited. Nüüd äratas ta minus tõepoolest kaastunnet ja ma oleksin teda koguni kaisutanud, kui ta oleks lasknud. Ütlesin talle, et hakkan kohe tema jaoks raha otsima ja võtan enda peale ka läbirääkimised äärmaga. Tema hooleks jääb Adalt nõusolek saada.

Mu kaastunne kasvas veelgi, kui ta tunnistas, et meel- samini räägiks ta äärmaga, aga Adaga rääkimine ajab talle lihtsalt hirmu peale.

«Sa ju tead, missugused need naised on! Nad ei saa äri- asjadest aru või saavad aru ainult nendest, mis on hästi lõppenud!» Ta ei kavatsenud Adaga üldse rääkida ja palus sinjoora Malfentit, et see Adat kõigest informeeriks.

See otsus tõi talle tunduvat kergendust ja me tulime koos välja. Vaatasin, kuidas ta minu kõrval noruspäi astus, ja kahetsesin, et olin teda nii toorelt kohelnud. Aga kuidas ma sain teisiti toimida, kui ma teda armastasin?

Tal tuli aru pähe võtta, kui ta ei tahtnud lõplikult laastuda! Ja missugused võivad siis olla ta suhted naisega, kui ta kardab temaga rääkida!

Vahepeal sai ta siiski sellega hakkama, et jõudis mind jälle välja vihastada. Teel olles hakkas ta täpsustama tegevusplaani, mis oli talle algul väga meeldinud. Vahe sellest, et ta ei räägi ise naisega, ta teeb koguni nii, et si puutu temaga täna õhtul üldse kokku ja sõidab parema kohe jahile. Teinud selle otsuse, muutus ta tuju täiesti pilvituks. Paistis, nagu oleks talle küllalt juba väljavahet test pääseda vabasse loodusse, eemale kõigist muremõtetest, et saada ilme, mis võib olla inimesel, kes ongi vabas õhus ja naudib seda täie rinnaga. Olin nõrдинud! Selle sama ilme ja hoiakuga oli ta võimeline tagasi pöörduma börsile ja alustama taas mängu, pannes kaardile enda ja minu perekonna varanduse.

Ta ütles:

«Tahaksin lubada endale veel selle viimase meelelahutuse ja kutsun sind kaasa, aga tingimusel, et sa ei poeta sõnakestki tänase päeva sündmustest.»

Siiani oli ta rääkinud naeratades. Kuid nähes minu tõsist nägu, tõmbus ka tema tõsiseks ja lisas:

«Sa näed ju ise ka, et pärast säärast hoop on mul vaja hinge tõmmata. Siis on mul kergem asuda oma kohale edasises võitluses.»

Ta hääles oli varjatud erutust, mille ehtsuses mul polnud põhjust kahelda. Seepärast sain oma nõrdimusest jagu ja lasksin seda paista ainult sellega, et keeldusin ta kutset vastu võtmast. Ütlesin, et pean jääma linna vajalikku rahasummat hankima. See oli minu poolt juba kenake etteheide! Mina, kõiges süütu, jäin oma kohale, kuna tema, kes oli süüdi, läks meelt lahutama.

Jõudsime sinjoora Malfenti maja ette, Guido ei saanud enam tagasi rõõmu eelseisvast meelelahutusest, ja niikaua kui me koos olime, väljendas ta nägu piina, mille olin sinna tagasi mananud. Enne lahkumist aga leidis ta võimaluse südant kergendada, ilmutades sõltumatust, ja nagu mulle tundus, ka meelehärmi. Ta ütles, et paneb tõesti imeks minus sellist sõpra leides. Ta koguni kõhkleb, kas ta tohib seda ohvrit vastu võtta, mida ma kavatsen tema heaks tuua, ja loodab (just loodab!), et ma mõistan — ta ei taha mind selle lubadusega kuidagi siduda. Olen vaba otsustama, kas annan talle raha või mitte,

Arvan, et punastasin. Püüdes segadusest üle saada, ütlesin talle:

«Kust sa võtad, et võiksin meelt muuta, kui mõne minuti eest pakkusin sulle abi omal algatusel, ilma et oleksin ära oodanud, kuni sa minult seda paluma hakkad?»

Ta vaatas mind kahevahel olles ja ütles siis:

«Kui sa seda just tahad, siis loomulikult võtan ma su abi vastu ja olen sulle selle eest tänulik. Aga me teeme lepingu täiesti uutel alustel, et kummalegi kuuluv osa oleks kummagi nimel. Kui peaksime uuesti tööd alustama ja sa selles kaasa tahad lüüa, pead sa ka palka saama. Rajame uue firma täiesti uuel baasil. Sel juhul poleks karta pahandusi, mis ähvardavad meid esimesel aastal saadud kahjumi kinnimätsimise pärast.»

Vastasin:

«Sellel kahjumil pole praegu mingit tähtsust, viska see peast välja. Nüüd katsu ämm enda poole võita. Praegu on tähtis ainult see ja ei miski muu.»

Sellega lahkusimegi. Usun, et muigasin lihtsameelsuse üle, millega Guido oma kõige varjatumad tunded paljastas. Oma pika kõne pidas ta mulle ainult selleks, et tal mu annetust vastu võttes poleks vaja tänulikkust avaldada. Aga ma ei pretendeerinudki sellele. Mulle piisas teadmiseast, et ta võlgneb tänu just minule.

Muide, temast lahkudes hakkas ka minul kergem, justkui oleksin lõpuks värске õhu kätte pääsenud. Tunnetasin jälle vabadust, mille mult olid võtnud lubadused teda kasvatada ja heale teele juhtida. Tegelikult on kasvataja rohkem kammitsetud kui kasvatatav. Olin kindlalt nõuks võtnud talle see raha muretseda. Loomulikult ei oska ma öelda, kas tegin seda armastusest tema või Ada vastu või tahtsin lihtsalt vabastada end sellest väikesest vastutusest, mis lasus minul seoses tema kontoris töötamisega. Lühidalt, otsustasin osa oma varandusest ohverdada ja meenu-tan seda päeva oma elus siia maani suure rahuldustundega. See raha päästis Guido ja kindlustas mulle südame- rahu.

Täiesti rahunenud, jalutasin kuni õhtuni ja lasksin mööda aja, mis kulunuks Olivi leidmiseks börsil. Temata poleks ma nii suurt summat kokku saanud. Siis aga mõtlesin, et asi polegi nii pakiline. Minu käsutuses oli teatud rahasumma ja sellest piisas esialgu, et võtta osa sisse-

maksust, mis pidi toimuma viieteistkümnendal kuupäeval. Raha, mida läheb vaja kuu lõpuks, võin muretseda hiljem.

Sel õhtul ei mõtelnud ma enam Guidole. Hiljem, kui lapsed olid juba magama pandud, tuli küll mitu korda tahtmine jutustada Augustale Guido finantskrahhist ja kahjumist, mis langeb osaliselt ka minu kanda, aga seal otsustasin tulikatest vaidlustest hoiduda ja lükkasin Augusta keelitamise selle ajani edasi, kui küsimus on juba terve perekonna poolt otsustatud. Pealegi — kui juba Guido lubas endale meelelahutust, siis oluks minul mõtetu ennast piinata.

Magasin suurepäraselt ja läksin hommikul kontoris, taskus väheldane rahapakk (seal oli Carla poolt kunagi tagastatud ümbrik, mida ma olin siamaani kas tema või mõne ta järglase jaoks hardalt säilitanud, ja peale selle väike summa, mida mul oli õnnestunud hankida pangast). Hommikupooliku veetsin ajalehti lugedes Carmen ja Luciano seltsis, kellest esimene õmbles, kuna teine harjutas liitmist ja korrutamist.

Tulnud koju hommikueinele, leidsin Augusta nõutuna ja rusutuna. Ta nägu oli erakordselt kahvatu, tavaliselt muutus see siisuguseks kannatuste tõttu, mida olin talle põhjustanud. Ta tähendas aralt:

«Kuulsin, et oled otsustanud ohverdada osa oma varandusest Guido päästmiseks. Ma tean, mul pole õigust nõuda, et mind ette hoiatataks, aga...»

Ta kahtles nii väga oma õiguses, et jättis isegi lause lõpetamata. Kuid siis hakkasid tulema etteheited mu väikimise pärast:

«Mina ei ole ju nagu Ada. Ma ei ole iial su tahtmisele vastu hakanud.»

Läks tükk aega, enne kui ma aru sain, mis oli juhtunud. Augusta oli sattunud Ada juurde just sel ajal, kui too arutas emaga Guido asja. Augustat nähes hakkas Ada nutma ja rääkis talle minu heldusest, mida ta ei taha mingil tingimusel vastu võtta. Ta isegi palunud Augustat, et see keelitaks mind oma pakkumist tagasi võtma.

Märkasin kohe, et Augusta kannatab oma vana haiguse all — põeb armukadedust õe vastu —, aga ma ei omistanud sellele suurt tähendust. Mind üllatas Ada seisukoht.

«Kas ta paistis solvunud olevat?» küsisin ma imestusest silmi pärani ajades.

«Oh ei, ei! Ta pole sugugi solvunud!» hüüdis Augusta ärralt. «Ta suudles ja kaisutas mind — võib-olla selleks, et mina sind kaisutaksin.»

Selline viis tunnete väljendamiseks tundus mulle üsna kummaline. Augusta silmitses mind umbusklikult, uuriva pilguga.

Protesteerisin:

«Arvad sa äkki, et Ada on minusse armunud? — Mis sul õige pähe tuleb!»

Aga Augustat rahustada mul ei õnnestunud ja tema armukadedus ärritas mind kohutavalt. Hea seegi, et Guido enam meelt ei lahutanud ning naisele ja ämmale ebameeldivaid seletusi pidi andma, ent ka mina sain oma sauna kätte, ja arvestades, et olin täiesti süütu, kannatasin enda meelest liigagi.

Püüdsin Augustat kallistustega rahustada. Ta tõmbas näo eemale, et mind paremini näha, ja tegi mulle ujedalt õrna etteheite, mis mind väga liigutas.

«Ma tean, et sa ka mind armastad,» ütles ta.

Ilmselt ei olnud ta mures Ada hingeseisundi, vaid minu tunnete pärast, ja seal sähvatas mulle mõte, kuidas talle oma süütust tõestada.

«Nii et Ada on minusse armunud?» küsisin ma naerdes. Astudes siis Augustast vähe kaugemale, et ta mind paremini näeks, puhusin põsed kergelt puhevile ja ajasin silmad pungi, kujutades haiget Adat. Augusta vaatas mind algul imestades, aga taipas varsti, keda ma tahan kujutada. Teda valdas naeruhoo, mida ta küll kohe talitses.

«Ei!» ütles ta. «Palun ära naera tema üle.» Siis, ise ikka veel naerul, tunnistas ta, et olin osanud suurepäraselt kujutada neid turseid, mis Ada näole nii veidra ilme annavad. Teadsin seda isegi, sest neid järele tehes tundus mulle, nagu embaksin Adat. Ja kui ma üksi jäin, kordasin seda grimassi, tajudes ühtaegu nii iha kui ka vastumeelsust.

Pärast lõunat läksin kontoris, lootes sealt Guidot leida. Ootasin teda tükk aega ja otsustasin siis tema poole koju minna. Pidin ju teada saama, kas mul on vaja Olivi käest raha küsida või mitte. Olin kohustatud täitma, mida olin lubanud, ehkki mul oli vastumeelt näha Ada uut, tänulikuks muutunud nägu. Kes teab, mis üllatused mind selle naise poolt veel ootavad!

Trepil kohtusin sinjoora Malfentiga, kes vaevalliselt üles komberdas. Ta rääkis pikalt ja laialt, mis nad Guido asjas olid otsustanud. Eelmisel õhtul olid nad kokku leppinud, et inimene, kes on säärase julma hoobi saanud, tuleb päästa. Ada sai alles hommikul teada, et mina Guido võla katmises osalen, ja keeldus kategooriliselt seda pakkumist vastu võtmast. Sinjoora Malfenti õigustas teda:

«Mis sa teed! Ta ei taha vaevelda südamepiinades, et on laostanud oma armastatud õe.»

Trepirõdul jäi sinjoora seisma, et hinge tõmmata ja veel rääkida, ning ütles naeratades, et küllap kõik lõpeb niimoodi, et mitte keegi ei pea kannatama. Enne hommikueinet olid Ada ja Guido käinud advokaadi juures, kes oli perekonna vana sõber ja nüüd ka väikese Anna hooldaja, nõu küsimas. Advokaat oli ütelnud, et maksta ei pruugi üldse, sest pole seadust, mis sunniks Guidot maksma. Guido oli ägedalt vastu hakanud, rääkides ausi ja kohustusest, aga kui kõik, Ada kaasa arvatud, olid otsustanud mitte maksta, tuli ka temal sellega leppida.

«Aga börsil kuulutatakse ta firma pankrotti läinuks,» ütlesin ma kõheldes.

«Vististi küll,» vastas sinjoora Malfenti ohates ja asus vallutama viimast trepijätku.

Guidol oli kombeks pärast hommikueinet puhata ja meid võttis vastu Ada üksi tollessamas väikeses võõraste toas, mida ma nii hästi tundsin. Mind nähes sattus ta hetkeks segadusse, aga ainult hetkeks, ometi tabasin ma selle lennult ja jätsin meelde — see oli nii selge, nii käegakatsutav, nagu oleks ta seda ise mulle öelnud. Siis võttis ta end kokku ja sirutas mulle käe — otsustava, meheliku liigutusega, mis pidi sellele eelnenud puhtnaiselikule segadusele kriipsu peale tõmbama.

Ta ütles:

«Augusta on sulle vist juba rääkinud, kui tänulik ma sulle olen. Ma ei saa praegu rääkida oma tunnetest, sest olen liiga erutatud. Ja ka haige. Jah, väga haige! Mul oleks jälle tarvis Bolognasse sanatooriumi minna.»

Nuuksatus ei lasknud tal jätkata.

«Nüüd palun ma sinult ühes asjas vastutulekut. Ole nii hea ja ütle Guidole, et ka sina ei saa raha anda. Nii viisi on meil kergem sundida teda toimima just nõnda nagu vaja.»

Inimene nuuksatus lipsas tal suust oma haigusele mõeldes, nüüd nuuksatas ta uuesti, hakates rääkima oma plaanist.

«Ta on laps ja teda tulebki kohelda nagu last. Kui ta tahab, et sina talle raha annad, hakkab ta veel rohkem kannima ja teeb teoks oma otsuse, ohverdades mõttetult ka kõik ülejäänud vara. Ütlen mõttetult, sest nüüd tuleb täiesti kindlalt, et pankrot on börsil lubatud. Seda ütles meile advokaat.»

Ta teatas mulle nii kõrge autoriteedi arvamuse ilma minu arvamust küsimata. Ometi võinuks minu kui vana börsikülastaja arvamusel olla kaalu isegi advokaadi oma kõrval, aga mu arvamus ei tulnud mulle meelde, ehkki see oli mul olemas. Mõistsin ainult, et olen sattunud raskesse olukorda. Ma ei saanud tagasi võtta lubadust, mille olin andnud Guidole: arvasin, et võin õigusega tema peale karjuda ja talle toorusi näkku öelda, ainult sellepärast, et lugesin seda enda peale võetud kohustuse hüvituseks. Nüüd, kus olin talle lubatud kapitali protsendid juba tasku pannud, ei saanud ma raha enmast talle andmata jätta.

«Ada!» alustasin ma kõheldes. «Ma ei saa nii üleöö oma elust muuta. Kas ei oleks parem, kui sa ise veenaksid Guidot nõnda toimima, nagu sa vajalikuks pead?»

Nagu ikka, lastes paista oma suurt sümpaatiat minu vastu, ütles sinjoora Malfenti, et mõistab väga hästi minu olukorra erilisust, aga kui Guido näeb, et nõutud rahast on tema käsutuses ainult neljandik, peab ta ikkagi nende nõudmistele järele andma.

Ent Adal oli veel pisaraid varuks. Nägu taskurätikusse peites ja nuttu tihkudes ütles ta:

«Sa tegid halvasti, väga halvasti, kui tulid välja nii kuulmatu ettepanekuga! Näed nüüd isegi, kui halvasti sa tegid!»

Mulle tundus, nagu kõiguks ta tänulikkuse ja pahameele vahel. Ta lisas, et ei taha minu pakkumisest enam kuulagi, ja palus seda raha mitte muretsema hakata, sest nagunii ta kas keelab minul seda Guidole andmast või Guidol seda vastu võtmast.

Olin nii suures kimbatuses, et tulin lõpuks välja valega. Ütlesin, et olen selle raha juba muretsenud, ja sautasin rinnataskule, kus oli too nii kergekaaluline ümbrik. Sedapuhku vaatas Ada mind tõelise imetlusega,

mis olnuks mulle meelepärane, kui ma poleks teadnud, et ma seda ei päivi. Igal juhul ei oska ma selle vale kohta muud seletust leida, kui et tahtsin Ada ees paremana näida, kui ma tegelikult olin, ja see takistas mind Guido ootama jäämast ja kihutas sellest majast lahkuma. Või ju juhtuda, et vastupidi lootustele palutakse minul korraga seda raha, mis mul enda sõnade järgi kaasas pidi olema, ja mis näo ma siis teeksin! Ütlesin, et mul on kontoris pakilisi asju ootamas, ja tormasin minema.

Ada tuli minuga ukseni kaasa ja kinnitas, et saadab Guido tingimata mind tänama ja paluma, et ma oma heateost loobuksin. Ta ütles seda nii otsustavalt, et ma võpatasin. Mulle tundus, et see kindel otsus lööb osaliselt ka mind. Ei! Ta ei armastanud mind. Minu heategu oli liiga suur. See purustas need, kelle heaks see oli mõeldud, ja pole midagi imelikku, et heateo objektid tõstsid protesti. Kontorisse minnes püüdsin vabaneda ebameeldivast tundeist, mille Ada käitumine oli jätnud, eriti kui meenus, et tõin selle ohvri just Guidole ja ei kellelegi muule. Mis puutus siia Ada? Andsin endale sõna, et selgitan seda Adale esimesel sobival võimalusel.

Läksin kontorisse ainult selleks, et pääseda südame-tunnistusepiinadest oma järjekordse vale pärast. Mingid toimetused mind seal ei oodanud. Tol päeval sadas hommikust peale peenikest vihma, mis oli tublisti jahutanud niigi heitliku kevade õhku. Koju oleksin jõudnud paari sammuga, kontorisse minnes seisis mul ees palju pikem ja kaunis tüütu tee. Aga mulle tundus, et pean olema võetud kohustuse kõrgusel.

Natukese aja pärast tuli sinna ka Guido ja saatis Luciano ära, et minuga üksi jääda. Tal oli vapustatud inimese nägu, mis aitas teda lahingutes naisega ja oli mulle üpris tuttav. Küllap ta oli äsja karjunud ning nutnud.

Ta küsis, mida ma arvan ta naise ja ämma plaanidest, mis tema teada olid mulle juba teatavaks tehtud. Lõin kõhklema. Ma ei tahtnud öelda talle oma arvamust, mis ei saanud kokku langeda kahe naise arvamusega, aga teisalt teadsin ka, et kui ma nende seisukohaga ühinen, teeb Guido mulle stseeni. Ja veel — väga ebameeldiv olnuks abist juttu olles kõhklevana esineda, sest lõpuks olime ju Adaga kokku leppinud, et otsuse peab langetama Guido, mitte mina. Ütlesin, et asi tuleb korralikult läbi kaaluda

ja ära kuulata, mida arvavad teised inimesed. Ma ei ole laenuanduses nii pädev, et võiksin talle säärases tähtsas asjas nõu anda. Ja püüdes aega võita, küsisin, kas ta ei tahaks konsulteerida Oliviga.

Sellest oli küllalt, et teda karjuma panna.

«Selle tobuga!» möirgas ta. «Palun jäta mind oma Oliviga rahule!»

Mul polnud tahtmist ägestuda ja Olivit kaitsta, aga mu rahutikkusest oli Guido rahustamiseks vähe. Olime samasuguses olukorras kui eelmisel päeval, ainult et nüüd karjus tema ja vaikida tuli minul. See on meeletu küsimus. Täna olin segaduses, mis mind täielikult kammitseb.

Guido nõudis, et ma oma arvamuse välja ütleksin. Ootamatu inspiratsiooni ajel, mida pean jumala poolt saadetuks, hakkasin rääkima ja rääkisin nii hästi, et kui mu sõnadel oleks mõju olnud, oleksin võinud vältida katastroofi, mis varsti järgnes. Ütlesin, et olen jaganud tema probleemi vahepeal kaheks küsimuseks: esiteks küsimuseks likvidatsioonist viieteistkümnendal kuupäeval ja teiseks küsimuseks likvidatsioonist kuu lõpul. Viieteistkümnendal ei tule maksta nii väga suurt summat ja praegu peab ta sundima naised soostuma suhteliselt väikesele kahjuga. Siis jääb meil veel aega midagi mõistlikku ka teise likvidatsiooni suhtes välja nuputada.

Guido katkestas mind küsimusega:

«Ada ütles, et sul on raha taskus? On see sul kaasas?»

Ma punastasin ja mõtlesin samas välja teise vale, mis mind päästis:

«Et sinu omad ei tahtnud seda raha vastu võtta, siis viisin selle nüüdsama panka. Kuid me võime selle sealt millal tahes, kas või homme hommikul välja võtta.»

Nüüd heitis ta mulle ette, et olen oma seisukohta muutnud. Kas ei väitnud ma alles eile, et ei maksa oodata teist likvidatsiooni, vaid asi tuleb kohe ära korraldada? Siin valdas teda selline vihasööst, et ta vajus jõuetult diivanile. Ta kihutab Nilini ja teised maaklerid, kes teda mängima meelitasid, kontorist minema. Oo! Mängides oli ta arvestanud laostumise võimalust, aga sattuda sõltuvusse naistest, kes mitte millistki ja mitte mõhkugi ei taipa — seda polnud ta küll ette näinud.

Burusin tal kätt, ja kui ta oleks lubanud, oleksin teda ka kaisutanud. Ainult seda ma tahtsingi, et ta sellise otsuse teeks. Siitpeale ärgu olgu enam mingit mängimist,

vaid igapäevane argitöö. Selles on meie tulevik ja tema sõltumatus. Nüüd on vaja see lühike, kuid ebameeldiv aeg ainult kuidagi üle elada, pärast on kõik kergem ja lihtsam.

Masendatuna, aga juba veidi rahunenult läks ta varsti minema. Ka tema oli kõigest oma nõrkusest hoolimata läbi imbunud kindlast otsusest.

«Lähen Ada juurde!» sosistas ta kibestunud, kuid otsusele jõudnud inimese naeratusena.

Saatsin ta ukseni ja oleksin saatnud koduni, kui teda poleks oodanud sõiduk.

Ent Guidot jälitas Nemesis. Pool tundi pärast ta lahkumist tuli mulle mõte, et minust oleks mõistlik minna ja talle seltsiks olla. Mitte et oleksin arvanud ta pea kohal mingit ohtu varitsevat, vaid lihtsalt sellepärast, et seisin tervenisti tema poolel ja võisin teda Ada ja sinjoora Malfenti veenmisel aidata. Pankrot börsil ei meeldinud mulle sugugi, ja ehkki raisatud summa, kui see meie nelja vahel jagada, ei olnud väike, ei ähvardanud see omelt kedagi meist laostumisega.

Siis tuli mulle meelde, et mu peamine kohus ei ole praegu Guidole toeks olla, vaid kiiresti lubatud summa hankida, et see tal järgmisel päeval käepärast oleks. Läksin kohe Olivit otsima, valmistudes uueks lahinguks. Mõtlesin välja niisuguse kombinatsiooni: võtan oma nimel mitme aasta peale välja suurema summa, mõne kuu pärast aga maksan selle laenu kustutamiseks kõik, mis mul ema pärandist järele on jäänud. Lootsin, et Olivi ei hakka mulle takistusi tegema, sest siiani ei olnud ma temalt midagi palunud peale selle, mis kuulus mulle kasumite ja protsentide näol, pealegi võisin talle lubada, et tulevikus ma teda selletaoliste palvetega enam ei tülitata. Oli põhjust loota, et Guido kas või osagi võetud summast tagastab.

Sel õhtul ma Olivit kätte ei saanud. Ta oli kontorist mõni hetk enne minu sinnajõudmist lahkunud. Arvati, et ta oli läinud börsile. Ent ka sealt ei leidnud ma teda ja läksin tema poole koju, kus kuulsin, et olles ühe majandusühingu auliige, viibib ta praegu selle istungil. Oleksin võinud ka sinna minna, aga väljas oli juba pime ja sadan nii tugevasti, et tänavad olid ojadeks muutunud.

See oli tõeline uputus, mis kestis terve öö ja mida meenutati veel mitme aasta pärast. Vihma valas rahuli-

kult, pidevalt ja ühtlase tugevusega. Linna ümbritseval mägedelt voolas alla pori, mis linna jäätmetega segunedes ummistas meie kitsad äravoolukanalid. Püüdsin vihma lõppemist ära oodata ühes varjendis, aga peagi oli mulle selge, et ilm on seadnud end pikale sajule ja vahet pole oodata. Kui otsustasin lõpuks koju minna, ulatus vesi juba kõnnitee kõige kõrgemate kohtadeni. Üdini märg, jooksin lakkamatult kirudes koju. Kirusin ka sellepärast, et olin Olivi jälgi ajades kaotanud nii palju kallist aega. Väga võimalik, et mu aeg ei olegi nii suure väärtusega, aga kui selgub, et olen tühja tööd teinud, siis kannatan kohutavalt. Läbi vihma joostes mõtlesin: «Lükkan kõik homsele, kui on selge, ilus ja kuiv ilm. Homme lähen Olivi juurde ja homme käin ära ka Guido juures. Täna pigem vara, peaasi et oleks selge ja kuiv.» Olin teinud otsuse õigsuses nii veendunud, et ütlesin Augustale, nagu oleks küsimuse lõplik otsustamine lükatud homsele. Kuivatasin end, vahetasin riided, ja mugavad king soojad tuhvliid vaevatud varvaste otsas, sõin esiteks ahju ja heitsin voodisse, et magada sel ajal, kui mu aknaid peksid kõiejämedused vihmajoad, sügavat und kuni hommikuni välja.

Nõndaviisi sain selle öö sündmustest teada kaunis hilja. Kõigepealt tuli teade, et vihm on põhjustanud mõnes linnajaos üleujutusi, siis aga, et Guido on surnud.

Alles päeva peale kuulsin, kuidas see oli juhtunud. Kella üheteistkümnepäevase paiku õhtul, kui sinjoora Malfenti oli lahkunud, teatas Guido naisele, et on sisse võtnud tohutu annuse veronaali, ja püüdis teda uskuma panna, et on määratud hukkamisele. Ta embas Adat, suudles ja palus andeks, et on talle nii palju kannatusi põhjustanud. Seejärel, enne kui ta kõne muutus segaseks kogelemiseks, kinnitas ta, et Ada on olnud tema ainuke armastus. Ada ei uskunud ei seda ega ka väidet, et Guido on sisse võtnud nii suure veronaaliannuse, mis mõjub surmavalt. Ta ei läinud uskuma isegi Guido teadvusekaotust, arvates teda jalle teesklevat, et temalt raha välja pressida.

Ligi tund aega hiljem, kui mehe uni muutus aina sügavamaks, ehmus ta ja kutsus arsti, kes elas nende läheduses. Oma kutses teatas ta, et mees vajab kiiret abi, sest on sisse võtnud suure annuse veronaali.

Kuni selle ajani ei olnud majas märgata mingit ärevust ja teenija, alles hiljuti nende majja tulnud vana naine, ei

võinud ette kujutada, kui tõsine ülesanne talle oli usaldatud.

Ülejäänud tegi vihm. Sattunud põlvini vette, kaotas teenija sedeli. Ta märkas seda alles arsti juures. Siis oskas ta arstile seletada, et häda on pakiline, ja suutis teda veenda kaasa tulema.

Doktor Mali oli umbes viiekümneaastane mees, arstina üsna kaugel geniaalsusest, aga kogenud ja kohusetruu, ning püüdis teha kõik temast oleneva. Tal ei olnud suurt isiklikku klientuuri, küll aga üsna palju tegemist ühe ühingu haigekassa arvuka liikmeskonnaga, ehkki talis selle eest kaunis kasinalt tasuti. Tol päeval oli ta veidi enne Malfentide teenija tulekut koju jõudnud ja alles tule juurde maha istunud, et end kuivatada ja sooja saada. Võib arvata, millises meeleolus ta oma soojast nurgast lahkus. Kui hakkasin uurima oma vaese sõbra surma põhjusi, katsusin ka doktor Maliga tutvust teha. Kuulsin temalt ainult järgmist: kui ta tänavale jõudis ja tundis, kuidas sadu teda läbi vihmavarju piitsutab, tuli talle meelde, et talupojad istuvad vihma ajal kodus, ja ta kahetses, et oli hakanud tegelema meditsiiniga ja mitte põllumajandusega.

Jõudnud Guido voodi ette, leidis ta Ada täiesti rahunenuna. Niipea kui arst oli saabunud, meenus Adale jälle, kuidas Guido teda kuu aja eest oli petnud, simuleerides enesetappu. Nüüd lasus vastutus juba arstil, keda tuli informeerida kõigest — isegi sellest, miks ta simuleerimist kahtlustab. Kõik need kaalutlused tõi ta esile ka arsti ees, kes kuulas ühe kõrvaga, kuidas vihmained tänaval kõike pahinal kaasa pühivad, mis teele juhtub. Kuna teade, et tegemist on mürgitusega, ei olnud arstini jõudnud, siis polnud ta vajalikke abivahendeid kaasa võtnud ja pomises mõned kahetsevad sõnad, millest Ada ei saanud aru. Kõige halvem oli, et maoloputuseks vajalike riistade järele ei saanud ta kedagi saata, vaid pidi minema ise, milleks tulnuks kaks korda läbi käia tee Ada juurest koju ja tagasi. Ta katsus Guido pulssi ja leidis selle olevat suurepärase. Küsis Adalt, kas Guidol on alati nii sügav uni. Ada vastas jaatavalt, aga lisas, et mitte just nõnda sügav nagu täna. Doktor uuris Guido silmi — valgusele reageerisid need hästi — ja lahkus, jättes korralduse anda Guidole aeg-ajalt lusikatäis väga kanget kohvi.

Kuulsin ka, et tänavale astudes olevat arst pahaselt pannusenud:

«Pisuguse ilmaga tuleks enesetapmise simuleerimine juba keelata!»

Kui me juba tuttavad olime, ei sõandanud ma talle kahtlusest ette heita, aga ta aimas seda ometi ja tegi kaitses end kaitsta. Ta ütles, et hommikul Guido surmast kuulus oli ta nii jahmunud, et hakkas kahtlustama, kas Guido polnud vahepeal ärganud ja uut annust veronaali võtnud. Ning lisas, et meditsiini alal võhikud ei oska kujutada, kui sageli tuleb arstil oma praktika jooksul kaitsta oma elu patsientide eest, kes sellele kallale kipuvad ainult endale mõtleval.

Oli möödunud natuke üle tunni, kui Ada väsis Guido hammaste vahele kohvi tõstmast. Nähes, et kohvist aina vähem alla läheb, ülejäänud aga padjale valgub, hakkas tal jälle hirm ja ta palus teenijat doktor Paoli juurde minna. Seekord suhtus teenija kutsesedelisse tähelepanetukumalt. Arsti korterini jõudmiseks kulus tal aga üle tunni. On ju arusaadav, et paduvihma ajal on ühtepuhku vaja kangi alla pugeda ja hinge tõmmata. Säärane vihm ei tee mitte üksnes märjaks, vaid lausa rihmab oma jugadega.

Doktor Paolit ei olnud kodus. Teda oli haige juurde kutsutud ja ta oli lahkudes öelnud, et loodab varsti tagasi alla. Hiljem pidas ta nähtavasti õigemaks patsiendi kodus saju lakkamist oodata. Doktoril majapidajanna, väga lahke vanem daam, pani Ada teenija tule äärde istuma ja hoolitses ka kehakinnituse eest. Doktor polnud jätnud oma patsiendi aadressi ja niimoodi veetsid naised kamina ees mitu tundi. Doktor tuli tagasi alles siis, kui sadu oli lakanud. Kui ta kõigi oma riistadega, mida ta Guido peal kord juba oli proovinud, Ada juurde jõudis, hakkas väljas hahelema. Guido voodi ees ootas teda ainult üks ülesanne: varjata Ada eest, et Guido on juba surnud, ja kutsuda, enne kui Ada seda märkab, sinjoora Malfenti, et see esimese ahastuse ajal tütrele toeks oleks.

Beepärast jõudiski uudis meieni nii hilja ja ebamäärasena.

Voodist tõusnud, tundsin viimast korda vihasöösti vaese Guido vastu: iga õnnetust oskab ta oma tembutamistega keeruliseks muuta! Läksin välja ilma Augustata, kes ei saanud meie väikese juurest nii järsku ära tulla. Tänaval

lõin kahtlema. Võib-olla peaksin ootama, kuni pangad avatakse ja Olivi kontoris jõuab tulla, ning alles seejärel, lubatud summa kaasas, Guido juurde minema? Mähe usaldas ma teadet, et Guido seisund on raske.

Tõde kuulsin alles doktor Paolilt, kellega ma trepist kokku sattusin. Olin nii vapustatud, et oleksin äärepealt trepist alla kukkunud. Sellest ajast peale, kui meie eluteed kõrvu hakkasid kulgema, oli Guido hõivanud minu elus tähtsa koha. Kuni ta elus oli, nägin teda kindla nurga alt, selles valguses möödus osa mu päevadest. Kui ta suri, muutus see valgus ootamatult, otsekui läbi prismi murdudes. See mind alguses pimestaski. Jah, ta oli teinud vea, aga samas mõistsin, et kui ta kord juba surnud on, ei jää ta eksitustest jälgegi. Too naljahammas, kes kalmistul aina kiitvaid epitaafe nähes küsis, kuhu selle linna patused on maetud, oli minu meelest idiot. Surnud pole enam milleski süüdi. Guido oli nüüd puhas. Teda oli puhastanud surm.

Doktor oli väga erutatud, sest oli näinud Ada kannatusi. Ta rääkis mulle üht-teist sellest õudsest ööst. Tal oli õnnestunud Adat uskuma panna, et sissevõetud mürgi hulk oli nii suur, et miski poleks suutnud teda enam päästa. Lihtsalt kole, kui ta peaks teada saama, et see polnud nii.

«Tegelikult,» lisas doktor masendatult, «kui oleksin tulnud mõni tund varem, oleksin Guido elu päästnud. Leidsin tühjad mürgipudelid üles.»

Uurisin neid. Tugev annus, aga ainult veidi tugevam kui eelmisel korral. Mõnel pudelil leidsin trükitud etiketi: veronaal. Niisiis mitte veronaal naatriumiga. Kindlamalt kui keegi teine teadsin nüüd, et Guido ei tahtnud surra. Ma pole sellest ilal kellelegi rääkinud.

Paoli lahkus, olles enne soovitanud, et ma ei püüaks Adaga kokku saada. Ta oli andnud Adale tugevat rahustit ja lootis, et see avaldab peagi mõju.

Koridoris kuulsin Ada vaikset nuttu toast, kus ta mind kaks korda oli vastu võtnud. Ta ütles midagi, millest ma aru ei saanud, aga millest hoovas nukrust. Sageli kordus sõna «tema» ja ma kujutlesin, mida ta võis rääkida. Ta heastas oma suhteid vaese surnuga. Need ei pidanud üldse sarnanema nondegä, mis tal olid olnud elavaga. Mulle oli täiesti selge, et elava abikaasaga oli ta vea teinud. Guido suri kuriteo pärast, milles olid süüdi kõik, sest ta mängis

börsil kõikide nõusolekul. Ent kui tuli tasumise tund, jätsid nad ta üksi. Tema aga kiirustas tasumisega. Kõigest ta sugulastest tundsin mina ainukesena kohustust teda aidata, kuigi see asi üldse minusse ei puutunud.

Vaene Guido, linaga kaetud, lebas üksi jäetuna abieluvoodis. Juba lõplikult tardunud näojooned ei väljendanud pingutust, vaid sügavat imestust selle üle, et ta on surnud, ehkki ta ise seda ei soovinud. Ta kaunil tõmmul näol oli etteheite pitser. Muidugi mõista ei olnud see etteheide määratud minule.

Läksin koju, et kiirustada Augustat õe poole minema ja talle toeks olema. Olin väga erutatud ja Augusta puhkes mulle kaela langedes nutma.

«Sina olid talle venna eest,» sosistas ta. «Nüüd olen ma sinuga nõus: ohverdame osa oma varandusest, et ta mälestus laitmatuks jääks.»

Hoolitsesin selle eest, et osutada oma vaesele sõbrale kõike vajalikku au. Algul kinnitasin kontori uksele sedeli, mis teatas, et kontor on omaniku surma tõttu suletud. Siis panin kirja surmakuulutuse. Alles järgmisel päeval tehti Ada nõusolekul korraldused matuste asjus. Sellega seoses kuulsin, et Ada oli otsustanud kuni kalmistuni kirstu järel käia. Ta tahtis kadunule kõikvõimalikul viisil oma armastust tõendada. Vaeseke! Mina teadsin, kui piinav on süümevalu kellegi haua ääres. Minagi olin isa surma järel raskesti kannatanud.

Pärastlõunal olin kontoris koos Niliniga. Koostasime ligikaudse bilansi Guido finantsidest. Kohutav avastus! Maha mängitud ei olnud mitte ainult firma põhikapital: kui Guidol tulnuks vastutust kanda, pidanuks ta veel niisama palju peale maksma.

Oleksin oma hingusele läinud sõbra kasuks meeleldi tööd teinud — just tööd teinud —, aga ma suutsin ju ainult unistada. Mu esimene mõte oli pühendada kogu oma elu sellele kontorile, töötada Ada ja tema laste heaks. Aga kas ma võisin olla kindel, et teen seda hästi?

Sel ajal kui mina pilku nii kaugele ette heitsin, ajas Nilini nagu tavaliselt oma loba. Ka tema tundis vajadust oma suhteid Guidoga radikaalselt ümber hinnata. Nüüd sai ta kõigest aru! Kui Guido vaeseke teda nii ebaõiglaselt kohtles, oli ta juba nakatatud sellest haigusest, mis teda enesetapuni viis. Seepärast olgu nüüd kõik unustatud. Ja ta kõneles pikalt-laialt, et ta on juba kord niisugune

mees, kes ei saa kellegagi kaua viha pidada; ta oli Guido alati armastanud ja armastab siamaani.

Lõppes sellega, et Nilini unistused sulasid minu omadega ühte. Selletaolisest krahhist ei tulnud väljapääsu otsida igapäevases aeglaselt kulgevas kaubanduses, vaid börsil. Ja Nilini rääkis mulle ühest oma sõbrast, kes viimasel hetkel panust kahekordistades oskas puhtalt välja tulla.

Vestlesime temaga mitu tundi, kuid Nilini ettepanek jätkata Guido alustatud mängu tuli viimasena, veidi enne keskpäeva, ja ma võtsin selle otsekohe vastu. Võtsin vastu säärase rõõmuga, otsekui suudaks see mu kadunud sõpra ellu äratada. Lõpuks ostsingi Guido-kadunukese nimele teatava hulga veidrate nimedega aktsiaid: Rio Tinto, South.French jne.

Nii algasid viiskümmend tundi kõige pingsamat tööd mu elus. Kõigepealt mõõtsin pikkade sammudega meie kontori põrandat, oodates kuni õhtuni teadet, kas mu korraldused on täidetud. Kartsin, et Guido enesetapmine on börsil juba teada ja ta nimi ei kõlba enam ühekski tehinguks. Ometi ei aimanud mitme päeva jooksul veel keegi, et ta on endalt elu võtnud.

Pärast, kui Nilini mulle teatas, et kõik mu korraldused on täidetud, algas tõeline närveerimine, mida koteeringute saamine veelgi suurendas, eriti kui tegin kindlaks, et olin kõikide aktsiatega kaotanud juba üsna tunduva osa. See erutus püsib mul meeles kui kõige rängem töö. Mälestustes valdab mind veider tunne, nagu oleksin kõik need viiskümmend tundi järjest kaardilaua taga istunud ja aina käike kaalunud. Ma ei tunne kedagi, kes nõnda kaua oleks suutnud sellist pinget taluda. Jälgisin ning registreerisin, jälitasin iga kursimuutust, et siis (miks mitte rääkida ka sellest?) kas edasi minna või tagasi tõmbuda, olenevalt sellest, mis mulle — õigemini küll mu kadunud sõbrale — sobivaks osutus. Isegi mu ööd olid nüüd unetud.

Kartusest, et keegi perekonnaliikmeist võiks vahele segada ja minu poolt alustatud päästeoperatsiooni takistada, ei lausunud ma esimesest likvidatsioonist kellelegi sõnagi, kui viieteistkümnes kuupäev kätte jõudis. Maksin kõik kinni, sest kellel võisid veel meeles olla need kohustused, kui siinsamas oli muldasängitamist ootav laip. Muide, maksta tuli vähem, kui olime ise välja arvutanud;

ka siin soosis mind õnn. Kurbus, mida tundsin Guido surma pärast, oli nii sügav, et mulle näis, nagu saaksin seda ainult oma nime ja rahaga riskides leevendada. Mind suunas selle juures unistus headusest, mida ma tema kõrval viibides nii kaua olin hellitanud. Aga need ärevad päevad kurnasid mind nii väga, et ma ei mänginud börsil enam kunagi enda nimel.

See käikude kaalumine (minu peamine tegevus tol ajal) viis selleni, et ma ei saanud osa võtta Guido matusetest. Juhtus nii, et meie aktsiad tõusid järsult just seltsamal päeval. Istusime Niliniga ja arvutasime, kui palju meil on õnnestunud oma kaotusest tasa teha. Vana Speieri varandus oli praegu ainult poole võrra kahanevad. Suurepärane tulemus, mis täitis mind uhkusega. Läks nimelt nõnda, nagu Nilini oli ennustanud, ainult et tookord rääkis ta väga kõhkleva tooniga, aga nüüd, kus ta varem öeldut juba kordas, puudus selles kõhklus ja ta esines kõiketeadja prohvetina. Minu arvates nägi ta oma ennustuses ette nii seda kui ka vastupidist. Ta poleks ühelgi juhul eksinud, kuid seda ma talle ei öelnud, sest mul oli vaja, et ta oma auahnuse ajal asjast osa võtaks. Hindu võis mõjustada ka tema tungiv soov oma õigust tõestada.

Lahkusime kontorist kell kolm ja panime jooksu, sest alles nüüd meenus meile, et matusetalitus pidi algama kell kaks nelikümmend viis.

Kui jõudsimme Chiozza võlvide juurde, nägin taamal matuserongi ja mulle näis, et tunnen isegi ära ühe sõbra tõlla, mis oli matusteks Ada käsutusse saadetud. Hüppasime Niliniga ühte üüritõlda ja andsime kutsarile käsu matuserongile järgneda. Sõidukis istudes jätkasime käikude kaalumist. Olime kadunukesest mõtetega nii kaugel, et torisesime aeg-ajalt sõiduki aeglase liikumise üle. Kes teab, mis börsil vahepeal võib juhtuda, kui meid seal jälgimas pole! Korraga vaatas Nilini mulle otsa, mitte oma suunurga piluga, vaid päris silmadega, ja küsis, miks ma ei võiks börsil ka oma nimel mängida.

«Praegu töötan ainult oma kadunud sõbra heaks,» vastasin ma ja punastasin millegipärast.

Mõninga kõhkluse järel lisasin:

«Enda peale mõtlen hiljem.» Tahtsin jätta talle lootuse, et ta võib mind kunagi mängu tõmmata, sest püüdsin tema sõbralikkust säilitada. Endamisi aga mõtlesin, söan-

damata seda talle välja öelda: «Sinu küüsi ma ennaal küll ial ei usalda!» Nilini hakkas vahepeal jälle jutustama:

«Mine tea, millal säärane juhus veel kätte jookseb!» — Ta oli unustanud oma õpetussõnad, et juhused tulevad ja lähevad börsil iga tund.

Kui jõudsin sinna, kuhu sõidukid tavaliselt peatuma jäävad, pistis Nilini pea aknast välja ja hüüatas üllatusest. Meie sõiduk oli järgnenud matuserongile, mis pööras nüüd kreeka kalmistu poole.

«Kas sinjoor Guido oli kreeklane?» imestas Nilini.

Ja tõepoolest, matuserong möödus katoliku kalmistust ja suundus ühe teise, kas juudi, kreeka, protestantide või serbia kalmistu poole.

«Võimalik, et ta oli protestant,» ütlesin alguses, aga siis tuli mulle meelde, et olin katoliku kirikus ta laulatusel käinud.

«See on mingi eksitus!» hüüatasin ma, ehkki mõtlesin esmalt, et teda tahetakse matta väljapoole kalmistu müüre.

Korraga hakkas Nilini ohjeldamatult naerma ja viskus jõuetult tõllapatjadele, väikese näo suur suu pärani.

«Me eksisime!» hüüdis ta. Kui tal õnnestus lõpuks naerust jagu saada, külvas ta mu etteheidetega üle. Oleksin pidanud vaatama, kuhu me sõidame, oleksin pidanud teadma matuserongiga aega ning ära tundma saatjad, ja nii edasi. Lühidalt — need olid kellegi teise matused.

Õudsel vihane, ei naernud ma Niliniga kaasa ja hoidsin end ta etteheiteid kuulates vaevu vaos. Miks ta ise kõike paremini ei vaadanud? Ma ei lasknud oma halba tuju ainult sellepärast paista, et börs oli mulle tähtsam kui matused. Tulime sõidukist maha, et orienteeruda, ja läksime katoliku kalmistu sissepääsu poole. Sõiduk tuli meie järel. Märkas, et tolle teise surnu saatjad meid imestusega silmitsevad, sest nad ei osanud seletada, miks me kadunu kõige põnevamas kohas maha jätsime, ehkki olime teda kuni selle piirini austanud.

Nilini tõttas kärsitult ette. Mõninga kõhkluse järel küsis ta väravavahilt:

«Kas sinjoor Speieri matuserong on juba kohal?»

Väravavaht ei pidanud vist küsimust, mis mulle näis koomilisena, üldse mitte imelikuks. Ta vastas, et ei tea.

Teab ainult, et viimase poole tunni jooksul on kalmistule tulnud kaks matuserongi.

Pidasime nõu. Võimatu oli teada saada, kas matuserong on juba kalmistul või mitte. Tegin omapead otsuse. Ei sobi tulla ja häirida juba alanud matuserongiga. Järelikult ma ei lähe kalmistule. Teisalt ei saanud ma ka sellega riskida, et kohtan matuserongi tagasiteel. Niisiis otsustasin, et ma ei võta muldasängitamistest osa ja lähen suurt ringi tehes üle Servola linna tagasi. Sõiduki jätsin Nilinile, kes austusest Ada vastu, keda ta tundis, ei tahtnud matuserongiga puududa.

Kiirel sammul, et vältida võimalikke kohtumisi, ruttasin linnast väljaviivat külavaheteed mööda ülesmäge. Ma ei tundnud ka enam mingit meelehärmi, et olin matuserongid segi ajanud ega saanud kadunud Guidole viimast austust avaldada. Ma ei võinud raisata aega usutalituse peale, sest mul lasus teine kohustus: pidin päästma oma sõbra au ning kaitsma lese ja laste varandust. Kui võin Adale öelda, et mul õnnestus kaotatud summast kolm neljandikku tagasi saada (arvutasin mõttes kõik uuesti üle, mida olin juba mitu korda ennegi teinud, ja leidsin: Guido kaotas summa, mis võrdus ta isa kahekordse varandusega, aga pärast minu vahelesegamist vähenes kaotus poole varanduseni; järelikult olin täpne, kaotatud summast olin kolm neljandikku tagasi saanud), siis andestab ta mulle kahtlemata matuserongiga puudumise.

Ilm oli ilusamaks läinud. Kevadine päike säras kõrgel ja õhk vihmast alles niiskete aasade kohal oli puhas ning ergutav. Kopsud paisusid liikumise mõjul, olin sellest viimastel päevadel puudust tundnud. Pakatasin tervisest ja jõust. Tervist tunnetame ainult võrdluse kaudu. Võrdlesin end kadunud Guidoga ja muudkui tõttasin künkast üles, tulles võidujoovastuses samast lahingust, milles tema oli lüüa saanud. Kõik ümberringi õhkus aina tervist ja jõudu, ka haljendavad põllud siinsamas. Kauakestev ja ohter niisutamine, hiljutine üleujutus, kandis nüüd head vilja, särav päike aga külvas soojust, mida alles külma kahust sülanud maa igatses. Muidugi, mida kauem me õnnestusest jõuame, seda vähem hindame sinist taevast, kui ta pole märganud õigel ajal taas pilve minna. Niisugune ettenägelikkus tuleb aga kogemusest ja tollal ei tulnud see mulle pähegi, mõistan seda alles nüüd, kui

neid ridu kirjutan. Tookord hõiskas mu hing ainult hünni tervisele — minu enda ja kogu looduse tervisele, igavesele tervisele.

Astusin käbedalt ja nautisin oma jalgade kergust. Ser-vola mäest alla läksin peaaegu jooksusammul. Jõudnud Sant' Andrea lauskja väluni, hakkasin aeglasemalt astuma, aga eriline kergustunne ei kadunud. Ohk lausa kandis mind.

Olin täielikult unustanud, et tulen oma kõige kallima sõbra matustelt. Mul oli võitja samm ja hingamine. Aga mu võidurõõm oli andam kadunud sõbrale, kelle nimel olin võitlusse astunud.

Läksin kontorisse, et kuulda, missugune on kursside seis enne börsi sulgemist. Need olid pisut langenud, aga see ei võtnud mult veel usku. Ma ei kahelnud, et saavutan ikkagi oma eesmärgi, kui kõik käigud korralikult läbi mõtlen.

Nüüd lõpuks pidin minema Ada juurde. Avama tuli Augusta ja ta küsis otsekohe:

«Kuidas sa ometi võisid matustele tulemata jääda? Sina — meie pere ainuke mees?»

Panin vihmavarju ja kaabu ära ning ütlesin talle, küll mõneti ebalevalt, et tahan kohe rääkida Adaga, siis pole vaja ühte ja sama korrata. Seniks kinnitan ainult, et mul oli küllalt kaalukaid põhjusi matustelt puududa. Ise ma selles enam nii kindel polnud ja mul hakkas äkki küljes torkima, võib-olla väsimusest. Vist oli see Augusta märkus, mis pani mind kahtlema, kas ma saan oma puudumist õigustada. Nähtavasti oli see tõesti skandaalselt mõjunud: nägin enda ees kõiki kurvast talitusest osavõtjaid, kes kalduvad oma leinamõtteist kõrvale, et küsida, kuhu ma võisin jääda.

Ada ei tulnud välja. Hiljem sain teada, et talle ei öeldud isegi edasi, et ma teda ootan. Mind võttis vastu sinjoora Malfenti, kes rääkis minuga nii karmilt, nagu ta ei olnud kunagi enne rääkinud. Hakkasin vabandama, kuid oma vabandusi esitades polnud ma kaugeltki nii enesekindel nagu siis, kui ma kalmistult linna poole lendasin. Kogelestin. Lisaks tõele — see tähendab mu ennastsalgavale võitlusele Guido huvide eest — rääkisin midagi, mis vastas juba vähem tegelikkusele. Ütlesin, et veidi enne matusetalitust saatsin Pariisi telegrammi ja ei võinud kontorist enne vastuse saamist lahkuda. Vastas küll

tõele, et Nilini ja mina olime Pariisi telegrafeerinud, kuid see oli kahe päeva eest, ja samal päeval olime selle peale ka vastuse saanud. Lühidalt, mõistsin, et ainuüksi tõest oli mulle eneseõigustamiseks kas või sellepärast vähe, et ma ei saanud tõe lõpuni välja ütelda, see tähendab — rääkida tollest ülitähtsast operatsioonist, mida tahtsin teoks teha lähemal päeval ja mis seisnes kavatsuses mõjustada maailmakaubandust mulle vajalikus suunas. Sinjoora Malfenti aga andis mulle otsekohe andeks, kui kuulis arvu, mis märkis nüüd Guido kaotusi. Ta tänas mind pisarsilmil. Taas olin ühtaegu perekonna ainuke ja ka parim mees.

Ta palus meid Augustaga õhtul Adat lohutama tulla, vahepeal räägib tema Adale kõik ära. Praegu ei ole Ada võimeline kedagi vastu võtma. Ja ma läksin heal meelel koos naisega minema. Tasub mainida, et ka tema ei avaldanud soovi enne lahkumist Adaga hüvasti jätta, kes kord meeletult nuttis, kord täielikku masendusse langes, üksikõikne ümbruse ja tema poole pöörduvate inimeste vastu.

Mul vilksatas lootus:

«Nii et Ada võib-olla ei märganudki mu puudumist?»

Nüüd pihtis Augusta, et ta kavatsenud seda minu ees algul maha vaikida, niivõrd liialdatuna tundunud talle Ada pahameel minu puudumise pärast. Ada nõudnud temalt seletust, ja kuna Augusta võis ainult öelda, et ta midagi ei tea, sest pole mind hommikust saadik näinud, langenud Ada uuesti pöörasesse meeletusesse ja karjunud, et Guido pidigi nii lõpetama, kuna kogu pere teda vihkas.

Mulle paistis, et Augusta oleks pidanud mind kaitsma ja Adale meenutama, et ainult mina üksi olin valmis Guidole appi tõttama, kui seda vaja läks. Kui mind oleks kuulda võetud, poleks Guidol olnud mingit põhjust enesetappu simuleerida.

Augusta oli vaikinud. Ta oli Ada meeletusest niivõrd vapustatud, et kartis teda vastuvaidlemisega solvata. Muide, ta oli kindel, et sinjoora Malfenti seletused suudavad Adat veenda, et ta oli minu suhtes ebaõiglane olnud. Pean möönma, et minagi ei kahelnud enam selles, vaid nautisin tollest hetkest peale koguni ette Ada jahmatust ja tänuavaldusi. Basedow' tõe tõttu väljendusid ta tunded alati tormakalt.

Läksin tagasi kontoris, kus sain teada, et börsil ilmnivad jälle märgid kursi tõusust, mitte küll suurest, kuid sellisest, mis lubab loota, et järgmisel päeval avamise aegu on kurss niisama kõrge kui täna hommikul.

Pärast õhtusööki tuli mul üksi Ada poole minna, sest Augusta ei saanud tütre haigestumise tõttu kaasa tulla. Mind võttis vastu sinjoora Malfenti, kes ütles, et tal on köögis tegemist, seepärast jätab ta meid Adaga kahekesi. Hiljem tunnistas ta mulle, et Ada oli teda palunud meid üksi jätta, sest ta tahab mulle midagi ütelda, mida keegi teine ei tohi kuulda. Mind üksi väikesesse võõrastetuppa jättes, kus ma juba kahel korral Adaga olin vestelnud, ütles sinjoora Malfenti naeratades:

«Tead, ta ei ole ikka veel päriselt niikaugel, et andestaks sulle Guido matustelt puudumist, aga... ta on peaaegu niikaugel...»

Selles toakeses põksus mul süda alati tugevasti. Seda korda küll mitte hirmust leida, et mind armastab naine, keda mina ei armasta. Alles mõne minuti eest ja alles pärast sinjoora Malfenti sõnu olin lõpuks aru saanud, et olin toime tulnud ränga lugupidamatusega vaese Guido mälestuse vastu. Ada ei olnud ju mulle kohe andestanud, kuigi sai teada, et oma puudumise õigustuseks pakun talle tervet varandust. Võtsin istet ja hakkasin uurima Guido vanemate portreesid. Vana Cada näol oli rahulolev ilme, mille kandsin minu poolt teostatud operatsiooni arvele, Guido ema seevastu, kõhn naine puhvkäistega kleidi ja kübaraga, mis juuksekrunnil imeväel tasakaalus püsis, oli väga range näoga. Olgu peale, mis seal ikka! Igauks meist on fotoaparaadi ees väheke võõrast nagu. Pöörasin pilgu portreedelt ära, pahane enda peale, et ma nii tõsiselt nende nägusid uurin. Kust võis Guido ema teada, et ma ta poja matustele ei lähe!

Ometi oli viis, kuidas Ada minuga rääkima hakkas, mulle valusaks üllatuseks. Arvatavasti oli ta seda, mida ta mulle öelda tahtis, kaua ette valmistanud, ja laskis seetõttu kõrvust mööda mu seletused, vastuväited ja õiendused, mida ta ei võinud ette näha ja mille vastu ta ei olnud järelikult ka valmistunud. Ta sööstis kohalt nagu ehmunud hobune ja kappas peatumatult tema poolt valitud suunas.

Seljas oli tal lihtne must kodukleit ja tema soeng oli sasiitud. Oli näha, et neid oli rebinud käsi, mis ei osanud

südamevalu vaigistuseks enam muud leida. Ta astus väikeste laua juurde, mille taga ma istusin, ja vaatas käsi lauale toetades mulle otsa. Ta nägu oli uuesti kõhnunud, sellelt oli kadunud too kummaline tervis, mis seda vale tahtadest oli ümardanud. Ta ei olnud nii kaunis nagu tol ajal, kui Guido ta vallutas, aga teda vaadates ei oleks keegi mõttelegi tulnud, et ta võiks haige olla. Haiguse märgid olid kadunud! Selle asemel oli ahastus, ja niivõrd suur, et see tegi ta hoopis teiseks. Mõistsin tema ääretut ahastust nii hästi, et ei osanud midagi öelda. Silmitsesin teda ja mõtlesin: «Kas leian sõnu, mis võiksid asendada vennalikku kaisutust, sõnu, mis teda lohutaksid ja aitaksid leina välja nutta?» Ka pärast, kui taipasin, et mind rünnatakse, vaidlesin küll vastu, aga nii nõrgalt, et ta ei kuulnudki mind.

Ta rääkis, muudkui rääkis, ja ma ei oska siin kõike korrata. Kui ma ei eksi, alustas ta tõsiselt, tänades mind ilma erilise soojusega selle eest, mida olin tema ja ta laste heaks teinud. Sellele järgnes otsekohe etteheide:

«Ja tänu sinule sai nüüd ka selgeks, et ta suri tühise asja pärast, mille pärast üldse poleks tasunud surra!»

Siis madaldas ta häält, otsekui tahaks mõnda saladust öelda, ja ta hääles oli rohkem soojust, see soojus tuli tal armastusest Guido ja (või näis mulle nii?) ka minu vastu.

«Ja ma annan sulle andeks, et sa ei tulnud tema matustele. Sa ei võinudki seda teha ja seepärast ma annan sulle andeks. Ka tema annaks sulle andeks, kui ta veel elaks. Tõepoolest, miks pidanuksid sina tema matustel olema? Mina, kes sa teda ei armastanud! Sa oled nii hea, et võiksid nutta minu pärast, minu leinapisarate pärast, aga mitte tema pärast, keda sa... vihkasid! Vaene Zeno! Mu vend!»

Oli kole, et mulle võidi öelda midagi säärast ja niimoodi tõde moonutades. Tahtsin vastu vaielda, aga ta ei kuulnud mind. Arvan, et ma koguni karjusin, igatahes tundsin, kuidas mu kõri pingule tõmbus:

«Sa eksid! See on vale, see on laim! — Kuidas sa võid niisugust asja uskuda?»

Ta jätkas samasuguse summutatud häälega:

«Ka mina ei osanud teda armastada. Ma ei ole teda petnud, isegi mõttes mitte, aga mu tundmusel polnud jõudu teda hoida. Vaatasin sinu ja su naise head läbisaamist ning kadestasin teid. Mulle tundus, et teie elu on parem

kui see, mida tema minule pakub. Olen sulle tänulik, et sa ei tulnud matustele, sest muidu ei oleks ma veel tänagi midagi mõistnud. Nüüd aga näen ja saan kõigest aru. Kas sellest, et ma teda tõeliselt ei armastanud, sest kuidas oleksin võinud muidu vihata isegi ta viiulit, ta kauni hinge kõige täielikumat väljendajat?»

Siinkohal langetasingi pea kätele ja varjasin näo. Süüdistused, mis ta minu vastu tõstis, olid nii ülekohtused, et neile ei saanudki vastu vaielda, pealegi leevendas nende mõttetust ta südamlilik toon, nii et ma ei võinud reageerida teravalt, mida oleksin pidanud tegema, kui oleksin tahtnud temast üle olla. Muide, Augusta oli andnud mulle juba eeskuju väarikast vaikimisest, mis ei taha solvata ega valu suurendada. Kui ma lõpuks silmad avasin, nägin, et ta sõnad olid loonud täiesti teise maailma, nagu sünnib alati, kui sõnad on võltsid. Mulle hakkas tunduma, et olin Guidot alati vihanud ja ainult selleks tema kõrval seisnud, et varitseda õiget aega, millal hoopis ühte liitnud. Kui ma poleks teadnud, et ta oma südamevalu ja hingepiinas pimesi komberdab, oleksin arvanud, et see viiul on vutlarist välja võetud ja minu silme ette tõstetud kui osa Guidost — kinnitamaks minu vastu tõstatatud süüdistuste paikapidavust.

Siis nägin pimeduses taas Guido laipa ja igaveseks ta näkku jäädvustatud üllatust, et ta on juba manalamees. Tõstsin ehmunult pea. Parema juba Ada süüdistustele vastu minna kui pimedusse vahtida, sest ma ju teadsin, et need süüdistused on ülekohtused.

Ada rääkis ikka veel minust ja Guidost:

«Ja ka sina, vaene Zeno, elasid päevast päeva tema kõrval teda vihates, ilma et oleksid seda ise teadnud. Temale head tehes tegid sa seda armastusest minu vastu. See ei saanud ju niiviisi kaua kesta! See pidigi nõnda lõppema. Üksvahe arvasin, et saan ära kasutada seda armastust, mida sa minu vastu tundsid, ümbritseda teda hoolitsusega, mida ta nii väga vajab. Aga teda said aidata ainult need, kes teda armastasid, meie peres aga ei armastanud teda keegi.»

«Mida rohkemat ma tema heaks veel oleksin võinud teha?» küsisin ma kibedaid pisaraid valades, rõhutamaks oma süütust nii tema kui ka enda ees. Mõnikord asendavad pisarad kisendamist. Mina ei tahtnud kisendada ja

ma ei teadnud, kas mul maksabki midagi öelda. Ent kuidagi pidin ma ta väiteid kummutama, ja selles kimbatuses andsin silmaveele voli.

«Tema elu päästma, kallid vend! Mina ja sina, me kõik oleksime pidanud teda päästma. Ma olin kogu aeg ta kõrval ja ei osanud seda teha, sest ma ei armastanud teda tõeliselt, sina aga hoidsid temast eemale, sa olid alati ära, olid ära ka siis, kui teda maeti. Alles pärast seda tulid sa enesekindlana ja kaastundega relvastatuna välja. Varem sa temast ei hoolinud... Tema aga oli sinu kõrval tolle öhtuni. Ja kui sa tema pärast tõesti oleksid südant valutanud, siis sa oleksid pidanud ette aimama, et midagi väga tõsist on tulemas.»

Pisarad takistasid mind rääkimast, aga ma pomisesin midagi selle kohta, et Guido oli käinud eelmisel ööl soos jahil meelt lahutamas, nii et ükski hing maailmas poleks osanud ette aimata, mis ta järgmisel ööl ette võtab.

«Tal oli vaja jahil käia, tal oli seda vaja!» ütles Ada noomivalt. Ja samas, otsekui oleks selle karjega kaasnev pingutus talle üle jõu käinud, varises ta ootamatult kokku ja minestas.

Mäletan, et kõhklesin hetkeks, kas kutsuda sinjooora Malfenti või mitte. Mulle tundus, et see minestus võib paljastada üht-teist sellest, mida Ada oli mulle ütelnud.

Sinjooora Malfenti ja Alberta tormasid tuppa. Adat üles tõstes küsis sinjooora Malfenti:

«Kas ta rääkis sinuga midagi neist neetud börsioperatsioonidest?» Ja siis: «See on tal täna juba teine kord minestada.»

Ta palus mind viivuks välja minna ja ma jäin koridori ootama, kas mind kutsutakse tagasi või kästakse ära minna. Oodates valmistusin edasisteks seletusteks Adaga. Ta polnud ju arvestanud, et kui oleks tehtud nõnda, nagu mina soovitasin, siis oleks ka õnnetus tulemata jäänud. Mul oli vaja talle ainult seda öelda, et ta mõistaks, kui ülekohtuselt ta mind oli süüdistanud.

Üsna varsti tuligi sinjooora Malfenti välja ja ütles, et Ada on teadvusele tulnud ja tahab minuga hüvasti jätta. Ada lamas diivanil, kus ma enne olin istunud. Mind nähes puhkes ta nutma ja need olid esimesed pisarad, mida ma tema silmis nägin. Ta sirutas mulle oma väikese higist niiske käe:

«Hüvasti, kallis Zeno! Palun pea seda meelest! Pea alati meelest ja ära unusta!»

Sinjoora Malfenti segas vahele ja küsis, mida ma pean meelest pidama, ja ma ütlesin talle, et Ada soovib kõigi Guido börsiasjade kohest lõpetamist. Seda valetades ma punastasin, sest kartsin, et Ada lükkab mu sõnad ümber. Aga ta karjus hoopis:

«Jah! Jah! Kõik tuleb likvideerida! Ma ei taha enam kuulda sellest neetud börsist!»

Ta läks jälle näost kaameks ja tema rahustamiseks lubas sinjoora Malfenti, et kõik tehakse kohe nõnda, nagu ta soovib.

Sinjoora Malfenti saatis mind ukseni ja palus mitte kiirustada: tehku ainult kõik, mida pean asja huvideks vajalikuks. Vastasin, et ma ei usalda enam ennast. Risk oli suur ja ma ei võinud endale lubada võõra rahaga sel kombel ümber käia. Mul polnud börsil mängimisse enam usku, või puudus vähemalt endine enesekindlus, et võin oma käikude hoolika läbimõtleamisega asjade kulgu määrata. Nii et mul tuli kohe kõik likvideerida ja saavutada rahulduda.

Augustale ma Ada juttu edasi ei rääkinud. Milleks teda kurvastada! Aga Ada sõnad jäid mu kuulmeisse vasardama, vist sellepärast, et ma neid kellelegi edasi ei rääkinud, ja saatsid mind mitu aastat. Ikka veel kõlavad nad mu kõrvus ja veel praegugi mõtlen ma nende peale. Ma ei saa väita, et oleksin Guidot armastanud, aga see tuli ainult sellest, et ta oli väga isemoodi inimene. Suhtusin temasse vennalikult ja aitasin teda, nagu sain. Ada etteheiteid ei olnud ma kuidagi pälvinud.

Mul ei olnud enam kordagi võimalust Adaga üksi jääda. Temal polnud enam vajadust mulle midagi ütelda, mina aga ei sõandanud mingit seletust nõuda, võib-olla sellepärast, et ta haava mitte osatada.

Börsil lõppes kõik niiviisi, nagu olin ette näinud, ja Guido isal, kes oli juba kätte saanud meie esimese telegrammi, mis teatas talle kogu varanduse kaotamisest, oli muidugi mõista hea meel kuulda, et pool sellest on pälistatud. See oli minu teene, mis ei toonud mulle mingit rõõmu, kuigi olin seda õhinal oodanud.

Kuni Buenos Airesesse sõitmiseni — Ada koos lastega asus elama mehe vanemate juurde — suhtus ta minusse väga südamliselt. Talle meeldis viibida minu ja Augusta

seisla. Mõnikord mõtlesin koguni, et ta tollane jutt oli ürgitud meeleheitest, mis viis ta hullumeelsuse piirini, ja et hiljem ta ei mäletagi oma sõnu. Aga kord, kui meil jätti Guido peale läks, kordas ta mõne sõnaga kõike, mis ta mulle tol päeval oli öelnud:

«Jah, ei olnud kedagi, kes teda vaesekest oleks armastanud!»

Enne laevale minekut, hoides üht, kergelt haigestunud last süles, suudles ta mind. Siis, valinud hetke, millal meie juures kedagi ei olnud, ütles ta mulle:

«Hüvasti, Zeno, mu veli! Mulle jääb igaveseks meelde, et ma ei osanud teda küllaldaselt armastada. Sina peaksid seda teadma. Ma lahkun meelsasti kodumaalt. Tundub, et põgenen oma süümeepiinade eest.»

Noomisin teda, et ta ennast nii piinab. Ütlesin, et ta oli olnud Guidole hea naine, mida ma võin alati tunnustada. Ei tea, kas mul õnnestus teda veenda. Tema ei ütelnud enam midagi, sest nuuksumine segas. Pärast, palju hiljem, sain aru, et mind niiviisi hüvasti jättes tahtis ta uuendada mulle tehtud etteheiteid. Ent ma tean, et ta otsustas minu üle vääralt ja et ma ei tarvitse ennast süüdistada, nagu ei oleks ma Guidot armastanud.

Ilm oli sompus ja tundus, et kogu taeva on katnud üksainus tohutu pilv, olgugi et see millegagi ei ähvarda. Suur pargas, mille purjed lõdvalt mastidel lotendasid, püüdis sadamast aerude jõul välja pääseda. Sõudjaid oli ainult kaks, ja hoogsate aerutõmmetega suutsid nad raskest paati ainult suurivaevu liikuma saada. Võib-olla õnnestub neil avamerel purjedesse tuult püüda.

Ülemiselt tekilt lehvitas Ada meile taskurätikuga ja pööras siis selja. Muidugi vaatas ta Sant' Anna poole, sinna, kus puhkab Guido. Sedamööda, kuidas ta meist kaugeneks, muutus ta elegantne figuur aina saledamaks. Pisarad looritasid mul silmi. Näe, seal lahkubki ta meist, ja mul ei ole enam iial võimalust talle oma süütust tõestada.

PSÜHHOANALÜÜS

3. mail 1918

Psühhoanalüüsiga on nüüd lõpp. Kuus kuud olen end temaga hoolikalt ravinud, aga tunnen end halvemini kui enne. Doktorile ei ole ma veel üles ütelnud, aga mu otsus on lõplik. Eile lasksin talle öelda, et olen hõivatud. Lase ootab mõne päeva. Kui oleksin kindel, et võin ta üle ilma ennast välja vihastamata naerda, läheksingi võib-olla veel ta juurde. Aga ma kardan, et panen talle käed külge.

Sellest ajast peale, kui puhkes sõda, on meie linnas veel igavam, ja psühhoanalüüsist pääsemiseks istun taas oma kallite lehekülgede taga. Juba aasta otsa pole ma sõnagi kirja pannud, olles nii selles kui ka kõiges muus olnud kuulekas arsti ettekirjutustele, kes nõudis, et keskenduksin ravi ajal oma mälestustele ainult tema juuresolekul, sest keskendumine ilma tema järelevalveta ainult tugevdaks neid pidureid, mis takistavad mul olemast siiras ja vahetu. Viimasel ajal aga tunnen end halvasti ja haigemana kui kunagi enne ning usun, et taas kirjutama hakates vabanen hõlpsamini haigusest, mis tekkis ravi tagajärjel. Igal juhul olen kindel, et see on õige viis minevikule, mis mulle enam valu ei tee, ta tähtsus tagasi anda ja süngel olevikku kiiremini voolama sundida.

Suhtusin arstisse nii usalduslikult, et kui ta mulle tervekssaamisest teatas, jäin jäägitult uskuma teda, mitte aga valusid, mis mind endist viisi piinasid. Ütlesin neile: «Ei, need pole teie!» Aga nüüd pole enam kahtlust! Need on nemad! Mu jalgade luud on muutunud vibreerivateks ogadeks, mis torgivad mu ihu ja lihaseid.

Aga sellel pole minu silmis suurt tähtsust ja see pole ka põhjus, miks ma ravimisest loobun. Kui keskendumistunde arsti juures oleksid mulle endist viisi huvitavaid avastusi ja äratundmisi toonud, ei oleks ma neist loobunud, või kui oleksingi, siis mitte enne, kui lõpeb sõda, mis takistab mind millegi muuga tegelemast. Aga nüüd, kus ma tean juba kõike, see tähendab mõistan, et tegelemist on ainult illusiooniga, tobeda trikiga, mis võib erustada ainult mõnda vana hüsteerilist naist — kuidas saan ma siis taluda selle naeruväärse mehe seltskonda, ta püüki, mis pretendeerib läbinägelikkusele, ta enesekindlust, mis lubab tal rühmitada kõik selle maailma nähtused oma suure, uue teooria ümber? Kasutan kogu oma vaba aja kirjutamiseks. Nõnda panen vähimatki varjamata kirja ka oma ravimise loo. Südamepuistamisele arsti ees tegin lõpu ja võin nüüd vabalt hingata. Keegi ei nõua minult, et peaksin end pingutama. Ma ei pea end uskuma sundima ega teesklema, et usun. Just oma tõetate mõtete varjamiseks pidasin vajalikuks näidata arstile oma orjalikku lugupidamist, tema aga kasutas seda ara ja kinkis mulle iga päev ühe luiskeloo teise otsa. Minu ravi pidi lõpetatama, sest mu haigus oli avastatud. See oli toosama haigus, mille kadunud Sophokles omal ajal tol vaesel Oidipusel avastas: ma olin armastanud oma ema ja tahtnud mõrvata oma isa.

Ja ma ei vihastanudki! Kuulasin teda võlutuna. See haigus tõstis mind kõige kõrgema ülluse astmele. Haigus iseenesest pidi olema erakordne, kui selle peale tulid juba meie esivanemad antiikmütide epohhil! Ja ma ei vihasta isegi praegu, kus ma sulge käes hoides neid ridu kirja panen. Ma lihtsalt naeran kogu südamest. Fakt, et ma pole terveks saanud, on kõige kindlamaks tõendiks, et ma pole seda haigust põdenudki. Selline tõend veebaks ka arsti. Ta võib rahulik olla, sest tema sõnad ei saanud rikkuda mu noorusmälestusi. Sulen silmad ja näen nagu ilmsi oma puhast, naiivset lapsearmastust ema vastu, lugupidamist ja suurt kiindumust isasse.

Doktor usaldab ka liialt mu kurikuulsaid pihtimusi, mida ta mulle läbivääramiseks tagastada ei taha. Mu jumal! Ta pole õppinud midagi muud kui arstiteadust ja ei suuda kujutledagi, mida tähendab itaalia keeles kirjutamine meile, kes me räägime küll murrakut, kuid ei kirjuta selles. Kirjalik pihtimus on alati valelik. Me vale-

tame iga oma toskaana sõnaga! Kui ta ainult mõistaks, et eelistavalt räägime me asjadest, milleks meil on kääpärast valmisväljendid, vältides kõike, mis sunnib meid sõnaraamatut kasutama! Sel põhimõttel valimegi oma elust mainimisväärseid episoodide. Mõistagi näeksin oma elu sootuks teisest aspektist, kui jutustaksime sellest oma tavalises murrakus.

Doktor tunnistas mulle, et oma pika arstipraktika jooksul ei ole ta iial näinud nii tugevat erutust kui minul neil puhkudel, kui sattusin piltidele, mida ta enda arvates mu minevikust oli ellu äratanud. Sellepärast ta mind nii kähku terveks kuulutaski.

Ja ma ei simuleerinud seda erutust. See oli tugevaim, mida ma oma elus olen kogenud. See leemendas higinäht, kuni ma neid pilte konstrueerisin, ja oli pisaratest märg, kui nad juba mu silme ees seisid. Hellitasin kaua lootust ükskord uuesti oma süütuse ja naiivsuse aegadesse tagasi minna. Paljude kuude jooksul toetas ja hingestas see mind. Kas see ei oleks, nagu palja mälestuse abil südatalvel kevadroose saada? Doktor kinnitas, et need mälestuspildid on nii selged ja täielikud, et saan nendega oma elule otsekui ühe päeva juurde. Roosid sülitavad oma hurmava aroomi, aga ka okkad.

Ja tänu sellele, et ma neid pilte kõigest väest jahtisin, sain ma, nad kätte. Praegu tean küll, et olen nad lihtsalt välja mõtelnud. Aga väljamõtlemine on juba looming ja mitte enam vale. Minu väljamõtlemised olid seda laadi, nagu on palavikupildid, mis keerlevad toas, et te neid igast küljest näha saaksite, ja koguni müksivad teid. Nad on tihkest aimest, neil on oma värv ja elavate olendite jõhkrus. Paljalt soovi jõul projitseerisin pildid, mis seni eksisteerisid ainult mu peas, sellisesse ruumi, mida võisin näha, mille õhku ja valgust võisin tajuda niisama selgesti, kui tunda neid teravaid nurki, mille vastu võib end ära lüüa ja mis ei ole puudunud veel ühestki ruumist, kust ma läbi olen käinud.

Kui jõudsin pingeabaduseni, mis pidi soodustama kujutluste teket ja mida tunnetasin kui ääretu pinge ning niisama otsatu lõtvumise ühendit, hakkasin uskuma, et need kujutluspildid on ammuste aegade tõelised kujutused. Ehkki oleksin võinud nende ehtsuses algusest peale kahelda, sest niipea kui nad kadusid, meenutasin neid vähimagi erutuse või ärritusega. Umbes nõnda, nagu

meenutatakse mõnda juhtumit, millest oled kuulnud inimeselt, kes pole ise asja juures olnud. Kui minu nähtud pildid olnuksid tegelikkuse peegeldused, oleksid nad mind ka hiljem naerma ja nutma pannud, nagu juhtus siis, kui ma neid esmakordselt nägin. Ent doktor üksnes registreeris. «Nüüd saime kätte selle, nüüd tabasime tolle,» ütles ta. Tegelikult polnud me kätte saanud mitte midagi muud kui ainult rea tingimärke, piltide skeeme.

Mind pandi uskuma, et mul õnnestus oma lapsepõlve taastada seetõttu, et juba esimene pilt viis mind suhteliselt südamelähedasse aega, millest mul olid ennegi olemas mingid ähmased mälestused ja millele nüüdne kujutluspilt näis vastavat. See oli mu elus just too aasta, kui mina käisin juba koolis, aga vend veel ei käinud. Ja tundus, et just tollest aastast on pärit see tund, mida mul õnnestus mälu taastada. Nägin end päikesepaistelisel kevadpäeval meie vana teenija Catina käekõrval majast välja astumas ja läbi pargi linna poole minemas. Mu vend mulle kangastunud stseenist osa ei võtnud, ehkki oli selle kanglane. Nägin justkui ilmsi, kuidas ta võib vabana ja õnnelikuna koju jääda, kuna mina pean minema kooli. Läksin tõrksalt ja tihkudes, hinged varjatud kibedus. Nägin nendest kooliminekutest ainult ühte, aga see kibedus mu hinged rääkis sellest, et mina pidin iga päev kooli minema ja vend võis iga päev koju jääda. Ja nii lõpmatukseni, kuigi tegelikult tean, et ka vend, kes oli minust ainult aasta noorem, hakkas üsna varsti koolis käima. Tookord aga seisis mulle kangastunud pildi tõelisus väljaspool kahtlust: mina olin igaveseks mõistetud koolis käima, vend aga võis sel ajal kodus olla. Catina kõrval kõndides arutasin, kui kaua see piin kestab — lõunani. Tema aga on kodus! Peale selle meenus mulle, et paar päeva tagasi oli mul koolis pahandusi, mind noomiti ja ahvardati, ning et ma mõtlesin tookord: aga temale ei saa keegi midagi teha. Nägemus oli jahmatamapanevalt selge. Catina, kelle mäletasin olevat väikest kasvu, ilmus mu silmade ette väga pikana, loomulikult seepärast, et olin ise väike. Ka tundus ta mulle väga vana, sest teadagi näivad eakad inimesed väga noortele juba vanadena. Tänaval, kustkaudu me kooli läksime, märkasim imelikke poste, mis tol ajal meie linnas kõnniteid äärestasid. Tõsi küll, ma sündisin küllalt ammu, et veel täiskasvanunagi kesklinna tänavail neid poste näha. Aga sellelt tänavalt,

mida mööda me tol päeval Catinaga läksime, olid nad kadunud juba siis, kui ma mähkmeist välja sain.

Tükk aega uskusin nende piltide õigsusse, isegi siis veel, kui selle kujutluse virgutatud asjalik mälu tõi tollest ajajärgust esile teisigi üksikasju. Peamine neist oli, et ka vend kadestas mind — kooliskäimise pärast. Tean, et ma isegi märkasin seda, kuid ikka ei olnud sellest küllalt, et mind kujutluse tõepärasuses kahtlema panna. Alles hiljem hävitas just see fakt usu kujutluspildi õigsusse: kadetus oli küll olnud, kuid kujutluses oli see valele isikule omistatud.

Teine nägemus kandis mind ühte mu varasesse elulõiku, märksa varasemasse kui esimene pilt: oli üks tuba meie villas, aga missugune, seda ma täpselt ei tea, sest ta tundus avaram kõigist praegu olemasolevatest. Imelikul kombel, kui leidsin end sellesse tuppa suletuna, taipasin kohe midagi, mida sellest lihtsast kujutluspildist endast üldse tuletada ei saanud: tuba asus kaugel sellest toast, kus tollal pidid olema ema ja Catina. Ja veel, et koolis ma tollal veel ei käinud.

Tuba oli väga valge, ma pole iial näinud nii valget ja päikesest üleujutatud tuba. Võib-olla tuli päike tookord läbi seinte? Kindlasti oli ta juba üsna kõrgel, aga mina olin ikka veel voodis ja hoidsin käes tassi, millest olin ära joonud piimaga kohvi ning kaapisin nüüd lusikaga põhjast suhkrut. Kui niikaugele jõudsin, et lusikaga enam midagi kätte ei saanud, püüdsin tassi põhja keelega lakuda. Keel põhja ei ulatunud ja nii jäingi istuma, tass ühes ning lusikas teises käes, jälgides, kuidas vend kõrvalvoodis minust mahajäänult alles oma kohvi rüübib, nina tassis. Kui ta viimaks pea tõstis, nägin teda päikese pärast silmi kissitamas, päike paistis talle otse näkku, kuna minu nägu (ei tea, kuidas) jäi varju. Ta oli näost kahvatu ja pisut liiga etteulatava lõuaga. Ta ütles:

«Anna oma lusikas.»

Alles nüüd sain aru, et Catina oli unustanud talle lusikat tuua. Vastasin kohe ja kõhklemata:

«Annan küll, kui sa selle eest mulle natuke oma suhkrut annad.»

Tõstsin lusika kõrgele, et selle väärtust rõhutada. Samas kostis Catina hääl:

«Häbi! Sa oled ju väljapressija!»

Ehmatus ja häbi tõmbasid mind tagasi olevikku. Taht-

sin Catinale vastu vaielda, aga me kõik, tema, mu vend ja mina, nagu ma tookord olin — väike süütu väljapressija —, varisesime kuristikku ja kadusime.

Kahetsesin, et olin liiga terava häbitunde tõttu purustanud nii suure vaevaga esilemanatud nägemuse. Parem olnuks, kui oleksin kuulekalt ja *gratis** laenanud vennale lusika ning loobunud vaidlemast oma eksimuse pärast, mis tõenäoliselt oli esimene halb tegu mu elus. Catina oleks kutsunud siis arvatavasti ema, et see mulle karistuse määraks, ja ma oleksin viimaks ema näinud.

Nägin teda siiski mõni päev hiljem, või vähemalt uskusin nägevat. Tundsin küll kohe, et see on ainult kujutus, sest sel kujul, nagu ema mu ette ilmus, meenutas ta liiga lähedalt seda portreed, mis mu voodi kohal ripub. Kuigi pean tunnistama, et minu nägemuses käitus ema nagu elus inimene.

Palju, hästi palju päikest, jää või pimedaks! Nii palju päikest hoovas mulle tollest kaugusest, mida ma lapsepõlveks pidasin, et ei olnud kahtlust — see pidi olema mu lapsepõlv. Näen meie söögituba pärastlõunasel ajal. Isa on juba koju tulnud ja istub sohval ema kõrval. Ema ees laual on suur pesuhunnik, mida ta pesukindla värviga märgistab. Mina mängin laua all mingite kuulidega ja liigun seda tehes emale aina lähemale. Vist tahan, et ka tema minu mängust osa võtaks. Siis püüan end nende vahel püsti ajada, haaran üle lauaserva rippuvast pesust kinni ja seal juhtub õnnetus. Tindipudel kukub mulle pähe, tint voolab mu näole ja riietele ning ema seelikule ja jätab väikese pleki ka isa pükstele. Isa tõstab jala, et mind lüüa...

Aga ma tulen oma pikalt reisilt õigel ajal tagasi ja olen taas siin, väljaspool ohtu, täiskasvanud ja vana. Seda ma pean ütlema! Korraks valdas mind ähvardava karistuse ootel ebameeldiv tunne, aga samas hakkas mul lõpmata kahju, et mul jäi nägemata see kaitsev liigutus, mille ema kahtlemata tegi. Aga kes saaks kinni pidada pilte, kui nad tormavad läbi aja, mis pole veel kunagi niivõrd ruumiga sarnanenud? See oli minu käsitus, kuni mul nende piltide ehtsusse usku oli. Nüüd paraku (ja kuidas ma seda kahetsen!) ma nendesse enam ei usu. Tean nüüd, et need ei olnud pildid, mis mu eest põgenesid, vaid mu silmade

* Tasuta (lad. k.). — Tõlk.

eest taganes udu ja need nägid taas tegelikult olemasolevat ruumi, kus polnud enam kohta kujutluspiltidele.

Räägin veel piltidest, mis ilmusid mu silme ette ühel teisel korral ja millele doktor omistas nii suurt tähtsust, et kuulutas mind tervenenuks.

Tukastusse vajudes nägin und, mis oli kummituslikult liikumatu. Taas olin tagasi lapseks saanud, kuid ainult selleks, et näha, kuidas see laps und näeb. Laps lamas sõnatus lummuses, mis valdas ta tillukest keha. Talle näis, et ta on lõpuks teostanud oma kunagise soovi. Ometi lamas ta seal üksi, kõigist mahajäetud, ent nägi ja kuulis nii selgelt, nagu näed ja kuuled unes ka endast kaugeld asju. Laps lamas minu majas ühes toas ja nägi (jumal teab, mismoodi), et katusel seisab soliidsele alusele müritud puur. Sellel puudusid aknad ja uks, aga sellest hoolimata tungis kusagilt sisse silmale meeldivat valgust ja värsket hea lõhnaga õhku. Laps teadis, et ainult tema üksi võib sellesse puuri minna ja et tal ei tarvitse selleks kohalt liikudagi, puur tuleb ise tema juurde. Puuris oli ainult üks mööbliese — tugitool, milles istus mustas rüüsa sale ja sihvakas blond naine suurte taevassiniste silmade, lumivalgete käte ja väikeste lakk-kingades jalgadega; kingi võis seeliku serva alt nende kerge läike tõttu ainult aimata. Pean lisama, et naine oma musta kleidi ja lakk-kingadega tundus mulle ühe tervikuna. See oli tema! Ja laps nägi unes, et ta saab seda naist, kuid õige veidral viisil: tal oli teadmine, et ta võib teda tükkhaaval pealaest jalatallani süüa.

Praegu, kui ma selle üle järele mõtlen, olen jahmunud, kuidas võis doktor, kes oli lugenud, ja tema sõnade järgi väga tähelepanelikult lugenud tervet mu käsikirja, unustada unenäo, mida ma nägin enne Carla poole minekut! Mis minusse puutub, siis pärast seda, kui ma selle une mõttes uuesti läbi võtsin, hakkas mulle tunduma, et see on toosama unenägu, ainult veidi teisendatud ja lapselikum.

Doktor aga pani kõik hoolega kirja ja küsis siis üsna juhmaka näoga:

«Kas teie ema oli blond ja sale naine?»

Tema küsimus üllatas mind ja ma vastasin, et ka mu vanaema oli sale ja blond. Aga doktori arust olin ma juba terveks saanud, lõplikult tervenunud. Avasin suu, et koos temaga rõõmustada, ja valmistusin selleks, mis pidi nüüd

järgnema. Otsingud, uurimused ja mõtisklused olid lõpetatud, nüüd ootas mind visa ja järjekindel ümberkasvatamine.

Realtpeale muutusid meie kohtumised mulle tõeliseks piinaks ja ma käisin neil ainult sellepärast, et mul on väga raske peatuda, kui ma kord liikuma olen hakanud, niisamuti nagu mul on raske liikuma hakata, kui ma paigal seisan. Mõnikord, kui mu doktor juba päris arutuid asju kokku rääkis, söandasin talle vastu vaielda. Väitsin, et ei ole õige, nagu olnuksid kõik mu sõnad ja mõtted süüdlase sõnad ja mõtted. Vastuseks vaatas ta mind suurte silmadega. Olin ju terveks saanud ja ei tahtnud seda tunnistada! See oli tõeline sõgedus: sain temalt teada, et tahtsin röövida naise — see on mu ema! — oma isalt, ega tundnud, et olen tervenunud! Kuulmatu jonn. Ometi möönis ta, et ma paranen veelgi, kui on lõpule jõudnud mu ümberkasvatamine, see tähendab siis, kui hakkam kõigile neile asjadele (soov tappa isa ja suudelda oma ema) vaatama kui täiesti süütutele, mille pärast ei tasu südant valutada, sest selliseid juhuseid tuleb sageli ette ka kõige paremates perekondades. Mida ma tegelikult kaotan? Ühel päeval ütles ta, et ma olen otsekui paraneja, kes ei oska ilma palavikuta elada. Niisiis jäi mul ainult oodata, millal ma oma olukorraga ära harjun.

Ta tundis, et ma pole veel jäagitult tema võimuses ja pöördun ümberkasvamisel aeg-ajalt tagasi ravimise aegadesse. Ta püüdis minult jälle unenägudest kuulda, aga mul ei õnnestunud enam ühtegi tõelist unenägu näha. Ootamisest tüdinud, mõtlesin talle lihtsalt ühe välja. Ma poleks seda kunagi teinud, kui oleksin osanud ette näha, missugust vaeva niisugune simuleerimine nõuab. Pole sugugi kerge justkui läbi une pomiseda, higiga kattuda või kahvatuda, kord pingutusest vähkpunaseks minna või jälle punastamist vältida, et end mitte reeta. Rääkisin talle, et läksin tagasi selle puuris naise juurde ja sundisin teda läbi prao, mis puuri seina ootamatult oli tekkinud, jalga sirutama, mida hakkasin imema. «Vasakut! Vasakut!» nõudsin ma sonides, tuues oma nägemusse huvitava detaili, mis pidi looma mulje, et praegune sarnaneb mu endiste unenägudega. Sellesamaga näitasin doktorile, et olen suurepäraselt aru saanud, mis haigust ta minult ootab. Rinnalapsest Oidipus olnud just selline: imenud ema vasakut jalga, jättes parema isale. Püüdsin

kujutleda seda võimalikult reaalselt (selleks polnud mingit tõrget) ja jõudsin ennastki ära petta: tundsin selle jala maiku. Oleksin peaaegu oksele hakanud.

Mitte üksnes doktor, vaid ka ma ise soovisin, et mulle veel kord ilmuksid mu lapsepõlve kallid pildid, olgu päris tõelised või vähem tõelised, ainult et mul ei tuleks neid välja mõelda. Nähes, et nad doktori juuresolekul enam ei ilmu, püüdsin neid ilma temata esile manada. Tõsi, üksi olles ähvardas mind oht need pildid kohe ära unustada, aga ma ei kavatsenud ju ennast edasi ravidal. Tahtsin lihtsalt taas kevadroose detsembris. Kord olin neid saanud, miks ei pidanud ma neid veel kord saama?

Ka üksinduses osutus see tegevus üsna igavaks, aga seal leidsin nägemuste asemel midagi muud, mis mulle neid, tükiks ajaks asendas. Arvasin koguni, et tegin tähtsa teadusliku avastuse. Otsustasin, et olen kutsutud ja seatud täiendama füsioloogiliste värvide teooriat. Minu eelkäijad Goethe ja Schopenhauer ei kujutlenudki, kuhu võib jõuda täiendvärvustega oskuslikult manipuleerides.

Olgu öeldud, et kogu selle aja lamasin ma kabinetis sohval, mis seisis akna ääres, kust paistis ribake merd ja silmapiir. Ühel öhtul, kui pilvesäbruline taevas lõõmas loojangukumas, jäin kauaks imetlema pilvedest lageda viiru toredat värvi — rohelist, õrna ja puhast. Taevas oli ka palju punast, mis valgus pilvede piirile läänes, aga see puna oli alles kahvatu, päikese heledate otsekiirte pleegitatud. Pimestatuna sulgesin varsti silmad ja siis selgus, et mu tähelepanu ja sümpaatia kuulub rohelisele, sest mu võrkkilele tekkis ta täiendvärvus, pimestavalt ere punane, millel polnud midagi ühist taeva helepunase tooniga. Vaatasin ja nautisin kaua värvi, mille ma olin loonud. Kui ma taas silmad avasin, nägin üllatusega, et see ergav punane oli vallutanud kogu taeva ja katnud nii tihedalt ka smaragdrohelise, et ma ei leidnud seda tükil ajal üles. Olin seega avastanud viisi, kuidas loodust värvida! Loomulikult kordasin seda eksperimenti mitu korda. Kõige huvitavam oli see, et värvimine läks väga aegamööda. Kui ma taas silmad avasin, ei võtnud taevas minu võrkkile värvust kohe omaks. Enne oli hetk kõhklust, mille jooksul silm seletas veel smaragdrohelist, mis oli sünnitanud punase ja mille poolt ta ise välja tõrjuti. Punane tekkis järsku rohelise taustalt ja levis kohutava palanguna üle kogu taeva.

Kui olin oma vaatluste täpsuses kindel, tulin sellega välja doktori ees, lootes elustada meie igavaid seansse. Doktor ei lasknud mul edasi rääkida, vaid väitis, et nikotiini mõjul on mul liiga tundlik võrkkile. Mul oleks peaaegu keelelt lipsanud, et sel juhul on sama mürgi toimele sünninud ka need nägemused, mida me pidasime nooruses minuga toimunud sündmuste peegelduseks. Ent nõnda oleksin välja lobisenud, et ma pole üldse terveks ravitud, ja ta oleks sünninud mind toda ravi jälle otsast peale alustama.

Ja ometi ei pidanud see lojus mind alati nii väga mürgitatuks. Seda tõendab ka ümberkasvatamine, mille ta ette võttis, et ravida mind haigusest, mida ta nimetas suitsetamistõveks. Nõnda ta mulle ütleski: suitsetamine iseenesest ei tee mulle paha, niipea kui suudan ennast veenda selle kahjutuses, muutubki see tegelikult kahjutuks. Ja jätkas: nüüd, kus mu suhted isaga on päevavalgele toodud ja antud minu kui täiskasvanu otsustada, peaksin isegi mõistma, et olen selle pahe endale külge harjutanud selleks, et isaga võistlusse astuda, tubakale omistasin kahjuliku mõju ainult oma sisemise moraali tõttu süütundest, mis peab õigeks, et saaksin selle võistluse pärast karistada.

Tol päeval lahkusin doktori juurest, tossutades nagu türklane. Jutt oli katsest ja ma olin meeleldi nõus seda enda peale võtma. Terve päeva suitsetasin lakkamatult. Sellele järgnes täiesti unetu öö. Jälle tõstis pead mu krooniline bronhiit, milles polnud kahtlust, sest selle jäljed olid süljekaasis näha.

Järgmisel päeval ütlesin doktorile, et olen vahepeal palju suitsetanud ega omista sellele enam mingit tähendust. Doktor silmitses mind naeratades ja ma teadsin, et tema rind paisub uhkusest. Rahulikult võttis ta käsile mu ümberkasvatamise. Ta liikus edasi kindlalt nagu inimene, kes on veendunud, et igast tema jalajäljest tärkavad lilled.

Ümberkasvatamisest kui niisugusest on mul väga vähe meeles. Olin kuulekas ning kannatlik, aga arsti kabinetist välja jõudes raputasin end nagu koer pärast veest tulemist, täpselt nagu koer, kes on ainult märg, aga mitte pestud.

Ent ometi meenutan siiamani nõrdimusega oma kasvataja väidet, et doktor Copresichil oli õigus mulle seda

öelda, mis mind tookord nii väga vihastas. Järelikult olin pälvinud ka kõrvakiilu, mille isa mulle surivoodil andis? Ma küll ei tea, kas mu kasvataja just seda ütles, kuid tean kindlalt, et ta väitis mind olevat vihanud ka vana Malfentit, kelle olin paigutanud isa kohale. Paljud arvavad, et nad ei saa elada ilma teatud kiindumuseta; mina olingi tema meelest säärane, kes kaotab tasakaalu, kui puudub teatud vihkamisobjekt. Ei olnud tähtis, kas abellusin tema selle või teise tütreaga, oluline oli, et nende isa asus kohale, kus sattus minu poolt vihatava ossa. Kui nende kodu oli saanud minu koduks, rüvetasin seda, nagu oskasin. Murdsin truudust naisele ja on ilmne, et oleksin võrgutanud nii Adat kui ka Albertat, kui see oleks ainult võimalik olnud. Loomulikult ei mõtle ma seda kõike eitada, mind paneb ainult naerma, et doktor võttis seda kuulutades Ameerika avastanud Christoph Kolumbuse poosi. Arvan, et ta on ainuke mees maailmas, kes, saanud teada, et kavatsen magada kahe kaunitariga, hakkab arutama: mitte ei mõista, mispärast see mees tahab magada just nendega?

Veel raskem oli mul taluda seda, mida ta lubas endal öelda minu ja Guido vahekorra kohta. Minu enda suust oli ta kuulnud üksnes niipalju, et tutvuse algul tundus Guido mulle antipaadne. Arsti arvates ei kadunud see antipaadia kuhugi ja Adal oli õigus, kui nägi matustelt puudumises selle vaenamise viimast väljendust. Doktor oli nähtavasti unustanud, et tegutsesin tollal heade eesmärkide nimel, püüdes päästa Ada pärandit, kuid ma ei pidanud eneseväärseks seda talle meenutada.

Nagu nüüd välja tuleb, oli doktor ka Guido suhtes mõningaid uurimusi ette võtnud. Ta väitis, et Ada poolt eelistatuna ei saanud Guido olla seesugune, nagu mina teda kirjeldasin. Ta avastas, et suur puiduladu, mis asus selle maja lähedal, kus me psühhoanalüüsiga tegelesime, oli kuulunud varem firmale «Guido Speier & Co». Miks ma polnud sellest rääkinud?

Kui oleksin teinud juttu ka sellest, oleks see mu niigi rabeda kirjapaneku veel rohkem hajevile ajanud. Säärane lünk kinnitab veel kord, et mu itaaliakeelne pihtimus ei saa olla ei ammendav ega ka siiras. Igas puidulaos leidub väga mitmesugust metsamaterjali ja iga liigi jaoks on meil Triestes oma rahvakeelne nimi, mis on laenatud kas murdest või horvaadi, saksa või koguni prant-

sa keelest (näiteks *zapin*, millel pole midagi ühist *sapin*iga*). Kust ma vajalikud vasted võtan? Peaksin ma veel vanuigi ühe toskaanlasest puidukaupmehe juurde õpipoisiks minema? Muide, «Guido Speier & Co» puiduladu tõi firmale ainult kahju. Pealegi polnud mul sellest midagi erilist öelda, sest too ladu ei andnud endast rohkem elumärki kui tol ainsal korral, millal vargad sinna sisse murdsid ja kõik barbaarsete nimedega metsamaterjalid sealt nii kähku lendu läksid, nagu oleks nendest algusest peale tahetud spiritistlike seansside tarbeks laudu teha.

Soovitasin doktoril Guido kohta informatsiooni küsida kas mu naiselt, Carmenilt või Lucianolt, kellest on saanud suur, kõigile tuntud ärimees. Minu teada ei küsitlenud doktor nendest kedagi ja mul ei jää muud kui arvata, et ta hoidus sellest hirmu pärast, et võib oma süüdistuste ja kahtlustuste najal püstiaetud hoone nende informatsiooni läbi varisema panna. Kust võtab ta nii palju viha minu vastu? Vist on ta ise suur hüsteerik, kes on kord asjatult oma ema ihaldanud, ja maksab nüüd selle eest kätte inimestele, kellel niisuguste asjadega midagi tegemist pole olnud.

Lõppude lõpuks tundsin end väga väsinuna sellest võitlusest, mida mul doktoriga, kellele ma selle eest pealegi maksin, lakkamatult tuli pidada. Usun, et ka nondest unenägudest ei olnud mul mingit kasu, kuid luba suitsetada, nii palju kui himu on, laostas mu tervise lõplikult. Ja seal tuli mul hea mõte: läksin doktor Paoli juurde.

Ma polnud teda juba mitu aastat näinud. Ta juuksed olid hallikaks tõmbunud, aga ta grenaderikuju polnud eest hoolimata ei ümaramaks ega kühmakamaks muutunud. Endist moodi vaatas ta kõiki asju paitava pilguga. Alles nüüd sain aru, miks ta pilk säärase mulje jättis. Nähtavasti meeldis talle vaadata, ja ta vaataski niihästi meeldivaid kui ka ebameeldivaid asju niisuguse naudinguga, mille puhul teised inimesed neid paitavad.

Tulin temalt nõu küsima, kas jätkata psühhoanalüüsi või mitte. Aga seistes ta uuriva pilgu ees, lõin araks. Küllap mul oli paha ja piinlik tunnistada, et ma veel nii vanas eas olin osanud säherduse posimise lõksu langeda. Mul oli kahju, et pidin suu pidama, sest kui Paoli oleks keela-

* Kuusk (pr. k.). — Tõlk.

nud mul psühhoanalüüsiga tegelemise, olnuks mu olukord palju lihtsam, kuigi ta suurte silmade paitavat pilku endal tunda olnuks veel ebameeldivam.

Rääkisin talle oma unetusest, kroonilisest bronhiidist, lööbest põskedel, mis mind tollal vaevas, torkivatest valudest jalgades ja kõige viimaks ka imelikust mäluhäiretest.

Paoli tegi mu enda silma all uriinianalüüsi. Segu värvus mustaks ja Paoli muutus mõtlikuks. Lõpuks ometi üks tõeline analüüs, ja mitte mingi psühhoanalüüs! Meeleliigutuse ja sümpaatiaga meenutasin oma kauget keemikuminevikku. Tõelise analüüsi korral on kolm osalist: mina ise, katseklaas ja reagent. Mu partner, see tähendab analüüsitav, magab, kuni reagent ta meelevaldselt äratab. Katseklaasi sisu võib kohe alistuda või anda järele juba temperatuuri vähesel tõstmisel. Simuleerimine pole võimalik. Selles katseklaasis ei juhtunud midagi, mis oleks võinud meenutada minu käitumist, kui ma doktor S-i meeleheaks leiutasin oma noorusest üha uusi üksikasju, mis pidid kinnitama Sophoklese diagnoosi. Siin toimus kõik ausalt. Analüüsitav aine oli suletud katseklaasi, kus ta, alati samaks jäädes, ootas reagenti. Ja kui viimane ilmus, vastas ta sellele ikka ühtmoodi. Psühhoanalüüsi puhul aga ei kordunud iial ei sõnad ega pildid. Psühhoanalüüs tuleks ümber nimetada, panna talle nimeks psüühiline seiklemine. Just see, sest psühhoanalüüsi alustades meenutate inimest, kes metsa minnes ei tea, kas ta satub kokku röövliga või sõbraga. Ja te ei tea midagi rohkem ka siis, kui seiklus on lõppenud. Selle poolest meenutab psühhoanalüüs spiritismi.

Paoli ei uskunud, et tegemist on suhkruhaigusega. Ta palus mind järgmisel päeval läbi tulla, selleks ajaks püüab ta analüüsida mu uriini polarisatsiooni abil.

Lahkusin võidutsevalt, koormatuna suhkruhaiguse kahtlusest. Olin valmis doktor S-i juurde minema ja küsima, mis selle haigusega ikkagi saab. Kas ta on nõus analüüsima põhjusi eesmärgil, et ma haigusest lahti saaksin? Aga mul oli tollest tüübist kõrini ja ma ei soovinud teda näha isegi selleks, et teda nõõgata.

Pean tunnistama, et suhkruhaigus oli mulle suureks lohutuseks. Rääkisin sellest Augustale ja tal läksid kohe silmad märjaks.

«Sa oled oma elus nii palju haigustest rääkinud, et

lõpuks pididki endale mõne külge saama,» ütles ta ja püüdis mind lohutada.

Armastasin oma haigust. Meenutasin sümpaatiaga vaest Coplerit, kes eelistas tegelikku haigust kujutletavale. Nüüd olin temaga ühel nõul. Tegelik haigus on ju väga lihtne — lase tal ainult edeneda. Tõsi küll, kui lugesin ühest arstiraamatust oma magusa haiguse kirjeldust, avastas, et see sisaldab terve elu (mitte surma!) programmi selle mitmesugustes staadiumides. Huvasti kõik mu otsused ja töötused, lõpuks olin neist vabanenud! Kõik pidi kulgema omatahtsi, ilma minu vahelesegamiseta.

Sain ka teada, et mu haigus kulgeb alati või peaaegu alati väga talutavalt. Haige sööb ja joob palju, ja kui tal õnnestub hoiduda paistetest, siis ei kannatagi ta eriti. Lõpuks sureb ta kõige magusama kooma kätte.

Paoli helistas mulle üsna pea ja teatas, et ei ole avastanud suhkru jälgi. Läksin tema juurde järgmisel päeval ja ta kirjutas mulle ette dieedi, millest pidasin kinni ainult mõne päeva, peale selle andis ta vaevalt loetava retsepti mingi mikstuuri hankimiseks ja laskis mul seda tervelt kuu aega sisse juua.

«Kas suhkruhaigus ajas hirmu nahka?» küsis ta naeratades.

Protesteerisin, aga ei öelnud talle, et nüüd, kus suhkruhaigus on minust lahti öelnud, tunnen end mahajäetuna. Nagunii ei oleks ta seda uskunud.

Sedaaegu sattus mu kätte doktor Beardi kuulutus raamat neurasteenia kohta. Järgisin selle nõuannet ja hakkasin iga nädala järel ravimeid vahetama, kirjutades tema retsepte selge, loetava käekirjaga ümber. Mõne kuu jookkul pidasin seda ravi täiesti tõhusaks. Isegi Copler ei osanud oma eluajal nii rohketest ravimitest lohutust leida nagu mina tookord. Siis pettusin ka selles meetodis, aga psühhoanalüüsi juurde tagasimineku lükkus päevast päeva edasi.

Seal kohtasin doktor S-i. Ta küsis, kas olen otsustanud ravist loobuda. Ta oli väga viisakas, palju viisakam kui siis, kui ma veel tema küüsis olin. Nähtavasti tahtis ta mind oma patsiendiks tagasi saada. Ütlesin, et mul on pakilis äriasju ning mitmesuguseid perekondlikke muresid, mis nõuavad aega ja asjaõiendusi, aga niipea kui ma neist vabanen ja rahu saan, tulen tema juurde. Tahtsin

paluda, et ta mu käsikirja tagastaks, aga ei sõandanud see olnuks sama, mis ütelda, et ma ei taha ravimisest enam kuuldagi. Lökkasin tagasiküsimise selle aja peale, kui ta juba märkab, et ma ravimisele enam ei mõtlegi, ja jõuab sellega leppida.

Enne kui lahku läksime, ütles ta veel midagi, millega tahtis mind vist tagasi saada:

«Kui te oma hinge vaataksite, siis leiaksite, et see on muutunud. Küll te näete: kui hakkate aru saama, et ma olen teid suhteliselt lühikese ajaga tervistumisele hülk maad lähemale viinud, siis tulete minu juurde tagasi.»

Mina aga arvan ausalt öeldes, et tema abiga oma hinge uurides olen sellele uusi hädasid külge pookinud.

Tahan end tema ravi tagajärgedest välja ravidada. Hoidun eemale unelmatest ja mälestustest. Ainult nende pärast ei tunne mu vaene pea end enam kindlalt kaela otsas. Olen muutunud kohutavalt hajameelseks. Inimestega vesteldes, räägin üht, kuid samal ajal püüan tahtmatult meenutada midagi muud, mida ma olen varem öelnud või teinud ja mis on mul juba meelest läinud, või siis mõnda mõtet, mis paistab mulle tohutult tähtis, nii tähtis, nagu tundus mu isale too surma eel tulnud mõte, mida ta ei suutnudki meenutada. Kui ma ei taha lõpetada hullumajas, tuleb mul sellistele lapsemängudele lõpp teha.

15. mail 1915.

Pühade ajal olime kaks päeva Lucinicos asuvas villas. Mu poeg Alfio peab pärast grippi kosuma ja jääb koos õega mõneks nädalaks sinna. Meie naisega läheme nende juurde tagasi nelipühadeks.

Lõpuks ometi õnnestus mul oma meelepärase harjumuste juurde tagasi pöörduda: katsun jälle suitsetamisest loobuda. Sellest peale, kui piirasin vabadust, mida see napakas doktor mulle pakkus, on mul palju parem. Praegu, kuu keskpaiku, olen jälle kimbatuses, nagu igaüks, kes tahab kalendri järgi selget ja kainet otsust teha. Ükski kuu ei sarnane teisega. Et oma otsusele kaalu anda, tuleb loobuda suitsetamisest millegi lõpust, näiteks kuu lõpust arvates. Aga peale juuli ja augusti ning detsembri ja jaanuari ei ole aastas ühtegi kuud, mis teineteisele

järgnede oleksid ka päevade arvu poolest võrdsed. Aeg on kohutavalt korrapäratult jaotatud.

Ei paremini mõtteid koguda, läksin teise päeva õhtu-poolikul täiesti ükski Isonzo kaldale. Miski ei mõju mõtlemisele soodustavamalt kui voolavasse vette vaatamine. Ta seisate paigal, aga vesi pakub teile lõõgastumiseks järjest uusi muljeid, sest ei jää ei värvi ega piirjoonte poolest hetkekski selleksamaks.

Päev oli kummaline. Kusagil kõrgel oli kindlasti kange tuul, sest pilved muutsid lakkamatult oma kuju, all aga püsis õhk liikumatuna. Aeg-ajalt leidis juba kevadiselt soo päike lauglevate pilvede vahelt mõne pilu ja ujutas oma kiirtega üle kord mäe nõlvaku, kord tipu, rebides maastikku katvast varjust välja õrna mairoheluse riba. Ilm oli mahe ja ka selles pilvede paos oli kevade-endeid. Polnud kahtlust: ilm hakkab paranema!

Mul õnnestus jäägitult keskenduda ja ma elasin läbi ühe neist tõelise ja sügava objektiivsuse hetkedest, mida ihne elu nii harva võimaldab ja millal me lõpuks lakkame end ohvriks pidamast ja sellena tundmast. Silmitsedes seda päikesevälgatustest nii veetlevalt esiletõstetud rohelust, sain jõudu muheldes oma elu ja haigust jälgida. Mu elus ja haiguskäigus oli tohutult suur osa naistel. Olgu või tükkhaaval, aga nende jalakesed, pihad ja suud täitsid mu päevi. Ja oma elule ning haigusele tagasi vaadates olen ma neid armastama hakanud ja neist aru saanud. Kui palju kaunim oli mu elu nõndanimetatud tervete inimeste omast, nende omast, kes oma naise iga päev peksavad, või kui ei peksa, siis vähemalt tahaksid peksta — välja arvatud teatud üksikud silmapilgud! Minuga aga käis alati kaasas armastus. Kui ma ei mõelnud otseselt oma naisele, siis mõtlesin vähemalt sellele, et ta andestaks mulle teiste naiste peale mõtlemise. Teised mehed elavad naist hüljates üle pettumuse ja ahastavad. Minu elus aga polnud päevagi, millal ma poleks ihaldust tundnud, ja uus illusioon sündis pärast järjekordset lühtumist, kui hakkasin jälle unistama veel kaunimast häälest, veel kaunimast kehast ja rühist.

Seal meenus mulle, et paljude väljamõeldiste hulgas, mida ma läbinägelikule doktor S-ile ette söötsin, oli ta alla meelanud ka selle, et ma oma naist pärast Ada äraõitu enam kordagi ei petnud. Ka sellele valele ehitas ta oma teooria. Aga seal jõe ääres seistes meenus mulle oota-

matult ja ajas hirmu peale, et juba mitu päeva, vist alates sellest, kui loobusin ravist, ei ole ma otsinud teiste naiste seltskonda. Kas ma olen tõesti terveks saanud, nagu väidab doktor S.? Olen juba vana ja naised ei pööra mulle enam ammu tähelepanu. Kui ka mina neile tähelepanu ei pööra, siis katkevad meie vahel igasugused suhted.

Kui mul säärane kahtlus Triestes oleks tulnud, oleksin sellele kohe lahenduse leidnud; siin oli see palju keerulisem.

Mõne päeva eest sattusid mulle pihku Casanova kaasaegse avantüristi Da Ponte memuaarid. Ka tema oli kindlasti Lucinicos käinud ja ma kujutlesin, kuidas oleksin kohtunud ta puuderdatud daamidega, kelle kehaliikmeid varjas krinoliin. Mu jumal! Kuidas need naised nii kähku ja nii tihti anduda oskasid, olles ise oma kaltsudega nii kindlalt kaitstud?

Mulle tundus, et ravile vaatamata mõjus krinoliini meenutamine mulle erutavalt, kuigi see erutus oli teatud mõttes kunstlik ega suutnud mind rahustada.

Varsti avanes mul võimalus läbi teha katse, mida ma otsisin ja millest piisas mu rahustamiseks, kuid see ei läinud mulle sugugi vähe maksma. Selle kogemuse pärast rüvetasin ja rikkusin kõige puhtama vahekorra, mis mul kunagi on olnud.

Kohtasin Teresinat, rentniku vanemat tüdart. Nende majapidamine oli meie villa lähedal. Ta isa oli kaks aastat tagasi leseks jäänud ja tema arvukad järeltulijad olid leidnud teise ema Teresina näol, kes tugeva tüdrukuna töötas hommikust peale, ja kui õhtul lõpetas, siis heitis voodisse üksnes jõudu koguma, et järgmisel päeval jälle otsast alustada. Sel päeval juhtis ta eeslit, kes tavaliselt usaldati noorema venna kätte. Eesel oli rakendatud väikese vankri ette, kuhu oli kuhjatud äsja niidetud rohku, tüdruk aga kõndis vankri kõrval, sest väike loom poleks jaksanud ka kõige laugemast tõusust üles minna, kui oleks pidanud ka ajajat vedama.

Eelmisel aastal näis Teresina mulle veel päris lapsena ja mul oli talle ainult naeratavat isalikku poolehoidu. Isegi eelmisel päeval, kui ma teda tänavu esmakordselt kohtasin, leidsin ta küll kasvanud olevat — tõmmu näoke oli tõsisemaks läinud, õblukesed õlad ja rind ümardunud, mis rääkis selle tööst kurnatud hapra keha argsest puhkemisest —, aga nägin temas ikkagi ainult ebaküpset tüdru-

kutirtau, kelles mind vaimustas haruldane töökus ja ematlikkus, millega ta hooldas oma vennakesi. Kui poleks olnud seda neetud ravi ja vajadust kiiresti kontrollida, kui kaugel mu haigus on edenenud, oleksin selgi korral Lucinicos ära söitnud, ilma et oleksin seda süütust häirinud.

Ta ei kandnud krinoliini ja ta punnpõskne naeratav nägu ei teadnud, mis on puuder. Ta oli paljajalu ja ma nägin ta sääri kuni põlvini. Näoke, jalad ja põlved ei saanud mind sütitada. Nägu ja kõik silmale nähtavad kehaliikmed olid ühte värvi, nad olid õhule valla, ja selles, et nad õhu kätte välja pandi, ei olnud midagi sündsusetut. Võib-olla sellepärast nad mind ei sütitanudki? Sellele vaatamata ehmatas mind mu jahedus. Mis saab siis, kui ma pärast ravi enam ilma krinoliinita toime ei tule?

Alustasin eeslist, keda silitades andsin loomakesele õhtlasi võimaluse pisut puhata. Siis pöördusin juba Teresina poole, toppides talle pihku vähemalt kümme krooni. See oli esimene rünnak! Eelmisel aastal pistsin oma isalike tunnete väljendamiseks talle ja ta vennakestele pihku ainult mõned tsenteesimod. Teadagi on isalik suhtumine aotuks iseasi. Teresina oli suurest kingitusest jahmunud. Ta kergitas hoolikalt seelikut, et hinnalist paberitükki ei tea mis salataskusse ära peita. See võimaldas mul näha ta jalgu ka ülaltpoolt põlvi, kuid ka sealt oli ta tõmmu ja niisama karske kui mujaltki.

Tegelesin taas eesliga ja suudlesin ta pead. Minu tundeavaldus kutsus välja vastutunde. Loom ajas kaela õieli ja laskis kuulda oma kõrvulukustavat armuhüüdu, mida ma alati olen lugupidamisega kuulanud. Kui kergelt see kaugusi ületab ja kui ilmekas on see kisa, mis aina kordudes ja siis aegamisi vaibudes lõpeb südantlõhestava nuuksatusega. Seekord kuulsin seda nii lähedalt, et kõrvad hakkasid huugama.

Teresina puhkes naerma ja ta naer andis mulle julgust. Võtsin ta käsivarrest ülaltpoolt küünarnukki kinni ja hakkasin aeglaselt kõrgemale, õlani nihkuma, sealjuures kogu aeg oma tundeid analüüsides. Tänu taevale, ma polnud veel tervenunud! Olin ravist õigel ajal loobunud.

Seal aga andis Teresina eeslile kepihoobi, et teda liikuma sundida, ja hakkas ka ise astuma, jättes mind üksi.

Südamest naerdes, sest jäin endaga väga rahule, kuigi väike talutüdruk oli mu tagasi lükanud, ütlesin talle:

«Kas sul peigmeest on? Peaksid muretsema. Kuhu see kõlbab, et tüdruk on ilma peigmehega!»

Ise juba eemal, vastas ta:

«Kui ma endale mõne võtangi, siis on see teist kindlasti noorem!»

Mu head tuju see ei rikkunud. Tahtsin Teresinale väikest õpetust anda ja püüdsin meenutada, kuidas Boccaccio «Maestro Alberto Bolognast häbistab ise peenelt üht naist, kes talle tema armastuse pärast häbi tahtis teha». Aga maestro Alberto arutlusel polnud soovitud mõju, sest madonna Malgherida de' Ghisolieri ütles talle: «Teie armastust ma hindan, sest see on targa ja tubli mehe armastus. Seepärast käsutage mind oma tahtmise järgi, kui see ainult mu auga kokku käib.»

„Püüdsin saavutada rohkemat.

«Millal sa vanadega tegelema hakkad, Teresina?» hüüdsin ma talle valjusti järele, sest ta oli juba kaunis kaugel.

«Siis kui ma ise vana olen!» hõikas ta vastu, rõkatas naerma ja astus edasi.

«Siis ei tee vanad sinust enam väljagi. Usu mind! Ma tunnen vanu!»

Hüüdsin seda väga kõva häälega, tundes ise mõnu oma teravmeelsusest, mis sündis vahetult minu soo hõlmas.

Seal tekkis jälle üks pilvelahk, mis laskis päikest paista; kiired langesid Teresinale, kes oli minust umbes nelikümmend meetrit kaugemale jõudnud ja kümmekond meetrit kõrgemale tõusnud. Ta oli väike ja tõmmu ning sammus üleni päikeses.

Mind päike ei valgustanud. Kui inimene on vana, jääb ta alati varju, kogu oma vaimukusest hoolimata.

26. juunil 1915.

Sõda on otsaga minuni jõudnud! Mina, kes ma suhtusin sõjajuttudesse nõnda, nagu puudutaksid need endisaegseid sündmusi, mille üle on küll huvitav vestelda, kuid mille pärast on rumal rahutust tunda, leidsin end äkki jahmunult keset sõjasündmusi, imestades, et olin kord tõsiselt uskunud, nagu võiksin ma neist puutumata jääda. Olin elanud täiesti rahulikult majas, mille esimesel kor-

rusel möllas tuli, aimamata, et varem või hiljem variseb selles palangus kokku kogu hoone.

Sõda rabas mind oma haardesse, raputas nagu kaltsu ja jättis siis ühe hetkega ilma nii perest kui ka ärijuhist. Üleöö sai minust täiesti uus inimene, või kui täpsem olla — ükski minu käsutuses olevast kahekümne neljast tunnist ei meenuta enam endisi. Eilsest peale olen veidi rahulikum, sest pärast kuuajalist ootamist sain viimaks esimesi teateid oma perekonnast. Nad on Torinos, elus ja terved, ehkki ma olin juba kaotanud lootuse neid veel näha.

Pean nüüd terve päeva kontoris konutama. Mul pole seal midagi teha, aga mõlemad Olivid kui Itaalia kodanikud olid sunnitud ära sõitma, ja kõik mu paremad ametnikud läksid sõtta, kes ühele, kes teisele poole. Nõnda istungi kontoris justkui valvur, öhtul aga lähen koju, rasked laovõtmed taskut koormamas. Kui olin veidi rahunenud, võtsin selle käsikirja kontoris kaasa, et see aitaks mul aega lühemaks teha. Tegelikult kinkiski see mulle mõnusa veerandtunni, mille jooksul mõistsin, et maailmas on olnud siiski ka rahulikke ja vaikseid aegu, kus võis tegelda säärase lapsikustega.

Tore oleks, kui keegi pakuks mulle praegu võimalust pageda poolunne, et taastada kas või ühtki tundi oma varasemast elust. Ma naeraksin talle näkku. Kuidas saab lahkuda niisugusest olevikust ja minna mingisuguste tühiste asjade jahile? Mulle näib, et alles nüüd olen lõplikult loobunud mõtlemast oma tervisele ja haigusele. Jalutan meie õnnetu linna tänavail, tundes end privilegieritud inimesena, kellel pole vaja rindele minna ja kes leiab iga päev, millega nälga kustutada. Teistega võrreldes tunnen end niivõrd õnnelikuna — eriti sellest ajast peale, kui sain teateid omastest —, et mulle näib, nagu kutsuksin välja jumalate viha, kui tunneksin ennast kõigele lisaks ka füüsiliselt laitmatult.

Mina ja sõda, me kohtusime väga äkki, aga nagu mulle praegu näib, oli selles ka midagi koomilist.

Läksime Augustaga Lucinicosse, et nelipühad lastega koos veeta. 23. mail tõusin väga vara. Enne hommikukohvi pidin võtma karlsbadi soola ja tegema väikese jalutuskäigu. Selle kuuri ajal Lucinicos märkasingi, et tühja kõhu korral tegeleb süda taastamis- ja parandustöödega edukamalt ning mõjutab heas suunas kogu organismi.

Pidin seda teooriat veel samal päeval täiustama, sest olin kogu päeva söömata, millest tuli mulle palju kasu.

Head hommikut soovides kergitas Augusta padjalt juba täiesti halli pea ja tuletas meelde, et olin lubanud tütrele roose muretseda. Meie ainuke roosipõõsas oli närbunud ja lilli tuli mujalt hankida. Mu tütar oli kasvanud kauniks neiuks ja meenutas väga Adat. Niimoodi jõudis seegi aeg, kus unustasin, et pean käituma temaga nagu torisev kasvataja, ja esinesin rüütlina, kes austab daami ka oma tütres. Tüdruk märkas muidugi otsekohe oma võimu minu üle ning hakkas seda minu ja Augusta suureks lõbuka kuritarvitama. Ta tahtis roose — järelikult pidime need talle muretsema.

Otsustasin paar tundi jalutada. Et ilm oli soe ja päikeseline, ei kavatsenud ma kuhugi sisse astuda ega enne kojujõudmist peatuda, seepärast ei võtnud ma ei kuube ega kaabut kaasa. Õnneks tuli õigel ajal meelde, et rooside eest tuleb maksta, ja nii ei jätnud ma koos kuuega maha rahataskut.

Kõigepealt seadsin sammud naabrusse, Teresina isa poole. Tahtsin paluda, et ta lõikaks mulle roose, mis ma tagasiteel kaasa võtaksin. Astusin avarasse õue, mida ümbritses varisemisjärgus kivimüür, kuid ei leidnud sealt kedagi. Hüüdsin Teresinat. Hüüde peale tuli majast välja kõige noorem laps, umbes kuueaastane poiss. Pistisin ta väikesesse pihku paar münti ja ta ütles, et kogu pere oli läinud varahommikul terveks päevaks Isonzo teisele kaldale kartuleid muldama.

Selles ei olnud midagi ebameeldivat. Teadsin, kus see kartulipõld asub ja et sinna jõudmiseks kulub ligi tund. Kuna olin nõuks võtnud kaks tundi jalutada, siis mulle isegi meeldis, et mu jalutuskäigul on kindel eesmärk. Nüüd polnud karta, et võin ootamatu laiskuse tõttu tagasi pöörata. Läksin mööda teed, mis oli põldudest madalamal, seepärast nägin nendest ainult ääri ja mõnda õitsvat puukrooni. Olin ülimalt rahul: üleskeeratud särgikäistega ja ilma kaabuta tundsin end haruldaselt reipana. Hingasin sisse puhast värsket õhku, ja nagu mul juba mõnda aega kombeks oli, tegin käies Niemeyeri hingamisharjutusi, mida mulle oli õpetanud üks sakslasest sõber — väga kasulik asi, eriti istuva eluviisiga inimesele.

Jõudnud põllule, nägin Teresinat, kes töötas päris teeserval. Lähemale minnes märkasin, et veidi eemal tööta-

vad isa ja kaks poissi, kelle iga ma ei oska piiritleda — nad olid nii kümne ja neljateistkümne vahel. Töövaev rojutab vanu inimesi, aga kui töö neid erutab, tunnevad nad end nende vanade kõrval nooremana, kes ei tööta. Astusin naeratades Teresina juurde:

«Sul on veel aega, Teresina! Ära sa hiljaks jää!»

Ta ei saanud aru ja ma ei hakanud seletama. Seda polnud vajagi. Kuna ta ei mäletanud, siis võisime oma endised suhted taastada. Seda enam, et olin oma katset juba korranud ja ka seekord soodsa tulemusega. Nimelt olin teda kõnetades ka paitanud, ja mitte ainult pilguga.

Teresina isaga leppisime rooside suhtes hõlpsasti kokku. Ta lubas mul lõigata neid nii palju, kui vaja läheb, hinna üle pidime rääkima hiljem. Ta asus kohe jälle tööle ja minagi olin juba tagasiteele pöördumas, kui ta äkki ümber mõtles ja mulle järele jooksis. Minu juurde jõudnud, küsis ta sosinal:

«Ega te pole kuulnud — räägitakse, et olevat sõjaks läinud.»

«Aga muidugi! Kes seda siis ei teaks. Varsti saab aasta, kui lahti läks,» vastasin ma.

«Ma ei räägi sellest,» katkestas ta kärsitult. «Ma mõtlen seda, mis nendega...» Ja ta osutas käega Itaalia piiri poole.* «Kas teie ei tea midagi?» Vastust oodates vaatas ta mulle murelikult otsa.

«Saa aru,» ütlesin ma talle täie kindlusega, «kui juba mina midagi ei tea, siis ei ole ka midagi juhtunud. Tulen otse Triestest ja viimane, mida ma kuulsin, on see, et sõda on suudetud ära hoida. Roomas tagandati minister, kes tahtis sõda; tema asemel istub seal nüüd Giolitti**.»

Ta rahunes kohe:

«Nii et kartulid, mida me praegu muldame ja mis nii head saaki tootavad, jäävad veel meile! — Küll on maailmas ikka palju lobamokki!» Ta pühkis särgikäisega higi.

* Austria-Ungari astus sõtta 1914. a. Itaalia säilitas neutraliteedi, milleks teda kohustasid 1882. a. Kolmikliidu tingimused. 24. mail 1915. a. murdis Itaalia selle lepingu ja astus sõtta Antandi poolel. — Tõlk.

** Giolitti, Giovanni (1842—1928) — itaalia poliitika- ja riigitegelane, Itaalia sõttaastumise vastane. Otsus Itaalia sekkumisest Euroopa konfliktist võeti vastu pärast seda, kui välisminister Sidney Sonnino oli kuningas Umberto II heakskiidul Antandi riikidega Londonis läbirääkimisi pidanud. — Tõlk.

Nähes, kui rahul ta on, püüdsin tema rahulolu veelgi suurendada. Mulle meeldivad õnnelikud inimesed. Sellepärast lisasin öeldule veel midagi, mille meenutamiseat püüan nüüd hoiduda. Väitsin, et kui ka sõda lahti pääseks, ei hakataks seda siin pidama. Kõigepealt on selleks meri, ja pealegi on Euroopas lahinguvälju külluses, kui neid kellelegi vaja peaks minema. Seal on Flandria ja hulk Prantsusmaa departemangusid. Ja veel olin ma kuulnud — ei mäleta enam, kellelt —, et inimestel on nii hädasti kartuleid vaja, et nad võtavad need isegi lahinguväljadelt hoolega üles. Rääkisin palju ega pööranud seejuures pilku väikeselt hapralt Teresinalt, kes kükitas maha, et kombata mulda, enne kui sinna labidas sisse lüüa.

Lõplikult rahunenud talupoeg läks oma töö juurde tagasi. Mulle seevastu näis, et pärast seda kui olin oma kindlusturnet teisega jaganud, jäi mul endal seda märksa vähemaks. Üks oli kindel, et Lucinicos olime piirile liiga lähedal. Sellest tuleks Augustaga rääkida. Vist oleks parem Triestesse tagasi sõita, või veelgi kaugemale, kas siia- või sinnapoole piiri. Giolitti oli küll võimul tagasi, aga kes teab, kas ta näeb asju nüüd, kus ta on kõrgele tõusnud, samasuguses valguses, nagu ta nägi siis, kui võimul oli keegi teine.

Veel närvilisemaks tegi mind juhuslik kohtumine sõdurite rühmaga, kes marssis mööda teed Lucinico poole. Nad ei olnud enam noored ja riietus ning relvastus oli neil vilets. Puusal rippus pikk tääki meenutav riist, mida me Triestes hüüdsime durlindanaks* ja mida Austrias 1915. aastal võis näha ainult vanade relvade ladudes.

Mõne aja astusin nende kannul, muretsedes ainult selle pärast, et kiiresti koju jõuda. Siis aga hakkas nendest leviv metsloomakarvade lehk mulle vastu ja ma aeglustasin sammu. Mu mure ja kiirustamine oli rumal. Nii sama rumal oli ainult sellepärast rahu kaotada, et mõni talupoeg on rahutuks läinud. Eemalt hakkas juba paistma meie villa ja sõdurite rühm oli teelt kuhugi kadunud. Lisasin sammu, et lõpuks kohvile jõuda.

Siis algaski mu seiklus. Ühel teekäänakul peatas mind valveposti hõige.

* Durlindana e. durindana — Raevutseva Orlando mõök; siin humoristlikult mõõgakobaka tähenduses. — Tõlk.

«Zurück!» möirgas mees ja tegi, nagu tahaks lasta. Tahtsin teda saksa keeles kõnetada, sest ta oli mulle saksa keeles hüüdnud, aga ta oskas saksa keeles ainult seda sõna, mida ta kordaski üha ähvardavama häälega.

Nii et tuli minna *zurück*, ja aina tagasi vaadates ning kartes, et sõdur võiks oma käsu kinnitamiseks tööpoolest tulistada, hakkasingi teatud tõtlikkusega tagasi minema, kusjuures lahke ilme mu näolt ei kadunud isegi siis, kui sõdurit enam näha polnud.

Aga villasse pääsemise mõttest ma veel ei loobnud. Mul tuli meelde, et kui ma paremat kätt mäest üle pääsen, jääb mind ähvardanud valvepost kaugele taha.

Tõus ei olnud raske, seda enam, et kõrge rohi oli siit nähtavasti alles äsja läbiläinud paljude jalgade poolt maha tallatud. Ilmselt oli tee tööpoolest suletud. Kõndides sain oma enesekindluse tagasi ja mõtlesin, et Lucinicosse jõudes lähen otsekohe suvituskoha direktori juurde ja esitan selle kohta protesti, kuidas mind oli koheldud. Kui ta laseb suvitajaid niimoodi kohelda, siis ei tule siia varsti enam kedagi!

Aga mäeharjal ootas mind ebameeldiv üllatus: nägin, et selle olid hõivanud sõdurid, kes levitasid metsloomakarvade lehka. Paljud neist puhkasid jalgu talumaja varjus, mis oli mulle ammu tuttav ja praegu täiesti tühi; kolm sõdurit seisis vististi vahipostil, aga mitte sellel nõlval, kust mina olin tulnud, ülejäänud seisis poolringis ohvitseri ees, kes andis mingeid juhendeid, kasutades sealjuures topograafilist kaarti, mida ta käes hoidis.

Mul polnud isegi kaabut, mida oleksin tervitamisel kergitada võinud. Mitu korda kummardades ja näole oma kõige kaunimat naeratust manades lähenesin ohvitserile, kes mind märgates katkestas sõduritega rääkimise ja jäi mind jõllitama. Ka viis tema ümber seisvat mamelukki kinkisid mulle oma pingsa tähelepanu. Vastumäge ja kõigi nende pilkude all oli liikumine kaunis vaevaline.

Ohvitser pistis röökima:

«Was will der dumme Kerl hier?» (Mida see lollpea siit otsib?)

Jahmunud, et ta mind ilma põhjusega niiviisi solvab, tahtsin käituda mehelikult ja näidata oma nõrdimust, aga et asjaolud nõudsid minult tagasihoidlikkust, keerasin lihtsalt kõrvale ja püüdsin pääseda sellele nõlvakule, mis oleks viinud mind Lucinicosse. Ohvitser röögatas, et kui

ma veel ühe sammu peaksin astuma, laseb ta mu koha peal maha. Nüüd muutusin taas väga armastusväärseks ja olen sellest peale jäänud sama armastusväärseks tänaseni, millal ma neid ridu kirjutan. Muidugi oli lausa õudne, et olin sunnitud õiendama säärase puupeaga, aga nüüd oli vähemalt see eelis, et mees rääkis soravalt saksa keelt. See oli niisugune eelis, et seda teades oli koguni kergem maheda tooniga rääkida. Häda, kui selline tolgu poleks saksa keelt osanud. Sel juhul oleksin hukkunud.

Kahju, et ma ei rääkinud seda keelt küllalt soravalt, sest muidu oluaks mul kerge seda tõredat sinjoori naerma ajada. Ütlesin talle, et mind ootab Lucinicos piimaga kohv ja et mind lahutab sellest ainult tema sõdurite rühm.

Ta hakkas naerma, ausõna, ta hakkas naerma. Ta naeris, hüüdis vahele sõimusõnu ja tal polnud kannatust mind lõpuni ära kuulata. Ta teatas, et piimaga kohvi joo vad Lucinicos ära teised, aga kui ta sai teada, et peale kohvi ootab mind seal ka mu naine, möirgas ta:

«Auch Ihre Frau wird von anderen gegessen werden!»
(Ka teie naise söövad ära teised.)

Nüüd oli ta tuju minu omast palju parem. Aga siis hakkas ta öeldud sõnu nähtavasti kahetsema, sest neid saatis mamelukkide rõkkav naer, mis võis mind solvata. Ta tegi tõsise näo ja seletas, et pean jätma lootuse Lucinicot lähemate päevade jooksul jälle näha, ning soovitas mulle sõbralikult, et ma enam kellegi ees sellise palvega ei esineks, sest juba paljast palvest aitaks enda kompromiteerimiseks!

«Haben Sie verstanden?» (Kas saite aru?)

Sain aru küll, kuid mul oli raske harjuda mõttega, et pean loobuma piimaga kohvist, mis oli minust poole kilomeetri kaugusel. Ainult sellepärast viivitasin äraminekuga, sest oli selge, et kui ma sellest mäest alla läheksin, ei jõuaks ma sel päeval enam oma villasse. Aja võitmiseks küsisin ohvitseri käest hästi alandlikult:

«Kelle poole ma peaksin pöörduma, et võiksin Lucinicosse vähemalt oma kuue ja kaabu järele minna?»

Oleksin pidanud märkama, et ohvitser lausa kibeleb viimaks oma meeste ja kaardiga üksi jääma, aga ma ei osanud arvata, et ma oma küsimusega niisuguse viha valla päästan.

Nüüd röökis ta mul kõrvad päris lukku — ta olevat juba öelnud, et ma ei tohi talle küsimusi esitada. Siis

käskis ta mul kaduda, kuhu kurat kannab (*wo der Teufel Sie tragen will*). Kuna olin väsinud, siis poleks mulle sugugi vastumeelt olnud kellegi poolt kantud saada, kuid jäin siiski kõhklema. Vahepeal oli ohvitser oma karjumisest marru läinud ja ühe tema ümber olevast viiest mehest ähvardava tooniga lähemale kutsunud. Nimetades teda sinjoor kapraliks, käskis ta tollel mind mäest alla juhatada ja jälgida, kuni ma Gorizia poole minnes olen silmist kadunud. Tõrkumise korral tulistagu mulle selga.

Neil tingimustel hakkasin kuulekalt mäest alla minema. *«Danke schön,»** ütlesin ma isegi ilma irooniata.

Kapral oli slaavlane ja rääkis üsna korralikult itaalia keelt. Tema arvates pidi ta mind ohvitseri ees karmilt kohtlema ja karjus mulle alla minnes: *«Marsch!»* Ent niipea kui me juba veidi kaugemal olime, muutus ta labkeks ja familiaarseks. Küsis, kas ma olen sõja kohta midagi kuulnud ja kas vastab tõele, et Itaalia pidavat varsti sõtta astuma. Vastust oodates vaatas ta mulle ärevalt silma.

Nii et isegi need, kes seda sõda pidasid, ei teadnud, kas sõda ikka on või pole! Tahtsin teda rahustada nii palju kui võimalik ja serveerisin talle neidsamu teateid, mis Teresina isa heas usus omaks oli võtnud. Hiljem on nad mu südametunnistust kivina rõhunud. Peatselt puhkenud kohutavas rajus hukkusid vististi kõik, keda ma olin tahtnud rahustada. Ja kes teab, missugune imestus oli nende surmas tardunud näol. Minu optimism oli piiritu. Ohvitseri sõnadest ja veel rohkem ta toonist ei saanud ju mitte mõista, et sõda ongi alanud.

Kapralile olid mu sõnad hingekosutavalt mõjunud, ja soovides heale heaga vastata, andis ta mulle nõu Lucinicosse kippumisest loobuda. Minu käest kuulnud teadete põhjal oletas ta, et keeld, mis mu kojupääsemist takistab, tühistatakse juba järgmisel päeval. Praegu soovitas ta mul minna Triestesse Platzkommandosse**, kus võidaks välja anda eriluba.

«Triestesse?» küsisin ma ehmunult. «Triestesse ilma kuueta, ilma kaabuta ja ilma kohvita?»

Niipalju kui kapralil teada oli, sulges jalaväe piirivalvesalk just sel ajal, kui me seal rääkisime, kõik teed Itaaliasse, luues uue läbipääsmatu piirivööndi. Üleolevalt

* Täna (saksa k.). — Tõlk.

** Komandantuur (saksa k.). — Tõlk.

naeratades ütles ta mulle, et tema meelest läheb kõige lühem tee Lucinicosse üle Trieste.

Jäin teda uskuma, andsin alla ja hakkasin astuma Gorizia poole, et jõuda keskpäevasele Trieste rongile. Olin küll erutatud, aga pean tunnistama, et enesetunne oli mul siiski suurepärane. Olin sel päeval vähe suitsetanud ja mitte suutäitki süüdnud. Kogu kehas oli niisugune kergus, mida ma polnud enam ammu tundnud. Ka käimine meeldis. Jalad olid pisut valusad, aga enda arvates jaksasin Goriziani vastu pidada, nii lahe ja sügav oli mu hingamine. Kui jalad olid kiirest käimisest sooja saanud, ei tundnud ma teekonna vaeva enam üldse. Sel kombel hoolega astudes, ise kiirest käigust meeleülendust ja rõõmu tundes, sain tagasi oma optimismi: ähvardatakse siit- ja ähvardatakse sealtpoolt, aga sõjaks ikkagi ei lähe. Nii et kui ma Goriziasse jõudsin, lõin kahtlema, kas ei peaks võõrastemajas tuba üürima ja pärast ööbimist Lucinicosse minema, et suvituskoha direktorile oma pretensioonid esitada.

Enne aga põikasin postkontorisse, et Augustale helistada. Meie suvila ei vastanud.

Postiametnik, hõreda habemega köögats (habe oli tal nii lühike ja kare, et jättis koomiliselt tõreda mulje — ainus, mis mul temast meelde jäi), kuuldes mind tumma telefoni pärast raevutsevat, astus juurde ja ütles:

«See on täna juba neljas kord, kus Lucinico ei vasta.»

Kui ma talle otsa vaatasin, välgatas ta silmis parastus (niisiis eksisin ennist! mul on meeles ka see tähelepanek!). Ta puuris mind oma kilavate silmadega, et näha, kui rabatud ja vihane ma olen. Võttis ligi kümme minutit, enne kui ma taipasin. Nüüd polnud enam kahtlust. Lucinico oli juba tulejoonel — või jäi peagi. Teinud sellest paljuütlevast pilgust oma järeldused, seadsin samud kohviku poole, et juua enne hommikusööki tass kohvi, millest tundsin ikka puudust. Aga juhtus nii, et keerasin kõrvale ja läksin jaama. Tahtsin võimalikult ruttu oma perekonna juurde jõuda ja sõitsin sõbraliku kaprali nõuannet järgides Triestes.

Selle lühikese reisi ajal puhkeski sõda.

Et kiiremini Triestes jõuda, ei joonud ma Gorizia jaamas isegi nii kangesti igatsetud kohvi, ehkki aega oleks jätkunud. Ronisin vagunisse ja mõtlesin üksi jäädes oma kallitele kodustele, kellest ma nüüd nii veidral viisil

olin ära lõigatud. Rongiliiklus Monfalconeni oli veel korrapärane. Nähtavasti ei olnud sõda siia jõudnud. Sain rahu tagasi ja mõtlesin, et arvatavasti on Lucinicoski lood samasugused nagu siinpool piiri. Küllap Augusta sõidab praegu lastega kuhugi Kesk-Itaaliasse. See rahustav lootus koos söömataolekust tingitud loidusega suigutaski mind sügavasse unne.

Seesama häda äratas mind vist ka üles. Rong seisis keset niinimetatud Trieste Saksimaad. Merd polnud näha, ehkki ta pidi olema väga lähedal, sest kerge udu tegi nähtavuse nulliks. Maikuisel Carsol on oma võlu, aga seda võib mõista ainult see, kes pole hellitatud teistest, värvidest ja elust pillerkaaritavatest kevadetest. Igal sammul on kive, mida ümbritseb õrn rohelus, aga see rohelus pole kidur, sest peagi hakkab ta maastikule ilmet andma.

Teises olukorras oleksin hirmsasti vihanud, kui ma niisugust nälga tundes poleks süüa leidnud. Sel päeval aga sisendas tähendusrikas ajalooline sündmus, mida ma olin sattunud kaasa elama, mulle lugupidamist ja ma alistusin. Kinkisin konduktorile paar sigaretti, aga ka tema ei saanud mulle isegi tükikest leiba hankida. Oma hommikustest sekeldustest ei rääkinud ma kellelegi. Mõtlesin jutustada neist mõnele sõbrale alles Triestes. Teritasin kõrvu piiri suunas, aga sealt ei kostnud mingit lahingumüra. Olime peatunud ainult selleks, et lasta mööda kaheksat või üheksat rongi, mis looklesid mägedest alla Itaalia poole. Gangreenihaav, nagu Itaalia rinnet Austrias peagi hakati nimetama, oli lahti läinud ja vajab oma nekroosi laiendamiseks elavat liha. Ja õnnatud mehed sõitsid sinna lõõpides ning lauldes. Kõikidest rongidest kostis ühte ja sama purjus pröökamist.

Kui ma Triestes jõudsin, oli juba öö. Linna valgustas paljude tulekahjude kuma, ja üks mu sõpru, nähes mind ilma kuueta tulemas, särgikäised üles keeratud, hüüdis eemalt:

«Kas löid kah rüüstamisel kaasa?»

Viimaks ometi sain midagi hamba alla ja heitsin magama. Ränkaskas väsimus vajutas mind voodisse. Küllap olin väsinud võitlusest, mis käis mu peas lootuste ja kahtluste vahel. Enesetunne oli ikka hea ja sellel lühikesel unele eelnenud ajal, millal sündinud kujutlusi olin õppinud säilitama psühhoanalüüsi abil, tuli mul sel päeval pähe veel üks lapselikult optimistlik mõte: piiril ei

ole kedagi tapetud, järelikult on veel võimalik maailma päästa.

Nüüd, kus ma tean, et mu pere on elus ja terve, ei saa ma öelda, nagu poleks ma oma praeguse eluga rahul. Teha pole mul suurt midagi, aga päris ilma tegevuseta ma ka ei ole. Ostma ega müüma ma ei pea, sest kaubandus virgub alles siis, kui on jälle rahu. Olivi saatis mulle Šveitsist mõningaid juhiseid. Kui ta teaks, kui vähe on nendega mu praeguses olukorras peale hakata, sest kõik on tundmatuseni muutunud! Praegu ei võta ma midagi ette.

24. mail 1916.

Alates möödunud aasta maikuust ei ole ma seda raamatukest puudutanud. Ja äkki saabus mulle Šveitsist kiri dr. S-ilt, kes palub mind saata talle kõik, mida olen vahepeal juurde kirjutanud. See on küll kummaline palve, kuid mul pole midagi selle vastu, et saata talle ka see raamat, millest ta näeb, mida ma temast ja ta ravimisviisist arvan. Kui kõik mu pihtimused on tema käes, siis võtku ka need vähesed leheküljed ja veel mõned, mis ma tema poolt projekteeritavale hoonele meeleldi lisan. Mul on vähe aega, sest nüüd tegelen kogu päeva kaubandusega. Doktor S-ile aga ütlen siiski ära, mis ma temast arvan. Olen selle üle nii palju mõtelnud, et see on mul selgemast selgem.

Muidugi mõista ootab ta minult uusi pihtimusi mu haiguste ja hädade kohta, aga saab seevastu kirjelduse tervisest, nii laitmatust tervisest, nagu mul minu kõrge ead tõttu vähegi olla saab. Olen tervenunud! Mitte et ma ei viitsiks enam psühhoanalüüsiga tegelda, vaid mul pole seda lihtsalt enam vaja. Ja ma ei võlgne oma tervist sellele, et tunnen end arvutute märtrite kõrval privileeerituna. Ma ei tunne end tervena mitte seepärast, et võrdlen end teistega. Olen lihtsalt absoluutselt terve. Teadsin juba ammu, et mu tervis ei sõltu millestki muust kui mu enda sisendusest, ja üldse oli rumal püüda end ravida, selle asemel et end veenda. Niisuguse rumaluse võis pähe võtta ainult minutaoline kergesti mõjutatav unistaja. Ka praegu on mul mõningaid vaevusi, kuid mu raudset tervist need ei väära. Voin panna kuuma mähise kord siia, kord sinna, aga kõik muu peab olema alatises võitluses ja

liikumises ega tohi iialgi gangreeniku kombel liikumatult kärbuda. Ei saa ometi valu, armastust ja üldse elu ainult sellepärast haiguseks pidada, et nad põhjustavad kannatusi.

Pean möönma, et terveolekus veendumiseks läks mu elus vaja suuri muutusi, mis soojendasid mu organismi võitluse ja peamiselt võidu abil. Mind ravis terveks kaubandus ja ma soovin, et doktor S. sellest teada saaks.

Jahmununa ja abituna vaatasin pahupidi pööratud maailma veel kuni möödunud aasta augusti alguseni. Augustis hakkasin ostma. Sellele verbile tõmban kriipsu alla seepärast, et tal on praegu sügavam sisu, kui oli enne sõda. Varem tähendas see sõna ärimehe suus ainult seda, et ta on valmis teatavat kaubaartiklit ostma. Aga kui seda sõna kasutan mina, siis tähendab see, et olen valmis ostma ükskõik mis kaupa — mida aga pakutakse. Nagu kõik tugevad isiksused, jätsin pähe ainult selle ühe mõtte, selle järgi elasin ja see tõi mulle õnne.

Olivit tollal Triestes ei olnud ja tema poleks säärase riski peale ka läinud, vaid jätnud riskimise teistele. Ent mina ei näinud selles mingit riski ja olin oma kordaminekus kindel. Kõigepealt, nagu sõjaaegadel vanastigi tehti, hakkasin oma vara kullaks vahetama, olgugi et kulla ostmine ja müümine oli tollal teatavate raskustega seotud. Seda nii-öelda tilkus ainult, ent kullast liikuvamad olid tollal kaubaartiklid ja ma hakkasin kaupa kokku ostma. Aeg-ajalt müün midagi, kuid müün alati vähem, kui ostan. Kuna ma alustasin õigel ajal, kujunesid mu ostu-müügitehingud väga tulusateks ja mul jäi müügi korral alati nii palju raha üle, et ostmist jätkata.

Suure uhkusega meenutan, et mu esimene ost oli pealtnäha täiesti tühine ja ette võetud ainult selleks, et uut ideed teoks teha: see oli väike partii viirukit. Ärimees, kes seda pakkus, kiitis viirukit kui vaigu asendajat, sest vaigupuudus hakkas end juba tunda andma. Keemikuna teadsin täiesti kindlalt, et viiruk ei saa asendada vaiku, millest ta erineb *toto genere**. Minu arvestus seisnes selles, et maailm jõuab niisuguse puuduse piirini, et on lihtsalt sunnitud viirukit kui vaigu asendajat vastu võtma. Ning ma ostsingi! Mõne päeva pärast müüsin väikese osa sellest maha ja sain kätte summa, mille olin kulutanud

* Igas tükis (lad. k.). — Tõlk.

terve partii ostmiseks. Hetkel, kui ma seda raha inkasseerisin, paisus mu rind oma võimu ja tervise tunnetamisest.

Kui doktor on saanud mu käsikirja viimase, käesoleva osa, peab ta kogu käsikirja mulle pärast lugemist tagastama. Ma töotan selle ümber ja lisan vajalikud seletused, sest kust ma võisingi oma elu varem, ilma tolle viimase perioodi kogemusteta mõista? Võib-olla olid kõik mu elatud aastad ainult ettevalmistus sellele perioodile!

Nii naiivne ma loomulikult ei ole ja leian vabanduse ka doktorile, kes näeb mu elu kui haiguse ilmingut. Mõneti meenutab elu tõepoolest haigust, sest kulgeb ühest kriisist teise, kusjuures vahepeal on ajutisi paranemisi või halvenemisi. Erinevalt teistest haigustest on elu alati surmaga lõppev. Ta ei lase end ravida. See tähendaks sama kui toppida kinni kõik oma kehaavad, arvates, et need on haavad. Ravi lõpul sureksime lämbumisse.

Tänapäeva elu uuristab oma juurte alust. Inimene on sellest välja tõrjunud puud ja loomad, mürgitanud õhu, hõivanud kogu vaba ruumi. Ent võib juhtuda hullematki. Kurva ja aktiivse olendina võib inimene avastada ja panna ennast teenima ka teistsuguseid jõude. Selline oht hõljub õhus. Ja see toob kaasa suure paljunemise... elanike arvu liinis. Inimene võtab iga viimase kui ruutmeetri oma valdusse. Kes aitab meil üle saada õhu- ja ruuminappusest? Ma lämbun juba paljast mõttest sellele.

Aga see pole kõik, see pole veel kõik.

Igasugune katse meile tervist tagada on asjatu. Tervis on loodusest antud ainult loomadele, kes tunnevad ühtaainsat edasiminekut — omaenese organismi arendamist. Niipea kui pääsuke mõistis, et ainus võimalus ellu jääda on elukohta vahetada, kasvatas ta tugevaks tiibu juhtivad lihased, mis saidki ta organismi kõige tähtsamateks osadeks. Mutt kaevas end mulla sisse ja terve ta organism kohanes tema vajadustega. Hobune kasvas suureks ja muutis oma jala kuju. Mõne looma juures ei oska me arenemist märgata, aga tubli tervis on nende saatjaks ega reeda neid ealeski.

Ja ainult prillikandja inimene, selle asemel et oma keha täiustada, mõtleb välja igasuguseid seadmeid, mis ta keha täiendavad, ja kui tervist ja aatelisust leiame veel nendel inimestel, kes neid riistu leiutavad, siis nende kasutajatel puudub tavaliselt nii üks kui teine. Vahendeid ja seadmeid ostetakse, müüakse või varastatakse, ja inimene

muutub aina kavalamaks ning aina nõrgemaks. Veel enam, ta kavalus kasvab proportsionaalselt nõrkusega. Esimesed abivahendid olid justkui inimele pikenduseks, nende toime ja tõhusus olenes käe jõust, kaasaegsetel abivahenditel seevastu ei ole mingit seost meie ihuliikmetega. Sellised abivahendid tekitasidki viimaks haigused, sest nende tõttu hüljati seadus, mis kehtib kõige loodu kohta. Kadus seadus, et elama jääb see, kes tugevam, mistõttu kaotasime päästva loomuliku valiku. Inimesed ei vaja psühhoanalüüsi: seaduse varjus, mille põhjal jääb ellu see, kelle käsutuses on kõige rohkem seadeldisi, jäävad alati vohama haigused ja ei kao kunagi haiged.

Võib-olla saame kunagi tervise tagasi mõne ennekuulmatu katastroofi tõttu, mida needsamad seadeldised põhjustavad. Kui inimestel ei piisa enam mürgistest gaasidest, leiutab mõni inimene, kes teistest millegi poolest ei erine, oma toa üksinduses seni maailmas puudunud lõhkeaine, millega võrreldes kõik meie käsutuses olnud lõhkeained osutuvad mängupommideks. Ja veel keegi, kes samuti teistest millegi poolest ei erine, vaid on pisut rohkem haige, varastab selle lõhkeaine ja paneb Maa keskmesse, kus selle toime on maksimaalne. Järgneb kohutav plahvatus, mida keegi ei kuule, ja udukoguks muutunud Maa hakkab taas taevas ekslema, vaba parašiitidest ja haigustest.

ITALO SVEVO JA TEMA ROMAAN

Oma retkel enese juurde ei ole Italo Svevo kunagi tunnistanud aja absoluutset kehtivust. Tema tee viimane ja tõeline kulg on, vastupidi, vanadusest noorusesse, mitteolemisest olemisse, surmast ellu. Nii poleks sugugi loomuvastane siseneda tema maailma koos eestikeelsete tõlgetega, mis algavad sealt, kus Svevo lõpetab, «Loomingu» Raamatukogu kahest jutust (27/1975) on esimene — «Novell armulisest vanahärrast ja kaunist neiust» — valminud kirjaniku surma eel (1926), teine — «Õilis vein» — pärineb oma lõplikus tööluses (1920) samuti hilisest järgust, nii nagu peateos «Zeno südametunnistuski» (1923), mis nüüd meie lugejani jõuab. Ent soodumused murranguks, millest sünnib uus tajumus, soov aega tagasi võita, Svevo polüvalentne ja problemaatiline maailm, rohked kahesused temas ja kahelused tema ümber, eostuvad siiski palju varem, õieti juba päris alguses.

«Ma elan rahva keskel, kes tunneb vaid üht usku, raha usku,» kirjutab Stendhal, kes 1831. aastal oli Triestes konsuliks määratud. Äri- ja rahavaim, materiaalse kultus laotub üle selle linna ka siis, kui seal 1861. aastal äsja heale järjele jõudnud ärimehe pojana sünnib Ettore Schmitz, ning 30 aastat hiljemgi, kui see noormees, saanud küll kommertsalase hariduse, võtab kirjaniku nimeks Italo Svevo ja avaldab oma esimese romaani «Üks elu» (1892). Vaimuvaeges kliimas ei leia tunnustust ei see ega teine katse samas žanris, «Raugaiga» (1897). Siit vastuolu ja pettumus: soov kirjutada, tärpanud Saksamaa ja Trieste kooliaastail Schillerist, Turgenevist ja Shakespeare'ist ning kasvanud koos Flaubert'i, Zola, Daudet' ja Schopenhaueriga, hääbub kavatsuseks kirjandusest ülepea loobuda.

Jaheda vastuvõtu põhjusi leidub tagantjärele vaagides teisigi. Trieste, mille elanikkonna moodustasid küll valdavalt itaallased, kuulus Esimese maailmasõja lõpuni Austria-Ungari impeeriumi koosseisu. Trieste kirjandus, niipalju kui seda oli, ka Svevo, jäi kaugele Itaalia pressi vaateulatusest. Teiselt poolt, nagu kriitikud hiljem üksmeeli on möönnud, erines Svevo laad algusest peale, teises romaanis juba tunduvalt, kõigest sellest, mis andis tooni tollele itaalia kirjandusele: ühtikätt Verga regionaalne verism, samas aga ka Fogazzaro spiritualism ning D'Annunzio mondäanne ja peenutsev, dekadentlik üliinimesekultus. Kui lisada veel, et Svevo (Italo Svevo = itaalia švaab), kodanikuna austerlane, päritolult sakslane (isa: saksa-itaalia juut; ema: Trieste juuditari)

ning vaid keelelt ja kiindumuselt itaallane, isegi pärast «Zeno südametunnistust» andis arvustajale ettekäändet norimiseks tema «triestismide» kallal, siis saab selgeks, miks Svevo jäi nii ülekohtuselt tunnustamata, miks kuni «Zeno» ilmumiseni on õige rääkida temast enne euroopa kui itaalia kirjanduse traditsioonis.

Svevo traagiline vaikus, mis nüüd vältab tervelt kakskümmend aastat, ei ole siiski tühi aeg, vaid tung läbi väliste plaanide sissepoole, hingeline kasvamine armastuses, töös ja loomingus. 1895. aastal kihlub ta oma kauge sugulase Livia Venezianiga. Kuni abieluni kestnud tundeheitlusi, ebalusi kirest resigneerunud võimetuse jäädvustab «Päevik mõrsjale» (*Diario per la fidanzata*, 1896). Teinud 1880. aastast, isa laostumisest saadik rutiinset ametnikutööd pangas, asub Ettore Schmitz sajandi lõpus iseseisva ettevõtjana oma naisevanemate vabrikusse ja saab mõne aja pärast üsna edukaks ärimeheks (vabrik toodab värve allveelaevadele). Kui mitte enne, siis just nüüd tunneb ta välise, materiaalse maailma piiratust tõeliselt: see ei ole enam üksnes teadvustus «väljast» (ilmaolija kriitika), vaid ka «seest» — eneseanalüüs ja mõistmine, et «tervis», millele kõik nii agaralt tormlevad, on õieti haigus, hinge haigus. See, mis ta sel ajal kirjutab — küll õige vähe: päevikukatked, mõned näidendid ja jutukesed —, on samuti süvendus, katse alal hoida ehedat oma hinges.

Esimene nihe vaikuselt välja lähtub 1907. aastast, kui Ettore Schmitz, kelle sagedaid ärireise Inglismaale tumestab puudulik keeleoskus, otsustab võtta inglise keele tunde. Saatuse tahtel saab tema õpetajaks ei keegi muu kui James Joyce — see noor iirlane, kes pärast Inglismaalt lahkumist (1904) viireleb pikka aega Triestes, hiljem, kahe sõja vahel, aga heidab oma sära üle Euroopa kirjandustaeval. Triestes toob Joyce — siis 23-aastane — käsikirjas kaasa üksnes luulekogu «Kammermuusika» ja mõned jutud, millest pidi saama novellitsükkel «Dublinlased». Seega on Triesteperiood Joyce'i loomingus määrav: siin valmivad lõplikult «Dublinlased» ja suur osa romaanist «Portree kunstnikust noore mehest», siin kavandab ta oma «Ulyssese». Svevot külastab Joyce kolm korda nädalas. Nende tunnid on vabad mõttevahetused mitmesugustel teemadel, tihti Joyce'i käsikirjade ümber. Nii loeb Joyce ette oma jutustuse «Surnud», neil on lõputuid arutlusi «Ulyssese» plaani üle. Kui Svevo — Joyce'ile muidugi vaid härra Schmitz — juhuslikult vihjab, et ka tema on kunagi kaks romaani kirjutanud, ja need Joyce'ile näha annab, lähendab see neid veelgi. Joyce on mõlemast raamatust, eriti «Raugaea» finaalist kõrgel arvamusel, nentides Svevole tehtud ülekohtu ja lubades tema heaks Trieste kirjandusringides oma sõna öelda. Kuigi sel sõnal pole veel kaalu — tunnustust ootab Joyce alles isegi —, ärkavad Svevos koos ootamatu toetusega taas lootused. Oluline on side ka vastasuunas: Svevo innustab Joyce'i jätkama, kui too, «Dublinlased» ikka veel ilmumata, on 1909. aastal seisakuni jõudnud; ta hajutab Joyce'i kahtlused «Portree» 3. peatüki jutluste pärast. Hiljem, kui kriitikute armee Joyce'i maailma detailides lahti seletab, avastatakse «Finnegans Wake'i» Anna Livia Plurabelle'i taga muidugi hõlpsasti Svevo naine Livia oma kaunite juustega, ja mõni on «Ulyssese» peakujus Leopold Bloomis endaski püüdnud leida

ühisjooni Ettore Schmitziga — humoorika, iroonilise, tasakaaluka ja vaimus ometi eksleva Trieste kodanlasega.

Maailmasõja alates jääb Svevo Triestesse üksi. Linn on sest-
peale piiramis seisundis, kui Itaalia liitlaste poolel sõtta astub.
Itaallased põgenevad massiliselt Triestest; lahkuvad Svevo sõbrad,
nende seas ka Joyce. Andnud varem oma osa Itaaliaga ühinemist
ja Austria alt vabanemist taotlevasse irredentistide liikumisse,
satub Svevo nüüd võimude «musta nimekirja», kuid paneb silki
ümbritsevale anarhiale vastu. Sõda heidutab teda, ta näeb sõja
absurdi, kui elu tundub selletagi traagiline. Ta töötab mõnda aega
«Ülemaailmse rahu projekti» kallal, ent loobub siiski varsti kat-
sest korraldada enesevälist ja pöördub uuesti enesesse. Nüüd, kus
väline, sõja tõelus ja surm oma irratsionaalsusega on tõuganud ta
vastust otsima alateadvusest, jõuab ta Freudi juurde. See ei ole
juhuslik või pölgus kokkupuude: Freud leiab just sel ajal Euroo-
pas esmakordselt tõsisemat tunnustust; tema juures käib ravil üha
Svevo õemehe, kes naaseb küll närvihaigemana kui enne; lõpuks
tõlgib Svevo isegi Freudi uurimuse unenägudest itaalia keelde.

Sõja lõpuga algab silmapiiride aeglane selgimine. Trieste lii-
detakse Itaaliaga, Trieste kirjandus kuulub nüüdsest peale orgaa-
nilisemalt itaalia kultuurikonteksti. See vallandab viimased tõk-
ked niigi üha paisunud vajaduse eest ennast väljendada. 1918. a.
visandab Svevo «Zeno südametunnistuse» plaani, töötab teose juu-
res ainitise innuga kaks aastat (kuigi on endiselt tegev ettevõtte)
ning avaldab 1923. a. — taas ise kulusid kandes — oma uue romaani
Bolognas. Seegi kord vaikib ümbrus. Kohalikud kriitikud on üsna
sõbralikud, kuid suurlinnade press ignoreerib Svevot kalgi kind-
lusega. Ainus lühiteade «Corriere della Sera» peab raamatut küll
huvitavaks, kuid vormituks. Ära tuleb kannatada järjekordne
ülekohus, lisaks algavad Svevol kerged südamehäired: ta on nüüd
62-aastane. Niisuguses troostitus olukorras kanduvad Svevo mõtted
ühele oma vähestest tunnuajajatest — James Joyce'ile. Sõja järel
(1919) oli Joyce Triestesse tagasi tulnud, kuid sealt õige varsti
(1920) lõplikult lahkunud; pärast seda puutub Svevo temaga vaid
juhuslikult kokku. Sellegipoolest on Joyce'i vastus — kui Svevo
talle 1924. a. algul tutvumiseks oma teose saadab — kiire ja sõb-
ralik. Ta kirjutab, et oli jõudnud «Zenot» lugeda juba enne Svevo
saadetist; peab seda Svevo loomingu tipuks; ei usu aga, et itaalia
kriitikat õnnestuks mõjutada; selle asemel lubab pöörduda prant-
suse arvustajate Valery Larbaud' ja Benjamin Crémieux' poole,
paludes Svevol ühtlasi neile oma raamat saata.

Pärast suuri raskusi oli 1922. a. Pariisis lõpuks trükitud Joyce'i
«Ulysses». Tema geeniust, mida märgati juba «Dublinlastes» ja
«Portrees», ei saanud nüüd enam keegi eirata. Sellest Joyce'i soo-
vituste mõju, ootamatu metamorfoos, mis sünnib «Zenoga». Pres-
tiizikas kirjanik ja kriitik Larbaud, kes laiemale üldsusele juba
varem oli avastanud Gómez de la Serna, Samuel Butleri ja Joyce'i,
reageerib soosivalt; koos Crémieux'ga — kellele omakorda on menu
võlgu Pirandello — levitavad nad Svevo nime nii agaralt, et kuul-
dus «kaasaja suurimast itaalia kirjanikust» jõuab tol ajal Parii-
sis viibinud noore Eugenio Montaleni. Montalest, nüüdsest Nobeli
laureaadist, saab Svevo esimene tõsine kriitik ja entusiastlik pool-
daja Itaalias. Edasi kulgeb kõik tõusujoones: 1927. a. alguses aval-

dab Pariisi «Le Navire d'Argent» Crémieux' essee Svevost koos
«Zeno» ja «Raugaea» ulatuslike tõlkekatketega; Svevo kuulutatakse
Itaalia Proustiks; kui ta pärast selle sündmuse tähistamist Parii-
sist tagasi pöördub, tervitab teda kodumaal juba suur rühm vai-
mustatud noori kirjanikke eesotsas Montalega; ilmub «Zeno süda-
metunnistuse» täielik tõlge prantsuse keeles, ning enne kui aasta
lõpeb, korraldab Prantsuse PEN-klubi Svevo austamisõhtu, kus
osalevad teiste hulgas Joyce, Jules Romains, Isaak Babel ja Ilja
Ehrenburg. Kahesused Svevos, tema kunagised nõrkused, muun-
duvad nüüd ta tugevusteks: ta on osanud maailma näha sügava-
malt ja avaramalt kui ta kaasaegsed itaalia kirjanikud, hoiduda
verismi ja estetismi ühekülgstest; südames küll Itaalia patrioot,
ei ole ta kaasa läinud irredentismi äärmustega, mille ultranatsio-
nalistlikult pinnalt võrsub hiljem fašism; ta mõistab Itaaliat mitte
ainult «seest» nagu regionalistid, vaid ka «väljast», laiendab
konkreetselt tegelikkuse universaalseks süvendatud analüüsiks.

«Raugaea» 2. väljaande (1927) eessõnas meenutab Svevo James
Joyce'i, kes teostas temaga, nagu veidi varem prantsuse kirjaniku
Edouard Dujardiniga, Laatsaruse ime: «See, et kirjanik, kellel
lasus ta enese töökoorem, raatsis kulutada oma väärtuslikku aega
väiksema õnnega sulevendade soosimiseks, on minu meelest suu-
remeelsus, mis seletab tema kuuldamatut edu; sest iga ta sõna,
kõik, millest koosneb ta hiiglaslik looming, on sellesama hinge-
suuruse väljendus.» Neisse tänusõnadesse seguneb aga ka kurbust:
kui pealiskaudne ja ükskõikne oli maailm enne Joyce'i; kui palju
tema, Svevo, võinuks teha, kui mõistmine tulnuks varem... Nüüd
on ta vana, teda kõikjal saatev lärmakas juubeldus viib ta endi-
sest rütmist välja. Ta avaldab küll novelle, alustab isegi uut suurt
romaani Zeno raugapõlvest, kuid töö katkeb: sõitnud 1928. a.
septembris Alpidesse tervist parandama, hukkub ta samas auto-
õnnetusel.

* * *

Ainsa sisulise arvustuse esikromaanile «Üks elu» (*Una vita*,
1892) pälvis Svevo saksa kirjanikult ja italoofiililt Paul Heyse'lt.
Ent Svevo oli raamatut Saksamaale läkitades õnnetult eksinud:
Heyse, naturalismi ja teadusliku materialismi kritiseerija, haistab
teost lugedes kohe Zola ja Flaubert'i hõngu; nii on ta otsus
(1897. a. kirjas) selgesti eitav: vihjates sõnaliigsusele ja retoorikale,
taunib ta kangelas saamatust, nõrkust. Üldjoones õiglanegi —
Svevo ju kuulutab end tollal Zola laadis eksperimenteerijaks —,
vaatab Heyse mööda teisest varasest põhihoovusest Svevo tunnetu-
ses. See sugeneb Schopenhauerist, kahestab maailma ratsionaal-
seks nähtumuseks (kujutluseks, ideeks) ning irratsionaalseks sise-
miseks tajuks (tahteks), jättes positivismi, Zola teadusliku eks-
perimendi aluse, ilma oma absoluutsest hõlmavusest; mõistuse ja
meeltega haaratav väline reaalsus ei ole enam olemise ainus tin-
gimus. Svevo ei pruukinud muidugi Schopenhauerit sügavusteni
tunda, kuid nagu näitab «Üks elu», piinab mõte kahesusest teda
jätkuvalt ega luba tal ka olemist taandada ümbruse ja päritoluga
fataliseeritud skeemile. Pealmises plaanis võib romaan paista kui
sajandilõppuhaiguse tüüpiline määratlus. Maalt linna tulnud
Alfonso Nitti asub tööle pangas (vrd. Svevo ise), armub pankuri
tütresse, ilusasse, kuid intellektuaalselt tundekülma Annettasse,

kellelt ta ei leia vastust. Vastust ei ole ka rusuvas ümbruses, ükluises töös; sureb ema, närvipinget tõuseb äärmise piirini, ja olukorras, kus väljapääs puudub, kus armastus jääb saadamatuks, tapab Alfonso enda. Töörutiini ja tuima, vaimusuretava keskkonna, piiratud võimaluste ja hingeliste alanduste üksikasjalik kirjeldus viitab tõesti olemise ahistavale ettemääratusele õiglusetu ühiskonnaga. Kriitikaobjekti leidmiseks pole nagu tarvidustki süüvida läbi nähtava pinna. Svevo elavat huvi sotsiaalse tingimuse vastu peegeldab sel ajal nii tema osavõtt irredentismi üritusest kui ka poliitiline pamflett «Hõim» (*La tribù*, 1897), kui ta irooniliselt pilkab kapitalistlikku ideoloogiat ja jagamissüsteemi.

Ometi ei ammenda see kõike. Kusagil all tajume algeid millestki niisugusest, mis ei mahu naturalistliku seletuse raamidesse. Alfonso kannatusi ei ajenda ju loodusliku suhte võimatus, Annetta huvi, vastupidi, on nimelt meeleline. Ratsionalistlik ja analüüsiv, ei ole Alfonso Julien Sorel: ka pelk vaimne, intellektuaalne progress ei rahulda teda. Tema armastus ei selgu looduslikus ja vaimses ühenduses, ei ole mõistuslikult määratav kirg — siit tema ängistus, siit tema traagiline elutunne. Samas ei saa romaani kuidagi taandada Schopenhaueri paljaks illustratsiooniks: Alfonso vabasurm ei tule tugevast tahtest, üleolekust; ennem on see armastuse puudumise valuline väljendus. Mis see armastus on, seda peab heastama Svevo edasine teekond; kuid juba siingi kumavad ühest ja teisest suhtest läbi moraalsed ning sümboolsed tähised.

Svevo teose erinevus naturalistlikust romaanist ulatub veel kaugemale. Hüljates teadusliku tõsiduse, vaheldab Svevo oma romaanis traagilist huumori ja irooniaga, valdavalt eneseirooniaga; vaatleb ja sunnib lugejat nägema ennast ja maailma kord «seest», kord «väljast», kujundab pideva liikumise välisest (koomilisest) struktuurist sisemisse (traagilisse) ja vastupidi. Tema žanr on tragikomöödia. Süüdistada Sbevot naturalismis tema romaani detailirikkuse pärast oleks samuti ülemäärane: siirdumine skeemilt reaalsuse kõikkülgssele individualiseeritud taastusele võis XX sajandi kirjanduses toimuda üksnes ammendava vaatluse teel. Autoripoolsete definitsioonide ja määratluste kadumine oli selle hädavajalik tingimus. Vaid nii suudeti lugejat veenda, teda aktiveerida: mõistmine algab ju seestpoolt; väline on tingimus (suunamine), sisemine — teostus (mõistmine). Tegelikuse detailse jäädvustuse algatamine oli naturalistide suurimaid teeneid; nende piiratus sügenes usust, et kõike saab seletada naturaalse ja füsioloogilisega. Kui ala, mida nad kirjeldasid, oligi kitsas, mahtus sinna sageli ometi rohkem orgaanilist kui eelnenud kirjanduse steriilsetesse moraalskeemidesse. Svevo detailne analüüs areneb juba esimeses romaanis vaatluse mitmekülgsuse suunas, teele, mis läbi üksikute märkide — Emily Brontë, Hardy, Dostojevski — pidi viima teadvuse ja olemise kõiki sfääre hõlmava XX sajandi romaanini.

Veel jõudsamalt edeneb Svevo romaanis «Raugaiga» (*Senilità*, 1897); suureneb keskendus, sõnades ärkavad lüürilised kujundid. Montale ja mõned teised kriitikud on tõstnud «Raugaea» kõrgemale isegi «Zeno südametunnistusest», ilmselt harjumuslikule vormile eelistust andes. Süžeeskeem vihjab juba siin sümbolsete

analoogiate rikkusele. Protagonist, 35-aastane ametnik Emilio Brentani (asjaarmastajast kirjanik nagu Svevogi), on armunud kergema elulaadiga töölisneidu Angiolinasse, kes teda petab. Nende suhte täiendab keerukaks nelinurgaks Emilio haiglane inetu õde Amalia oma unistuste ja salajase armastusega Emilio küünilise sõbra skulptor Stefano Balli vastu. Pärast vahekorra katkemist Angiolinaga ei suuda ratsionalist Emilio mõista, mida unistused öele tähendavad, ning püüab Ballit temast eemaldada. Amalia, kelles viivuks on tärpanud lootus, paneb taas alandlikult selga oma igapäevase kleidi, «halli nagu ta kuju ja nagu ta saatust». Nüüd hakkab Emilio uuesti kohtama Angiolinat, jõuab seksuaalse rahulduseni, kuid sealt kohe ka uute kahtlusteni. Kui ta pika äraoleku järel koju jõuab, leiab ta eest hullunud Amalia, kes, tarvitanud eetrit, sureb agoonias.

Ebaolulisele pole siin enam kohta; lugejale avaneb vaid see tõelus, mida Emilio Brentani oma hinges läbi elab. Välised plaanid taanduvad; kontoritöö, mida esimene romaan hoolikalt jälgib, jääb nüüd kirjeldusest kõrvale. Nii ühiskondlik kui intellektuaalne tegevus osutub mõttetuks, kui puudub armastus, hinge elu. Armastus jõustub kui olemise põhitingimus; alles tema kaudu omandab kõik ülejäänud oma väärtuse. Kuid armastuselgi on oma konkreetne sisu ja tingimus: teda ei ole seal, kus hüljatakse valu ja vastutus inimese pärast, teiste pärast; oma hinge leiab Emilio kujutluses, milles kohtuvad Angiolina ja Amalia. Armastus, nagu Emilio aastaid hiljem mõistab, ei ole ratsionaalne kindlus, rahuldus; armastust tuntaksegi koos valuga, võib-olla ainult elu ühelainsal hetkel; kõik muu on vanadus, raugaiga. Ratsionaalne teadvus üksi ei suuda veel hinge elustada; kuid eneseanalüüs ja introspeksioon, mille osa selles romaanis silmanähtavalt kasvab, valmistavad pinda alateadvuslikeks ärkamisteks, valgustusteks, ja nendes sünnib tõde. Seega pole «Raugaiga» ühe armastuse lugu, vaid elu ja armastuse tingimuse üleüldine otsing. Küündiva psühholoogilise ja eksistentiaalse nägemusega jääb see romaan sajanähtavale meistriteoseks; tähelepanu, mida Svevo omistab siin sisevaatlusele ja alateadvusele, rõhutab teose tähendust oma ajas.

Kakskümmend kuus aastat, mis lahutavad «Raugaiga» «Zeno südametunnistusest» (*La coscienza di Zeno*, 1923), mahutavad endasse radikaalse muutuse maailma sotsiaalses struktuuris, humaanse tegevuse kõigis sfäärides. Maailmasõda ja revolutsioonid raputavad inimesi meeleheitele, aga ka uuele, kõrgemale vastutusele ning lootustele. Vastust otsib teadus, vastust otsib kirjandus. Kogu XX sajandi esimene veerand elab avangardistlike liikumiste vaimus. Uuendused algavad ka romaanikunstis, ehkki mitte nii tormakalt kui närviergas luules — romaan on juba oma olemuselt «aeglane» žanr. Otsustav murrang saabub siin pärast maailmasõda, 1920-ndatel aastatel, kui järjest ilmuvad teosed, milleta romaani edasist arengut oleks raske ette kujutada. Kõigepealt viiakse postuumselt lõpule Prousti monumentaalse «Kadunud aega otsimas» (1913–1927) trükkimine; siis hämmastab Joyce oma «Ulyssesega» (1922), mis on kõige revolutsioonilisem; järgnevad Virginia Woolfi romaanid, Thomas Manni «Võlumägi» (1924) ning seejärel Kafka surmajärgsed «Protsess» (1925), «Loss» (1926) ja «Ameerika» (1927). Kõik hilisemad suurteosed selles žanris, olgu

Musili, Faulkneri, Brochi, Hemingway, Dos Passose romaanid, eksistentsialistide või prantsuse ja ladina-ameerika «uue romaani» saavutused, võlgnevad rohkem või vähem sellele nihkele. Siit saavad alguse uudne ajakäsitus, n.-ö. psühholoogiseeritud aeg e. «teadvuse vool», erinevate aja- ja ruumitasandite vaba vaheldamine, sisemonoloog, vaatepunktide paljunemine, filmilikult objektiviseeriv kirjeldus, mitmesugused polüfoonid, muusikaliste struktuuride rakendamine, reaalse ja irrealse tõeluse sümbolistlik seostamine, nn. maagiline realism, piirsituatsioonide kirjandus, lugeja — teose vahekorra kavakindel aktiveerimine.

Svevole ei kuulu nende uuenduste jadas auväärne koht mitte ainult kronoloogiliselt või formaalsete tunnuste järgi: «Zeno südametunnistus» on esimesi tõsiselt katseid leida struktuurivastavused XX sajandi paljuhäälsel ja vastuolulisel tegelikkusel avamiseks. Juba «Raugaeas» jõuab Svevo eksistentsi piiride ja tingimuste tajuni, vajaduseni nimelt nende piiride kaudu teadvustada oma elu ning pöörduda tagasi, taastama seda, mis elus on olnud tõeliselt ilusat. Taotlus ei erine palju Prousti omast, kuid Svevo, kes ei olnud Prousti lugenud, suundub teele märksa erinevate eeldustega, ja ka tulemus on teine. Kui Proust võlgneb otsese mõjutuse Bergsonile, siis Svevo, saanud ilmselt esimese julgustuse Joyce'i «Portree» hingeotsingust, võtab oma edasiseks juhiks Freudi. Ka siin, nagu enne Schopenhaueri puhul, tuleb arvestada, et Freud on arst, teadlane, Svevo aga kirjanik. Teadus ei ole kirjandus, ja ei püüa Svevogi nende struktuure kokku sobitada. Psühhoanalüüs ei ravi terveks Zenot ega saagi ravida, sest Freudi tervis on pea-aegu et sama mis Svevo haigus, ja Freudi haigus mis Svevo tervis. Nii pöördub psühhoanalüütiline teraapia romaanis irooniaks. Küll aga kannab Svevo teosesse üle, ehkki täiesti uudses, eelkõige eetilises funktsioonis, Freudi meetodi ja hulganisti tema sümboleid.

Esimene paeluv maagia Svevo silmis on aeg; see, et kaks aega, kolm ja neli aega võivad teadvuses kohal olla koos, ühel ja samal hetkel, tunnil, päeval; see mineviku aeg, mida kantakse alateadvuses ning mis äkki, kas unes või ootamatus kujutluses, võib ärgata, valgustada ja hinge avardada. Üle kõige ikkagi sisemise ja välimise aja suhe, samuti tagasiviidav Freudi teadvuse — alateadvuse vahekorrale; aeg, mis on küll inimeses, kuid millest ta on ilma, tajudes ainuüksi välist, leidmata oma olemust. Nii nagu Freudi patsient püüab ära tunda oma alateadvuses ekslevat instinkti, nii pöördub Svevo (Zeno) möödunusse, et taastada oma autentne, sisene, hinge kätketud aeg.

Aja kahesuse sümboolika algab juba teose pealkirjast ja Zeno nimest: see on ilmne vihje vana-kreeka filosoofile Zenonile, kes esimesena täheldas liikumise relatiivsust, seda, et liikumine võib olla ka paigalseis, ja siit edasi, et aeg võib olla ka mitteaeg ja olemine olematus. Niisamasugune ambivalentne peitub muide sõna *coscienza* taga: itaalia keeles tähendab see ühtaegu teadvust ja südametunnistust. Iroonia, mis läbib romaani — ja see on inimese traagika —, seisneb selles, et teadvus ei ole alati südametunnistus, kuigi peaks olema.

Svevo teos on romaan Zeno teadvusest ja südametunnistusest; üksnes nendes ja nende kaudu avaneb maailm. Svevo soovib, et teadvus koondaks endasse hinge — ükskõik kui kaugelt, ükskõik

kui lähedalt, igalt poolt, kõljkalt. Kui see nii on, siis elab teadvuse koos kogu elu, minevik, olevik, tulevik. Midagi ei tohi maha jätta, midagi ei tohi ette jätta; kõik on üks ja ainus. Sellest romaani ühtsus, näilise kronoloogilise korratuse juures orgaaniline sisemine kord.

Svevo ei idealiseeri: ühtsuse olemasolu, südametunnistuse eest tuleb võidelda ja ohverdada. Teos on kestev lahing välise ja sisemise aja ning nende arvukate sümboolsete laiendite vahel: ühel pool elu, tervis, armastus; vastaspoolel surm, haigus ja vanadus. Ainult võitluse ajas selguvad väärtused, see, mis on südametunnistus ja hing. Armastust mõistame surmas, surma armastuses. Et Zeno teadvus koondab endasse korraga paljud ajad, siis on see võitluste polüfoonia, kus nii horisontaal- kui vertikaalpinnal kohutuvad motiivid, moodustuvad analoogiad ja kontrastid. Romaan otseselt sisendaks oma struktuuriga, et tõeline elu on paljukordne elu, võitlus ühekorraga olemise kõigil tasandil.

Noore Zeno teadvus konformeerub välise ajaga; põhitoon on siin küüniline üleolek, iroonia (isa on nõrk, Zeno — tugev); olemine on pööratud pea peale, pealiskaudne domineerib olemusliku, väline sisemise üle. Kõrgeim väärtus on «tervis», karjäär selles maailmas, ratsionalistlik progress, edu, kodanlik heaolu. Projektsioon ette kestab Zeno teadvuses lõputuseni, see teeb olemise mugavaks ja muretuks; alati on võimalik määrata tähtaeg viimaseks sigareetiks, ise aga rahulikult edasi suitsetada ja seda kindlama tundega keelatud vilja nautida. Suits imbub läbi Zeno elu; suits on sümboolne haigus — ilmaolek, puudus, vajadus — ja ühtaegu tervenemise latentne tingimus. Häda on vaid, et suitsetaja ei näe selles esialgu kuigi palju muud kui ohutut eralõbu, «haigust», nagu see vastandub üldkehtivale «tervisele». Puudub enesetunnetus, elu on alles teadvustamata, südametunnistus avastamata; haigus on kaua veel ebahaigus. See ei ole omaenda elu, vaid olemine «teiste» jaoks, välise jaoks, mille vastuses Zeno ei kahtle; ta on kaljukindel tervise saadavuses, pruugib tal seda vaid tahta.

Esimese mõra Zeno «tervesse» teadvusse lööb isa surm. Selgub, et välisest, mille jaoks elatakse, on üks tükk välja kukkunud, tagasipeegeldust, projektsiooni enam ei ole, surm vastust ei anna; välise aja surve alt hakkab vähehaaval vabanema sisemine, vastutuse ja südametunnistuse aeg. Nüüd Zeno kiirustab: tervisele jõudmine ei olegi enda määrata, selle tingimused on piiratud. Surmast nihkub ta sissepoole, kuid jääb ikka veel vastust lootma «väljast», seekord vahetust ümbrusest. Tähestikulises järjekorras, ratsionaalse hoogsusega tormab Zeno vallutama «tervisepalee» astmeid: Ada, Alberta, Augusta. Ja taas paradoks: mida lähemal ta on oma kunagise kujutluse kindlusele, seda meeletult kiikumalt paneb ta vastu, et mitte sinna jõuda — miski kisub teda vastupandamatult tagasi. Kui ta lõpuks poolvähgi sisenema sunnitakse, kui «tervis» on lõpuks saavutatud ja väline aeg omandatud, selgub, et tervist ikka ei ole. Sümbolsest transformeerub hinge puudulikkus füüsiliseks vigasuseks (Freudi psühhosomaatilise nakkumise tõttu tuletatud fantastiline kujund, mis nagu Kafkalgi võimaldab ratsionaalse kaudu irratsionaalse tajumist). Samas ei ole see enam vigase kärbsse naiivne lootus, et tervis peab taastuma. Zeno mõistab nüüd ikka selgemini, et vana Malfenti ja

tema ümbruse «tervis», Guido teeseldud «tervis», kindlus, mida sisendavad ühiskond ja ta seadused, ei saa teda tema haigusest vabastada. Ühtlasi adub ta, et oma tõelise tervise, armastuse elustamiseks ja alalhoidmiseks pole teist teed kui seda vaenuliku ümbruse eest kaitsta ja varjata, selleks eneses isegi «tervist» teeselda (rahulolevat abielumeest, perekonnaisa, edukat ettevõtjat mängida). Lõplikku lahendust aga ei ole, elu on haigus. Zeno unistab armastusest konventsioonivabas ühiskonnas, kuid nagu kõiges muuski, saadab tema mõtisklust kogemuse tark iroonia; niisugune ühistu oleks vaid renessanslik illusioon; reaalsuses on alati koos elamine ja väline aeg, mis oma konfliktis võivad paiskuda ajatusse. Suitsukate (seesama projektsioon mis varem, elu «teiste» jaoks, nüüd aga teadlik) on poolik väljapääs, selle piirid selguvad kohe, kui katte all jõutakse rahulduseni; abielu Carlaga juhiks Zeno taas välimisse aega. Mitte ainult paljastust ei karda Zeno; sügavuses tunneb ta, et armastust ei saa olla võitluseta (lausa teadlikult hoidub ta rahuldusest), et seda ei ole ilma valuta — mitte ainult Carla, vaid ka Guido, ka Augusta pärast. Siin ei ole jälgegi leplikkusest, välist «tervist» ja seda kandvat ühistut eitab Zeno lõpuni; vastutuseks kohustab teda olemise ainukordsus ja ühtsus, füüsiline aeg* (Ada, Copleri haigus, sõjad, õnnetused, surm). Sellest aimuv eksistentsiaalne hoiak, olemise irratsionaalse piiratuse taju, inimese vabaduse ja vastutuse küsimus lähendavad Svevot Kafkale ning teevad temast «kompromiteeritud» kirjanduse ühe eelkäija. Ängistava eksistentsi teema on keskne ka Pirandello ja hispaanlase Unamuno sajandialguse romaanides; kuid nendes kulgeb draama peamiselt situatsioonide ja ideede tasandil, tegelaste teadvused jäetakse individualiseerimata, et vältendada sellega nende võimetust enese lõplikuks tundmiseks. Svevo suurimaid teeneid näib olevat, et ta otsekui ühendab Prousti «teadvuse voolu» ja olemise tingimusi uuriva probleemaa-tika, saavutades nii ontoloogilise analüüsi enama mõjuvuse.

Romaan, nagu Svevo ja Zeno teadvuski, hüljanud esialgse pinnalise vaatluse «väljast», jõuab läbi introspektiivse süvenduse objektiivse tõeluse taasavastamiseni: nägemusväli kasvab, üldistus haarab järjest laiemaid plaane, probleemne analoogia avardub inimese suhtele tööga («tervise» ekvivalent on siin «bilanss»), et lõpuks, kui on alanud sõda, laieneda kollektiivsele olemisele. Svevo prognoos, kaugel pealiskaudsest optimismist, seob endas mure ja hoiatuse: kuni inimkond ei vabane oma ebahaigusest, kuni ta eneseväliste vahenditega kindlustab oma «tervist» ja koos sellega kaugeneb oma tõelisest elust, võitlusest, armastusest, vabast ja südametunnistusest — seni püsib oht hukatuseks, aegade jäädavaks kaoseks.

Ainus lootus seda ära hoida on minna teele — tagasi võitma ja avastama oma hinge aega.

J. Talvet

SISUKORD

1. Eessõna	5
2. Sissejuhatus	7
3. Suitsetamine	9
4. Isa surm	30
5. Lugu mu abiellumisest	56
6. Abikaasa ja armuke	140
7. Ühe kaubakompanii lugu	242
8. Psühhoanalüüs	358
Italo Svevo ja tema romaan	390

Итало Свево. СОВЕСТЬ ЗЕНО. На эстонском языке. Переводчик:
А. Куртна. Оформление: Х. Керсна. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
Toimetaja A. Ravel. Kunstiline toimetaja M. Torim. Tehniline toimetaja
K. Taruste. Korrektorid S. Aron ja M. Amon. Laduda antud 29. VI 1976. Trük-
kida antud 27. X 1976. Trükipaber nr. 2, 84×108/32. Trükipoognaid 12,5.
Tingtrükipoognaid 21,0. Arvestuspoognaid 23,09. Trükiarv 50 000. «Eesti Ra-
amat», 200090. Tallinn, Pärnu mnt. 10. Tellimuse nr. 426. Trükikoda «Punane
Täht», Tallinn, Pikk t. 58. Hind rubl. 1.39.

